بسم الله الرحمن الرحيم

د سرورِ کائنات ﷺ ژوند

تالیف

الحاج ملا عنایت الله علي ابن مولانا محمد انور رحمه الله

المکتبة العنایة

کانسي روډ کوټه

Maktaba Tul Ishaat

تمام فنون کے کتب ہمارے ویب سائٹ اور پلے سٹور سے فری ڈاؤن لوڈ کریں۔ ہم روزانہ کی بنیاد پر اس میں مزید نئے کتب شامل کر رہے ہیں نئے شامل شدہ کتب لیے روزانہ ہمارے پلے سٹور اور ویب سائٹ کو باقاعدگی سے چیک کیا کریں۔

اپنی کتاب کو ہمارے ویب سائٹ پر شائع کرنے کے لیے رابطہ کریں

تفاسیر	خطبات	منطق
احادیث	سیرت	معانی
فقہ	تاریخ	تصوف
سوانح حیات	صرف	تقابل ادیان
درس نظامی	نحو	تجوید
لغت	فلسفہ	نعت
فتاوی	حکمت	تراجم
اصلاحی	بلاغت	تبلیغ ودعوت
آڈیو دروس	مناظرے	تمام فنون

Contact Us: maktaba.tul.ishaatofficial.com

بسم الله الرحمن الرحيم

لا إله إلا الله محمد رسول الله

د سرور کائنات صلى الله عليه وسلم ژوند

لومړی ټوک

اصلاح سوې نسخه

تألیف:

الحاج ملا عنایت الله "علمي" ابن مولانا محمد انور رحمة الله علیه

المكتبة الغفارية ارګ بازار کندهار افغانستان

ټول حقوق د لیکوال سره خوندي دي

د کتاب پېژندنه:

د کتاب نوم	::	د سرور کائنات ﷺ ژوند
تألیف	::	الحاج ملا عنایت الله "علمي" ابن مولانا محمّد انور رحمة الله علیه
خپروونکی	::	پخپله مؤلف.
کمپوزر	::	پخپله مؤلف.
اتم چاپ		۱۳۹۵

دغه کتاب او د لیکونکي نور کتابونه په پاکستان کي په لاندي ځایو کي تر لاسه کېږي:

- مکتبۀ رشیدیه: سرکي روډ کویټه.
- مکتبۀ محمّدیه: شاپ نمبر ۱۴ گرو مندر بنوري ټاون کراچي.
- مکتبة القرآن والسّنة: محله جنګي پشاور.
-

المکتبۃُ الغفّاریۃُ ارګ بازار کندهار افغانستان

بسم الله الرحمن الرحيم

الله أكبر

بسم الله الرحمن الرحيم

د لومړي ټوک فهرست

شمېر	سرلیک	مخ
۱	په پښتو کي د (ي) تلفظ........	۱
۲	د دوهمي طبعي یا دوهم چاپ مقدمه........	۳
۳	د اولي طبعي یا اول چاپ مقدمه........	۱۱
۴	د سرور کائنات ﷺ ژوند........	۱۵
۵	یهودیت او نصرانیت جزیرة العرب ته څنګه داخل سوه...	۳۱
٦	د اول وار دپاره د کعبې شریفي پوښول........	۳۴
۷	نصرانیت او د حبشې حکم څنګه ویمن ته داخل سوه؟.......	۴۱
۸	د فیل کال او د اصحاب الفیل قصه........	۵۰
۹	یمن ته د فارس یا فارسیانو داخلېدل........	۵٦
۱۰	اسلام ته د یمن د خلقو داخلېدل........	٦۱
۱۱	د مکې مکرمې څخه د خزاعه ایستل او د قریشو تسلط.....	٦۳
۱۲	د عبدالمطلب په واسطه د زمزم د څا کنِدل........	٦۸
۱۳	د عبدالله واده او د محمد ﷺ مبارک میلاد........	۷۷
۱۴	د رسول الله ﷺ نسب او کورنی........	۸۱
۱۵	د رسول الله ﷺ رضاعت او پرورښت........	۸۲
۱٦	د رسول الله ﷺ د مور وفات........	۸۹
۱۷	د رسول الله ﷺ اقتصادي حالت........	۹۱
۱۸	د ابو طالب سره د رسول الله ﷺ تربیه........	۹۳
۱۹	د رسول الله ﷺ واده یا زواج........	۱۰۹
۲۰	د کعبې شریفي بیا جوړېدل........	۱۱۴
۲۱	د کعبې شریفي په نوې بناء کي د حجر اسود ایښوول.....	۱۱۸

۲۲	د رسول الله ﷺ خلوت او تنهایي خوښېدل........	۱۲۶
۲۳	د وحیو نازلېدل........................	۱۲۸
۲۴	د رسول الله ﷺ رسالت او په دعوت مکلفېدل........	۱۴۵
۲۵	د مکي دورې اوله مرحله، یا د سري دعوت درې کلونه...	۱۴۹
۲۶	د مکي دورې دوهمه مرحله، یا په ښکاره سره دعوت......	۱۵٦
۲۷	د دعوت د اورېدلو څخه د حاجیانو منعه کول..........	۱٦۲
۲۸	د دعوت د چپولو دپاره د قریشو قسم قسم طریقې.........	۱٦۳
۲۹	د مشرکانو له طرفه د آزارو شروع کېدل........	۱٦٦
۳۰	د رسول الله ﷺ او اصحاب کرامو آزارول........	۱٦۷
۳۱	د ارقم بن ابي الأرقم کور..................	۱۹۳
۳۲	حبشې ته د مسلمانانو اول هجرت............	۱۹۴
۳۳	د حبشې مهاجرو مسلمانانو ته د قریشو چم او چېله.........	۲۰۲
۳۴	ابو طالب ته د قریشو دوهم وار ورتګ..............	۲۱۰
۳۵	ابو طالب ته د قریشو درېیم وار ورتګ..............	۲۱۲
۳٦	د رسول الله ﷺ د وژلو دپاره د یاغي قریشو مشوره........	۲۱۳
۳۷	د حمزه بن عبد المطلب اسلام............	۲۲۰
۳۸	د عمر بن الخطاب اسلام..................	۲۲۲
۳۹	رسول الله ﷺ ته د دعوت پرېښوولو وړاندیزونه.........	۲۳٦
۴۰	دوهم وار بیاد رسول الله ﷺ سره د قریشو خبري.........	۲۴۵
۴۱	ابو طالب د بني هاشم ټولنه جوړوي....................	۲۵۲
۴۲	د ظلم او عداوت عهد نامه ، مقاطعه او بندیز یا اقتصادي ..	۲۵۴
۴۳	درې کاله د ابو طالب په شعب کې..................	۲۵۵
۴۴	د تعهد نامې یا مقاطعې ماتول..................	۲۵۸
۴۵	ابو طالب ته د قریشو آخرنی ډله..................	۲٦۳
۴٦	عامُ الحُزن یا د غم کال.......................	۲٦۵
۴۷	خاصه خبرتیا. یا تنبیه......................	۲٦۸

۴۸	د حضرت خدیجه رضي الله عنها وفات........................	۲٦۹
۴۹	د اصحاب کرامو د دونه صبر او ثبات سبب څه وو؟........	۲۷۲
۵۰	د مکې مکرمې دریمه مرحله، یا تر مکې دباندې دعوت..	۲۸۳
۵۱	وطائف ته سفر..	۲۸۴
۵۲	پر قبائلو او افرادو د اسلام عرضول..................	۲۹۷
۵۳	هغه قبائل چې اسلام پر عرض سوی دی..................	۲۹۸
۵۴	هغه کسان چې اهل مکه نه وه او مسلمانان سوي دي.....	۳۰۱
۵۵	د شق القمر معجزه....................................	۳۱۳
۵٦	د اهلِ یثرِب څخه شپږ پاک روحه.....................	۳۱٦
۵۷	د إسراء او معراج قصه................................	۳۱۹
۵۸	د عقبې سره اول بیعت...............................	۳۴۳
۵۹	په مدینه منوره کې د اسلام اول سفیر.................	۳۴۵
٦۰	د عقبې سره د اهلِ یثرِب دوهم بیعت.................	۳۴۹
٦۱	دوولس نفره نقیبان...................................	۳۵۷
٦۲	شیطان په دغه بیعت او معاهده خبرېږي...............	۳۵۸
٦۳	د هجرت شروع..	۳٦۲
٦۴	په دار الندوه کې د قریشو پارلماني شوریٰ............	۳٦۷
٦۵	د رسول الله ﷺ هجرت..................................	۳۷۱
٦٦	د کور څخه تر غار ثور پوري..........................	۳۷۷
٦۷	د غار ثور واقعې......................................	۳۷۸
٦۸	د هجرت د لاري واقعات...............................	۳۸۳
٦۹	مدینې منورې ته د رسول الله ﷺ رسېدل...............	۳۹٦
۷۰	د رسول الله ﷺ د هجرت مهمي او ښکاره نقطې..........	۴۰۸

۷۱	د مدينې منورې د ژوند اوله مرحله..........	۴۱۷
۷۲	د نوي ټولني جوړول..........	۴۳۰
۷۳	د مسلمانانو په مابين کي ورورګلوي..........	۴۳۳
۷۴	اولنئ اسلامي قانون..........	۴۳٦
۷۵	په ټولنه کي د اسلامي قانون اثر او تاثير..........	۴۳۹
۷٦	د مدينې منورې د يهودو سره معاهده..........	۴۴۴
۷۷	تر هجرت وروسته د قريشو دسيسې..........	۴۴٦
۷۸	کافر قريش، مهاجر مسلمانان تهديدوي..........	۴۴۷
۷۹	په جنګ او قتال سره الٰهي اجازه..........	۴۴۹
۸۰	هغه غزاوي او سريې چي تر بدر د مخه پيښي سوي دي...	۴۵۰

د دوهم ټوک فهرست

۸۱	د بدر لويه او عظيمه غزاء..........	۴۷۰
۸۲	اسلامي لښکر د بدر پر طرف حرکت کوي..........	۴۷۴
۸۳	د مکې مکرمې مشرکان د جنګ دپاره تياريږي..........	۴۷٦
۸۴	د رسول الله ﷺ مشورتي مجلس..........	۴۸۱
۸۵	د مبارزې شروع کېدل..........	۴۹٦
۸٦	ابليس عليه لعنه د جنګ له ميدانه وزي..........	۵۰۵
۸۷	د ابو جهل وژل کېدل..........	۵۰٦
۸۸	په بدر کي د صادقه ايمان ښو نمونې..........	۵۱۲
۸۹	د جنګ بنديان..........	۲۲۵
۹۰	هغه ښا ته د رسول الله ﷺ ورتګ چي د کفارو جسدونه...	۵۲٦
۹۱	پر ابولهب د جنګ د بايللو تاثير..........	۵۲۹
۹۲	مدينې منورې ته د مسلمانانو د نصرت خبر رسېدل.......	۵۳۱
۹۳	نبوي لښکر مدينې منورې ته حرکت کوي..........	۵۳۳
۹۴	قرآن مجيد د بدر د جنګ په باره کي بيان کوي..........	۵۴۲

۹۵	د بدر او اُحُد په منځ کي عسکري حرکتونه	۵۴۵
۹٦	په کُدر کي د بني سُلیم غزاء	۵۴۷
۹۷	د رسول الله ﷺ د وژلو دسیسه	۵۴۷
۹۸	د بني قَینُقاع غزاء او سبب	۵۵۰
۹۹	د السویق غزاء	۵۵۹
۱۰۰	د ذي اَمَر غزاء	۵٦۰
۱۰۱	د کعب بن الاشرف یهودي وژل	۵٦۲
۱۰۲	د فُرُع یا بحران غزاء	۵٦۸
۱۰۳	د زید بن حارثه ﷺ سریه یا تولی	۵٦۹
۱۰۴	د اُحُد غزاء یا د یوه نیستي کوونکي جنګ دپاره	۵۷۱
۱۰۵	د مشرکانو د لښکر جوړېدل	۵۷۴
۱۰٦	د دفاع دپاره د مسلمانانو مشورتي غونډه	۵۷٦
۱۰۷	اسلامي لښکر جوړول او د جنګ میدان ته وتل	۵۷۸
۱۰۸	د جنګ او دفاع دپاره نقشه	۵۸٦
۱۰۹	د مشرکانو د لښکر تیاري	۵۹۲
۱۱۰	د قریشو له طرفه سیاسي هلي ځلي	۵۹۲
۱۱۱	د مشرکانو د لښکر د احساساتو د لوړولو دپاره	۵۹۵
۱۱۲	د جنګ اور بلېدل	۵۹٦
۱۱۳	د اسد الله حمزه بن عبد المطلب ﷺ شهادت	٦۰۳
۱۱۴	په جنګ کي د غشي ویشتونکو کامیابه برخه	٦۰۵
۱۱۵	د غشي ویشتونکو رسوا کوونکې غلطي	٦۰۷
۱۱٦	د رسول الله ﷺ پر شا وخوا شدید جنګ	٦۱۴
۱۱۷	پر رسول الله ﷺ د مشرکانو د فشار ډېرېدل	٦۲۳
۱۱۸	د اُحُد د ورځي عجیبه او نادره قهرماني	٦۲۴
۱۱۹	د رسول الله ﷺ د وژل کېدلو آوازه	٦۲٦
۱۲۰	د اُبي بن خلف کافر وژل کېدل	٦۲۹

۱۲۱	د شهیدانو د پزو او غوږو پرېکول........	٦۳۲
۱۲۲	تر جنګ وروسته د عمر فاروق رضي الله عنه او ابو سفیان خبري......	٦۳۴
۱۲۳	د شهیدانو را ټولول او ښخول........	٦۳۹
۱۲۴	مدینې منورې ته رجوع، د حب او قرباني نادره حالات.	٦۴۳
۱۲۵	د اُحُد په جنګ کي د دواړو طرفو وژل سوي کسان........	٦۴۵
۱۲٦	د حمراءُ الاسد غزاء........	٦۴٦
۱۲۷	د اُحُد پر غزاء الٰهي تبصره........	٦۵۴
۱۲۸	د ابو سلمه رضي الله عنه سریه........	٦٦۵
۱۲۹	د خالد بن سفیان د وژلو دپاره د عبد الله لیږل........	٦٦٦
۱۳۰	د عمرو بن العاص اسلام........	٦٦۹
۱۳۱	د رجیع د او بو غمجنه واقعه........	٦۷۱
۱۳۲	د بئر معونه فاجعه........	٦۷۷
۱۳۳	د بني النضیر د یهودو سره غزاء........	٦۸۳
۱۳۴	د ذاتُ الرِّقاع غزاء........	٦۹۱
۱۳۵	د بدر دوهمه غزاء........	٦۹۵
۱۳٦	د دومة الجندل غزاء........	٦۹۷
۱۳۷	د خندق یا احزابو غزاء........	٦۹۹
۱۳۸	د بني قُریظه د یهودو سره غزاء........	۷۴۴
۱۳۹	د سلام بن ابي الحُقیق یهودي وژل........	۷٦۲
۱۴۰	د محمد بن مسلمه رضي الله عنه سریه یا ټولی........	۷٦۵
۱۴۱	د بنو لحیان غزاء........	۷٦۹
۱۴۲	د عُکاشه رضي الله عنه سریه........	۷۷۲
۱۴۳	د محمد بن مسلمه رضي الله عنه سریه........	۷۷۳
۱۴۴	د ابو عبیده عامر بن الجراح رضي الله عنه سریه........	۷۷۵
۱۴۵	جموم ته د زید بن الحارثه رضي الله عنه سریه........	۷۷۵
۱۴٦	عیص ته د زید بن الحارثه رضي الله عنه سریه........	۷۷٦

۱۴۷	د بني مصطلق غزاء........................	۷۷۸
۱۴۸	د بني مصطلق تر غزاء د مخه او په غزاء کي منافقان.......	۷۸۲
۱۴۹	د إفک یا لویو درواغو حادثه........................	۷۹۴
۱۵۰	د عبد الرحمن بن عوف رضي الله عنه سریه........................	۸۱۰
۱۵۱	د علي بن ابي طالب رضي الله عنه سریه........................	۸۱۰
۱۵۲	د ابوبکر الصدیق رضي الله عنه سریه........................	۸۱۱
۱۵۳	د کرز بن جابر الفهري رضي الله عنه سریه........................	۸۱۲
۱۵۴	د حدیبیې پېښه او صلحه........................	۸۱۳
۱۵۵	مکې مکرمې ته د عثمان بن عفان رضي الله عنه لېږل........................	۸۳۱
۱۵۶	د مسلمانو ښځو هجرت........................	۸۴۳
۱۵۷	د حدیبیې پر صلحه تبصره........................	۸۴۴
۱۵۸	د مدینې منورې د ژوند دوهمه مرحله او نوې دوره.......	۸۶۱
۱۵۹	د حدیبیې تر صلحې وروسته عسکري حرکتونه...........	۸۶۲
۱۶۰	د خیبر د غزاء سبب........................	۸۶۸
۱۶۱	خیبر ته وتل........................	۸۶۹
۱۶۲	د خیبر دلاړې واقعات........................	۸۸۵
۱۶۳	د صعب بن معاذ د قلا محاصره او فتحه کېدل...........	۹۰۶
۱۶۴	د زبیر د قلا فتحه کېدل........................	۹۱۲
۱۶۵	د اُبی د قلا فتحه کېدل........................	۹۱۴
۱۶۶	د نزار د قلا فتحه کېدل........................	۹۱۵

د درېیم ټوک فهرست

۱۶۷	د خیبر د دوهمې حصې فتحه کېدل........................	۹۲۱
۱۶۸	د ابي الحُقیق یهودي د دوو زامنو وژل........................	۹۲۷
۱۶۹	په زهرو لړل سوی پُسه........................	۹۲۸
۱۷۰	د فدک د یهودو سره صلحه........................	۹۳۱

۱۷۱	د واديُ القرٰی فتحه کېدل	۹۳۲
۱۷۲	د تيماء د يهودو سره پر جزيه صلحه	۹۳۳
۱۷۳	د جزيرةُ العرب څخه د يهودو ايستل	۹۳۴
۱۷۴	د هجرت په اووم کال کي د ځينو توليو لېږل	۹۳۸
۱۷۵	عمرة القضاء	۹۴۸
۱۷٦	پاچهانو او آمرانو ته د رسول الله ﷺ رسالې	۹۵٦
۱۷۷	د روم پاچا قيصر ته ليک	۹۵۷
۱۷۸	د دمشق آمر حارث بن ابي شمر ته ليک	۹۷۲
۱۷۹	د بُصرٰی آمر ته ليک	۹۷۳
۱۸۰	د مصر پاچا مقوقس ته ليک	۹۷۳
۱۸۱	د حبشې پاچا نجاشي ته ليک	۹۷٦
۱۸۲	د فارس پاچا کسرٰی ته ليک	۹۸۰
۱۸۳	د بحرين پاچا (منذر بن ساوي) ته ليک	۹۸۳
۱۸۴	د يمن پاچا حارث الحَميَري ته ليک	۹۸۴
۱۸۵	د يمامې رئيس هوذه بن علي ته ليک	۹۸۵
۱۸٦	د عُمان پاچا ته ليک	۹۸٦
۱۸۷	د ځينو سريو لېږل	۹۹۱
۱۸۸	د مؤته جنګ	۹۹۳
۱۸۹	د مؤته د جنګ انتهاء	۱۰۰۸
۱۹۰	د مؤته د جنګ اثر او نتيجه	۱۰۱۴
۱۹۱	د ذاتُ السلاسل سريه	۱۰۱۷
۱۹۲	د خبَط سريه	۱۰۲۴
۱۹۳	د مکې مکرمې د فتحې غزاء	۱۰۲۷
۱۹۴	اسلامي لښکر د مکې مکرمې پر طرف حرکت کوي	۱۰۴۹
۱۹۵	د ابو قحافه ﷺ مسلمانېدل	۱۰٦٦
۱۹٦	رسول الله ﷺ مسجد الحرام ته داخلېږي	۱۰۷۱

۱۹۷	حضرت بلال ﷺ پر کعبه شریفه آذان کوي........	۱۰۷٦
۱۹۸	د بتانو ماتول..................	۱۰۷۷
۱۹۹	د بیعت اخیستل..................	۱۰۸۴
۲۰۰	د عبد الله بن سعد بن ابي سرح اسلام..........	۱۰۸۷
۲۰۱	د عِکرمه بن ابي جهل اسلام............	۱۰۸۹
۲۰۲	د صفوان بن امیه اسلام...............	۱۰۹۱
۲۰۳	د مکې مکرمې څخه د سریو یا ټولیانو لېږل........	۱۰۹۳
۲۰۴	د مدینې منورې د ژوند درېیمه مرحله..........	۱۱۰٦
۲۰۵	د حُنین غزاء..................	۱۱۰۷
۲۰٦	دُرید بن الصِمّه.................	۱۱۰۹
۲۰۷	د مکې مکرمې څخه د حُنین پر طرف حرکت........	۱۱۱۲
۲۰۸	د حنین د غزاء غنیمتونه..............	۱۱۲۸
۲۰۹	د رسول الله ﷺ رضعي خور شیما بنت الحارث........	۱۱۲۹
۲۱۰	سُراقه بن مالک..................	۱۱۳۰
۲۱۱	د طائف محاصره..................	۱۱۳۱
۲۱۲	په جُعرانه کې د غنیمتو وېشل............	۱۱۴۰
۲۱۳	د انصارو په زړو کې نا اُمیدي............	۱۱۴۴
۲۱۴	د هوازن یوه ډله..................	۱۱۴۷
۲۱۵	د مالک بن عوف اسلام..............	۱۱۵۱
۲۱٦	د جُعرانې څخه عمره..............	۱۱۵۲
۲۱۷	د عُروه بن مسعود الثقفي اسلام..........	۱۱۵۹
۲۱۸	اهلِ طائف و اسلام ته داخلیږي..........	۱۱٦۱
۲۱۹	د هجرت نهم کال..................	۱۱٦۵
۲۲۰	د تبوک د غزاء سبب..............	۱۱٦۹
۲۲۱	ابو عامر الفاسق..................	۱۱۷۳
۲۲۲	د مسجد ضِرار نزول..............	۱۱۷۷

۲۲۳	مسلمانان د روم د غزاء دپاره ځانونه تیاروي........	۱۱۸۰
۲۲۴	په تبوک کې د اسلامي لښکر اړول........	۱۲۰۱
۲۲۵	د دومة الجندل فتحه کېدل........	۱۲۰۳
۲۲۶	د هرقل له طرفه قاصد........	۱۲۰۶
۲۲۷	د تبوک څخه مدینې منورې ته رجوع........	۱۲۱۰
۲۲۸	د تبوک د غزاء اثر او نتیجه........	۱۲۲۹
۲۲۹	د مدینې منورې د منافقانو سره ښکاره مقابله........	۱۲۴۱
۲۳۰	د رسول الله ﷺ د لور أم کلثوم وفات........	۱۲۴۷
۲۳۱	د ابو بکر الصدیق رضي الله عنه حج........	۱۲۴۸
۲۳۲	خلق د الله جل جلاله دین ته په ډلو ډلو داخلېږي........	۱۲۵۴
۲۳۳	د بنو تمیم وفد یا ډله........	۱۲۵۴
۲۳۴	د بني عامر وفد یا ډله........	۱۲۵۷
۲۳۵	د بني عبد القیس وفد یا ډله........	۱۲۶۳
۲۳۶	د بنو حنیفه وفد یا ډله........	۱۲۶۴
۲۳۷	د طَی د قبیلې وفد یا ډله........	۱۲۷۰
۲۳۸	د بنو سعد بنو بکر وفد یا ډله........	۱۲۷۷
۲۳۹	د دوو کوځیو خاوند........	۱۲۷۸
۲۴۰	د نجران وفد یا ډله........	۱۲۷۹
۲۴۱	د فَروه بن عمرو الجُذامي قاصد........	۱۲۸۴
۲۴۲	د حَمیَر وفد یا ډله........	۱۲۸۵
۲۴۳	د بنو بُجیله وفد یا ډله........	۱۲۸۵
۲۴۴	د بنو حارث بن کعب وفد یا ډله........	۱۲۸۷
۲۴۵	هغه کسان چې د اسلام ښوولو دپاره لېږل سوي دي........	۱۲۹۰
۲۴۶	تبصره او خلاصه........	۱۲۹۳
۲۴۷	د مسلمانانو د شمېر او عدد محاسبه........	۱۲۹۵
۲۴۸	حجة الوداع........	۱۲۹۷

۲۴۹	د رسول الله ﷺ آخرنۍ سریه........	۱۳۲۲
۲۵۰	رفیق اعلیٰ ته رحلت........	۱۳۲۵
۲۵۱	د رسول الله ﷺ د ناروغۍ شروع........	۱۳۲۷
۲۵۲	د رسول الله ﷺ د ناروغۍ آخره هفته........	۱۳۳۰
۲۵۳	د چارشنبې ورځ تر رحلت پنځه ورځې د مخه........	۱۳۳۱
۲۵۴	تر رحلت څلور ورځې د مخه........	۱۳۳٦
۲۵۵	تر رحلت یوه یا دوې ورځې د مخه........	۱۳۴۱
۲۵٦	تر رحلت یوه ورځ د مخه........	۱۳۴۱
۲۵۷	د رسول الله ﷺ د ژوند آخرنۍ ورځ........	۱۳۴۲
۲۵۸	د احتضار یا زکندن وخت........	۱۳۴۹
۲۵۹	د رسول الله ﷺ د خلیفه د انتخابولو د پاره بحث........	۱۳۵۸
۲٦۰	د رسول الله ﷺ د مبارک جسد تجهیز........	۱۳٦۴
۲٦۱	د رسول الله ﷺ د پاره قبر کندل........	۱۳٦۵
۲٦۲	د سیرة النبي ﷺ خلاصه........	۱۳۷۳
۲٦۳	د کتاب آخرنۍ صفحه........	۱۳۸٦
۲٦۴	د کتاب مراجع او مأخذونه........	۱۳۸۷

پای

په پښتو کي د (ي) ليکل او تلفظ

د دغه کتاب د صحي ويلو دپاره بايدّ د (ي) تلفظ د خپلي ليکني د حاله سره سم وسي هغه دا سي: په پښتو کي (ي) يا د (ي) تلفظ او آواز پر پنځه قسمه دی، نو لکه څرنګه چي (ي) په تلفظ او آواز کي فرق لري دغه رنګه په خپل شکل او ليکنه کي هم فرق لري، خو متأسفانه نن ورځ ډير ليکونکي په خپلو ليکونو کي د دغه فرق مراعت نه کوي، نو ځکه و لوستونکي ته په ويلو کي تکليف پېښيږي، تر څو چي يوه جمله دوه درې واره تکرار نه کړي تر هغو يې صحي نه سي ويلای، خو په دغه کتاب کي د (ي) د تلفظ يا آواز سره سم د (ي) د صحي شکل د ليکلو مراعت سوی دی، که د لوستونکو له طرفه د کتاب د لوستلو په وخت کي د (ی) د خپل ليکل سوي شکل او حاله سره سم د تلفظ مراعت وسي، لوستونکي ته د کتاب د ويلو په وخت کي هيڅ تکليف او مشکل نه پيښيږي او د هري جملې په مقصد ډير ژر پوهېدلای سي.

اوس به د (ی) پنځه اقسام په تفصيل سره دروښوول سي:

لکه څرنګه چي مخ کي وويل سوه: په پښتو کي (ی) پر پنځه قسمه ليکل کيږي او د هر قسم آواز له هغه بله قسمه څخه فرق لري، هغه داسي:

اول قسم (ي) دوه ټکي پر څنګ لري.

دوهم قسم (ې) دوه ټکي سرپر سر لري.

دريم قسم (ئ) ټکي نه لري خو همزه پر سر لري.

څلورم قسم (ۍ) نه ټکي لري نه همزه خو په آخر کي لکۍ لري.

پنځم قسم (ی) نه ټکي لري نه همزه لري او نه لکۍ لري.

او د دغو مختلفو (ي) ګانو مختلف او يو د بل څخه جلا آوازونه دي چي تفصيل يې په لاندي ډول سره دی.

اول: هغه (ي) چي دوه ټکي پر څنګ لري تلفظ يا آواز يې داسي دی:

غوړي، کالي، غوايي، سړي، کوچي، بنګړي،او داسي نور.

دوهم: هغه (ې) چي دوه ټکي سر پر سر لري تلفظ يې داسي دی:

شيدې، مستې، پښې، خوړې، اوړدې، پايڅې، ګُلمې او داسي نور.

دریيم: هغه (ئ) چي ټکي نه لري خو پر سر همزه لري تلفظ يې داسي دی:

سړئ، منګئ، لرګئ. سوتئ او داسي نور، دغه (ئ) د مذکر دپاره ده.

څلورم: هغه (ۍ) چي نه ټکي لري نه همزه خو په آخر کي لکۍ لري تلفظ يې داسي دی، هګۍ، هيلۍ، غالۍ، خولۍ، شړۍ، لکۍ، نرۍ،او داسي نور، دغه (ۍ) د مؤنث دپاره ده.

پنځم: هغه (ی) چي نه ټکي لري، نه همزه لري، نه لکۍ لري تلفظ يې داسي دی: هغه سپين دی، دا ترموس دی، دا رنګ ژړ دی، سهار دی او داسي نور، دغه (ی) د حکم کولو يا امر کولو دپاره هم ده.

که تاسي د دغه کتاب په ويلو او لوستلو کي د (ی) د دغسي تلفظ مراعت وکړی نو د کتاب ويل او فهمول به ډير درته آسانه سي، ما خود کتاب په ليکلو کي ستاسي د آسانتيا دپاره د (ی) د صحي ليکلو ډير مراعت کړی دی چي البته دغه کار زما دپاره د سترپا څخه خالي نه ؤ خو ستاسي دپاره هوسايي ده او زما مقصد هم ستاسي خوشالي او هوسايي ده. په درنښت.

که څه هم د (ي) په ليکلو کي د پښتو د ليکوالانو او اديبانو اختلاف سته او ما ته را معلوم هم دی خو د (ي) په باره کي زما شخصي نظر دغه دی او خپلي ليکني تر دغه بيان سوي قانون لاندي ليکم.

والسلام عليکم و رحمة الله و برکاته

عنايت الله 'عِلمي'

سریزه

أعوذ بالله من الشّيطٰن الرّجيم

بسم الله الرحمن الرحيم

إنَّ الحمدَ لله تعالى، نحمده و نستعينه و نستغفره و نستهديه، من يهده الله فلا مُضلَّ لَه، ومَن يُضلِل فَلَن تَجِدَ له وليّاً مرشِداً، و صلواةُ الله و سَلامُه على سيِّدِ المرسلين، رحمةً لّلعالمين، محمّدٍ و آله و أصحابه وأهلِ بيته أجمعين. أمَّا بعدُ:

ورونو! موږ مسلمانان حضرت محمّد ﷺ ته سرور کائنات او سرور عالم وایو چي په ساده او ښکاره ژبه سره د دغه القابو مقصد او مطلب، مفهوم او معنٰی: د ټولي دنیا سردار دی، خو اصلاً د سرور کائنات او سرور عالم ترجمه د ټولي دنیا قائد، رهبر او لار ښوونکی ده چي په انګریزي کي (لیډر اف د ورلډ) ورته ویل کیږي، په ظاهره دا لوی لقب او لوی خطاب دی.

مګر کوم چا ته چي دغه لقب ورکول سوی دی د هغه کار نامې واقعاً هم داسي دي چي د هغه دپاره دغه لقب مبالغه نه بلکه عینِ حقیقت دی.

تاسي ښه متوجه سی: و یو چا ته د ټولي دنیا د قائد او رهبر د لقب ورکولو دپاره څلور شرطه په کار دي، که د دغو څلورو شرطو څخه یو شرط نه وي موجود نو هغه چا ته هیڅکله سرور کائنات یا سرور عالم نه سي ویل کېدلای.

تر ټولو اول او لومړئ شرط دا دی: چي هغه چا به د کوم خاص قوم، خاص نسل یا کومي خاصي طبقې د آرامۍ او سکون دپاره کار نه وي کړی، بلکه د تمامي دنیا د انسانانو د خوشبختۍ او آرامۍ دپاره به یې زحمت ایستلی وي.

هو! د یوه وطن پرسته یا قوم پرسته قائد او رهبر په دې سبب او حیثیت سره چي د خپل قوم یا خپل وطن دپاره یې ډیر لوی خدمتونه کړي دي څومره چي دي زړه غواړي قدر او عزت یې وکړه، مګر که ته د هغه د قوم یا د هغه د وطن څخه نه یې

نو هغه ستا دپاره په هیڅ حال کي قائد، لېډر، او رهبر نه سي کېدلای.

هر هغه څوک چي د هغه خدمت، محبت، خیر خواهي او کار نامې د چین دپاره وي، نو د یوه هندوستاني یا یوه مصري د هغه سره څه تعلق او رابطه سته؟ چي هغه دي د ځان قائد او رهنما وبولي، ځکه د ده دپاره یې هیڅ نه دي کړي.

بلکه که هغه قائد د خپل قوم د لوړ والي او ښه معیشت دپاره یو بل قوم خوار کړی او ذلیله کړی وي نو معلومه خبره ده چي دغه نور قومونه د هغه شخخه نفرت هم کوي او په بده سترګه ورته ګوري، د ټولو قومو انسانان هغه وخت یو شخص د خپل قائد، رهبر او سردار په صفت سره مني چي د دغه شخص په نظر ټول قومونه او ملتونه، ټول انسانان او وطنونه یو ډول وي او دئ د ټولو دپاره یو قسم خیر غوښتونکی وي او په دغه خپله خیر خواهي او خدمت کي یوه ته تر بل هیڅ قسم ترجیح او فضیلت ور نه کړي.

د ټولي دنیا د سردار او رهنما کېدلو دپاره دوهم شرط دا دی: چي هغه لېډر داسي اُصول او قوانین منځ ته را وړي چي د ټولي دنیا د انسانانو رهنمایي او رهبري کوي او په هغه کي به د انساني ژوند د ټولو مهمو مسئلو حل موجود وي، د قائد او لېډر معنٰی: رهنما او لار ښوونکی ده، و قائد او رهبر ته د دې دپاره ضرورت سته چي دئ و خلکو ته د کامیابۍ او بهترۍ لار وروښیي، نو ځکه د ټولي دنیا قائد هغه څوک کېدلای سي: چي د ټولي دنیا و انسانانو ته داسي لاري چاري وروښیي چي په هغه کي د ټولو انسانانو دپاره کامیابي او بهتري موجوده وي.

د ټولي دنیا د قائد او رهبر کېدلو دپاره درېیم حتمي او لازمي شرط دا دی: چي د هغه لار ښووني به د یوه خاص وخت او خاصي زمانې دپاره نه وي بلکه په هر عصر او هره زمانه کي به یو قسم فایده مني او ګټوري وي او په هر وخت کي به صحي، د متابعت او پیروۍ وړ او لایقي وي.

که د کوم رهبر، قائد او لېډر لار ښووني په یوه وخت کي ګټوري وي خو په بل وخت او زمانه کي بېکاره او بې فایدې وي، بیا هم و هغه ته د دنیا قائد او رهبر نه سي ویل کېدلای، د دنیا قائد او رهبر هغه څوک کېدلای سي: تر کومه وخته چي دنیا قائمه او موجوده وي د هغه قائد او رهبر لار ښووني به فایده مني او ګټوري وي.

بیا هم د ټولي دنیا د رهبر او قائد کېدلو دپاره څلورم مهم شرط دا دی: چي دغه قائد به یوازي د اصولو او قوانینو پر وړاندي کولو اکتفاء نه وي کړې بلکه هغه وړاندي کړي قوانین به یې د خلکو په ژوند کي عملاً جاري کړي هم وي او د هغه خپلو قوانینو پر اساس به یې یوه ویښه او کامیابه جامعه او ټولنه په وجود را وړې وي.

هغه څوک چي یوازي اصول او قوانین وړاندي کوي او د عمل جامه نه په واغوندي هغه ته فقط یو مفکّر ویلای سو، هغه هیڅکله قائد او رهبر نه سي کېدلای.

د قائد او رهبر کېدلو دپاره دا حتمي او ضروري ده: چي هغه خپلو وړاندي کړو اصولو او قوانینو ته به عملي جامه ور اغوندي او دنیا ته به یې ښکاره کوي، یا په بل عبارت: خپل قوانین به د صحي نتیجې سره په عملي شکل ښکاره کوي.

اوس نو راسی چي موږ او تاسي وګورو چي دغه څلور شرطه په هغه ذات کي تر کومه حده موجود وه او موجود دي چي موږ و هغه ته سرور کائنات یا سرور عالم ﷺ وایو.

اول هغه اولنۍ شرط را واخله، تاسي د محمّد مصطفٰی ﷺ ژوند او سیرت مطالعه او تر نظر وباسي، په یوه نظر به دا درته معلومه سي چي د رسول الله ﷺ ژوند د یوه قوم پرست، یا محبِّ وطن ژوند نه دی، بلکه د یوه محبِّ انسانیت، د یوې جهاني نظریې او د یوه جهاني قانون ایښوونکي انسان ژوند دی.

د رسول الله ﷺ په نظر ټول انسانان یو قسم وه، د کوم خاندان، کومي طبقې، کوم قوم، کوم نسل یا د کوم خاص مَلک یا وطن سره د هغه ﷺ دلچسپي یا د زړه اړیکي نه وه موجود، امیر او غریب، لوړ او کښته، تور او سپین، عرب او عجم، شرقي او غربي، سامي او آرین، دغه ټولو ته یې په یوه داسي نظر او حیثیت سره کتل چي دغه ټول د انساني نسل افراد دي، د رسول الله ﷺ د ژبي څخه په ټول عمر یو داسي لفظ، یا یوه داسي جمله نه ده را وتلې او نه یې په ټول عمر داسي یو کار کړی دی چي د هغې وینا، یا د هغه کار څخه دي داسي یوه شُبهه پیدا سي چي ده ﷺ د یوې خاصي انساني طبقې د ګټي او مصلحت سره ډېره علاقه درلودل، نو په همدې سبب د رسول الله ﷺ په ژوند کي حبشۍ او اېرانۍ، رومي او مصري، حتّٰی یهودي او نصراني په داسي ډول د ده ﷺ د کار او دعوت ملګري سوه لکه عرب چي یې ملګري وه

او د ده ﷺ تر رحلت وروسته د ځمکې په هر کونج کې د هر نسل او هر قوم انسانانو رسول الله ﷺ د خپلو ځانو دپاره پر هغه قسم قائد او رهبر وباله لکه د ده ﷺ قوم چي دئ خپل قائد او خپل لیډر باله، دا د هغه خالص انسانیت اثر او کرشمه ده چي نن ورځ د یوه هندوستاني یا افغاني څخه نه بلکه د هر قوم او هر ملت د اشخاصو څخه د هغه مبارک ذات تعریف او توصیف اورو چي په سلهاوو کلونه پخوا په یوه عربي ملک کي پیدا سوی ؤ.

اوس د قیادت او رهبرۍ د مهمو شرطو څخه دوهم او درېیم شرط یو ځای سره را واخله او د رسول الله ﷺ په ژوند کي وګوره، و به وینې چي رسول الله ﷺ د خاصو قومو او خاصو ملکو د وقتي او مقامي، د زمان او مکان، د مسائلو د حلولو پر بحث کولو خپل وخت نه دی ضائع کړی، بلکه خپل ټول قوت یې د انسانیت او بشریت د هغي لویي مسئلې د حلولو دپاره مصرف کړی دی چي د هغې مسئلې د حلولو په واسطه د ټولو انسانانو ټول کوچني کوچني مسائل په خپله حلیږي.

اوس به تاسي پوښتنه کوی چي هغه لویه مسئله څه شي ده؟ چي رسول الله ﷺ د هغې د حلولو دپاره خپل ټول عمر او قوت مصرف کړی دی؟ او د هغې یوې مسئلې په حلولو سره د ژوندانه نور ټول مسائل حلیږي؟

ښه متوجه سه: هغه لویه او مهمه مسئله دا ده:

څرنګه چي د ټول کون او کائناتو نظام په حقیقت او واقعیت کي پر کومو اُصولو او قوانینو قائم دی، د بشریت او انسانانو نظام هم باید پر هغو اصولو موافق او برابر وي، ځکه چي انسان د دغه کائناتو څخه یو جزء دی او که د جزء حرکت د کُل د حرکت څخه مخالف وي دا د خرابۍ او بربادۍ سبب او موجب ګرځي، که تاسي په دغه خبره صحي پوهېدل غواړی؟ د هغه آسانه شکل او صورت دا دی:

یو څه کوښښ وکړه: خپل لیدل او کتل د زمان او مکان د قید څخه آزاد کړه او د ځمکې پر ټوله کوره داسي نظر واچوه چي د دنیا د شروع څخه تر نن ورځې پوري او د آینده تر غیر محدود وخته پوري ټول انسانان په یوه وخت کي ستا په حضور کي موجود او ولاړ دي، بیا نو وګوره چي د دغو ټولو انسانانو په ژوند کي د فساد او خرابیو

څومره شکلونه او صورتونه پیدا دي، یا ممکن پیدا سي، د هغو ټولو خرابیو ريښه څه شي ده؟ یا څه شي يې ريښه کېدلای سي؟

پر دغه پوښتنه چي ته هرڅومره غور وکړې، هرڅومره پلټنه او تحقیق وکړې په نتیجه کي به دې جواب ته ورسېږې: چي (د الله جل جلاله څخه د انسان سرکښي او بغاوت د ټولو خرابیو ريښه او اساس دی) دا ولي؟ ځکه د الله جل جلاله څخه باغي او سرکښه انسان خامخا د دغو دوو حالتو څخه یو حال اختیاروي:

یا به هغه انسان خپل ځان خود مختاره او غیر مسئول بولي، هر څه چي يې زړه غواړي هغه به کوي، چي دغه کار د هغه انسان څخه ظالم او بې پروا انسان جوړوي.

یا به دغه سرکښه انسان بېله الله جل جلاله د بل چا و حکم ته سر کښته کوي او د بل چا تابع به وي، چي د دې شکله څخه هم په دنیا کي د فساد بېحسابه قسمونه او شکلونه پیدا کیږي.

اوس دا خبره د فکر وړ ده او دا پوښتنه پیدا کیږي: چي د الله جل جلاله څخه د بغاوت او سرکښۍ په نتیجه کي ولي دغه خرابۍ او بربادۍ په وجود راځي؟

د دې پوښتني صاف او روښانه جواب دا دی:

دغه سرکښي څرنګه چي د کائناتو له حقیقته خلاف او مخالفه کار دی نو خامخا نتیجه يې هم بده او مخالفه را وزي، ښه متوجه سه:

په حقیقت کي دغه ټول کون او کائنات د الله عزوجل ملک او سلطنت دی، مځکه او آسمانونه، لمر او سپوږمۍ، هوا او اوبه، نور او روښنایي دغه ټول د الله جل جلاله ملک دي او انسان په دغه سلطنت کي د پیدایشي بنده یا خلق سوي مریي حیثیت لري، دغه ټول سلطنت چي پر کوم معین نظام چلیږي که انسان سره د دې چي د دغه کون او سلطنت یو جزء دی او بیا د دغه کون او سلطنت څخه مخالفه رویه او عمل اختیار کړي نو خامخا د انسان دغه مخالفه رویه بربادوونکي او خرابوونکي نتیجې په وجود را وړي.

د انسان دغه سوچ او فکر چي تر ما بل لوړ او مقتدر نسته چي د هغه په حضور کي دي زه د خپل عمل جواب و وایم، دا د حقیقت او واقعیته څخه مخالف کار دی، کوم وخت چي انسان خپل ځان خود مختاره او آزاد و بولي نو خود داسي کارونه کوي

چې په هیڅ کار کې خپل ځان مسئوله نه بولي، نو بې مسئولیته ژوند او بې مسئولیته طریقه د ځان دپاره اختیار کړي او د خپل ژوند قانون په خپله جوړوي، نو خود بېله شکه او خامخا د دغې خود سرۍ نتیجه بده را وزي، ظلم او تجاوز، وژل او ترټل، د بل حق خوړل، دغه ټول کارونه بې مسئولیته انسان ته روا او جائز وي.

همدا رنګه که یو څوک بېله الله عزوجل بل څوک د اقتدار او اختیار خاوند وبولي او د هغه څخه وبېرېږي او د هغه د باداری و اوامرو ته سر کښته کړي، دا هم د حقیقت څخه مخالف کار دی، ځکه په حقیقت کې په ټول کون او کائناتو کې بېله الله جل جلاله بل هیڅوک دغه حیثیت او مقام نه لري چې سر دې ور ته کښته سي، نو ځکه د دغه کار نتیجه هم بده را وزي.

د صحي نتیجې د را ایستلو او سالم ژوند کولو دپاره بېله دې څخه بل هیڅ شکل او صورت نسته چې په مځکه او آسمان کې چې کوم حقیقي او واقعي حکومت دی انسان باید و هغه حکومت ته تسلیم سي او د هغه حکومت و اوامرو ته سر کښته کړي، خپله آزادي او خود سري د هغه په حضور تسلیم کړي، خپل اطاعت او بندګي د مځکې او آسمانو و سلطان ته خاص کړي او د خپل ژوند قانون د دې پر ځای چې په خپله یې جوړ کړي یا یې د بل چا څخه واخلي، د هغه الله جل جلاله څخه یې واخلي چې د کون او کائناتو سلطان دی، دا د هغه اساسي اصلاح لار ښوونه ده چې محمّد ﷺ د انساني ژوند دپاره وړاندې کړې ده، دغه اصلاح د شرق او غرب، د زمان او مکان له قیده آزاده ده، د مځکې پر مخ چې هر چیرې انسانان موجود وي او موجود وه، د هغو ټولو د ژوند د اصلاح کولو او سمبالولو دپاره دغه یو اصلاحي پېشنهاد یا وړاندیز کافي دی او د هغو ټولو ویران ژوند ور اصلاح کوي او دغه اصلاحي تجویز د ماضي او مستقبل له قیده هم آزاد دی، یو نیم زر کاله د مخه چې دغه قانون څومره صحي او مفید ؤ نن هم په هغه اندازه سره صحي او ګټور دی، بلکه لس زره کاله وروسته به هم په هغه اندازه سره صحي او ګټور وي.

اوس هغه آخري یا څلورم شرط پاته سو چې هغه دا سي ؤ:

د ټولې نړۍ او دنیا قائد به یوازې د اُصولو او قوانینو پر جوړولو یا وړاندې کولو

اکتفاء نه وي کړې، بلکه خپلو وړاندي کړو اصولو او قوانینو ته به يې عملي جامه هم ور اغوستې وي، هغه خپل وړاندي کړي اُصول به يې د انسانانو په ژوند کي جاري کړي وي او د هغو اصولو پر بنياد او اساس به يې يوه ويښه او کامیابه، سالمه او خوشاله ټولنه هم په وجود را وړې وي.

او دا هم ټولو ته معلوم تاریخي حقیقت دی چي محمّد ﷺ یوازي فکري او خیالي اصول او قوانین نه دي وړاندي کړي، د هغه خپلو وړاندي کړو اُصولو او قوانینو مطابق يې يوه ژوندۍ او سالمه ټولنه هم تربيه کړې او په وجود را وړې ده.

رسول الله ﷺ د درويشت کلو په لنډه او کو تاه موده کي په لکو انسانان الٰهي حکومت ته په سر کښته کولو او اطاعت کولو تيار او آماده کړل، د هغو ځخه يې ځان پرستي او ځان ځاني ايسته کړل او بېله الله جَلَّ جَلَالُهُ بل د هر شي له بندګيه يې خلاص کړل او بيا يې دغه په لکو انسانان سره يو ځاى کړل، يوازي د الله جَلَّ جَلَالُهُ په بندګي کي يې د هغو دپاره نوی اخلاقي نظام، د نوي تمدن نظام، د نوي معیشت نظام، د نوي حکومت نظام جوړ کړی او د ټولي دنيا په حضور کي يې د دغه خبري عملي اظهار وکړی، يا په بل عبارت: ټولي دنيا ته يې دا عملي ور ښکاره کړه: کوم اصول او قوانين چي ما راوړي دي پر هغو اصولو يا د هغو اصولو مطابق څنګه آرامه او هوسا، کامیابه او بختوره ټولنه جوړېږي او جوړېدلای سي او د نورو قوانينو د عملي کولو د ژوند په مقابل کي دغه زما د قانون سره مطابق ژوند څومره ښه، څومره هوسا او څومره صالح ژوند دی.

نو دا هغه کار نامې دي چي د هغو پر بناء د محمّد ﷺ څخه د ټولي دنيا قائد او رهبر، زعيم او لېډر جوړوي او موږ هغه ته بېله شکه سرور کائنات او سرور عالم وايو، د رسول الله ﷺ دغه کار د يوه خاص قوم دپاره نه ؤ بلکه د ټولو انسانانو دپاره ؤ، د ده ﷺ اصول او قوانين د انسانيت مشترک ميراث دی چي په هغه کي د يو چا حق د بل چا تر حق لږ يا زيات نه دی او هر څوک چي وغواړي د دغه ميراث څخه کافي فايده اخيستلای سي، خو زه نه پوهېږم چي د دغو اصولو او قوانينو سره تعصب درلودل او د هغو څخه د مخالفت کولو دپاره څه شي سبب کېدلای سي؟

او د دغه مخالفت دپاره څه دليل موجود دی؟

رسول الله ﷺ فرمايي: زما او ستاسي مثال داسي دی: لکه يوه سړي چي اور بل کړی وي، نو پتنګان او بورا ګاني و هغه اور ته ځانونه وراچوي او دغه سړئ يې د هغه اوره څخه را ګرځوي او دوی بيا هم ځانونه د ده څخه خطا کوي او اور ته ورلوېږي، زه هم تاسي له اوره را ګرځوم او تاسي زما د لاسه څخه ځانونه خلاصوی يا ښويوی او اور ته لوېږی.

تاسي پوهېږی چي رسول الله ﷺ آسمان ته نه بلکه لوړ تر آسمانو وختی او تر سِدرةُ المُنتهٰی پوري ولاړی، و اُفُقِ أعلٰی ته وختی، په دغه سفر کي د کون تر انتهاء او آخر هم تېر سو، د قاب قوسين درجې ته ورسېدی او د خپل رب د ربوبيت او الوهيت لويي لويي علامې يې وليدلې، هلته يې د الله جل جلاله سره ېېله واسطې خبري وکړې، هلته د الله جل جلاله له طرفه دا ورښوول سوه چي يو انسان د لمانځه په واسطه د خپل رب او خالق سره صِله او ارتباط پيدا کولای سي او له هغه ځايه بيرته سراج منير، بشير او نذير، رؤف او رحيم، هادي او مهدي مځکي ته را کښته سو، چي دلته د خپل رب دين نشر کړي او د اسلام لاري ته خلک دعوت کړي.

يو د صالحينو څخه وايي: سرور کائنات رسول الله ﷺ آسمان ته وختی او بيرته مځکي ته راغلی، نو وايي: زه په الله سره قسم يادوم که زه آسمان ته و خېژول سم، بيا به هيڅ په دې فکر کي نه سم چي بيرته دي مځکي ته ولاړ سم.

مګر سرور کائنات رسول الله ﷺ بيرته مځکي ته زما او ستا د لار ښووني دپاره راغلی چي ما او تا د دوږخ له اوره خلاص کړي، خو افسوس، زر افسوس چي ځيني بد بخته انسانان دغه حق لار ښووني نه قبلوي، د شيطان متابعت د رسول الله ﷺ تر متابعت خوښوي او د دوږخ پر اور په روڼو سترګو ور ځغلي.

الٰهي! زما او د ټولو ويونکو او اورېدونکو ستا د مبارک رسول ﷺ محبت او متابعت په نصيب کړې، إلٰهي! توفيق را کړې چي ستا د دين د نشرولو او تبليغولو دپاره په ځان او مال سره کوښښ وکړو، آمين يا رب العالمين!

وصلّى الله تعالىٰ علىٰ خير خلقه محمّد وآله وأصحابه أجمعين.

د اولي طبعي يا اول چاپ مقدمه:

أعوذ بالله من الشيطٰن الرّجيم

بسم الله الرحمن الرحيم

إن الحمدَ لله، نحمدُهُ ونستعينُهُ ونستغفِرُهُ ونتوبُ اليه، ونعوذُ باللهِ من شرورِ أنفسنا، ومن سيِّئاتِ أعمالنا، مَن يهده اللهُ فلا مضلّ لهُ، ومن يُضلل فلا هاديَ لهُ، وأشهدُ أن لا إله إلاّ الله وحده لا شريكَ له، وأشهد أن محمّداً عبدُهُ ورسولُهُ، صلى الله عليه وآله واصحابه وسلّم تسليمًا كثيرًا. امّا بعد:

څرنګه چې د رسول الله ﷺ مبارک سیرت د دنیا په هره ژبه سره موجود ؤ او موجود دی، هر عالِم د دغه مبارک تاریخ څخه ترخپله وسه یو څه لیکلي دي خو موږ پښتنو په پښتو ژبه سره داسې جامع کتاب نه درلودی چې په هغه کي دي د رسول الله ﷺ د ژوندحوادث او واقعات د تاریخ سره موافق او په پرله پسې ډول لیکل سوي وي، حال دا چې د رسول الله ﷺ پيژند ګلوي او د هغه ﷺ په ژوند خبرېدل زموږ ديني مسؤليت دی، ځکه که د رسول الله ﷺ په ژوند خبر نه سو متابعت يې څنګه وکړو؟ اوکه رسول الله ﷺ و نه پيژنو، ايمان څنګه پر راوړو؟

خو د نن څخه تقريبًا لس کاله د مخه ما د سيرت النبي ﷺ په نامه سره د ټيپ د فيتو په واسطه يو مضمون ثبت او نشرکړی، البته هغه وخت د ځوانۍ آخري وختونه وه آواز او د خبرو کولو توان او طاقت يوه اندازه د ځوانۍ پر قسم وه او اوس مي د دوهم وار دپاره د رسول الله ﷺ د ژوند حالات د سپين ږيرتيا او ضعف په حالت کي (د سرور کائنات ﷺ ژوند) په نامه سره وليکل چې هم مي د ټيپ په فيتو کي ثبت کړی او هم غواړم چې د کتاب په شکل سره يې وګرانو وطنوالو ته تقديم کړم، خو دا وار نه هغه د ځوانۍ آواز سته او نه د خبرو کولو توان او قدرت، مګر د هغه آواز او طاقت په عوض اوبدل کي په دغه اوسني ليکل سوي مضمون کي معلومات زيات سوي او ډير سوي دي.

په اول وار ثبتولو کې ما د خپل ځان و ناقص استعداد ته کتل، نو دا مې نه په خیال او نه تصور کې را ګرځېدل چې دغه نشر سوې سلسله دې دومره جهاني شهرت پیدا کړي لکه پیدا چې يې کړه او د خلکو به په دغه اندازه سره خوښه سي، لکه خوښه چې يې سول.

خو په حقیقت کې زه نه پوهېدم چې دغه بیان زما د ناقص استعداد سره تعلق نه لري بلکه دغه بیان د یوه کامل انسان د ژوندانه بیان دی، دا د رسول الله ﷺ د ژوند بیان دی، ځرنګه چې رسول الله ﷺ و ټولو مسلمانانو ته محترم او مکرم، مرغوب او محبوب دی، نو خود د هغه محبوب ﷺ سیرة هم محبوب وګرځېدی او د مسلمان ورونو له طرفه يې تود هرکلی وسو، د اورېدونکو په زړو کې يې ځای ونیوی او بايد ویې نیسي ځکه الله جل جلاله خپل رسول ته ډېره عظیمه درجه او لوړ مقام ورکړي دي، د ده ﷺ محبت يې په الٰهي قدرت د مسلمانانو په زړو کې ښخ کړی دی.

او الله جل جلاله د رسول الله ﷺ متابعت د الله جل جلاله سره محبت بللی دی.

الله جل جلاله د سورت آل عمران په (۳۱) نمبرآیات کې فرمايي:

﴿ قُلۡ إِن كُنتُمۡ تُحِبُّونَ ٱللَّهَ فَٱتَّبِعُونِي يُحۡبِبۡكُمُ ٱللَّهُ وَيَغۡفِرۡ لَكُمۡ ذُنُوبَكُمۡۚ وَٱللَّهُ غَفُورٞ رَّحِيمٞ ۝٣١ ﴾. [آل عمران:۳۱]

یعني: اې محمّده! ﷺ دوی ته و وایه: که چیري تاسي د الله عزوجل سره محبت لرى او محبت کوی نو زما متابعت وکړی چې الله جل جلاله به ستاسي سره محبت وکړي، تاسي به خوښ ولري او تاسي ته به ستاسي ګنهونه دروبخښي.

چې هم دغه الٰهي تنبیه او خبرتیا یو د هغو سببو څخه وګرځېدل چې مسلمانانو د رسول الله ﷺ و محبت ته په خپلو زړو کې په پوره شوق او ذوق سره ډېر پراخه ځای ورکړی دی او مسلمانان په داسي لارو چارو پسي ګرځي چې د دوی او د رسول الله ﷺ په منځ کې محبت زیاتوي.

د اسلام د شروع څخه تر اوسه پوري علماء کرام د رسول الله ﷺ د سیرت او ښو خویو په بیانولو کې په مسابقه کې دي خو د هیڅ بشر په وسه نه ده پوره چې د هغه أکمل البشر، أعظم البشر، مکرم او مشرف ذات اخلاق او اوصاف لکه ځرنګه چې ښايي

هغسي بيان کړي، هغه ذات چي الله ﷻ د هغه په باره کي فرمايي:

﴿ وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ ﴿٤﴾ ﴾. [القلم: ۴]

يعني: اې محمّده! ﷺ بېشکه چي ته پر ډېرو لويو او عظيمو خويو يې، ستا افعال او اقوال، ستا اخلاق او معاملې ټول عظيم او کريم دي.

د أم المؤمنين حضرتِ عائشې رضي الله عنها څخه پوښتنه وسوه: چي د رسول الله ﷺ اخلاق او عادات څنګه وه؟ دې رضي الله عنها وويل: «كَانَ خُلُقُهُ القرآن»

يعني: د ده ﷺ خويونه او اخلاق ټول د قرآن سره موافق او مطابق وه.

سبحان الله! هر هغه څوک چي دغسي وي، هغه تر ټولو خلکو او مخلوقاتو افضل او اکمل دی او د دې حقداره دی چي ټول مخلوقات محبت ور سره ولري، مګر زه او زما ناقص علم، زما ناقص فهم، زما ناقصه ژبه د دې څخه ډېر عاجزه دي چي د سيد الأولين و الآخرين ﷺ ژوند او اخلاق، افعال او اقوال دي داسي بيان کړي لکه څرنګه چي ښايي.

ندانم کدامين سخن گويمت | که والاتري زانکه من گويمت
ترا عز لولاک تمکين بس است | ثناي تو طٰه ويٰس بس است
چه وصفت کند سعدي ناتمام | عليک الصلوٰة اي نبي والسلام

خو فقط زه د ځان دپاره دا سعادت او کاميابي بولم چي د رسول الله ﷺ د مبارک نور څخه دومره روښنايي حاصله کړم چي خپل ژوند په روښانه کړم او د جهل په تاريکو کندو او شپلو کي هلاک نه سم.

غواړم چي په ژوند کي د رسول الله ﷺ د اُمت څخه يم او په داسي حال کي مړ سم چي بيا هم د ده ﷺ د اُمت څخه يم، او الله جل جلاله د ده ﷺ په شفاعت ګنهونه را معاف کړي او د ده ﷺ د مبارک لاس څخه د حوض کوثر اوبه وڅښم.

نو ځکه بيا مي د دوهم وار دپاره د سيرت النبی ﷺ په ليکلو شروع وکړه او په دې وار کي مي ځيني تبصرې او نور ګټور معلومات هم پر زيات کړل او هم مي د اولي ليکني ځيني روايتونه په قوي روايتو بدل کړه، په اول ځل ليکنه کي زما اعتماد فقط پر يوه منبع ؤ، هو! د موضوع د صحت او موجوديت دپاره مي د سيرت او تفسير

مختلف کتابونه ور سره کتل خود موضوع پر جزئیاتو مي ډیر تاکید نه کاوه.

مګر څرنګه چي دا وار د ځینو مسلمان ورونو په خواهش او غوښتنه سره غواړم چي دغه بحث او مضمون و خپلو پښتو ژبو مسلمان ورونو ته د کتاب پر قسم هم تقدیم کړم، ځکه د ټیپ فیتې ډیر ژر استهلاکیږي، شکیږي او ورکیږي مګر کتاب! که څه هم ویل یا مطالعه کول یې د وخت د نیستي والي یا د نورو عذرو په سبب د فیتو تر اورېدلو سخت او مشکل دي خو د کتاب عمر زیات دی.

نو په دغه امید غواړم چي د دغه لیکني په سبب د دغه علمي خرمن د وړو تولووتکو څخه سم او دا هم د یادوني وړ ده چي د سیرت النبي ﷺ په دا ځل لیکنه کي مي تر هغه اول وار چي د فیتو په واسطه نشرسوی ؤ ډیر زیاتوب کړی دی، ځکه د مختلفو کتابو څخه مي ډیر مفید او ګټور مضامین را نقل کړي دي او په د مخني نشر سوي سیرت کي چي کوم مضامین په اختصار سره لیکل سوي وه، دا وار په صحي شکل او پوره تفصیل سره لیکل سوي دي او په کومو ځایو کي چي د تقدیم او تأخیر په لحاظ د جملو د ترکیب سهوه پېښه سوې وه هغه هم د بشري توان او قدرت پر اندازه اصلاح سوې ده.

څرنګه چي دا وار د دې بحث څخه د کتاب جوړولو إراده لرم نو مي ځان ډیر ستړی کړی د جملو ترکیب مي ترخپله وسه اصلاح کړی د واقعاتو تاریخ مي تر یوې اندازې روښانه کړی، ځیني هغه روایتونه چي د ضعیفه ګومان پر کېدی په قوي روایتو بدل کړل سوه، د مکرمو آیاتو ترجمې بیان سوې، هیله ده چي د ویونکو او اورېدونکو د فایدې او خوښۍ سبب وګرځي.

سُبۡحَٰنَ رَبِّكَ رَبِّ ٱلۡعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿١٨٠﴾ وَسَلَٰمٌ عَلَى ٱلۡمُرۡسَلِينَ ﴿١٨١﴾

وَٱلۡحَمۡدُ لِلَّهِ رَبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿١٨٢﴾

و آخرُ دعوانا ان الحمد لله رب العالمين، وصلی الله تعالی علی خیر خلقه محمّد وآله و اصحابه اجمعین.

د سرور کائنات ﷺ ژوند

الحمد لله موفّقِ المؤمنين، و ناصرِالموحّدين، و مرسلِ خيرخلقه الى العالمين، اصطفاه من خَلقه ورَزَقَهُ خيرَ خِصال و أتم الصفات من الحكمة، و الشّجاعة، و المروئة، و جامع الصفات القيادة فى امورالدّين و الدّنيا، والصّلوة و السّلام على سيدنا محمّد بنِ عبدِالله خاتَمِ الأنبياءِ والمرسلين، و قائد الغُرّالميامين، النبي الكريم، الهادي، الأمين، الصّادق، المربِّي، القائد، فافضل الصلوةِ و السّلامِ عليه، و على آله و اصحابه، و ازواجه، وذرّيّته، و مَن سار على نهجه الى يوم الدين. امّا بعد:

دغه کتاب چي (د سرورکائنات ﷺ ژوند) په نامه سره یادیږي د محمّد ﷺ د سیرت یعني: ژوند او اخلاقو، اقوالو او اعمالو په باره کي بیان کوي، دغه کتاب د سيّد البشر خاتَم الرُسل ﷺ د عظیم او مبارک ژوند تاریخ بیانوي، د دې بیان څخه یوازي دا نه دی مقصد چي مسلمانان د خپل پیغمبر محمّد مصطفیٰ ﷺ په مبارک حیات خبر سي بلکه په دې خبرتیا کي نوري ډیري مهمي فایدې هم سته چي په ښکاره سره چا ته نه معلومیږي.

د رسول الله ﷺ د سیرت د بیانولو او لیکلو، اوریدلو او زده کولو څخه دا غرض او مقصد نه دی چي د تېر تاریخ معلومات راته وسي یا دا چي عجیبي او غریبي قصې یا نادره معلومات بیان سي، نو ځکه موږ مسلمانانو ته دا نه ښایي چي د سیرت اوریدل او زده کول د تاریخ پر قسم واورو یا ځان په خبر کړو او سیرت ته هم په داسي سترګه وکتل سي لکه د یوه خلیفه ژوند یا د یوه پاچا تاریخ یا د تیري سوي زمانې معلومات، بلکه د سیرت د بیانولو، لیکلو، اوریدلو او زده کولو څخه مقصد او غرض دا دی چي یو مسلمان د اسلام د حقیقت تصور وکړي، هغه اسلام چي د رسول الله ﷺ د ژوند څخه یې مبادي او احکام، قواعد او اساس را وتلي او استنباط سوي دي.

زه به دلته د رسول الله ﷺ د سیرت د پوهېدلو او زده کولو لږ څه فایدې په

اختصار سره درته بیان کړم.

اول: د رسول الله ﷺ نبوي شخصیت پېژندل، که څوک د رسول الله ﷺ د ژوند په هغو کیفیتو او حالاتو خبر سي چي پر رسول الله ﷺ تېرېدل دا به یې یقین سي چي رسول الله ﷺ یوازي عبقري یا نابغه نه ؤ چي د ده ﷺ نبوغ، دئ ﷺ په خپل قوم کي لوړ او دغه مقام ته ورساوه، بلکه تر نبوغ او عبقریت د مخه د الله جل جلاله رسول دی چي الله عزوجل یې په وحیو سره تائید او تاکید کاوه او الٰهي توفیق ور سره ملګری ؤ، نو موږ محمّد ﷺ د رسولُ الله ﷺ په صفت سره پیژنو او ایمان پر لرو.

دوهم: د سیرة د پوهېدلو دوهمه فایده دا ده: چي انسان په خپل حضور کي د کامیابه ژوند د ټولو امورو دپاره، بلکه د شرافت د ژوند دپاره یو اعلٰی مثال و ویني، چي د هغه ﷺ ژوند د خپل ځان دپاره قانون او تګ لاره وګرځوي، په هغه پوري لاس ونیسي او په هغه پسي اقتداء وکړي، په دې کي هیڅ شک نسته که یو انسان هر څومره په یوه مَثَلِ أعلٰی پسي وګرځي، په یوه داسي رهنما او لار ښوونکي پسي وګرځي چي د ژوند په ټولو چارو کي دي کامل او مثلِ أعلٰی وي،

بېله شکه دغه پوره والی او کمال د رسول الله ﷺ په ژوند کي پیدا کولای سي، ځکه الله جل جلاله د ټولو هغو انسانانو دپاره چي د الله جل جلاله د رحمت او د آخرت د ورځي د کامیابۍ امید لري قُدوه او لار ښوونکی بللی دی، الله عزوجل فرمایي:

﴿لَّقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ ٱللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُوا۟ ٱللَّهَ وَٱلْيَوْمَ ٱلْـَٔاخِرَ وَذَكَرَ ٱللَّهَ كَثِيرًا ۝٢١﴾[الاحزاب/٢١]

درېیم: د رسول الله ﷺ د سیرت د خبرېدلو او زده کولو په واسطه انسان د کتاب الله په مفاهمو او مقاصدو پوهېدلای سي، ځکه د قرآن مجید د ډېرو آیاتو ترجمه په هغو واقعاتو او حوادثو سره معلومېږي کوم چي دغه آیاتونه د هغو واقعو او حادثو په وخت او باره کي نازل سوي دي، نو ترڅو چي چا ته د هغو واقعاتو حالات نه وي معلوم د قرآن مجید په معنٰی او مقصد هم نه سي پوهېدلای، ځکه د قرآن کریم ډېر آیاتونه د یوې خاصي واقعې یا خاص بیان دپاره چي په هغه وخت پوري تعلق لري نازل سوي دي، نو ځکه ترجمه یې هم تر هغو نه سي معلومېدلای چي وخت د نزول

او سبب د نزول یې معلوم نه سي او د آیاتو د نزول سببونه تر هغو نه سي معلومېدلای تر څو چي د محمّد مصطفٰی ﷺ ژوند او سیرت را معلوم نه سي.

څلورم: د سیرت په معلوماتو سره مسلمان د اسلامي صحي ثقافت او معرفت ډېره حصه یو ځای کولای سي، په دې کي هیڅ شک نسته چي د اسلام د مبادیو د پوهېدلو دپاره که دین دی که عقیده، که احکام دي که اخلاق د رسول الله ﷺ ژوند یو روښانه مجسد تصویر دی.

پنځم: د رسول الله ﷺ په سیرت پوهېدل د یوه اسلامي معلّم او واعظ دپاره د تعلیم او تربیې په باره کي یوه ژوندی نمونه او لارښوونه ده، ځکه رسول الله ﷺ یو فاضله معلّم، صادقه ناصح او مهربانه مرّبي ؤ، د دعوت په مختلفو مرحلو کي یې د تعلیم او تربیې وړ او مناسب طریقې استعمالولې.

پر دې ټولو سربېره د رسول الله ﷺ په ژوند کي د انسانیت ټول اړخونه که اجتماعي دي که فردي داخل او شامل دي، یو انسان په هر حالت کي که یو مستقل فرد وي یا د ټولني یوه فعاله عضوه وي د خپلي پوره کامیابۍ دپاره د رسول الله ﷺ و متابعت ته اړ او محتاجه دی، ځکه د رسول الله ﷺ ژوند موږ ته د یوه مستقیم یا پر لار برابر ځوان د سلوک او اخلاقو بېمثاله نمونې راښیي چي د خپل قوم او ملګرو سره خومره امین او څومره صادق ؤ.

د رسول الله ﷺ ژوند د یوه واعظ په صفت یوه بېمثاله نمونه دی چي خلک یې د الله جل جلاله لاري ته په حکمت او موعظهٔ حسنه سره ور بلل او خپل ټول طاقت یې د رسالت د رسولو په لار کي مصرفاوه.

د رسول الله ﷺ ژوند د یوه دولت د رئیس او حاکم دپاره ښه لارښوونکی دی چي په څومره هوښیاري او حکمت سره یې کارونه مخ ته بېول، د رسول الله ﷺ ژوند د یوه مثالي او حق پرسته مېړه دپاره لارښوونکی دی چي د خپلي ښځي سره باید څنګه ژوند او ګذاره وکړي، د رسول الله ﷺ ژوند د یوه پلار دپاره په عاطفه او مهرباني کي لارښوونکی دی، رسول الله ﷺ د زوجاتو او اولادو په حقوقو او واجباتو کي دقیق عدل کاوه د هر چا حق یې د هغه د حاله سره سم او پوره ورکاوه.

د رسول الله ﷺ ژوند د یوه حربي قومندان او صادقه آمر دپاره لار ښوونکی دی.

د رسول الله ﷺ ژوند د یوه جامع مسلمان دپاره هغه چي په خپل ژوند کي صحي تقسیم اوقات او په معاملو کي عدل و لري لار ښوونکی دی چي څومره د خپل رب عبادت وکړي او په عین وخت کي د خپلي کورنۍ او ملګرو سره لطیف او د ښه طبیعت خاوند هم وي.

داسي نور ډېر مثالونه سته، که غواړې چي بختور او کامیابه ژوند ولرې نو خامخا د رسول الله ﷺ په ژوند ځان خبر کړه او متابعت يې وکړه، ځکه د رسول الله ﷺ په ژوند خبرېدل بل څه نه دي بېله دغه انساني اخلاقو ښکاره کول، چي دغه ټول اخلاق په هغه بېمثله نمونه او کامل بشر کي سره یو ځای سوي وه او موږ يې خامخا و متابعت ته ضرورت لرو، که غواړې چي په دنیا او آخرت کي کامیابه او بختور ژوند ولرې د رسول الله ﷺ متابعت کوه.

اوس نو کېدلای سي چي دغه پاک تاریخ د محمّد مصطفٰی ﷺ د پیدایښت څخه را شروع کړو مګر ما دا ښه و بلل چي تر دغه پاک میلاد له دمخه را شروع سي دپاره د دې چي دا را معلومه سي چي د دغه لار ښوونکي نور تر را تګ د مخه د عربو ژوند او تاریخ څنګه او څه ډول ؤ او بیا د وحیو په راتګ سره څنګه سو؟ هغه تغیر چي د رسول الله ﷺ د رسالت په واسطه یوازي په جزیرةُ العرب کي نه بلکه په ټول عالَم کي راغلی دی لوی او مهم تغیر دی، خو انسان ته دا فرق تر هغو نه سي معلومېدلای ترڅو د دغه پاک سیرت معلومات ورته و نه سي.

او شروع هم ډېره سخته ده نه پوهېږم چي د کوم ځای څخه يې را شروع کړم ځکه تر اسلام د مخه د عربو تاریخ ډېر اوږد او لوی تاریخ دی، خو ما دا ښه وبلل چي د هغه ځای څخه شروع وکړم کوم چي الله عزّوجلّ خپل معزز پیغمبر ابراهیم علیہ السلام امر کړی چي خپله ښځه هاجَر رضی اللہ عنہا او د دې هغه کوچنی د تي رودلو زوی اسماعیل علیہ السلام بوزه او په مکه مکرمه کي يې پرېږده چي هغه وخت دغه مکه بېله اوبو او بېله زراعته د تورو او لویو غرو په منځ کي یوه خالي ډېرينه شېله وه او هغه وخت کعبه شریفه هم نه وه جوړه سوې، ځکه کعبه شریفه بیا په وروسته کي ابراهیم علیہ السلام او د ده زوی اسماعیل علیہ السلام جوړه کړل.

نو دغه شپله چې نوم يې مکّه يا بَکّه دی يوه خالي شپله وه چې نه هلته انسانان وه او نه د انسانانو د ژوند کولو شرائط موجود وه، هلته نه اوبه وې نه زراعت. نه کلی ؤ نه کور فقط غرونه او ډبري دي، نو د الله جل جلاله په امر ابراهيم علیه السلام د خپلي ښځي او کوچني زوی سره د فلسطين څخه مکې مکرمې ته راغلی او هلته يې د بيتُ الله الحرام د مځکي سره خپله زوجه هاجَر او خپل کوچنئ زوی اسماعيل علیه السلام پر وچ دښت پرېښوول او دئ علیه السلام رهي سو، هاجر رضي الله عنها په تعجب کي سوه چې موږ څنګه دلته پرېږدي؟ دلته خو نه اوبه سته نه خورک، نه انسانان سته نه زراعت، نه کلی سته نه کور او زما سره دغه کوچنئ د تي هلک هم را سره دی، نو يې پسي ورېغ کړل: موږ څنګه دلته پرېږدې؟ ابراهيم علیه السلام هيڅ ږغ و نه کړی، دې بيا پوښتنه ځني وکړه او ده علیه السلام ږغ نه کاوه، خو په آخر کي دې پوښتنه ځني وکړه: آيا الله جل جلاله امر کړی يې چې موږ دلته پرېږده؟ ابراهيم علیه السلام و ويل: هو، دلته نو هاجر علیها السلام د هغه واقعي مسلماني پر قسم چې اعتماد او توکل يې يوازي پر الله جل جلاله وي په پوره يقين سره و ويل: الله مو نه ضايع کوي، ځرنګه چې دا د الله جل جلاله امر دی او الله عزوجل پر خپلو بندګانو رؤف او رحيم دی نو بېله تشويشه او شکايته کښېنستل او ابراهيم علیه السلام رهي سو.

تاسي ته خو هغه مشهوره قصه در معلومه ده کله چې د هاجر علیها السلام سره هغه موجودي اوبه کومي چې ابراهيم علیه السلام ورپرې ايښي وې خلاصي سوې نو دا د اوبو د پيدا کولو دپاره ولاړه سوه چې يا به دلته اوبه پيدا کړم يا به يو څوک و وينم او خپل زوی يې د دغه اوسني زَمزَم د څاه د منطقې سره پرېښاوه چې البته هغه وخت نه څاه ؤ نه اوبه، خو دا د صفا غونډۍ ته وختل او بيا د مروا غونډۍ ته ولاړل، دغه د اوبو په طلب کي يې اووه واره د صفا او مروا په منځ کي تګ او را تګ وکړی.

دغه د دې تګ او را تګ زموږ په دين کي د حج کونکو او عمره کونکو دپاره ديني شعار وګرځېدی او دا د دغي مومني ښځي ياد دی، اسلام و مومني ښځي ته دغه اندازه شرف ورکړی دی چې د قيامت تر ورځي به نه هېرېږي، بي بي هاجر علیها السلام په دغه تګ او راتګ مشغوله وه چې هلته جبريل علیه السلام د اسماعيل علیه السلام د پښو سره د الله عزوجل په امر دغه مځکه چې اوس هلته د زَمزَم څاه دی په خپل وزر و وهل

مځکه وچاودل او اوبه څني را ووتې.

دا د زَمزَم د ښکاره کېدلو شروع او ابتداء ده او دلته په دغو غرو کي د اول وار دپاره اوبه پيداسوې، خو دغه واقعه هغه وخت پيښه سوه چي په دغه وخت کي هلته په يمن کي د اوبو يو ډېر لوی بند چي (سدِّ مآرب) ورته ويل کيده نړېدلی ؤ.

تاسي ته معلومه ده چي انسانان هميشه په هغو ځايو کي اوسيږي کوم چي هلته اوبه وي او دغه سدِ مآرب، يا د اوبو بند په يمن کي ډېر لوی او عظيم بند ؤ او د دغه بند پر شا و خوا ډېر انسانان اوسېدل چي دغه انسانان هم ټول عرب وه، ځکه د عربو اصلي وطن او ځای يوازي او يوازي يمن دی بيله هغه کوچي عربو څخه چي يوې او بلي خوا ته به تلل نور نو ټول عرب يوازي په يمن کي وه بل ځای نه اوسېدل، نو ځکه د اصلي عربو اصلي وطن يوازي يمن دی.

او بيا د هغه ځای څخه د دغه بند د نړېدلو په سبب چي اوبه ورکي او نېستي سوې عربو يوې او بلي خوا ته کوچ وکړی او سره وپاشل سوه.

کله چي (سدِّ مآرب) ونړېدی عرب د رزق د پيدا کولو دپاره يوه او بل طرف ته ولاړل او هري قبيلې د ځان د اوسېدلو دپاره يوه منطقه اختيار کړل، د مثال پر ډول د ثقيف قبيله طائف ته ولاړل او طائف يې د ځان وطن وګرځاوه، د غساسنه قبيله د شام و شا وخوا ته ولاړل او د مناذره قبيله د عراق شا وخوا ته ورسېدل، دغه رنګه ټول عرب د لوږي او د رزق د پيدا کولو په سبب د خپل اصلي وطن څخه چي يمن دی يوې او بلي خوا ته و وېشل سوه.

اوس چي جبريل عليه السلام مځکه په وزر و وهل او د زَمزَم اوبه پيدا سوې نو بي بي هاجَر عليها السلام دلته د دغو اوبو سره اوسيږي، عادت داسي دی چيري چي اوبه وي هلته مرغان هم د دغو اوبو په سبب پيدا کيږي او را ټوليږي، نو د زَمزَم د اوبو په سبب په دغه منطقه کي مرغان هم په هوا ګرځېدل.

په دغه وخت کي د عربو يوه قبيله چي د جُرهُم قبيله نومېدل د يمن څخه کوچ کړی دی او رهي دي چي چيري به اوبه پيدا کړي او هلته و اوسيږي، دغه قبيله نژدې و دغي شېلې ته چي مکه نومېده تېرېدل، وې ليدل چي په هوا مرغان ګرځي

ويل دا مرغان له کومه دلته راغلي دي؟ دلته خو هيڅ وخت اوبه نه وې، نو يې نفر ولېږل چې ولاړ سی شا وخوا وګوری ښايي دلته اوبه پيدا سوي وي، نفر چې ولاړل اوبه يې و ليدلې او د قبيلې مشرانو ته يې خبر را وړی چې هو دلته اوبه سته، د قبيلې مشران اوبو ته ورغله هلته د اوبو سره يې بي بي هاجَر او اسماعيل علیهما السلام وليدل چې فقط يوه ښځه او يو کوچنئ هلک دي او نور هيڅوک نسته، څرنګه چې دغه خلک د همت او مړانې خاوندان وه نو يې د زَمزَم اوبه د هغې څخه په زور قبضه نه کړې بلکه اجازه يې ځني وغوښتل چې موږ به دلته اوسيږو، اوبه خو ستا دي او موږ به ستا سره د دغو اوبو په عوض او بدل کي نوره مرسته کوو، د هاجَر رضي الله عنها هم خوښه سوه او دوی ته يې د اوسېدلو اجازه ورکړل.

د الله عزوجل قدرت ته وګوره اوبه يې ورته پيدا کړې او د نورو رزق سبب هم پيدا سو، ځکه د معيشت نور ضروريات يې هغه د جُرهم قبيلې پر ذمه واخيستل، اوس نو دغه عربي قبيله چې د جُرهم قبيله نومېدل په مکه مکرمه کي يې سکونت شروع کړی او دغه ځای يې د ځان وطن وګرځاوه او د زَمزَم د اوبو دپاره يې يو حوض جوړ کړی، تر دغه وخته کعبه شريفه نه ده جوړه سوې او اسماعيل علیه السلام خو عرب نه دی او عربي ژبه يې هم نه ده زده ځکه ابراهيم علیه السلام دوی د فلسطين څخه دلته مکې مکرمې ته را وستلي وه نو عربي ژبه يې دغه د جُرهُم د قبيلې څخه زده کړل.

کله چې اسماعيل علیه السلام لوی سو ښځه يې هم د دغي عربي قبيلې څخه وغوښتل نو ځکه د اسماعيل علیه السلام اولادې ته عربِ مستعرَب ويل کيږي، يعني اصلاً عرب نه وه او بيا عرب سول، همدارنګه زموږ پاک پيغمبر محمّد مصطفٰی ﷺ د اسماعيل علیه السلام د اولادې څخه دی.

ابراهيم علیه السلام به کله نا کله څه موده تر منځ دلته را تلی د خپل زوی او خپلي ښځي بي بي هاجَر علیها السلام خبر به يې اخيستی او بيرته به ولاړی، تر څو چې د اسماعيل علیه السلام عمر (۱٦) کلو ته ورسېدی د الله عزوجل له طرفه ابراهيم علیه السلام ته د کعبې شريفي د جوړولو امر وسو چې ته او ستا زوی اسماعيل علیه السلام کعبه شريفه جوړه کړی او دوی هم کعبه شريفه جوړه کړل، خو کله چې الله جل جلاله ابراهيم علیه السلام ته د کعبې شريفي

د جوړولو امر کاوه ورته و ویل سوه چي د آدم علیه السلام پربناء یې جوړه کړه، الله عزوجل د سورة آل عمران په (۹٦) نمبرآیات کي فرمايي:

﴿إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ مُبَارَكًا وَهُدًى لِّلْعَالَمِينَ ﴿٩٦﴾﴾

يعني: خامخا د الله جل جلاله هغه اول کور چي د خلکو دپاره ايښوول سوی دی! هغه: هغه کور دی چي په بَکه کي واقع دی.

په يوه روايت کي راغلي دي چي اصلاً کعبه شريفه د آدم علیه السلام يا شيث بن آدم علیه السلام په زمانه کي جوړه سوې ده او بيا د نوح علیه السلام په طوفان کي ونړېدل.

څرنګه چي کعبه شريفه د الله جل جلاله اولنۍ کور دی نو خود د خلکو د عبادت دپاره د الله عزوجل اول کور بلل کېږي، کله چي ابراهيم علیه السلام د کعبې شريفي اساس، بنسټ يا تاداو کِندی په مځکه کي يې هغه د آدم علیه السلام اساس پيدا کړی او پر هغه اساس يې جوړه کړل، دا د کعبې شريفي د جوړولو ابتداء او شروع وه.

خو د جوړولو په وخت کي چي ابراهيم علیه السلام يو دېوال آخر ته ورساوه او اوس هغه بل دېوال جوړوي دلته خو کُنج پيدا کېږي، چي د دغه کُنج څخه د بِناء او جوړولو اصل او اساس، نقشه او رَجه اخيستل کېږي او نوره بِناء له دغه کُنجه څخه سمه او صحي جوړېدلای سي نو ابراهيم علیه السلام غوښتل چي په دغه کُنج کي يوه لويه، قوي او مناسبه ډبره کښېږدي، نو يې اسماعيل علیه السلام ولېږی چي ولاړ سه شا وخوا وګوره چي د دغه کُنج دپاره يوه مناسبه ډبره پيدا کړې، اسماعيل علیه السلام ولاړی په غرو کي ګرځي خو د دغه ځای دپاره يې د دوی د غوښتني سره سمه، وړ او مناسبه ډبره نه کړل پيدا او بيرته راغلی خو دلته يې وليدل چي د پلار سره يې يوه ډېره مناسبه او هغه قسم ډبره چي دوی غوښتل پرته ده، اسماعيل علیه السلام و ويل: دا ډبره دي د کومه کړل؟ ابراهيم علیه السلام و ويل: دا د الله عزوجل له طرفه راغله.

ورونو! دغه ډبره هغه حجرِاسود دی چي د جنت څخه راغلی دی او د جنت د ډبرو څخه يوه ډبره ده چي د کعبې شريفي په بِناء کي کار سوې ده، کعبه شريفه د دغي ډبري څخه په صحي بِناء سره جوړه سوه، ابراهيم علیه السلام چي به څه دېوال جوړ کړی نو به شا ته ولاړ او د څه ليري فاصلې څخه به يې دغه جوړ سوي دېواله ته کتل

چې آیا دېوال سم دی کوږ خو به نه وي؟ او دلته به د فکر کولو دپاره ښه وخت ولاړ ؤ نو ځکه دغه ځای ته مَقام ابراهیم ویل کیږي، الله ﷻ په سورةُ البقره کې فرمایي:

﴿وَٱتَّخِذُواْ مِن مَّقَامِ إِبْرَٰهِـۧمَ مُصَلًّى﴾ [البقره: ۱۲۵]

یعني: اې مؤمنانو! د ابراهیم علیه السلام د درېدلو ځای د لمانځه، طواف او دعاء ځای وګرځوی.

دغه ځای د کعبې شریفې د صحې جوړولو دپاره د ابراهیم علیه السلام د فکر کولو ځای دی، ځرنګه چې د لیرې څخه د دېوال برابري او کوږ والی معلومیږي نو ځکه دغه مَقام د کعبې شریفې څخه څه لیرې واقع دی.

همدارنګه مقام ابراهیم هغې ډبرې ته ویل کیږي: کومه چې د کعبې شریفې د جوړولو په وخت کې به ابراهیم علیه السلام پر درېدی، په دغه ډبره کې د ابراهیم علیه السلام د پښو نخښې او علامې هم سته او دغه ډبره هم د جنت څخه را وړل سوې ده.

کله چې کعبه شریفه جوړه سوه دا خو د ډبرو یوه خونه ده چې یوه انسان جوړه کړل نو خلک دلته د عبادت کولو دپاره ولې او څنګه ورته راسي؟

دلته بیا ابراهیم علیه السلام ته الهي امر وسو چې خلک بیت الله الحرام ته په حج کولو سره خبر کړه الله ﷻ د سورةُالحج په (۲۷) نمبر آیات کې فرمایي:

﴿وَأَذِّن فِي ٱلنَّاسِ بِٱلۡحَجِّ يَأۡتُوكَ رِجَالاً﴾ [الحج: ۲۷]

یعني: په خلکو کې د حج د آداء کولو دپاره ږغ وکړه چې تا ته به له هره ځایه څخه پیاده او پر پښو حاجیان راسي.

ابراهیم علیه السلام و ویل: الهي! زه څنګه کولای سم چې ټول خلک خبرکړم؟ زما آواز به ټولو خلکو ته څنګه ورسیږي؟ د الله ﷻ له طرفه ورته و ویل سوه:

یا ابراهیم! پر تا ناره کول دي او تر خلکو پورې رسول یې پر ما دي، ته فقط ږغ وکړه دا چې خلکو ته څنګه رسیږي دا زما کار دی ته فقط په آواز کولو سره امر یې.

نو ابراهیم علیه السلام د عرفات غره ته ولاړی او لوړ غره ته وختی او ناري یې کړل:

اې خلکو! د بیت الله شریفې حج پر تاسې لازم دی او دلته به د حج کولو دپاره راځی، نو له دې سببه عرفات د حج په شعائرو کې راغلی دی او د حج د ارکانو څخه

مهم رکن دی ځکه عرفات د خلکو د حج کولو دپاره د اعلان او خبرتیا ځای دی.
په یوه بل روایت کي ویل کیږي چي ابراهیمعلیه السلام د مَقام ابراهیم پر ډبره ودرېدی او دغه ږغ یې وکړی.
کله چي ابراهیمعلیه السلام په حج کولو سره ږغ او اعلان وکړی الله عزوجل دغه د ده آواز تر مشرقه او مغربه و رساوه، دا د الله جل جلاله له طرفه یوه معجزه وه چي ټولو خلکو د ده آواز واورېدی، همدارنګه الله جل جلاله د ټولو انسانانو په زړو کي د کعبې شریفي حُب او محبت، تعظیم او تکریم ورواچاوه.
بیانو د دنیا له هره ځایه څخه د کعبې شریفي د عزت او حج کولو دپاره خلک راتله خاصتاً د جزیرةُ العرب څخه په ډلو ډلو خلک همېشه ورته را تلل، حج او د الله جل جلاله عبادت به یې کاوه هر کال حج کېدی د کعبې شریفي تعظیم او احترام کېدی.
دا د الله جل جلاله قدرت او معجزه ده که نه د هیڅ انسان په وسه نه ده پوره چي د ډبرو خوني ته دومره عزت او اعتبار ورکړي، اوس نو کعبه شریفه معززه سوه او د ابراهیمعلیه السلام دین نشر سو، توحید او د یوه الله عزوجل عبادت په خلکو کي شروع سو، ټول عرب د ابراهیمعلیه السلام پردین وه او د ټولو عربو عقیده د توحید او وحدانیت عقیده وه یوازي او یوازي د الله جل جلاله عبادت کېدی په ټوله جزیرةُ العرب کی هیڅ کافر او مشرک نه ؤ موجود خو عُمر دی تېرېږي، څه وخت او زمانه پر دغه حال تېر سوه تر څو چي د خُزاعه په قبیله کي د (عَمرو بن لُحی) په نامه سره یو نفر پیدا سو.
خُزاعه د عربو یوه بله قبیله ده او دغه عَمرو د دغي قبیلې رئیس او سردار ؤ، دغه عَمرو بن لُحی د جُرهم د قبیلې سره هغه چي پر مکه مکرمه آمران وه جنګونه شروع کړل غوا‌ړي چي د کعبې شریفي تصرف او د مکې مکرمې آمریت ځني واخلي او د دغو دوو قبیلو په منځ کي ډېر لوی جنګ پېښ سو څو په آخر کي د جُرهُم قبیلې شکست او ماته وخوړل او د مکې مکرمې تصرف او آمریت د خُزاعه د قبیلې لاس ته ورغلل، د دغو جنګو او ماتي په نتیجه کي د جُرهُم د قبیلې ډېر کسان د مکې مکرمې څخه دباندي و وتل او ځیني یې په مکه مکرمه کي پاته سول او دالته یې استوګنه کول مګر کارونه او آمریت ټول د خُزاعه د قبیلې په لاس کي وه، خو کله چي د جنګ په

وخت کي د جُرهم قبیله په خپله ماته او شکست پوه سوه نو يې غوښتل چي د خزاعه قبیلې ته په مکه مکرمه کي تکلیف او مشکلات جوړ کړي او د دغي قبیلې ژوند ور تریخ کړي، غواړي چي دغه تکلیف او زحمت د اوبو د نه درلودلو په سبب ورته پیدا کړي.

هو د مکې مکرمې د ښار عزت او عظمت، لویي او حُرمت په کعبه شریفه سره دي خو د خلکو ژوند يې د زَمزَم په اوبو سره ؤ، که اوبه نه وي هلته بیا ژوند تریخ دی، نو د جُرهم قبیلې د خزاعه د قبیلې د ژوند تریخولو دپاره د جنګ په وخت کي د زَمزَم څاه پټ کړی او هغه په کعبه شریفه کي پرتې خزانې يې هم ټوله دغه څاه ته ور واچولې چي یوه د سرو زرو اوسی هم پکښې وه او د څاه يې هیڅ نخښه او علامه نه پرېښودل، کله چي د خزاعه قبیلې د مکې مکرمې تصرف او آمریت په لاس کي واخیستی د زَمزَم د اوبو يې هیڅ اثر نه کړی پیدا نو مجبوره سوه اوبه به يې د مکې مکرمې د دباندي څخه راوړلې، د خُزاعه قبیلې د مکې مکرمې آمریت لاس ته را وړی خو زَمزَم نه سو ور پاته څکه هغه پټ او ښخ کړل سو، زَمزَم تر هغه وخته ورک او پټ ؤ چي دوهم وار بیا زموږ د پاک پیغمبر سرور کائنات أشرف المخلوقات محمّد مصطفٰی ﷺ نیکه عبدالمطلب وکندی.

دا د زَمزَم د څاه د پټېدلو قصه وه چي پر مکه مکرمه د خزاعه د قبیلې د تسلط په سبب د جُرهُم د قبیلې له طرفه پټ کړل سو.

پر مکه مکرمه د خزاعه د قبیلې تسلط تر (۳۰۰) یا په بل روایت تر (۵۰۰) کلو پوري دوام کړی دی خو په شروع کي د خزاعه د قبیلې مشر او رئیس چي عَمرو بن لُحی نومېدئ د مکې مکرمې حاکمِ مطلق او عمومي رئیس وګرځېدی او د ده له امره هیچا سرکښي او نا فرماني نه کول، دغه عَمرو ډیر مالداره او سخي سړئ ؤ د حاجیانو خواړه یوازي ده له خپله ماله ورکول او د حاجیانو دپاره اوبه هم یوازي ده په خپل مصرف برابرولې.

او دا هم تاسي ته معلومه ده چي د زَمزَم د څاه د پټېدلو په سبب اوبه د مکې مکرمې د دباندي او د لیري ځایو څخه را وړل کېدې، خو دغه کارونه ده پر خپله غاړه اخیستي وه او دغه عَمرو بن لُحی دومره معتبره ؤ چي هر امر يې د خزاعه قبیلې، د مکې مکرمې اوسېدونکو او د مکې مکرمې حاجیانو داسي قبلاوه لکه دیني او شرعي

اوامر، هیڅ‌ چا د ده له امره نا فرماني او سرکښي نه کول.

* یو وخت دغه عَمرو بن لُحی شام ته په سفر ولاړی او هلته د شام په حدودو کي یوه قبیله اوسېدل چي د عمالیق قبیله ورته ویل کېده او دغه قبیله بُت پرسته وه د بتانو عبادت یې کاوه، خو تر دغه وخته عربو نه بتان پېژندل او نه یې د بتانو عبادت کړی ؤ بلکه ټول عرب موحدین او د حضرتِ ابراهیم علیه السلام پر دین وه، دغه عَمرو بن لُحَی د عمالیق د قبیلې څخه پوښتنه وکړل چي دا څه شي دي؟ هغو ورته و ویل: دا آلهه او خدایان دي، کله چي پرموږ لوږه او کاختي راسي ډوډۍ را کوي، کله چي یو قوم پر موږ حمله وکړي او جنګ را سره کوي دوی زموږ مرسته کوي، بارانونه راباندي اوروي او بالآخره الله جل جلاله ته مو نژدې کوي، عَمرو بن لُحی ډېر په تعجب کي سو او دا خبري یې پر دماغ ښه ولګېدې ځکه دوی په مکه مکرمه کي اوبو ته ډېر ضرورت درلودی، نو ویل: ما ته هم یو بت را کړی ښایي چي زموږ مرسته هم وکړي موږ په مکه مکرمه کي اوبو ته ډېرضرورت لرو، د عمالیق د قبیلې بت پرستانو چي د ځان ملګري پیدا کړل ویل ښه دی، نو یې په ډېره خوشالي سره ده ته یو بت ورکړی چي (هُبل) نومېدی، دا هغه اول بت دی چي جزیرةُ العرب ته راوړل سو.

عَمرو بن لُحی دغه بت مکې مکرمې ته را وړی او په کعبه شریفه کي یې کښېښاوه خلک یې د دغه بت په عبادت کولو سره امر کړل، خلکو هم دغه د ده امر و مانه.

اوس نو عَمرو بن لُحی د شیطان په لار ښوونه نوي امرونه صادروي چي هغه امرونه یې د توحید او د ابراهیم علیه السلام له دینه مخالف وه او بیا عَمرو بن لُحی نور بتان هم جزیرةُ العرب ته را وړل چي دغه بتان یې آلهه او خدایان بلل.

عَمرو بن لُحی د عربو هره قبیله امر کړل چي د ځان دپاره به یو بت اختیاروي او په کعبه شریفه کي به د هغه بت عبادت کوي، بیا یې بل امر صادر کړی ویل: تاسي خو په خپلو کُلُو او کورو کي هم عبادت کوی خو دا نه ده صحي چي بیله بتانو څخه د مکې مکرمې د بل شي عبادت وکړی، نو پر هر چا دا لازمه ده چي د مکې مکرمې د ډبرو څخه یوه ډبره ور سره واخلي او هلته په خپل کور او کلي کي به د هغې ډبري عبادت کوي، عربو هم دا امر و مانه او هر یوه د مکې مکرمې څخه یوه ډبره ور سره

واخیستل، هلته په خپل کور کي به يې هغې ډبري ته عبادت کاوه حتّی د هغې ډبري عبادت به يې کاوه چي دغه کار په عربو کي د توحيد پرځای د بتانو د عبادت شروع او ابتداء وه.

د عَمرو بن لحی په امر سره په جزیرةُ العرب کي بت پرستي شروع سوه، رسول الله ﷺ د دغه عَمرو بن لحی په باره کي فرمايي:

«رَأیْتُ عَمْرَو بْنَ عَامِرِ بْنِ لُحَیْ اَلْخُزاعِي یَجُرُّ قُصْبَهُ فِی النَّارِ»

يعني: عَمرو بن عامر بن لُحی الخُزاعي مي وليدی چي خپلي کُلمې په اور کي کشوي.

دا ولي؟ ځکه دئ هغه څوک دی چي د عربو دين ته يې تغير ورکړی، تر دغه د مخه ټول عرب پر توحيد او د ابراهيم علیه السلام پر دين وه خو اول سړئ چي د دوی دين يې په شرک او بت پرستی ورواړاوه هغه دغه عَمرو بن لُحی خبيث ؤ.

او بيا يې د حج او عُمرې تلبيې ته تغير ورکړی، تر دغه د مخه عربو تلبيه داسي ويل:

«لَبَّيْکَ اللّهُمَّ لَبَّيْکَ، لَبَّيْکَ لاَشَرِيْکَ لَکَ لَبَّيْکَ، إِنَّ الحَمْدَ والنِّعْمَةَ لَکَ وَالْمُلْک، لاَشَرِيْکَ لَکَ»

چي دا د اسلام او توحيد تلبيه ده، خو عَمرو بن لُحی خبيث په آخر کي دغه جمله پر زياته کړل چي (لاَشَرِيْکَ لَکَ اِلاَّ شَرِيْکاً هُوَ لَکَ، تَمْلِکُهُ وَمَا مَلَکَ) دا د شرک جمله ده، خو ده دغه د شرک جمله د توحيد پر تلبيې زياته کړل.

او بيا يې د حيواناتو په باره کي پر عربو نور نوي امرونه جاري کړل، هغه دا چي ځينو حيواناتو ته بايد د احترام په سترګه وکتل سي او مقدس وبلل سي، د هغو څخه بايد کار وانه خستل سي او د ځينو غوښي هم بايد و نه خوړل سي او د ځينو غوښي نارينه انسان خوړلای سي خو ښځو ته يې خوړل حرام دي او د ځينو حيواناتو غوښي ياشيدې بيله مېلمه بل چا ته حرامي دي.

چي د دغو حيواناتو د جملې څخه يوه ته (بَحِيره) ويل کېده، بل ته (حامي) ويل کېده، بل ته (سائبه) ويل کېده او بل ته (وصيله) ويل کېده او داسي نور نومونه يې ورته کښېښوول، مثلاً (سائبه) هغه اوښه وه چي لس لوني يا جونګياني يې پرله پسې زېږولي وای او په منځ کي يې نارينه جونګئ نه وای نو پر دغه اوښه نه څوک سپرېدل،

نه یې بار پر وړی، نه د هغې وړی شکول کېدې او نه د دغې اوښې شیدې بېله میلمه ځخه بل چا څښلې او که به یې تر لسمې جونګۍ وروسته بله یوولسمه جونګۍ وزېږول هغې ته (بحیره) ویل کېدل، د هغې غوږ به یې ورچاک کړی او د خپلې مور سره به یې ایله کړل پر هغې هم نه ځوک سپرېدل نه یې د وړیو ځخه کار اخیستی او نه یې بېله مېلمه بل چا شیدې څښلې، دا هم داسې وه لکه د دې مورچې دې ته (بحیره) ویل کېدل او د (سائبې) لور وه او (وصیله) هغه مېږ وه چې پنځه واره به پرله پسې غبرګه لنګه سول او د هر وار دواړه بچیان به یې ښځې وُری وې، په پنځه سره واره کې به یې نارینه وُرئ نه ؤ زېږولی نو دوی به ویل: دا ورسېدل.

که به دغه (وصیلې) تر دغه وروسته بل بچئ و زېږاوه د هغه د غوښو خوړل د مشرکانو نارینه ته روا وه خو ښځو ته یې خوړل نه وه روا او که به بیا مردار سو یعنې: په خپله به مړسو نو ښځو ته یې هم خوړل روا وه او (حامي) هغه ځوان نر اوښ ؤ چې د ده د ختلو په واسطه به پرله پسې لس ښځې جونګیانې و زېږېدلې نو د ده شا د بار او سپرېدلو ځخه وساتل سوه او نه یې د وړیو ځخه کار اخیستل کېدی، فقط په اوښانو کې به د ختلو دپاره ایله ؤ، الله ﷻ د مشرکانو د دغه کار په باره کې فرمایي:

﴿ مَا جَعَلَ ٱللَّهُ مِنۢ بَحِيرَةٍ وَلَا سَآئِبَةٍ وَلَا وَصِيلَةٍ وَلَا حَامٍ وَلَٰكِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ يَفْتَرُونَ عَلَى ٱللَّهِ ٱلْكَذِبَ وَأَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ۝١٠٣ ﴾ [المائده: ۱۰۳]

یعنې: الله جل جلاله هیڅ یو د بَحیرې، د سائبې، د وصیلې او د حام ځخه نه دي ګرځولي یا روا کړي، مګر هغه کسان چې کافران سوي دي پر الله افتراء کوي، له ځانه باطلې خبرې پورې تړي یا جوړوي او ډېر د دوی په حق او باطل نه پوهېږي.

عَمرو بن لُحی داسې نور ډېر شیان دوی ته د دین او شریعت پر قسم کښېښوول او په دوی کې یې رواج کړل حتّی نور بتان یې هم کعبې شریفې ته د آلهه په نامه سره را وړل او نور لوی لوی بتان چې کعبې شریفې ته را وړل سوه په دغو نومو سره یادېدل:

لومړی: (وَد) چې د بني کلب د قبیلې دپاره ؤ او هغوی یې عبادت کاوه.

دوهم: (سُواع) چې د هُذیل د قبیلې دپاره ؤ او هغوی یې عبادت کاوه.

درېيم: (يغوث) چي د طئ د قبيلې او اهل جرش دپاره ؤ او هغوي ېي عبادت كاوه.
څلورم: (يعوق) چي د همدان د قبيلې دپاره ؤ او هغوي ېي عبادت كاوه.
پنځم: (نسر) چي د يمن دپاره ؤ او هغوي ېي عبادت كاوه.
الله جل جلاله د سورة نوح په (۲۳) نمبرآيات کي فرمايي:
﴿وَقَالُوا لَا تَذَرُنَّ آلِهَتَكُمْ وَلَا تَذَرُنَّ وَدًّا وَلَا سُوَاعًا وَلَا يَغُوثَ وَيَعُوقَ وَنَسْرًا ۝﴾

اصلاً دا د نوح علیه السلام د قوم د بتانو نومونه دي او مشرکانو هر بت د يوه خاص مقصد دپاره خاص کړی ؤ، خو دغه پخواني بتان بيا په عربو کي رواج او جوړ سول، *همدا رنګه په هندوستان کي د هنوانو دپاره د (بشنو) (برهما) (اندر) (شيو) (هنومان) او په نورو نومو سره مشهوره بتان سته.*

دا چي د دغو بتانو څخه هر يو د عربو په يوه قبيله پوري خاص سو دا کار هم د عَمرو بن لحی په امر سره وسو، مګر (هُبل) هغه بت چي اول را وړل سوی ؤ هغه د قريشو دپاره ؤ او هغه عجيب ترين د دغه آلهه يا خدايانو (د دوی په قول) إساف او نائله دي چي د دغو دوو بتانو قصه پخوا پېښه سوې وه هغه دا سي:

إساف د يوه سړي نوم ؤ او نائله د يوې پيغلي نوم ؤ چي دوی دواړه د يمن اوسېدونکي وه، دوی دواړو يو د بل سره مينه او محبت درلودی، إساف د نائلې د پلار څخه نائله وغوښتل خو د نائلې پلار دغه د ده غوښتنه نه کړه قبوله.

نو دوی دواړو د را تلونکي حج په موسم کي د ملاقات وعده سره وکړه چي حج ته به ځو او هلته به سره وينو، د وعدې سره سم دوی د حج په موسم کي سره يو ځای سوه او په يوه فارغه وخت کي يې د کعبې شريفي په شا وخوا کي زنا وکړه، اولاً خو زنا د لويو ګنهو څخه ده او بيا کعبې شريفي ته نژدې؟ نو الله عزوجل دوی دواړه په خپل قدرت ډبري وګرځول چي د ډبرو انسانان پاته سول او دې ته هم بت ويل کيږي.

د هغه وخت د مکې مکرمې حاکمانو دغه دوه بتان د خلکو د عبرت دپاره پر صفا او مروا کښېښوول، إساف يې پر صفا او نائله يې پر مروا کښېښوول او قصه يې هر چا ته معلومه وه عبرت به يې په اخيستی چي دغو دوو نفرو کعبې شريفي ته نژدې فحشاء کړې ده او ډبره سول، خو پر دې قصه ډير وخت تېرسوی ؤ هر څوک د دغو دوو ډبرو

یا بتانو په تاریخ نه وه خبر، د عَمرو بن لُحی په امر دغه دوه بتان: إساف او نائله د صفا او مروا څخه کعبې شریفې ته نژدې یووړل سوه او خلک د هغو په عبادت کولو امر کړل سوه، چې دغه دوه بتان هم د عَمرو بن لُحی په امر د آلهه یا خدایانو جملې ته ور داخل کړل سوه.

دا د عربو پخوانئ ژوند ؤ او دا د دغو مشرکانو آلهه او خدایان وه، د عربو تر جاهلیت پورې یوه قصه ده: حضرت عمرؓ به د خپل خلافت په وختو کې په مجلس کې ناست ؤ او ځینې وخت به یې بیله سببه وخندل، خو یو وخت یو چا پوښتنه ځنې وکړه، ویل: یا امیرَالمؤمنین! وینو دې چې کله کله بېله سببه خاندې دا ولې؟ سیدنا حضرتِ عمرؓ وویل: د جاهلیت په وختو کې عادت دا ؤ: کله چې به څوک د مکې مکرمې څخه دباندې وتی نو به یې د مکې مکرمې څخه یوه ډبره ور سره واخیستل او په سفر کې به یې د هغې ډبرې عبادت کاوه، خو زه هم یو وخت په سفر ولاړم او ډبره مې هېره سوه نه مې را سره واخیستل، کله چې د عبادت کولو وخت راغلی زما سره خو د مکې مکرمې ډبره نه وه را سره نو اوس څنګه عبادت وکړم؟ و مې کتل د مکې مکرمې خرما یا کجور را سره وه، د دغې خرما څخه مې بت جوړ کړی او دغه د خرما د بت عبادت مې کاوه، کله چې هغه نوره خرما را سره خلاصه سوه او د خوړلو دپاره شئ نه سو را پاته وړی سوم نو مې دغه خپل معبود او د خرما څخه هغه جوړ سوی إله وخوړی چې لږ مخکې یې ما عبادت کاوه، نو پر هغه خپل پخواني جاهلیت او نا پوهي خندا راسي چې دا څنګه آلهه او دا څنګه دین ؤ؟

دغه د جاهلیت د ژوند لږ حالات چې دغه اوس درته بیان سوه یا په وروسته کې بیانیږي د دغو ټولو حالاتو د بیانولو څخه مقصد دا دی چې موږ ته دا را معلومه سي او په دې پوه سو چې د اسلام دین په ټول عالَم خاصتاً په جزیرةُالعرب کې څومره فرق او تغیر راوستی. *دا خوبت پرستي وه چې په دغه ډول سره جزیرةُ العرب ته راغله.*

یهودیت او نصرانیت وجزیرة العرب ته څنګه داخل سوه؟

اوس به هغه بیان درته وسي چي یهودیت او نصرانیت کله او څنګه جزیرةُ العرب ته داخل سوه؟ او بیا د فارس د مجوسیانو یا فارسیانو حکومت څنګه یمن ته راغلی؟
تاسي ته معلومه ده کله چي سرورکائنات محمّد مصطفٰی ﷺ په رسالت سره مبعوث کړل سو هغه وخت فارسیانو پر یمن حکومت کاوه او د نجران خلک نصارا وه، د یمن ځیني حصې یهودیان او ځیني حصې یې نصارا وه، دغه مختلف أدیان جزیرةُ العرب ته څنګه داخل سوه؟ په عربو کي خو دغه شیان نه وه موجود په پخوا کي ټول عرب مُوَحِّدِین او د ابراهیم علیه السلام پر دین وه، نو دغه نور ادیان څنګه دلته راغله؟
هغه داسي: چي د شام څخه ځیني یهود د یوه ظالم پاچا د ظلم په سبب یثرِب ته (چي په وروسته کي یې نوم مدینه منوره سو) او خیبر ته را مهاجر سول او دغه ځایونه یې د ځان وطن وګرځول، دا خو یثرِب او خیبر ته د یهودو راتګ سو مګر هلته په یمن کي هم ډیر یهود موجود وه نو دغه یهود کله او څنګه دلته یمن ته راغله؟
قصه ډیره اوږده ده مګر ډېر تاریخ پوهان یې د ربیع ابن نصر په قصه سره شروع کوي هغه داسي: ربیع ابن نصر چي د یمن پاچا ؤ ده یو خوب ولیدی چي دغه بیان او قصه د تاریخ ټولو علماوو لکه (طبري) (ابن کثیر) (ابن الأثیر) او تقریباً ټولو مؤرخینو ذکر کړې ده، کله چي پاچا خوب ولیدی (*څرنګه چي په هغه وختو کي نجوم ګران، جادوګران او کاهنان پر خلکو او د خلکو پر عقایدو او عباداتو مسلط وه، دا ولي مسلط وه؟ ځکه کوم وخت چي شرک او کفر په عالَم کي نشر سول او الٰهي دین پټ او ورک سو نو خیالات او اوهام په خلکو کي نشر سوه، په دغه سبب جادو او جادوګران، منجمین او کوډګران د اعتبار خاوندان سوه او د خلکو د رجوع ځای دوی وګرځېدل*)
کله چي د یمن پاچا خوب ولیدی، نو یې د خوب د ترجمې دپاره جادوګرانو او منجمینو ته رجوع وکړه او د هغو څخه یې مرسته وغوښتل، قصه ډیره اوږده ده مقصد دا چي هغو ورته وویل: ستا د خوب معنٰی دا ده: چي د حبشیانو حکومت به یمن ونیسي،

پاچا وویل: دا به څه وخت پیښه سي؟ دوی ویل: شپېته یا اویا کاله وروسته.
پاچا د دغه خوب په لیدلو او د هغه په ترجمه پر خپلو اولادو او لمسیانو وبېرېدی چي تُوله اولاده به مي د حبشیانو په لاس وژل کیږي؟ نو یې إراده وکړه چي خپله کورنۍ او اولاده د یمن څخه عراق ته نقل کړي او په عراق کي یې (حِیره) چي د نجف او کوفې په منځ کي د یوې منطقې او ښار نوم دی د خپلي اولادې او کورنۍ د سکونت دپاره اختیار کړل او دئ بیا هم په یمن کی د یمن پاچا پاته دی.
(نعمان بن منذر د هغه وختو د عراق مشهوره پاچا د دغه ربیع ابن نصر د اولادې څخه دی، ځکه ربیع بن نصر خپله کورنۍ هلته نقل کړه او بیا د ده د اولادې پاچهي تر ډېره وخته هلته پاته وه، دغه نعمان بن منذر بیا په وروسته کي زموږ په قصه کي ذکر کیږي په یاد یې ولری).
څه موده وروسته دغه ربیع بن نصر پاچا مړ سو او د ده زوی د ده پرځای کښېنستی او د یمن پاچهي د ده په اولاده کي پاته سوه ترڅو د ده په اولاده کي یو نفر د تَبان بن اسعد په نامه سره پاچا سو او تُبّع ورته ویل کېدل.
اصلاً تُبّع د یمن د پاچهانو لقب ؤ یعني: په تیرو وختو کي د یمن هر پاچا ته تُبّع ویل کېده، د روم هر پاچا ته قیصر ویل کېده، د فارس هر پاچا ته کسریٰ ویل کېده، د حبشې و هر پاچا ته نجاشي ویل کېده او د مصر و هر پاچا ته فرعون ویل کېده، نو د هر ځای پاچا خاص لقب درلودی.
دغه د یمن پاچا تَبّانِ اسعد چي لقب یې تُبّع ؤ د یمن د مشهورو پاچهانو څخه دی ډېر لویٔ شان او شوکت یې درلود ټول یمن د ده تر لاس لاندي ؤ، غني او سخي سړئ ؤ ده به همېشه سفرونه کول د یوه ځای څخه به بل ځای ته د سیاحت او تجارت دپاره تلی، یو وخت د یمن څخه شام ته رهي سو په لار کي یې خپل زوی په یثرِب کي (چي اوس مدینه منوره ورته ویل کیږي) د تجارت د ځینو کارو دپاره پرېښاوه او دئ شام ته ولاړی، خو دلته د تُبّع د زوی او اهلِ یثرِب په منځ کي داسي اختلاف پېښ سو چي تر جنګه سره ورسېدل او په دغه جنګ کي د تُبّع زوی ووژل سو، کله چي تُبّع ته دا خبر ورسېدی د شام څخه بیرته را وګرځېدی غواړي چي یوازي د خپل

زوی قاتلانو ته نه بلکه ټول اهل یثرب ته جزاء ورکړي.
دلته نو د اهلِ یمن او اهلِ یثرب په منځ کي جنګ شروع سو او دغه جنګ ډېره موده دوام وکړی، مګر تُبّع په دې جنګ کي یو ډېر عجیب کار ولیدی، هغه دا چي د یثرب خلکو به د ورځي د دوی سره جنګ کاوه خو کله چي به ماښام سو او دوه لښکره به سره لیري او جلا سوه د یثرب خلکو به دوی ته خواړه او سترخانونه را لیږل او د میلمنو پر ډول به یې د دوی عزت کاوه، تُبّع ډېر په تعجب کي ؤ چي دا څنګه خلک دي؟ د خپلو دښمنانو عزت کوي او خواړه ورکوي څوک دومره سخا او کرم لري؟ مګر بیا هم تُبّع نیت کړی ؤ چي د خپل زوی بدله او انتقام واخلي.
جنګ دغسي دوام درلود ترڅو چي د یثرب د یهودو د علماوو څخه دوه نفره تُبّع ته ورغلل او غوښتل یې چي د ده سره خبري وکړي، ده هم اجازه ورکړه او سره کښېنستل، یهودو ورته وویل: ته څه إراده لرې چي دومره جنګ کوې؟ تُبّع وویل: غواړم چي دغه یثرب خراب کړم، دوی ویل: دا کار نه سي کولای قسم په الله چي الله جل جلاله به د مخه تر دې چي ته یثرب خراب کړې تا هلاک کړي، تُبّع وویل: دا څنګه درته معلومه سوه؟ دوی وویل: دا وطن د نبي د هجرت ځای دی دغه ځای ته به را تلونکی نبي هجرت را کوي دا ښار نه خرابیږي او نه یې خرابولای سې، تُبّع پوښتنه وکړه چي تاسي په دې حال څه خبر یاست؟ د یهودو عالمانو وویل: دا زموږ په تورات کي راغلي دي.
دا دي تاسي ته معلومه وي چي د رسول الله ﷺ یوه علامه نه بلکه ډېري علامې د یهودو سره په تورات کي لیکلي او موجودي وې او د رسول الله ﷺ د وخت ټول یهود پوهېدل چي دا هغه وعده سوی نبي دی مګر د عناد او عداوت، حسد او غرور، ځاني ګټو او نفسي غوښتنو په سبب یې ایمان نه راوړی.
کله چي دغه د یهودو عالمانو تُبّع ته دغه حالات بیان کړل او تُبّع تر اوسه تورات نه پېژني نو یې د تورات په باره کي پوښتني ځني شروع کړې، یهودو هم د خپل دین، توحید او تورات په باره کي پوره معلومات ورکړل او ټول شیان یې په تفصیل سره ورته بیان کړل، دغه دیني او کتابي خبري د تُبّع پر طبیعت ښې او برابري ولګېدې څکه یهودیت الٰهي او آسماني دین ؤ، تُبّع هم د یهودیت دین اختیار کړی او

یهودي سو، د یثرِب خرابول یې پرېښودل او مخ پر یمن رهي سو.

د اول وار د پاره د کعبې شریفې پوښول

تُبّع رهي سو خو د ده په لار کي مکې مکرمې ته نژدې یوه قبیله وه چي د هُذَیل قبیله نومېدل د دغي قبیلې او د قریشو په منځ کي پخوانۍ دښمني پرته وه څو واره یې جنګونه سره کړي وه او دغه رنګه د دغي قبیلې د یمن خلک هم نه وه خوښ، دغه د هُذیل قبیلې فکر وکړئ چي داسي یوه حیله او چم جوړ کړي چي دواړو هغو قومو ته چي د دوی نه ده ور سره جوړه ضرر او تاوان و رسوي او په جنګ یې سره اخته کړي، نو د هذیل د قبیلې مشران تُبّع ته ورغلل او ورته ویې ویل: غواړې چي د جواهِراتو، سرو او سپینو زرو او خزانو خاوند سې؟ تُبّع ویل: هو، څوک دی چي جواهرات او خزانې یې نه وي خوښ؟ دوی و ویل: په دغه کلي کي یوه خونه ده چي خلک یې احترام او عزت کوي او دغه خونه په جواهراتو او سرو زرو ډکه ده.

حقیقتاً هم په کعبه شریفه کي هرڅه پراته وه خلکو د کعبې شریفې د احترام په سبب خزانې پکښې ښخولې، د تُبّع هم طمعه پیدا سوه او لښکر یې د جنګ د پاره تیار کړئ غواړي چي پر مکه مکرمه حمله وکړي کعبه شریفه ونړوي او خزانې یې واخلي، هغه دوه نفره د یثرِب د یهودو عالمان هم په دې سفر کي د تُبّع ملګري وه څکه ده ورته ویلي وه چي تاسي زما سره یمن ته ولاړ سی او زما قوم ته یهودیت او د یهودیت احکام ور وښوی، دغو عالمانو چي د جنګ د پاره د لښکر تیاري ولیدل تُبّع ته ورغله او ویل: څه کوې؟ او د څه إراده دي کړې ده؟ تُبّع و ویل: غواړم چي پر دغه کلي حمله وکړم او هغه شیان چي په دغه خونه کي پراته دي هغه واخلم دوی ورته و ویل: په والله د هذیل د قبیلې بل غرض او مقصد نسته بېله ستا د مرګ او هلاکت څخه تُبّع و ویل: څنګه؟ عالمانو ورته و ویل: دا بیت الله دی د ټولي مځکي پر مخ د الله جل جلاله بل کور او حرم نسته بیله دغه کوره، دغه قبیلې چم درته جوړ کړی دی او غواړي چي تا و وژني، تُبّع و ویل: څنګه وکړم؟ عالمانو و ویل: عزت یې وکړه او طواف پر وکړه، تُبّع ویل: تاسي یې ولي عزت نه کوئ؟ او ولي طواف نه پر کوئ؟ دوی و ویل: مونږ یې عزت کوو او

طواف به مو هم پر کړی وای خو دغه د مکې خلکو کعبه شریفه په بتانو ډکه کړې ده خرنګه چې موږ موحّدین او عالمان یو موږ ته دا نه ښایي چې پر بتانو طواف وکړو. تُبّع د دوی خبره ومنل او مکې مکرمې ته ورغلی د کعبې شریفې عزت او احترام یې وکړی طواف یې پر وکړی بیا نو هلته بیده سو خوب یې ولیدی چې په کعبه شریفه پوښ اغوندي، تر دغه وخته کعبه شریفه لڅه وه چا پوښ نه ؤ په اغوستی تُبّع چې را ویښ سو امر یې وکړی چې د کعبې شریفې دپاره د یوه ښه پشمي ټوکره څخه پوښ جوړ کړی، پوښ جوړ کړل سو او په کعبه شریفه وانوستل سو خو تُبّع بیا بل خوب ولیدی چې کعبې شریفې ته تر هغه اول پوښ بل ښه او بهتر پوښ ورکوي نو یې امر وکړی چې د ملائل د ټوکره څخه پوښ ور جوړ کړی چې دغه (ملائل) د هغه وخت د ټوکرانو هغه تر ټولو ښه او نازک ټوکر ؤ، دا نو د کعبې شریفې هغه اول پوښ ؤ او تُبّع اول سړئ دی چې په کعبه شریفه یې پوښ اغوستی دئ چې د دغه تُبّع نوم تَبّان بن اسعد دی او د یمن پاچا ؤ.

بیا نو عربو هر کال کعبې شریفې ته پوښ ورکاوه او نوی پوښ به یې پر هغه زاړه پوښ سر بېره په اغوستی او دغه طریقه چې پوښ سر بیره پر پوښ د عبدالمطلب تر زمانې پورې پاته وه، کله چې عربو ته دا فکر او احساس پیدا سو چې ښایي د کعبې شریفې بناء د دغو پوښو د دروند والي په سبب ونړیږي نو یې زاړه پوښونه ټول څنې ایسته کړل او هر کال زوړ پوښ څنې کاږي نوی پوښ په اغوندي.

دا د کعبې شریفې د پوښ په باره کې معلومات وه چې څنګه او ولې شروع سو او د اول وار دپاره چا شروع کړی.

کله چې تَبان ابن اسعد بیرته یمن ته ورسېدی خپل قوم یې یهودیت ته دعوت کړی، هغو د یهودیت څخه انکار وکړی ویل: خپل دین څنګه پرېږدو؟

هغه وخت د یمن خلکو او د تُبّع قوم مستقل دین نه درلودی د نورو عبادتو تر څنګ یې د اور عبادت هم کاوه، اور یې مقدس باله د اور یې عزت او احترام کاوه، حتّی اور د دوی قاضي هم ؤ، څنګه یې قاضي ؤ؟ هغه داسې: چې دوی د اور یوه خونه درلودل چې په هغه خونه کې به همېشه اور بل ؤ، که به یو وخت د دوی په منځ

کي دعوه، اختلاف او خصومت پیښ سو نو به مدعي او مدعي علیه یعني: د دعوې دواړه طرفه دغه د اور خوني ته ورغلل او د خوني دروازې ته به ودرېدل، مخکي خو به دروازه بنده وه خو هغه د اور مؤظف مامور یا خادم به د اور دروازه په یوه وار پر را خلاصه کړه اور به له خپله زوره په یوه وار دباندي را ووتی او اول چي به د هر چا پر طرف ورغلی هغه ظالم ؤ او حق د هغه دوهم نفر پرطرف ؤ، دغه طریقه کاهنانو او جادوګرانو دوی ته اېښې وه.

اوس چي د پاچا او د ده د قوم په منځ کي د دین په سبب اختلاف پیدا سو نو یې و ویل: په اور سره به فیصله وکړو، د دغې فیصلې دپاره د یهودو عالمان چي د دعوې یو طرف بلل کېدل تورات په لاس کي ونیوی او وایي یې، د یمن کاهنان او نجوم ګران چي د دعوې بل طرف وه ټول د اور د خوني دروازې ته ودرېدل، د اور خادم دروازه پر را خلاصه کړه، اور د کاهنانو پر طرف ورغلی او دوی څني وځغستل یا وتښتېدل، قوم یې ورته و ویل: ولي تښتی؟ دا حکم او قانون دی باید ودرېږی کاهنان هم مجبوره سوه بیرته راغله، د اور خادم بیا دروازه پر خلاصه کړه دوهم وار بیا د اور لمبه د کاهنانو پر طرف ورغله کاهنانو دا وار ځانونه ټینګ کړه او ورته ودرېدل مګر اور د چا مراعت نه کوي کاهنان یې پاک وسوځل، د اهلِ یمن یا د یمن د خلکو په دین او عقېده کي دا معلومه سوه چي یهودیان پر حق دي، نو دغه د اور په فیصله د یمن خلکو یهودیت قبول کړی او ټول یهودیان سوه.

دا هغه معلومات وه چي یمن ته یهودیت څنګه داخل سو.

خیر وختونه دي تېرېږي څو تُبّع د یمن پاچا تبّان بن اسعد مړ سو او پسله ده څخه د ده زوی حَسّان پاچا سو، حسّان خپله پاچهي نوره هم لویه او پراخه کړه، عزت او عظمت یې زیات سو، ډېر زیات غرور او خود خواهي پکښي پیدا سوه نو یې یو ډېر لوی لښکر جوړکړی او ویل: قسم په الله که عرب یا عجم پرېږدم چي تر خپل حکم لاندي یې را نه ولم د ټولي مځکي پاچهي نیسم (دا ټول غرور ؤ) کله چي کبر او غرور پر انسان مسلط او غالبه سي نو عقل د لاسه ورکړي او هر څه یې هېر سي.

نن ورځ هم په جهان کي د حسّان پر قسم دغسي مغروره او بې باکه حاکمان سته

او پیدا کیږي چې د ټولې مځکې پاچهي او حکمراني غواړي، د خپل بېځایه مقصد د حاصلولو دپاره انسانان وژني او ښارونه په خرابو بدلوي، خو پر دې کار نه څوک کامیابه سوي دي او نه کامیابه کېدلای سي فقط د تاریخ بد نامي یې په نصیب سي.

حَسّان هم د دغي جملې څخه یو نفر ؤ، متکبر او مغروره حَسّان پوښتنه وکړه چې په جهان کې لویه پاچهي د چا ده؟ خلکو ورته وویل: د فارس پاچهي هغه چې کسریٰ یې پاچا دی تر ټولو لویه پاچهي ده، فارس تر ټولو لوی او قوي ملک دی. حَسّان وویل: اول په هغه شروع کوم، لښکر یې ښه منظم او آماده کړی چې د هغه وخت د مځکې پر مخ تر ټولو لویه پاچهي ونیسي.

لښکر یې رهي کړی غواړي چې د هغه وخت د مځکې پر مخ پر هغه لوی دولت چې فارس دی حمله وکړي، خیر اوس پاچا او د ده لښکر د دغه لوی جنګ دپاره رهي دي خو په لار کې د ده له دغه کاره د قومو او قبیلو مشران نا راضه او نا خوښه دي ځکه هغه پوهېدل چې څوک نه سي کولای چې پر فارسیانو حمله وکړي، موږ څوک یو چې پر فارس حمله کوو او نیسو یې؟ مګر د پاچا څخه هم بیرېږي څه نه سي ورته ویلای، دوی پوهېدل چې پاچا مغروره دی او د چا خبره هم نه مني.

څرنګه چې حَسّان ته هم د خلکو نه رضائیت ور معلومېدی نو یې ډېر احتیاط کاوه هیڅوک حتّیٰ د قومو مشران، وزیران او د لښکر مشران د ده مجلس ته بېله تلاښي کولو نه سي ور تلای، خو یواځنۍ نفر چې د پاچا مجلس ته بېله تلاښیه ورځي هغه د پاچا ورور دی چې عَمرو بن تبان نومېدی، د قوم مشرانو سره وویل: په دې باره کې به د عَمرو سره خبري وکړو، د قوم مشران را ټول سوه او عَمرو ته ورغله ویل: یا عَمرو! د حَسّان څخه مو خلاص کړه او تر هغه وروسته ته زموږ پاچا یې، عَمرو هم د پاچهۍ په طمعه سو او د دوی سره یې د خپل ورور د وژلو نقشه جوړه کړه، مګر په دغه مشرانو کې یو نفر چې ذُو رُعَین نومېدی دغه فیصله نه کړه قبوله او عَمرو ته یې وویل: یا عَمرو! داسي څوک نسته چې خپل ورور دې یې وژلی وي او غمجن سوی، پښېمانه سوی دې نه وي نو خپل ورور مه وژنه، مګر عَمرو چې د پاچهۍ په طمعه ؤ د ورور پر وژلو یې ټینګار کاوه، دلته نو ذُو رُعَین یو لیک ولیکی او عَمرو ته ورغلی ویل:

دغه لیک ستا سره د امانت پر قسم کښېږده کله چې ما در څخه وغوښتې بیا یې را وباسه، عَمرو هم دا قبوله کړه او خط یې د ځان سره کښېښاوه، تر دې وروسته عَمرو د خپل ورور حَسّان د وژلو دپاره د حَسّان مجلس ته په داسې حال کې ورغلی چې یو خنجر یې پټ ور سره وړی ؤ او په مناسب وخت کې یې خپل ورور و وژی، که څه هم د عَمرو د نورو مشرانو په ملګرتیا په وسه پوره وه چې حَسّان بیله وژلو د حکمه څخه لیرې کړي مګر د پاچهۍ په طمعه یې ورور و وژی.

د ورور تر وژلو وروسته عَمرو ډېر پښیمانه او ډېر غمجن سو حتّی خوب یې رد سو بیدبدلای نه سي، د دغې پرېشانۍ او بیدارخوابۍ په سبب عَمرو مریض او ناجوړه سو، طبیبان، منجّمین او کوډ ګران یې ورته راوستل هغو ټولو په اتفاق سره دا ورته و ویل: چې ستا ناروغي ستا د ورور د وژلو په سبب ده هرڅوک چې دغسې کار وکړي دغه حالت ورته پېښېږي، عَمرو و ویل: ښه د دغې مریضۍ او ناروغۍ چاره څه ده؟

طبیبانو او نجوم ګرانو و ویل: ستا د ناروغۍ دپاره بل علاج نسته بیله دې څخه چې ټول هغه کسان و وژنې کوم چې ستا د ورور د وژلو مشوره یې درکړې ده، عَمرو و ویل: دغه کار کوم، نو ټول هغه کسان چې د ورور د وژلو مشوره یې ورکړې وه او په دغه دسیسه کې یې د ده ملګرتیا کړې وه و وژل، اوس د ذورُعین د وژلو نوبت راغلی ذو رعین و ویل: د مخه تر دې چې ما و وژنې ما ستا سره یو لیک د امانت پر قسم ایښی ؤ هغه را وباسه، عَمرو هم هغه لیک را وایستی، ذو رعین و ویل خلاص یې کړه او و وې وایه، پاچا لیک خلاص کړی چې په هغه کې فقط دغه دوه بیته لیکل سوي وه:

الا مَن یَشتَرِی سَــهَراً بنومِــه　　سعیدٌ من یبیــتُ قریــرَ عَینِــه

فَامّا حِمیَرَ غَــدَرت وخانــت　　فَمعذِرةً اِلهــي لــذي رُعــینِ

یعني: څوک په خپل خوب سره ویښوالی رانیسي، خوښ او خوشاله، خوشبخته او بختور هغه څوک دی چې شپه یې په رضائیت او اطمینان سره تیرېږي، هو اهلِ یمن خو غدر او خیانت در سره وکړی مګر در په یاد یې کړه چې ما درته و ویل: خپل ورور مه وژنه.

یعني: خوشبختي دا نه ده چې پیسې یا لوړه کُرسۍ و لرې، ته یو ډېر لوی پاچا

يې مګر بيدېدلای نه سې بلکه خوشبخته هغه څوک دی چې د هيڅ ظلم او تجاوز مسئوله نه وي، د هيڅا آزارول او قتلول يې پرغاړه نه وي پاته. د شپې آرام او په فارغه زړه بيده سي. پاچا وويل: هو صحي ده او ذورُعين ته يې عفوه وکړل نو دغه دوه بيته د ذورعين د خلاصېدلو او ژوندي پاته کېدلو سبب وګرځيدل.

کله چې عَمرو مړ سو د ربيع بن نصر د اولادې پر حکم او پاچهي اختلاف پيدا سو، د دغه اختلاف په سبب د يمن خلک پر ډلو وويشل سوه او د اهلِ يمن په منځ کې جنګونه او وژني شروع سوي، په دغه سياسي بُحران کې چې ټول يمن يې نيولی ؤ يو سړئ پيدا سو چې نوم يې (لِخُنَيعه) ؤ، دغه لِخُنَيعه لار نيوونکی غل او مجرم ؤ د غلو ډله يې درلودل، د دغه سياسي بحران په حالت کې يې وکولای سوای چې خپله ډله نوره هم ډېره کړي او ځان ته يې نور ملګري هم پيدا کړل تر داسي اندازې چې د هغو څخه يې پوره لښکر جوړ کړی او د يمن پر پايتخت يې حمله وکړه د پاچا قصر يې ونيوی او د يمن حاکم وګرځېدی.

دغه لِخُنَيعه فاجر، خبيث او ظالم سړئ ؤ ټول خلک ځني خپه او ناراضه وه قصه يې اوږده ده خو په مختصر ډول سره د تبان اسعد د زامنو څخه يو نفر چې نوم يې ذونواس ؤ وکولای سوای چې لِخُنَيعه ته ځان ور ورسوي او په خنجر سره يې و وژني، خو د بل وار دپاره د تُبّع تبّان اسعد زوی پر يمن مسلط سو او د يمن پاچهي بيرته د تُبّع د اولادې په لاس ورغله، په دغه وختو کې چې ذو نواس د يمن پاچا ؤ په نجران کې يوه کوچنۍ واقعه پېښه سوه مګر دغه کوچنۍ واقعه د نورو ډېرو لويو واقعو چې په وروسته کې يې په جزيرةُ العرب کې پيښي کړې سبب وګرځېدل، هغه واقعه دا سي وه:

يو نصراني سړئ چې د نصاراوو عابد او راهب ؤ، موحِّد او د خالص توحيد عقيده يې درلودل، تاسي پوهېږئ چې ترنن ورځې پوري په نصاراوو کې موحِّدين موجود دي او سته؟

د نصاراوو په اقسامو کې يوه ډله ده چې موحِّدين دي، يعني: يوازې الله جل جلاله په الوهيت او ربوبيت سره مني او عيسٰی عليه السلام د الله عزوجل رسول او پيغمبر بولي او دغې ډلې ته (يُونِيتَيرِينز) يعني: مُوحّدِين ويل کيږي او دغه ډله ترنن ورځې پوري سته مګر

شمېرېږي لږ دي.

دغه نصراني چي موحِّد، راهب او عابد سړئ ؤ او نوم يې (فِيمِيُون) ؤ د شام څخه افريقا ته د توحيد د دعوت دپاره تلی، پرلاري د غلو يوه ډله پر پېښه سوه فيميون يې بندي ونيوی او بيا يې د نجران پر يوه سړي خرڅ کړی، د نجران سړي فِيمِيُون د خپل ځان سره جزيرةُ العرب او نجران ته بوتلی، اوس نو فِيمِيُون د دغه نجراني سره مريئ دی د ورځي به يې د خپل بادار خدمت کاوه د شپې او په فارغه وختو کي به يې د خپل رب عبادت کاوه، همېشه به په عبادت مشغوله ؤ مقصد دا چي نصراني فِيميون ډېر عابد او د کرامتو خاوند ؤ.

يوه شپه يې بادار د ده کوټې ته د يوه کار دپاره ورغلی وې ليده چي د مريي پر شا وخوا يې نُوراو روښنايي ده، پوښتنه يې ځني وکړه چي ته څوک يې او ستا دين څه شي دی؟ فيميون هم د نصرانيت دين ورته تشريح کړی، سړئ په شک او تردّد کي سو د خپل مريي سره يې د دين په باره کي بحث او نقاش شروع کړی.

په دغه وختو کي د نجران خلکو د يوې درختي يا وُني عبادت کاوه دغه وَنَه يې د ځان إله او رب بلل، دلته نو فيميون د بحث په جريان کي خپل مالک ته و ويل: که زما رب! ستا رب هلاک کړي ته زما د رب عبادت کوې؟

نجراني و ويل: هو! والله که داسي پيښه سي چي ستا رب! زما رب مغلوبه او هلاک کړي معلومه خبره ده چي زه هم ستا د رب عبادت کوم، فيميون و ويل: ته د نجران خلک را ټول کړه بيا به و وينې چي زما رب ستا په رب څه کوي، سړي هم د نجران ټول خلک په يوه معينه ورځ و وُني ته را وبلل، خلک هم په هغه ورځ د وُني سره راټول سوه، فيميون کښېنستی عبادت او دعاء کوي خپل رب ﷻ ته يې ډېره دعاء وکړه ترڅو چي الله ﷻ د ده دعاء قبوله کړه او د آسمان څخه پر دغه ونه (تندره) ټکه يا (صاعقه) را ولوېدل او ونه ټوله وسوځل سوه، د نجران د خلکو رب او إله نيست او نابود سو نو خود د نجران ټول خلک و نصرانيت ته داخل سوه.

دا هغه معلومات وه چي جزيرةُالعرب ته نصرانيت څنګه داخل سو.

په وروسته کي دغه د نجران د نصاراوو څخه يو نفر چي نوم يې عبدالله بن ثامر ؤ

د خپلو خو نفرو ملګرو سره چي ځيني يې راهبان يا عابدان هم وه د نجران ښخه يمن ته هجرت وکړی، هلته په يمن کي اوسېدل او په پټه يې خپل عبادت کاوه، ځکه د يمن د خلکو ښخه چي يهود وه بېرېدل.

نصرانيت او د حبشي حکم ښنګه يمن ته داخل سوه؟

اوس به هغه حالات درته بيان سي چي نصرانيت او د حبشيانو حکم و يمن ته ښنګه راغله، دا خو مي درته وويل چي عبدالله بن ثامر او د ده خو ملګري چي نصارا وه او ځيني يې راهبان هم وه د نجران ښخه يمن ته هجرت وکړی او هلته په يمن کي يې د نصرانيت عبادت په پټه سره کاوه ځکه د يمن د يهودو ښخه بېرېدل.

د دغه وخت د يمن پاچا چي ذونواس نومېدی او يهودي ؤ ساحران يې درلودل او د هغو ښخه يې د پاچهۍ په کارو کي کار اخيستی، پاچا د هغه مشر ساحر په غوښتنه او مشوره دا قصد وکړی چي يوه ځوان هلک ته سحر ور زده کړي چي لوی ساحر ځني جوړ سي او په وروسته کي د هغه ښخه د پاچهۍ په کارو کي کار واخلي، ځکه په سپين ږيرو مرګ پسې دی.

سبحان الله! خلکو ساحران تربيه کول نه يې غوښتل چي دغه دله ورکه سي خو موږ علماء ورثة الانبياء وژنو.

خير پاچا يو ډېر پوه او هوښيار هلک پيدا کړی او د هغه دپاره يې هغه لوی ساحر چي د ساحرانو مشر ؤ د استاذ په صفت اختيار کړی چي دغه هلک به د هغه استاذ ښخه سحر زده کوي، ښرنګه چي دغه ساحر د غره په يوه لوړه حصه کي اوسېدی.

[اول خو يمن په خپله لوړ او کنبته، غرونه او تپې دی او بل ساحرانو او عابدانو همېشه د خپلې استوګني دپاره غر خوښاوه ځکه هلته به دوئ د خپل کار يا عبادت دپاره فارغه وه]

نو دغه هلک به هره ورځ و هغه لوی ساحِر ته چي په غره کي اوسېدی د سحر د زده کولو دپاره ورتلی خو په دغه غره او د هلک په لار کي د نصاراوو د راهبانو ښخه يو راهب هغه چي د نجران ښخه راغلي وه اوسېدی، هلک چي به تېرېدی د دغه راهب

عبادت به يې ليدی د هغه قرائت، تسبيحات او تمتمه به يې اورېدل او خوند يې ورکاوه نو به ورته کښېنستی او غوږ به يې ورته ونيوی ترڅو د راهب څخه يې د نصرانيت زده کړه او تعليم شروع کړل، ساحر ته به هم د سحر د زده کولو دپاره ورتلی خو د سحر او الٰہي دين ډېر فرق ؤ د سحر څخه يې بد راغله او هيڅ يې نه غوښتل چې سحر زده کړي نو سحر او ساحر يې دواړه پرېښوول، و ساحر ته نه ورتلی فقط هغه راهب ته به ورتلی او د مسيحيت دين يې زده کاوه، ساحر و پاچا ذونواس ته خبر ورکړی چې هلک نه راځي، پاچا د هلک څخه پوښتنه وکړل چې ولې ساحر ته نه ورځې؟ هلک حال ځني پټ کړی، پاچا چې نور معلومات پسې وکړه معلومه سوه چې هلک راهب ته ورځي، پاچا اول د راهب څخه را شروع کړه هغه يې مجبوره کړی چې خپل دين نصرانيت پرېږدي مګر راهب انکار وکړی، پاچا راهب و وژی او بيا يې د هلک په موضوع شروع وکړه غوښتل يې چې دغه هلک ساحر سي مګر هلک سحر نه غواړي، پاچا چې هر څه کوښښ وکړی چې هلک د سحر و زده کولو ته تشويق کړي هلک نه منل، وهل، تکليفونه او عذابونه يې ورکړل بيا هم هلک د سحر زده کول نه غواړي، پاچا امر وکړی چې هلک و وژنی، د پاچا عمله غواړي چې د پاچا په امر هلک په درياب کي غرق کړي، هلک يې د عسکرو سره په يوه کښتۍ کي کښېناوه او ويل: بو يې زی د درياب په منځ کي يې غرق کړی، کښتۍ چې يې بڼه د درياب منځ ته ور تېره کړل يو طوفاني باد راغلی او کښتۍ يې واړول، عسکر ټول غرق سوه خو هلک پاته سو.

پاچا امر وکړی چې هلک بوزی د غره څخه يې را واچوی او ويې وژنی، ټول خلک ورته ګوري اوله واقعه يې هم وليدل او اوس هم د هلک د وژلو انتظار کوي، هلک يې غره ته وخېژاوه اوس عسکر غواړي چې هلک لاندي وغورځوي په دغه وخت کي يوه ډېره شديده زلزله وسوه ټول عسکر لاندي ولوېده او مړه سوه مګر هلک د غره پر سر پاته سو، د يمن پاچا چې د هلک د وژلو دپاره هره لار جوړه کړي خو د لوی پاچا رب عزوجل د هلک د وژلو إراده نه وه، ذونواس په هيڅ طريقه سره هلک نه سي وژلای، په آخر کي هلک ورته و ويل: ته ما بېله يوې طريقې په ډول سره نه سې وژلای

پاچا و ویل: هغه طریقه څنګه ده؟ هلک و ویل: د یمن ټول خلک راټول کړه او ما په یوه ونه پوري وتړه بیا به زما غشي او لېندۍ واخلې او وبه وایې: بسم الله د هلک د رب په إراده او وبه مې وُلې، نو زه وژل کېږم، پاچا خوشاله سو او اوس غواړي چې هلک په دغه طریقه سره و وژني، پاچا د یمن خلک را ټول کړه هلک یې په ونه پوري وتړی او د ده غشي او لېندۍ یې واخیستل ویل: بسم الله د هلک د رب په إراده، غشي پر هلک ومښتی او هلک شهید سو، دلته په خلکو کي غوغا او نارې شروع سوې، ویل په ټولو عسکرو، په ټول قوت او جبروت یې د هلک د رب بې إرادې هلک نه سوای وژلای نو ښکاره چې هلک پر حقه لار او صحیح دین دی، په دغه ورځ او د دغي واقعې په لیدلو سره د یمن د خلکو څخه شل زره نفره نصرانیت ته داخل سوه.

تاسي دغه صالح هلک ته وګورئ چې د دین د دعوت دپاره یې خپل ځان قرباني کړی د خلکو د دعوت او بلني په سبب یې مرګ او شهادت قبول کړه او نتیجه یې هم هغه سوه چې شل زره نفره په یوه وار نصرانیت ته داخل سوه، پاچا ذونواس ته ډیر قهر ورغلی چې څنګه او ولې دغه خلک د ده بې اجازې نصرانیت ته داخلیږي او د ده د امر مخالفت کوي؟ پاچا غوښتل چې یو هلک د نصرانیت څخه منعه کړي او اوس شل زره نفره په یوه وار نصارا سوه! پاچا امر وکړی چې په ځمکه کي یو لوی خندق یا کَنده وکِنی د بوټو او لرګو یې ډکه کړی او اور ور واچوی، دا کارونه وسوه، پاچا هغو خلکو ته چې نصرانیت ته اوښتي وه و ویل: یا به دغه د نصرانیت دین پرېږدی یا مو دغه اور ته ور اچوم، خلکو د دین د پرېښوولو څخه انکار وکړی او پاچا هم یو یو اور ته ور اچوي.

دغه قصه مشهوره قصه ده د رسول الله ﷺ په احادیثو کي راغلې ده په بخاري شریف او د احادیثو په نورو کتابو کي موجوده ده خو دلته په اختصار سره بیان سوه.

رسول الله ﷺ فرمایي: په دغو نفرو کي چې اورته اچول کېدل یوه ښځه وه چې یو کوچنۍ د تي زوی یې په غېږ کي ؤ، ښځه و بېرېدل چې څنګه خپل ځان او دغه کوچنۍ زوی په اور کي واچوم؟ نو یې پښه ونیول په تردد کي ده چې آیا ځان او دغه کوچنۍ اور ته ور واچوم که یا؟ هغه د غېږي کوچني زوی یې خبري وکړې او

ویل: موري! مه بېرېږه ځان دغه اور ته ورواچوه ته جنت ته رهي یې.
دا د الله ﷻ د قدرت معجزه وه چي د تي کوچنئ خبري کوي او مور یې هم ماشوم په غېږ کښي ځان او کوچنئ اور ته ور وغورځول.
سبحان الله! خلکو د حق دین د اختیارولو دپاره او په آخرت کي د دوږخ له اوره د نجات او خلاصون دپاره په دنیا کي ځانونه او اولادونه اور ته ور غورځول، موږ ته څه پېښه ده چي د نفساني خواهشاتو د پوره کولو دپاره د څو ورځو فاني ژوند د راحت دپاره یا د موقتي کُرسۍ دپاره حق دین او حق ویل پرېږدو او د دوږخ اور په خپله خوښه اختیاروو؟
دغه لوی مشهد او عظیمه قصه الله ﷻ په قرآن کریم کي هم ذکر کړې ده او فرمایي:
﴿ وَٱلسَّمَآءِ ذَاتِ ٱلۡبُرُوجِ ۝١ وَٱلۡيَوۡمِ ٱلۡمَوۡعُودِ ۝٢ وَشَاهِدٖ وَمَشۡهُودٖ ۝٣ قُتِلَ أَصۡحَٰبُ ٱلۡأُخۡدُودِ ۝٤ ٱلنَّارِ ذَاتِ ٱلۡوَقُودِ ۝٥ إِذۡ هُمۡ عَلَيۡهَا قُعُودٞ ۝٦ وَهُمۡ عَلَىٰ مَا يَفۡعَلُونَ بِٱلۡمُؤۡمِنِينَ شُهُودٞ ۝٧ وَمَا نَقَمُواْ مِنۡهُمۡ إِلَّآ أَن يُؤۡمِنُواْ بِٱللَّهِ ٱلۡعَزِيزِ ٱلۡحَمِيدِ ۝٨ ﴾.
دغه شل زره نفره چي نصرانیت ته داخل سوي وه ټول دغه اور ته واچول سوه فقط یو نفر چي نوم یې (دَوس ذو ثعلبه) ؤ په تېښته او ځغستا ځان خلاص کړی، بیا هم د ذونواس لښکر په پسې ؤ چي ویې نیسي خو ذو ثعلبه یوې ریګني مځکي ته ننوتی او لښکر نه سوای کولای چي پسي ور ورسېږي، نو ذو ثعلبه د دوی څخه خلاص سو.
اوس ذوثعلبه ناست دی او د ځان سره فکر وهي چي څه وکړي؟ او څنګه د خپل وژل سوي او سوځل سوي قوم د وژلو بدله واخلي؟
فکر وهي چي څوک کولای سي چي په دغه موضوع کي زما مرسته وکړي؟ په دغه وخت کي یې د روم پاچا قیصر ور په یاد سو چي هغه هم نصراني دی او تر کسرٰی وروسته لوی پاچا او د قدرت خاوند دی نو د روم پر طرف قیصر ته ور رهي سو څو ځان یې قیصر ته و رساوه او د هغه دربار ته ورغلی، قیصر ته یې و ویل: زموږ مرسته او کومک وکړه د یمن پاچا ذونواس دغسي ظلم را سره وکړی شل زره نصارا یې په یوه ورځ په اور وسوځل او و وژل.

قیصر چې متعصب نصراني ؤ په دغه کار ډیر خواشینی او ناراضه سو او ډیر قهر ورغلی مګر یمن ډیر لیري دی، نو یې ذوثعلبه ته وویل: څرنګه چې یمن زموږ څخه ډیر لیري دی نو زه به یو بل حل در پیدا کړم، هغه دا چې زه به د حبشې پر پاچا نجاشي لیک درکړم او نفر به در سره ولېږم چې هغه دي مرسته وکړي ځکه یو خو حبشه و یمن ته نژدې ده او بل نجاشي هم نصراني دی، د ذوثعلبه هم خوښه سوه، نو قیصر د ذوثعلبه په ملګرتیا خط او نفر و نجاشي ته ولېږل چې د ذوثعلبه مرسته وکړه، خط و نجاشي ته ورسېدی نجاشي هم ډیر په قهر سو چې ذونواس د ده د دین خلک وژلي دي.

نجاشي ډیر لوی لښکر چې شمېر یې اویا زرو نفرو ته رسېدی جوړ کړی چې په هغه وختو کې جزیرةُ العرب په دغه اندازه لښکر هیڅ نه ؤ لیدلی، د دې لښکر عمومي مشر او آمر (ارياط) نومېدی خو په لښکر کې یو بل نفر هم سته چې د یوې فرقې مشر دی او نوم یې (أبرَهَه) دی. (زموږ په قصه کې دغه ابرهه مهم سړئ دی په یاد یې لرئ)

لښکر تیار سو او د کښتیو په واسطه په بحر احمر کې تیر سوه څو یمن ته ورسېدل هلته د اهل یمن او د حبشې د لښکر په منځ کې ډیر لوی جنګ شروع سو.

د یمن د لښکر مشر ذونواس دی او د حبشې د لښکر مشر ارياط دی، د جنګ په آخر کې د یمن پاچا ماته وخوړل مګر تسلیم نه سو او وتښتېدی خو حبشیان په پسې وه نه یې پرېښودي، ذونواس د یوې کښتۍ په واسطه دریاب ته داخل سو خو حبشیان یې هلته هم نه پسي پرېښودي څو ذونواس په خپله ځان و وژی او ویل نه غواړم چې د دښمنانو په لاس ووژل سم، اوس نو حبشیان پر یمن مسلط سوه او د یمن حاکم ارياط دی چې نجاشي ته تابع دی او د هغه نائب بلل کیږي، ارياط ډیر ظالم سړئ ؤ یوازي دا نه چې پر اهل یمن یې ظلم کاوه بلکه پر هغو حبشیانو یې هم ظلم کاوه چې د ده ملګري وه، تر څو خلک د ده له ظلمه ډیر په تنګ او ناراضه سوه.

ابرهه چې د ارياط په لښکر کې یو فرقه مشر ؤ په دې ظلم او ستم نه ؤ راضي نو یې دننه په لښکر کې د ارياط مخالف نفر پیدا کړل او په اتفاق سره یې د ارياط پر ضد د جنګ اعلان وکړی، اوس د حبشې لښکر پر دوو حصو تقسیم سو، د ارياط او ابرهه لښکرو د جنګ دپاره ځانونه تیارکړه او دوه لښکره مخ په مخ د جنګ دپاره تیار

او آماده ولاړ دي، په دغه وخت کې ابرهه و ارياط ته نفر ور ولېږی او ويل راسه چې اول زه او ته خبري سره وکړو يو وار به دواړه بيله اسلحې سره کښېنو او بحث به سره وکړو ښايي بېله جنګه بله د حل لار پيدا کړو، ارياط هم دغه بلنه قبوله کړه نو دوی دواړه د خبرو دپاره بېله اسلحې سره کښېنستل، ابرهه ورته و ويل: زموږ لښکر ټول حبشيان دي که دغه خپل لښکر سره و جنګوو حبش مړه کيږي او د يمن حکم بيرته د يمن خلکو ته پاته کيږي او دا جنګ د حبشې په ضرر تماميږي.

ارياط و ويل: مقصد دي څه دی؟ أبرهه و ويل: فقط زه او ته به جنګ سره وکړو هر يو چې غالبه سو حکم د هغه دی او هغه د يمن حاکم پاته کيږي، ارياط و ويل: خوښه مي ده، نو د لښکرو پرڅای دوی دوو يو په يو جنګ سره شروع کړی، اوله حمله يا د توري واری ارياط وکړی هغه خطا سو خو فقط د ابرهه پر پزه توره و منښتل او د ابرهه پزه يې ورپرې کړه نو ځکه ابرهه ته (أبرهۀِ أشرم) ويل کيږي، ځکه په عربي کي (أشرَم) هغه چا ته ويل کيږي چې پزه يې پرې سوې وي، خو دوهمه حمله يا د توري واری ابرهه وکړی ارياط يې په توره و واهه او ويې وژی، نو د يمن حاکميت ابرهه ته ورپاته سو او ابرهه د يمن پاچا سو، دا خبر د حبشې پاچا نجاشي ته ورسېدی، نجاشي ډير په قهر او غضب سو او ويل: حبشيان څنګه په خپل منځ کي سره جنګيږي او ابرهه څنګه دا جرئت کاوه چې ارياط و وژني؟ نجاشي قسم يادکړی چې د خپله لښکره سره به يمن ته ځم او د يمن خاوره به تر پښو لاندي کوم او د ابرهه سر به ور خروم.

[په هغه وختو کي د سر خروول د ذِلّت علامه وه نو ځکه د مړيانو سرونه به يې همېښه ورخروول]

دا خبر ابرهه ته ورسېدی چې نجاشي په قهر سوی دی او زما د ذِلّت دپاره يې قسم ياد کړی دی، څرنګه چې د ابرهه د نجاشي سره هيڅ په وسه نه وه پوره نو يې خپل سر په خپله وخراوه او د يمن څه خاوره يې په يوه کڅوړه کي واچول، دغه خاوره او خپل وريښتان يې د يوه ليک سره د نفر په لاس نجاشي ته ولېږل، په ليک کي يې نجاشي ته ليکلي وه: زه ستا تابع او ستا خادم يم ما چې ارياط و وژی د هغه سبب دا ؤ چې هغه ظالم ؤ ډير ظلم يې کاوه او خلک يې ستا څخه متنفره يا بېزاره کول، ستا د قسم د آداء کولو دپاره ما خپل سر وخراوه دغه زما وريښتان دي او دغه هم د يمن

خاوره ده د دې دپاره یې تر پښو لاندې کړه چې ستا قسم آداء سي. نجاشي هم راضي سو او ویل: څرنګه چې دئ زما تابع دی او زما له امره مخالفت نه کوي نو جنګ ولي ورسره کوم، د نجاشي سره خبره پای ته ورسېدل.

مګر ابرهه چې د نجاشي نائب بلل کېږي د هغه په زړه کې بیا هم د نجاشي بیره ورسره وه، د دې دپاره چې خپله وفاء او تابع والی نور هم نجاشي ته وښیي نو یې امر وکړی چې په یمن کې یوه ډېره لویه او ښایسته کنیسه جوړه کړی (کنیسه) د نصارااوو د عبادت ځای دی، څرنګه چې نجاشي نصراني او عابد سړئ ؤ ابرهه ویل په دې کار به نور هم نجاشي خوښ او راضي کړم، کله چې کنیسه جوړه سوه نو یې د (قُلَيس) نوم پر کښېښاوه او نجاشي ته یې حال ولېږی چې په یمن کې مې یوه ډېره لویه کنیسه ستا د عزت او خوشالولو دپاره جوړه کړل او ټول عرب به په دې سره امر او مکلف کړم چې دغې کنیسې ته د عبادت کولو دپاره راځي، بیا یې شا وخوا د عربو قبیلو ته نفر ولېږل چې عرب هم د کنیسې په جوړېدلو خبر او مکلف کړي چې د حج او عبادت دپاره قُلَيس ته راځي.

په دې جمله کې د ده نفر د عربو یوې قبیلې ته ورغله چې هلته (أهلِ نَسِئ) اوسېدل، اهلِ نَسِئ څوک وه؟ اود دې نامه څخه مقصد څه ؤ؟

د نسئ د لفظ ترجمه تاخیر او ځنډول دي، نَسَأَ شَئ، یعني: یو شئ یې وځنډاوه، الله جل جلاله د سورةُ التوبه په (۳۷) نمبر آیات کې فرمایي:

﴿إِنَّمَا ٱلنَّسِيٓءُ زِيَادَةٞ فِي ٱلۡكُفۡرِۖ﴾

یعني: بېشکه چې دغه ځنډول نور هم په کفر کي زیاتوالی دی.

نو دغه اهلِ نسیء څوک وه؟ او څه وظیفه یې درلودل؟ د دغو خلکو پېژندل څه نورو معلوماتو ته ضرورت لري هغه داسي: کله چې الله جل جلاله ټول عرب د ابراهیم علیه السلام پر دین کړل او په ټولو عربو کي بیله د ابراهیم علیه السلام له دینه بل دین نه ؤموجود ټول عرب موحدین وه، خو بیا کرار کرار د دین عالمان کمېدل او د دین صحي او اصلي احکام هم ور سره پټېدل په دین کي نور شیان د دین په نامه داخلېدل، خو بیا هم پر دې سر بیره

د ابراهيم عليه السلام د دين څه آثار پاته وه، لکه حج، عمره او څه نور شيان چي د هغې جملې څخه يو هم د حرامو مياشتو عزت ؤ، الله جل جلاله فرمايي:

﴿إِنَّ عِدَّةَ ٱلشُّهُورِ عِندَ ٱللَّهِ ٱثْنَا عَشَرَ شَهْرًا فِى كِتَٰبِ ٱللَّهِ يَوْمَ خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ مِنْهَآ أَرْبَعَةٌ حُرُمٌ﴾ [التوبه:٣٦]

يعني: بېشکه چي د الله جل جلاله په نيز په هغه ورځ چي ځمکه او آسمانونه يې پيدا کړي دي د مياشتو شمېر د الله جل جلاله په کتاب کي دوولس مياشتي دي چي د هغو دوولسو مياشتو څخه څلور مياشتي حرامي دي.

الله جل جلاله د خلکو د حساب دپاره دوولس مياشتي پيدا کړي دي چي د هغو مياشتو څخه الله جل جلاله د ابراهيم عليه السلام په دين کي په څلورو مياشتو کي جنګ او تجاوز منعه کړی دی، دغو څلورو مياشتو ته (أشهُرِحُرُم) ويل کيږي، يعني: حرامي مياشتي او هغه څلور حرامي مياشتي دا دي: رجب، ذوالقعده، ذوالحِجّه او محرم، اوس نو په دغو څلورو مياشتو کي جنګ او تجاوز حرام او ناروا ؤ.

مګر د خپله ځانه څخه دفاع جائزه او روا وه او په عربو کي چي په دغو حرامو مياشتو کي هر جنګ پېښ سوی دی هغه جنګ ته يې (حربُ الفُجار) وايه يعني: د فاجرانو جنګ، ځکه دا کار د الله جل جلاله پر حُرُماتو تجاوز ؤ او دا کار فاجرانو کاوه.

د فُجارجنګونه پنځه دي يعني: عربو په خپل ټول تاريخ کي په دغو حرامو مياشتو کي پنځه واره جنګونه کړي دي او د فُجار په پنځم جنګ کي رسول الله ﷺ هم ګډون يا اشتراک کړی دی، دغه جنګ هغه وخت پېښ سو چي د هوازن قبيلې په حرامو مياشتو کي پر مکه مکرمه حمله وکړه او قريشو د خپل ځان د دفاع دپاره د هغو سره جنګ کاوه او دفاع خو بيا جائزه او روا وه، څرنګه چي دغه جنګ د رسول الله ﷺ تر بعثت او رسالت د مخه ؤ او رسول الله ﷺ هم په عمر کم ؤ نو په دغه جنګ کي يې خپلو اکاګانو ته غشي ورکول په حديث شريف کي را غلي دي چي رسول الله ﷺ فرمايي: ما د فجار په ورځ د هوازن په حمله کي خپلو اکاګانو ته غشي ورکول، نو عربو د ابراهيم عليه السلام د دين سره موافق په دغو څلورو مياشتو کي جنګ او تجاوز نه کاوه.

خو له بله طرفه د عربو ژوند او کاروبار پر جنګو ولاړ ؤ که جنګ نه وای خواره نه وه، يوې قبيلې به پر بلې قبيلې حمله کول د هغو خوراکي مواد، سامانونه او حيوانات به يې په غنيمت اخيستل او بنديان به يې ځني نيول چي هغه بنديان به يې بيا د مريانو پر قسم خرڅول، دغه جنګونه د دوی ژوند، تجارت او کاروبار ؤ، د ځنګله قانون ؤ، هر زورور به کمزوره خوړی، بيله جنګه د دوی ژوند په لوږه او مسکنت تېرېدی، څرنګه چي په ديني لحاظ په دغو څلورو مياشتو کي پر دوی جنګ منعه ؤ او دوی بېله جنګه ژوند نه سوای کولای، خو بيا هم رجب يوازي يوه مياشت وه دوی د جنګ څخه صبر کولای سوای مګر هغه نوري درې مياشتي ذوالقعده، ذوالحِجّه او محرم سره پسې وې دغه درې مياشتي جنګ نه کول دوی ته سخت تمامېدل، نو يې د دغه مشکل د حل دپاره يوه لار ونسجول چي هغه د حل لار داسي وه:

عربو يوه قبيله وټاکل او هغې قبيلې ته يې د مياشتو د اړولو واک او اختيار ورکړی.

يعني: دغه قبيله کولای سي چي يوه مياشت په بله مياشت سره واړوي، مثلاً دوی کولای سوای چي د محرم مياشت چي جنګ پکښې حرام دی صفره و بولي نو جنګ جائز او روا سو او بيا د صفري مياشت د محرم مياشت و بولي يعني: حلاله مياشت و حرامي ته واړوي او بيا د هغې پر ځای هغه حلاله مياشت حرامه کړي، خو دغه د مياشتو اړول يوازي (أهل نَسِئ) کولای سوای دا د بل چا کار نه ؤ.

(اوس چي مو اهل نسئ وپېژندل، بيرته به هغه خپلي قصې ته را سو)

کله چي د ابرهه امر دغه د اهل نسئ قبيلې ته ورغلی چي تاسي به د حج او عبادت دپاره (قُلّيس) ته راځئ، يعني: هغه کنيسې ته چي ابرهه په يمن کي جوړه کړې ده، دغي قبيلې سره ووېل: ابرهه قُلَيس جوړ کړی او غواړي چي دغه قُلَيس د کعبې شريفي په عوض د خلکو د حج او عبادت ځای وګرځوي خو دا کار هيڅ امکان نه لري.

نو د دغه اهل نسئ څخه يو نفر يمن ته ولاړ او قُلَيس ته ور ننوتی په هر قسم سره چي ؤ يو فارغه وخت يې پيدا کړی او په قُلَيس کي يې انساني ضرورت آداء کړی يعني: ګنګي او مرداري يې پکښې وکړه، په هغه مرداري سره يې د قُلَيس ټول دېوالونه ولړل ټوله کنيسه يې مرداره کړه او سړئ وتښتېدی، دا خبر ښا وخوا نشر سو او په خپله ابرهه

راغلی دغه ښایسته منظره یې ولیدل، ډیر قهر ورغلی او ویل: دا کاز چا کړی دی؟ خلکو وویل: دا کار د اهل نسئ د قبیلې څخه یوه نفر کړی دی چې دغه قبیله د کعبې شریفې ډیر عزت کوي، ابرهه چې کعبه یې نه پیژندل ویل: کعبه څه شي ده؟ خلکو ویل: کعبه یوه د ډبرو خونه ده چې ټول عرب او نور خلک د حج دپاره ورته راځي، د یمن خلکو د کعبې شریفې په باره کې ابرهه ته نور معلومات هم ورکړل، ابرهه ته دا معلومه سوه چې ترڅو کعبه شریفه موجوده وي د ده قُلَیس ته څوک د حج او عبادت دپاره نه ورځي نویې د کعبې شریفې د نړولو نیت او اراده وکړه چې باید کعبه و نړوم.

د فیل کال او د اصحابُ الفیل قصه

اوس نو ابرهه د کعبې شریفې د نړولو دپاره د یوه لوی لښکر د جوړولو امر وکړی وایې غواړم چې کعبه ونړوم، لښکر تیار او آماده سو ابرهه د لښکره سره له یمنه د مکې مکرمې پر طرف رهي سو او خپل زوی یې د ځان نایب او د یمن حاکم پرېښاوه، ابرهه په خپل لښکر کې پر نورو فیلانو سربېره یو بل ډیر لوی فیل هم را رهي کړی چې پر دغه فیل یې د محمود نوم ایښی ؤ او دا یې إراده وه چې په دغه فیل سره به کعبه نړوم، په لار کې د عربو قبیلې د ابرهه مخ ته را ووتلې غوارې چې دئ له دغه کاره څخه منعه کړي ځکه د عربو قبیلې د ده تر حکم نه وې لاندې.

د عربو د مشرانو څخه یوه مشر چې نوم یې ذُونَفر ؤ یو لښکر جوړ کړی او د جنګ دپاره د ابرهه مخ ته ور ووتی خو د ذونفر لښکر دومره نه ؤ چې د ابرهه سره وجنګېږي نو خود د ذو نفر قبیلې ماته وخوړل او په خپله ذونفر اسیر ونیول سو نو ابرهه دئ هم د خپله لښکره سره را رهي کړی، بیا په لار کې د خُثعُم قبیلې ته دا خبر ورسېدی چې ابرهه غواړي کعبه شریفه ونړوي، دوی هُم لښکر جوړ کړی چې مشر یې نُفَیل ابن حبیب ؤ خو تر لږ جنګ وروسته دې قبیلې هم ماته وخوړل او نفیل هم اسیر ونیول سو خیر ابرهه طائف ته ورسیدی، اهلِ طائف چې د ثقیف قبیله وه د ابرهه څخه وېرېدل چې خلک به مو ووژل سي او طائف به په خرابه بدل کړل سي، نویې ابرهه ته نفر ور ولېږل چې موږ په دې موضوع کې هیڅ دخل نه لرو که ته کعبه نړوې ویې

نړوه او د دې د پاره چې دا درته ثابته سي چې موږ بې طرفه یو او ستا په کار کار نه لرو یو نفر به هم در سره ملګری کړو چې تا ته لار در ښيي او کعبې ته دي ورسوي، د طائف د خلکو څخه یو نفر چې نوم يې ذُو رُغال ؤ په خپله خوښه د ابرهه ملګری سو چې د ده لښکر ته لار ور وښيي، *نور عرب کله په دې راضي وه او هیڅوک داسي نه وه چې د کعبې شریفي د نړوونکو سره دي کومک وکړي یا دي لار ور وښيي خو دا یو لوی خیانت ؤ چې ذو رغال وکړی،* ذو رغال د ابرهه سره ملګری سو او د مکې مکرمې لار ور ښيي کله چې دوی مکې مکرمې ته نژدې سوه ذو رُغال په لار کي مړ سو او هلته د مکې مکرمې او طائف په منځ کي ښخ کړل سو او د ده قبر د عربو د پاره د ډبرو ویشتلو ځای وګرځېدی یعني: هر وخت چې به عرب دلته تېرېدل د ده قبر به يې په ډبرو ویشتی او ویل به يې: دا د خپل قوم خائن دی. حتّٰی که عرب تر اوسه پوري د یوه خائن د پاره مثال را وړي نو وايي: فلانئ ذو رغال دی چې خپل قوم ته يې خیانت وکړی او د ښمن ته يې لار ور ښوول.

زه نه پوهېږم چې نن ورځ به په موږ مسلمانانو کي هم د ذُورُغال پر قسم داسي خائنان موجود وي چې د څو پیسو د ګټلو د پاره دي دښمن ته د مسلمانانو د وژلو او نیولو لاري چاري ور ښيي که یا؟ که دغسي کسان پیدا سي یواځي دا نه چې قبر يې باید په ډبرو ویشتل سي بلکه .... نوره سزاء به يې تاسي ته پرېږدم.

ابرهه د مکې مکرمې اطرافو ته ورسېدی او هلته د مکې مکرمې سار بانانو د قریشو اوښان څارل، د ابرهه لښکر دغه اوښان واخیستل او خپل د لښکر ځای ته يې بوتله، په دغو اوښانو کي (۲۰۰) اوښان د عبدالمطلب وه چې دغه عبدالمطلب زموږ د پیغمبر حضرت محمّد مصطفٰی ﷺ نیکه دی او په دغه وخت کي عبدالمطلب د مکې مکرمې عمومي مشر او رئیس ؤ.

دغه اخبار مکې مکرمې ته ورسېدل چې ابرهه راغلی دی غواړي چې کعبه شریفه ونړوي او د قریشو اوښان يې هم بوتله، عبدالمطلب ورغلی غواړي چې د ابرهه سره وویني خو ابرهه انکار وکړی ویل: نه غواړم چې په عربو کي د هیچا سره و وینم، عبدالمطلب و هغه ذو نفر ته ورغلی چې د ابرهه سره بندي ؤ او ویل: کومه داسي لار

او طريقه نسته چي زه د دغه پاچا سره و وينم؟ ذو نفر و ويل: لکه څرنګه چي ته مي وينې زه بندي يم خو بيا هم (أنَيس) چي د دغه محمود نومي فيل فيلوان او تربيه کونکی دی او ابرهه ته نژدې دی د هغه سره پيژنم.

هغه وخت فيلوانانو د پاچهانو په حضور دومره قدر او عزت درلود لکه نن ورځ چي د جنګي طيارو د ښه او تکړه پيلوټ قدر سته.

نو ذونفر و ويل: زما او د دغه (أنَيس) فيلوان په لار کي څه تعلق او شناخت پيدا سوی دی که دي خوښه وي زه به دغه انيس ته و وايم چي ابرهه ته دي ور ولي، د عبدالمطلب خوښه سوه او ويل: ښه دی ته ورته و وايه، ذو نفر و أنيس ته و ويل: دغه عبدالمطلب د قريشو د قبيلې لوی سردار او رئيس دی که دي د خبرو دپاره د ابرهه سره مخامخ کړی احسان به دي وي، أنيس يې واسطه سو او ابرهه هم عبدالمطلب ته د ملاقات اجازه ورکړه، عبدالمطلب چي ډير ښايسته او د دبدبې خاوند ؤ هيبت يې درلود هر چا چي به وليدی بېله اختياره د ده عزت ځني کېدی، نو کله چي دئ د ابرهه مجلس ته ور داخل سو د اولو ليدلو سره د ابرهه په زړه کي د عبدالمطلب عزت او هيبت پيدا سو، لوړ او عزتمن شخص ورته معلوم سو.

ابرهه پر يوه خاص او مخصوص تخت کښېنستی، کله چي يې عبدالمطلب وليدی زړه يې ورته و ويل چي عبدالمطلب هم پر دغه تخت ور سره کښېنوي خو د نورو حبشيانو څخه وشرمېدی نو ابرهه د خپل تخت څخه را کښته سو او د عبدالمطلب د عزت دپاره د ده سره پر مځکه کښېنستی او پوښتنه يې ځني وکړه چي څنګه او څه لره راغلی يې؟ عبدالمطلب و ويل: ستا عسکرو زموږ اوښان بېولي دي او په هغه جمله کي زما هم (۲۰۰) اوښان سته زه راغلم چي دغه زموږ حيوانات بيرته موږ ته راکړې، د دې خبري په اورېدلو سره ابرهه ته ډير قهر ورغلی او ويل: کله چي ما ته وليدې ته مي تر دې لوی او لوړ وبللې، ستا عزت مي وکړی حتّی ستا د عزت دپاره پر مځکه در سره کښېنستم خو تا چي خبري شروع کړې فقط اوښان غواړې، ما دا فکر کاوه چي ته به د کعبې په باره کي زما سره خبري وکړې، هغه کعبه چي ته او ستا قوم يې عبادت کوی او معززه يې بولی د الله جل جلاله کور يې بولی، ما فکر کاوه چي ته به

و وایې: دغه کعبه مه نړوه مګر ته وایې زموږ اوښان راکړه، عبدالمطلب ورته و ویل: یا ابرهه! زه د اوښانو خاوند یم دغه د دنیا مال دی چي زه حکم پر لرم او تصرف پکښي کوم مګر کعبه! هغه خپل ځان ته مالک لري او خپل مالک یې ساتي، د کعبې په باره کي ته پوه سه او کار دي که دا د الله جل جلاله کور ؤ هغه الله جل جلاله یې ساتي، ابرهه ته دا خبره عجبه ښکاره سوه او امر یې وکړی چي د قریشو اوښان بیرته ورکړی، بیا یې عبدالمطلب ته و ویل: موږ د دې دپاره نه یو راغلي چي تا او ستا قوم ته آزار درو رسوو زموږ کار د دغي خوني سره دی غواړو چي دغه خونه و نړوو که ته د ځان او ستا د قوم دپاره نجات غواړې نو تاسي د مکې څخه ووزی چي زموږ له آزاره وساتل سی، کله چي موږ دغه خونه ونړول بیا تاسي بیر ته مکې ته راسی.

خیر عبدالمطلب د ابرهه څخه رهي سو او مکې مکرمې ته ولاړی، د مکې مکرمې خلک یې امر کړل چي د مکې څخه ووزي، د مکې مکرمې خلک هم د ښار او خپلو کورو څخه و وتل او پر هغه نژدې غرو ورته کښېنستل د هغه ځای څخه ورته ګوري چي څه پیښیږي، د مکې مکرمې ښار د خلکو څخه خالي پاته سو.

په هغه معینه ورځ چي ابرهه ټاکلې وه د ابرهه په امر د حبشیانو لښکر سره د فیله د کعبې شریفي پر طرف حرکت وکړی غواړي چي کعبه شریفه ونړوي، فیل سره د لښکره د کعبې شریفي طرف ته رهي دي او د مکې مکرمې خلک د غرو څخه ورته ګوري، کله چي فیل او لښکر تر مزدلفې تیرسوه دلته یوه شېله ده چي (وادي مُحسِّر) ورته ویل کیږي او تر دغه شېلې وروسته منٰی شروع کیږي، یعني: دغه شېله د منٰی او مزدلفې په منځ کي واقع ده، فیل او لښکر چي دغي شېلې ته ورسیدل په دغه وخت کي هغه نُفَیل ابن حبیب چي د ابرهه سره بندي ؤ ځان خلاص کړی او په ځغستا د فیل و طرف ته ورغلی د فیل په غوږ وځړېدی او پر ناري یې کړه: پرېوزه محموده! پرېوزه، دا د الله جل جلاله کور دی، فیل هم زنګون کت کړی او پرېوتی، دلته نو د ابرهه نفر راغله چي فیل ولاړ کي خو فیل چي هر څه ولاړوي نه ولاړیږي، کشوي یې، وهي یې فیل حرکت نه کوي، څو هغه اُنیس فیلوان راغلی د فیل مخ یې بل طرف ته واړاوه فیل ولاړ سو او ځي، فیل چپه او راسته طرف ته، د شا پرطرف، هر طرف ته چي دوی وغواړي

ځي، خو مخ پر کعبه شریفه هیڅ حرکت نه کوي، خلک په تعجب کي دي دوی په فیل مشغوله دي مخ یې یوه طرف او بل طرف ته اړوي چي هلته لیري په آسمان کي د مرغانو سېلونه را ښکاره سول چي د آسمان مخ یې ټول نیولی دی، خلک په تعجب کي سوه چي دا څه شي دي؟ کله چي را نژدې سوه معلوم سول چي دا کوچني کوچني مرغان دي، د غه مرغان دومره کوچني وه لکه چوغکي، لوی او غټ مرغان نه دي او د هر مرغه سره درې د ختو څخه جوړي سوي لوټي یا ډبري ور سره دي دغه ډبري دومره کوچنۍ کوچنۍ وې لکه د نخودو یا ماشو دانې، هر مرغه یوه ډبره په مشوکه کي نیولې ده او دوې ډبري یې په پښو کي نیولي دي، کله چي دغه مرغان د ابرهه لښکر ته را ورسېدل نو یې د ډبرو په ویشتلو شروع وکړه، د دغه لښکر څخه چي هر یوه ته ډبره ور ورسیږي سبحان الله! لکه یو میکروبي مرض چي یې بدن ته داخل سي غوښي یې تویېږي، ویلیږي او لویږي ترڅو چي مړ به سو، د ابرهه د لښکر افراد یو په بل پسي وژل کېده، ابرهه چي دا حال ولیدی په ځغستا سو غواړي چي وتښتي مګر د الٰهي لښکر څخه خلاصیدل نسته الله ﷻ پر ده یو مرض مسلطه کړی چي د هغه په واسطه یې د لاس ګوتي و لوېدې او ډنګرېدی، یمن ته په داسي حال کي ورسېدی چي دومره سوی ؤ لکه یو چیچۍ او هلته مړ او هلاک سو.

دغه واقعه د محرم په میاشت کي پیښه سوه چي د رسول الله ﷺ تر مبارک میلاد پنځوس ورځي د مخه وه، دغه د فیل او ابابیل واقعه الله ﷻ په قرآن کریم کي موږ ته بیان کړې ده او په سورة الفیل کي فرمایي:

﴿أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصْحَٰبِ ٱلْفِيلِ ۝١ أَلَمْ يَجْعَلْ كَيْدَهُمْ فِى تَضْلِيلٍ ۝٢ وَأَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْرًا أَبَابِيلَ ۝٣ تَرْمِيهِم بِحِجَارَةٍ مِّن سِجِّيلٍ ۝٤ فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَّأْكُولٍۭ ۝٥﴾.

دغه واقعه د الله ﷻ د قدرت معجزه وه، د دې واقعې خبر د هغه وخت په متمدینو او لویو مملکتو کي لکه فارس او روم نشر سو ځکه ابرهه د نجاشي له طرفه په یمن کي والي او نائب ؤ او حبشې بیا د روم د حکومت سره ټینګ او نژدې تعلقات درلودل، نو روم د حبشې د لاري په دغه واقعه خبر سو او فارس چي همیشه به یې

د روم او د هغه د حلفاوو یا متعاهدینو خبرونه د جاسوسۍ د لارې لاس ته را وړل او هغوته به همیشه په خزه کې ناست وه دا خبر ور و رسېدی او د هغه وخت د مځکې د مخ هغه لوی او پر مخ تللې مملکتونه هم دغه دوه وه، نو دغه واقعې ټول عالَم ځان ته متوجه کړی او عالَم یې د بیت الله په شرف پوه او خبر کړی، عالَم ته دا معلومه سوه چې الله جل جلاله دغه ځای مقدس کړی دی لکه دا چې د دغه ځای شخه د رسول الله ﷺ د راتګ مقدمه وه او عالَم ته یې دا ور ښکاره کړه که د دغه ځای د أهله شخه یو څوک د نبوت دعوه وکړي دا به عیناً هغه شئ وي چې د دغې واقعې تقاضاء او غوښتنه ده او د دغه ځای شخه به د نبي را وتل د دغه پټ حِکمت تفسیر او بیان وي چې الله جل جلاله ولې د مکې مکرمې مشرکان د هغه وخت پر اهل ایمان چې نصارا وه په داسي طریقه کامیابه کړل چې د اسبابو تر قدرت لوړه خبره وه، تاسي پوهېږی چې د ابرهه لښکر څو نفره وُ؟ شپېته زره نفره د ابرهه د لښکر تعداد او شمېر وُ او دغه ټول لښکر په کوچنیو مرغانو هلاک کړل سو، نو خود دغه واقعه د دغهْ ځای شخه د نبي د را وتلو مقدمه وه.

سبحان الله! الله جل جلاله د کعبې شریفي ظاهري بِناء د ابرهه د لښکره په کوچنیو مرغانو وساتل او د کعبې شریفي باطني او روحاني عظمت یې د رسول الله ﷺ په مبارک میلاد سره ور وساتی چې د بت پرستانو د بتانو شخه یې پاکه او خالي کړه.

د دغې واقعې په لیدلو سره نور هم د عربو په زړوکي د کعبې شریفي عزت زیات سو.

څرنګه چې عربو جنتري نه درلودل نو دوی به د یوې لویې واقعې په پېښېدلو سره خپل تاریخونه پېژندل یا بیانول، مثلاً داسي به ویل کېده: فلانئ کار د حربُ الفُجار د مخه یا وروسته پېښ سو، د غسي یوه لویه واقعه چې به د دوی په ژوند کې پېښه سوې وه په هغه سره به یې نور تاریخونه ښوول، نو دغه د فیل واقعه هم د عربو دپاره تاریخ وګرځېدی، مثلاً داسي به یې ویل: فلانئ کار د فیل تر کال یو کال د مخه وسو، یافلانئ کار د فیل تر کال دوه کاله وروسته وسو.

اصلاً د دنیا ټول تاریخونه همداسي دي چې په یوه لویه واقعه سره شروع کېږي، مثلاً میلادي تاریخ د حضرت عیسٰی علیه السلام په زېږېدلو سره شروع سوی دی او زموږ مسلمانانو تاریخ هغه چې هجري تاریخ ورته ویل کېږي د رسول الله ﷺ په هجرت

سره شروع سوی دی، زموږ په وطن کې به هم داسې ویل کېدل: فلانئ کار د وباء په کال وسو، یا فلانئ کار د بلوا په کال وسو، د سکاوی په کال یا د ترکې په کال داسې وسوه، مقصد دا چې د فیل کال هم د عربو دپاره تاریخ وګرځېدی او رسول اللهﷺ د فیل په کال او د فیل تر واقعې پنځوس ورځې وروسته دنیا ته تشریف را وړی دی.

یمن ته د فارس یا فارسیانو داخلېدل:

اوس خو ابرهه مړ سو مګر بیا هم د یمن حکم د حبشیانو په لاس کې ؤ ځکه ابرهه خپل زوی چې (یکسوم) نومېدی په یمن کې د خپل ځان پر ځای پاچا ګرځولی ؤ او تر یکسوم وروسته د ابرهه بل زوی چې (مسروق) نومېدی د یمن پاچا سو، د مسروق په وختو کې یو نفر پیدا سو چې عرب او د یمن د اصلي اوسېدونکو څخه ؤ، یوازې دا نه چې عرب ؤ بلکه د ربیعه بن نصر د اولادې څخه هم ؤ، هغه ربیعه چې زموږ په قصه کې د یمن اول پاچا ؤ هغه چې خوب یې لیدلی ؤ، د دغه یمني عرب نوم (سیف بن ذي یزن) ؤ، دغه سیف چې اصلي عرب او د پخواني پاچا ربیعه د کورنۍ څخه هم ؤ همیشه به په فکر کې ؤ چې د یمن د اصلي عربو حکم د حبشیانو په لاس کې دی او دغه تجاوز ګرانو څنګه د عربو مځکه په خپل قدرت کې را وستلې ده او د ده د نیکه ګانو پاچهي یې غصب کړې ده، نو یې نیت وکړی چې داسې یو کار وکړي چې د حبشیانو څخه بیرته پاچهي واخلي مګر د ده په خپله د حبشیانو سره هیڅ په وسه نه وه پوره نو همېشه به په فکر کې ؤ او په چاره پسې ګرځېدی څو دې نتیجې ته ورسیدی چې دئ باید د روم د پاچا قیصر څخه مرسته وغواړي، د دغه مقصد دپاره شام ته ولاړی او د قیصر ملاقات ته ورغلی، قیصر چې د ده غوښتنه واوریدل د ده یې سوړ هرکلئ وکړی او د مرستې وعده یې نه ور سره وکړه، دا ځکه چې قیصر نصراني ؤ او حبشیان هم نصارا وه، قیصر نه غوښتل چې د نصاراوو په مقابل کې د اهل یمن مرسته وکړي، کله چې سیف ولیدل چې د قیصر څخه یې شئ لاس ته نه ورځي نو یې فکر وکړی چې د یوه عرب پاچا څخه مرسته وغواړي، په دغه وخت کې یې نعمان بن منذر چې په عراق کې قدرتمن پاچا ؤ ور په یاد سو او دغه پاچا هم د (ربیع بن نصر)

د اولادې څخه ؤ، هغه ربیع بن نصر چي خوب یې لیدلی ؤ او خپله پاچهي او اولاده یې د یمن څخه عراق ته نقل کړي وه، د سیف بن ذي یزن په فکر کي دغه نعمان بن منذر پاچا ور وګرځېدی او د روم څخه مخ پر عراق رهي سو څو نعمان بن منذر پاچا ته ورغلی او هغه ته یې خپل او د یمن حال ووایه، نعمان بن منذر ورته وویل: د حبشیانو حکومت ډېر قوي دی او زما زور نه په رسېږي خو که ستا خوښه وي د حَل یوه بله لار سته، هغه دا چي زه په کال کي یو وار کسرٰی ته چي د فارس پاچا دی ورځم او د هغه په حضور مشرفه کېږم که ستا خوښه وي ته دلې زما سره و اوسېږه کله چي زما د تګ وخت راغلی ته به هم زما سره د کسرٰی ملاقات ته ولاړ سې او هلته به کسرٰی ته خپله غوښتنه او شکایت بیان کړې، سیف بن ذي یزن چي بله لار او چاره نه درلودل ویل: ښه دی، سیف دلته په حِیره کي د نعمان بن منذر پاچا سره تر هغو پاته سو چي د هغه د تګ وخت راغلی، بیانو نعمان بن منذر سیف هم د ځان ملګری کړی او فارس ته د کسرٰی د ملاقات دپاره ولاړل.

اوس به د کسرٰی د دربار او مجلس شکل او عادت درته بیان سي:

کله چي به خلک هغه صالون ته ور داخل سوه کوم چي د کسرٰی ملاقات پکښي کېدی خلک به په ولاړي ولاړ وه نه به کښېنستل او پر هغه ځای چي کسرٰی کښېنستی د هغه مخ ته پرده وه او هغه ځای نسبت دغه نور صالون ته لوړ ؤ، پر دغه لوړ ځای بیا د کسرٰی تخت چي په رنګارنګ جواهراتو ښایسته سوی ؤ پروت ؤ او پر دغه تخت سر بېره د سرو زرو د پاچهۍ تاج ځړېدی چي دغه تاج تر اندازې زیات لوی ؤ، ویل کېږي چي د دغه تاج وزن (۹۰) کېلو ؤ او دغه تاج د سرو زرو په ځنځیرانو لوړ په چت پوري تړل سوی ؤ، تر دغه تاج لاندي د کسرٰی تخت او د ناستي ځای ؤ، د ده او د خلکو په منځ کي پرده وه دغه پرده به تر هغو نه ایسته کېدل ترڅو چي کسرٰی به راغلی او پر هغه خپل خاص د جواهراتو پر تخت به کښېنستی هغه تاج چي د دروند والي په سبب ده پر سر نه سوای ایښوولای نو به دئ تر هغه لاندي کښېنستی او هغه به یې پر سر برابر کړی بیا به هغه پرده چي د کسرٰی او د خلکو په منځ کي وه کش کړل سوه خلک خو به په ولاړي ولاړ وه، خو کله چي به خلکو د کسرٰی دغه عجیب او

شانداره شکل او منظر ولیدی نو به ټولو سجده ورته وکړه (العیاذ بالله) حتّٰی پاچهانو هم سجده ورته کول، دغه نعمان بن منذر هم سجده ورته کول.

اوس نو سیف بن ذي یزن په دغه مجلس کې د کسرٰی د ملاقات په انتظار ولاړ دی څو چې پرده پورته سوه او ټول خلک پرسجده پرېوتل بېله سیف څخه، ده سجده و نه کړه فقط سر یې وښوراوه، کسرٰی ته ډېر قهر ورغلی ویل: دا احمق څوک دی چې ما ته سجده نه کوې؟ سبحان الله! کبر او غرور د انسان څخه هر څه هېروي، که یو څه فکر وکړو آیا هغه څوک چې خواړه خوري او بیا د هغو د ایستلو ضرورت ورته پېښېږي د دې وړ او لایق دی چې عبادت دي یې وسي؟ یا دي هغه رب او إله وبلل سي؟

خیر فوراً سیف ورته را وستل سو کسرٰی و ویل: ولي دي سجده ونه کړه؟ سیف و ویل: هغه غمونه چې زما سره سته هغو د کسرٰی د سجدې څخه مشغوله کړم، کسرٰی و ویل: څه غمونه لرې؟ ده خپل بیان ورته وکړی چې حبشیانو د یمن مځکه اشغال کړې ده، د ده د پلرو او نیکه ګانو مَلک او پاچهي یې ځني غصب کړي دي زه راغلی یم او ستا څخه مرسته غواړم چې یمن د حبشیانو څخه راخلاص کړې، کسرٰی خپلو مشاورینو او وزیرانو ته مخ ور واړاوه او ویل: څه وایاست؟ هغو وُرته و ویل: دا یې موږ یمن د حبشې څخه خلاص کړی او ده ته مو ور تسلیم کړی نو موږ څه فایده وکړه؟ د عزبو په مځکه کي کوم د فایدې شئ نسته چې موږ د هغه دپاره د کسرٰی لښکر یمن ته ولېږو، کله چې زموږ ګټه او فایده نه وي نو د لښکر لېږل بې فایدې دي، تر دې مشورې وروسته کسرٰی د سیف د مرستې او کومک کولو څخه انکار وکړی.

نن ورځ هم د دنیا د لویو او قوي مملکتو دا قانون او عادت دی: په کوم ملک کي چې خپلي خاصي ګټې او فایدې و نه لري هغه ښه و نه څیړي حساب ورته و نه کړي هیڅکله خپل عسکر او فوجونه هلته نه لیږي، خو دا چې ځیني کسان د هغو په هدف او مقصد نه پوهیږي یا ځان نه پوهوي دا د هغو جهالت دی، که نه هیڅوک خپل عسکر د بل په ملک کي زما او ستا دپاره نه وژني.

خیر: څرنګه چې کسرٰی پاچا ؤ او نه یې غوښتل چې څوک په خالي لاس پرېږدي نو یې امر وکړی چې ده ته د سپینو زرو لس زره درهمه او یوه ښه جوړه کالي

ورکړی، فوراً دا پیسې او کالي ورکړل سوه، مګر سیف د دې دپاره نه ؤ راغلی چي پیسې واخلي بلکه هغه د یمن پاچهي غوښتل، کله چي سیف د کسرٰی له قصره ووتی د دغه ورکړل سوو پیسو په وېشلو یې شروع وکړه خلک پر راټول دي او دئ پیسې ورکوي، دا خبر کسرٰی ته ورسېدی چي هغه نفر پیسې و نورو خلکو ته ورکوي کسرٰی و ویل: دا ځوان د یوه حاله خالي نه دی بیرته یې را ولی، سیف چي یې را وستی کسرٰی ویل: ولي؟ ما تا ته هدیه درکړه او تا هغه خلکو ته تقسیم کړه د دې سبب څه دی؟ سیف و ویل: اې شاهنشاه! زه د سرو او سپینو زرو سره علاقه نه لرم زه د داسي مځکي څخه راغلی یم چي غرونه یې سره او سپین زر دي *(اصلاً ده په دغه خبره سره غوښته چي په کسرٰی کي طمعه پیدا کړي او د ده مرسته وکړي)* نو ویل زه د بل غرض دپاره راغلی وم زما زر نه دي په کار، په دغه خبره سره په کسرٰی کي هم طمعه پیدا سوه بیا یې د مشاورینو سره مشوره وکړه هغو ورته وویل: موږ خو تر اوسه پوري نه ؤ خبر چي په یمن کي سره او سپین زر سته دا نوی خبر دی، کسرٰی و ویل: تاسي نه ولیدی چي دراهم یې خلکو ته ور غورځول؟ دا د دې علامه ده چي دئ دراهمو یا پیسو ته اړ او محتاجه نه دی، اوس نو کسرٰی او د ده مشاورین په تردد کي دي چي د سیف مرسته او کومک وکړي که یا؟ هلته خو په دوی کي طمعه هم پیدا سوې ده، په آخر کي یې پر دې فیصله وکړه چي موږ په بندیخانو کي داسي خلک لرو چي پر هغو د وژلو امر سوی دی چي باید اعدام کړل سي دغه خلک به را وباسو او لښکر به ځني جوړ کړو د سیف بن ذي یزن سره به یې ولېږو، که دوی پر حبشه کامیابه سوه یمن ستا سو او که مړه سول دا هغه شئ دی چي موږ یې د هغو دپاره غواړو، کسرٰی و ویل: دا ښه فکر دی نو یې د بندیخانو څخه داسي خلک را ټول کړه چي د وژلو امر پرسوی ؤ، په دغو خلکو کي غله، مجرمان، قاتلان او سیاسي بندیان موجود وه، د دغو ټولو نفرو شمیر اتو سوو نفرو ته ورسېدی کسرٰی د خپل لښکر د مشرانو څخه یو نفر چي نوم یې (أخرُز) ؤ د دغه لښکر مشر مقرره کړی.

نن ورځ هم استعماري حکومتونه د نورو ملکو د نیولو او جنګو دپاره هغه کسان (که نارینه وي که ښځې) لیږي چي بې موره او بې پلاره وي یعني د زنا د لاري پیدا

سوي وي او بيا يې دوی اول په مرستونو کي او بيا په عسکري فرقو کي د جنګ دپاره وروزي، نو د هغو په وژل کېدلو د دغه استعماري ملک هيڅ باک او پروا نه کېږي.

اُخرُز په جنګ پوه، قوي او تجربه کاره سړئ ؤ، د دغو اتو سوو نفرو څخه يې لښکر جوړ کړی او د سيف بن ذي يزن په ملګرتيا يمن ته رهي سو، دغه نفر په آټو کښتيو کي سپاره سوه، اول فُرات ته ور داخل سوه او بيا خليج العرب ته او بيا بحرُ العرب ته ترڅو چي عدن ته ورسيدل، هلته حبشيانو ته هم دا خبر و رسيدی چي د کسرٰی لښکر را رهي دی هغو هم د لښکر په جوړولو شروع وکړه، سيف بن ذي يزن هم په يمن کي د خپلو طرفدارانو چي عرب وه او د حبشيانو په حکم نه وه راضي په را ټولولو شروع وکړه چي د دغه فارسيانو د لښکر مرسته وکړي، څو په آخر کي د دغو دوو لښکرو په منځ کي جنګ شروع سو چي يو د حبشې لښکر ؤ او بل د فارسيانو او يمني عربو لښکر ؤ.

د حبشې د لښکر مشر په خپله مسروق د يمن پاچا ؤ او د فارسيانو د لښکر مشر اُخرُز ؤ، اُخرُز ډېر قوي او شديد سړئ ؤ ويل کيږي: د ده غشی او ليندۍ د ډېر قوت په سبب بېله ده څخه بل چا نه سوای استعمالولای، اوس چي جنګ شروع دی اُخرُز ولاړ دی د جنګ حالاتو ته ګوري او څارنه يې کوي د جنګ نقشه جوړوي، اُخرُز پوښتنه وکړه ويل: د حبشيانو پاچا پيژنې؟ سيف ويل هو هغه سړئ وينې چي وربښمين کالي يې اغوستي دي پر فيل سپور دی او پر تندي يې سور ياقوت دی؟ اُخرُز ويل هو، سيف ويل: دغه نفر يې پاچا دی، اُخرُز ويل: اوس يې پرېږده تر څو چي له فيله کښته کيږي، بيا اُخرُز ته و ويل سوه چي د فيل څخه کښته سو پر آس سپور سو، ويل اوس يې هم پرېږدی څه وخت وروسته اُخرُز ته و ويل سوه چي اوس پر غاطره يا قچره سپور سو، ويل: ها د خره پر لور؟ اوس يې حال ګوری، اُخرُز د خپل لښکر شا ته ولاړ ؤ د هغه ځايه څخه يې غشی ورته برابر کړی مسروق يې د دوو سترګو په منځ کي هغه د ياقوت پرځای و ويشتی او غشی د مسروق د سر تر هغه بل طرف ووتی، د ابرهه زوی مسروق و وژل سو او د ده په مرګ د حبشې لښکر ماته وخوړل او د فارسيانو لښکر پر يمن مسلط سو، کله چي فارسيان کاميابه سوه نو يې د يمن حکومت او اختيار سيف بن ذي يزن ته ور نه کړی بلکه دوی په خپله حکومت جوړ کړی او

سیف په نامه سره پاچا ؤ، او دغه خبره تر اوسه پورې په یمن کې متل ده چې وایې:
دا غوټه د سیف بن ذي یزن غوټه ده خلاصېدل نه لري.
د یمن د خلکو دا عادت ؤ کله چې به دوی ته داخلي مشکلات پېښ سوه نو به يې د خارجیانو څخه کومک و غوښتی خو کله چې به هغه خارجیان راغله د دوی مشکل به تر هغه اول هم زیات سو، هو د یمن خلک اوس د حبشې له حکومته څخه خلاص سوه مګر د فارسیانو تر تسلط لاندې سوه.
بیا نو کسرٰی د خپله طرفه یو والي پر یمن مقرره کړی چې نوم يې مُرزُبان ؤ، کله چې مُرزُبان مړ سو بیا د هغه زوی تَوبُو جان د یمن والي مقرره سو، څه موده وروسته د کسرٰی له طرفه دغه تَوبُو جان ایسته سو او د هغه پر ځای يې باذان د یمن والي مقرره کړی چې د یمن دغه والیان ټول فارسیان او کسرٰی ته تابع وه.

اسلام ته د یمن د خلکو داخلېدل

د رسول اکرم محمّد مصطفٰی ﷺ بعثت او د نبوت شهرت په هغه وخت کې وه چې د یمن حاکم باذان ؤ چې هغه قصه داسې ده:
په دغه وخت کې چې د کسرٰی له طرفه باذان پر یمن والي ؤ رسول الله ﷺ د فارس پاچا کسرٰی ته یو لیک یا رساله ولېږل چې اسلام ته يې دعوتاوه، خو کسرٰی بیله دې څخه چې د رسول الله ﷺ لیک و وایې هغه يې څیري او ټوک ټوک کړی او د قاصد په باره کې يې د وژلو إراده وکړه، کله چې رسول الله ﷺ ته د کسرٰی او د هغه د دغه ناوړه عمل خبر و رسېدی نو رسول الله ﷺ و فرمایل: ده زما لیک ټوک ټوک کړی الله جلّ جلاله دې د ده پاچهي ټوک ټوک کړي.
کسرٰی چې د رسول الله ﷺ د لیک په لیدلو او اورېدلو سره په قهر سوی ؤ نو يې وویل: دا څوک دی؟ یو صحرایي عرب غواړي چې زه د ده متابعت وکړم؟ د کسرٰی متکبر دماغ هیڅکله دا نه قبلول، د دې مثال د مغرور او متکبر کسرٰی دپاره داسې ؤ لکه نن ورځ چې په یوه ډېره لیري صحراء کې یو کوچنۍ کلی واقع وي او د دغه کلي یو نفر د امریکا د حکومته څخه و غواړي چې د ده د دین متابعت دې وکړي.

کسرٰی هم په هغه وخت کې د ځمکې د مخ لوی پاچا ؤ او دا خبره ډیره عجبه ورته ښکاره سوه، دې موضوع ته یې په ډیره سپکه وکتل نو یې د سرورکائنات رسول الله ﷺ د نیولو او راوستلو دپاره لښکر و نه لېږی بلکه د یمن والي باذان ته یې حال ولېږی چې هلته په جزیرةُ العرب کې یو نفر پیدا سوی دی او غواړي چې زه د ده متابعت وکړم دغه نفر ما ته را ولېږه، باذان هم د جزیرةُ العرب خلک ضعیفه وبلل فقط دوه نفره یې مدینې منورې ته ولیږل ویل ورسی او دغه نفر ته و وایاست چې د لښکر و لیږلو او جنګ کولو ته ضرورت نسته بېله ځنډه او بېله عذره ځان تسلیم کړه.

مسلمانان ډیرضعیفه ورته ښکاره کېدل او دوی خپل ځان د دنیا لوی قدرت باله.

دغه دوه نفره مدینې منورې ته ورسېدل رسول الله ﷺ ته ورغله او ورته ویې ویل: زموږ سره باذان ته ولاړسه او هغه دي بیا کسرٰی ته لیږي ځکه کسرٰی ته غوښتی یې، رسول الله ﷺ و فرمایل: تاسي نن شپه استراحت وکړی او ستاسي جواب به سبا درکړم، خلک چې سبا د جواب اخیستلو دپاره رسول الله ﷺ ته ورغله، رسول الله ﷺ و فرمایل: باذان ته و وایاست چې زما رب نن شپه ستا رب کسرٰی و وژی، نفرو و ویل: که کسرٰی نن شپه وژل سوی وي نو دغه خبر تا ته چا را وړی؟ د فارس څخه تر مدینې پوري تقریباً په یوه میاشت کې خبر را رسیږي ته څنګه خبرسوې؟

رسول الله ﷺ و فرمایل: د الله جل جلاله له طرفه وحي راته راغلې، نفرو و ویل: موږ ته ستا جواب دغه دی؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: هو، ولاړ سی او باذان ته دغه حال و وایاست، دوی هم رهي سوه تر څو یمن ته و رسېدل او باذان ته یې دا بیان وکړی چې موږ ویل: ځان تسلیم کړه ده و ویل: چې کسرٰی و وژل سو، تر دغه وخته د کسرٰی د وژل کېدلو خبر د فارس څخه یمن ته نه ؤ رسېدلی، باذان پوښتنه وکړه چې دا کومه شپه وه چې ده ویل: کسرٰی و وژل سو؟ هغه شپه یې ور وښوول چې فلانۍ شپه وه، باذان و ویل: انتظار وکړی، پسله څوارلس ورځو یمن ته خبر را ورسېدی چې کسرٰی په فلانۍ شپه د خپل زوی له طرفه و وژل سو، دا عیناً هغه شپه وه چې رسول الله ﷺ ورته ویلي وه چې نن شپه، نو باذان و ویل: په والله دغه معلومات بیله نبي څخه بل چا ته نه کیږي، باذان ایمان راوړی او مسلمان سو، هغه نور فارسیان چې په یمن کې موجود

وه هغه ټول د باذان د مسلمانېدلو په سبب د باذان سره مسلمانان سوه او باذان و ویل: تر دې وروسته موږ د مدینې د حکم تابع یو نه د فارس، نو تر دغه وروسته یمن او د هغه حکومت د رسول الله ﷺ او مسلمانانو د حکم تابع وه نه د کسرٰی.

د باذان الفارسي رضي الله عنه په مسلمانېدلو سره اسلام یمن ته داخل سو او رسول الله ﷺ هم دغه باذان د ده د وفات تر وخته پر یمن حاکم پرېښاوه، کله چي باذان وفات سو د ده زوی شَهر د یمن حاکم سو او رسول الله ﷺ هم پر دغه حکومت پرېښاوه، ترڅو چي (اَلأَسوَد العُنسِي) په یمن کي پیدا سو او د نبوت دعوه یې وکړه، بیا یې د باذان زوی شِهر و وژی او د یمن حکومت یې ونیوی دغه واقعه د رسول الله ﷺ د حیات په آخرو وختو کي پېښه سوه چي وروسته به په تفصیل سره درته بیان سي.

او د رسول الله ﷺ عادت دا ؤ: کوم پاچهان چي به په اسلام مشرفه کېدل هغه یې پر هغه خپل حکومت پرېښوول.

دا هغه معلومات وه چي یمن څنګه د فارس په حکم کي داخل سو او بیا څنګه د فارس د حکمه څخه ووتی او په اسلام کي داخل سو.

اوس به یوه بله قصه درته بیان سي چي دغه قصه هم د سرور کائنات محمّد مصطفٰی ﷺ په ژوند پوري تعلق لري او دا قصه د قُصَی بن کِلاب قصه ده چي دغه قُصَی بن کلاب د رسول الله ﷺ څلورم نیکه دی.

د مکې مکرمې څخه د خزاعه د قبیلې ایستل

ستاسي به هغه د مخه بیان په یاد وي چي د جُرهم قبیله څنګه د یمن څخه مکې مکرمې ته راغله او اسماعیل علیه السلام چي د ابراهیم علیه السلام زوی ؤ د دوی د قبیلې څخه ښځه وغوښتل او اوس دغه موجوده عربِ مستعرَب د اسماعیل علیه السلام او د جُرهم لمسیان دي او د مکې مکرمې آمریت او اداره د دوی په لاس کي وه او بیا د خزاعه قبیلې د جُرهم پر قبیله او د اسماعیل علیه السلام پر لمسیانو حمله وکړه چي په جنګ او زور یې د مکې مکرمې حکم څني واخیست، که څه هم د اسماعیل علیه السلام لمسیان دالته په مکه مکرمه کي اوسېدل خو قدرت او د شي اختیار یې نه درلودی بلکه حکم او آمر

ټول د خزاعه د قبیلې وه او دا بیان مو هم درته وکړی چې د خزاعه د قبیلې مشر عَمرو بن لُحی څنګه د دوی دین ته تغیر ورکړی او شرک یې پکښې داخل کړی، دغه د خزاعه قبیلې تقریباً پنځه سوه کاله پر مکه مکرمه حاکمیت درلودی خو په دغه موده کې د اسماعیل علیه السلام د اولادې بیا هم زړه غوښتی چې قدرت خپل لاس ته راوړي ځکه چې مکه مکرمه اصلاً د دوی وه او حکم یې هم د دوی په لاس کې ؤ مګر دا کار یې نه سوای کولای ځکه دوی جنګي قدرت نه درلودی، ترڅو چې د اسماعیل علیه السلام په اولاده او په قریشو کې د قُصَی بن کِلاب په نامه سره یو نفر پیدا سو.

د اسماعیل علیه السلام په اولاده کې یو نفر د (فِهَر) په نامه سره یادیږي چې د دغه نفر لقب قریش ؤ او د ده ټولې اولادې ته قریش ویل کیږي، کله چې قریش ذکر او یاد سي مقصد یې د دغه فهر اولاده ده او فِهر د اسماعیل علیه السلام د نژدې لمسیانو څخه دی، نو ټول قریش د دغه فِهر اولاده ده او قُصی بن کلاب هم د فِهر د اولادې څخه دی.

دغه قصی ابن کلاب ته الله جل جلاله ډیر مال او غنٰی ورکړي وه په خپل قوم کې مشر او سردار ؤ او بیا یې د (حُلَیل) د لور سره واده وکړی چې دغه حُلیل په دغه وخت کې د خزاعه د قبیلې او مکې مکرمې عمومي مشر او رئیس ؤ، دې واده نور هم د قصی بن کلاب شرف ور زیات کړی ځکه یو خو دئ د اسماعیل علیه السلام د اولادې څخه ؤ او بل د ده ښځه د خزاعه د قبیلې او د مکې مکرمې د رئیس لور وه او په عین وخت کې غني او مالداره هم ؤ په خپل قوم کې مشر او د عزت خاوند ؤ، کله چې د دغه قُصی اولادونه زیات سوه نسل یې ډیر سو نور یې هم عزت او دبدبه پیدا کړه نو دا فکر ور سره پیدا سو چې د خپلو پلرو مَلک او حُکم بیرته لاس ته را وړي، په دغه وختو کې د ده خُسر چې حُلیل نومېدی او د خزاعه د قبیلې رئیس ؤ مړ سو، قُصی بن کلاب اعلان وکړی چې دئ د مکې مکرمې مشر او سردار دی، د دې کار دپاره یې د خپلو ورونو، د اکا د زامنو او خپل قوم څخه مرسته وغوښتل هغو یې هم مرسته وکړه او خلک د ده د مرستې او کومک کولو دپاره ورته را ټول سوه.

اوس نو په مکه مکرمه کې د جنګ دپاره دوه لښکره جوړ سوه چې یو د قریشو د قُصی بن کلاب لښکر دی او بل د خزاعه د قبیلې لښکر دی، جنګ پر شرف او د مکې

مکرمې پر حکم دی، کله چي جنګ شروع سو د دواړو طرفو څخه ډېر کسان و وژل سول، خلکو چي دا قتل او وژنه ولیدل نو عادل او پوهو خلکو د صلحي دپاره د دوی په منځ کي مداخله وکړه او ويل تاسي بايد بيله جنګه د منصفانو په حکم فيصله وکړی، بيانو دواړو طرفو د دربيم يا د منصف پر حکم اتفاق وکړی او يو داسي سپين ږيری سړئ يې چي ډېر هوښيار او د عربو د پوهانو څخه ؤ د منصف او فيصله کونکي په صفت سره وټاکی چي د دغه سړي نوم يَعمُر بن عوف ؤ، دواړو قبيلو پر دې اتفاق وکړی چي يعمر بن عوف مو منصف دی او دواړو طرفو ډېر شديد قسمونه ياد کړه چي دغه يعمر بن عوف چي هره فيصله وکړه بيله کم دليله يې منو، هيڅوک د ده پر حکم اعتراض نه سي کولای پر دغه اتفاق او قسمويې شاهدان هم ودرول، اوس نو ټول خلک دغه يعمُر ته را ټول سوه او د مدعيانو څخه هريو غواړي چي خپل دلائل ووايي، اول قُصی بن کلاب و ويل: مکه زما د پلرو مَلک دی اسماعيل ؑ زما نيکه دی او هغه اول سړئ دی چي په مکه کي اوسېدلی دی زَمزَم هم الله ﷻ د هغه دپاره پيدا کړی، کعبه شريفه هم هغه جوړه کړې ده د خزاعه قبيلې دا مَلک په زور لاندي کړی دی، هو دا صحي ده چي دوی پنځه سوه کاله دلته حکم کړی دی خو دوی په اوله ورځ د زور څخه کاراخيستی دی او د بل حق يې خوړلی دی او دغه کعبه شريفه هم زما نيکه جوړه کړې ده او ويل: اوس دي نو دوی خپل دليل و وايي، مګر د خزاعه د قبيلې سره د يادولو وړ هيڅ دليل نه ؤ موجود ځکه رشتيا هم دوی ټول شيان په زور غصب کړي وه.

اوس يعمُر حکم کوي ټول خلک د حکم د اورېدلو په انتظار او چپه خوله دي.

يعمر و ويل: د مکې مکرمې ټول شيان د قصی بن کلاب دي.

چي هغه شيان: رِفاده، سِقايه، سِدانه، حِجابه، کِسوه او نَدوه، دي، هر امر او د هري واقعې فيصله په قُصَی بن کَلاب پوري تعلَق لري او خزاعه لره په مکه مکرمه کي هيڅ اختيار او تصرف نسته.

په دې فيصله سره ټول شيان د خزاعه د لاسه ووتل او هر څه د قصی بن کلاب په تصرف کي سوه د ټولو عربو ټول شرف د ده لاس ته ورغلی، اوس نو قصی بن کلاب بيله اختلافه د مکې مکرمې عمومي رئيس او سردار سو او خزاعه هم د مکې مکرمې

ټول تصرفات ده ته تسلیم کړه ځکه وعده یې کړې وه او قسمونه یې یاد کړي وه.

قُصی بن کلاب چې ډیر سخي سړئ ؤ د حاجیانو ټول مصرف یې له خپله ماله ځخه کاوه د حاجیانو دپاره اوبه او خواړه دئ برابروي، په دغه سخا سره یې نور هم د خلکو په زړو کي محبت زیات سو، قصی بن کلاب کعبې شریفي ته نژدې د قریشو د ټولنو او مشورو دپاره یوه ډیره لویه خونه یاصالون جوړ کړی چې نوم یې (دارُالنّدوه) پر کښېښاوه، نو دارالندوه یو تعمیر ؤ چې په هغه کي د قوم اجتماع، مجلس او مشورې کېدلې، دغه دارالندوه داسي ځای ؤ چې د اهلِ مکې ټولي فیصلې په دغه ځای کي کېدلې د قریشو په منځ کي هیڅ عهد او اتفاق بیله دغه دارالندوه بل ځای نه کېدی، حتّی د نورو قبائلو سره هم هر قِسم وعدې او فیصلې، قرارداونه او عهدونه په دغه دارالندوه کي کېدل، هیڅ مشوره، د جنګ او صلحي فیصله بل ځای نه کېده بیله دغه ځایه ځخه، دا کار نور هم مخ ته ولاړی هغه دا چې په مکه مکرمه کي هیچا بل ځای واده نه کاوه مګر په دارالندوه کي چې دارِ قُصی بن کلاب هم ورته ویل کېده، دا هغه دارالندوه ده چې د رسول الله ﷺ د هجرت په ورځ د قریشو مشران په دغه ځای کي سره جمعه سوه او د رسول الله ﷺ د وژلو فیصله یې وکړه او دا هغه کور دی چې دلته د مسلمانانو په مقابل کي د جنګ فیصلې سوي دي، مقصد دا چې د عربو او قریشو ټول حکم او شرف په دارالندوه کي ؤ، ټولي فیصلې یې په دغه ځای کي کېدلې او د دغه کور مؤسس قُصی بن کلاب ؤ چې دغه قُصی د رسول الله ﷺ څلورم نیکه دی.

کله چې قصی بن کلاب سپین ږیری او ضعیفه سو دا ور معلومه سوه چې اوس مي مرګ را نژدې دی نو یې په خپلو اولادو کي وکتل وې لیدل چې ټول په مکه مکرمه کي د خپلو اخلاقو او پوهي په سبب قدر، عزت، او شرف لري بېله عبدالدار ځخه، د ځان سره یې دا فکر وکړی چې نور ټول اولادونه مي په خپله د عزت خاوندان دي او عبدالدار چې تر ټولو مشر هم دی په خلکو کي عزت نه لري، نو راسه د مکې مکرمې مشرتوب ده ته ورکړه چې دئ هم په دغه مشرتوب د عزت خاوند سي، قُصی بن کلاب وصیت وکړی چې تر ما وروسته د مکې مکرمې ټول مشرتوب د عبدالدار دی.

کله چې قُصی بن کلاب مړ سو زامنو یې هم ټول منصبونه عبدالدار ته پرېښوول

مګر کله چي بيا عبدالدار مړ سو بيا نو د قُصی زامنو د مشرتابه وظيفې په خپل منځ کي سره تقسيم کړې، د عبدالدار اولادې ته يې سِدانه او حِجابه ورپرېښوول، عبد مناف او د ده اولادې ته چي بني هاشم دي سقايه ور ورسپېدل، په دغه تقسيم سره د قريشو ټولو ښاخو ته چي د قُصی بن کلاب اولاده وه خاصه خاصه وظيفه ورکول سوه.

د قُصی بن کلاب يو زوی عبد مناف نومېدی چي د دغه عبد مناف بيا هاشم او مطلب زامن وه، د هاشم د اولادې څخه يو هم (شيبه) دی.

د شيبه پلار هاشم تر مکې مکرمې د دباندي عربو څخه يا په بل عبارت د مدينې منورې د بني عدي بن النجار څخه يوه ښځه چي د شرف او عزت خاونده وه په نکاح کړه څرنګه چي دې ښځي په خپل قوم کي ډېر لوړ مقام او عزت درلودی نو دا هلته د خپل قوم سره په مدينه منوره کي اوسېدل او هاشم به هلته ورتلی، د واده د شرطو څخه يې يو شرط دا ؤ چي طلاق د دې په اختيار ؤ ځکه دا شريفه، مالداره او د عزت خاونده وه، د دغي ښځي څخه د هاشم بن عبدمناف زوی پيدا سو او د دغه زوی نوم يې شيبه کښېښاوه څه موده وروسته هاشم مړ سو او شيبه د خپلي مور سره تر مکې مکرمې دباندي اوسېدی، کله چي د هاشم زوی شيبه د بلوغ سِن يا عمر ته ورسېدی د ده اکا چي مطلب نومېدی او د هاشم ورور ؤ د شيبه مور ته ورغلی او ويل: زه هلک را سره بيايم، هغې ويل: څنګه يې بيايې دا زما زوی دی؟ دئ بايد زما سره وي، مطّلِب و ويل: زوی دي اوس غټ سو او د سړيانو درجې ته ورسېدی دئ په خپل قوم کي د سردارانو او اشرافو څخه دی، دئ د قُصی ابن کلاب د زامنو څخه دی د ده دپاره دا نه ښايي چي بيله مکې په بل ځای کي و اوسيږي ځکه هلته د ده شرف او عزت، احترام او مقام سته.

ښځي چي د شرف او سرداری نوم واورېدی نو يې و ويل: اختيار به ده ته پرېږدو چي ستا سره ځي او که زما سره پاتيږي، کوم وخت چي يې اختيار و شيبه ته ورکړی ده و ويل: د اکا سره ځم ځکه دئ پوهېدی چي هلته شرف او عزت سته او ده ته هم دغه شرف ډېر اعتبار درلودی، که څه هم د ده عمر لږ ؤ خو د شرف په قدر پوهېدی.

اوس نو شيبه د خپل اکا سره د هغه پر اوښ تر شا ور سره سپور سو، هغه وخت عادت داسي ؤ چي خلکو به همېشه نوي نوي مريان را نيول، نو کله چي دوی مکې

مکرمې ته داخل سوه او خلکو شیبه د مطلب سره ولیدی چې د ده تر شا پر اوښ سپور دی د خلکو دا خیال سو چې مطلب نوی مریئ را نیولی دی نو یې شیبه ته عبد المطلب ویل، یعني: د مطلب مریئ، که څه هم وروسته خلکو ته دا معلومه سوه چې دا د هاشم زوی شیبه دی او د مطلب وراره دی خو شهرت یې په عبدالمطلب سره پیدا کړی.

دغه عبدالمطلب چې اصلي نوم یې شیبه دی او د هاشم زوی دی او هاشم د عبد مناف زوی دی او عبد مناف د قُصی ابن کلاب زوی دی زموږ د نبي محمّد رسول الله ﷺ نیکه یعني د پلار پلار دی، خیر عبدالمطلب ځوان سو او واده یې وکړی، د عبدالمطلب اول اولاد چې زوی ؤ حارث نومېدی چې د ده تر ټولو اولادو مشر ؤ، کله چې دغه حارِث لوی او ځوان سو په دغه وخت کې عبدالمطلب خوب ولیدی.

(البته عبدالمطلب نور اولادونه هم درلودل خو هغه کوچنیان وه)

د عبدالمطلب خوب داسې ؤ: دئ بیده ؤ او یو چا پر ږغ کړه (طِیبَه) وکِنده، ده وویل: طِیبه څه شي ده؟ خو هغه ناره کوونکی ولاړی، دئ په تعجب کې سو چې دا څنګه خوب ؤ؟ دوهمه شپه بیا بیده دی چې یو څوک ورته وایي: (بره) وکِنده، ده ورته و ویل: بره څه شي ده؟ ناره کوونکی بیا ولاړی، د عبدالمطلب په زړه کې ور وګرځېدل چې یوه قصه سته ځکه داسې تکراري خوب بې څه نه وي.

دریمه شپه بیا په خوب کې هغه ناره کوونکی ورته راغلی او ویل: (مضمونه) وکِنده، ده ویل: مضمونه څه شي ده؟ هغه ناره کوونکی بیا ولاړی، اوس نو بالکل د ده یقین سو چې یو لوی او مهم کار سته چې د هغه په باره کې درې ورځې پرله پسې خوب وینم، دغسې مکرر خوب په عادي ژوند کې څوک نه ویني.

د عبدالمطلب په واسطه
دوهم وار د زَمزَم د څاه کنِدل

څلورمه شپه بیا عبدالمطلب خوب ویني چې یو څوک ورته وایي: (زَمزَم) وکِنه، ده ورته و ویل: زَمزَم څه شي دی؟ دا وار ناره کوونکی نه ولاړی او ورته وېې ویل: هیڅکله نه وچېږي او نه بهېږي، حاجیان به په اوبه وې او دغه زَمزَم د وینو او لرشین په

منځ کې پر هغه ځای دی چې سپین وزری کارګه مشوکه وهي، د مېږيانو د کلي سره (چې په پښتو مېږتون ورته وايي) دا خبري د عبدالمطلب په زړه کي حفظ او ياد سوې، عبدالمطلب پوه سو چې ده ته د زَمزَم د کندلو وظيفه ورکول سوه دئ بايد زَمزَم وکِني.

زَمزَم په اهلِ مکه کې مشهور ؤ، اورېدلی يې ؤ مګر ځای يې چا ته نه ؤ معلوم چې چيري دی او دا هم د دوی دپاره مشکله او نا ممکنه وه چې د کعبې شريفي ټول اطراف د زَمزَم د پيدا کولو دپاره وکِني، مګر اوس عبدالمطلب ته د زَمزَم په کندلو سره امر وسو.

دغه اشارات او علامات هم ورته و ويل سوه نو ځای هم تقريباً معلوم سو خو عبدالمطلب ته يو بل تکليف پيښ دی هغه دا چې نور قريش کله ده ته اجازه ورکوي چې دئ د کعبې شريفي پر شا وخوا کِندل وکړي او دئ هم بېله دغه يوه زويه چې ځوان دی بل مدافع او مرسته کوونکی نه لري، خو په دا سبا سهار دئ او د ده زوی حارث دواړه له کوره را و وتل او کعبې شريفي ته ورغله چې زَمزَم پيدا کړي او ويې کِني اوس په هغو علامو پسي ګرځي چې ده ته په خوب کي ويلي سوي وې.

اوله علامه داوه: چې د وينو اولري په منځ کې،

دوهمه علامه: پر هغه ځای چې سپين وزری کارګه مشوکه وهي،

درېيمه علامه: د مېږتون سره،

دئ د کعبې شريفي پرشا وخوا په دغو علامو پسي ګرځي مګر علامې هيڅ نسته، دئ پر دغه حال ؤ چې څو نفره راغله غواړي چې يوه غوا د هغه بت سره حلاله کړي چې إساف نوميږي، دا بيان خو مو د مخه درته کړی دی چې إساف او نائله څوک وه او څنګه بتان سوه، نو دغو نفرو هغه غوا د إساف سره حلاله کړل،

د غوا ويني د إساف سره توی سوې مګر دغه حلاله سوې غوا د حلالېدلو د ځای څخه وغورځېدل ويني څني بهيږي او غوا ځغلي څو بل ځای غځاره سوه، نفر پسي ورغله د غوا پاته کاريې هَلَته وروکړی لری او ګُلمې يې هَلَته څني را وايستل، اوس نو عبدالمطلب ته اوله علامه ور معلومه سوه چې دا يې ويني او هغه يې لری يا لرشين، د دغو دوو په منځ کي د زَمزَم ځاه دی خو بيا هم دغه منطقه ډيره لويه او پراخه منطقه ده دئ نه سي کولای چې دغه ټوله منطقه وکِني، نو په دغه ځای کي ګرځي چې پر

مېږتون پيښ سو، دا هم دوهمه علامه سوه مګر دغه د مېږيانو ښار هم يوه لويه منطقه ده او د عبدالمطلب دپاره دا سخته ده چي دغه ټوله منطقه وکِني، په فکر کي دی چي څه وکړي؟ په دغه وخت کي يو کارګه يا ټپوس راغلی چي په وزرو کي يې سپيني ښکي وې، کارګه عادتاً ټول تور وي خو ده ته په خوب کي ويل سوي وه چي (غُرابِ أعصَم) او غراب أعصم په عربي کي هغه کارګه ته ويل کيږي چي په وزرو کي يې سپيني ښي وي، دغه کارګه نژدې و هغه مېږتون ته مځکه په مشوکه وهل، عبدالمطلب پوه سو چي دا هغه د مقصد ځای دی او د هغه ځای په کِندلو يې شروع وکړه.

قريش پر را ټول سوه او ويل: دا څه کوې د إساف او نائلې په منځ کي مځکه کِنې؟ موږ هيڅکله اجازه نه درکوو چي ته کعبې ته نژدې مځکه وکنې، عبدالمطلب پرخپل زوی حارث ږغ کړه چي دوی را څخه ګرځوه او په خپله عبدالمطلب په کندلو مشغول دی، قريش له يوه طرفه او حارث له بله طرفه سره اخته دي، قريش يې د کندلو څخه منعه کوي او حارث د هغو مخنيوئ کوي، عبدالمطلب په خپل کار مشغول دی کِندل کوي.

دغه شخړه او کشمکش تر ډېره دوام درلودی خو عبدالمطلب پر هغو ډبرو پيښ سو چي عادتاً د څاه پر خوله ايښوول کېدې او په لوړ آواز يې ناري کړه (الله اکبر) قريش پوه سوه چي عبدالمطلب د خپل مقصد شئ پيدا کړی، قريشو پوښتنه ځني وکړه چي ته څه شي کندې؟ ده و ويل: زَمزَم، عبدالمطلب نور هم خپلو کندلو ته دوام ورکړی او حقيقتاً يې د زَمزَم څاه پيدا کړی، اوس نو قريش ورته وايي: موږ دي په دغه څاه کي شريکان يو عبدالمطلب ويل: د څه شي شريکان؟ تر اوسه پوري مو زه کِندلو ته نه پرېښودلم ما وکندی اوس چي اوبه پيدا سوې تاسي مي شريکان ياست؟

واقعاً هم په مکه مکرمه کي د اوبو مِلکيت ډير لوی شرف ؤ، اوبه! په مکه کي؟ تر اوسه پوري دوی خپلي لوبه د مکې مکرمې د دباندي څخه را وړلې او اوس په خپله په مکه مکرمه کي زَمزَم ورته پيدا سو! خو عبدالمطلب پر دې ټينګ سو چي اوبه زما دي او نور قريش بيا وايي: موږ حتماً در سره شريکان يو څو خبره ترجنګه ورسېدل، په آخر کي پر دې فيصله وسوه چي دريم طرف دي زموږ په منځ کي حُکم او فيصله وکړي.

ويل: دغه دريم به څوک وي؟ هغه هم پردې اتفاق وسو چي د بني سعد پر

کاهن به فیصله کوو چې دغه کاهن په یثرِب کې اوسېدی، خلک یثرِب ته رهي سول (چې اوس مدینه منوره ورته ویل کیږي) هلته چې ورسېدل د بني سعد کاهن خیبر ته تللی ؤ، دوی خیبر ته پسې رهي سوه.

تاسي وګوری: کله چې په انسانانو کې الٰهي دین او الٰهي قانون نه وي جهالت او بې علمي وي نو سحر او جادوګري، کوډي او کاهني خومره پر خلکو او د دوی پر عقیده مسلط وه او خومره یې ځانونه پسې ستړي کول، د مکې مکرمې څخه ترمدینې منورې پوري د کاهن یا کوډ ګر فیصلې ته ورځي بیا د مدینې منورې څخه خیبر ته هغه هم پیاده یا پر اوښانو په کوډګر او کاهن پسې د فیصلې دپاره ځي.

نن ورځ زموږ په ملک او وطن کې هم ډیر داسي خلک سته چې د الله جل جلاله او د رسول الله ﷺ حکمونه هیروي په هره لویه او کوچنۍ معامله کې کوډګر ته ورځغلي چې دغه کار یوازې دا نه چې د بې علمیه کیږي بلکه حرام او ناروا هم دی.

خیر دوی د کاهن د حکم او فیصلې دپاره خیبر ته رهي دي خو په لار کې چې تو له ریګ او غرونه دي د عبدالمطلب او د ده د ملګرو اوبه خلاصي سوې، د هغه نورو قریشو سره هم لږ اوبه پاته دي خو عبدالمطلب او د ده ملګري د تندې د لاسه مرګ ته قریب او نژدې سوه د هغو نورو قریشو څخه یې اوبه وغوښتې هغو ویل: زموږ سره دومره اوبه پاته دي چې فقط موږ ژوندي په پاته سو او اوبه یې ور نه کړې، عبدالمطلب او د ده ملګرو د مجبوریه ځانونه پر مرګ وسپارل.

ویل: وچ دښت دی اوبه نه لرو او د مقصد ځای هم ډیر لیري دی بیله مرګه بل شئ نه دی پاته نو ویل: باید څه وکړو؟ ویل: باید د خپلو ځانو دپاره قبرونه جوړ کړو، په مرګ کې خو مو هیڅ شک نسته حتمًا مرو مګر دا چې تول پر دښت پراته یو او حیوانان مو خوري تر دې دا ښه دی چې ښخ کړل سو، قبرونه به جوړ کړو هر یو چې د مخه مړ کېدی دا نور به هغه ښخوي فقط هغه آخري نفر به بېله ښخېدلو پاته سي او هغه نور به ښخ سوي وي، ویل: ښه فکر دی نو یې د قبرو په کندلو شروع وکړه، د قریشو هغه بله ډله ورته ګوري دوی قبرونه وکندل او د مرګ په انتظار کښېنستل خو بیا د عبدالمطلب زړه طاقت و نه کړی، ویل: دا نه ده صحي چې موږ ناست یو او د مرګ

انتظار باسو دا عُجز او تسلیمېدل دي تر څو چي ژوندي یو باید په اوبو پسي وګرځو، دوی بیا د اوبو د پیدا کولو دپاره ولاړ سوه، په دغه وخت کي د عبدالمطلب اوښ مځکه په پښه و وهل او د مځکي څخه اوبه را و وتلې دوی په تلوار پر راټول سوه اوبه یې وڅښلې، کله چي د دوی ضرورت پوره سو هغه نورو قریشو ته یې ور بږغ کړه ویل راسي اوبه وڅښئ، هغه هم راغله اوبه یې وڅښلې او خپل لوښي یې ډک کړه، دلته نو هغه نورو قریشو عبدالمطلب ته و ویل: څرنګه چي تا ته الله جل جلاله په دغه وچ دښت کي اوبه درکړې نو زَمزَم هم ستا دی او الله جل جلاله تا ته درکړی دی، دوی پوه سوه چي دا د الله جل جلاله له طرفه اشاره ده چي زَمزَم د عبدالمطلب دی زَمزَم یې ده ته پرېښاوه او د کاهن له طرفه بیرته را وګرځېدل، چي په دغه فیصله سره (سِقایه) یعني: د حاجیانو اوبول او د زَمزَم د څاه مِلکیت بېله اختلافه د عبدالمطلب سوه او د زَمزَم تصرف د عبدالمطلب او د هغه د اولادې سو.

الله جل جلاله عبدالمطلب ته پرله پسې اولادونه ورکول لس یې زامن ورکړل او شپږ یې لوڼي ورکړې، د عبدالمطلب په لسو زامنو کي څلورو د اسلام وخت نیولی دی چي هغه: عبّاس، حمزه، ابوطالب او ابولهب دي، په دغو څلورو کي دوه په اسلام مشرفه سوي دي او دوو یې اسلام نه دی قبول کړی، د عبدالمطلب هغه دوه زامن چي د اسلام وخت یې نیولی دی او په اسلام مشرفه سوي دي عبّاس او حمزه رضي الله عنهما دي او هغه دوه چي د اسلام وخت یې نیولی دی او اسلام یې نه دی قبول کړی ابوطالب چي اصلي نوم یې عبدمناف دی او ابولهب چي اصلي نوم یې عبدالعزیٰ دی، دغو دوو د اسلام عصر نیولی دی او اسلام یې نه دی قبول کړی او د عبدالمطلب هغه زامن چي د اسلام عصر یې نه دی نیولی او د رسول الله ﷺ تر بعثت د مخه وفات سوي دي هغه عبدالله چي د رسول الله ﷺ پلار دی او (حِجل) (ضِرار) (مُقدّم) (زُبَیر) او (حارث) دي، دا د عبدالمطلب هغه شپږ زامن دي چي تر اسلام او بعثت د مخه وفات سوي دي او د عبدالمطلب لوڼي (صفیه) (اُمِ حَکَم) (عاطفه) (اُمیمَه) (أروَه) (بَره) دي.

د رسول الله ﷺ شپږ عمه ګاني او نه اکاګان او لسم د ده ﷺ پلار دا د عبدالمطلب اولادونه وه، مګر کله چي عبدالمطلب د زَمزَم څاه کِندی او څوک یې نه

درلودل چې د ده څخه دفاع وکړي نو یې د ضعف او بې کسۍ احساس وکړی چې خپل اولادونه نه لرم او د قوم په مقابل کې ضعیفه یم نو په هغه وخت کې یې داسې نذر کنبښناوه: که الله جل جلاله ما ته لس زامن را کړل یو به یې د الله جل جلاله د رضاء دپاره حلالوم، کله چې الله عزوجل ده ته لسم زوی ورکړی او هغه هم ځوان سو نو عبدالمطلب به رهي ؤ او لس ځوانان زامن به ترشا په پسې وه، اوس نو عبدالمطلب إراده وکړه چې هغه خپل نذر آداء کړي، د نذر د آداء کولو دپاره د کعبې شریفې کاهن ته ورغلی او د کاهن سره به أقداح پراته وه چې أزلام هم ورته وایي.

أقداح یا أزلام څه شي دي؟ کاهن او منجم چا ته ویل کیږي؟

اول: کاهن هغه چا ته ویل کیږي چې خلکو ته به یې د مستقبَل یا را تلونکي وخت حالات او اخبار بیانول او دا دعوه به یې کول چې زه په اسرارو او پټو حالاتو خبر یم او پوهېږم، خو منجّم بیا هغه چا ته ویل کیږي چې ستورو ته ګوري د هغو پر تګ د هغو پر مواقیتو د هغو پر راختلو او لوېدلو حساب کوي چې په حقیقت کې دا کار پر ستورو ایمان درلودل دي.

او أزلام یا أقداح: هغو غشو ته ویل کیږي چې پر هغو بڼکې نه وي تړل سوي فقط ساده غشي وي.

د مشرکانو سره أزلام پرڅو قسمه وه، یو قسم یې هغه وه چې پر ځینو به (هو) لیکل سوي وه او پر ځینو به (یا) لیکل سوي وه او دغه غشي به سره ګډ وه، عربو چې به د یوه کار إراده وکړه مثلاً د سفر، یا واده، یا د یوه شي د رانیولو اراده به یې سوه نو کاهن ته به ورغله او هغه به د دغو غشو د جعبې څخه یو غشی را وایستی، که به د (هو) غشی را ووتی هغه کار به یې کاوه او که به د (یا) غشی را ووتی هغه کار به یې دغه کال معطله کړی، په دغو أزلامو کې نور قسمونه هم وه مقصد دا چې د مشرکانو د ژوند ټول کارونه او معاملات پر فال، کاهن او منجم ولاړ وه دا د مشرکانو دین او عقیده وه.

بد بختانه نن ورځ زموږ په وطن کې هم ډیر انسانان د کوډګرانو او ساحرانو سره تعلق او د هغو سره تګ او را تګ لري چې دا کارونه د کفر او شرک کارونه دي، د دینِ مبینِ اسلام څخه وتلي او مخالف دي قطعاً حرام او ناروا دي. *خیر خپلې قصې ته به راسو:*

عبدالمطلب چي د کعبې شريفي کاهن ته ورغلی د هر زوی نوم يې جلا جلا پر يوه يوه غشي وليکی، لس غشي يې جوړ کړل او کاهن ته يې و ويل: چي اوس نو دغه غشي سره ګډ کړه او بيا يو ځني را وباسه، د هر زوی غشی چي را و وتی هغه د خپل نذر د آداء کولو دپاره حلالوم، څرنګه چي د عبدالمطلب په زامنو کي عبدالله پر عبدالمطلب ډير ګران ؤ نو عبدالمطلب په دغه وخت کي د ځانه سره و ويل: که عبدالله د دغه حلاليدلو څخه ځېږ او خلاص سو نو مسئله په خير ده يعني: که بېله عبدالله بل د هر يوه نوم را ووزي مسئله ډېره درنه نه ده ځکه عبدالله تر ټولو زامنو پر ګران ؤ، کاهن د غشو په ګډولو مشغول سو او عبدالمطلب په کعبه شريفه کي ولاړ دی دعاء کوي چي د عبدالله نوم را و نه وزي، خو کله چي کاهن غشي سره ګډ کړل او يو يې ځني را پورته کړی هغه د عبدالله غشی ؤ، څرنګه چي عبدالمطلب پر خپله وعده ولاړ ؤ نو يې عبدالله ترلاس ونيوی او د إساف طرف ته رهي سو غواړي چي عبدالله حلال کړي، قريش دا حال ويني چي عبدالمطلب زوی ترلاس نيولی دی او چاړه يې په لاس کي ده غواړي چي خپل زوی حلال کړي، قريشو پوښتنه ځني وکړه ويل: يا عبدالمطلب! دا څه کوې؟

ده و ويل: نذرمي ايښی ؤ اوس يې آدا کوم، قريشو زوی ځني را کش کړی ويل: زوی ولي حلالوې؟ دوی يې دې طرف ته کشوي او عبدالمطلب يې د ځان طرف ته کشوي په دغه کش مکش کي د عبدالله سر په هغه چاړه زخمي سو چي د پلار په لاس کي يې وه، په دغه سبب عبدالله ته (عبداللهأشَج) ويل کېده، ځکه چي پر سر يې زخم ؤ او أشج په عربي کي هغه چا ته ويل کيږي چي سر يې زخمي وي.

اوس قريش ورته ټينګ دي چي قسم دی که زوی حلال کړې که تا دا کار وکړی دا به په عربو کي عادت او طريقه پاته سي چي د هر چا لس.زامن پيدا سوه يو به حلالوي؟ هلته به نو د ژوند څه خوند او څه مزه وي؟ عبدالمطلب د زوی پر حلالولو ټينګ دی او قريش يې منعه کوي، په آخر کي يې و ويل: چاره څه ده؟ دوی ويل: د کاهنانو څخه به پوښتنه وکړو، بيا يې هغه د بني سعد کاهن اختيار کړی چي پر هغه به فيصله کوو، د دغه مشکل د حلولو دپاره د بني سعد کاهن ته ورغله دا وار هغه کاهن

پرځای ؤ، دوی د کاهن ځخه پوښتنه وکړه چي په دې مسئله کي څه وایې؟ کاهن و ویل: په تاسي کي د یوه نفر د وژلو دیت څه شي او څومره دی؟ دوی ویل: لس اوښه.

دیت څه ته وایي؟

جواب: که د یوچا څخه بل انسان په سهوه او خطا کي و وژل سي د دغه قاتل یا وژونکي څخه د دغه قتل او وژلو په بدل کي څه مال اخیستل کیږي او د وژل سوي نفر کورنۍ ته ورکول کیږي چي دغه ته دیت وایي.

نو کاهن و ویل: په تاسي کي د یوه نفر د وژلو دیت څه شي دی؟ دوی ویل: لس اوښه، کاهن و ویل: تاسي بیا غشي سره ګډ کړی پر یوه غشي عبدالله ولیکی پر بل غشي لس اوښه، که د اوښانو غشی را ووتی اوښان به حلال کړی عبدالله خلاص سوا و که د عبدالله غشی را و وتی نو لس اوښه به شل اوښه کړی بیا به یې د عبدالله سره واچوی، په هر وار چي اوښان را و وتل پر هغه اندازه اوښان به حلال کړی او که د عبدالله غشی را وتی لس لس اوښه به نور پر زیاتوی تر څو چي د اوښانو غشی را وزي او عبدالله د حلالېدلو څخه خلاصیږي، د دوی هم دغه فیصله خوښه سوه او بیرته مکې مکرمې ته راغله، بیا د کعبې شریفي کاهن ته ورغله چي د عبدالله او لسو اوښانو په منځ کي غشي سره واچوي، د غشو تر ګډولو او را ایستلو وروسته د عبدالله غشی را و وتی، لس اوښان یې نور پر زیات کړه چي شل اوښه او عبدالله سوه بیا د عبدالله غشی را ووتی، لس اوښه یې نور پر زیات کړه چي دیرش اوښه سوه، بیا د عبدالله غشی را ووتی، دغسي لس لس اوښان زیاتوي او د عبدالله غشی را وزي څو د اوښانو شمېر سلو ته ورسېدی، لس واره غشي سره ګډ سوه خو هر وار به د عبدالله غشی را وتی کله چي د اوښانو شمېر سلو ته ورسېدی او غشي سره ګډ کړل سوه دا وار د اوښانو غشی را و وتی، یعني: اوښان باید حلال کړل سي او عبدالله خلاص سو، خو عبدالمطلب و ویل: یا! دا مي نه ده قبوله بل واریې بیا سره ګډ کړی، بیا یې غشي سره ګډ کړل بیا د اوښانو غشی را و وتی، عبدالمطلب ویل: یا! دریم واریې بیا سره ګډ کړی غواړي چي په دې کار کي چم او حیله نه سي جوړ او پوره تاکید وسي، دریم وار بیا غشي ګډ سوه چي یوه طرف ته عبدالله او بل طرف ته سل اوښان دي بیا د اوښانو غشی را ووتی.

عبدالمطلب هم د عبدالله په عوض او فديه کي سل اوښه حلال کړه او د هغو غوښو د خوړلو او وړلو څخه يې نه انسانان منعه کول نه حيوانان او رسول الله ﷺ فرمايي (أَنَا إِبنُ ذَبِيحَينِ) يعني: زه د دوو حلال کړل سوو زوی يم، چې مقصد يې عبدالله او اسماعيل عليه السلام دي او دوی دواړو ته الله جل جلاله نجات ورکړی.

دا د عبدالله د حلالولو قصه وه، خو الله جل جلاله په دغه طريقه سره خلاص کړی.

د عبدالله بن عبدالمطلب واده او د محمّد ﷺ مبارک میلاد

اوس نو عبدالله ځوان دی او پلار یې غواړي چي واده ور وکړي نو یې یوه د عزت او شرف خاونده ښځه چي دا هم د عبد مناف بن زهره بن کلاب د اولادې ښخه وه ور وغوښتل او د دې ښځي نوم آمنه بنت وهب ؤ، چي د رسول الله ﷺ سره په نسب کي شریکه او د اسماعیل علیه السلام د اولادې ښخه ده، چي په دې ډول رسول الله ﷺ د مور او پلار له طرفه د ډېر مشرف او معزز نسب خاوند دی، د رسول الله ﷺ ماما ګانو په یثرب کي ژوند کاوه او آمنه هم هلته اوسېدل، عبدالمطلب هلته په یثرب کي د عبدالله واده وکړی او بیا مکې مکرمې ته راغله، په دغه موده کي آمنه حامله سوه او د دې تر حمل څو میاشتي وروسته عبدالله وفات سو، نو رسول الله ﷺ د مخه تر دې چي دنیا ته تشریف را وړي د پلار له طرفه یتیم سو.

کله چي د محمّد مصطفیٰ ﷺ د ولادت وخت رانژدې سو مور یې خوب ولیدی چي د دې یو ماشوم پیدا کېږي او د دغه ماشوم سره یو نُوریا روښنایي او ځلا ملګرې وي چي د مځکي مخ ډکوي او دغه نُور تر شامه ورسیږي او دا په دغه خوب کي وایي (أعیذُهُ بِاللهِ الوَاحِدِ، مِن شَرِّ کُلِ حَاسِدٍ) یعني: ده لره په یوه الله سره د هر حسد کوونکي څخه ساتنه غواړم، سره د دې چي دوی مشرکان وه خو بیا یې هم دغسي خوب ولیدی چي پناه او ساتنه یې په یوه الله جل جلاله سره غوښتل.

د فیل په کال او د فیل تر واقعې پنځوس ورځي وروسته د ربیع الأول د میاشتي په دوولسمه بلکه په راجحه روایت کي د ربیع الأول د میاشتي پر نهمه د دوشنبې په ورځ سرورِ کائنات، اشرف المخلوقات، رحمةٌ للعالمین، محمّد مصطفیٰ ﷺ دنیا ته تشریف را وړی چي دغه مبارکه ورځ د میلادي سنې د (۵۷۱) کال د اپرېل د میاشتي د (۲۰) یا (۲۲) تاریخ سره موافق او برابره ده او دا چي مور (۲۰) یا (۲۲) تاریخ وایو دا د هغه وخت په جنتریو کي فرق ؤ، د یوې جنتری یا کلنډر په حساب (۲۰) تاریخ ؤ او د بلي جنتری په حساب (۲۲) تاریخ ؤ، او د ده ﷺ د ولادت په وخت کي ډېر

عجیب او له عادته مخالف واقعات پېښ سوه چي اوس به د هغو واقعاتو څخه ځیني درته بیان سي خو دا بیان یې په دې سبب نه دی چي د ده ﷺ شرف او عظمت په دغو واقعاتو کي دی چي د ده ﷺ د ولادت سره پېښي سوې، یا! بلکه دا هغه علامې دي چي د ده ﷺ د را تګ زیري پکښې دي که نه اصلاً د رسول الله ﷺ عظمت او لویي په هغه رسالت او منهج کي دي چي ده ﷺ مورته را وړي دي، دغه شیان صرف د ده ﷺ د را تګ زیري او علامې دي.

د رسول الله ﷺ د حضور شاعر حَسّان بن ثابت رضي الله عنه چي د مدینې منورې د انصارو څخه دی وایي: زما عمر اوه کاله ؤ او په دغه ورځ چي رسول الله ﷺ دنیا ته تشریف را وړی زه په مدینه منوره کي د یهودو په منطقه کي د یهودو سره وم چي د یهودو یو راهب پر قلا ختلی ؤ او داسي نارې یې وهلې: اې یهودیانو! نن د احمد ستوری ښکاره سو، هغه ستوری ښکاره سو چي نه ښکاره کیږي مګر د احمد ﷺ په پیدا کېدلو سره.

یعني: یو ستوری دی چي تر هغو نه راخېژي ترڅو چي خاتمُ الأنبیاء محمد ﷺ پیدا نه سي او هغه ستوری نن راختلی دی، حَسّان بن ثابت رضي الله عنه دا شاهدي آداء کوي چي ده دغه خَبَره د یهودو څخه واورېدل او د دې څخه دا هم معلومه سوه چي حَسّان رضي الله عنه تر رسول الله ﷺ اوه کاله په عمر زیات دی.

د رسول الله ﷺ د مبارک میلاد د زیرو او بشارتو څخه یو هم دا دی: کله چي د ده ﷺ مور حامله سوه دغه د دې حمل بېله دردو او بېله تکلیفه ؤ، که څه هم تاسي ته معلومه ده چي حمل یا د ښځي د پاره حامله کېدل همېشه د تکالیفو او دردو سره وي خو د رسول الله ﷺ مور د دغو دردو څخه آرامه او فارغه وه.

د رسول الله ﷺ د ولادت د عجائبو څخه یوه هم دا ده: کله چي دئ ﷺ پیدا سو پر دواړو لاسو یې تکیه کړې وه او سر یې لوړ نیولی ؤ لکه آسمان ته چي ګوري بل دا چي دئ ﷺ مختون و زېږېدی یعني: سنت کړل سوی ؤ او مسرور و زېږېدی یعني: نُو یې هم پرې سوی ؤ، زموږ د ماشومانو نُو خو د مور څخه ور پرې کړي او هغه پاته حصه بیا ځو ورځي وروسته لوېږي خو رسول الله ﷺ د دغو شیانو څخه فارغه پیدا سو او کله چي پر عبدالمطلب د ده ﷺ د ولادت زیری وسو هغه ډیر په خوشاله سو،

کله چي بيا دغه حالات هم ورته بيان سوه چي مختون دی، مسرور دی او پر خپلو لاسو يې تکيه کړې وه نور هم خوشاله سو او ويل: والله دغه زوی لره مي يوه درجه او مقام سته ځنګه په دغه عجيبه طريقه سره پيدا کيږي؟ دغه زوی مي بې څه نه دی او د ډيري خوشاليه يې محمّد ﷺ په غېږ کي واخيستی کعبې شريفي ته يې دننه وروستی او هلته يې د ده پر زېږېدلو د الله جل جلاله شکر آداء کړی، که څه هم تر دغه وخته لا نوم نه دی پر ايښوول سوی مګر چي بيا يې د محمّد نوم پرکښېښاوه په دې کي هم يو سِر او راز ؤ هغه دا چي: يو وخت عبدالمطلب شام ته په سفر تللی ؤ په دې سفر کي يې درې نفره نور هم ملګري وه او هلته يې د يهودو د يوه حَبره سره وليدل (حَبر) لوی عالم ته ويل کيږي، حبر پوښتنه څني وکړه چي تاسي د کوم ځای ياست؟ دوی ويل: مورږ د مکې يو، حبر ورته و ويل: ستاسي په جزيرةُ العرب کي آخري نبي پيدا کيږي، قصه ډيره اوږده ده خلاصه دا چي دوی پوښتنه څني وکړه چي د دغه نبي نوم به څه شي وي، حَبر و ويل: محمّد.

تر دغه د مخه په عربو کي د محمّد نوم هيڅ نه ؤ ايښوول سوی که تاسي د عربو په ټول تاريخ کي وګوری تر رسول الله ﷺ د مخه د هيچا نوم محمّد نه دی تير سوی.

کله چي دغه څلور نفره چي يو يې عبدالمطلب او درې يې ملګري دي بيرته له شامه څخه راغله هر يوه دا قصد او إراده درلودل چي زوی يې پيدا سي نوم به يې محمّد ايږدي، څرنګه چي د عبدالمطلب د عمر په حساب د اولاد اميد نه ؤ، نو ده دا نيت درلودی چي د ده په زامنو کي که د هر يوه زوی پيدا سو نوم به يې محمّد ايږدم نو ځکه يې د رسول الله ﷺ نوم محمّد کښېښاوه او هغه درې نفره د عبدالمطلب ملګري دغه کسان وه:

اول: (سليمان بن مُجاشِع) چي د زوی نوم يې محمّد کښېښاوه چي دغه محمّد د عربو د مشهوره شاعر فرزدق نيکه دی.

دوهم: (أحَيحَب بن حلاج) چي هغه هم د خپل زوی نوم محمّد کښېښاوه.

دريم: (عِمران بن ربيعه) چي د زوی نوم يې محمّد کښېښاوه.

په ټولو عربو کي دغه څلور نفره د اول وار دپاره په محمّد سره مسمّٰی سوي دي،

دا د رسول الله ﷺ د نامه سرا و سبب ؤ چې د ده نیکه عبدالمطلب ولې د ده ﷺ نوم محمّد کښېښاوه.

نور هغه حوادث یا علامې چې د رسول الله ﷺ د پیدایښت په وخت کې پیښې سوې دي د هغو څخه یوه دا ده: چې د رسول الله ﷺ د ولادت په وخت کې د کسرٰی قصر او ماڼۍ وربږدېدل او د کسرٰی له قصره څخه څوارلس برجه ونړېدل.

همدارنګه د مجوسیانو اور مړ سو او دا درمعلومه ده چې د آتش پرستانو اور د همېش دپاره بلېږي څکه دوی یې عبادت کوي او خپل اور هیڅکله مړ کېدلو ته نه پرېږدي خو د رسول الله ﷺ د ولادت په وخت کې دغه د مجوسیانو اور مړ سو.

د کسرٰی په قصر کې یوه کوچنۍ دریاچه وه چې (بُحَیرِہِ سا وا) ورته ویل کېده د دغې دریاچې یا بُحیرې لاندې مځکه وچاودل او اوبه یې وچې سوې، د دغو واقعو څخه کسرٰی وبېرېدی چې دا څه قصه ده نو یې کاهنان او منجّمین را وغوښتل.

ورونو! ځینې کاهنان او کوډګران د جِن او پیرانانو سره تعلق او ارتباط لري او جِن هم ځینې اخبار د آسمان څخه اورېدل او بیا به یې دغه خبرونه کاهنانو ته د دې دپاره ویل چې خلک ګمراه کړي او په فتنو کې یې واچوي او دغه خبره چې جن له آسمانه اخبار اورېدل موږ ته الله جلّ جلاله په قرآن کریم کې بیانوي او فرمایي:

﴿وَأَنَّا كُنَّا نَقْعُدُ مِنْهَا مَقَاعِدَ لِلسَّمْعِ﴾ [الجن: ٩]

الله جلّ جلاله د پیرانانو دغه خبره موږ ته بیانوي چې دوی به ویل: موږ به پخوا کې دغه آسمان ته د ناستې په ځایو کې د دې دپاره کښېنستلو چې یو خبر واورو.

خو د رسول الله ﷺ په بعثت سره پر پیرانانو دغه د غوږ نیولو او اورېدلو لار بنده سوه.

نو کله چې کسرٰی د کاهنانو څخه پوښتنه وکړه چې دا څه قصه ده؟ ځینو کاهنانو ورته وویل: چې دغه واقعې د نبي د ولادت په سبب پیښې سوې، کسرٰی پوښتنه وکړه چې دغه څوارلس برجه ولې ونړېدل؟ کاهنانو وویل: د دې مقصد دا دی چې د فارس د حکومت به څوارلس پاچهان نور هم تېرېږي بیا نو د فارس پاچهي زائلېږي، کسرٰی و ویل: څوارلس پاچهان به نور هم راځي بیا نو د فارس پاچهي ختمېږي دا ډېر اوږد

وخت دی، خو د ده تر مرګ وروسته د فارس پر حکم مقابله شروع سوه په څلورو کلو کي لس پاچهان رَد او بدل سوه چي دغه ټوله د فارس د حکم د زائلېدلو علامې وې.

د رسول الله ﷺ نسب او کورنۍ

د رسول الله ﷺ نسب یا شجره درې حصې لري چي اوله حصه یې تر عدنان پوري رسېږي او پر دغه حصه یې د سیرت او أنسابو ټول علماء اتفاق لري او هغه داسي ده: محمّد بن عبدالله، بن عبدالمطلب: چي اصلي نوم یې شیبه دی، بن هاشم: چي اصلي نوم یې عَمرو دی، بن عبدمناف: چي اصلي نوم یې مغیره دی، بن قُصَی: چي اصلي نوم یې زید دی، بن کلاب، بن مره، بن کعب، بن لؤي، بن غالب، بن فِهر: او دغه فهر هغه څوک دی چي قریش یې لقب ؤ او د قریشو د قبیلې نسبت هم ده ته کیږي او بیا نو دغه فِهر بن مالک، بن النضر، بن کنانه، بن خُزیمه، بن مُدرکه، بن الیاس، بن مُضر، بن نزار، بن مُعد، بن عدنان.

او د رسول الله ﷺ د نسب دوهمه حصه: کوم چي تر عدنان لوړ دي او بیا تر ابراهیم علیه السلام پوري رسیږي په هغه کي اختلاف سته څوک یې قبلوي او تائیدوي او څوک څه نه لیکښي وایي چپ پاته دي خو په دې کي شک نسته چي عدنان د ابراهیم علیه السلام د اولادې څخه دی او د هغه نسب داسي دی: عدنان بن أد، بن هُمَیسع، بن سلامان، بن عُوص، بن بوز، بن قَموال، بن اُبیٔ، بن عوام، بن ناشِد، بن حزا، بن بلداس، بن یدلاف، بن طابخ، بن جاحم، بن ناحش، بن ماخي، بن عِیض، بن عبقر، بن عبید، بن الدعا، بن حمدان، بن سنبر، بن یثربي، بن یحزن، بن یلحن، بن ارعوي، بن عِیض، بن دیشان، بن عَیصر، بن افناد، بن ایهام، بن مقصر، بن ناحث، بن زارح، بن سمي، بن مزي، بن عوضه، بن عرام، بن قیدار، بن اسماعیل، بن ابراهیم علیه السلام.

او د رسول الله ﷺ د نسب دریمه حصه: چي د ابراهیم علیه السلام څخه لوړ بیا تر آدم علیه السلام پوري رسیږي او دا هغه حصه ده چي بیله شکه ځیني غیر صحي شیانْ پکښي داخل سوي دي او هغه داسي ده: ابراهیم علیه السلام بن تارح: چي نوم یې آزر دی، بن ناحور، بن ساروغ، بن راعو، بن فالخ، بن عابر، بن شالخ، بن ارفخشد، بن سام بن

نوح علیه السلام بن لامک، بن متوشلخ، بن اَخنوخ. ویل کیږي چې دغه اخنوخ ادریس علیه السلام دی، بن یرد، بن مهلائیل، بن قینان، بن آنوشه، بن شیث، بن آدم علیه السلام.

د رسول الله ﷺ رضاعت او پروربنت

اوس به د رسول الله ﷺ د تي رودلو او پروربنت په باره کي څه معلومات درته بیان سي هغه داسي: کله چې به د قریشو نارینه اولاد پیدا سو هغه به یې په مکه مکرمه کي نه لویاوه او د دې کار دپاره څو سببه وه، یو سبب دا ؤ چې مکې مکرمې ته له هره ځایه خلک راتله او ځیني خلک به د ډیري مو دې دپاره په مکه مکرمه کي پاته کېدل لکه دغه اوس چې هم دغسي ده او د قریشو سره به یې راکړه ورکړه او راشه درشه درلودل نو کوم هلکان چې به په مکه مکرمه کي لویېدل د هغو ژبه به د دغه ګډون او اختلاط په سبب په سل کي سل خالصه او فصیحه عربي نه وه، د هغه بېګانه خلکو د اخلاقو او ژبي تر تاثیر لاندي کېدل، نو د دې جهته قریشو دا ښه بلل چې د دوی اولادونه ترمکې مکرمې دباندي لوی سي، دا د دې دپاره چې ژبه یې پر فصیحه عربي واوړي، کله چې به د دغو ماشومانو د ژبي د زده کولو عمر تېرسو بیا به یې بیرته مکې مکرمې ته راوستل څکه بیا به د دغو نورو خلکو د ژبي تر تاثیر نه لاندي کېدل.

او بل سبب دا ؤ چې قریشو غوښتل چې د دوی اولادونه سخت سري د تکالیفو او مشکلاتو زغم او تحمل ولري د سختیو او تکالیفو سره عادت ولري څکه د دوی په مخ کي جنګونه او سفرونه وه دوی نه غوښتل چې اولادونه یې په ښار کي نازک او پاسته لوی سي، څکه کوم کسان چې په ښارو کي لوی سي هغه نرم، پاسته او نازک طبیعته وي د تکالیفو او مشکلاتو زغم او تحمل نه سي کولای نو سختۍ او تکالیف په صحراء کي وه، دا معلومه خبره ده چې د صحراء خلک سخت سري او متحمّل وي.

درېیم سبب دا ؤ: چې مکه مکرمه ښار او دیني مرکز ؤ له هره ځایه قِسم قِسم خلک ورته راتله او دغو خلکو د خپلو ځانو سره رنګارنګ مرضونه را وړل، مګر صَحراء د مرضو څخه پاکه وي که د اطرافو او صحراء خلک د ښاري خلکو سره مقایسه کړل سي په هغو کي مرض لږ او نادره پیدا کیږي، په دغو څو سببو د قریشو دا خوښه وه چې اولادونه یې

تر مکې مکرمې دباندي لوی سي، نو ځکه خپل کوچني اولادونه يې د صحراء خاصتًا د بني سعد دايګانو ته ورکول چي هغه يې صحرا ته بوزي او هلته يې لوی کړي. بيا چي به دغه هلکان لوی سوه بيرته به يې مکې مکرمې خپل مور او پلار ته راوستل.

د صحراء خلکو بيا دغه کار د رزق د پيدا کولو دپاره کاوه، خو دايګانو پر دې کار تنخواه او معلومه مزدوري نه اخيستل دا يې عيب باله چي د شيدو قيمت واخلي د ماشوم د اخيستلو په وخت کي پرکوم مبلغ، تنخواه، يا د شيدو پر بدل هيڅ اتفاق نه کېدی، خو بيا څه موده ترمنځ او په آخر کي د کوچني د مور او پلار له طرفه دايې ته هديې او سوغاتونه ورکول کېدل چي په هغو هديو سره به دايګانو خپل ضرورتونه پوره کول.

دغه د صحراء دايګاني به څه موده ترمنځ مکې مکرمې ته راتلې او هغه نوي پيدا سوي ماشومان به يې ور سره بېول، په دغه وخت کي چي رسول الله ﷺ دنيا ته تشريف را وړی د بني سعد څخه دايګاني راغلې چي په مکه مکرمه کي نوي پيدا سوي ماشومان ور سره بوزي، د دوی په جمله کي يوه ښځه يا دايي وه چي نوم يې حليمه ؤ او د مېړه نوم يې حارث ؤ.

د بني سعد قبيله ټول غريبان وه خاصتاً په دغه کال چي بارانونه هم نه وه او وچ کالي وه، په دوی کي بيا حليمه ډېره غريبه وه، حليمې خپل کوچنئ د تي زوی هم درلودی او په قريشو کي ګرځي چي يو بل کوچنئ هم پيدا کړي او د دغه خپل زوی سره تئ ورکړي، خو حليمه په خپله وايي چي د ډيري لوږي او غريبۍ په سبب مي دومره شيدې نه درلو دې چي دغه خپل زوی په موړ کړم، نو دا بل کوچنئ به څنګه ور سره مړوم؟ مګر احتياج او مسکنت دې کار ته مجبوره کړې وم، حليمه چي د خپلې قبيلې څخه راتله پر يوې خرې سپره وه چي دغه خره يې هم ډيره ډنګره او ضعيفه وه پر لاري به د ضعف په سبب تر ټولې قافلې وروسته رهي وه، نورو ښځو به نارې پر وهلې چي حليمې ژر سه و دې ځنډولو، خو حليمې چي به هرڅه کوښښ وکړی چي خره يې چابکه سي هغه نه سوای تلای، خير! په ډير تکليف يې ځان مکې مکرمې ته ورساوه، اوس نو دايګاني په مکه مکرمه کي کور په کور په ماشومانو پسي

ګرځي، خو هره دايي چي د رسول الله ﷺ مور آمنې ته ورسي او په دې پوه سي چي هلک يتيم دی په پته خوله يې پرېږدي او دا ولاړه سي، دا ځکه چي دايګانو په اول کي د تنخوا يا مزدورۍ خبري نه کولې او ټول اميد به يې هغو هِديو او سوغاتو ته وُ چي په وروسته کي ورکول کېده، نو دايګانو ته چي به دا معلومات وسوه چي هلک يتيم دی پلار نه لري د ځان سره به يې و ويل: د هلک مور به مورږ ته څه هديه او سوغاتونه راکړي، نو په پټه خوله به له کوره و وتلې او هلک به يې پرېښاوه، دايګانو داسي فکر کاوه چي نيکه دومره غمخور نه دی لکه پلار، او مور د مال او پيسو خاونده نه ده مورږ ته څه نه سي را کولای، نو خود ټولو دايي ګانو محمّد ﷺ پرېښاوه.

راسی چي قصه په خپله حليمې ته پرېږدو چي دا يې په تفصيل سره راته بيان کړي.

حليمه السعديه وايي: زه د خپل وطن څخه د خپل مېړه او د تي رودلو د زوی سره د بني سعد د ښځو په ملګرتيا را و وتم چي مورږ ټولو نور د تي ماشومان غوښتل او دا داسي وچ کال وُ چي مورږ ته د خوړلو دپاره هيڅ شئ نه وُ را پاته، زه پر يوې خرې سپره وم او زمورږ سره يوه زړه اوښه د لوشلو دپاره راسره وه چي د دې شيدې به زمورږ او زمورږ د ماشوم زوی دپاره غذاء وه، خو هغې اوښي هم په والله د لوږي په سبب يو څاڅکی شيدې نه کولې او مورږ ټوله شپه د خپل ماشوم زوی د ژړا له لاسه خوب نه سوای کولای چي د لوږي به يې ژړل، نه زما په تي کي څه وه چي دې په مورږ سي او نه زمورږ اوښي شيدې کولې چي ده ته يې ورکړو، مورږ ټول د باران په اميد وُ چي بارانونه وسي اوکال آباد سي، خير: زه پر دغه خپله خره را و وتم چي د خپلو ټولو ملګرو دپاره تکليف او د سر درد وم ځکه زما خره ډېره ورو وه او د ضعف د لاسه پر لار نه سواء تلای، د ملګرو به مي دغه نارې وې چي حليمې ژر سه او ژر سه، خو مکې مکرمې ته را ورسېدلو او مورږ ټوله د قريشو په کورو کي په ماشومانو پسي ګرځېدلو، په مورږ ټولو کي داسي ښځه نه وه چي هغې ته دي د محمّد ﷺ د اخيستلو نه وي ويل سوي، خو چي دا به ورته و ويل سوه چي هلک يتيم دی هري ښځي به پرېښاوه ځکه مورږ د کوچني د پلار څخه د هديو او تحفو اميد درلودی، خو کله چي به دا راته و ويل سوه چي هلک يتيم دی مورږ به ويل چي مور اونيکه به يې څه را کړي، نو مورږ ټولو

د دغه یتیم والي په سبب نه اخیستی، په آخر کي په موږ ټولو کي یوه ښځه هم نه سوه پاته چي یو کوچنئ دي نه کړي پیدا بېله ما څخه، اوس چي موږ بیرته تر مکې مکرمې دباندي خپل د اړولو ځای ته راغلو او بني سعد ته مو د تللو إراده سوه ما خپل خاوند ته و ویل: په والله زما دا نه ده خوښه چي زما ټولو ملګرو ښځو دي ماشومان پیدا کړي وي او زه دي بېله کوچني ولاړه سم، زه هغه یتیم کوچني ته ورځم او هغه اخلم، مېړه مي و ویل: ښه دی ورسه وایې خله ممکن دغه یتیم زموږ دپاره د برکت سبب وګرځي، نو وایي: ورغلم او محمّد ﷺ مي را واخیستی او د ده د اخیستلو بل هیڅ سبب نه ؤ بیله دې چي ما بل ماشوم نه کړی پیدا، کله چي مي دئ ﷺ را واخیستی او خپل ځای ته راغلم تي ته مي واچاوه، تي مي زما د غوښتني پر اندازه شیدې پر را ایله کړې، ده تر هغو رودلې چي مړېدی او د ده ورور چي زما زوی ؤ هغه هم تر مړېدو و رودلې او بیا دواړه بیده سوه، حال دا چي زموږ کوچنئ تر دغه د مخه د لوږې په سبب نه سوای بیدېدلای، بیا مي مېړه و هغې زړې اوښې ته ور ولاړ سو چي ویې لوشي، د اوښې څخه یې دومره شیدې ولوشلې چي ما او ده تر مړېدلو وڅښلې.

دغه شپه ښه په خیر را باندي تېره سوه، حلیمه وایي: په سهار کي زما ملګرو ښځو راته و ویل: یا حلیمه! په والله مبارک او د برکته ډک ماشوم دي اخیستی دی، ما ویل: زما هم دغه امید دی.

حلیمه وایي: په سهار کي زه پر هغه خپلي خرې سپره سوم محمّد مي هم را سره واخیستی او د خپل کلي پر طرف رهي سوو، په والله خره مي زما تر ملګرو دومره د مخه سوه چي د هغو خره نه سوای پسي رسیدلای، ترڅو چي ملګرو به مي راته ویل: یا حلیمه! څه صبر وکه آیا دغه ستا خره هغه خره نه ده چي د ها خوا پر راغلې؟ ما ویل: په والله هغه هغه ده، دوی ویل: په والله یو څه ور ته پېښه ده، حلیمه وایي: بیا نو موږ بني سعد او خپلو کورو ته ورسېدلو او د الله تعالیٰ په مځکو کي د باران د نه کېدلو په سبب زموږ تر ځای وچ ځای نه ؤ، خو بیا هم زما پسونه چي به راغله ماړه او غلانځي به یې د شیدو ډکي وې موږ به خپلي مېږي لوشلې او شیدې به مو څښلې خو بل چا د خپلو مېږو څخه یو څاڅکی شیدې نه سوای لوشلای او نه یې د مېږو

په غُلانځو کي څه وه، تر داسي اندازې چي زموږ د کلي خلکو به خپلو شپنيانو ته په قهر او غضب سره ويل: تاسي پسونه وښو ته نه بياياست، پسونه هلته بياياست چيري چي د حليمې پسونه پيول کيږي، چوپانانو به ورته ويل: په والله زموږ او د حليمې پسونه يو ځاى ګرځي، خو بيا به هم د دوى پسونه وږي راغله او يو څاڅکى شيدې به يې نه کولې خو زموږ پسونه به ماړه او د ميږو غلانځي به د شيدو ډکي وې، زموږ دغه حال ؤ د الله جل جلاله له طرفه خير او برکتونه را باندي اوربدل شو دوه کاله تېر سوه.

حليمه وايي: د محمّد ﷺ جسم او بدن نسبت و نورو ماشومانو ته مخالفه وَدَه او پروربنت کاوه، د عمر يې دوه کاله لا نه وه پوره سوي داسي معلومېدى لکه د پنځو شپږو کالو هلک، صحت او عافيت يې کامل او سالم وه، په خبرو کي يې فصاحت ؤ، خبري يې سمي او پوره کولې، کله چي د ده ﷺ دوه کاله پوره سوه مور ته مو ور وستى او عادت هم دا ؤ چي دايیګانو به هلکان پسله دوو کلو خپل مور او پلار ته ور وستل، خو ځينو پلرو به د دوهم وار دپاره بيا دغه ماشوم و دايي ته ورکړى چي څه موده دي نوره هم په صحراء کي تېره کړي او ځينو خلکو به پر دغه دوو کلو بس کړل، اوس حليمې هم محمّد ﷺ مکې مکرمې او خپلي مور ته ور وستى، خو کوښښ کوي چي بيرته يې د ځانه سره بوزي، د رسول الله ﷺ مور آمنه ورته وايي: بسته دلې دي وي او حليمه ورته وايي: دلته ګرمي ده مرضونه دي، دئ تر اوسه بنه نه دی لوی سوی څه موده به يې نور هم را سره بوزم. حليمه وايي: موږ دا کوښښ کاوه چي محمّد ﷺ بيرته را سره بوزو، ځکه موږ په ده کي هغه ذکر سوي برکتونه ليدلي وه، ثو په آخر کي مو د محمّد ﷺ مور راضي کړه چي محمّد ﷺ بيا را سره بوزو او دوهم وار مو بيا بني سعد ته راوستی.

دلته به ستاسي د معلوماتو د زيات والي دپاره د رسول الله ﷺ رضاعت، رضعي ورونه او رضعي خوندي در وښوول سي،

اول: هغه ښوک چي رسول الله ﷺ ته يې پسله د ده د موره تئ ورکړى دی هغه (ثُوَيبه) ده چي د ابولهب آزاده سوې مينځه وه، هغې د خپل زوى سره چي مسروح نومېدى تئ ورکړی او دغه ثويبې تر رسول الله ﷺ د مخه حمزه رضي الله عنه ته هم تئ ورکړى ؤ، په دې حساب حمزه رضي الله عنه چي د رسول الله ﷺ اکا ؤ رضعي ورور يې هم

سو او دغه ثويبې په وروسته کې ابوسلمه رضی الله عنه ته هم تئ ورکړى دى، نو ابوسلمه رضی الله عنه هم د رسول الله ﷺ رضعي ورور دى او د رسول الله ﷺ هغه رضعي وروڼه يا خوندي چې د حليمې او حارث اولادونه وه داسي دي: عبدالله بن حارث، انيسه بنت حارث، حُذافه بنت حارث چې په شيما سره مشهوره ده او دغه حليمه د ابوسفيان بن حارث بن عبدالمطلب دايي هم وه، چې ابوسفيان بن حارث د رسول الله ﷺ د اکا زوى ؤ او رضعي ورور يې هم سو، همدارنګه حليمه السعديه وحمزه رضی الله عنه ته هم تئ ورکړى دى، چې حمزه رضی الله عنه د رسول الله ﷺ د دوو طرفو رضعي ورور سو، يو د ثُويبه له طرفه او بل د حليمه السعديه له طرفه. *(اوس به بيرته خپلې قصې ته راسو)*

حليمه وايي: د محمّد ﷺ تر دوهم وار را وستلو څه موده وروسته د محمّد ﷺ د تي يا رضعي ورور وارخطا او په ځغستا خپلي مور او پلار ته راغلى او ويل يې: هغه زما قريشي ورور بېربړي، دوى ورته ويل: څه ورته پيښه ده؟ هلک ويل: دوه نفره چې سپين کالي يې اغوستي وه راغله او محمّد ﷺ يې بې سده کړى، حليمه او حارث د دې خبر په اورېدلو سره ډېر وبېرېدل او د محمّد ﷺ طرف ته په تلوار او وارخطايي سره ورغله، که ګوري د محمّد ﷺ د مخ رنګ بل قسم اوښتى دى، دوى ورته ويل: څه درته پېښه ده؟ محمّد ﷺ وويل: دوه نفره چې سپين کالي يې اغوستي وه راغله زه يې و وهلم او پر مځکه ولوېدم، بيا يې زما ځيګر را څيري کړى او زما زړه يې راوايستى.

دغه واقعه په هغه حديث شريف کې بيان سوې ده چې امام مسلم يې د انس رضی الله عنه څخه روايتوي او وايي:

«أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَتَاهُ جِبْرِيلُ وَهُوَ يَلْعَبُ مَعَ الْغِلْمَانِ فَأَخَذَهُ فَصَرَعَهُ فَشَقَّ عَنْ قَلْبِهِ فَاسْتَخْرَجَ الْقَلْبَ فَاسْتَخْرَجَ مِنْهُ عَلَقَةً فَقَالَ هَذَا حَظُّ الشَّيْطَانِ مِنْكَ. ثُمَّ غَسَلَهُ فِى طَسْتٍ مِنْ ذَهَبٍ بِمَاءِ زَمْزَمَ ثُمَّ لأَمَهُ ثُمَّ أَعَادَهُ فِى مَكَانِهِ وَجَاءَ الْغِلْمَانُ يَسْعَوْنَ إِلَى أُمِّهِ - يَعْنِى ظِئْرَهُ - فَقَالُوا إِنَّ مُحَمَّدًا قَدْ قُتِلَ. فَاسْتَقْبَلُوهُ وَهُوَ مُنْتَقِعُ اللَّوْنِ. قَالَ أَنَسٌ وَقَدْ كُنْتُ أَرَى أَثَرَ ذَلِكَ الْمِخْيَطِ فِى صَدْرِهِ». [رواه: مسلم]

يعني: رسول الله ﷺ د ماشومانو سره لوبې کولې چې جبريل عليه السلام ورته راغلی، دئ ﷺ يې واخيستی او بې سده يې کړی او د ده ﷺ سينه يې ور څيرې کړه او زړه يې را وايستی او د هغه څخه يې يوه ټوټه ايسته کړل او ويل: دا ستا څخه د شيطان برخه ده، بيا يې دغه زما زړه د سرو زرو په طشت کې د زَمزَم په اوبو پريولی او بيا يې بيرته د ده ﷺ زړه په هغه خپل ځای کې کښېښاوه اوسينه يې ور وګنډل او ماشومان د ده ﷺ مور يعني: دايي ته په ځغستا ورغله چې محمّد ﷺ و وژل سو، دوی ژر هلته ورغله او وې ليده چې د ده ﷺ د رنګ بنه اوښتې ده.

انس رضي الله عنه وايي: ما د دغه ګنډلو اثر د رسول الله ﷺ په سينه کې ليدی.

دلته د دغې واقعې په ليدلو حليمه ډيره وېرېدل او خپل ميړه حارث ته يې و ويل: ښايي دغه نفر د پېرانانو څخه وي مور بايد دغه هلک د مخه تر دې چې څه ورته پېښه سي خپلې مورته ورولو، نو يې محمّد ﷺ مکې مکرمې او خپلې مور ته ور وستی ويل دا دی ستا زوی مو جوړ روغ، صحي او سالم درته را وستی.

د ده ﷺ مور په تعجب کې سوه ويل: سبب څه دی چې را مو وستی؟ تاسي خو په هغه بل وار ډير کوښښ کاوه چې در سره بوېې زی او اوس مو په خپله را وستی؟

حليمې و ويل: نه ويل کيږي د دنيا ښې او بدي دي سبا به يو تکليف ورته پېښ سوی وي او ته به مور ملامتوې خو اوس مو دا دی صحي سالم درته را وستی.

آمنې ويل: يا يو سبب سته او حال به را ته واياست.

حليمه آخر مجبوره سوه او د هغه نفر قصه يې ورته وکړه.

آمنې و ويل: تاسي پر ده د جن يا پيري څخه و بېرېدلاست؟

دوی ويل: هو، آمنې ويل: يا! هيڅکله ده ته جن نه سي ور رسېدلای ځکه ما د ده د ولادت په وخت کې خوب وليدی چې يو څوک راته وايي و وايه:

(أُعِيذُكَ بِاللهِ الوَاحد، مِن شرِّ کلِ حاسِدٍ)

قسم دی چې ده ته جن او شيطان نه سي ور رسېدلای.

خير حليمه بيرته بني سعد ته ولاړل او محمّد ﷺ د خپلې مور سره پاته سو.

د رسول الله ﷺ د مور وفات

کله چې د محمّد ﷺ عمر شپږو کلو ته و رسېدی د رسول الله ﷺ مور د خپل وفات سوي مېړه سره د وفاء په سبب دا خوښه وبلل چې د هغه د قبر زيارت ته چې په يثرِب کې ؤ ورسي، نو د مکې مکرمې څخه رهي سوه او پنځه سوه کيلو متره لاريې مزل وکړی څو يثرِب ته ورسېدل، د دې سره په دې سفر کې د دې کوچنۍ زوی محمّد ﷺ او د دې خادمه ام ايمن او د دې خسر عبدالمطلب ملګري وه، يوه مياشت يې په مدينه منوره کې تېره کړه د ها څوا څخه چې بيرته مکې مکرمې ته راتلل د لارې په شروع کې د رسول الله ﷺ مور ناروغه سوه او په ابواء کې وفات سوه، ابواء د مکې مکرمې او مدينې منورې تر منځ په لار کې د يوه ځای نوم دی او په دغه وخت کې د رسول الله ﷺ عمر شپږ کاله ؤ او د عبدالمطلب سره بيله موره مکې مکرمې ته راغلی.

اوس نو محمّد ﷺ د مور او پلار د دواړو له طرفه يتيم سو، د ده ﷺ تربيه او روزنه د ده نيکه عبدالمطلب پر غاړه واخيستل، دلته نو د رسول الله ﷺ په ژوند کې نوې مرحله شروع سوه.

په تيرو سوو بحثو کې مو دا وويل: چې عربو د مخه تر اسلام د جاهليت په وختو کې څومره ناوړه کارونه کول تر داسې اندازې چې ژوندي انسانان يې ښخول او بيا مو د رسول الله ﷺ معزز او مشرف نسب درته بيان کړی چې د شريف او محترم نسب خاوند ؤ ځکه چې د الله جلّ جلاله اراده همداسې وه چې د ده ﷺ نسب بايد لوړ او شريف وي دا د دې دپاره چې څوک د نسب پيغور ور نه کړي او خلک په ده ﷺ باور او اعتماد ولري او دئ ﷺ بايد قوي قوم د دې دپاره ولري چې دغه قوم يې د دښمنانو او تجاوز کرانو له ظلمه او تېرې څخه وساتي او همېشه پيغمبران همداسې وي چې په قوي او معززه قوم کې پيدا کيږي او په هغه خپل قوم کې د رسالت وظيفه ورکول کيږي، چې د دې څخه مقصد همدا دی چې په خپل قوم وساتل سي لکه څرنګه چې الله عزّوجلّ فرمايي: ﴿وَلَوۡلَا رَهۡطُكَ لَرَجَمۡنَٰكَ﴾ هود: ۹۱)

چې دا د شعیب علیه السلام قوم ؤ او شعیب علیه السلام ته وایي: که چیرې ستا قوم نه وای موږ به ته رجم کړی وای. یعني: د ډبرو په ویشتلو به مو وژلی وای.

نو که یو پیغمبر د یوه عادي نسب څخه وي یا قوم و نه لري د هغه نبي آزارول د خلکو دپاره ډیر آسانه وي او تاسي به په را تلونکي بحث او بیان کي و وینی چې دغه د نسب شرافت د دې سبب وګرځېدی چې له یوه طرفه خلکو د رسول الله ﷺ احترام کاوه او اعتماد یې پر درلودی او له بله طرفه یې خلک د ده ﷺ له آزاره منعه کول.

او بیا مو د رسول الله ﷺ د ولادت بیان درته وکړی چې کومې معجزې او کرامتونه د ده ﷺ د ولادت سره یو ځای وه، دا هم د دې دپاره چې خلکو ته د ده ﷺ د راتګ زیري ور معلوم سي که څه هم د ده ﷺ د را تګ علامې په پخوانیو آسماني کتابو کي ډیري موجودي وې خو پر هغو سربېره کوم حوادث چې د ده ﷺ د ولادت سره یو ځای پېښ سول په هغو ټولو کي د خاتم النبیین ﷺ د را تګ اشارې موجودي وې.

او بیا مو د ده ﷺ د یتیم کېدلو حال بیان کړی، د مخه تر دې چې دنیا ته تشریف را وړي د پلار له طرفه یتیم سو او کله چې یې عمر شپږو کلو ته ورسېدی د مور له طرفه هم یتیم سو، دا ټوله د الله جل جلاله إراده وه، علماء کرام د ده ﷺ د یتیم کېدلو دپاره ډیر سببونه بیانوي چې یو د هغو څخه دا دی چې په ده ﷺ کي رحمت، شفقت او مهرباني پیدا سي، ځکه که څوک په خپله د یتیم والي په حالت کي ژوند وکړي هغه داسي نه وي لکه اورېدلي چې یې وي، په عربي کي مثال دی چې وایي (لَيسَ الخَبَرُ كَالمُعَايِنَة) اورېدل داسي نه دي لکه لیدل یا په فارسي کي وایي (شنیده کی بود مانند دیده) دا چې یو سړی فقط د یتیم پر سر لاس تېر کړي یا د یتیم سره مرسته وکړي، هغه داسي نه دی لکه خپل ژوند چې په یتیم والي پر تېر سوی وي، د دې دوو په منځ کي ډیر زیات فرق او توپیر سته، نو الله جل جلاله په دغه یتیم والي سره دئ ﷺ رحیم او مهربانه تربیه کړی، لکه څرنګه چې په حدیث شریف کي رسول الله ﷺ فرمایي « أَدَّبَنِي رَبِّي فَأَحسَنَ تَأدِيبِي» یعني: زما رب ادب او تربیه راکړل او په ښه ادب سره یې مؤدبه کړم، نو د رسول الله ﷺ تربیه الٰهی تربیه وه او الله جل جلاله ښه ادب او ښه اخلاق ورکړل او د ده ﷺ د ژوند دغه حالات تصادفي او د ژوند پیښي نه دي،

بلکه د دې شیانو د پېښېدلو ترشا لوی لوی مقصدونه پراته وه، علماء کرام د ده ﷺ د یتیم والي نور سببونه هم وايي، خو د دې دپاره چي بحث مو اوږ نه سي د هغو تر بیانولو تېرېږم او دا بیان مو هم درته وکړی چي رسول الله ﷺ په صحراء کي تربیه سو او د صحراء د تربیې فایدې مو هم بیان کړې چي اول صحت او عافیت دی او بل د مشکلاتو تحمل دی، رسول الله ﷺ په ناز او نعمتو کي نه دی لوی سوی دا د دې دپاره چي د سختیو او مشکلا تو د زغملو قدرت ولري، که تاسي د رسول الله ﷺ را تلونکي ژوند اوحالاتو ته وګوری و به وینی چي د ده ﷺ ټول عمر په جهاد، عبادت، تکالیفو او آزارو تېرسوی دی او بل د صحراء د ژوند څخه د ژبي فصاحت او بلاغت حاصلېږي، د ښاري خلکو ژبه ګډه وډه وي او رسول الله ﷺ تر ټولو خلکو فصیح ؤ چي دا هم د بني سعد د ژوند په سبب وه، څکه رسول الله ﷺ په خپله د دغه فصاحت په باره کي فرمایي، کله چي ابوبکر صدیق ﷺ رسول الله ﷺ ته و ویل: یا رسولَ الله! تر تا فصیح مي نه دی لیدلی، رسول الله ﷺ و فرمایل: څنګه به داسي نه وي یا ابا بکر! زه د قریشو څخه یم او په بني سعد کي تربیه سوی یم.

اول قریش په خپله فصیح وه او بل بني سعد هم په فصاحت کي شهرت درلودی.

د رسول الله ﷺ اقتصادي حالت

رسول الله ﷺ غریب او مسکین لوی سو مال یې نه درلودی، هو محمّد ﷺ په نسب مشرف او معزز دی خو د مال خاوند نه ؤ او د دې سبب چي د ده کورنۍ مال نه درلودی دا ؤ: چي د عبدالمطلب کورنۍ د حاجیانو د خوړکې او اوبو مسؤله وه، یعني: د حاجیانو د خوړلو او څښلو برابرول چي رِفاده او سِقایه ورته ویل کېده د دوی پرغاړه وه نو څکه زیات مال نه ور سره پاته کېدی، د سخا او ډوډۍ ورکولو په سببْ د دوی سره هیڅ مال نه ؤ او سخیان همیشه غریبان وي چي یو مثال یې حاتمِ الطایي دی هغه چي په عربو کي ډېر مشهوره سخي تېر سوی دی خو دئ د سخا په واسطه ډېر غریب ؤ څکه په لاس کي یې شئ نه پاته کېدی، د عبدالمطلب او د ده د کورنۍ هم دغه حال ؤ چي د سخا او ورکړي په سبب یې څه نه درلودل.

دا چې محمّد ﷺ غریب او مسکین لوی سو په دې کې هم الٰهي مقصدونه وه چې د هغو مقصدو څخه یو دا ؤ چې د مسکین او محتاجه په حال خبر وي، د رسول الله ﷺ ژوند د غنیانو او مال دارانو پر قسم نه ؤ چې د غریبانو او مسکینانو له حاله بې خبره وي، هو غني به له خپله ماله څخه یوه غریب ته څه ور کړي خو بیا هم د ده ژوند هوسا او آسوده وي د غریبانو هغه حقیقي درد او احتیاج نه ور معلومېږي نو ځکه الله جل جلاله محمّد ﷺ د کوچني والي څخه په یتیم والي او مسکنت کې تربیه کړی، دا ټول الٰهي حکمتونه دي چې الله جل جلاله خپل رسول د رسالت د رسولو دپاره آماده کوي.

کله چې د رسول الله ﷺ مور وفات سوه د ده ﷺ تربیه د ده نیکه عبدالمطلب پر غاړه واخیستل او دا چې د ده ﷺ تربیه د عبدالمطلب پر لاس سوه په دې کې هم لوی حکمت ؤ، هغه دا چې عبدالمطلب د قریشو سردار او د مکې مکرمې رئیس دی، همېشه به د قریشو او نورو قبائلو مشران او سرداران د ده په مجلس کې ناست او حاضر وه، په دې مجلس کې به د لویو لویو کارو تصمیمونه نیول کېدل او د خلکو په منځ کې به فیصلې کېدې، په دغه وخت کې د محمّد ﷺ عمر شپږ کاله ؤ نو د ده ﷺ د تعلیمي ژوند شروع په دې سره وسوه چې وویني د خلکو سره څه قسم ګذاره او معامله، راشه درشه کېږي، او د لویو لویو کارو فیصلې څه قسم کېږي، طبیعتاً د دغه عمر هلکان په دغسې مجلسو کې نه کښېني او د لوبو دپاره ولاړېږي خو رسول الله ﷺ به همېشه په دغه مجلس کې ناست ؤ او نه به ولاړېدی، دا د الله جل جلاله إراده وه چې محمّد ﷺ پوه سي چې د خلکو سره باید څنګه ژوند وسي، یوازي دا نه چې د غریبانو او صحرایي عربو سره یې د ژوند کولو طریقه زده وي بلکه د سردارانو او د قومو د مشرانو سره هم باید په ژوند پوه وي، نو دئ ﷺ به همېشه د عبدالمطلب په مجلس کې حاضر ؤ.

د تاریخ په کتابو کې ذکر سوي دي چې د عبدالمطلب د ناستي دپاره کعبې شریفي ته نژدې او د کعبې شریفي په سایه کې ځای سمېدی، هلته به د عبدالمطلب زامنو د ده دپاره فرش آوار کړی نو د عبدالمطلب زامن او نور قریش به هلته په انتظار ولاړ وه هیڅوک به نه کښېنستی تر څو چې عبدالمطلب به راغلی هغه به کښېنستی بیا به دا نور کښېنستل، ځکه عبدالمطلب د مکې مکرمې عمومي مشر او رئیس ؤ، مګر رسول الله ﷺ

چي په عمر هم لږ او کوچنئ ؤ تر عبدالمطلب د مخه به راغلی او هلته به پر هغه فرش کښېنستی، اکاګانو به یې کوښښ کاوه چي دئ ﷺ د دغه کاره څخه منعه کړي او د دغه فرش څخه یې ولاړ کړي مګر عبدالمطلب چي به راغلی ویل به یې: پرېږدی یې ردی په ده کار مه لری په والله دغه زوی لره مي یوه درجه او مقام سته.

نو رسول الله ﷺ به همېشه د عبدالمطلب په مجلس کي ناست او حاضر ؤ او تاسي پوهېږی چي دغه مجلس ته به همېشه مشران، مخور او د نورو ځایو څخه ډلي راتلې او رسول الله ﷺ دوه کاله په دغه مجلس کي کښېنستی او دا یې هم زده کړل چي د قومو د مشرانو سره څه قسم معامله او خبري کیږي.

کله چي د رسول الله ﷺ عمر اته کاله سو عبدالمطلب هم وفات سو چي دا د محمّد ﷺ دپاره بل واریتیم والی ؤ، د مخه خو دئ ﷺ د پلار له طرفه یتیم ؤ، مګر هغه وخت په نامه یتیم ؤ ځکه ده ﷺ خپل پلار نه ؤ لیدلی مګر د عبدالمطلب په وفات سره د ده ﷺ یتیم والی حقیقي، ډېر سخت او مشکل ؤ ځکه دا د خپل مهربانه نیکه نښتي والی ؤ، هغه نیکه چي د کعبې شریفي د دېوال سره به ناست ؤ او د ده ﷺ سره به یې شفقت او مهرباني کول، ناز به یې ورکاوه او ده ﷺ د نیکه په وجود کي د پلار نه درلودل نه حسول، هغه نیکه یې وفات سو چي د ده ﷺ دپاره پلار ؤ او دغه اوسنئ یتیم والی ده ﷺ په سترګو ولیدی، چي دغه یتیم کېدل تر هغه اول یتیم والي ډېرسخت وه، عبدالمطلب د مرګ په وخت کي وصیت وکړی چي د محمّد ﷺ تربیه او روزنه دي ابوطالب کوي او دا یې هم ورته و ویل: چي د ده د روزني او تربیې دپاره به ډېره خاصه توجه کوې.

د ابوطالب سره د رسول الله ﷺ تربیه

د عبدالمطلب تر وفات وروسته د محمّد ﷺ تربیه د ده اکا ابوطالب پر غاړه واخیستل ځکه ابوطالب د محمّد ﷺ د پلار عبدالله سکه ورور ؤ، هو د ابوطالب او عبدالله پلار خو عبدالمطلب ؤ بلکه مور یې هم یوه وه، اوس نو ابوطالب د رسول الله ﷺ درېیم تربیه کوونکی سو، اول مور، دوهم نیکه، درېیم اکا او د عبدالمطلب

تر وفات وروسته د مکې مکرمې مشرتوب هم د ابوطالب پر غاړه سو، مګر ابوطالب تر عبدالمطلب ډېر غریب ؤ، د ابوطالب اولادو به د خپل پلار سره د خرڅ او مصرف په پیدا کولو کي مرسته او کومک کاوه.

کله چي محمّد ﷺ ولیدل چي ابوطالب غریب دی حتّی د خپلو اولادو نفقه نه سي پیدا کولای نو محمّد ﷺ هم په کار کولو شروع وکړه چي هغه کار د پسو چوپاني وه او دا معلومه خبره ده چي چوپاني ترښار د باندي وي، نو رسول الله ﷺ به د شپې او ورځي تر مکې مکرمې دباندي پاته کېدی چي په دغه چوپاني کي له یوه طرفه هغه د صحراء ژوند شروع سو چي د هغه ژوند ځیني فایدې مو د مخه درته بیان کړي دي او له بله طرفه په خپله چوپاني هم ډېري فایدې لري چي علماء کرام یې داسي بیانوي:

اول: پر حیواناتو رحم او مهرباني چي دغه خوی په رسول الله ﷺ کي موجود ؤ، رسول الله ﷺ یوازي دانه چي پر انسانانو مهربانه ؤ بلکه حیواناتو هم د ده ﷺ د رحمت او مهربانیه ښخه حصه حاصله کړې ده چي دغه رحم په شرعي احکامو کي ډېر واضح او ښکاره دی، مثلاً د حیوان د حلالولو دپاره به چاړه تېره وي، یو حیوان به د بل حیوان مخ ته نه حلالیږي، پر حیوان به ظلم نه کوې، حیوان به نه وږی کوې او نه به یې تږی کوې، پر حیوان به د ده تر طاقت زیات بار نه باروې او داسي نور.

دوهم: په چوپاني کي حلم او صبر حاصلیږي، پسونه شا و خوا پاشل کیږي د هغو د راټولولو او یو ځای کولو طریقه زده کیږي، پسونه باید له دښمنه وساتل سي، چي دا ټوله د امت د یو ځای کولو او ساتلو دپاره تجربې وې او رسول الله ﷺ دا هم زده کړه چي خپل مصرف په خپل لاس پیدا کړي، تر اوسه خو یې اعتماد د مور یا نیکه پر نفقه ؤ خو اوس یې په خپله په کار کولو او په خپل لاس د مصرف په پیدا کولو شروع وکړه، نو ده ﷺ د اته کلنۍ ښخه په چوپاني شروع وکړه او تر هغو یې دا کار کاوه چي عمر یې تقریباً یو ویشت کلو ته ورسېدی او دغه چوپانۍ د ده ﷺ د عمر ډېره موده په بر کي ونیول، رسول الله ﷺ فرمایي: « مَامِنْ نَبِیٍّ إلاّ وَرَعَی الغَنَمَ » یعني: داسي نبي نسته چي د پسو چوپاني دي یې نه وي کړې، نو دغه وظیفه ټولو انبیاء علیهم السلام پر ځای کړې ده، علماء کرام د چوپانۍ په ګټو او فایدو کي یوه دا هم

بیانوي او وایي: کوم څوک چي په دښت کي د پسو په پېولو مشغول وي نو دئ تنها وي او تنهایي سړئ و چرت او فکر کولو ته پرېږدي، په آسمانو، ستورو، لمر او سپوږمۍ کي فکر کوي، دغه برابر نظام او الٰهي قدرتو ته ګوري چي دغه افکار د انسان د روح د صفایي او پاک والي سبب ګرځي، مګر کوم کسان چي په ښارو کي اوسیږي هغه په تګ او را تګ مشغوله وي، دا ولاړی هغه راغلی، نوي نوي خبري او حوادث اوري فکر یې ګډوډ وي، انسان د الله ﷻ په قدرتو کي فکر کولو ته نه فارغه کیږي، نو دا هم د دښت او صحراء فایده وه چي رسول الله ﷺ یې فکر کولو ته فارغه کړی.

په دغه وخت کي چي رسول الله ﷺ په چوپاني مشغول ؤ ابوطالب د تجارت په کار مشغول ؤ، کله چي د رسول الله ﷺ عمر دوولسو کلو ته ورسېدی په دغه وخت کي ابوطالب قصد درلودی چي شام ته په تجارت ولاړ سي، قافله تیاره سوه، کله چي ابوطالب د تللو إراده وکړه رسول الله ﷺ ورته ټینګ سو چي ما هم در سره بوزه، ابوطالب نه غوښتل چي محمّد ﷺ یې په دغه سفر کي ملګری وي مګر رسول الله ﷺ ترکالو ټینګ ونیوی او ویل: خامخا به مي در سره بیا یې، څرنګه چي محمّد ﷺ پر ابوطالب ډېر ګران ؤ آخر راضي سو او دئ ﷺ یې د ځان ملګری کړی، دا نو تر مکې مکرمې دباندي او شام ته د رسول الله ﷺ اول سفر ؤ چي په دغه وخت کي د رسول الله ﷺ عمر دوولس کاله ؤ، خیر قافلې حرکت وکړی کله چي قافله د شام حدودو ته ورسېدل نو یې نژدې و یوه (دیر) یا صَومعې ته واړول (دیر) یا صَومعه د نصاراوو د عبادت ځاي ته ویل کیږي او د دوی راهب هلته په کلو کلو ناست وي نه راوزي، خواړه او اوبه یې هلته ورته پراته وي او راهب په عبادت مشغوله وي، د قریشو تجارتي قافلې به همېشه پر دغه لار د دغي صومعې سره تېرېدلې خو نه به قریش دغي صومعې ته ورتلل او نه به هغه راهبان ورته را وتل مګر نن ورځ چي قافلې دغي صومعې ته نژدې واړول د صومعې د راهبانو مشر چي بُحَیرا ورته ویل کېده د مخه لا تر صومعې دباندي ولاړ ؤ او د لیري څخه یې قافلې ته کتل په دغه قافله کي یې ډېر عجب او نادره کارونه ولیدل، وې لیده چي د قافلې پر سر اوریځ ور سره رهي ده، بُحیرا په تعجب کي سو او پوه سو چي په دې قافله کي یو سِر او راز سته، کله چي قافلې

وصومعې ته نږدې وا ړول، بحیرا خپلو ملګروته وویل چې نن خواړه ډیر پاخه کړی او یو نفر یې قافلې ته هم ولیږی چې ورسه او ورته و وایه: تاسي نن زموږ میلمانه یاست او په قافله کې به څوک نه پرېږدی ټول راسی، د قافلې خلکو هم دا دعوت قبول کړی او ټول ورغله، یوازي محمّد ﷺ یې د قافلې سره پرېښاوه چې د قافلې د سامانو ساتنه وکړي، اوس نو د قافلې ټول نفر ناست دي خواړه راغله او په خوړلو یې شروع وکړه، بحیرا ورته ګوري او د قافلې یو یو نفر تر نظر باسي، په دې خلکو کې یې کوم داسي شئ و نه لیدی چې هغه دي عجب او د دې وړ وي چې اوریځ دي پر سر ور سره ولاړه سي *(د نصاراوو علماوو ته دا معلومه وه چې د آخري نبي د راتګ وخت او زمانه را نژدې دي نو څکه دوی په علاموا و اشارو پسي ګرځېدل)* مګر بحیرا په دې خلکو کې د توجه وړ شئ و نه لیدی نو یې پوښتنه څني وکړه چې تاسي ټول راغلاست؟ څوک مو نه دی پاته سوی؟ دوی ویل: هو، ټول راغلو فقط یو کوچنئ مو د قافلې سره پرې ایښی دی چې زموږ د سامانو ساتنه کوي.

د قافلې د خلکو څخه یوه نفر و ویل: والله موږ بد خلک یو موږ راغلو خواړه خورو او یتیم مو پرېښاوه، نو یې یو نفر ولیږی چې ورسه محمّد ﷺ هم راوله، نفر ولاړی او محمّد ﷺ یې د څانه سره راوستی، بحیرا چې په اول وار ولیدی پوه سو چې په دغه هلک کې غیرِ طبیعي شئ سته، نو ور ته ګوري او فکر پکښې وهي، محمّد ﷺ کښېنستی او خواړه خوري، بُحیرا یې مخ ته ناست دی او ورته ګوري، بیا نو بحیرا د محمّد ﷺ څخه په پوښتنو شروع وکړه او ویل: ستا دي په لات او عُزٰی سره قَسم وي.

لات او عُزٰی د مشرکانو دوه بتان وه او دا قَسم هم د مشرکانو قَسم وُ، که څه هم بحیرا لات او عُزٰی ته عقیده نه درلودل خو ده لیدل چې دغه قوم یو و بل ته په لات او عُزٰی سره قَسم ور کوي نو بحیرا هم د دوی پر ډول په لات او عُزٰی سره محمّد ﷺ ته قَسم ورکړی او ورته وایي: ستا دي په لات او عُزٰی سره قَسم وي، رسول الله ﷺ ورته و ویل: په لات او عزٰی قسم مه را کوه قسم په الله چې ما هیڅکله د هغو عبادت نه دی کړی او د هیڅ شي څخه مي دومره بد نه راځي لکه د لات او عزٰی څخه.

د تاریخ او سیرت په ټولو کتابو کي دا ثابته ده چې رسول الله ﷺ د ژوند د شروع

څخه هیڅکله د بت عبادت نه ؤ کړی که څه هم د ده ﷺ قوم او کورنۍ ټول بت پرستان وه خو ده ﷺ هیڅکله نه بت ته سجده کړې ده او نه یې بت مشرف بللی دی چې دا د الله جل جلاله له طرفه ساتنه وه، هو! ممکن یوڅوک د خپلې کورنۍ په لار نسوونه یا د سالمې تربیې په سبب د ځینو بدو کارو څخه بېزاره وي مګر د رسول الله ﷺ د بتانو څخه نفرت اولیري والی د خپلې کورنۍ د تربیې په سبب نه ؤ ځکه د ده ﷺ پر شا وخوا ټول خلک بت پرستان وه نو معلومه خبره ده چې دا د الله جل جلاله له طرفه الهي ساتنه او الهي تربیه وه.

راهب ورته و ویل: بنه ستا دي په الله سره قسم وي چې حق او حقیقت به راته وایې، رسول الله ﷺ و ویل: هو، په الله سره قسم راکړه، راهب بُحیرا په پوښتنو شروع وکړه څه فکر وهې؟ په خوب کې څه شي وینې؟ څنګه حالات درته پیښیږي؟ داسي ډیري پوښتني یې ځني وکړې او رسول الله ﷺ جوابونه ورته وایې.

بحیرا خو عالم ؤ او په آسماني کتابو کي د آخري نبي علامې ذکر سوي وې او اوس بحیرا هغه ټولي علامې په محمّد ﷺ کي ولیدلې نو یې ورته و ویل: ته دي شا یا مَلا را ته لڅه کړه، پریږده چې ملا دي و وینم، رسول الله ﷺ هم خپله ملا لڅه کړه، بحیرا ولیدل چي پر ملا یې د نبوت مُهر هم سته، هغه مُهر چي په ډیرو صحې احادیثو سره یې موجودیت ثابت دی، علماء کرام د نبوت د مُهر داسي تعریف او بیان کوي: چي (خَاتَمُ النّبُوَّة) د رسول الله ﷺ د دوو مبارکو اوږو په منځ کي د کوترې د هګۍ پر اندازه یو تور داغ دی او په هغه داغ کي داسي وریښتان دي لکه د چرګ د سر کاکُل او د دغه تور داغ پر شا وخوا نور ډیر تور خالونه هم سته چي دغه علامه د نبوت مُهر دی او بحیرا دغه علامه ولیدل او وېې پیژندل نو یې ابوطالب ته مخ ور واړاوه او ویل: دا هلک دي څه دی؟ ابوطالب ویل: دا مي زوی دی، بحیرا و ویل: د ده پلار باید نه وي ژوندئ ځکه بحیرا ته دا معلومه وه چي د آخرالأنبیاء علیه السلام د علامو څخه یوه هم دا ده چي یتیم به وي او اوس یې ولیدل چي ټولي علامې په دغه هلک کي موجودي دي او دغه یوه علامه مخالفه ده دا نه سره لګیږي نو ځکه یې ابوطالب ته و ویل: دئ باید پلار و نه لري، ابوطالب و ویل: هو، دئ زما وراره دی، بحیرا د ځان سره و ویل:

اوس صحي سوه، نو يې ابوطالب ته و ويل: وراره دي بيرته مکې مکرمې ته بوزه که دئ شام ته در سره ولاړ سي هلته يې يهود پيژني او که يې وپيژندی ضرور رسوي.

ابوطالب هم پرخپل وراره و بېرېدی، نو ابوطالب په خپله نه ور سره را وګرځېدی بلکه يو بل نفر يې ور سره ملګری کړی او محمّد ﷺ يې بيرته مکې مکرمې ته را وستی او دغه اولنۍ سفر يې نه سو پوره.

دغه د بحيرا قصه هم د رسول الله ﷺ د نبوت د علامو څخه يوه لويه او روښانه علامه ده.

د رسول الله ﷺ د نبوت يوه بله علامه دا ده: چي ځيني وختونه به مکې مکرمې ته ځيني خلک راتلل چي دغه خلکو ته أهلُ الفَراسة ويل کېده او دغو خلکو يو علم حاصل کړی ؤ چي هغه علم ته هم عِلمُ الفَراسة ويل کيږي، د دغه علم عالمانو چي به يو چا ته وکتل د هغه علم په واسطه به يې د هغه نفر د مستقبل يا را تلونکي ژوند ځيني حالات ورته بيانول او دغه حالات به تر ډيري اندازې صحي او رشتيا را وتل، ځکه دا علم دی چي د هغه تعليم کيږي او غيب ويل نه دي، حتّٰی امام شافعي رحمه الله هم پنځه کاله د دغه علم تعليم کړی دی او دغه علم ته زموږ او ستاسي په اصطلاح کي د (قيافه شناسی يا قيافې پيژندلو علم) ويل کيږي، نو دغه اهلُ الفراسة دغه علم درلودی او دوی چي به هر ځای ته ولاړل خلکو به خپل هلکان ورته راوستل چي د هغو د ژوند راتلونکي حالات ورته و وايي، لکه زموږ په وطن کي فال بينان چي د خلکو فال به يې کتی، که څه هم هغه فال کتونکي بې علمه او ناپوه خلک وه فقط د پيسو د ګټلو دپاره به يې خلک په بې ځايه او بې معنٰی خبرو خطايستل.

نو يو وخت د دغه اهلُ الفَراسه څخه يو نفر مکې مکرمې ته راغلی او خلکو خپل هلکان ورته را وستل چي د ژوند را تلونکي حالات يې ورته و وايي، په دې جمله کي ابوطالب هم خپل وراره محمّد ﷺ ورته را وستی او دغه واقعه هم هغه د شام تر سفر وروسته وه، محمّد ﷺ يې ورته را وستی او د هلکانو په قطار کي يې د ده مخ ته کښېناوه، دغه د علمُ الفراسه عالِم تر اوسه د هلکانو په ليدلو او کتلو شروع نه ده کړې، خو محمّد ﷺ ته په ډير ځير او دقت سره ګوري او دغه کتل يې هم غير عادي او غير طبيعي وه، مخ ته يې ګوري، لوړ ورته ګوري، کښته ورته ګوري دغه کتل يې ډير

شدید او حیرانوونکي وه، حتّی ابوطالب د دغه کتلو څخه وېرېدی، بیا نو سړي له یوه طرفه د هلکانو په کتلو شروع وکړه په خپل کار مشغول سو، په دغه وخت کي ابوطالب محمّد ﷺ تر لاس ونیوی له دغه منځه څخه يې وایستی او ګوښه يې کړی، سړئ چي د نورو هلکانو د لیدلو او کتلو څخه فارغه سو هرڅه چي ګوري محمّد ﷺ نسته، نو ویل: څه سو هغه ځوان چي دغه اوس زما مخ ته ناست ؤ؟ چا جواب نه ورکاوه، سړي په لوړ آواز ناري کړل: څه سو هغه هلک چي زما مخ ته ناست ؤ رایې ولی په والله هغه لره شان او شوکت، درجه او عظمت سته. ابوطالب خو د مخه لا بېرېدلی ؤ محمّد ﷺ يې نه راوستی.

دا هم د رسول الله ﷺ د لوړي درجې او عالي مقام یوه نښانه او علامه وه.

همدارنګه رسول الله ﷺ تر نبوت او رسالت د مخه د ځواني په وخت او موده کي د الله ﷻ په ساتنه د هر شر او هر ناوړه کاره څخه ساتل سوی ؤ، یوازي دا نه چي د شرک، د بتانو د عبادت او ګنهو څخه ساتل سوی ؤ بلکه د هر هغه عادي او کوچني شیانو څخه چي فقط یوه اخلاقي کمزوري به پکښې موجوده وه یا به هغه کار د انساني فطرت څخه مخالفه ؤ د هغو ټولو څخه رب ﷻ ساتلی ؤ، هغه کارونه چي په اهلِ مکه کي هیڅ عیب نه بلل کېده او د ژوند عادي کارونه وه بیا هم الله ﷻ خپل رسول ﷺ د هغو کارو څخه ساتلی ؤ چي د هغې جملې څخه به څو شیه درته بیان سي:

اول: رسول الله ﷺ هیڅکله د فسق او فجور ځای ته نه دی حاضر سوی، د رقص او غنا، موسیقۍ او عیاشۍ مجلس ته هیڅکله نه دی ورغلی.

یو وخت رسول الله ﷺ او د ده د چوپانۍ ملګري تر مکې مکرمې دباندي پسونه پېول، رسول الله ﷺ د لیري څخه د واده ساز او آواز واورېدی او په ټول عمر يې دغسي محفل نه ؤ لیدلی نو يې هغه خپل ملګري ته وویل: ما تر اوسه واده نه دی لیدلی نو نن شپه ته زما پسونه ګوره او زه به ولاړ سم چي دغه وادهووینم، هغه ویل ښه دی، ملګری يې د پسو سره پاته سو او محمّد ﷺ ور رهي سو چي واده او د هغه ساز و ویني، خو کله چي په دغه مجلس کي کښېنستی سمدستي خوب پر غالبه سو او بیده سو، رسول الله ﷺ فرمایي: بل شي نه کړم را ویښ مګر د لمر حرارت او ګرمۍ، سهار

لمر راختلی را وینښ سو او ټول خلک تللي وه، د دغه واده یې هیڅ و نه لیدل.

بله ورځ بیا واده دی بیا یې هغه خپل ملګري ته و ویل: چې هغه شپه خو ما هیڅ و نه لیدل او نه مي واورېدل ځکه بیده سوم نن به ولاړ سم او ته زما پسونه ګوره، هغه ویل: ښه دی ولاړ سه، بیا چې راغلی د اول کښېنستلو سره خوب پر غالبه سو او بیده سو، سهار د لمر تر راختلو وروسته را وینښ سو، نو رسول اللهﷺ پوه سو چې دغه ودونه او مجلسونه زما دپاره نه دي، ځکه هلته د فسق او فساد کارونه کېدل.

خو د ډېر افسوس ځای دی چې تر نن ورځې پوري په ودو او ښادیو کې دغه د فسق او فساد کارونه دوام لري، فلمونه او عکسونه، ساز او رقص، اسراف او سیالي، لڅ کالي او کفري موډونه، دغه حرام کارونه د ودو شرطونه ګرځېدلي دي، نوی کور او نوی فامیل جوړېږي خو متأسفانه اساس او بنسټ یې په ګنهو او د الله ﷻ په نافرمانیو ایښوول کېږي او بیا وایي: اولاد مي صالح او زما په خوله نه دی، د ښځې سره مي ژوند تریخ دی، پوروړی او دربدره یم، په ژوند کې مي خوشالي نسته.

وروره! دا ته یې چې دغه ژوند دي د ځان دپاره خوښ او اختیار کړی دی، دا ستا د هغو ګنهو او نا فرمانیو نتیجه ده چې د دغه کور د جوړولو په شروع کې دي کولې، ته نه وینې؟ کله چې آدم علیه السلام د هغه منعه سوي ونې څخه څه خواړه وخوړل څه ورته پېښه سوه؟ د جنت څخه وایستل سو، د خپلې زوجې څخه په کلو کلو جلا سو، دا فقط یوه کوچنۍ نا فرماني وه او موږ په یوه واده کې سل نا فرمانۍ کوو.

نن ورځ خلک د واده د نېک او مبارک نامه څخه بده استفاده کوي د ګنهو او ناجائزه کارو وسیله یې ګرځوي، هر هغه واده چې په هغه کې حرام کارونه و نه سي واده یې نه بولي، هو! مسلمانان د روا او جائزه خوشالیو څخه نه دي منعه، په واده کې د نکاح د اعلانولو دپاره نجونو ته دا روا ده چې څه وخت دریې وټکوي (نه داسي لکه موږ چې په هفتو هفتو مو سازونه او رقصونه شپه تر سهاره دوام لري) په واده کې خوشالي مطلوب او جائزه ده، زموږ دین د غم او مصیبت دین نه دی مګر هغه حرام مظاهر او مناظر، دغه لڅ کالي او بېر سرونه، هغه ساز او رقصونه، بلکه ټول هغه کارونه او عملونه چې د فسق او فساد، د اسراف او سیالیو څخه خالي نه دي! باید پرېږدو.

نو رسول الله ﷺ د دغسي مجالسو څخه په الهي ساتنه سره وساتل سو.

دوهم: د هغو کارو د جملې څخه چي رسول الله ﷺ ځني ساتل سوی دی یو بل بد عادت ؤ چي د اهلِ مکې او مشرکانو په رواج او اصطلاح کي عادي او معمولي کار ؤ چي هغه د عورت لڅ والی ؤ، که به یو سړئ لڅ پڼ ګرځېدی هم یې پروا نه کول او د دغه عادت د رواجولو دپاره ځو سببه موجود وه، یو دا چي په پخوا کي د قریشو له طرفه ځیني امرونه صادر سوي وه چي خلک د هغو اوامرو په عملي کولو مکلف وه، چي یو د هغو اوامرو څخه دا ؤ: چي پر کعبه شریفه څوک په خپلو کالو کي طواف نه سي کولای ځکه په هغو کالو کي یې ګنهونه کړي دي نو د قریشو یو خاص قسم کالي وه چي خلکو به هغه کالي د قریشو څخه رانیول او بیا به یې په هغو کالو کي طواف کاوه.

طبعاً په دې کار کي د قریشو دپاره اقتصادي او تجارتي ګټه وه چي قریشو به خپل مال خرڅاوه

نو کوم څوک چي به د مکې مکرمې د دباندي څخه راغلی او هغه د قریشو کالي به نه وه ورسره نو رانیولو ته به یې مجبوره ؤ او بیا به یې هغه د قریشو په کالو کي پر کعبه شریفه طواف کاوه، خو هغه څوک چي د کالو د رانیولو دپاره به یې پیسې نه درلودې لڅ طواف به یې کاوه، په دې لڅوالي کي نارینه او ښځو فرق نه درلودی، خو صرف ښځو به د شپې طواف کاوه، د ډېر جهالت څخه د حیوانیت درجې ته رسېدلي وه.

د لڅوالي دپاره بل سبب دا ؤ چي د جزیرةُ العرب خلک عموماً تول غریبان وه هر چا پوره کالي نه درلودل، نو په مکه مکرمه او عربو کي د عورت لڅوالی یو عادي او طبیعي کار ګرځېدلی ؤ، خو پر دغه سر بېره رسول الله ﷺ هیڅکله نه لڅ طواف کړی دی او نه لڅ ګرځېدلی دی، الله جل جلاله له دغي بې ستریه ساتلی ؤ، په عربو کي دغه لڅوالی او بې ستري د هجرت تر نهم کال پوري دوام درلودی ترڅو چي مکه مکرمه فتحه سوه او تر حجة الوداع یو کال د مخه د حج په موسم کي رسول الله ﷺ حضرتِ ابوبکرِ الصدّیق رضی الله عنه مکې مکرمې ته د حج د آداء کولو دپاره او د حج آمر ولېږی او ورته وېې فرمایل: خلک خبر کړه چي تر نن ورځي وروسته به هیڅوک لڅ طواف نه کوي.

څرنګه چي د ټول بدن لڅول په مکه مکرمه کي یو عادي او طبیعي کار ؤ او هیڅ عیب نه بلل کېدی، نو کله چي به خلکو کارونه کول خاصتاً څه درانه او مشکل کارونه

لکه ځيني د ختنو او بناء کارونه، يا د ډېرو نقلول نو به يې ځانونه لڅول، بالکل به يې کالي وکښل او کار به يې کاوه، يو خو به د ګرمۍ تاثير څه لږ سو او بل به يې کالي نه خيرېدل او د دوی لباس يا کالي څه شي وه؟ فقط يو د اوږو پټو چي د کميس کار يې ځني اخيستی او بل لُنګ چي لاندي بدن به يې په پټاوه.

يوه ورځ رسول الله ﷺ د خپلو ملګرو سره کار کاوه او د يوه ځای څخه يې بل ځای ته ډبري نقلولې، ويل کيږي چي دغه کار د کعبې شريفې د بناء او جوړولو کارؤ او د کار ټولو ملګرو يې ځانونه لڅ کړي وه ځکه دوی کالي لږ درلودل، نو کله چي به يې ډبري نقلولې لُنګ به يې خلاص کړی او هغه به يې پر اوږه کښېښاوه او ډبره به يې پر هغه لنګ کښېښوول، چي په دغه ډول سره به يې اوږه د زخمي کېدلو څخه وساتل سوه، رسول الله ﷺ هم د دغو خپلو ملګرو سره ډبري نقلولې خو هغه ډبره به يې پر لڅه اوږه ايښوول ځکه ځان يې نه ؤ لڅ کړی، په دغه وخت کي د رسول الله ﷺ د اکاګانو څخه يوه اکا ورته و ويل: اې وراره! که دغه لنګ خلاص کړې او پر اوږه يې کښېږدې د دغو ډبرو له آزاره به دي وساتي، خو کله چي رسول الله ﷺ د لنګ د خلاصولو إراده وکړه يو دم بېهوښي پر راغله او سترګي يې آسمان ته شخي پاته سوې، نو کار او د لُنګ خلاصول دواړه پاته سوه. *د الله جل جلاله په ساتنه پټ او مستور پاته سو.*

مقصد دا چي رسول الله ﷺ هيڅ وخت نه دی لڅ سوی، که څه هم يوازي په مکه مکرمه کي نه بلکه په ټوله جزيرة العرب کي د ځان لڅول عادي او طبيعي کارؤ.

درېيم: رسول الله ﷺ ته د الله جل جلاله له طرفه ډېر لوی ادب ورکول سوی دی، کله چي رسول الله ﷺ کوچنئ او د ابوطالب په کور کي ؤ، ابوطالب ډېر غريب او عيال داره ؤ نو کله چي به خواړه را وړل سوه خواړه به لږ او خوړونکي به ډېر وه، د ابوطالب لس اولاده وه نو به څه پېښېدل؟ معلومه خبره ده چي پر خوړو به چور او حملې سوې، خو رسول الله ﷺ د دغو نورو هلکانو پر ډول نه پر خوړو چور جوړاوه او نه يې حملې وهلې په انتظار به ناست ؤ، کله چي به د ابوطالب عيال او اولاده د ډوډۍ خوړلو څخه فارغه سوه محمّد ﷺ به وکتل: که به کوم شئ پاته ؤ هغه به يې وخوړی او که به نه ؤ پاته دغسي وږی به ګرځېدی او داسي ډېر پېښېدل چي خو

ورځي به وړی ګرځېدی ځکه اصلاً د هغو څخه شئ نه پاته کېدی، رسول الله ﷺ د دغه خپلو ښو اخلاقو په سبب که څه هم وړی به ؤ خو د نورو هلکانو پر ډول یې پر خوړو او ډوډی نه چور جوړاوه او نه یې حملې وهلې.

خو یوه ورځ په خپله ابوطالب دغه حالت ته متوجه سو چي دغه نور هلکان خواړه ځني خلاصوي او محمّد ﷺ ته شئ نه پاته کيږي، نو یې خپله کورنۍ امر کړه چي محمّد ﷺ ته خواړه جلا ورکوی ځکه دئ ﷺ د نورو هلکانو پر قسم پر ډوډی تلوار نه کوي او وړی پاته کيږي، چي دا کار د رسول الله ﷺ د ادبه څخه ؤ.

څلورم: د رسول الله ﷺ د اخلاقو څخه یو هم رشتیا ویل وه په ټول عمر یې هیڅ خلاف یا د حقیقته څخه مخالفه خبره نه ده کړې که څه هم د کوچنیوالي او وړکتوب په حالت کي ؤ، دا هم هغه ادب دی چي د الله جلّ جلاله له طرفه ورکول سوی ؤ.

کله چي د رسول الله ﷺ عمر پنځلس یا په بل روایت شلو کلو ته ورسېدی د فجار جنګ پیښ سو او رسول الله ﷺ په هغه جنګ کي ګډون او اشتراک وکړی، د جنګ فجار یا حربُ الفُجّار بیان خو مي مخ کي درته کړی دی چي حرب الفجار هغه جنګ ته ویل کيږي: کوم چي په حرامو میاشتو کي پیښ سي او حرامي میاشتي څلور دي (رجب) چي دا یوازي میاشت ده او نوري درې میاشتي چي سره پسې دي: چي هغه ذوالقعده، ذوالحجه او محرم دي، نو د ابراهیم علیه السلام په دین کي په دغو څلورو میاشتو کي جنګ شروع کول او تجاوز کول حرام او ناروا وه خو د خپل ځان څخه دفاع کول جائزه او روا وه.

څرنګه چي د هوازن قبیلې په دغو حرامو میاشتو کي پر قریشو حمله وکړه نو قریشو ته دا جائزه او روا وه چي د ځان دفاع وکړي، په دغه جنګ کي چي حربُ الفُجّار ورته ویل کيږي رسول الله ﷺ د خپلي کورنۍ او اکاګانو په ملګرتیا د مکې مکرمې څخه دفاع کول او رسول الله ﷺ فرمایي: «کُنتُ أنبلُ لِاعمَامِی فِی یَومِ الفُجَارِ» یعني: ما د فُجار په ورځ خپلو اکاګانو ته غشي ورکول او څوک وایي: د فجار په ورځ یې د خپلو اکاګانو څخه غشي ګرځول او هغو جنګ کاوه، څرنګه چي دغه

جنګ د ډیري مودې دپاره ؤ نو په دغه جنګ کي رسول الله ﷺ د جنګ کولو طریقه هم زده کړه ځکه جنګ یې ولیدی او اشتراک یا ګډون یې هم پکښي وکړی.

همدارنګه رسول الله ﷺ په حِلفُ الفُضول کي ګډون او اشتراک کړی دی، حلف الفضول (یعني: د مظلوم د حقوقو د اخیستلو دپاره قسم) د حِلفُ الفُضُول جوړېدل یوه قصه لري، هغه دا چي: د اهلِ یمن څخه یوه نفر مکې مکرمې ته د تجارت دپاره څه مال را وړی ؤ او دغه مال یې پر عاص بن وائل په پور خرڅ کړی، عاص بن وائل د مشهوره صحابي عَمرو بن العاص ﷺ پلار دی او عاص بن وائل د مکې مکرمې او قریشو د سردارانو څخه دی، عاص د دغه یمني څخه مال د پور پر قسم اخیستی ؤ او پیسې یې نه وې ور کړې کله چي یمني غوښته چي خپل وطن ته ولاړ سي نو عاص ته ورغلی چي زما پیسې راکړه غواړم چي خپل وطن ته ولاړ سم، مګر عاص بن وائل د سبا او بل سبا وعده ورکوي او معطله کوي یې، خو د یمني صبر پای ته ورسېدی او د آخر وار دپاره عاص ته ورغلی ویل: پیسې مي را کوې که یا؟ عاص ویل: یا! ورځه هر څه چي دي په وسه پوره وي هغه وکه. (زموږ د وطن ځیني کسان هم داسي وه چي د غریبانو حق یې نه ورکاوه)

موږ مخ کي ویلي وه چي هلته د ځنګله قانون ؤ هر زورور به کمزوری خوړی اوس هم عاص ظلم کوي، یمنئ مسافر او بې چاره دی نه یې قوم سته نه قبیله. څوک نه لري چي د ده مرسته وکړي، اوس په حیرت کي دی چي څه وکړي؟ آخر هغه دارالندوه ته ورغلی کوم چي د قریشو د ټولنو ځای ؤ، هلته قریش سره را ټول وه او یمني په شعر او بیتو سره له ظلمه څخه شکایت شروع کړی خاصتاً د قریشو له ظلمه او ویل: که تاسي پر دغه ظلم خوله پټه کړی نو تاسي هم د ده ملګري یاست او په الله سره قسم چي په ټولو عربو کي به ستاسي نوم در بد کړم، څرنګه چي د قریشو نور مشران په دې کار نه وه راضي، ځکه دوی د مکې مکرمې او قریشو مشران دي او د عربو سرداران دي او که د دوی له ظلمه خلک شکایت وکړي دا د دوی دپاره شرم او پیغور دی او په عربو کي د دوی نوم بدیږي.

نو د قریشو څو نفره سره یو ځای سوه او پر دې یې عهد او قسم وکړی چي د هر مظلوم مرسته به کوو او د ظالم څخه به یې حق وراخلو که څه هم دغه ظالم هرڅوک

وي، دغه کار په اول کي درو نفرو شروع کړی چي د هر یوه نوم فَضَل ؤ، نو ځکه دغه قَسم ته حلف الفُضول ویل کیږي او ځوک بیا وایي: چي دغه قسم ته په دې سبب حلفُ الفَضول ویل کیږي: چي فُضُول په عربي کي حقوقو ته وایي، نو (حِلفُ الفضول) یعني: د حقوقو د اخیستلو دپاره قسم، د مظلوم او د هغه د حقوقو د دفاع دپاره قسم، نو دغو درو نفرو په الله سره قسم یاد کړی چي هر مظلوم چي په مکه مکرمه کي وي که د اهلِ مکې شخه وي یا د بل ځای وي د هغه دفاع به کوو او د ظالم شخه به یې حق ور اخلو که څه هم دغه دفاع زموږ په وینو او زموږ په مرګ سره وي، خو د مظلوم حق به د توري په زور ورته را ګرځوو او بیا یې اهلِ مکه سره یو ځای کړل ویل: څوک زموږ سره په دې قسم کي ملګري کیږي؟ د مکې مکرمې ډیر خلک د دوی سره په دغه قسم کي ملګري او یو ځای سوه چي د هغو د جملې شخه یو هم محمّد مصطفٰیﷺ ؤ، البته دغه قصه د رسول اللهﷺ تر بعثت د مخه وه، بیا نو دغه نفر ټول سره یو ځای سوه توري او اسلحه یې واخیستل د عاص بن وائل کور ته ورغله او عاص بن وائل ته یې وویل: موږ قسم کړی دی چي د هر مظلوم سره به مرسته او کومک کوو نو د دغه سړي حق ورکړه که یې نه ورکوې موږ دي وژنو.

دا هم مړانه، همت او غیرت ؤ، غواړي چي د مکې مکرمې د سردارانو او د دوی له قومه شخه یو نفر د ظلم د لیري کولو دپاره و وژني، عاص چي دا د دوی عزم او اجتماع ولیدل، د دوی اتحاد او اتفاق یې ولیدی، د دوی خبره یې قبوله کړه او د هغه یمني حق یې ورکړی.

دغه حلف یا قَسم په جاهلیت او اسلام کي دوام پیدا کړی او باقي پاته سو، رسول اللهﷺ په صحي حدیث کي فرمایي: «قَد دُعِیتُ فِی الجَاهِلِیَّةِ اِلی حِلفٍ لَو دُعِیتُ اِلَیهِ فِی الإسلاَمِ لأجَبتُ» یعني: د جاهلیت په عصر او زمانه کي یوه حِلف او اتفاق، یوه عهد او وعدې ته وبلل سوم، چي هغه داسي حِلف دی که چیري هغه ته په اسلام کي بلل سوی وای هم به مي دغه بلنه او دعوت قبول کړي وای.

نو دغه حلفُ الفضول یوازي دا نه چي د هغه وخت په اسلام کي باقي پاته سو بلکه د رسول اللهﷺ تر رحلت وروسته هم پاته ؤ.

په وروسته کي بيا د يزيد بن معاويه د خلافت په وخت کي د مديني منورې والي چي وليد نومېدی د سيدنا حسين بن علي رضي الله عنه په يوه حق کي ظلم وکړی او د حسين رضي الله عنه حق يې نه ورکاوه، نو حسين رضي الله عنه ورته وويل: که ته زما حق را نه کړې زه به حلفِ الفضول ته ور ناري کړم، عبدالله بن زبير رضي الله عنه هم په دغه وخت کي حاضر ؤ نو عبدالله رضي الله عنه وايي: که حسين رضي الله عنه حلفُ الفضول ته ناري کړي وای قسم په الله ما به خپله توره را ايستلې وای او تر هغو به مي پوښ ته نه وای اچولې چي يا مي د ده حق ور اخيستی وای يا زه وژل سوی وای، خو هغه د مديني منورې والي د حضرت حسين رضي الله عنه حق د حلفُ الفضول د بيري څخه ورکړی.

دغه ډول عهد او قَسم، اتحاد او اتفاق ډېر ښه کار دی، په داسي اتحاد کي لوی او مهم مقصدونه سته که نن ورځ اسلامي حکومتونه دغسي اتحاديو او اتفاقيو ته ور داخل سي چي په هغه کي د ضعيفه او مظلوم دفاع کيږي دا جائز او ښه کار دی حتّی که مظلوم د مسلمانانو څخه هم نه وي، ځکه د اسلام د اهدافو څخه يو هم د ظلم ايسته کول او نيستي کول دي، نو دغه حِلفُ الفضول په اسلام کي باقي پاته سو او رسول الله ﷺ هم په دغه حِلف کي اشتراک کړی دی.

پسله څه وخته يوه کوچنۍ واقعه پيښه سوه چي د رسول الله ﷺ ژوند ته يې تغير ورکړی، هغه دا چي خديجه بنت خوَيلد رضي الله عنها چي د عبد العُزٰی بن قُصَی بن کلاب د اولادې څخه وه او د رسول الله ﷺ سره په قصی بن کلاب کي يو ځای کيږي، يعني: دا هم د شريفه نسبه ښځه وه، دغه خديجه رضي الله عنها ډېره غني او مالداره ښځه وه د دې د غنا په باره کي داسي ويل کيږي: چي د دې تجارت د ټولو قريشو د تجارت سره برابر او مساوي ؤ، يعني: يوه طرف ته د ټولو قريشو تجارت او بل طرف ته يوازي د دې تجارت سره مساوي او برابر وه، څرنګه چي دا ښځه وه په خپله يې تجارت نه سوای کولای نو به يې څه کول؟ خپل مالونه به يې قِسم قِسم او مختلفو خلکو ته ورکول، چا ته په شراکت، چا ته په مزدوري، حتّی يوه نفر ته يې هم خپل ټول مال او دارايي په لاس نه ورکول ځکه دا ممکنه وه چي هغه څوک خيانت ور سره وکړي او ټول مالونه ځني غصب کړي، نو يې مختلفو خلکو ته څه، څه مالونه ورکول، بل دا چي دا ښځه وه د بازار د قېمتو معلومات هم نه ورته کېدی امکان يې درلودی چي

خلک حقیقت ورته ونه وایي مالونه او پیسې څني وخوري نو د غلا او خیانت د مخنیوي دپاره په أمین او صادقه خلکو پسي ګرځېدل.

کله چې دې د محمّد ﷺ د صدق او امانت تعریف او توصیف د هر چا څخه اورېدی او په عین حال کې د دې قریب هم ؤ نو یې د محمّد ﷺ څخه وغوښتل چې د دې د تجارت څه مالونه شام ته یوسي، رسول الله ﷺ هم موافق سو، قافله جوړه سوه او مالونه یې بار کړل، مَیسَره چې د خدیجې رضي الله عنها مریئ ؤ هغه یې هم په دغه سفر کې د رسول الله ﷺ ملګری کړی چې په لار کې به د محمّد ﷺ خدمت کوي، اوس نو محمّد ﷺ د میسره په ملګرتیا شام ته رهي سو، په لار کې میسره د محمّد ﷺ څخه عجیب او د عادته مخالف کارونه ولیدل.

اول او تر هر څه د مخه ادب او ښه اخلاق، میسره اصلاً مریئ دی او د خلکو دا عادت ؤ چې د مریانو سره به یې سخته او آمرانه ګذاره کول.

خو رسول الله ﷺ ده ته د یوه ملګري په سترګه ګوري د ادب او مهربانۍ ژوند ور سره کوي، نو میسره ډېر په تعجب کې پاته ؤ چې دا څنګه اخلاق دي!

تر دې وروسته یې نور شیان هم ولیدل، هغه دا چې دوی پرلاري رهي وي پر دوی لمر نه وي بلکه پر سر یې اوریځ وي، دوی د شام په لار کې بیا و هغې صومعې ته نژدې واړول کوم چې د مخه هغه بحیرا راهب پکښې ؤ خو دا وار بحیرا وفات سوی ؤ او بل راهب د بحیرا پر ځای درېدلی ؤ، کله چې دغه بل راهب دغه کوچنۍ قافله ولیدل چې فقط دوه نفره ور سره دي په تعجب کې سو، خیر قافلې واړول محمّد ﷺ ولاړی هلته ګوښه د قافلې څخه لیري یوه ونه وه تر هغې وُني لاندي کښېنستی، راهب ورته ګوري چې د وُني ښاخونه را کږېږي اُو پر رسول الله ﷺ سایه جوړوي، راهب میسره ته ورغلی او د هغه څخه پوښتني کوي چې دغه نفر څوک دی؟

میسره ویل: دا محمّد بن عبدالله دی، راهب د محمّد ﷺ د نسب پوښتنه وکړل او نوري پوښتني یې وکړې، میسره جوابونه ورته وایي، آخر میسره ورته وویل: سړیه! ستا مقصد څه دی؟ راهب هغې وُني ته اشاره وکړه کومه چې محمّد ﷺ تر لاندي ناست ؤ او ویل: دغه اوس تر دغه ونه یا درختي لاندي بل څوک نه دی ناست بیله

نبي، يعني: دغه نفر چي تر دغه ونه لاندې ناست دی نبي دی ټولي علامې يې د نبوت دي، ميسره نور هم په تعجب کي سو چي نبي او نبوت څه معنٰی؟ خير دوی شام ته ورسېدل او ميسره هلته نور هم د دهﷺ د اخلاقو په باره کي عجب شيان وليدل، د خلکو سره ادب او احترام، په بيع او شراء کي رشتيا ويل او امانت، رحم پر غريبانو، د خلکو سره خوش طبعي، غريبانو ته د دهﷺ ورکړه او عطاء او خلکو هم د معاملې يا رانيولو او خرڅولو دپاره دهﷺ ته رجوع کول.

د قريشو د تجارو دا عادت ؤ کله چي به يې خپل مالونه خرڅ کړل نو به را رهي سوه خو رسول اللهﷺ داسي و نه کړل، هغه خپل ورسره مالونه چي يې په شام کي خرڅ کړل د هغو مالو په قېمت يې د هغه ځای څخه نور مالونه را نيول او مکې مکرمې ته يې راوړل يعني: د مکې مکرمې مالونه يې په شام کي په ګټه خرڅ کړل او د شام مالونه چي يې را وړل په مکه مکرمه کي يې په ګټه خرڅ کړل چي په دې حساب يې دوه واره ګټه وکړه، په نتيجه کي يې ښه او مناسبه ګټه خديجېؓ ته را وړل چي بل چا دومره ګټه نه وه ورته را وړې.

په تېر بيان کي موږ وليدل چي رسول اللهﷺ د غريبۍ په حالت کي څنګه ژوند کاوه او کله چي بيا غني او تاجر سو څنګه اخلاق او معامله يې وه، د مشرانو او سردارانو سره يې هم ژوند وکړی، په جنګ هم پوه سو ځکه دهﷺ په خپله اشتراک پکښي وکړی او اوس مو بيا وليدل چي په تجارت کي يې څنګه معامله وه، ټول هغه شيان چي د خلکو په ژوند پوري تعلق لري د هغو ټولو دوره او تجربه پر تېره سوه.

کله چي خديجېؓ دغه د ده ګټه او پوهي، صداقت او امانت، وليدل ډېره خوشاله سوه، بيا نو خديجېؓ د ميسره څخه د محمّدﷺ د اخلاقو او معاملې پوښتنه وکړه، ميسره هم د اورېځي څخه رانيولې بيا د راهب خبري او د دهﷺ اخلاق، رحم، شفقت، عقل او په کاروبار پوهېدل ټول يو يو ورته بيان کړل، خديجهؓ هم د دهﷺ د اخلاقو او صداقت، د کار او امانت څخه ډېره راضي وه.

په دغه وخت کي د محمّدﷺ عمر پنځه ويشت کاله ؤ
او د خديجېؓ عمر څلوېښت کاله ؤ او کونډه هم وه.

د رسول الله ﷺ واده یا زواج

خدیجې رضي الله عنها تر دغه وخته دوه واره واده کړی ؤ او دواړه واره یې خاوند وفات سوی ؤ، څرنګه چې اوس یې د رسول الله ﷺ اخلاق او ادب، امانت او صداقت ډیر خوښ سوه نو یې إراده وکړه چې د ده ﷺ سره واده وکړي، تر دغه وخته چې به هر چا مرکه ورته وکړه (یعني د دې سره به یې د واده کولو غوښتنه وکړه) هغه ته به یې د (یا) جواب ورکاوه، حتّی د مکې مکرمې او د قریشو سردارانو مرکې ورته کولې او دې به منفي جواب ورکاوه ځکه دې رضي الله عنها د مخه دوه واره واده کړی ؤ او اوس یې نوره د واده کولو تقاضا او إراده نه درلودل، خو خلکو بیا مرکې په دې سبب ورته کولې چې یو خو خدیجه رضي الله عنها غني او مالداره وه، بل د عقل او جمال خاونده وه، پر دې سر بېره د شریف نسبه ښځه وه، ټول هغه اوصاف چې د هغه په سبب ښځه غوښتل کیږي په دې کي موجود او سره یو ځای سوي وه نو ځکه خلکو ډیر میل ورته کاوه مګر دې به همېشه انکار کاوه، خو کله چې یې د رسول الله ﷺ دغه ښه اخلاق او عالي صفات ولیدل نو یې د ده ﷺ سره د واده کولو إراده وکړه.

هلته د دې په ملګرو کي یوه ښځه وه چې نوم یې نفیسه ؤ دغه ښځه یې رسول الله ﷺ ته ور ولېږل چې د ده ﷺ سره د واده کولو په باره کي خبري وکړي، نفیسه هم رسول الله ﷺ ته ورغله او ورته ویې ویل: یا محمّد! ته ولي واده نه کوې؟

محمّد ﷺ ورته و ویل: مال نه لرم غریب یم.

نفیسې ورته و ویل: آیا د یوې داسي ښځي سره د واده کولو إراده لرې چې مال، جمال او نسب ولري او د دغو ټولو طرفو څخه پوره وي؟

رسول الله ﷺ و ویل: دا به څوک وي؟

نفیسې ویل: خدیجه بنت خُوَیلِد.

محمّد ﷺ و ویل: زما او د خدیجې یې سره څه، خدیجه د مکې و اشرافو او سردارانو ته منفي او د نه قبلولو جواب ورکوي نو په ما به څنګه راضي سي، نفیسې و ویل: هغه یې پرما هغه به زه راضي کړم ستا قبوله ده؟ رسول الله ﷺ ویل: هو.

نو د دغه زِواج یا واده لاري چاري نفیسي سره مرتبې او برابري کړې او د نکاح ترړلو دپاره ورځ وټاکل سوه، په هغه معینه ورځ محمّدﷺ د خپلو آکا ګانو سره د خدیجېؓ کور ته ورغلی د خدیجې د نکاح طلب یې د دې د پلاره ځخه چي خویلد نومېدی وکړی او ځوک وایي د دې د اکا ځخه یې وکړی.

دغه دوه روایته دي مقصد دا چي نکاح وتړل سوه او د نکاح خطبه هم د رسول اللهﷺ اکا ابوطالب و ویل او دې نکاح ترړلو ته ټول بني هاشم او د مُضر د قبیلې مشران او رئیسان حاضر سوي وه، د خدیجېؓ مَهَر شل (داِیر) ؤ چي رسول اللهﷺ په خپله او د اکاګانو په مرسته برابر کړی او د خدیجېؓ سره یې واده وکړی، دا نو هغه ډېر مشرف او مبارک زِواج یا واده ؤ او دغه واده د شام ځخه تر بیرته را تګ دوې میاشتي وروسته ترتیب سو، بیانو د رسول اللهﷺ او خدیجېؓ ګډ ژوند پنځه ویشت کاله دوام وکړی او په دغه پنځه ویشت کلو کي رسول اللهﷺ بل واده نه دی کړی، د رسول اللهﷺ په دغه پنځه ویشت کاله ژوند کي چي د ځوانۍ وخت او موسم یې هم ؤ په یوه واده سره قناعت کول پر هغو کسانو رَد دی چي پر رسول اللهﷺ د کثرتِ زِواج یا د ډېرو ودو تهمت وایي چي اصلاً دغه خبره د اسلام د دښمنانو ځخه را پورته کېږي.

دلته د څه تبصرې ضرورت وینم هغه دا چي: هغه اول شئ چي انسان یې د دغه زواج یا واده ځخه تر هر څه د مخه فهم او ادراک کولای سي هغه دا دی: چي رسول اللهﷺ د جسدي خوندو او نفساني خواهشاتو د پوره کولو په فکر او اهتمام کي نه ؤ، ځکه که دیﷺ لکه د هغه وخت یا اوسنۍ زمانې د نورو ځوانانو پر قسم د جسد د خواهشاتو د پوره کولو په فکر کي وای نو به یې د داسي چا سره واده کولای چي هغه ځوک تر دهﷺ په عمر لږ وای، یا لږ تر لږه د ده سره یې عمر برابر وای.

او دا چي رسول اللهﷺ د خدیجېؓ سره د واده کولو میل ښکاره کړی د هغه ځخه په ښکاره او واضحه ډول معلومېږي چي دغه میل او رُغبت د دېؓ د شرف په سبب ؤ ځکه دا په خپل قوم او خاندان کي په ښو اخلاقو سره تر داسي اندازې مشهوره وه، چي د جاهلیت په زمانه کي د (العفیفه الطاهره) په نامه سره یادېدل او دغه واده د خدیجېؓ تر وفاته پوري دوام درلودی چي د وفات په وخت کي د خدیجېؓ عمر

پنځه شپیته کلو ته رسېدی او د رسول الله ﷺ عمر پنځوسو کلو ته قریب ؤ، په دغه ټوله موده کي رسول الله ﷺ د بلي ښځي یا بلي پيغلي سره د واده کولو په فکر کي نه سو، حال دا چي د انسان د عمر د شل کلنۍ او پنځوس کلنۍ په منځ کي هغه وخت دی چي په دغه موده کي يې د ښځو د ډېرولو و طرف ته میل او رُغبت زيات وي او د شهواني قوت د زيات والي په سبب يې د زوجاتو و تعدُد ته میل وي، مګر رسول الله ﷺ د عمر دغه ټوله موده بېله دې څخه تېره کړه چي د بلي ښځي يا واده په باره کي دي فقط فکر هم وکړي، د خدیجې رضي الله عنها سره يې نه بله ښځه او نه مینځه یو ځای کړل، حال دا که رسول الله ﷺ غوښتلای هم به يې بله زوجه پيدا کړې وای هم ډېري مینځیاني او دا کار په هغه وخت کي نه د عادت او نه د رواجه څخه مخالف کارؤ بلکه ډېرو خلکو همداسي کول مګر رسول الله ﷺ یوازي د خدیجې رضي الله عنها سره په واده غاړه وایستل، حال دا چي هغه کونډه وه او هم تر رسول الله ﷺ تقریباً د ده د عمر په اندازه تر ده مشره وه، دا هغه حقیقت دی چي د دغه حقیقت په بيانولو سره د هغو کسانو خولو ته لُجام او قیزه وراچول کېږي چي د دوی زړونه د اسلام سره د حِقد او حسد په اور کي سوځي، ځيني مبشرين او مستشرقين او د دوی جاهل متابعين داسي ګمان کوي چي دوی د رسول الله ﷺ د زوجاتو د تعدد په سبب داسي موضوع پيدا کړې ده چي په هغه سره دي اسلام ته ضرر ورسوي، یا دي د رسول الله ﷺ په رسالت کي یوه خدشه پيدا کړي، دوی دا ګمان کوي چي د رسول الله ﷺ د زوجاتو د تعدّد په بيانولو سره دي رسول الله ﷺ د خلکو په نظر یو شهواني انسان ښکاره کړي چي په جسدي لَذّاتو کي غرق ؤ خو دا معلومه خبره ده چي مبشرين او اکثره مستشرقين د اسلام سرسخته دښمنان دي دا ځکه چي د دغه دين دښمني د دوی کِسب دی او په دغه دښمني سره ځان ته سرمایې پيدا کوي، مګر هغه جاهل خلک چي بیا د دوی تر شا رهي دي هغه فقط تقليدي د اسلام دښمني کوي، خپل فکرونه او عقلونه د بحث او فهم دپاره نه خلاصوي، که نه یو شهواني انسان! په داسي محیط کي لکه د هغه وخت د عربو او بیا د جاهلیت په زمانه کي پنځه ویشت کاله پاک او عفیف نه ګرځي، خامخا يې د فساد یو موج ور کشوي، شهواني انسان دا نه قبلوي چي د کونډي سره دي واده

وکړي، يوازي کونډه نه بلکه عمر دي يې هم د ده د عمر دوه چنده وي او بيا دي هم د هغې زوجې سره تر هغه وخته ژوند کوي چې حتّٰی عمر يې د ځوانۍ تر دورې تېر سو او د شيخوخت درجې ته ور داخل سو.

مګر دا چې بيا رسول الله ﷺ تر دغه وروسته د حضرت عائشې رضي الله عنها او د نورو زوجاتو سره واده کړی دی، هغه ودونه هر يو ځان ته قصه او ځان ته حکمت لري چې د رسول الله ﷺ پر عظمت د مسلمان ايمان ور زياتوي او په دې سره اقرار کوي: چې د رسول الله ﷺ شان لوړ او اخلاق يې کامل وه، که رشتيا هم رسول الله ﷺ د ډېرو ودو سره علاقه درلودلای نو به يې په دغه ځواني کي يو بل واده هم کړی وای.

رسول الله ﷺ پر خديجې رضي الله عنها بله ښځه نه کړه په نکاح که څه هم دا کونډه او تر ده ﷺ پنځلس کاله مشره وه او بيا د دې د وفات په وخت کي د رسول الله ﷺ عمر پنځوس کاله ؤ، نو معلومه خبره ده چې د رسول الله ﷺ د ودو سره علاقه نه وه، خو دا چې بيا په وروسته کي رسول الله ﷺ نور ودونه کړي دي د هغو دپاره لوړ اخلاقي او اسلامي سببونه سته، يا دا چې د خپلو اصحابِ کرامو څخه يې د يوه شخص د درجې اظهار کاوه، لکه د حضرتِ عائشې رضي الله عنها سره واده چې د حضرتِ ابوبکر الصدِّيق رضي الله عنه لور وه، يا د حضرتِ حفصه رضي الله عنها سره واده چې د حضرتِ عمرِ فاروق رضي الله عنه لور وه، چې په دې ودو کي د دوی مقام او درجه معلومېدل او لوړېدل، يا د اُم سلمه رضي الله عنها سره واده چې په دې واده کي د رسول الله ﷺ د وفات سوي ملګري او صاحب حتّٰی رضعي ورور د زوجې مراعت ؤ، که څه هم په دغه وخت کي ام سلمه رضي الله عنها سپين سرې او په عمر زياته وه، نو که رسول الله ﷺ د ودو يا ښځو سره علاقه درلودلای خو يوه ځوانه ښځه به يې په نکاح کړې وای، يا! خبره د علاقې نه ده بلکه د ابو سلمه رضي الله عنه سره د وفاء په سبب او د اُم سلمه رضي الله عنها د رضائيت او د هغې د سرپرستۍ په سبب يې د هغې سره واده وکړی.

يا دا چې د ده ﷺ واده به د يوې پوره قبيلې د راجلبولو او جذبولو دپاره ؤ چې مثال يې د حضرتِ صفيه بنت حُيَی بن أخطب رضي الله عنها سره واده دی، او په دغه دوستي سره يې د ټولو يهودو هغه عداوت او دښمني چې د مسلمانانو سره يې درلودل تر

ډیري اندازې لړ او کمه کړل، مقصد دا چي د رسول الله ﷺ د هر واده دپاره خاص خاص سببونه موجود وه چي په راتلونکو قصو کي به تر یوې اندازې را ته معلوم سي، نو د محمّد ﷺ په ودو کي نور لوی او عمده مقصدونه پراته وه نه په ښځو سره مشغوله کېدل، که چیري د دغو ودو څخه مقصد په ښځو سره اشتغال وای رسول الله ﷺ به هغه وخت ودونه کولای چي دئ ﷺ ځوان ؤ.

مقصد دا چي رسول الله ﷺ پر حضرت خدیجې ﷵ د دې تر وفاته بله ښځه و نه غوښتل او الله جل جلاله رسول الله ﷺ ته د حضرت خدیجې ﷵ څخه اولادونه ورکړل چي د هغې جملې څخه یو قاسم دی، قاسم د رسول الله ﷺ اول اولاد دی، ویل کیږي چي قاسم د دوو یا څلورو کلو ؤ چي وفات سو، خو صحي روایت دا دی چي قاسم لوی سو حتّی داسي اندازې ته ورسیدی چي پر آس سپرېدلای سوای، یعني: د اوو کلو په شا وخوا کي ؤ چي وفات سو، همدارنګه د خدیجې ﷵ څخه د رسول الله ﷺ بل زوی عبدالله ؤ چي د دغه عبدالله یو لقب طاهر ؤ او بل لقب یې طیب ؤ، ځیني خلک په دې کي خطاوزي او وایي: د رسول الله ﷺ زامن: قاسم، عبدالله، طاهر او طیب دي، خو په حقیقت کي طاهر او طیب دواړه د دغه عبدالله لقبونه دي او عبدالله هم په کوچنیوالي وفات سو، قاسم د رسول الله ﷺ تر بعثت د مخه وفات سوی دی او عبدالله په کوچنیوالي پسله بعثته وفات سوی دی او د رسول الله ﷺ درېیم زوی چي ابراهیم نومېدی د حضرتِ ماریه القبطي ﷵ څخه دی چي د هغه ولادت بیا وروسته په مدینه منوره کي ؤ، کله چي مقوقس د مصر پاچا و رسول الله ﷺ ته دغه ماریه ﷵ په هدیه کي راولیږل او رسول الله ﷺ نکاح ور سره وکړه الله جل جلاله د هغې څخه زوی ورکړی چي نوم یې ابراهیم ؤ او ابراهیم هم د رِضاعت یعني: تي رودلو په وخت کي وفات سوی دی، د عمر یې دوه کاله نه وه پوره سوي چي وفات سو، په حدیث شریف کي راغلي دي چي رسول الله ﷺ فرمایي: ابراهیم لره په جنت کي دایي سته او ده ته هلته تئ ورکوي، دا د رسول الله ﷺ زامن وه چي دوه یې د حضرتِ خدیجې ﷵ څخه وه، چي قاسم او عبدالله دي او یو زوی یې د ماریه القبطي ﷵ څخه ؤ چي ابراهیم دی، مګر د رسول الله ﷺ لوڼي: زینب، رُقیه،

اُم کُلثوم او فاطمه رضی الله عنهن دي چي ټولي لوی سوي دي او د اسلام وخت یې نیولی دی او ټولو هم ایمان راوړی دی او په اسلام مشرفه سوي دي او د رسول الله ﷺ ټولي لوني د حضرت خدیجې رضی الله عنها څخه دي.

اوس نو د رسول الله ﷺ وخت او ژوند تر واده کولو وروسته تر بعثتهٔ پوري چي پنځلس کاله دی په عادي ډول سره تېرېدی ځکه کله چي ده ﷺ واده وکړی عمر یې پنځه ویشت کاله ؤ او پر څلوېښتم کال وحیي ورته نازلي سوې، په دغو پنځلسو کلو کي څه عادي واقعې پېښي سوي دي چي د هغو واقعو د جملې څخه یوه واقعه د کعبې شریفي د بِناء او تعمیر نوی والی او بیا جوړول دي.

دکعبې شریفي بیا جوړېدل

د کعبې شریفي په تعمیر کي چاکونه او درزونه پیدا سوه چي تاریخ وایي دغه درزونه د سیل او سېلاب په واسطه وه، اصلاً مکې مکرمې ډېر زیات او شدید سېلابونه درلودل ځکه غرنۍ او شیله لرونکې مځکه وه او دغه سېلابونه بیا خاصتاً دکعبې شریفي سره جمعه کېدل، نو د یوه شدید سېلاب په سبب دکعبې شریفي بناء او تعمیر که څه هم و نه نړېدی مګر ضعیفه سو او وښورېدی او د دې ډېر امکان ؤ چي ودي نړېږي ځکه د دېواله ډبري یې د خپله ځایه څخه ښورېدلي وې، دا یو روایت دی.

او بل روایت وایي: چي یوې ښځي کعبې شریفي ته خوشبویي دودول او غوښتل یې چي دکعبې شریفي پوښونه خوشبویه کړي خو په دغه حالت کي دکعبې شریفي پوښ اور واخیست او ټول پوښونه وسوځل سوه او د دغه اور په سبب د کعبې شریفي بِناء وښورېدل او د نړېدلو امکان یې ؤ.

د کعبې شریفي د دېوالو د ضعیفه کېدلو په باره کي دغه دوه روایته دي خو په هرحال دا واضحه وه چي ممکن کعبه شریفه ونړېږي او بېله دې څخه چي دکعبې شریفي بِناء نوې جوړه کړل سي بله چاره نه وه، نو د قریشو مشران او سرداران په دارالندوه کي سره را ټول سوه او پر دې یې اتفاق وکړی چي کعبه شریفه باید نوې او له سره څخه جوړه سي اوس په دې فکر کي سوه چي څنګه یې بیرته جوړه کړي؟

ځکه د جوړېدلو دپاره ډبرې په کار دي او د چت دپاره لوی لوی لرګي په کار دي او بل دوی د ډبرو په بِناء هم نه پوهېږي ځکه د دوی ټولې بِناوې د خټو څخه جوړې سوې وې او په هغه ښه پوهېدل خو د ډبرو بِناء یې نه ده زده ځکه د کعبې شریفې هغه اوله او د مخنی بِناء ابراهیم علیه السلام جوړه کړې وه او هغه د شام ؤ او په شام کې د ډبرو بِناء معروفه او مشهوره وه خو اهلِ مکه د ډبرو په کار نه پوهېږي.

او بل د چت دپاره ډېرو اوږدو لرګیو یا تیرانو ته هم ضرورت لري او هغه هم د دوی سره نسته، اوس نو قریش په فکر او حیرت کې دي چې څه وکړي؟

سبحان الله! الٰهي کارونه دي په دغو ورځو کې خبر راغلی چې د جدې په سمندر کې یوه کښتۍ د ډبرو سره جنګېدلې او ماته سوې ده، د دغې کښتۍ لوی او اوږده لرګي د سمندر څپو ساحل یا د دریاب غاړې ته را غورځولي دي او خلکو هغه لرګي د خرڅولو دپاره مکې مکرمې ته را وړي دي، قریشو وویل: دایې اوله آساني، اوږده لرګي په خپله را ورسېدل او څو ورځې وروسته د مکې مکرمې په بازار کې یو مړیئ خرڅېدی چې نوم یې عامرُ القُدسي ؤ او د ډبرو بِناء او تعمیر یې زده وه ویل: دا یې بله آسانتیا، اوس بَناء او مُعلّم هم پیدا سو چې د ډبرو بِناء را و ښیي چې کعبه شریفه باید څنګه جوړه کړو، نو قریشو د مال په ټولولو شروع وکړه چې د کعبې شریفې د بِناء او جوړېدلو دپاره پیسې ټولې کړي مګر دلته یې د پیسو د ټولولو دپاره پر خپلو ځانو شرطونه کښېښوول، ویل: دا د الله جل جلاله کور دی دا نه ښایي چې موږ یې بیله پاک او حلال مال څخه په بل شي جوړ کړو، نو یې پاک مال معلوم کړی چې پاک مال څه شي دی؟ اول یې د زنا مال ځني وایستی، ویل: د زنا مال باید نه سي پکښې داخل.

ځکه هغه وخت هم ځینو کسانو په زنا سره تجارت کاوه، یعني: مینځیاني یې درلودې او په هغو به یې پیسې برابرولې نو قریشو وویل: هر هغه څوک چې مال یې د دغه قسمه څخه وي زمونږ سره دې د دغه بِناء په کار کې حصه نه اخلي او بل باید د ظلم مال نه سي پکښې داخل، د تجارو څخه چې هر څوک په ظلم سره مشهوره دی هغه به زمونږ سره په دې کار کې حصه نه اخلي او بل د رِبا مال به څوک نه راوړي، رِبا و سُد ته ویل کیږي، که څه هم په دوی کې رِبا معمولي او رواجي کار ؤ او ډېري

معاملې یې په رِبا سره کولې خو پوهېدل چې دا یو خبیث کار دی، د مخه تر دې چې اسلام سُد او رِبا حرام کړي دوی ته معلومه وه چې دا ښه کار نه دی مګر کاوه یې.

او بیا یې د مال په ټولولو شروع وکړه، په دغه وخت کې یې د کعبې شریفې د نړولو إراده هم وکړه، خو ټول قریش بیرېږي چې د کعبې شریفې په نړولو څنګه شروع وکړي، ځکه دوی ټولو د ابرهه قصه په خپلو سترګو لیدلې وه، هغه صرف د نړولو إراده کړې وه رب ﷻ څه په وکړه؟ او اوس دوی په خپله دا کار کوي، ډیر بېرېږي او د کعبې شریفې پر نړولو جرئت او اقدام نه سي کولای، هر یو و هغه بل ته وایي چې ته یې ونړوه خو ټولو د دې کار څخه انکار کاوه، دوی غواړي چې ویې نړوي مګر بېرېږي، په آخر کې ولید بن مغیره چې د خالد بن ولید پلار دی هغه وویل: زه یې نړوم، نوې یُوم او کُلنګ را واخیستل او د هغه دېوال په نړولو یې شروع وکړه کوم چې د رُکنِ یماني او حجرِاسود په منځ کې دی په کُلنګ یې وهي او ډبرې زا لوېږي، هغه دېوال چې یې څه ونړاوه نو یې پر دا نورو قریشو بږغ وکړی چې اوس نو مرسته را سره وکړی، هغه نور وایي: یا! تر سبا پورې درته ګورو چې په تا څه کیږي؟ که تر سبا پورې څه نه در وسوه نو بیا مرسته او کومک در سره کوو او که په تا یو څه وسوه موږ به دغه نړېدلې ډبرې بیرته پرخپلو ځایو کښېږدو، پوره ورځ دغه نورو قریشو کار نه ور سره وکړی او د ده د حال انتظار کوي، خیر شپه تېره سوه او سبا سهار بیا ولید د خپلو اولادو سره راغلی کُلنګان ورځخه دي کار یې شروع کړی او نورو قریشو یې هم په مرسته کولو شروع وکړه خو په عین حال کې دعاوې هم کوي او وایي: الٰهي! زموږ إراده د خیر ده، موږ یې د دې دپاره نړوو چې بیرته یې جوړه کړو، د شَر إراده نه لرو، (*دغه ټولې خبرې د بیرې څخه کوي*) څو بالآخره یې کعبه شریفه ونړول، مګر د کعبې شریفې د هغه وخت بِناء او تعمیر داسې نه ؤ لکه دغه اوسنۍ بِناء، د دغه څخه یې فرق درلودی، هغه دا چې دغه (حِجرِ اسماعیل) دغه ګول او ګردئ ځای چې د کعبې شریفې بغل ته دېوال پر را ګرځېدلی دی او (حَطِیم) هم ورته ویل کیږي دا هم په کعبه شریفه کې داخل ؤ، ټوله یوه خونه وه او بل کعبې شریفې دوې دروازې درلو دې چې یوه یې دغه اوسنۍ دروازه وه او یوه بله دروازه یې د دغې دروازې پر برابري په هغه

مقابل طرف کې درلودل او دواړې دروازې یې کښته پر ځمکه وې او خلاصې به وې خلک به له یوه طرفه ور ننوتل او له هغه بله طرفه څخه به وتل، لکه څرنګه چې په بخاري شریف کې حدیث دی چې رسول الله ﷺ د مکې مکرمې تر فتحه کولو وروسته حضرت عائشې رضي الله عنها ته فرمایي: یا عائشه! که چیرې ستا قوم یعنې: قریش د کفر وخت ته نژدې نه وای ما به کعبه نړولې وای او د ابراهیم علیه السلام پر اساس به مې جوړه کړې وای او دغه حجر به مې پکښې داخل کړی وای او دوې دروازې به مې ورکړې وای چې د یوې څخه خلک ور ننوزي او پر هغه بله وزي، دا په صحیح البخاري کې د کعبې شریفې د پخوانۍ بناء کومه چې ابراهیم علیه السلام جوړه کړې وه صفت او بیان دی.

اوس چې قریشو د کعبې شریفې په بناء شروع وکړه هغه مال چې دوی را ټول کړی ؤ د کعبې شریفې د پوره جوړولو دپاره لږ ؤ، قریشو وویل: دومره به جوړه کړو چې په دغه را ټولو سوو پیسو جوړېدلای سي ځکه اوس د دوی دپاره دوې لارې وې چې د هغو څخه به یوه اختیاروي، هغه داچې: یا به نورې پیسې ټولوي پر حلالو او حرامو به یې نه کیږي یا به کعبه شریفه د پیسو د نېستي والي په سبب کمه او ناقصه جوړوي، قریشو دغه دوهمه لار خوښه کړه، که څه هم دوی کولای سوای چې نورې پیسې ټولې کړي مګر هغه پیسې به د ظلم، ربا، یا داسې نور حرام مال څخه وای، نو یې دا ښه او بهتره وبلل چې کعبه شریفه به دومره جوړه کړو څومره چې په حلال مال جوړېږي، خو نجس او حرام مال به نه په ګډوو، پسله دغې فیصلې یې د ډبرو په ایسته کولو شروع وکړه، دغه د دېواله ډبرې ایسته کوي یوه طرف ته یې ایږدي.

کله چې د دېوالو د نړېدلو څخه فارغه سوه غواړي چې اساس او تاداو یې هم وکنې او د هغه تاداو څخه یې نوې جوړه کړي، نو یې تر دېواله لاندې حصه دننه په ځمکه کې هم وکندل، کله چې ځمکه څه کښته سوه، وې لیدل چې په ځمکه کې زرغونې ډبرې دي او دغه ډبرې د اوښانو د بوکو پر اندازه دي، یوه ډبره د بلې څنګ ته اوډل سوي پرتې دي، دوی ډېر په تعجب کې سوه نو د دوی څخه یوه نفر دا إراده وکړه چې دغه ډبرې هم را وکاږي، کله چې یې کُلنګ تر یوه ډبره لاندې کړی او ډبره یې لږ را پورته کړه د ډبرې د کښته یا لاندې څخه یو شدید نُور او روښنایي را ښکاره

سوه، دومره قوي رڼا وه چي قريبه وه دغه سړئ د دغې رڼا په سبب ړوند سي، کُلنګ يې د لاسه ولوېدی او ډېره بيرته پر هغه خپل ځای ولوېدل، قريشو چي دا حالت وليدی ويل: په زرغونو ډبرو کار مه لری پر دغو ډبرو دېوال پورته کړی، نو يې شا و خوا ټول دېوال تر دغه زرغونو ډبرو پوري ايسته کړی او د دغه زرغونو ډبرو څخه يې نوې بِناء شروع کړه، دېوال پورته سو ترڅو چي د حجر اسود حد او اندازې ته ورسېدی.

د کعبې شريفي په نوې بناء کي
د حجر اسود ايښوول

اوس د کعبې شريفي په بِناء کي حجر اسود ايښوول کيږي او بيا نور دېوال پر پورته کيږي دلته د قريشو هر مشر غواړي چي حجراسود دئ پر دغه خپل ځای کښيږدي او حجر اسود خو در معلوم دی چي هغه مشرفه او مبارکه ډبره ده چي د کعبې شريفي په بِناء کي کار سوې ده، بلکه د مځکي پر مخ هغه ډيره مشرفه ډبره ده او د هغې په باره کي زموږ عقيده دا ده چي دا يوه ډبره ده چي نه ضرر رسوي او نه فايده، لکه څرنګه چي په حديث شريف کي راغلي دي وايي کله چي حضرتِ عمرِ فاروق رضی الله عنه راغلی او غوښتل يې چي حجر اسود مچ کړي نو يې په داسي لوړ آواز چي خلک يې واوري و ويل: والله زه پوهېږم چي ته ډبره يې نه فايده رسولای سې نه تاوان خو که ما رسول الله ﷺ نه وای ليدلی چي ته يې مچولې ما به نه وای مچ کړې، نو اوس هم موږ دغه ډبره مچوو، نه په دې سبب چي چا ته نفعه يا ضرر رسوي او نه په دغه ډبره کي د اُلوهيت او خدايي کوم شئ سته بلکه صرف د رسول الله ﷺ متابعت دی که هغه ﷺ نه وای مچ کړې موږ به هم نه مچولای، زموږ دپاره د حجراسود مچول سنت دي او رسول الله ﷺ ولي حجراسود مچ کړی؟ ځکه دا د جنت د ډبرو څخه يوه ډبره ده، دا خو مومخ کي په تفصيل سره وويل: چي حجر اسود د ابراهيم علیه السلام او د کعبې شريفي دپاره له جنته را وړل سو او دغه ډبره د مځکي د ډبرو څخه نه ده.

د حجر اسود قصه اوږده ده موږ يې مخ کي هم څه بيان درته کړی دی چي ابراهيم علیه السلام خپل زوی اسماعيل علیه السلام ولېږی چي د دغه کُنج دپاره يوه مناسبه ډبره

پیدا کړي، هغه ولاړی او وکرځېدی خو د خپلې خوښي یا ضرورت ډبره یې نه کړه پیدا بیرته چې راغلی د پلار سره یې دغه ډبره پرته وه، ویل: دا ډبره دي له کومه کړل؟ پلار یې و ویل: دا د الله جل جلاله له طرفه را ته راغله او په یوه روایت کې ویل کیږي چې حجر اسود په اول کې سپینه ډبره وه مګر په وروسته کې د انسانانو د ګنهو په سبب توره سوه.

د حجراسود په تاریخ او قصه کې دا هم راغلي دي: چې په مسلمانانو کې د قرامطه په نامه سره یوه ډله پیدا سوه چې د اسلام څخه منحرف او اوښتي وه او دې ډلې د حجاز پر منطقه قدرت او تسلط پیدا کړی، دا چې دوی د اسلام څخه ډیر منحرف وه نو دوی قصد وکړی چې یوه بله کعبه جوړه کړي او رشتیا یې هم په حِجَر کې یوه بله بناء او خونه جوړه کړه چې اوس دغه حِجَر د أحساء په نامه سره یادیږي او څوک وایي بحرین دی او د دې دپاره چې خلک د حج او زیارت دپاره دغه د دوی کعبې ته ورسي نو یې دغه حجر اسود د کعبې شریفې څخه وکښی او حِجر ته یې نقل کړی د هغه خپلې کعبې په بناء کې یې کښېښاوه او دغه حجر اسود د قرامطه په کعبه کې شپېته کاله پاته سو (په بل روایت کې وایي شل کاله پاته سو) ترڅو چې بیرته په واقعي مسلمانانو کې طاقت او قوت پیدا سو او حجر اسود یې بیرته د هغه ځای څخه را نقل کړی، مګر د قرامطه ډلې مات کړی او ټوټه ټوټه کړی ؤ، که چا حجر اسود لیدلی وي په هغه کې یوه ټوټه اصلي حجر اسود دی او نور په خپله حجر اسود نه دی بلکه د عقیق د ډبرې اوړه دي چې د حجر اسود هغه کوچنۍ ټوټې یې را ټولې کړي دي او دغه د عقیقو په اوړو کې یې د دې دپاره سره جمعه کړي او یو ځای کړي دي چې سره یو ځای سي، خو واقعي حجراسود فقط هغه یو تور داغ دی چې په دغه ځای کې معلومیږي، دغه کار چې حجر اسود یې مات کړی د قرامطه لعنة الله علیهم د ډلې په واسطه وسو. *(بیرته قصې ته راسی)*

کله چې قریش د کعبې شریفې په جوړولو کې د حجر اسود د ایښوولو ځای ته ورسېدل دلته نو د قریشو د مشرانو څخه هر یو غواړي چې دئ دغه ډبره پر هغه خپل ځای کښېږدي او دغه شرف یې په نصیب سي، ځکه د حجر اسود ایښوول داسې شرف او عزت دی چې په ټول ژوند کې د یوه وار دپاره دوی ته حاصلیږي، د حاجیانو

سقایه یا رِفاده داسي شرف دی چي هر کال مکررېږي او په هر کال کي سته مګر د حجر اسود شرف په عمر کي د یوه وار دپاره دی، نو خود د قریشو هر ښاخ غواړي چي دغه د حجر اسود د ایښوولو شرف د دوی په نصیب سي نه غواړي چي هغه بل ښاخ یې کښېږدي، د قریشو په ښاخو کي د حجراسود پر ایښوولو مقابله او نزاع شروع سوه، د عبدالدار اولاده چي د کعبې شریفي د حِجابې یا پوښولو مسئول وه هغو وویل: د کعبې شریفي پوښول زموږ وظیفه ده نو حجراسود هم په والله که بیله موږه بل څوک کښېږدي، د دغه قسم د تائید او تاکید دپاره یې د وینو ډک لوښی را وړی او لاسونه یې په دغه وینو ولړل او بیا یې قسم وکړی چي حجر اسود به بېله موږه بل څوک نه کښېږدي مګر زموږ د وینو په تویولو سره، یعني: زموږ بې مرګه یې بل څوک نه سي ایښوولای، بني مخزوم چي دا حال ولیدی هغو هم د وینو ډک لوښی را وړی او لاسونه یې په ولړل او عیناً دغه قسم یې یاد کړی، بني عدي بن کعب چي د حضرتِ عمر فاروق رضي الله عنه قوم دی هغو هم د وینو لوښی را وړی او عیناً دغه قسم یې یاد کړی مسئله ډېره خطرناکه سوه قریبه ده چي دا فتنه اور واخلي او په خپله قریش سره ووژني، د قریشو هر ښاخ ځانونه د جنګ دپاره تیار او آماده کړي دي، ټولو قسم کړی دی چي حجر اسود به بیله موږه بل څوک نه کښېږدي او نه یې ایښوولای سي.

دا د قریشو ژوند او حال ؤ، هره مسئله چي په هغه کي شرف او عزت وي دوی تیار او آماده دي چي د هغه شرف د حاصلولو دپاره خپل ځانونه قتل او قرباني کړي، کله چي نورو خلکو د پیسو دپاره، د ښځو دپاره، د دینار او درهم دپاره جنګونه کول خو د قریشو جنګ پر شرف او عزت ؤ، په دغه خطرناکه حالت کي د دوی په منځ کي یو هوښیار سړئ پیدا سو چي تر ټولو قریشو په عمر زیات ؤ، ویل کیږي چي په دغه وخت کي د ده عمر یو سل او شل کاله ؤ او د دغه سړي نوم ابو اُمیه بن مغیره ؤ، ابو اُمیه وویل: اې قومه! خپل ځانونه پر څه بربادوی؟ که تاسي قریش په خپل منځ کي سره وجنګېږی نو د قریشو ښځه به څوک پاته سي؟ تاسي د مکې سرداران یاست که تاسي یو د بله سره ووژنی مکه به څوک إداره کوي؟ آیا د مکې د إدارې دپاره به د دباندې ښځه نور خلک راځي؟ (*کشکي زموږ وطنوال هم دغسي فکر وکړي*) خلکو هم د ده

خبره قبوله کړه او وعده یې وکړه چې د درېیم په فیصله به قناعت کوو، بیا یې د ابواُمیه څخه پوښتنه وکړه چې قاضي او فیصله کوونکی څوک وټاکو؟ ابو اُمیه وویل: ستاسي فیصله به هغه څوک درکوي کوم چې دغه د بني شیبه له دروازې څخه اول را داخل سو، یعني: کوم سړئ چې له دغي دروازې څخه اول حرم ته راغلی حُکم او فیصله هغه ته پرېږدی هر څه چې هغه نفر و ویل هغه به قبلوی، ټول قریش په دغه خبره راضي سوه او په انتظار دي چې څوک به له دغي دروازې څخه راسي.

الٰهي حکمت ته وګوری: په دغه وخت کي خیر البشر سرورکائنات اشرف المخلوقات محمّد مصطفٰی ﷺ د بني شیبه د دروازې څخه حَرم ته ور داخل سو، ټولو ناري کړې: (الصّادق الأمین) راضي یو، راضي یو، یعني: دا څومره ښه کار وسو چې صادق الأمین راغلی هو موږ ټوله د ده په حکم او فیصله خوښ او راضي یو.

اوس نو یو لوی عقل په کار دی چې دغه فتنه پای ته ورسوي، عقل او حکمت، دانایي او هوښیاري په کار دي چې د خلکو له منځه خصومت او عداوت پورته کړي، په دغه مسئله کي حکم کول آسانه کار نه دی، د دغه قاضي هره خطا امکان لري چې د قریشو د جنګ او تباهی سبب وګرځي، دلته باید سړئ له حکمته کار واخلي او تاسي د رسول الله ﷺ لوی حکمت ته وګوری، کله چې رسول الله ﷺ ته حال و ویل سو او د دوی د نزاع سبب خو مخ کي ورته معلوم ؤ نو یې خپل مبارک پټو د اوږو څخه ایسته کړی او د کعبې شریفي څخه یې لیري پر مځکه آوار کړی حجرِ اسود یې په خپلو مبارکو لاسو پر دغه پټو کښېښاوه بیا یې د قریشو رئیسانو ته ور بغ کړه ویل: اوس نو په ټولو دغه پټو در پورته کړی، په دې پورته کولو کي د قریشو د هر ښاخ مشر حصه واخیستل او حجر اسود چې د کعبې شریفي څخه لیري پروت ؤ هغه خپل ځای ته یې ورساوه، د قریشو د مشرانو څخه هر یوه دا فکر کاوه چې ما یو څه وکړه، بیا نو په خپله رسول الله ﷺ حجر اسود د هغه پټو څخه واخیستی او د کعبې شریفي په بِناء کي یې په خپلو مبارکو لاسو پر هغه خپل ځای کښېښاوه.

اوس نو هغه څوک چې حجراسود یې پر دغه ځای کښېښاوه هغه سرورکائنات محمّد مصطفٰی ﷺ ؤ او د ده ﷺ په حِکمت سره هغه د اور لګېدلو پُلیته ایسته سوه،

قريش په داسي ډول د قتل او قتال څخه وساتل سوه چي هر يو خوشاله ؤ، دا هغه مهمه واقعه وه چي د محمّد ﷺ په ژوند کي تر واده کولو وروسته او تر بعثت د مخه پېښه سوې ده چي په دغه وختو کي د رسول الله ﷺ عمر پنځه ديرش کاله ؤ، نور نو رسول الله ﷺ په عادي ډول سره ژوند کاوه او کومه خاصه واقعه نه ده پېښه سوې.

اوس به د کعبې شريفي د بناء او جوړېدلو څه تاريخ درته بيان سي:

کعبه شريفه په ټول تاريخ او زمانه کي په يقيني ډول سره فقط څلور واره جوړه سوې ده او تردغه څلور واره په د مخه جوړېدلو کي يې د علماء کرامو شک او اختلاف سته، خو اول وار جوړېدل يې هغه دي چي ابراهيم عليه السلام د خپل زوی اسماعيل عليه السلام په مرسته او ملګرتيا جوړه کړه چي دغه جوړېدل د الله ﷻ د امر پر ځای کول وه او دغه جوړېدل يې په قرآن مجيد او صحي احاديثو سره ثابت دي، الله ﷻ فرمايي:

﴿ وَإِذْ يَرْفَعُ إِبْرَٰهِـۧمُ ٱلْقَوَاعِدَ مِنَ ٱلْبَيْتِ وَإِسْمَـٰعِيلُ رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّآ ۖ إِنَّكَ أَنتَ ٱلسَّمِيعُ ٱلْعَلِيمُ ﴿١٢٧﴾ ﴾. [البقره: ۱۲۷]

ژباړه: اې محمّده ﷺ هغه وخت ياد کړه چي ابراهيم عليه السلام او اسماعيل عليه السلام د کعبې شريفي تاداوونه او بنسټونه پورته کړل او دواړو به ويل: اې زموږ ربه ته دغه کار زموږ څخه قبول کړه، بېشکه چي ته ښه اوريدونکی او ښه پوهېدونکی يې.

يعني: الٰهي! ته دغه د کعبې شريفي جوړول زموږ څخه قبول کړه او ته د ټولو دعاوي اورې او د ټولو په نيتو پوهېږې، په دغه باره کي صحي احاديث هم خورا ډېر دي چي په را نقلولو سره يې بحث اوږدېږي او د دغي اولنۍ بناء په باره کي د تاريخ کتابونه او علماء کرام وايي: د ابراهيم عليه السلام د کعبې شريفي د دېوالو لوړ والی (۹) ذراعه ؤ او اوږد والی يې (۳۰) ذراعه ؤ او د کعبې شريفي بر يا عرض (۲۲) ذراعه ؤ او بېله چته وه يعني: چت او بام يې نه درلودی.

او د کعبې شريفي دوهم وار جوړول دغه دي چي قريشو تر بعثت او اسلام د مخه جوړه کړه او د دغه وار په جوړولو کي رسول الله ﷺ هم اشتراک کړی دی او په دې وار کي يې د کعبې شريفي د دېوالو لوړ والی (۱۸) ذراعه کړی خو د اوږد واله څخه

يې (٦) ذراعه او د ذراع څه حصه د مال د کمبودی په سبب پرېښوول چي دا هغه ځای دی چي (حِجَر) يا (حَطِيم) ورته ويل کيږي او د کعبې شريفي شمالي طرف ته دی او د کعبې شريفي دروازه يې د مځکي څخه لوړه کړه، دا هم د دې دپاره چي بېله اجازې څخه د قريشو څوک دننه ور نه سي.

په دغه باره کي رسول الله ﷺ د مکې مکرمې تر فتحي وروسته حضرت عائشې رضي الله عنها ته فرمايي: يا عائشه! که ستا قوم يعني: قريش د جاهليت وختو ته نژدې نه وای ما به د کعبې شريفي د نړولو امر کړی وای، خو په نوي جوړولو کي به مي هغه حصه پکښې داخله کړې وای کومه چي څني ايستل سوې ده او د مځکي سره به مي برابره کړې وای، يعني: د کعبې شريفي دننه مځکه به مي دومره کښته کړې وای چي د مځکي سره برابره وای او يوه دروازه به مي د شرق طرف ته ورکړې وای او بله د غرب طرف ته، نو به دغه جوړ والی هغه د ابراهيم عليه السلام پر اساس وای.

او د کعبې شريفي دريم وار جوړېدل هغه دي: کله چي کعبه شريفه د يزيد بن معاويه په زمانه کي د ده د لښکرو له طرفه وسوځل سوه،

چي د هغې واقعې خُلاصه داسي ده: د (٣٦) سنې په آخر کي د يزيد لښکرو د (حُصين ابن نُمَير السکوني) په قومنداني عبدالله ابن زُبير رضي الله عنه چي د مسلمانانو خليفه او اميرالمؤمنين ؤ د يزيد په امر په مکه مکرمه کي محاصره کړی او بيا يې کعبه شريفه په منجنيق و ويشتل، کعبه شريفه د دغه ويشتلو په سبب ونړېده، عبدالله بن زُبير رضي الله عنه د حج تر موسمه انتظار وکړی څو چي له هره ځايه خلک د حج کولو دپاره راغله او عبدالله بن زُبير رضي الله عنه مشوره ور سره وکړه ويل: اې خلکو! ما ته د کعبې شريفي په باره کي مشوره راکړی، ټوله و نړوم او بيرته يې له سره جوړه کړم؟ که يې دغه نړېدلي ځايونه ور ترميم کړم؟ عبدالله ابن عبّاس رضي الله عنه و ويل: زما نظر دا دی چي نړېدلي ځايونه يې په دغه خپلو ډبرو ور جوړ کړې او نوره کعبه شريفه پر خپل حال پرېږدې ـ ځکه دا هغه کعبه ده چي خلک پر دې مسلمانان سوي دي او دا هغه ډبري دي چي خلک پر هغو مسلمانان سوي دي، يعني: هر څه دي پر خپل حال پاته وي فقط نړېدلي ځايونه يې ور جوړ کړه، عبدالله بن زُبير رضي الله عنه و ويل: که ستاسي څخه د هر چا کور نړېدلی او

سوځېدلی وای تر هغو نه راضي کېدی چي کور یې بیرته له سره نه وای جوړ سوی، نو د خپل رب عزوجل د کور په باره کي ولي ځنګه فکر کوی؟ عبدالله بن زُبیر رضی الله عنه و ویل: زه له خپله ربه څخه درې ورځي استخاره کوم بیا پر هغه کار اقدام کوم یا هغه کار کوم چي خیر پکښي و وینم، پسله درو ورځو یې د کعبې شریفي په نړولو شروع وکړه ترڅو تر مځکي یې ورسول او بیا یې شا و خوا پَردې پر را وګرځولې او د کعبې شریفي په نوې بِناء یې شروع وکړه او هغه شپږ ذراعه خالي مځکه چي د حِجَر په نامه دغسي پرېښوول سوې وه هغه یې هم پکښي داخله کړه او د کعبې شریفي د دېوالو په لوړ واله یا جګواله کي یې تر پخوا لس ذراعه نور هم زیات کړل او دوې دروازې یې ورکړې چي پر یوه دروازه به خلک ورننوتل او پر هغه بله به وتل، خو دغه زیاتوب یا تغیرات یې د هغه حدیث شریف په جرئت سره وکړل کوم چي حضرتِ عائشي رضی الله عنها د رسول الله ﷺ څخه روایت کړي دی او د مخه درته بیان سو.

د کعبې شریفي څلورم وار بناء یا جوړول هغه دي چي د عبدالله بن زبیر رضی الله عنه تر شهادت وروسته وسوه، چي واقعه یې امام مسلم رحمه الله د عطاء رضی الله عنه څخه روایتوي او وایي:

کله چي عبدالله بن زبیر رضی الله عنه د حجاج بن یوسف الثقفي له طرفه شهید کړل سو او په دغه جنګ کي د حجاج له طرفه کعبه شریفه په منجنیق ونړول سوه، نو حجاج بن یوسف و عبد الملک بن مروان ته چي د وخت خلیفه وُ د عبدالله بن زبیر رضی الله عنه د وژلو خبر او دا و لیکل: چي ابن زبیر کعبه شریفه د اهلِ مکې له نظره مخالفه جوړه کړې ده، عبدالملک بن مروان ورته ولیکل: موږ د ابن زُبیر د کارو د مخالفت إراده نه لرو، کوم چي په لوړ واله کي یې زیاتوب کړی دی پرهغه اندازه یې جوړه کړه، مګر دا چي حِجَر یې د کعبې شریفي په بناء کي داخل کړی دی بیرته یې ځني وباسه پر پخواني شکل یې کړه او دغه دوهمه دروازه چي یې ورکړې ده هغه هم بنده کړه، نو بیا کعبه شریفه ونړول سوه او بیرته د قریشو پر هغه پخواني شکل جوړه سوه.

د تاریخ په کتابو کي ذکرسوي دي: کله چي رشید هغه چي د عبّاسي خُلفاوو څخه دی خلیفه سو نو یې دا إراده وکړه چي کعبه شریفه ونړوي او بیرته یې د عبدالله بن زبیر رضی الله عنه د بناء پر قسم جوړه کړي، مګر امام مالک بن انس رحمه الله ورته و ویل:

یا امیرَالمؤمنین! د الله روی ته وګوره کعبه شریفه د وروستنیو پاچهانو د لاس لوبه مه ګرځوه (یعني: د هر چا چي إراده سوه چي تغیر پکښي را ولي، را ولي به یې) او په دې ډول د کعبې شریفې هیبت د خلکو د زړو څخه پورته کیږي، نو رشید هم د خپلې رأیې څخه واوښت او د کعبې شریفې نړول او جوړول یې پرېښوول.

داهغه څلور واره وه چي په یقیني ډول سره کعبه شریفه جوړه سوې ده.

مګر پنځم وار جوړېدل یې هغه دي چي په هغه کي شک او اختلاف سته او دا هغه جوړول دي چي د ابراهیمعلیه السلام تر جوړولو د مخه دي چي آیا د ابراهیمعلیه السلام ترجوړولو د مخه هم کعبه شریفه جوړه سوې ده که یا؟ په ځینو آثارو او روایاتو کي راغلي دي چي اول هغه څوک چي کعبه شریفه یې جوړه کړې ده هغه آدمعلیه السلام ؤ او د دغه جوړېدلو دپاره دلیل هغه حدیث شریف دی چي امام بیهقي یې د عبدالله بن عَمروؓ څخه روایتوي، عبدالله بن عَمرو ؓ وایي چي رسول اللهﷺ و فرمایل: الله عزوجل و آدم او حواء علیهما السلام ته و فرمایل: زما دپاره کور جوړ کړی او جبریلعلیه السلام دکعبې شریفې خط او نقشه ور واچول، نو آدمعلیه السلام مځکه کِندل او حواء علیها السلام یې خاوري او ډبري نقلولې، ترڅو چي اوبو ته و رسېدل، دکښته څخه ږغ پر وسو: یا آدم! بسته او بیا چي یې کعبه شریفه جوړه کړه د الله عزوجل له طرفه وحي ورته وسوې چي طواف پر وکړی او ورته و ویل سوه: ته اول انسان یې او دا اول بیت دی، بیا نو وختونه تېرېدل ترڅو چي نوحعلیه السلام دکعبې شریفې حج وکړی، بیا وختونه او قرنونه تېر سوه څو چي ابراهیمعلیه السلام یې دوهم وار دېوالونه پورته کړل.

خو امام بیهقي د حدیث شریف په آخر کي وایي: د دغه حدیث په اِسناد کي یوازي ابن لُهَیعه سته او ابن لهیعه ضعیفه دی په ده سره حجت او دلیل نه سيِ ویل کېدلای.

او هلته نور روایات هم سته چي په معنٰی کي دغه د بیهقي و روایت ته نژدې دي خو هغه ټول روایتونه له ضعفه خالي نه دي.

داسي یو روایت هم سته چي وایي: اول هغه څوک چي کعبه شریفه یې جوړه کړې ده شیث بن آدمعلیه السلام ؤ، اوس نو که دغه ضعیفه روایتو ته اعتبار ورکړل سي نو کعبه شریفه په ټول تاریخ او زمانه کي پنځه واره جوړه سوې ده، خو ښه او بهتره خبره

دا ده: چې پر هغه اعتماد وکړو چې په يقين سره ثابت دي، هغه دا چې کعبه شريفه څلور واره جوړه سوې ده لکه د مخه چې په وضاحت سره بيان سوه او بيله دغه څلور واره جوړېدلو څخه به يې علم الله ﷻ ته پرېږدو. هو په وروستنيو مختلفو وختو کې څو ځلي د کعبې شريفې د تعمير قسم قسم ترميمات او اصلاحات سوي دي.

د رسول اللهﷺ خلوت او تنهايي خوښېدل

څه موده وروسته او تر بعثت درې کاله د مخه رسول اللهﷺ د خلکو د دباندني ژوند څخه په تنګ ؤ، هلته فسق او فساد، فجور او د بتانو عبادت ؤ نو خود د رسول اللهﷺ او د ده د قوم په منځ کې ډېر فرق او ليري والی موجود ؤ، ځکه نو رسول اللهﷺ ته تنهايي او فکر کول او د الله ﷻ عبادت ډېر خوښ وګرځېدل، دا يې عادت ؤ چې څه موده ترمنځ به د څو ورځو او شپو دپاره غارِ حراء ته تلی (غارِ حراء په جبل نور کې يو کوچنئ غار دی) د غرو ځيني غارونه ډېر لوی وي مګر غار حراء کوچنئ غار دی چې فقط يو يا دوه نفره پکښې ځايېږي او د غره په لوړه حصه کې دی چې څوک بېله تکليفه او سترړيا څخه نه سي ورختلای، رسول اللهﷺ دغه ليري او ګوښه غار د خپل خلوت او تنهايي دپاره انتخاب کړی ؤ ځکه د دهﷺ نه وه خوښه چې بل څوک ور سره ملګری وي او مقصد يې هم يوازي والی او د الله ﷻ عبادت ؤ چې په دغه تنهايي کې به يې د کون په موجوداتو کې فکر کاوه او په دې کې به يې فکر کاوه چې د دې کون تر شا يو إداره کوونکی قدرت سته او رسول اللهﷺ په هغه څه نه ؤ راضي چې د دهﷺ قوم د هغه عقيده درلودل چې هغه شرک او باطل افکار وه، خو بيا هم رسول اللهﷺ ته يوه واضحه لار او معين شريعت نه ؤ ور معلوم چې په هغه سره مطمئن او راضي وي.

د رسول اللهﷺ دغه تنهايي اختيارول د الله ﷻ په إراده سره وه چې د رسالت و لوی امانت ته آماده سي او په هغه رسالت سره د مځکې په مخ کې تغير را ولي، رسول اللهﷺ ته تر بعثت درې کاله د مخه دغه تنهايي خوښه وګرځېدل او دغه کوچنئ غار يې د خپل فکر او عبادت دپاره خلوت ګاه وګرځول او دغه کوچنئ غار!

دوې خولې لري چي په يوه ورننوزي او بله خوله يې دکعبې شريفي طرف ته ده (لکه يو کلکين داسي ده) او د هغې خولې څخه کعبه شريفه معلومېږي.

نو کوم څوک چي غار حراء ته داخل سي کولای سي چي د دغه غار د داخل څخه کعبه شريفه و ويني، سبحان الله! دغه غار چي د کعبې شريفي څخه درې ميله ليري دی او د غره په ډېره لوړه حصه کي دی چي تقريبًا په يوه نيم ساعت کي څوک ورختلای سي، نو تاسي فکر وکړی چي رسول الله ﷺ به څومره ګرځېدلی وي چي د ځان او عبادت کولو دپاره دي دغسي ليري او ګوښه ځای پيدا کړي چي د هغه ځای څخه دي کعبه شريفه هم معلومېږي.

رسول الله ﷺ به په دغه غار کي د تَفَکُّر عبادت کاوه او کعبې شريفي ته به يې کتل، هر وخت به دغه غار ته د څو ورځو او شپو دپاره ورتلی او دا يې خوښه وه چي د رمضان په مياشت کي هلته ډېر واوسېږي، خو په هغه کال چي تر بعثت د مخه ؤ رسول الله ﷺ په دغه غار کي پوره يوه مياشت تيره کړه، په پخوا کي به پوره يوه مياشت هلته نه پاته کېدی مګر د بعثت په کال پوره يوه مياشت هلته پاته سو ځکه د الله جل جلاله عبادت ډېر خوښ ورته ګرځېدلی ؤ، هو! يو وخت به د خوړو يا اوبو را وړلو دپاره، يا دکور د خبر اخيستلو دپاره را کښته سو خو بيرته به هغه غره او هغه غار ته ولاړ.

په دغه آخري کال چي تر بعثت د مخه کال ؤ رسول الله ﷺ چي به پرلار رهي ؤ يا دغه غار ته به تلی يو آواز به يې اورېدی چي ويل کېدل به: السّلام عليکَ يا رسولَ الله! او ده ﷺ به شا وخوا وکتل هيڅوک به يې نه ليدل، په حيرت او فکر کي به سو چي دا څه آوازونه دي، رسول الله ﷺ فرمايي: چي بيا مي د وحيو تر نزول وروسته د جبريل عليه السلام څخه پوښتنه وکړه چي يا جبريل! تر بعثت د مخه چي به پرلاري تلم اورېدل به مي چي يو څوک راته وايي: السّلام عليکَ يا رسولَ الله! ما به شا وخوا وکتل څوک به نه وه، دغه ږغ چا کاوه؟ او دا څوک وه؟

جبريل عليه السلام وويل: يا رسولَ الله! دغه وَنو او ډبرو سلام درباندي وايه.

محترمه وروره او خوري! آيا نن ورځ پر رسول الله ﷺ درود ويل د ځان سعادت او خوشبختي نه بولې؟ رسول الله ﷺ چي په الهي دربار کي کوم لوړ مقام او عزت

لري زما او ستا درود ويلو ته ضرورت نه لري، الله جل جلاله او په آسمانو کي ملائکې، په هوا کي مرغان، په دښتو کي حيوانات، په اوبو کي ماهيان حتّی وُني او ډبري درود او سلام پر وايي، خو زما او ستا دپاره درود ويل هغه شئ دي چي ګټه او فايده يې موږ ته را رسيږي، د رسول الله ﷺ سره زموږ محبت په زياتيږي، د متابعت شوق يې را پکښې پيدا کيږي، درود ويل زموږ د ښه او بختور ژوند سبب ګرځي، حتّی د درود ويلو په برکت به مو إن شاء الله تعالٰی د رسول الله ﷺ شفاعت هم په نصيب سي.

نو وروره! په خپل ژوند کي درود ويل ډير کړه او د ځان عادت يې وګرځوه، نتيجه به يې په يقيني ډول سره په دنيا اوآخرت کي و وينې.

د وحيو نازلېدل

کله چي د رسول الله ﷺ د عمر خلويښت کاله پوره سوه د رسول الله ﷺ د ژوند په آفاقو کي د نبوت آثار او علامې ښکاره سوې، چي د هغو علامو څخه يو هم رشتيا خوب ؤ، رسول الله ﷺ به هيڅ خوب نه ليدی مګر هغه کار به عيناً په هغه شکل سره وسو چي په خوب کي به يې ليدلی ؤ، امام المحدثين امام بخاري رحمه الله د أم المؤمنين حضرت عائشې رضي الله عنها څخه روايت کوي چي فرمايي:

اول هغه شئ چي په هغه سره رسول الله ﷺ ته وحي شروع سوې هغه الرؤيا الصّالحه الصّادقه وه، يعني: صالحه او صادقه خوب ؤ، هيڅ خوب به يې نه ليدی مګر هغه به داسي پيښن او واقع سو لکه روښانه سهار، نو رشتيا خوب د نبوت د علامو او حصو څخه دی، خو پر دغه کيفيت شپږ مياشتي تيري سوې.

تاسي ته معلومه ده چي د نبوت ټوله موده او زمانه درويشت کاله ده، نو دغه صادقه خوب د نبوت شپږ خلويښتم جز دی او الله جل جلاله يې هغه چا ته ورکوي چي د ده جل جلاله خوښه وي، کله چي په غار حراء کي د رسول الله ﷺ د خلوت او تنهائی دريم کال او د رمضان المبارک مياشت وه د الله جل جلاله دا خوښه او إراده سوه چي د مځکي پر خلکو خپل رحمت نازل کړي او رسول الله ﷺ په نبوت او رسالت سره مکرم کړي، څو هغه معينه ورځ راغله چي يوازي د مسلمانانو تاريخ ته نه بلکه د بشر

تاریخ ته او د ټولي مځکي د مخ تاریخ ته یې تغیر ورکړی، که موږ دغې ورځي ته فکر او حساب وکړو په دلائلو او قرائنو سره دا ممکنه ده چي دغه مبارکه ورځ معلومه او معینه کړو، دغه ورځ د دوشنبې ورځ او د روژې د میاشتي یو ویشتم تاریخ ؤ چي دا د (۶۱۰) میلادي کال د اګست د میاشتي لسمه ورځ وه او د رسول الله ﷺ عمر په دغه وخت کي په قمري حساب سره پوره څلوېښت کاله شپږ میاشتي او دوولس ورځي ؤ او په شمسي حساب سره نه دیرش کاله درې میاشتي او دوه ویشت ورځي ؤ، دغه د دوشنبې ورځ د بعثت او رسالت اوله ورځ ده، رسول الله ﷺ فرمایي: زه په غار حراء کي ناست وم چي ناڅاپه (دفعتاً) یو سړئ را ته راغلی.

دغه سړئ جبریل علیه السلام ؤ او د یوه انسان په شکل او قیافه ورته راغلی نه د ملائکې په شکل، نو رسول الله ﷺ فرمایي: ناڅاپه یو سړئ راغلی چي سپین کالي یې اغوستي وه او د ده سره د دېباج یو لوښی یا ټوکر ور سره ؤ (دېباج ورېښمین ټوکر دی) او په هغه کي یو کتاب ؤ، څرنګه چي دغه نفر په یوه وار او ناڅاپه را ښکاره سو وې بېرولم (بې رډغه، بې خبره په نیمه شپه توره تاریکه او په غره کي ناڅاپه او یو دم سړئ پیدا سو) سړئ را نژدې سو کتاب یې را ته ونیوی او ویل: یا محمّد! إقرأ، اې محمّده! و وایه، رسول الله ﷺ د بیري په حالت کي ورته و ویل: زه ویونکی نه یم (یعني: لیک او لوست مي نه دي زده) نه شئ ویلای سم او نه یې لیکلای سم.

تاسي ته معلومه ده چي رسول الله ﷺ اُمّي ؤ، ویل او لیکل یې نه وه زده، که چیري د ده ﷺ ویل او نوشته کول زده وای کفارو به دا تهمت پر ویلای چي دا قرآن تا جوړ کړی او لیکلی دی، خو اوس د ده ﷺ قوم او ټولو قریشو ته دا معلومه وه چي محمّد ﷺ اُمّي دی.

نو رسول الله ﷺ فرمایي: دغه سړي زه په غېږ کي ونیولم او کښې یې کښم، قریبه وه چي د دغه کښېکښلو سره مي روح وتلی وای، د رسول الله ﷺ بېره نوره هم زیاته سوه او دغه نفر بیا را ته و ویل: یا محمّد! إقرأ، رسول الله ﷺ بیا ورته و ویل: زه ویونکی نه یم، وایي: بیا یې زه په غېږ کي ونیولم او کښې یې کښم او وې ویل: یا محمّد! إقرأ، د دریم وار دپاره محمّد ﷺ و ویل: زه ویونکی نه یم، نو وایي: دریم

واريې بيا دومره په قوت سره کښېکښېم قريبه وه چې نفس مې وخېژي او بيا يې و ويل:
يا محمّد! و وايه، رسول الله ﷺ ورته و ويل: څه شي و وايم؟ جبريل عليه السلام و ويل:

﴿اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ ۝١ خَلَقَ الْإِنسَانَ مِنْ عَلَقٍ ۝٢ اقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ ۝٣ الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ ۝٤ عَلَّمَ الْإِنسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ ۝٥﴾.[العلق]

فقط د سورةُالعلق دغه اولني پنځه آياته يې ور ته تلاوت کړه، دغه پنځه آياته هغه اولني آياتونه دي چې د آسمان څخه په ليلة القدر کې نازل سوي دي الله عزوجل فرمايي:

﴿إِنَّا أَنزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ ۝١﴾.

يعني: موږ دغه قرآن مجيد په ليلة القدر کې نازل کړی دی.
او د روژې په مياشت کې نازل سوی دي، ځکه بيا هم الله جل جلاله فرمايي:

﴿شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِيَ أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ﴾. [بقره: ۱۸۵]

د روژې مياشت هغه مياشت ده چې په هغه کې قرآن مجيد نازل کړل سوی دی.

رسول الله ﷺ فرمايي: کله چې مې دغه آياتونه و ويل، دغه سړی غائب سو او ولاړی، رسول الله ﷺ ډېر زيات په بېره کې ؤ چې دا څه کيفيت او حالت دی؟ په دغه وخت کې د رسول الله ﷺ صادقه او مخلصه زوجه حضرت خديجه رضي الله عنها چې هلته په خپل کور کې وه، په زړه کې يې ور و ګرځېدل: چې محمّد ﷺ ته يو څه ور پېښه سوې ده، نو يې خپل يو مريئ غار حراء ته ولېږی چې ولاړ سه وګوره چې محمّد ﷺ ته څه پېښه ده؟ ځکه دې ته معلومه وه چې رسول الله ﷺ هلته دی، دلته بيا رسول الله ﷺ د غار حراء څخه را وتلی دی او په ډېر تلوار د کور و طرف ته رهي دی، د ډېري بيري په سبب د ځغستا پر قِسم په تلوار او چابکي سره د کور پر طرف رهي دی، مريئ چې غار ته راغلی وې ليدل چې رسول الله ﷺ نسته نو مريئ دې خوا ها خوا ته د رسول الله ﷺ په پلټنه او پيدا کولو مشغول سو او رسول الله ﷺ د مکې مکرمې پر طرف په تلوار رهي دی، رسول الله ﷺ د بيري او خوف په حالت کې خپل کور ته ولاړ، خديجې رضي الله عنها چې دئ ﷺ وليدی پوه سوه چې رسول الله ﷺ ډېر

بېرېدلی دی او اوس هم د بیرې په حالت کې دی او له ډېرې بیرې څخه رېږدي او وایي: زَمّلونِي زَمِّلونِي، یعني: پټ مې کړی، پټ مې کړی، لکه د چا چې یخ کېږي او رېږدي، خدیجې رضي الله عنها هم په یوه کالي پټ کړی تر څو چې بېره ځني ولاړه او آرام سو.

نو بې خدیجې رضي الله عنها ته هغه ښه ښه سوې قصه وکړه، ټول هغه واقعات چې ورته پېښ سوي وه ورته بیان یې کړه او ویل: زه پر ځان و بېرېدم، خدیجې رضي الله عنها ورته وویل: ښایي ته داسي فکر کوې چې دا د جن او پیري اثر وي؟ رسول الله ﷺ ویل: هو، خدیجې رضي الله عنها وویل: یا والله تا ته هیڅکله د جن او پیري شر او آزار نه در رسیږي او الله تا نه خرابوي، ځکه ته صلهٔ رحمي وصلوې، یعني: د دوستانو او اقرباوو حقوق پر ځای کوې، په خبرو کې رشتیا وایې، د ضعیفانو مرسته کوې، د محتاجو ضرورت او اړتیا رفعه کوې، د مېلمه عزت کوې، د حق مرسته او طرفداري کوې، ټول اخلاق دې ښه او کریم دي، جن تا ته تکلیف نه سي در رسولای، نو بې هم رسول الله ﷺ پر ښاوه چې ښه آرام سو بیا یې نو وَرَقَه بن نَوفَل ته چې د خدیجې رضي الله عنها د اکا زوی ؤ ور وستی، دغه ورقه چې عرب او قریش ؤ نصراني سوی ؤ او دا قصه به په وروسته کې درته وکړو چې څنګه او ولې نصراني سو، مقصد ورقه بن نوفل د خدیجې رضي الله عنها د اکا زوی نصراني ؤ، څرنګه چې ده د یهودو او نصاراوو کتابونه لوستل او انجیل یې د عِبراني څخه په عربي ډېر لیکلی ؤ، نو د ډېرو معلوماتو خاوند ؤ، په عمر ډېر او په سترګو ړوند سوی ؤ، د انبیاء علیهم السلام د ژوند معلومات ورته وه او دا هم ورته معلومه وه چې د را تلونکي نبي وخت او زمانه را نژدې سوې ده.

کله چې دوی وَرَقه ته ورغله خدیجې رضي الله عنها ورته وویل: یا ابن عم! اې د اکا زوه! د وراره څخه دې د ده حال واوره، ورقه وویل: اې وراره! څه دې لیدلي او اورېدلي دي؟ رسول الله ﷺ هغه خپل حال ورته بیانوي او ورقه په ډېر تعجب غوږ ورته نیولی دی او اوري یې، ورقه ته چې د آسماني کتابو څخه د آخري او راتلونکي نبي په باره کې کومې علامې ور معلومې وې هغه ټولې په محمّد ﷺ کې موجودې وې، نو یې په آخر کې په لوړ آواز و ویل: الله اکبر والله ناموس اکبر درته راغلی دی هغه چې الله جل جلاله و موسی علیه السلام ته را استولی ؤ.

د ناموس اکبر څخه مقصد جبریل عليه السلام دی او د ناموس معنٰی؟ یعني: د سِر او پټ راز ساتونکی، مګر هو هغه د خیر او مصلحت راز او د جاسوس معنٰی: د شر او بد راز ساتونکی، نو د جبریل عليه السلام یو نوم ناموس اکبر دی او بل نوم یې روح یا روح القُدُس دی، لکه څرنګه چي الله جل جلاله په قرآن کریم کي فرمایي:

﴿فَأَرۡسَلۡنَآ إِلَيۡهَا رُوحَنَا﴾. [مریم: ۱۷]

یعني: موږ و مریم علیها السلام ته زموږ روح ور واستاوه، د روحنا څخه مقصد جبریل عليه السلام دی او بیا هم الله جل جلاله فرمایي:

﴿تَنَزَّلُ ٱلۡمَلَٰٓئِكَةُ وَٱلرُّوحُ فِيهَا﴾.

یعني: په لیلة القدر کي ملائکې او جبریل عليه السلام را کښته کیږي.

دلته هم د روح څخه مقصد جبریل عليه السلام دی، خیر ورقه بن نوفل و ویل: والله ناموس اکبر درته راغلی دی، هغه چي موسٰی ته راغلی ؤ او عیسٰی عليه السلام یې نه کړی یاد دا ولي؟ څکه د ورقه دا عقیده نه وه چي عیسٰی عليه السلام نبي دی.

ورونو! نصارا پر درې قسمه دي، یوه ډله یې وایي: عیسٰی عليه السلام په خپله رب او إله دی (العیاذ بالله) او د نصاراوو بله ډله بیا وایي: چي مرتبې او درجې درې دي، یوه د الله درجه ده او یوه د نبي درجه ده او د دغو دوو درجو په منځ کي یوه بله درجه سته چي تر الله کښته او تر نبي لوړه ده او عیسٰی عليه السلام په دغه درجه کي دی، د ورقه بن نوفل عقیده هم داسي وه، چي دغه عقیده نه پوره شرک دی او نه پوره توحید دی، نو څکه ورقه بن نوفل عیسٰی عليه السلام نه کړی یاد، بلکه ویل: دا هغه ناموس اکبر دی چي موسٰی عليه السلام ته راتلی او بیا دغه ورقه یوه عجیبه خبره وکړه، ویل: کشکي زه په هغه وخت کي ځوان وای چي ستا قوم تا د مکې څخه باسي او ما ستا مرسته کړې وای، رسول اللهﷺ په تعجب سره و ویل: ما د مکې له ښاره باسي؟ ما شړي؟ ورقه بن نوفل و ویل: هو! هر چا چه دغسي شئ را وړی دی لکه تا ته چي راغلی دی هغه څوک د خپل قوم له طرفه آزار سوی دی او دغه عمل همېشه د نبیانو سره کېدی، څرنګه چي ته هم نبي او رسول یې خامخا آزارېږې او که زه په دغه ورځ ژوندئ وم مرسته او کومک به دي وکړم.

دا نو د وحیو او بعثت شروع وه، اوس نو محمّد ﷺ د ځینو علماوو په قول د سورۃُ العلق د دغو آیاتو په نزول سره نبي سو مګر رسول نه دی، ځکه ځیني علماء د نبي او رسول فرق داسي بیانوي: نبي هغه دی چي وحي ورته نازلیږي خو په تبلیغ نه وي امر کړه سوی او رسول هغه دی چي هم وحي ورته راځي او هم د دین په تبلیغ سره مامور او مکلف وي، نو د دغو علماوو په قول محمّد ﷺ د سورۃُ العلق په نزول سره نبي سو، ځرنګه چي په تبلیغ نه سو امر نو رسول نه سو، خو بیا د سورۃُ المدثر په نزول سره رسول هم سو، ځکه هلته بیا په تبلیغ هم امر کړل سو (دا د علماوو یو قول ؤ)

پسله دغه غار حراء د واقعې څخه رسول الله ﷺ ته نور څه نه سوه پېښ او وحيِ هم نه نازلیږي چي دغي مودې ته علماء کرام (فترۃُ الوحي) وایي، یعني: وحيِ قطعه سوې او دا موده په هغه صحي روایتو کي شپږو میاشتو ته ورسېدل، که څه هم ځینو علماوو دا موده درې کاله بللې ده خو دا مطلقاً خطا ده او هغه راجحه روایت دا دی چي دغه د وحیو د قطعه کېدلو موده شپږ میاشتيٰ وه، پوره نیم کال وحيِ قطعه دي هیڅ شئ نسته، نو له دغه جهته علماء کرام رشتیا او صادقه خوب د نبوت شپږ څلویښتمه حصه بولي، ځکه نبوت یا رسالت ټوله درویشت کاله ؤ، که دغه درویشت کلونه و شپږو میاشتو ته واړوو نو شپږ څلویښت واره (٦) میاشتي ځني جوړېږي.

او په دغه موده کي چي وحيِ نه وې رؤیا الصادقه موجوده وه، نو ځکه رؤیا الصادقه د نبوت شپږ څلویښتمه حصه سوه، خیر په دغو شپږو میاشتو کي ورقه بن نوفل هم وفات سو او رسول الله ﷺ فرمایي: ورقه بن نوفل مي په جنت کي ولیدی، ځکه د هغه د اسلام إراده وه، په خپل نیت جنت ته داخل سو او د ورقه د ژوند په وخت کي رسول الله ﷺ هم څوک و اسلام ته نه دي دعوت کړي او د هیچا څخه یې د ایمان را وړلو طلب او غوښتنه نه وه کړې، نو ورقه بن نوفل په هغه خپل نیت چي ویل کشکي زه ځوان وای او ستا مرسته مي کړې وای جنت ته داخل سو، دا هم د الله جل جلاله الٰهي رحمت او احسان دی چي د ورقه پر نیت یې معامله ور سره وکړه که څه هم دئ تر رسالت د مخه وفات سو خو جنت ته داخل سو.

اوس نو په دغو شپږو میاشتو کي چي وحيِ قطعه دي که څه هم رسول الله ﷺ

په اولو ورځو کې ببرېدی او په ببره کې ؤ، خو څه موده وروسته یې زړه غوښتی چې بیا جبریل علیه السلام ورته راسي او وحي ورته را وړي شوق او علاقه یې پیدا سوه تر داسي اندازې چې دښت او صحرا ته به وَوتی، غرو ته به ولاړی او هلته به په انتظار ؤ چې ښایي جبریل علیه السلام ورته راسي.

د وحیو د قطعه کېدلو څخه مقصد هم دا ؤ چې د رسول اللهﷺ د جبریل علیه السلام و ملاقات او د وحیو و نزول ته شوق او علاقه پیدا سي چې واقعاً هم داسي سوه، رسول اللهﷺ د هغه د مخنۍ بیڼي پر ځای اوس دښت او غرو ته وزي او د دې انتظار کوي چې د جبریل علیه السلام سره ملاقي سي، دا ورځي د رسول اللهﷺ دپاره ډیري درنې او له خواشینیه ډکي ورځي وې چې آیا زما څخه خو به داسي یو کار نه وي پېښ سوی چې زما رب را څخه ناراضه سوی وي، حتّی ځیني وختونه به یې دا إراده وکړه چې د غره څخه ځان را وغورځوي، خو یوه ورځ یې ناڅاپه د آسمان له طرفه ږغ واورېدی چې ویل: یا محمّد! رسول اللهﷺ فرمایي: سر مي را پورته کړی چې یو عجبه منظر دی، انسان ته هیڅکله داسي حالت نه پیښیږي، و مي لیدل چې جبریل علیه السلام په هوا کي پر یو عرش ناست دی او شپږ سوه وزرونه یې دي چې د مشرق او مغرب منځ یې تول ډک کړی ؤ، ټول آسمان یې نیولی ؤ، وایي د آسمان هر طرف ته چې به مي کتل دغه جبریل مي لیدی او دغه ږغ کوي:

یا محمّد! أنتَ رسُولُ الله وَ أنَا جبریل.

یعني: یا محمّد!ﷺ ته رسول الله یې او زه جبریل یم او رسول اللهﷺ د ډیري بیري څخه پرخپل ځای ولاړ دی، له بیري او وَهمه حرکت نهِ سي کولای، د دغه منظر او مشهد بیان اللهﷻ په قرآن مجید کي کړی دی او فرمایي:

﴿وَٱلنَّجۡمِ إِذَا هَوَىٰ ۝١ مَا ضَلَّ صَاحِبُكُمۡ وَمَا غَوَىٰ ۝٢ وَمَا يَنطِقُ عَنِ ٱلۡهَوَىٰٓ ۝٣ إِنۡ هُوَ إِلَّا وَحۡيٞ يُوحَىٰ ۝٤ عَلَّمَهُۥ شَدِيدُ ٱلۡقُوَىٰ ۝٥﴾. [النجم]

یعني: قسم دی په ستورو سره چې غروب یا طلوع وکړي چې نه دی ګمراه سوی ملګری ستاسي چې مقصد رسول اللهﷺ دی، یعني: رسول اللهﷺ نه د غلط فهمیه

د صحي لاري اوښتی دی او نه په خپل قصد او اختیار سره د لاري اوښتی دی، بلکه لکه د آسمان ستوري چي په ختلو او لوېدلو کي پر یوه معینه او مقرره سوې لار ځي، همدارنګه رسول الله ﷺ د الله ﷻ له طرفه پر معینه سوې لار برابر ځي او دا امکان نه لري چي مخالفت ځني وکړي او نه محمّد ﷺ د خپلي غوښتني او خواهش مطابق خبري کوي او نه دی دغه قرآن مګر وحيِ دي چي و ده ته لېږل سوي دي، ده ته شدید القوٰی: د ډېرو شدیدو قوتو خاوند (چي جبریل علیه السلام دی) ښوولي دي.

ورونو! جبریل علیه السلام د ملائکو رئیس او قائد دی او انبیاء علیهم السلام ته د رسالت او وحیو په رسولو تر نورو ملائکو غوره کړه سوی او اختیار سوی دی، د ملائکو څخه بل داسي څوک نسته چي رسولانو ته دي وحيِ راوړي بیله جبریل علیه السلام څخه او جبریل علیه السلام شدیدُ القوٰی دی، د ده د قوت څخه یو دا دی چي پوره او کامل ښاریې د وزر په یوه طرف چپه واړاوه، د دغه لوی ښار چي د لوط علیه السلام د قوم ښارۇ لوړه حصه یې کښته کړل او کښته حصه یې لوړه کړه، دا د جبریل علیه السلام قوت دی.

﴿ ذُو مِرَّةٍ فَٱسْتَوَىٰ ۝٦ وَهُوَ بِٱلْأُفُقِ ٱلْأَعْلَىٰ ۝٧ ثُمَّ دَنَا فَتَدَلَّىٰ ۝٨ فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَىٰ ۝٩ فَأَوْحَىٰٓ إِلَىٰ عَبْدِهِۦ مَآ أَوْحَىٰ ۝١٠ مَا كَذَبَ ٱلْفُؤَادُ مَا رَأَىٰٓ ۝١١ ﴾

[النجم]

الله جل جلاله فرمایي: چي دا واقعي لیدل دي، خیال او تصور نه دی، بلکه حقیقتاً یې جبریل علیه السلام ولیدی.

ورونو! رسول الله ﷺ د خپل رسالت په ټوله موده کي جبریل علیه السلام پر خپل واقعي شکل فقط دوه واره لیدلی دی، بشر دا نه سي تحمل کولای چي ملائکې و ویني نو ځکه جبریل علیه السلام به د وحیو راوړلو په وخت کي رسول الله ﷺ ته په قِسم قِسم صورتو او شکلو سره راتلی.

د مخه تردې چي د رسول الله ﷺ د رسالت او نبوت د ژوند په تفصیلاتو شروع وسي دا ښه او لازمه ده چي د وحیو اقسام او اشکال در وښوول سي ځکه وحيِ د رسالت اساس او د دعوت ریښه او اصل بلل کیږي، نو وحيِ یا نزول د وحیو پر شپږ قسمه دي، یعني: رسول الله ﷺ ته وحيِ پر شپږ قسمه نازلي سوي دي.

اول: د خوب لیدل دي، علماء کرام وايي چې د أنبياء علیهم السلام خوب وحيِ دی. ځکه ابراهيم علیه السلام خپل زوی ته وويل:

﴿يَـٰبُنَيَّ إِنِّيٓ أَرَىٰ فِي ٱلْمَنَامِ أَنِّيٓ أَذْبَحُكَ﴾. [الصافات: ۱۰۲]

يعني: اې زما زويه زه پرله پسې په خوب کي وينم چې تا حلالوم.

نو دغه خوب وحيِ وې.

دوهم: دا چه جبريل علیه السلام به د رسول الله ﷺ په زړه کي هغه د مقصد شئ ور واچاوه، بېله دې څخه چې رسول الله ﷺ ملائکه وويني په زړه کي به يې يو احساس پيدا سو، لکه څرنګه چې رسول الله ﷺ فرمايي:

« إنَّ الرُّوحَ الأمين نَفَثَ في رَوْعِي أنَّهُ لَيسَ مِنْ نَفْسٍ تَموتُ حتّى تَسْتَوفِي رِزقَها، فَاتَّقُوا اللهَ وَأجْمِلُوا في الطَّلَب، وَلا يَحْمِلُكُم إسْتِبْطاءُ الرِّزقِ على أن تَطلُبُوهُ بِمَعاصِي اللهِ فَإنَّهُ لا يَنالُ ما عِندَهُ إلاَّ بطاعَتِه ». [رواه: ابن أبي شيبه]

يعني: روحُ الأمين چې جبريل علیه السلام دی زما په زړه کي را واچول (چې موږ و دغه ته الهام وايو) رسول الله ﷺ فرمايي: الهام را ته وسو چې هيڅ نفس يا هيڅ ژوندئ مخلوق تر هغو پوري نه مري چې رزق يې پوره نه سي، نو د الله جل جلاله څخه وبيرېږی او د رزق په طلبولو کي سمه لار اختيار کړی او د رزق طلبول بايد تاسي دې ته مجبوره نه کړي چې د الله جل جلاله په معصيت او ګناه يې طلب کړی، ځکه هر هغه څه چې د الله جل جلاله سره دي بېله اطاعته د الله په بل شي سره نه حاصلېږي.

خو د دې حديث په بيانولو سره زموږ مقصد الهام ؤ چې دا هم د وحيو يو قسم دی.

د وحيو درېيم قسم دا دی: چې رسول الله ﷺ ته به جبريل علیه السلام د يوه سړي په شکل سره راغلی او په دغه قسم وحيو کي به اصحابِ کرامو هم دغه سړئ ليدی او دا د دوو نفرو د تفاهم او پوهېدلو دپاره د وحيو هغه تر ټولو آسانه طريقه ده، ځکه دلته د دواړو طرفو په منځ کي تجانُس او يو شئ والی موجود وي او ډېر ځله جبريل علیه السلام و رسول الله ﷺ ته د دِحيَةُ الكَلبي رضي الله عنه په شکل راغلی دی.

د وحيو څلورم قسم داسي ؤ: چې د زنګ يا زنګولې د شرنګهاري په شکل سره به يو آواز ؤ، چې د وحيو په اقسامو کي دغه قسم وحيِ د رسول الله ﷺ دپاره هغه تر ټولو

سخته طريقه او مشکل قسم د وحيو ؤ، تر داسي اندازې چي په ډېر شديد يخ کي به پر رسول الله ﷺ خولې را بهېدلې او که به پر کوم حيوان سپور ؤ د هغه حيوان ځنګنونه به پر مځکه کت سوه، يو وخت و رسول الله ﷺ ته دغه قسم وحيِ نازلېدې او د رسول ﷺ مبارک ځنګون د زيد بن ثابت رضي الله عنه پر ځنګانه پروت ؤ، زيد رضي الله عنه وايي: قريبه وه چي د رسول الله ﷺ د ځنګانه د دروند والي په سبب مي ځنګون په مځکه ننوزي.

د وحيو پنځم قسم دا دی: چي رسول الله ﷺ به د وحيو راوړونکې ملائکه يعني جبريل عليه السلام په هغه خپل واقعي شکل کوم چي الله جل جلاله پر هغه شکل خلق کړی او پيدا کړی ؤ وليدی او دغه قسم وحيِ و رسول الله ﷺ ته د ټول رسالت په موده کي دوه واره پيښي سوي دي، لکه الله جل جلاله چي په سورةُالنجم کي ذکر کړي دي.

د وحيو شپږم قسم هغه دی: کوم چي الله جل جلاله د معراج په شپه لوړ تر آسمانو پر رسول الله ﷺ لمنځونه فرض کړل، بيله واسطې بيله ملائکې د پردې تر شا خطاب او خبري کول وه او لکه د موسٰی عليه السلام سره چي په جبل طور کي څو واره داسي وسوه، چي د الله جل جلاله خبري به يې اورېدلې او هغه عزوجل به يې نه ليدی او دا د وحيو هغه کاملترين شکل او صورت دی. *بيرته قصې ته راسه:*

نو جبريل عليه السلام و رسول الله ﷺ ته په خپل واقعي شکل او حقيقي صورت فقط دوه واره ښکاره سوی دی چي اول وارېې دغه د بعثت په شروع کي ؤ او دوهم وار د إسراء او معراج په شپه ؤ او د دغه اول او دوهم وار په باره کي الله جل جلاله په سورةُالنجم کي فرمايي:

﴿ مَا كَذَبَ ٱلْفُؤَادُ مَا رَأَىٰٓ ﴿١١﴾ أَفَتُمَـٰرُونَهُۥ عَلَىٰ مَا يَرَىٰ ﴿١٢﴾ وَلَقَدْ رَءَاهُ نَزْلَةً أُخْرَىٰ ﴿١٣﴾

يعني: د محمّد ﷺ زړه خلاف نه وه ورته ويلي، هغه چي جبريل عليه السلام يې په سترګو ليدلی ؤ، آيا تاسي د محمّد ﷺ سره په دغه شي کي چي ده ليدلی دی بحث او جنجال کوئ؟ او خامخا محمّد ﷺ بل وار بيا جبريل عليه السلام ليدلی دی، چيري يې ليدلی دی؟﴿ عِندَ سِدْرَةِ ٱلْمُنتَهَىٰ ﴾ دا هغه دوهم وار ليدل دي چي د معراج په شپه د سِدرةُ المُنتهٰی د وُني يا درختي سره وسوه، چي د دغه تفصيلي بيان به إن شاء الله تعالی د معراج په قصه کي درته راسي.

نو دغه اوسنئ منظر او مشهد چي رسول الله ﷺ د اول وار دپاره جبريل عليه السلام په خپل واقعي شكل او صورت سره ويني ډير عجيب او نادره حالت ؤ، رسول الله ﷺ له ډيره خوفه پرخپل ځای حيران ولاړ دی هيڅ حركت نه كوي هري خوا ته چي كوري آسمان په جبريل عليه السلام ډک دی او دغه ورته وايي:

يا محمّد! أنتَ رسولُ الله وَأنا جبريل.

څه وخت دغه حالت ؤ چي بيا جبريل عليه السلام د ده ﷺ له نظر او ليدلو څخه غايب شو او رسول الله ﷺ د ډيري بيري او خوف په حالت كي كور ته راغلی او ريږدي او وايي: زَمّلوني زَمِلوني، پټ مي كړی، پټ مي كړی.

رسول الله ﷺ په بستر كي ځان پېچلی ؤ چي جبريل عليه السلام وحيِ ور ته را وړې او دا وار يې د الله جل جلاله له طرفه رسالت ور ته را وړی چي هغه وحيِ د سورةُ المدثر دغه آياتونه وه:

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلۡمُدَّثِّرُ ۝١ قُمۡ فَأَنذِرۡ ۝٢﴾.

يعني: اې هغه څوكه چي د وحيو له بيري دي ځان په كالو كي پېچلی دی! د خوب له بستره ولاړ سه او خلک د الهي عذاب څخه يا په الهي عذاب سره وبېروه.

چي دا د خلكو په بېرولو او إنذار سره الهي امر دی او د رسالت درنه وظيفه د رسول الله ﷺ پر غاړه ورولوېدل او نور هم ورته فرمايي:

﴿وَرَبَّكَ فَكَبِّرۡ ۝٣ وَثِيَابَكَ فَطَهِّرۡ ۝٤ وَٱلرُّجۡزَ فَٱهۡجُرۡ ۝٥ وَلَا تَمۡنُن تَسۡتَكۡثِرُ ۝٦﴾.

يعني: او خپل رب په لويي سره يادوه او خپل كالي دي پاک وساته، گناه او بتان پرېږده، يعني: ظاهر او باطن دي بايد پاک وي او داسي احسان او نيكي مه كوه چي بدل يې ډير غواړې.

الله جل جلاله مور ته لوړ همت را ښيي چي هر شئ كه مال وي كه دولت، كه علم وي كه خلكو ته لار ښوونه هر څه چي چا ته وركوې دا نه ښايي چي د هغه عوض او بدل وغواړې بلكه ته بايد د دغه شكر آداء كړې چي الله جل جلاله تا ته دغه نعمتونه دركړي دي.

او فرمايي: ﴿وَلِرَبِّكَ فَٱصۡبِرۡ ۝٧﴾.

او خپل رب ته صبر كوه، يعني: اوس نو ستا آزارېدل شروع سوه، خلک دي بېله

آزارولو نه پرېږدي ته باید صبر وکړي.

دغه ټول الٰهي امرونه یوازي رسول الله ﷺ ته نه بلکه ټول محمّدي امت ته لار ښوونه ده، نو مسلمان وروره! کوم زحمتونه او تکلیفونه چي د دعوت په لار کي تا ته پېښېږي د هغه په مقابل کي د صبر او تحمله څخه کار اخله او پوه سه چي دغه د تبلیغ او دعوت عظیم الشانه وظیفه بیله زړه ورتیا او حوصلې، صبر او استقامته څخه پای ته نه رسیږي.

تر دغه وروسته د وحیو نزول پرله پسې سو او همېشه وحيِ نازلېدلې او بیا د سورةُ المزمل دغه آیاتونه نازل سوه:

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلْمُزَّمِّلُ ۝١ قُمِ ٱلَّيْلَ إِلَّا قَلِيلًا ۝٢﴾.

یعني: اې هغه څوک چي ځان دي په کالو کي پېچلی دی! په شپه کي لمانځه ته ولاړ سه، بیله لږي حصې څخه، یعني: شپه په عبادت تیره وه، څوک د شپې څه حصه آرام کوې کومه مضائقه نسته، پروا نه لري.

دا نو ورسول الله ﷺ ته په عبادت کولو سره امر وُ. او بیا سورةُ الضحی نازل سو:

﴿وَٱلضُّحَىٰ ۝١ وَٱلَّيْلِ إِذَا سَجَىٰ ۝٢ مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلَىٰ ۝٣﴾.

یعني: قسم په څاښت چي روښانه دی او قسم په شپه چي تاریکه سي او ټول شیان په خپله تاریکه کي پټ کړي چي ستا رب ته نه یې پرې ایښی.

یعني: دا چي وحيِ نه نازلېدې دا د الله جل جلاله له طرفه ستا پرېښوول او مهجوره کېدل نه دي چي ته یې پرېښوولې بلکه د دې انقطاع څخه مقصد دا وُ چي ته مستعد سې، د وحیو د نزول دپاره شوق او استعداد پیدا کړې او پرله پسې آیاتونه نازلېدل او بیا هم الله جل جلاله هغه نعمتونه ذکر کړل چي رسول الله ﷺ ته یې ورکړي وه او فرمایي:

﴿وَلَلْءَاخِرَةُ خَيْرٌ لَّكَ مِنَ ٱلْأُولَىٰ ۝٤ وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضَىٰٓ ۝٥﴾.

او اې محمّده! ﷺ خامخا تا لره آخرت تر دنیا ښه او بهتر دی او ژر ده چي ستا رب به تا ته لویه برخه درکړي پس ته به راضي سې، الله عزّوجلّ نور هم هغه نعمتونه ورته بیانوي چي ده ﷺ ته یې پرله پسې ورکړي دي او فرمایي:

﴿أَلَمۡ یَجِدۡكَ یَتِیمࣰا فَـَٔاوَىٰ ۝٦ وَوَجَدَكَ ضَاۤلࣰّا فَهَدَىٰ ۝٧ وَوَجَدَكَ عَاۤىِٕلࣰا فَأَغۡنَىٰ ۝٨﴾

آیا ته یې یتیم نه وې پیدا کړی؟ بې پلاره یې پیدا کړې او بیا یې د پناه ځای درکړی او ته یې داسي پیدا کړی وې چي په شرعه او شرعي احکامو نه پوهېدې او تا ته یې شرعي احکام در وښوول او نبوت یې درکړی (دلته ضلالت د انحراف او دلاري ځخه د اوښتلو په معنٰی نه دی بلکه د ضلال معنٰی: د عبادت په طریقه نه پوهېدل او د هغې طریقې نه پېژندل دي، چي څوک باید څنګه د الله ﷻ عبادت وکړي) او ته یې فقیر یا مسکین پیدا کړې او بیا یې غني کړې، نو الله ﷻ د دغه سورت په نزول سره و رسول الله ﷺ ته اطمینان ورکړی او هغه خپل نعمتونه او احسانونه یې وریاد کړل چي ستا رب هیڅکله تا نه پرېږدي او نه دي مهجوروي بلکه احسان یې هم درباندي کړی دی او نور یې هم درباندي کوي.

ورونو! په جزیرةُ العرب کي تر رسول الله ﷺ او د هغه تر مبارک بعثت د مخه نور خلک هم موجود وه چي د الله ﷻ پر وحدانیت او یو والي یې عقیده درلودل، مګر دغه خلک چي الله ﷻ هدایت ورته کړی ؤ شمېر یې کم او لږ ؤ، د دغو لږو خلکو ځخه یو زید بن عَمرو بن نُفَیل ؤ، بل عثمان بن حارث او بل ورقه بن نوفل ؤ، دغه درې نفره د بتانو له عبادته بېزاره وه او بد یې ځني راتله، د مشرکانو د کارو ځخه په تنګ وه، دغه درې نفره سره کښېنستل او مشوره یې سره وکړه، ویل: دغه د بتانو عبادت خو عبث او بیهوده، غلط او باطل کار دی موږ باید د صحي او حق دین پوښتنه او پلټنه وکړو، نو په اتفاق سره دې خوا او ها خوا ته ګرځي، د لوی عالم پوښتنه کوي چي هغه و دوی ته حق دین او سمه لار ور وښیي، د دغه حق په تلاښ کي عثمان او ورقه بن نوفل نصارا سوه، مګر زید بن عَمرو بیا هم ګرځي غواړي چي پوره اطمینان حاصل کړي، خلکو یو نفر ور وښاوه چي دغه سړئ لوی عالم دی او هغه عالم یهودي ؤ، زید بن عَمرو هغه عالم ته ورغلی او ویل: ستا د دین بیان را ته وکړه چي څنګه دین دي دی؟ هغه عالم هم د خپل دین یهودیت په باره کي معلومات ورکړه د یهودیت عقائد او احکام یې ورته بیان کړه، زید ورته وویل: دغه دین حق او الٰهي دین دی؟

هغه و ویل: هو دا هغه حق دین دی.

زید بن عَمرو ورته وویل: زه څنګه یهودي کېدلای سم؟

عالم وویل: تر څو چه د الله عزوجل څه غضب درباندي و نه سي ته نه سې یهودي کېدلای ځکه الله عزوجل پر یهودو په غضب سوی دی، که ته غواړې چي یهودي سې د الله جل جلاله غضب به قبلوې بیانو یهودي کېدلای سې.

زید وویل: زما تیښته د الله جل جلاله له قهره او غضبه څخه ده زه د هغه رضا غواړم او ته مي د الله جل جلاله په غضب اخته کوې، یا! زه تر دې دین تیریم مګر بل څوک یا بله لار را وښیه.

عالم وویل: بل شئ نه دی را معلوم مګر دا چي حنیف سې.

زید ویل: حنیف څه شي دی؟

عالم وویل: هغه دا چي مُوَحِّد اوسې.

زید ویل: مُوَحِّد څه شي دی؟

عالم وویل: د ابراهیم علیه السلام دین حنیف او د توحید دین دی.

زید ویل: د ابراهیم علیه السلام دین څنګه دین دی؟

یهودي وویل: هغه دین نه دی را معلوم خو یو پخوانئ آسماني دین دی چي اوس بالکل له منځه تللی دی، عالمان یې ټول مړه سوي دي اوس د هغه دین احکام چا ته نه دي معلوم فقط دومره خبر یم چي الٰهي او د توحید دین دی، خو احکام او تفصیل یې نه دي را معلوم.

زید ویل: چي دا هم نه دی در معلوم نو یو بل دین را وښیه.

عالم وویل: زه تر دغه زیات نه پوهېږم ته و فلاني نفر ته ورسه هغه لوی عالم دی.

زید رهي سو هغه نفر ته ورغلی او ویل: ما ته حق دین را وښیه، څرنګه چي هغه عالم نصراني ؤ نو هغه وویل: دغه د مسیح علیه السلام دین حق دین دی، د دین عقائد او احکام یې ورته بیان کړه، دغه عالم چي نصراني ؤ د نصرانیت دین یې په تفصیل ور وښووی.

زید ویل: زه څنګه نصراني کېدلای سم؟

عالم ورته وویل: ته بېله ضلالته نه سې نصراني کېدلای ځکه نصارا ګمراه سوي دي، که ته غواړې چي نصراني سې څه ضلالت به قبلوې او بیا حساب پر الله دی.

زید ویل: زه له ګمراهیه او ضلالته تښتم او ته مي ګمراهۍ ته کشوې، زه مستقیمه

او ثابته لار غواړم.

عالم ووېل: زموږ دين دغه دى نور نو ته اختيار لرې.

ورونړو! الله جل جلاله په سورة الفاتحه کي فرمايي:

﴿غَيۡرِ ٱلۡمَغۡضُوبِ عَلَيۡهِمۡ وَلَا ٱلضَّآلِّينَ ۝٧﴾.

يعني: الهي ما ته د هغو کسانو لار مه رابنيې چي پر دوى غضب سوى دى چي يهود دي او د ګمراهانو لار مه رابنيې، چي نصارا دي. *(بيرته به خپلې قصې ته راسو)*

نو زيد هغه نصراني عالم ته و ويل: ښه يوه بله صحي لار او حق دين را وښيه، راهب و ويل: بله لار او حق دين نه دي را معلوم، مګر حنيف سې.

زيد ويل: حنيف څه شي دى؟

راهب ويل: هغه د ابراهيم عليه السلام دين دى آسماني او د توحيد دين دى مګر څرنګه چي د هغه دين عالمان مړه سوي دي چا ته يې د احکامو صحي معلومات نسته.

زيد ويل: بيله دغه څخه بل دين را وښيه، عالم و ويل: نور نو د صحي دين معلومات را ته نسته، نور ټول اديان منحرف او خطا دي زيد بن عَمرو په حيرت کي پاته سو چي څه وکړي؟ بيرته مکې مکرمې ته رهي سو او پرلاري د ځان سره وايي: الهي! ته شاهد يې چي زه د ابراهيم عليه السلام پر دين يم، زه حنيف يم، ټول را ته وايي: چي دغه دين حق دى، څرنګه چي زه يې په نور تفصيل او احکامو نه يم خبر نو دومره وايم چي زه موحِّد او د ابراهيم عليه السلام پر دين يم، بيله يوه الله بل د هيڅ شي عبادت نه کوم، مګر په دې هم نه پوهېږم چي څنګه لمونځ او عبادت وکړم خو د ابراهيم عليه السلام پر دين يم، کله چي به زيد بن عَمرو غوښتل چي لمونځ او عبادت وکړي نو به يې بيله حسابه رکوع او سجدې کولې، ځکه د عبادت هيڅ طريقه نه وه ور معلومه، د خپله ځانه څخه يې اجتهاد او عبادت کاوه، کله چي مکې مکرمې ته راغلى نور مشرکان هم توحيد ته ور بولي او د بتانو له عبادته يې منعه کوي، او وايي: يوازي د الله جل جلاله عبادت کوى، د مکې مکرمې نورو خلکو پرده بد ويل، ناپوه او بيعقل يې بلى خو دئ پر دغه خپل توحيد ټينګ ؤ، رسول الله ﷺ فرمايي: زيد بن عَمرو بن

نُفیل مي ولیدی چي کعبې شریفي ته یې تکیه کړې وه خلکو چي به طواف کاوه د شرک تلبیه به یې ویل، هغو به ویل:

« لَبَّیکَ اللّٰهُمَّ لَبَّیک، لَبَّیکَ لاَ شَرِیْکَ لَکَ لَبَّیک، اِنَّ الحَمْدَ والنِّعمَةَ لَکَ وَالْمُلْک، لاَ شَرِیکَ لَک »

پر دغه ځای به زید پرناري کړه بس بس نور مه وایه، مګر هغو به دغه الفاظ هم پر زیاتول:

{اِلاَّ شَرِیکاً هُوَ لَک، تَمْلِکُهُ وَ ما مَلَک}

چي دغه الفاظ د شرک الفاظ دي، مګر زید دوی د شرک د تلبیي د ویلو څخه منعه کول.

بل دا چي زید نور مشرکان د مړه سوي حیوان د غوښو د خوړلو څخه منعه کول، ویل هغه حیوان چي په خپله مړ سوی وي غوښي یې مه خوری او مشرکان یې د بتانو د تَقَرُب یا نژدې والي دپاره د حیواناتو د حلالولو څخه منعه کول.

یعني: کفارو چي به کوم حیوانات د بتانو پر نامه حلالول او دا یې عقیده وه چي دغه قرباني موږ دغو بتانو ته ورنژدې کوي، زید بن عَمرو له دغه کاره منعه کول او ویل به یې: حیوانات د بتانو پر نامه مه حلالوی، خلکو چي به پوښتنه ځني وکړه چي د تقرب دپاره د حیواناتو حلالول ولي منعه کوې؟ ده به ویل: حیوانات الله جل جلاله پیدا کړي دي او تاسي یې بل چا ته یا د بل چا پر نامه حلالوی عقل دا نه قبلوي.

د دغسي کارو غلطیا په عقل سره هم ثابتیږي، حیوانات الله جل جلاله پیدا کړي دي، خالق او رازق یې الله دی او مشرکانو به د بت پر نامه یا هغوته د نژدیکت دپاره حلالول.

مقصد دا چي زید بن عَمرو مشرکان د شرک د بدو او ناوړو کارو څخه منعه کول او دغه زید بن عَمرو تر بعثت پنځه کاله د مخه وفات سو رحمة الله علیه د رسول الله ﷺ سره یې لیدلي دي صحبت یې ورسره کړی دی، مګر د رسول الله ﷺ د بعثت او رسالت وخت یې نه دی نیولی، رسول الله ﷺ د دغه زید بن عَمرو په باره کي فرمایي:

«یُبعَثُ یومَ القِیامَةِ اُمَّةً وَحدَهُ »

یعني: دغه زید به د قیامت په ورځ یوازي دئ یو امت را پاخول کیږي، نور خلک به په مجموعي شکل سره امتونه وي.

دا د ابراهیم علیه السلام امت دی، دا د موسی علیه السلام امت دی، دا د عیسی علیه السلام امت دی، دغه رنګه ټول خلک امت امت دي، مګر زید بن عَمرو به یوازي د خپل ځان دپاره امت وي او رسول الله ﷺ فرمایي:

« رَأَيْتُهُ يَجُرُّ أَثْوَابَهُ فِي الجَنَّةِ »

ژباړه: زید مي ولیدی چي په جنت کي خپل کالي کشوي، یعني: په جنت کي اوسیږي، دغه زید بېله نبي بېله رسوله په خپل عقل او خپل کوښښ هدایت او سمي لاري ته ورسېدی. *دا د ورقه بن نوفل د نصرانیت او د زید بن عَمرو د توحید قصه وه.*

په جزیرةُ العرب کي د موحدینو څخه یو بل نفر هم ؤ چي قَس بن ساعده نومېدی، دغه قس د ډېر عمر سړئ ؤ ځیني مؤرخین د ده په عمر کي مبالغه کوي او وایي: عمر یې شپږ سوه کلو ته ورسېدی خو زموږ مقصد یې عمر نه دی بلکه دا مو مقصد دی چي قَس د هغو خلکو څخه ؤ چي دئ په خپله پر توحید ؤ او هم یې نور خلک توحید ته ور بلل او پسله مرګه یې پر را ژوندي کېدلو ایمان درلودی، پر بتانو یې بد ویل او خلک یې دغه خپلي د توحید عقیدې ته ور بلل، څرنګه چي قریشو د ده دغه د توحید عقیده نه زغمله او نه قبلوله سوای نو قَس یې د مکې مکرمې څخه وایستی (فراره یې کړی) ده په دښت او صحرا کي ژوند کاوه، څرنګه چي دئ پوه، هوښیار او حکیم سړئ ؤ خلک به هلته د ده د ملاقات او مشورو دپاره ورتله، حتّی دئ په وعظو او نصیحتو کي یو نثر هم لري او د ده په حکمتو به عربو مثالونه تېرول، د قَس د حکمتو څخه یو څه داسي دي: دئ وایي:

{مَنْ عَاشَ مَاتَ، وَمَنْ مَاتَ فَاتَ، وَكُلُّ مَاهُوَ آتٍ آتٍ}.

او بیا وایي:

« أَيُّهَا النَّاسُ استَمِعُوا وَعُوا، إنَّ فِي السَّمَاءِ لَخَبَراً، وَإنَّ فِي الأَرضِ لَعِبَراً، بَحْرٌ يَغُورُ، وَنُجُومٌ تَغُورُ، وَسَقفٌ مَرفُوعٌ، وَمِهَادٌ مَوضُوعٌ ».

او داسي نور حکمتونه هم لري، څرنګه چي قَس هلته په غرو او دښتو کي یوازي اوسېدی نو وحشي او ځیرونکو حیواناتو الفت ورسره نیولی ؤ، ده ته به راتله او ژوند

يې ور سره کاوه، تر داسي اندازې چي يو نفر وايي: زه يو وخت قُس بن ساعده ته د مشورې دپاره ورغلم، دئ د اوبو د حوض پر غاړه ناست ؤ او دغه حوض ته د اوبو د څښلو دپاره زمريان هم راتله، څو يوه به د اوبو په څښلو کي تر هغه بل ځان د مخه کاوه، قُس به هغه په لکړه و واهه او ورته ويل به يې: صبر وکړه چي ملګری دي اوبه وڅښي، او دغه قس هم تر بعثت د مخه وفات سو.

مقصد دا چي په جزيرةُ العرب کي د رسول الله ﷺ تر بعثت د مخه هم څو نفره موحِّدين موجود وه او خلک به يې توحيد ته ور بلل، مګر ويښ زړونه او اورېدونکي غوږونه نه وه چي د دوی آواز واوري، تر څو چي د الله جل جلاله له طرفه محمّد ﷺ په رسالت سره اختيار کړل سو او خلکو ته يې آخري رسالت را وړی او د الله جل جلاله له طرفه وحيِ ورته نازلي سوې، د مخه هغه نور موحِّدين موجود وه مګر اثر او نتيجه يې يا هيڅ نه وه، يا خو لږ او کمه وه، خو د رسول الله ﷺ د رسالت اثر لوی او ابدي اثر ؤ، چي ټوله جزيرةُ العرب او نور ډېر ملکونه يې له شِرکه خلاصه کړل او جهان يې د توحيد او وحدانيت په نور ډک کړی.

د رسول الله ﷺ رسالت او په دعوت سره مکلف کېدل

د الله جل جلاله له طرفه و رسول الله ﷺ ته د سورةُ المدثر د اولو آياتو په نزول سره يو شمېر الٰهي امرونه صادر سوه چي دغه امرونه په ښکاره او ظاهره سره ډېر بسيط او آسانه اوامر دي خو په حقيقت کي يې مقصد ډېر لوړ او اثر يې ډېر قوي دی، په دغو نازل سوي آياتو کي رب عزّوجلّ خپل رسول محمد ﷺ ته فرمايي:

اول: ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلۡمُدَّثِّرُ ۝١ قُمۡ فَأَنذِرۡ ۝٢﴾.

اې هغه څوک چي د وحيو د هيبته څخه دي ځان په کالو کي پېچلی دی! د خوب له بستره ولاړ سه او خلک د الله جل جلاله له عذابه وبېروه.

دلته د هر هغه چا انذار او بيرول مقصد دي چي د الله عزّوجلّ د رضاء او اوامرو څخه مخالفت

کوي، هر هغه څوک چي په عالَم کي موجود وي هغه باید د خپلو مخالفو اعمالو په بدو نتیجه او جزاء داسي وبیرول سي چي په زړه کي يې ربړد او وار خطايي پيدا سي.

دوهم: ﴿وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ ﴿٣﴾﴾.

او خپل رب په لويي سره يادوه.

د دې مقصد دا دی: چي په مځکه کي باید د هيڅا دپاره کبرياء او لويي نه سي پاته، د هر متکبر او مغرور شان او شوکت مات سي، لويي يوازي او يوازي يوه الله جل جلاله لره ده، بېله الله جل جلاله بل لوی او قوي، عظیم او متکبر نسته.

درېیم: ﴿وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ ﴿٤﴾ وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْ ﴿٥﴾﴾.

او خپل کالي یا لباس پاک وساته، بد کارونه، گناه او بتان پرېږده.

مقصد دا چي هر څوک باید په خپله ظاهري او باطني پاکي کي ډېر کوښښ وکړي، خپل نفس باید د گنهوله نجاسته تر داسي اندازې پاک کړي چي د ده نفس د الٰهي رحمت، هدایت او نُور قابل وګرځي او په بشري ټولنه کي یو مثال او نمونه سي، سالم زړونه و ده ته میلان پيدا کړي او ور جذب سي او هغه مشکوک زړونه د ده په هیبت او فخامت ثابت او سالم وګرځي.

څلورم: ﴿وَلَا تَمْنُن تَسْتَكْثِرُ ﴿٦﴾﴾.

او داسي لږ احسان مه کوه چي بدل يې ډېر غواړې.

د دې آيات څخه مقصد او هدف دا دی: چي يو څوک خپل کوښښ او فعاليت ډېر عظیم و نه بولي، بلکه نور هم همېشه په جِد او جُهد کي وي، د یوه کار تر خلاصولو وروسته د بل کار پر شروع کولو اقدام کوي، د حق د ثابتولو دپاره ډېر جُهد، ډېره تضحيه او قرباني ښندي او بیا هم دغه خپل کوښښونه تر داسي اندازې هیروي لکه هيڅ چي يې نه وي کړي.

او په آخرني آيات کي فرمايي:

﴿وَلِرَبِّكَ فَاصْبِرْ ﴿٧﴾﴾.

او خپل رب لره دي صبر کوه.

دلته و دې ته اشاره ده چې د معاندینو له طرفه څخه به مخالفتونه او آزارونه، پسخندونه او سپکوالی وینې، تر داسي اندازې چې ستا او ستا د اصحابو د وژلو کوښښونه به کیږي او غواړي به چې ټول هغه کسان چې پر تا را ګرځېدلي دي نیست او نا بود کړي، خو الله جل جلاله ورته فرمایي: چې پر دې ټولو به په پوره قوت او اطمینان، په ډاډ او ثبات صبر کوې، د خپل نفس د نفساني خوندو او لذاتو څخه به د یوه لذت په طمعه نه یې، بلکه د خپل رب عزوجل د رضاء په حاصلولو کي به کوښښ کوې.

الله اکبر! دغه امرونه په ظاهره څومره آسانه او بسیط دي، مګر په عمل کي څومره عظیم او فخیم دي، په خپله په دغو آیاتو کي دعوت او تبلیغ سته، اول دا چه: د انذار خپله معنٰی او مفهوم دا دی: چې په دنیا کي داسي اعمال سته چې نتیجه یې بده او کوونکي ته یې جزاء ورکول کیږي، حال دا چې هر څوک په دې پوهیږي چې په دې دنیا کي د انسان د اعمالو جزاء نسته، نو د انذار څخه مقصد دا سو چې بیله دې دنیا د ورځو څخه یوه بله داسي ورځ هم سته چې په هغه کي د اعمالو جزاء ورکول کیږي، چې هغه د قیامت ورځ ده او د دې څخه دا معلومه سوه چې بیله دغه دنیوي ژونده یو بل ژوند هم سته، چې هغه د آخرت ژوند دی.

دغه ټول تلاوت سوي آیاتونه د بندګانو څخه خالص او صریح توحید غواړي، هر مسلمان باید د خپل ځان او خپل نفس رضائیت، د نورو بندګانو رضائیت د الله عزوجل تر رضائیت پوري پریږدې، چې د دغو تلاوت سوو آیاتو نتیجه داسي ویلای سو:

اول: توحید.

دوهم: د قیامت پر ورځ ایمان.

دریم: د نفس پاکوالی، چې د دغه پاکۍ دپاره دوه شیه په کار دي، یو د ګنهو او فواحشو پریښوول او بل د خیر او فضائلو د اعمالو ډېرول.

څلورم: ټول کارونه به د الله عزوجل د رضاء دپاره وي.

پنځم: دغه ذکر سوي شیان به ټول پسله هغه څخه وي چې د محمّد ﷺ پر رسالت ایمان ولري، د هغه ﷺ تر قیادت او لارښوونو به لاندي وي.

او بیا نو رسول الله ﷺ د دغو اوامرو د پوره کولو دپاره تر شل کاله زیات جد او

جُهد وکړی، نه يې بيا استراحت کړی دی نه آرام، نه يې بيا د خپل ځان دپاره ژوند کړی دی نه د خپلې کورنۍ دپاره، ټول عمر يې په دعوت إلى الله او جهاد في سبيل الله کې تير کړی.

د رسالت درونه بار يې پر اوږو اخيستی ؤ د ټولې مځکې لوی امانت يې په غاړه کې ؤ د ټولې عقيدې اصلاح يې وظيفه وه او د دغه کار دپاره يې څو قسمه جهاد کړی دی، د رسالت په درويشت کلنۍ موده کې هميشه په معرکه کې ولاړ ؤ، له کمه وخته چې يې دغه الٰهي امر واوريدی د دغې وظيفې څخه هيڅ شي مشغوله نه کړی، الله دې زموږ او د ټول بشريت له طرفه د خير بدله او عوض ورکړي.

زموږ را تلونکی بحث ټول د رسول الله ﷺ د اوږده او د مشکلاتو څخه ډک جهاد نمونه ده چې په دغه ټوله موده کې بيا رسول الله ﷺ نه آرام کړی دی نه استراحت او خديجه رضي الله عنها ته به يې ويل: يا خديجه! د خوب او آرام، راحت او استراحت وخت تېر سو، د دعوت او جهاد وخت شروع سو.

اوس نو موږ کولای سو چې د رسول الله ﷺ د دعوت موده و دوو زمانو ته و وېشو، چې يوه يې د مکې مکرمې زمانه ده چې تقريباً ديارلس کاله يې په بر کې ونيول.

او بله يې د مدينې منورې زمانه ده چې پوره لس کاله يې دوام وکړی.

او بيا دغه هره زمانه ځان ته خاصې مرحلې لري چې هره مرحله يې د هغې بلې مرحلې څخه په خاصو خصوصياتو سره فرق او امتياز لري، نو په دغه اساس موږ کولای سو چې د مکې مکرمې زمانه و درو مرحلو ته و وېشو.

اوله مرحله يې: پټ او سِري دعوت ؤ چې درې کاله يې دوام درلود.

دوهمه مرحله يې: په اهلِ مکه کې ښکاره دعوت ؤ، چې د بعثت د څلورم کال څخه شروع سو او د بعثت د لسم کال تر آخره يې دوام وکړی.

درېيمه مرحله: تر مکې مکرمې دباندې دعوت دی چې د بعثت د لسم کال د آخره څخه شروع سو او بيا يې تر هجرته پورې دوام درلودی.

خو د مدينې منورې د وخت او زمانې مرحلې به بيا پر هغه خپل ځای د تفصيله سره درته بيان سي إن شاء الله تعالیٰ.

د مکي دورې اوله مرحله
یا د سري دعوت درې کلونه

دا معلومه خبره ده چې مکه مکرمه د عربو دیني مرکز ؤ او کعبه شریفه د ټولو عربو دپاره (د دوی د باطل دین) په مقدسه بتانو یا خدایانو ډکه وه، په دغه ځای کې د اصلاح و مقصد ته رسېدل نسبت و هغه لیرې ځایو ته سخت او مشکل کار ؤ، دلته او په دغسې ځای کې و داسې فولادي عزم ته احتیاج او ضرورت ؤ چې مشکلات او تکالیف تاثیر نه سې پر کولای او په داسې ځای کې هنر او حکمت دا دی چې په ابتدایي مرحله کې دعوت پټ او سري وي، دا د دې دپاره چې ټول اهل مکې ته ناځاپه د یوه داسې کار و نه ویل سي چې د دوی هیجان او احساسات را وپاروي.

نو د عقل تقاضاء دا وه چې رسول الله ﷺ په شروع کې اسلام پر داسې چا عرض کړي چې هغه د ده کورنۍ یا په ده پوري منتې خلک وي یا د ده آشنایان وي او هر هغه څوک اسلام ته را وبولي چې په هغو کې د خیر علامې موجودې وي او داسې څوک دعوت کړي چې دئ ﷺ دوی پېژني او دوی دئ ﷺ پېژني، یعني: ده ته دا معلومه وي چې دغه خلک حق او خیر خوښوي او هغو ته بیا دئ ﷺ د صدق او اصلاح په صفت ور معلوم وي او د هغو څخه بیا هغو کسانو د رسول الله ﷺ دعوت قبول کړی چې هغو ته د رسول الله ﷺ په عظمت، د نفس په پاکي او د خبرو په صداقت کې هیڅ شک نه ؤ موجود، چې هغو کسانو ته په اسلامي تاریخ کې د السّابقینُ الأوّلین په نامه سره ویل کیږي، چې د هغو ټولو په مقدمه کې څلور نفره دي:

اول: ام المؤمنین حضرتِ خدیجه بنت خویلد رضي الله عنها د رسول الله ﷺ صادقه او مخلصه زوجه.

دوهم: د رسول الله ﷺ آزاد کړه سوی مریئ (زید بن الحارثه بن شرحبیل رضي الله عنه) چې زید بن محمّد ورته ویل کېده.

دریم: د رسول الله ﷺ د اکا زوی حضرتِ علي بن أبي طالب رضي الله عنه چې په دغه وخت کې ماشوم او هلک ؤ او د رسول الله ﷺ په کور کې اوسیدی.

څلورم: د رسول الله ﷺ خور او صادقه ملګری ابوبکر الصدّیق رضی الله عنه.

دغه څلورو نفرو د دعوت په اولو ورځو کې ایمان را وړی دی، اوس به دغه څلور نفره په تفصیل سره درته معرفي سي:

اول: خدیجه بنت خُوَیلد رضی الله عنها د رسول الله ﷺ زوجه چې د مخه معرفي سوې ده و تکرارولو ته یې حاجت نسته.

دوهم: زید بن الحارثه رضی الله عنه چې زید بن محمّد ورته ویل کېده او دا چې رسول الله ﷺ زید رضی الله عنه په زوی واله نیولی ؤ هغه لره یوه قصه سته، هغه دا چې:

دغه زید کوچنئ ؤ او په خپله قبیله او کورنۍ کې د خپل مور او پلار سره اوسېدی.

د عربو د قبیلو خو دا عادت او تجارت ؤ چې همېشه به یوې قبیلې پر بلې قبیلې تیرئ او تجاوز کاوه حیوانات او انسانان به یې څني بیول، نو یو وخت د دغه زید پر قبیله یوې بلې قبیلې حمله وکړه چې په دغه وخت کې د زید عُمر اته کاله ؤ او زید یې هم د بندیانو په جمله کې بوتلی او بیا یې د مریي په شکل خرڅ کړی.

او په بل روایت کې وایي: زید د اتو کالو ؤ چې مور یې د خپلو دوستانو د لیدلو دپاره د یوې قبیلې څخه بلې قبیلې ته تله او زید یې هم د ځان سره ملګری کړی ؤ، په لار کې د بني القَین قبیله پر پېښه سوه او زید یې څني بوتلی، بیا یې د مریي په ډول د حَباشه په بازار کې خرڅ کړی او حکیم بن حزام چې د مکې مکرمې د قریشو څخه ؤ د نورو مریانو سره دغه زید هم را نیوی او بیا یې خدیجې رضی الله عنها ته په هدیه کې ورکړی، او خدیجې رضی الله عنها بیا د رسول الله ﷺ سره تر واده کولو وروسته و رسول الله ﷺ ته په هدیه کې ورکړی، د زید پلار چې حارثه نومېدی په زید پسې ډېر غمجن ؤ او همېشه د هغه په تلاش کې ؤ چې چیري به یې پیدا کړي، په دې کې کلونه تیر سوه چې پلار په زوی پسې ګرځي څو په آخر کې دا معلومات ورته وسوه چې زوی یې په مکه مکرمه کې دی نو د خپله وروره سره را رهي سو او مکې مکرمې ته راغلی، زوی یې پیدا کړی او د هغه مالک ته چې محمّد ﷺ دی ورغلی (*البته دا قصه د مخه تربعثت وه*) ویل: یا محمّد! دغه زید زما زوی دی او دئ مریی نه بلکه حُر دی خو دښمنانو خرڅ کړی دی، زه اوس راغلی یم او غواړم چې دغه خپل زوی ستا څخه را نیسم، رسول الله ﷺ

ورته و ویل: یا! خرخوم یې نه مګریو کار به وکړم هغه دا چې په خپله زید ته به اختیار ورکړم که ستا سره ځي در سره ولاړ دي سي او زما له طرفه بېله قیمته آزاد دی او که زما سره پاتېږي پاته دي سي د زید خوښه او اختیار دی، د زید پلار حارثه په دې خبره ډېر خوشاله سو چې دا ډېر ښه اختیار دی ځکه حارثه پوهېدی که یو چا ته اختیار ورکړل سي چې مریئ پاته کېږې که د پلار سره ځې؟ هغه حتماً د پلاره سره ځي.

رسول الله ﷺ زید را وغوښتی او پوښتنه یې ځني وکړه چې دغه نفر پېژنې؟

زید ویل: هو دا زما پلار دی او دغه بل مي اکا دی (*خبره داسي نه وه چې زید خپل پلار نه پېژندی*) نو پلار خپل زوی زید ته و ویل: زویه! محمّد ﷺ تا ته اختیار درکړی دی دلته د ده سره مریئ پاته کېږې او که زما سره ځې؟

زید و ویل: والله تر محمّد ﷺ هیڅوک نه خوښوم او نه څوک اختیاروم.

دا تر بعثت د مخه د رسول الله ﷺ اخلاق وه، له دغه ځایه د رسول الله ﷺ اخلاق او ګذاره معلومېږي چې حتّی د مریې سره یې څنګه ښه ژوند، د مهربانی او محبته څخه ډکه ګذاره کول.

او زید نور هم و ویل: والله زه ګمان نه کوم چې مور او پلار دي داسي ښه او د محبت ژوند را سره وکړي لکه محمّد ﷺ چې یې را سره کوي.

تاسي دې رحمت، مهرباني او حسن معاشرت ته وګورئ چې خیر البشر ﷺ د یوه مریې سره کول، تر داسي اندازې چې هغه مریئ دي دئ ﷺ تر مور او پلار خوښ او اختیار کړي او دغه اخلاق یې د مخه تردې وه چې وحيِ ورته نازلي او د الله جل جلاله له طرفه په رسالت سره اختیار کړل سي، نو ځکه به خلکو صادق الأمین ورته ویل او زید پر دې ټینګار کاوه چې د محمّد ﷺ سره پاته کېږم.

د زید پلار حارثه په تعجب کي سو چې دا څنګه کېدلای سي چې یو چا لره دي مالک تر پلار خوښ وي؟ بیا نو رسول الله ﷺ د دې دپاره چې د حارثه زړه مطمئن سي زید یې تر لاس ونیوی او د قریشو په حضور کي یې دا اعلان وکړی چې دغه زید آزاد او حُر دی او بیا یې دا هم ورسره و ویل: چې زید زما زوی دی.

تر اسلام د مخه او د جاهلیت په وختو کي په عربو کي داسي وه چې یو چا به

پَرَدئ څوک خپل زوی وګرځاوه او هغه به په ټولو احکامو او معاملاتو کي داسي سو لکه د ده نسبي او واقعي زوی، يعني: په ميراث، د نکاح په حراموالي او داسي نورو مسائلو کي به واقعي زوی او د فاميل جزء وګرځېدی، نو خود تر دغه ورځي وروسته و زيد ته (زيد بن محمّد) ويل کېده، ترڅو چي دغه (تَبَنّي) يعني د بل چا زوی د ځان زوی ګرځول په اسلام کي منعه سوه.

څرنګه چي پسله بعثته رسول الله ﷺ په دعوت او تبليغ امر کړل سو او دغه زيد د رسول الله ﷺ په کور کي اوسېدی او رسول الله ﷺ اسلام ته دعوت کړی نو زيد هم مسلمان سو.

درېيم: او درېيم نفر چي په اسلام مشرفه سوی دی هغه هم د رسول الله ﷺ په کور کي اوسېدی او هغه حضرت علي بن أبي طالب ﷺ ؤ.

د رسول الله ﷺ په کور کي د حضرت علي ﷺ د اوسېدلو سبب دا ؤ چي ابوطالب ډېر غريب سو او دا واقعه هم تر بعثت د مخه وه، ابوطالب دومره غريب او مسکين ؤ چي د خپلو اولادو نفقه پر تکليف وه، خپل اولادونه يې نه سوای مړولای، نو رسول الله ﷺ خپل اکا عبّاس ﷺ ته ورغلی او ويل: اې اکا! ته د ابوطالب په غريبي او مسکنت خبر يې؟ حتّی د خپلو اولادو خواړه او نفقه هم نه لري، که دي خوښه وي ور به سو او موږ به هر يو د ده د اولادو څخه يو يو واخلو چي زموږ سره به اوسيږي، د هغو کفالت به وکړو، يعني: خواړه او مصرف به يې پر خپل ځان کړو، پر ابوطالب به دغه غريبي څه سپکه سي، عبّاس ﷺ و ويل: دا ډېر ښه فکر دی، نو د عبدالمطلب له کورنيه څخه څو نفره سره يو ځای سوه او ابوطالب ته ورغله ويل موږ دا سره جوړه کړې ده چي موږ به هر يو ستا د زامنو څخه يو يو اخلو او زموږ سره به وي، ابوطالب و ويل: که يو عُقَيل را پرېږدی په نورو کي ستاسي خوښه ده، عُقَيل د ابوطالب مشر زوی ؤ ويل دئ را پرېږدی چي زما سره د ژوند په کارو کي مرسته کوي، دوی هم عقيل ور پرېښاوه او هر يوه د ابوطالب يو يو اولاد د ځانه سره بوتلی، رسول الله ﷺ علي بن أبي طالب ﷺ را وستی، ځکه علي ﷺ هغه وخت هم پر رسول الله ﷺ ګران ؤ نو ځکه حضرت علي ﷺ د رسول الله ﷺ په کور کي تربيه سو.

حضرت علي رضي الله عنه هيڅ وخت د بت عبادت يا بت ته سجده نه ده کړې ځکه دئ د رسول الله ﷺ په کور کي لوی او تربيه سو او دا چه مورِ وايو: علي كَرَّمَ اللهُ وَجهَهُ. د هغه مقصد هم دا دی چي الله جل جلاله د ده مخ مکرم کړی دی، په څه سبب يې مکرم کړی دی؟ ځکه د ده مخ يې د بتانو له عبادته څخه ساتلی دی، دا د دغي جملې د ويلو سبب دی چي مورِ د علي رضي الله عنه د نامه سره (كَرَّمَ اللهُ وَجهَهُ) وايو.

نو علي رضي الله عنه هم مسلمان سو، چي دا د رسول الله ﷺ د کورنۍ څخه دريم نفر دی او بيا د رسول الله ﷺ لونو رُقَيّه، زينب، ام كلثوم او فاطمه ﷵ اجمعين ايمان را وړی، دا د رسول الله ﷺ په کورنۍ کي دننه د ايمان را وړلو ترتيب ؤ.

خو د رسول الله ﷺ تر کورنۍ دباندي هغه اول نفر چي اسلام ته دعوت سوی دی او هغه هم بيله پوښتني او دليله څخه اسلام او ايمان قبول کړي دي، هغه ابوبكر الصدّيق رضي الله عنه دی، رسول الله ﷺ فرمايي: هرڅوک چي مي اسلام ته را بللی دی د اسلام په باره کي يې بحث او نقاش را سره کړی دی، پوښتني او معلومات يې را څخه کړي دي، بيله ابوبكره، فقط رسول الله ﷺ ورته و ويل: زه د الله جل جلاله له طرفه رسول يم، ابوبكر رضي الله عنه و ويل: أشهدُ أنَّكَ رسولُ الله. شاهدي آداء کوم چي ته رسول الله يې، بېله نقاشه، بېله بحثه، بېله پوښتني، چي کله او څنګه؟ او دا يې هم و نه پوښتل چي څنګه دين دی او د کومه راغلی دی، هيڅ پوښتنه يې و نه کړه.

صديق اكبر د اولي لحظې څخه صِديق ؤ، دا ولي؟ ځکه ابوبكر الصدّيق رضي الله عنه ته د رسول الله ﷺ اخلاق او امانت، صِدق او صداقت، پوره ور معلوم وه او رسول الله ﷺ يې پوره پېژندی او دئ پوهېدی چي محمّد ﷺ هيڅکله د حقيقته مخالفه خبره نه کوي او نه يې کړې ده، پسله هغه څخه چي ابوبكرالصدّيق رضي الله عنه په اسلام مشرفه سو سمدستي يې په تبليغ او دعوت شروع وکړه، څرنګه چي ابوبكر الصدّيق رضي الله عنه د الفت او محبت خاوند ؤ، پوست او نرم سړئ ؤ، ښه اخلاق يې درلودل، د ده د قوم خلک به د ده د علم او تجارت، د ده د ښو اخلاقو او پوهي په سبب ورته را تله نو ده هم د هغو کسانو په دعوت شروع وکړه چي د ده ملګري او مجلسيان وه، د ده رضي الله عنه په دعوت سره په اولو ورځو کي دغه کسان مسلمانان سوي دي: عثمان بن عفان الأموي،

زبیر بن العوام الأسدي، چي ځوان او د (١٦) کلو ؤ، عبدالرّحمٰن بن عوف، سعد بن ابی وقاص، چي د قوم په اساس د رسول الله ﷺ د ماما زوی بلل کیږي، طلحه بن عبیدالله، دغه ټول د حضرت ابوبکر الصدّیق رضی الله عنه د دعوت په واسطه مسلمانان سوي دي، دغه اته نفره د اسلام اوله ډله او د محمّدي دعوت اول ګلان دي.

دغه کار د واقعي او صادقه مسلمان کار دی، کله چي یې ایمان را وړی په هغه لحظه یې په دعوت شروع وکړه، چي دا د ابوبکر رضی الله عنه صدق او تصدیق دی او دیٔ رضی الله عنه تر ټول امت غوره او بهتر دی، رسول الله ﷺ د ده په باره کي فرمایي:

«لَو وُزِنَ إِيْمَانُ الأُمَّة بإِيْمَانِ أبِي بَكرٍ لَرَجَحَ إِيْمَانُ أبِي بَكر».

یعني: که د ابوبکر ایمان د ټول امت د ایمان سره وتلل سي د ابوبکر ایمان به پر دروند سي او رسول الله ﷺ فرمایي:

« وَاللهِ مَا وَطِئَ الأرضَ بَعدَ الأنبِيَاءِ خَيرٌ مِّن أبِي بَكرٍ»

یعني: والله پسله انبیاوو تر ابوبکر ښه او بهتر پر مځکه نه دی ګرځېدلی.

نو د رسول الله ﷺ په شاهدي سره پسله انبیاوو څخه ښه او بهترین د خلکو ابوبکر الصدّیق رضی الله عنه دی، دا د صدیق اکبر مقام او درجه ده او دا یې فدا کاري وه چي د اسلام په شروع او ابتداء کي یې یوازي د دعوت دپاره دغه خدمت کړی دی چي د عشرهٔ مبشره څخه پنځو نفرو د ده رضی الله عنه پر لاس اسلام را وړی دی.

او د هغو کسانو څخه چي په اول او شروع کي په اسلام مشرفه سوي دي د ځینو نومونه په داسي ډول سره دي: بلال بن رباح الحبشي، د دې امت امین ابو عبیده عامر بن الجراح، ابو سلمه بن عبدالأسد، أرقم بن ابی الأرقم، عثمان بن مظعون او د ده دوه ورونه (قدامه) او (عبدالله) عبیده بن الحارث بن المطلب، سعید بن زید او د ده ښځه فاطمه بنت الخطاب، چي د عمر بن الخطاب رضی الله عنه خور ده، خَباب بن الأرت، عبدالله بن مسعود او ځیني نور خلک رضی الله عنهم اجمعین، چي دغو نفرو ته السّابقون الأوّلون ویل کیږي، دغه ذکر سوي خلک په پټه مسلمانان سوي وه او رسول الله ﷺ به د تعلیم او ښوونې دپاره په پټه سره یو ځای کول او دین به یې ور ښاوه، ځکه تر اوسه پوري دعوت سِرّي او فردي ؤ، کله چي به د دغو مسلمانانو څخه یوه نفر

د عبادت کولو إراده وکړه، نو به يې د مکې مکرمې په شېلو کې د قريشو د سترګو او ليدلو څخه ځان پټ او غائب کړی، هلته به يې په پټه سره د خپل رب عبادت کاوه او بيا چې د دغو مسلمانانو شمېر ديرشو نفرو ته ورسېدی چې په دې عدد کې نارينه او ښځې دواړه داخل وه، بيا نو رسول الله ﷺ د دوی د اجتماع او تعليم دپاره د دوی څخه د يوه نفر کور اختيار کړی چې دغه کور د أرقم بن ابی الأرقم ﷺ کور ؤ، ويل: دلته به د تعليم او ديني لار ښوونو دپاره سره يو ځای کېږو.

د سورةُ المدثر تر نزول وروسته پرله پسې وحيِ نازلېدې چې د دغه وخت نازل سوي آياتونه د نفس پر پاکي او د ګنهو پر پرهېزوولو مشتمل وه، د اور او جنت بيان به پکښې موجود ؤ، مومنان يې په داسي فضاء کې تربيه کول چې د مشرکانو د موجوده ټولني سره يې ډېر فرق درلودی.

د دغې مرحلې دعوت که څه هم سِرّي او فردي ؤ خو بيا هم قريشو ته ځيني اخبار رسيدل، خو د قريشو کومه خاصه پروا نه په کېدل، امام غزالي رحمه الله وايي: د اسلام او اسلامي دعوت ځيني معلومات قريشو ته و رسېدل خو سر يې نه په ګرځاوه، ښايي دوی دا فکر کاوه چې محمّد ﷺ به هم يو د هغو کسانو څخه وي چې د مخه پيدا سوي وه، چې په الوهيت او د الله جل جلاله په حقوقو کې يې خبري کولې، لکه قُس بن ساعده او زيد بن عَمرو بن نُفيل او داسي نور، خو بيا هم د رسول الله ﷺ د اخبار د نشريدلو څخه او د هغه د تاثيره څخه د قريشو په زړو کې بېره پيدا سوه او د ده ﷺ د دعوت مراقبت يې شروع کړی، پر دغه حال درې کاله تير سوه، بيا هم دعوت سِرّي او فردي دی، په دغه موده کې د مسلمانانو يوه کوچنۍ ډله جوړه سوه چې د دوی په منځ کې مطلق د ورور ګلوی او تعاون ژوند ؤ او بيا داسي وحيِ نازلي سوې چې رسول الله ﷺ يې په دې سره مکلف کړی چې خپل قوم ته د اسلام اعلان وکړه او د دوی د باطل دين په مقابل کې ودرېږه او د دوی د بتانو ماهيت او اهميت بيان کړه.

د مکي دورې دوهمه مرحله یا په ښکاره سره دعوت

کله چي د الله جل جلاله دا قول نازل سو چي فرمايي:

﴿فَٱصۡدَعۡ بِمَا تُؤۡمَرُ وَأَعۡرِضۡ عَنِ ٱلۡمُشۡرِكِينَ ۝٩٤﴾.[الحجر:٩٤]

يعني: اې محمده! ﷺ جهر او ښکاره کړه هغه شئ چي ته په امر سوی يې او مخ واړوه له مشرکانو څخه يعني: د دوی د خبرو او ويناوو هيڅ پروا مه کوه، په ښکاره ډول سره خپل تبليغ کوه، دوی په تا هيڅ نه سي کولای.

د دغه آيات په نزول سره رسول الله ﷺ امر کړل سو چي اسلام ته دعوت عام کړه، يوازي دا نه چي خپل اقارب، دوستان او هغه څوک چي ستا پر شا وخوا دي هغه اسلام ته دعوت کړه، يا! بلکه عام او ټولو خلکو ته د توحيد او اسلام دعوت شروع کړه، نو د دغې ورځي په سهار رسول الله ﷺ د أَبِي قُبَيس غره ته وختی.

د أبی قبيس غر هغه کعبې شريفي ته تر ټولو نژدې غر دی کوم چي اوس پر هغه غره قصر جوړ سوی دی او د صفا د غونډۍ سره مښتی غر دی، دغه غر کعبې شريفي او د قريشو د ناستي ځايو ته ډېر نژدې ؤ او هر څوک چي د کعبې شريفي طرف ته وي د غره شا، يعنې: د غره هغه بل طرف نه ويني، نو رسول الله ﷺ دغه د أبي قُبَيس غره ته وختی او په لوړ آوازيې ناري کړه: (وَا صَبَاحَا، وَا صَبَاحَا)

دغه ناره د قريشو د خطر ناره وه، کله چي به د دښمن لښکر پر راغلی، يا به بل عمومي شر او خطر پيښ سو قريشو به دغه ناره کول، نو قريش د دغي نارې په اورېدلو سره پوه سوه چي خطر دی، پوښتنه يې وکړه چي ناره کوونکی څوک دی؟ ويل صادق الأمين، خلکو په خپل منځ کي سره نارې کړې: هلی ژر سی صادق الأمين درواغ نه وايي خامخا يو خطر سته، نو ټول قريش د أبي قُبيس د غره سره و رسول الله ﷺ ته را ټول سوه، رسول الله ﷺ ورته و ويل: که زه درته ووايم چي د دغه غره تر شا يو مسلح لښکر ولاړ دی او غواړي چي پر تاسي حمله وکړي تاسي يې منی؟ قريشو ويل: هو! موږ هيڅکله ستا څخه خلاف او درواغ نه دي اورېدلي.

رسول الله ﷺ و فرمایل: زه تاسي د الله جل جلاله له سخت عذابه بېروم او زه تاسي ته د الله جل جلاله له طرفه رسول یم، دلته نو د رسول الله ﷺ اکا چي نوم یې عبدالعزٰی او لقب یې ابولهب دی و ویل: (تَبّاً لَکَ) تا لره دي هلاک وي د دغه دپاره دي موږ راوغوښتلو، خپل ټول کارونه مو پرېښوول چي ستا دغه خبري واورو او ابولهب نورو خلکو ته و ویل: ځی ځی خپلو کارو ته مو ولاړ سی او خلک بیرته د رسول الله ﷺ څخه رهي سوه او ولاړل، خلک چا په بیرته تلو سره امر کړه؟ د رسول الله ﷺ اکا ابولهب، نو ځکه د ده په باره کي دغه آیاتونه نازل سوي دي:

﴿ تَبَّتْ يَدَآ أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ ۝١ مَآ أَغْنَىٰ عَنْهُ مَالُهُۥ وَمَا كَسَبَ ۝٢ سَيَصْلَىٰ نَارًا ذَاتَ لَهَبٍ ۝٣ وَٱمْرَأَتُهُۥ حَمَّالَةَ ٱلْحَطَبِ ۝٤ فِي جِيدِهَا حَبْلٌ مِّن مَّسَدٍۭ ۝٥ ﴾.

دا خو ابولهب ؤ چي د اولي ورځي څخه یې خپل ټول عمر د اسلام په دښمني کي تیر کړی دی چي قصې به یې په وروسته کي درته راسي، همدارنګه د ده ښځه چي ام جمیل ورته ویل کېده او د ابوسفیان بن حرب خور وه د اسلام او رسول الله ﷺ سر سخته دښمنه وه، دې به همیشه زوزان لروتکي لرګي یا ښاخلې را وړلې او د هغو زوزان به یې د رسول الله ﷺ په لار کي ایښوول، کتل به یې چي رسول الله ﷺ پر کومه لار تیرېږي په هغه لار کي به یې دغه زوزان کېښوول، چي دغه زوزان د رسول الله ﷺ په مبارکو پښو ننوزي او آزار ور کړي، نو ځکه الله جل جلاله و فرمایل:

﴿وَٱمْرَأَتُهُۥ حَمَّالَةَ ٱلْحَطَبِ ۝٤﴾

یعني: د ده ښځه به د دوږخ د اور لمبو ته په داسي حال کي ننوزي چي دوږخ ته به د لرګو د بار وړونکې وي.

﴿فِي جِيدِهَا حَبْلٌ مِّن مَّسَدٍۭ ۝٥﴾

ژباړه: د دې په غاړه کي به د اور رسۍ وي.

د دغه آیات شریف په ترجمه کي ډیر مفسرین وایي: چي په دوږخ کي به د دې په غاړه کي د اور امیل یا غاړګۍ وي ځکه دې یوه ډېره قیمت بها غاړګۍ یا امېل درلودی او دې به په لات او عزٰی سره قسم یاداوه چي زه به دغه خپل امېل

د محمّد ﷺ په دښمنۍ کې مصروفوم، نو الله جل جلاله به د دغه عمل په عوض او پر ځای په دوږخ کې د اور امیل یا غاړکۍ ورپه غاړه کړي او د دې بد بختي مرګ په ډېر عجب شکل سره پېښ سو، هغه دا چي دې یو وخت د بوټو یا لرګیو بار را اخیستی ؤ، پرلاري سترې سوه نو یې دغه بار پر یوه لویه ډبره کښېښاوه چي ځان هوسا کړي، د الله جل جلاله په امر سره د بار رسۍ د دې په غاړه کې غوټه سوه او بار د ډبري شا ته ولوېدی.

نو څه پېښه سوه؟ د ډبري یوه طرف ته بار ځېږي او بل طرف ته د ابولهب ښځه ځېږي، دواړه په یوه رسۍ تړلي دي او رسۍ د دې په غاړه کې غوټه ده ترڅو چي هغه خبیث روح او نَفَس یې وخوت.

دا د ابولهب د ښځې مرګ ؤ او د ابولهب د مرګ قصه به په وروسته کې واورئ.

او بیا د سورةُ الشعراء د (۲۱۴) نمبر آیات په نازلېدلو سره چي الله جل جلاله فرمایي:

﴿وَأَنذِرْ عَشِيرَتَكَ ٱلْأَقْرَبِينَ ﴿٢١٤﴾﴾

یعني: اې محمّده! ﷺ د الله جل جلاله له عذابه څخه ستا نژدې خپلوان و بېروه.

نو رسول الله ﷺ بني هاشم، بني عبدالمطلب او خپل قریبان په خپل کورکي سره را ټول کړه چي د مُطلّب بن عبد مناف د اولادې څخه هم څو نفره پکښې موجود وه او د ټولو نفرو شمیر (۴۵) نفرو ته رسېدی، کله چي رسول الله ﷺ د خبرو کولو إراده وکړه د مخه تردې چي رسول الله ﷺ خبري شروع کړي ابولهب په خبرو شروع وکړه او ویل: یا محمّد! ﷺ که تا مور د دې دپاره را ټول کړي یو چي ستا د دین بیان راته وکړې نو خبري مه کوه مور یې نه اورو او پوه سه چي ستا قوم د ټولو عربو قوت او طاقت نه لري، رسول الله ﷺ ولیدل چي وخت او موقع د خبرو کولو دپاره نه دي مناسب نو چپ سو او څه یې و نه ویل، څو ورځې وروسته یې بیا خپل اقرباء سره را ټول کړه، مهماني یې ورته جوړه کړه، پسله عزته او احترامه، پسله خوړلو او څښلو رسول الله ﷺ په خبرو شروع وکړه او وې فرمایل:

« الحمد لله أحمَدُهُ، وأستعينُهُ، واُومنُ بهِ، وَأتوَكّلُ علَيه، وأشهدُ أن لا إله إلا الله وحده لاشريكَ لهُ »

او بیا یې وفرمایل: هیڅ رائد او قائد خپل قوم ته درواغ نه وایي، زما دي قسم په هغه الله وي چې بېله ده څخه بل الله نسته چې زه تاسي ته خاص رسول الله یم او نورو ټولو خلکو ته عام رسول الله یم، په والله تاسي داسي مړی لکه چې بیدېږی او بیا داسي را ژوندي کېږی لکه چې را ویښېږی او ستاسي سره ستاسي د عملو حساب کیږي او تر حساب وروسته یا ابدي جنت دی یا ابدي اور.

ابوطالب و ویل: موږ ستا نصیحت واورېدی او ستا د خبرو پوره تصدیق کوو او ستا سره مرسته او معاونت کول زموږ ډېر خوښ دي، دغه حاضر نفر ستا د پلرو زامن دي او زه د دوی څخه یو نفر یم، خو زه تر دوی ټولو د مخه و هغه کار ته حاضریم چې ستا خوښ وي، په هرڅه چې امر کړه سوی یې پر هغه اقدام وکړه په والله زه به همیشه ستا څخه دفاع کوم، خو دا بیا بله خبره ده چې زما زړه دا نه خوښوي چې د عبدالمطلب دین پرېږدم.

ابولهب و ویل: والله دا بد کار دی د مخه تر دې چې نور خلک یې منعه کوي تاسي یې منعه کړی، ابوطالب و ویل: یا! والله ترڅو چې ژوندي یو د ده دفاع به کوو.

او بیا رسول الله ﷺ د اسلام او توحید په باره کي خبري وکړې او هر یوه ته یې د هغه په نامه سره خطاب کاوه او وې فرمایل:

یا بني کعب بن لؤی! خپل ځانونه له اوره خلاص کړی.

یا بنی مُرّه بن کعب! خپل ځانونه له اوره خلاص کړی.

یا بني عبد شمس! خپل ځانونه له اوره خلاص کړی.

یا بني عبد مناف! خپل ځانونه له اوره خلاص کړی.

یا بني عبدالمطلب! خپل ځانونه له اوره خلاص کړی.

هر یوه ته یې د هغه په نامه سره جلا جلا خطاب کاوه، حتّی خپلو عمه گانو ته یې د هغو په نامه سره خطاب کاوه، او ویل: یا صفیه بنت عبدالمطلب! د الله له طرفه هیڅ نه سم در سره کولای زه مو د الله جل جلاله له عذابه نه سم خلاصولای، خپل ځانونه په خپله خلاص کړی، یا فلان، یا فلان، هر یو په نامه یادوي، تر څو خپلي لور حضرتِ فاطمه رضي الله عنها ته یې و ویل: یا فاطمه! د دنیا د مال څخه چې ستا خوښ وي هغه را څخه

وغواړه، مګر د الله جل جلاله له عذابه دي نه سم خلاصولای، هر یو یې جلا جلا په خپل دین او اسلام خبر کړی او ټوله یې د الله جل جلاله له عذابه و بېرول.

اوس نو د دغو اقرباوو څخه څوک اسلام ته داخل سوه او څوک نه سوه داخل، د هغي جملې څخه چي په اسلام مشرفه سوه یوه هم صفیه بنت عبدالمطلب د رسول الله ﷺ عمه وه، چي د زبیر بن العوام رضی الله عنه مور ده او رسول الله ﷺ نور هم په ښکاره سره خپل دعوت او تبلیغ ته دوام ورکړی، خو د قریشو عکس العمل د دغه دعوت په مقابل کي دا ؤ چي رسول الله ﷺ ته یې شا ور وګرځول او د ده ﷺ دعوت یې نه قبلاوه او ویل یې: موږ هغه دین نه سو پرېښوولای چي د پلرو او نیکه ګانو څخه را پاته دی او اوس زموږ د ژوند عادت او رواج ګرځېدلی دی.

دلته نو رسول الله ﷺ دوی دې ته متوجه کړه چي تاسي باید خپل فکرونه او عقلونه د ړانده تقلید او بې سنجولو متابعت له قیده آزاد کړی، د عقل او منطق څخه کار واخلی او ویل: دغه بتان چي تاسي د هغو عبادت کوی نه ګټه در رسولای سي نه ضرر او دا چي ستاسي پلرو او نیکه ګانو د هغو عبادت کاوه دا عذر نه دی دا فقط ړوند تقلید دی.

کله چي رسول الله ﷺ د دوی پر آلهه یا خدایانو عیبونه و ویل، ضعیفه او بې وسه یې وبلل او ویل: دا چي ستاسي پلرو او نیکه ګانو د هغو عبادت کاوه ستاسي پلرو د عقله څخه کار نه دی اخیستی، دغه خبري پر کفارو ډیري درنې سوې، قریش ټول په قهر او غضب سوه ځکه اوس په لوړ آواز سره اوري چي مشرکان او د بتانو عبادت کوونکي ګمراه دي، دغه خبري لکه یوه صاعقه یا تکه چي پر را ولوېدل، د مکې مکرمې په آرامه فضاء کي زلزلې شروع سوې، قریش سره یو ځای سوه چي د دغه طوفاني انقلاب مخه ونیسي، بیرېږي چي زموږ رواجونه او موروثات به له منځه ولاړ سي مګر اوس د داسي چا په مقابل کي چي په صادق الأمین سره مشهوره دی څه وکړي؟ هغه داسي څوک دی چي د بشریت او ښو اخلاقو یو اعلٰی مثال دی، د ده په مثل سره یې نه په خپل او نه د خپلو پلرو په عصر کي څوک لیدلی ؤ اوس حیران پاته دي چي څه وکړي؟

نو قریشو سره و ویل: دا څوک دی چي محمّد ﷺ د هغه په قوت او ساتنه دومره

قدرت پیدا کړی چې زموږ خدایان بې قدرته او عبث وبولي؟

دا معلومه خبره وه: هغه څوک چې د محمّد ﷺ ساتنه او حفاظت یې کاوه هغه ابوطالب ؤ، قریشو پسله ډېرو مشورو بله لار نه کړه پیدا بیله دې څخه چې د رسول الله ﷺ اکا ابو طالب ته ورسي او د هغه څخه دا غوښتنه وکړي چې خپل وراره دي د دعوت له کاره منعه کړه او ورته و وایي چې دغه د ده ﷺ دعوت چې وایي: خپل آلهه یا خدایان پرېږدی او هغه تاسي ته د نفعي یا ضرر رسولو قدرت نه لري، دا زموږ خدایانو ته بد ویل او ښکنځل دي او په عین حال کي په دغو خبرو کي زموږ د پلرو هغه چې پر دغه دین وه ګمراهي او نا پوهي هم بیانیږي.

د قریشو دا فکر خوښ سو او ژر یې د هغه په عملي کولو شروع وکړه، د قریشو د اشرافو څخه یوه ډله ابوطالب ته ورغله او ورته ویې ویل: یا ابا طالب! دغه ستا وراره زموږ آلهه په بده سره یادوي او زموږ دین غلط بولي، زموږ عقیده باطله بولي، زموږ پلرونه چې پر دغه دین وه ګمراهان بولي او موږ پوهیږو چې هغه ستا په ساتنه کي دی، یا دئ زموږ څخه منعه کړه چې یې کړه چې زموږ خدایانو او دین ته بد نه وایي یا موږ او دئ سره پرېږده څکه ته هم دغه زموږ پر دین او د ده مخالف یې.

ابوطالب د دوی ښه پوست او نرم جواب وکړی او دوی هم څني ولاړل، خو رسول الله ﷺ پر هغه خپل حال ؤ د الله جلّ جلاله د دین اظهار او بیان یې کاوه او خلک یې دعوتول، خو د قریشو څخه یې په ظاهري شکل د ده اکا ابوطالب او د عبدالمطلب اولاده ساتي.

د دعوت د اورېدلو څخه
د حاجیانو د منعه کولو دپاره د قریشو مشورې

په دغه موده کي قریشو ته یو بل مهم کار پیدا سو، هغه دا چي د دعوت پر ښکاره کېدلو فقط څو میاشتي تیري سوي وې چي د حج موسم را نژدې سو او قریش پوهېدل چي د عربو مختلفي ډلي د مختلفو ځایو څخه مکې مکرمې ته راځي نو دوی و ویل: موږ باید خامخا داسي یوه خبره ولرو چي د محمّدﷺ په باره کي یې نورو عربو ته وایو، دا د دې دپاره چي د محمّدﷺ دعوت د نورو عربو پر زړو تاثیر و نه کړي، نو د قریشو مشران و ولید بن مغیره ته را ټول سوه او په دغه باره کي مشوره ور سره کوي چي موږ باید خلکو ته د محمّدﷺ په باره کي څه و وایو؟
ولید و ویل: هو په اتفاق سره باید یوه خبره جوړه کړی او ټوله به هغه یوه خبره کوی، مختلفي خبري به نه کوی ځکه په مختلفو خبرو کي یوه ډله هغه بله ډله درواغجنه کوي او د یوې ډلي خبري د هغي بلي ډلي په خبرو رَدیږي، قریشو ویل: نو ته و وایه چي خلکو ته به څه وایو؟ ولید ویل: یا! تاسي و وایاست زه به غوږ درته ونیسم، قریشو و ویل: خلکو ته به وایو چي کاهن دی، ولید و ویل: یا والله کاهن نه دی، موږ کاهنان لیدلي دي د ده په خبرو کي نه د کاهنانو سجعه سته نه زَمزَمه، قریشو ویل: داسي به وایو چي لیونۍ دی، ولید ویل: لېونۍ هم نه دی، موږ لېونتوب لیدلی دی او را معلوم دی، نه د لېونتوب وسوسه پکښي سته نه یې خُرافات، قریشو ویل: نو به وایو چي شاعر دی، ولید ویل: شاعر هم نه دی، موږ د شعر ټول اقسام پیژنو، رِجز او هَجز، قُریض او مَقبوض، مبسوط او د شعر نور ټول اقسام را معلوم دي، د ده خبري شعر نه دی، قریشو ویل: نو به وایو چي ساحر دی، ولید و ویل: ساحر هم نه دی، موږ ساحران او د هغو سحر لیدلی دی، نه د هغو پو کل پکښي سته او نه د هغو غوټه کول.
قریشو ویل: نو څه و وایو؟ ولید و ویل: والله د ده خبري خوږې دي، د خبرو رېښې یې خوشبویه دي او ښاخونه یې مېوه لرونکي دي، د ده په باره کي چي تاسي

دغه هرڅه و ويل، معلوميږي چي ټول ناحقه او باطل وايااست، قريشو و ويل: نو هغه ستا ښه او روښانه نظر را ته و وايه، وليد و ويل وخت راکړی چي فکر پکښي وکړم، وليد فکر واهه، واهه څو په آخر کي يې و ويل: معقوله خبره دا ده: چي و وايااست ساحر دی، داسي خبري کوي چي په هغه سره زوی او پلار جلا کوي، ورور او ورور جلا کوي، ښځه او خاوند جلا کوي، سړئ او خپله قبيله جلا کوي، پسله هغه چي د قريشو پر دغه خبره اتفاق او مصلحت وسو نو يې د هغې پر عملي کولو اقدام وکړی.

د حج د موسم په وخت کي قريشو د مکې مکرمې پرلارو نفر کښېنول، هرڅوک چي به مکې مکرمې ته را تله هغه به يې بېرول او ورته ويل به يې چي په موږ کي يو داسي ساحر پيدا سوی دی چي په خپلو خبرو پلار او زوی سره جلا کوي، ورور او ورور سره جلا کوي، ښځه او خپل خاوند سره جلا کوي، پام کوی چي خبري يې وانه وری او د دې کار مشرتوب ابولهب پر غاړه واخيستی، کله چي به رسول الله ﷺ د حج د موسم په وخت کي خلک ويوه الله ﷻ او وحدانيت ته دعوتول ابولهب به په پسې ؤ او دغه به يې ويل: د ده خبري مه منی دا د دينه اوښتی او کذاب دی (العياذ بالله) او د دې کار نتيجه دا سوه چي د دغه موسم راغلو عربو د ځانه سره دغه خبر خپلو وطنو ته يو وړی او د رسول الله ﷺ د دعوت خبر د عربو په ټولو وطنو او قبيلو کي نشر سو.

د دعوت د چپولو دپاره د قريشو قِسم قسم طريقې

کله چي قريشو وليدل چي محمّد ﷺ د خپله دعوته څخه لاس نه اخلي نو بيا سره کښېنستل او په دې باره کي يې فکر وکړی، د دعوت د منعه کولو دپاره يې ډېري خبري وکړې او ډېري لاري چاري يې وسنجولې او د هغو د عملي کولو دپاره يې فيصلې وکړې چي د هغو فيصلو خلاصه به درته بيان سي:

لومړئ: په مسلمانانو پسخند او ملنډي وهل، مسلمانان خوار او ضعيفه بلل، پر هغو مسخرې کول، پر هغو خندل او دروغجنان بلل، چي په دې کارو سره يې د مسلمانانو ښوَيَوَل مقصد وه او د دوی معنوي قواوي يې ور ضعيفه کولې، پر رسول الله ﷺ يې بېځايه تهمتونه ويل، سپکي او نالايقي خبري يې ورته کولې، د مجنون او

لیوني په نامه سره به يې ناريې ور وهلې، الله جل جلاله په سورة الحجر کې فرمايي:

﴿وَقَالُواْ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِي نُزِّلَ عَلَيۡهِ ٱلذِّكۡرُ إِنَّكَ لَمَجۡنُونٞ ٦﴾. [الحجر: ٦]

يعني: دغو کفارو به محمّد ﷺ ته ويل: اې هغه څوکه چې پر هغه قرآن نازل سوی دی، بیشکه ته خامخا لیونئ يې.

او ځيني وختونه به يې ورته ويل: ته ساحر او کاذب يې (العياذ بالله) الله جل جلاله فرمايي:

﴿وَعَجِبُوٓاْ أَن جَآءَهُم مُّنذِرٞ مِّنۡهُمۡۖ وَقَالَ ٱلۡكَٰفِرُونَ هَٰذَا سَٰحِرٞ كَذَّابٌ ٤﴾. [ص: ۴]

يعني: کفار د دې څخه تعجب کوي چې د دوی له جنسه او د دوی له قومه دوی ته بېرووتکی (رسول) راغلی دی او دغه کافران وايي: چې دغه بېرووتکی (رسول) ساحر کوونکی دروغجن دی.

کله چې به رسول الله ﷺ یو ځای کښېنستی او د ده پر شا و خوا به د ده ﷺ هغه ضعيفه اصحاب ناست وه، کفارو به پسخندونه په وهل او ويل به يې: دغه خوار او ضعيفه خلک د ده مجلسیان دي؟

دوهم: د رسول الله ﷺ پر تعالیمو او لار ښوونو شُبهات پیدا کول او د حقیقت څخه لیري درواغ پوري تړل او پر اسلامي تعلیماتو بېځایه ایرادونه نشرول، حتّٰی د رسول الله ﷺ پر شخصیت د شُبهاتو او ایراداتو نشرول او دا نشريات دومره ډېر وه چې عامو خلکو د رسول الله ﷺ د دعوت په حقیقت کې د فکر کولو وخت او مجال نه درلودی او قرآن مجید ته يې اساطير الأولين (پخوانۍ قصې) ويل او ويل به يې چې دغه قرآن یو انسان وربنيي او ويل به يې دا څنګه رسول دی چې خواړه خوري او په بازارو کې ګرځي، خو په قرآن مجید کې د کفارو د دغه ټولو ایراداتو رَد موجود دی.

درېيم: د قرآن مجید سره په پخوانیو قصو معارضه کول، چې خلک به يې د قرآن مجيد د اورېدلو څخه په هغو قصو مشغوله کول او داکار يې د نضر بن الحارث په واسطه سره کاوه چې تفصيل به يې په وروسته کې درته راسي.

څلورم: مساومات، يعني: د رسول الله ﷺ سره داسې خبري وکړي چې څه راکړه او څه واخله، د دې څخه مقصد دا دی چې شرک او اسلام سره ګډ کړي،

يعني: مشرکان د خپل شرک څه کارونه پرېږدي، او رسول الله ﷺ د خپل دين او دعوت څه کارونه پرېږدي. *دا خود کفارو فيصلې او عمل ؤ.*

خو پر دغه سربېره مشرکانو وليدل چې دعوت نور هم نشرېږي او د خلکو توجه ور اوړي، قريش په بېره کې سوه چې دا قصه نوره هم پسې اوږدېږي او دوی يې مخ نيوی نه سي کولای، قريبه ده چې د اسلام او مسلمانانو د دعوت مسئله پر ټوله مکه غالبه سي، نو د قريشو مشرانو دا مشوره او اتفاق وکړی چې داسي يوه کار ته به محمّد ﷺ را وبولو چې تراوسه مو هغه پيشنهاد نه دی ورته کړی، نوې خبره ده ښايي دا را سره ومني.

د قريشو ټولو مشرانو دغه خبره خوښه کړه او رسول الله ﷺ يې د قريشو د مشرانو سره د ملاقات دپاره ور وغوښتی، سرور کائنات ﷺ هم ورغلی، قريش ورته کښېنستل او ويل: يا محمّد! هر پيشنهاد چې مو درته وکړی تا نه کړی قبول اوس يوه نوې طريقه درته وايو او دا دي هم تا ته معلومه وي چې دغه نوې طريقه موږ ته ډېره سخته او مشکله ده، رسول الله ﷺ وفرمايل: واياست دغه نوې خبره مو څه شي ده؟

قريشو و ويل: موږ وينو چې ته پر خپله خبره ټينګ يې، نو به يو بل اتفاق وکړو، هغه دا چې يوه ورځ ته زموږ د آلهه يا خدايانو عبادت کوه او يوه ورځ به موږ ستا د الله عبادت کوو سره برابر به يو، يوه ورځ ته زموږ پر دين سه او يوه ورځ به موږ ستا پر دين يو (چې دغه هغه مساومات دي) رسول الله ﷺ و فرمايل: دا د دين کار دی دا اختياري معامله نه ده، داسي نه سي کېدلای، قريشو ويل: موږ به يوه هفته ستا د الله عبادت کوو او ته يوه ورځ زموږ د خدايانو عبادت کوه، بيا هم رسول الله ﷺ نه کړه قبوله او ويل: دا څه بې معنٰی خبري دي، دا لوبي او مسخرې دي؟ آلهه يا خدايان داسي وي چې يوه ورځ يې تابع او بله ورځ يې منکره ياست؟

ابن اسحاق رحمه الله وايي: رسول الله ﷺ پر کعبه شريفه طواف کاوه چې اسود بن مطلب، وليد بن مغيره، اميه بن خلف، عاص بن وائل، چې دغه ټول د قريشو لوی مشران دي و رسول الله ﷺ ته و درېدل او ويل: يا محمّد! ﷺ راسه موږ به د هغه چا عبادت کوو چې ته يې عبادت کوې او ته د هغه چا عبادت کوه چې موږ يې عبادت کوو، که ستا معبود زموږ تر معبود ښه او بهتر ؤ موږ به هم په هغه کي خپله حصه اخيستې

وي او که زموږ معبود ستا تر معبود ښه او بهتر ؤ تا به هم د هغه څخه خپله حصه اخیستې وي، الله جل جلاله د دوی په باره کي سورةُ الکافرون نازل کړی چي رب عزوجل فرمایي:

﴿قُلْ يَٰٓأَيُّهَا ٱلْكَٰفِرُونَ ۝١ لَآ أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ ۝٢ وَلَآ أَنتُمْ عَٰبِدُونَ مَآ أَعْبُدُ ۝٣ وَلَآ أَنَا۠ عَابِدٌ مَّا عَبَدتُّمْ ۝٤ وَلَآ أَنتُمْ عَٰبِدُونَ مَآ أَعْبُدُ ۝٥ لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِىَ دِينِ ۝٦﴾.

الله عزوجل دغه د مشرکانو مساومات یا مفاوضات په دغه قاطعه او جازمه فیصله سره ور رَد کړل، خو دغه مساومات د یوه یا دوو وارو دپاره نه دي سوي بلکه دغه خبري د مشرکانو له طرفه څو واره او تکراراً سوي دي خو په هر وار کي به بې فایدې وې ځکه دا امکان نه لري چي هلته مشترک عبادت موجود وي چي هم دي الله جل جلاله منم او هم د ډېرو بتان او د الله جل جلاله دا قول هم په دغه باره کي نازل سو چي فرمایي:

﴿وَدُّوا۟ لَوْ تُدْهِنُ فَيُدْهِنُونَ ۝٩﴾. [قلم/ ۹]

یعني: که ته د دوی طرف ته لږ ور واوړې دوی تیار او آماده دي چي ستا طرف ته ور واوړي، مګر یا! دا د عقیدې مسئله ده په عقیده کي هیڅ نرمتیا او مراعت امکان نه لري، د عقیدې کار باید خامخا واضح، صریح او ښکاره وي، د عقیدې په کار کي بېړه، نرمي، غوړه مالي، د یوچا لحاظ او مراعت هیڅ او بالکل نه ځاییږي.

د مشرکانو له طرفه د آزارو شروع کېدل

د بعثت د څلورم کال په شروع کي مشرکانو د دعوت د چپولو او منعه کولو دپاره دغه ذکر سوي طریقې یوه پسله بلي عملي کولې، پر دې کار څو میاشتي تیري سوې چي فقط دوی د خولې د خبرو څخه کار اخیستی، د مسلمانانو په آزارولو او عذاب ورکولو یې شروع نه وه کړې، خو دوی ولیدل چي دغه طریقې د اسلامي دعوت په منعه کولو او چپولو کي بې فایدې دي او هیڅ نتیجه نه ورکوي، نو د بل وار دپاره بیا د قریشو سرداران او مشران سره را ټول سوه چي د دې مجلس او شورٰی د اعضاوو شمېر پنځه ویشت نفره ؤ او د دې مجلس رئیس ابولهب د رسول اللهﷺ اکا ؤ، پسله ډېره فکره او پسله ډېرو مشورو دې مجلس د رسول اللهﷺ او د ده د اصحابِ کرامو

پرضد ډېر جازم او قاطع تصاميم ونيول، ويل: هرڅوک به د اسلام او مسلمانانو سره په مقابله او جنګېدلو کي خپل ټول قدرت او پوره طاقت استعمالوي، د محمّد ﷺ په آزارولو کي به هيڅ دريغ او کوتا هي نه کوي او هغه کسان چي اسلام ته داخل سوي دي يا نوي داخلېږي هغو ته به سخت سخت عذابونه او تکليفونه ورکول کيږي، دغه مادې تصويب سوې او د هغو د عملي کولو دپاره تصميمونه ونيول سوه.

اوس خو د نورو مسلمانانو سره خاصتاً د هغه ضعيفي طبقې سره د دغو مقرراتو عملي کول آسانه کارؤ مګر رسول الله ﷺ چي د ډېر وقار او دبدبې خاوند دی، خوږ شخصيت يې دی، د دوستانو او دښمنانو په سترګو کي لوی او محترم دی، د داسي چا سره څوک بيله عزته او احترامه نه سي مخامخ کېدلای، د داسي چا په مقابل کي بې ادبي او سپکي خبري کول بېله رذيل او بې شرفه خلکو بل څوک نه سي کولای او پر دې ټولو سر بېره محمّد ﷺ د ابوطالب په ساتنه کي دی او ابوطالب د مکې مکرمې د خاصو مشرانو څخه دی، هيڅوک د هغه يوه هګۍ ځان ته حلاله نه سي بللای او محمّد ﷺ د هغه وراره دی، دغه کيفيت قريش په تردُد کي واچول مګر بيا هم ترکومه وخته د دغه دعوت په مقابل کي چي د دوی ديني زعامت او مشرتوب، دنيوي صدارت او آمريت يې په خطر کي اچولي دي صبر وکړي؟.

د رسول الله ﷺ او اصحابِ کرامو آزارول

اوس نو د مشرکانو له طرفه د رسول الله ﷺ آزارونه شروع سوه چي د دغه آزاروونکو مشري د ابولهب پرغاړه وه، ابولهب خو هغه څوک دی چي د رسول الله ﷺ سره يې د اولي ورځي څخه د مخه تردې چي قريش د هغه د عداوت په باره کي فکر وکړي دښمني شروع کړې وه، د صفا د غونډۍ د نارې په ورځ دئ ؤ چي رسول الله ﷺ ته يې ناوړه جواب و وايه او خلکو ته يې د بيرته تللو امر وکړی، په ځينو رواياتو کي راغلي دي: کله چي رسول الله ﷺ د صفا پر غونډۍ د خپل رسالت اعلان وکړی ابولهب يوه ډېره واخيستل غوښتل يې چي په هغه سره رسول الله ﷺ و وُلي.

همدارنګه د بني هاشم په مجلس کي ابولهب ؤ چي رسول الله ﷺ يې د اسلام

د دعوت او بیانولو څخه منعه کړی، دغه ابولهب تر بعثت د مخه د خپلو دوو زامنو دپاره چي عُتبه او عُتیبه نومېدل د رسول الله ﷺ دوې لوڼي رُقیّه او ام کُلثوم په نکاح کړي وې، کله چې رسول الله ﷺ په رسالت سره مبعوث کړل سو ابولهب خپل زامن د رسول الله ﷺ د لوڼو په طلاقولو سره جبراً او قهراً امر کړل، ترڅو چي هغو هم تر واده کولو د مخه طلاقي کړې او کله چي د رسول الله ﷺ دوهم زوی عبدالله وفات سو ابولهب په ځغستا خپلو نورو مشرک ملګرو ته ورغلی او دا زېری یې پر کاوه چي محمّد ﷺ ابتر یعني: (بې زویه) سو، او دا مو مخ کي درته و ویل کله چي به رسول الله ﷺ د حج په موسم کي نوري قبیلې اسلام ته دعوتولې ابولهب به تر شا په پسې ؤ او خلکوته به یې ویل: د ده خبري مه منی دا د دینه اوښتی او درواغجن دی (العیاذ بالله) په یوه روایت کي راغلي دي چي یوازي پر دغو خبرو یې کفایت نه کاوه بلکه رسول الله ﷺ به یې په ډبرو هم ویشتی ترڅو چي د رسول الله ﷺ تر پښو به ویني بهېدې.

د ابولهب ښځه چي ام جمیل ورته ویل کېده او نوم یې اروٰی بنت حرب بن امیه ؤ او د ابوسفیان خور وه د رسول الله ﷺ په دښمني کي تر خپل مېړه ابولهب کمه او پاته نه وه، د شپې به یې زوزان را وړل او د رسول الله ﷺ په لار او د کور په دروازه کي به یې د دې دپاره ورته اېښوول چي د ده ﷺ په مبارکو پښو ننوزي.

د ابولهب ښځه یوه بد خولې او د اوږدې ژبې خاونده وه، پر رسول الله ﷺ به یې تهمتونه ویل او بې ځایه خبري به یې پر کولې، د فتنې اور ته به یې پکه وهل، د رسول الله ﷺ پرضد چي هرڅه پرخوله ورتله هغه به یې ویل، نو ځکه قرآن مجید دا د حمّالهٔ الحطب په نامه سره یاده کړې ده.

کله چي دې واورېدل چي د دې او د دې د مېړه په باره کي قرآن نازل سوی دی چي هغه د تبت یدا سورة دی نو رسول الله ﷺ ته ورغله چي هغه د کعبې شریفي سره ناست ؤ او ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه هم ور سره ؤ، د دې په لاس کي یو مټ شګې هم ور سره وې غواړي چي په دغه شګو رسول الله ﷺ و وُلې، کله چي دا ورته و درېدل الله جلّ جلاله د دې پر سترګو د رسول الله ﷺ لیدل منعه کړه، نو دې و ویل: یا ابا بکر! ملګری دي چیري دی؟ زه خبره سوې یم چي ده پر موږ بد ویلي دي، په والله که

مي وليدی په دغو شکو به يې پرخوله وولم او والله زه شاعره يم.

او بيا يې وويل:

(مُذَمَّمًا عَصَيْنا * وَأمرُهُ أبَيْنَا * وَدِينُهُ قَلَيْنا)

يعني: موږ د مذمّم نافرماني کړې ده او د ده امر نه قبلوو او د ده د دين سره مو مقاطعه کړې ده.

د محمّد پر ځای يې مذمّم و وايه او بيا رهي سوه، ابوبکر الصدّيقؓ د رسول اللهﷺ څخه پوښتنه وکړه ويل: يا رسولَ الله! آيا ته يې نه ليدلې؟

رسول اللهﷺ و فرمايل: هو زه يې نه ليدلم، الله ﷻ دا پر ما ړنده کړل.

هغه د رسول اللهﷺ اکا ابولهب ؤ چي هغه ناوړه کارونه يې کول او دغه يې ښځه وه او په عين وخت کي دوی د رسول اللهﷺ همسايګان هم وه، کور يې د رسول اللهﷺ د کوره سره مښتی ؤ، رسول اللهﷺ پر دوی سربېره نور همسايګان هم درلودل چي دوی ټولو رسول اللهﷺ دننه په خپل کور کي ډېر آزارا وه، د رسول اللهﷺ همسايګان هغه چي دهﷺ ته يې په کور کي آزار او تکليف ورکاوه دغه کسان وه: ابولهب، حکم بن ابی العاص، عُقبه بن أبي مُعيط، عُدَی بن حمراء الثّقفي، ابن الأصداء الهُذلي، دغه څو نفره د رسول اللهﷺ همسايګان وه، وعده او اتفاق يې سره کړی ؤ چي هميشه به محمّدﷺ ته آزار ورکوو، رسول اللهﷺ به په خپل کور کي پر لمانځه ولاړ ؤ د دغو همسايګانو څخه به يوه د پسه د نس مردار شيان پر ورغورځول، ترڅو چي رسول اللهﷺ د دغه آزارو په سبب دې ته مجبوره سو چي لمونځ د هغي لوېي ډبري شا ته وکړي کومه چي د دهﷺ په کور کي موجوده وه.

او ځينو همسايګانو چي به يې پسه يا اوښ حلال کړی د هغه د نس چټل او خراب شيان به يې د رسول اللهﷺ د کور غولي يا ميداني ته ور غورځول يا به يې د دهﷺ د کور په دروازه کي ورته کېښوول، رسول اللهﷺ به هغه چټلي او مرداري، لَرَی او کلمې په يوه لرګي را پورته کړه او د خپل کور په دروازه کي به ودرېدی فقط دومره به يې و ويل: يا بني عبد مناف! دا څنګه همسايتوب دی؟ آيا د همسايه حق دغه دی؟ تر دغه جملې زيات به يې نور څه نه ويل او بيا به يې هغه چټلي ليري

وغورځول، دغه آزارونه همېشه و رسول الله ﷺ ته ور رسېدل، هره ورځ به دغو همسايګانو خپل انبار او کچره د رسول الله ﷺ د کور مخ ته غورځول او رسول الله ﷺ به ايسته کول.

اوس نو ته فکر وکړه: که د يو چا يو همسايه بد وي، هغه څومره په تکليف وي؟ مګر که ستا ټول همسايګان بد سي او ستا د تکليف او آزارولو نيت يې هم کړی وي نو بيا به دي څه حال وي؟ خو زموږ پيشوا او پيغمبر سرور کائنات ﷺ د خپلو همسايګانو څخه دغسي آزارونه او تکاليف ليدل او د هغو لاسه څخه يې دغسي تريخ ژوند تېر اوه.

عُقبه بن أبي معيط په خپل خباثت او شقاوت کي نور هم زياتوب کاوه، امام بخاري د عبدالله بن مسعود رضي الله عنه څخه روايت کوي: چي يوه ورځ رسول الله ﷺ د کعبې شريفي سره لمونځ کاوه، ابوجهل او د قريشو نور مشران هم هلته ناست وه او ورته ګوري، زړونه يې له قهره او غضبه ورته اېشي، په دغه وخت کي نور خلک راغله او کعبې شريفي ته نژدې يې يوه اوښه حلاله کړه، نس يې ورڅيري کړی کُلمې او لړمون يې څني را وايستل، قريش ورته ګوري او په خپل منځ کي يې سره و ويل: څوک دغه کُلمې اخلي او د محمّد ﷺ پر سر يې د ده د سجدې په وخت کي ور اېږدي؟

قريش خاندي او ملنډي وهي غواړي چي يو څوک دغه ناوړه کار وکړي، خو عُقبه بن أبي مُعَيط ملعون و ويل: دا کار زه کوم، قريش خاندي او عقبه ته وايي ونيسه ولاړ سه يو له يوه طرفه او بل له بله طرفه دئ په دغه کار امر کوي، خو عقبه لعنة الله عليه ولاړ سو او هغه د اوښي د نس مردار شيان يې ور سره واخيستل، کله چي رسول الله ﷺ پر سجده سو د هغه پر سر يې ورکښېښوول، ويني، مرداري، غوړزګي، د رسول الله ﷺ پر مبارک سر پراته دي او ده ﷺ خپل رب ته سر پر سجده اېښی دی، عقبه ملعون بيرته د قريشو پر طرف ور رهي سو او خاندي، شين شين د خندا کيږي، هغه نور قريش هم ورته ګوري او پر دغه خپل رذيل او خبيث عمل خاندي، رسول الله ﷺ خپل رب ته سر پر سجده اېښی دی او دغه چټل، غوړ او مردار شيان يې پر سر پراته دي او هلته قريش پر خاندي.

هغه څوک چي د دغي قصې روايت کوي وايي: قريشو دومره وخندل چي

د ډیري خندا څخه پر یوه او بل طرف کږېدل، یوه به پر بل ځان تکیه کاوه، د ډیري خندا څخه یې ځانونه نه سوای تکیه کولای او دغه خندا یې ټوله د رسول الله ﷺ پر دغه حالت وه او رسول الله ﷺ بې حرکته خپل رب ته سر پر سجده ایښی دی او د سجدې څخه نه را پورته کیږي، څو د رسول الله ﷺ کوچنۍ لور حضرتِ فاطمه رضي الله عنها راغله او په ژړا یې دغه کُلمې د رسول الله ﷺ له سره ایسته کړې.

فکر وکړئ: دغه قسم معامله د مکې مکرمې د یوه سردار سره د صادق الأمین سره کېدل، بیله دې څخه چې نبي، پیغمبر او رسول الله ﷺ ورته و وایو، خو د قریشو ژوند او اخلاق د هغه چا سره چې خلک یې د یوه رب عزوجل عبادت ته رابلل او د بتانو د عبادت څخه یې خلاصول دغي اندازې ته رسېدلي وه.

کله چې رسول الله ﷺ د لمانځه څخه فارغه سو او د هغو مردارو کُلمو ویني، خیري، غوړزګي پر پراته وه نو یې دوی ته کتل او ښراوي یې ورته کولې او ویل: اللّهم علیکَ بقُریش، درې واره یې دغه جمله تکرار کړل او بیا یې د دوی نومونه یادول :

(اللّهم علیک بأبي جهل، اللّهم علیک بعُتبه بن ربیعه، و شیبه بن ربیعه، و الولید بن عتبه، و امیه بن خلف، و عُقبه بن أبي مُعیط).

د دغو ناستو خلکو نومونه یې یادول، یو یو یې په نامه سره یاد کړی، راوي د حدیث وایي: ټول هغه کسان چې رسول الله ﷺ یې نومونه یاد کړل په والله ټوله مي د بدر د غزا په ورځ مړه او مردار سوي ولیدل، ټول هغه کسان چې د رسول الله ﷺ په مقابل کې یې دغه بد عمل او ناوړه کار کړی ؤ ټول د بدر په ورځ مردار کړل سوه او د دوی ناپاکه جسدونه یوه وچ څاه ته ور واچول سوه.

ورونو او خوندو! تاسي ولیده چې رسول الله ﷺ څه وخت ښرا وکړه او څه وخت قبوله سوه؟ پسله کلو ټول و وژل سوه، په دې کې و ټولو مسلمانانو ته اشاره او لارښوونه ده، کله چې دعاء کوی او د رب عزوجل څخه یو شئ غواړی تلوار به نه کوی، دعاء موقبلیږي مګر وخت یې په الله جل جلاله پوري تعلق لري، رسول الله ﷺ فرمایي:

« لاَ يَزَالُ يُسْتَجَابُ لِلْعَبْدِ ما لَمْ يَدْعُ | ژباړه: همېشه د بنده دعاء قبلیږي تر څو

بِإِثْمٍ أَوْ قَطِيعَةِ رَحِمٍ مَالَمْ يَسْتَعْجِلْ » قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا الاسْتِعْجَالُ قَالَ « يَقُولُ قَدْ دَعَوْتُ وَقَدْ دَعَوْتُ فَلَمْ أَرَ يَسْتَجِيبُ لِي فَيَسْتَحْسِرُ عِنْدَ ذَلِكَ وَيَدَعُ الدُّعَاءَ » [رواه: مسلم]

چي په ګناه يا د صلهٔ رحمي په پرې کولو دعاء و نه کړي او تر څو چي تلوار ونه کړي، يو چا پوښتنه وکړه او ويل: يا رسولَ الله! تلوار څنګه او څه شي دی ؟ رسول اللهﷺ و فرمايل: هغه داسي چي يو څوک وايي دعاء مي وکړه، دعاء مي وکړه او قبوله نه سوه، دلته نو د دعاء څخه لاس واخلي او دعاء کول پرېږدي.

قبلېدل داسي نه دي چي پسله يوې ورځي يا يوې مياشتي يا بايد نن او سبا زما کار وسي، قبلېدل ښايي پسله کلو وسي لکه د رسول اللهﷺ سره چي په دغه حالت کي وسوه، پسله کلو يې دغه دعاء يا ښرا قبوله سوه، نو کله چي د رسول اللهﷺ دعاء کلونه په بېر کي نيسي د نورو خلکو په باره کي څه فکر کوئ؟

مقصد دا چي دعاوي کوی، هرڅه چي د اللهﷻ څخه غواړی و يې غواړی مګر تلوار مه کوی، که چا تلوار کاوه دعاء يې نه قبليږي، ځکه د حديث شريف لفظ هم داسي دی چي فرمايي:

«يُستَجَابُ لِلْعَبْدِ مَا لَم يَستَعجِل»

يعني: ستاسي څخه د هريوه دعاء قبليږي تر څو چي تلوار و نه کړي.

مورخ کي د هغو آزارو بيان کاوه چي د مشرکانو له طرفه و رسول اللهﷺ ته ور کول کېدل او س هغه بحث پسي پوره کوم.

اُميه بن خلف چي دئ هم د قريشو د رئيسانو څخه ؤ د رسول اللهﷺ په غياب کي چي به يې پر هغهﷺ هر بد ويل هغه خويې ويل، خو کله چي به يې رسول اللهﷺ وليدی په ښکاره سره به يې هم بد او پوچ ورته ويل، د اللهﷻ دغه قول چي فرمايي:

﴿ وَيْلٌ لِّكُلِّ هُمَزَةٍ لُّمَزَةٍ ۝١ ﴾

د دغه اُميه بن خلف په باره کي نازل سوی دی.

ابن هشام وايي: هُمزه هغه څوک دی چي په ښکاره سره يو چا ته پوچ او فحش وايي او په سترګو هم کړېږ وړې اشارې ورسره کوي، چشمکان وهي او لُمزه هغه څوک دی چي د يو چا په غياب کي يعني: د هغه تر شا پر هغه عيبونه وايي او په خبرو يې آزاروي، نو دغو کسانو لره دي (که اُميه بن خلف يا بل څوک وي) ويل او هلاک وي.

مګر د اُميه بن خلف ورور اُبئ بن خلف د کفارو د هغي جملې څخه ؤ چي د مسلمانانو سره يې ډېر زيات عداوت او دښمني درلودل، يوه ورځ رسول الله ﷺ ته ورغلی او يو زوړ پخوانئ هډوکی يې په لاس کي ؤ، داسي زوړ هډوکی ؤ چي بالکل وروست او شوړېدلی ؤ، دغه هډوکی يې مات کړی او په اورغوي کي يې سره و موږی څو داسي سو لکه اوړه، بيا يې دغه اوړه د رسول الله ﷺ پر مخ ور وپاشل او رسول الله ﷺ ته يې و ويل: ته وايي: الله موږ د دغو اوړو يا ايرو څخه بيا را ژوندي کوي؟ څوک پسله مرګه موږ بيرته را ژوندي کولای سي؟

پسله دغه څخه چي موږ دغسي ايرې سو لکه دغه هډوکی بيا را ژوندي کېدلای سو؟ په دغه باره کي د الله جل جلاله دا قول نازل سو چي فرمايي:

﴿ وَضَرَبَ لَنَا مَثَلًا وَنَسِيَ خَلْقَهُۥ قَالَ مَن يُحْيِ ٱلْعِظَٰمَ وَهِيَ رَمِيمٌ ﴿٧٨﴾ ﴾.

[يٰسين، ۷۸]

يعني: موږ ته يې د وراسته شوړېدلي هډوکي مثال را وړی او خپل پيدايښت يې هير کړی دی دئ وايي: څوک به دغه هډوکي ژوندي کړي؟ حال دا چه دغه هډوکي وراسته او شوړېدلي دي.

﴿ قُلْ يُحْيِيهَا ٱلَّذِىٓ أَنشَأَهَآ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَهُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيمٌ ﴿٧٩﴾ ﴾. [يٰسين/ ۷۹]

يا محمّد! ﷺ ده ته و وايه چي بيا يې هغه قادر مطلق ذات ژوندي کوي چي اول واريې پيدا کړي دي او بېشکه دغه الله پر هر قسم پيدايښت ښه عالم دی.

(که نوي پيدا کول وي که زاړه) سبحان الله! هغه ذات چي اول واريې د هيڅ څخه پيدا کړي دي، دوهم واريې هم هغه ذات پيدا کوي.

دغه آياتونه د دغه اُبئ بن خلف کافر د دغه عمل په باره کي نازل سوه.

عُقبه بن أبي مُعیط چې دئ هم د قریشو او مشرکانو د مشرانو څخه ؤ د دې دپاره چې د مسلمانانو او مشرکانو په منځ کې دغه له دښمنیه ډکه معامله او ګذاره لږ څه آرامه سي یوه ورځ یې رسول الله ﷺ میلمه کړی، کله چې خواړه را وړل سوه، رسول الله ﷺ د خوړو د خوړلو څخه انکار وکړی، دکور خاوند عقبه بن أبي مُعیط ور ته تینګ دی چې خواړه وخوره، خو رسول الله ﷺ و ویل یا! تر هغو به ستا خواړه ونه خورم چې ته و نه وایې:

«أشهَدُ أن لا إله إلاّ الله وَأنّي رسولُ الله»

عقبه چې هرڅه کوښښ وکړی چې رسول الله ﷺ خواړه وخوري مګر رسول الله ﷺ د ډوډۍ خوړلو دپاره دغه شرط کښېښاوه، دا ځکه چې د رسول الله ﷺ امید ؤ که عقبه دغه د شهادت کلمې مراعتاً هم و وایي په نتیجه کې به یې مسلمان سي، لکه حمزه رضي الله عنه چې ابوجهل ته و ویل: ته محمّد ته بښکنځل کوې او زه د هغه پر دین یم، دا خبره د حمزه تر خولې بېله ارادې را ووتل، خو بیا د دغه خپلې خبرې په واسطه مسلمان سو. *(د حمزه رضي الله عنه د اسلام قصه به په وروسته کې درته بیان سي)*

اوس هم د رسول الله ﷺ دا امید ؤ که چیري عُقبه مراعتًا د رسول الله ﷺ د ډوډۍ خوړلو دپاره د شهادت کلمې و وایي، خو ښایي آخر مسلمان سي، عقبه چې هر څه ځان یوې او بلې خوا ته کړی رسول الله ﷺ پرخپله خبره تینګ ؤ، عقبه فکر وکړی چې میلمه دی دا امکان نه لري چې خواړه و نه خوري او ولاړ سي دا عیب دی نو عقبه د عقیدې په سبب نه بلکه په دې سبب چې رسول الله ﷺ خواړه وخوري د شهادت کلمې و ویلې او و یل:

«أشهدأن لا إله إلاّ الله وأشهد أنّکَ رسولُ الله»

او رسول الله ﷺ هم خواړه وخوړل، مګر وروسته په قریشو کې دا خبر نشر سو چې عُقبه بن أبي معیط د شهادت کلمې و ویلې، قریش په دې خبره ډیر خواشیني او ناراضه سوه او هغه چې ډیر زیات خواشیني سو هغه اُبئ بن خلف ؤ، ځکه اُبئ د دغه عقبه ډیر نژدې آشنای او مجلسي ؤ، نو اُبئ و عُقبه ته ورغلی او ویل: زما مخ پرتا حرام

دی نه خبري در سره کوم او نه دي آشنای یم ترڅو چي د محمّد ﷺ پر مخ ور ټوف نه کړې، د هغه دپاره دي د شهادت کلمې و ویلې خو زما شرط بیا دا دی چي پر مخ به یې ور ټو کې، که تا دغه کار وکړی هغه وخت بیا خبري در سره کوم.

اوس عقبه په حیرت او تردد کي دی چي څه وکړم؟ هر څه کوښښ یې وکړی چي اُبئ بیله دغه شرطه راضي او خوشاله کړي او له دغه شرطه څخه دئ خلاص سي فایده یې نه کول اُبئ پر خپله خبره ټینګ ولاړ دی، د عقبه په مخ کي دوې لاري دي یا به د محمّد ﷺ په مقابل کي دغه ناوړه عمل کوي یا به د قریشو مشران د لاسه ورکوي، آخر یې دا ښه وبلل چي محمّد ﷺ خپه او نا راضه کړي، نو ورغلی د رسول الله ﷺ پر مبارک مخ یې توف کړل، رسول الله ﷺ چپ او په خوله ؤ هیڅ یې و نه ویل.

مسلمانانو! ښه فکر وکړی: دا هم یو د هغو آزارو او إهانتو څخه دی چي سرور کائنات رسول الله ﷺ د دین د نشرولو دپاره او د دعوت په لار کي قبول کړي دي، که نن ورځ د هغه چا په مقابل کي چي خلکو ته اسلامي احکام بیانوي یا د اسلام لاري ته خلک را بولي، یا د ټولني انحرافات او خطاوي بیانوي، د ځینو کسانو له طرفه ناوړه الفاظ ویل کیږي، یا ځیني تهمتونه پر تړل کیږي، یا د اخلاقو څخه لیري حرکتونه ور سره کیږي، هغه باید په دې سره نه زهیر سي او نه ناراضه، دئ باید دغه اعمال ورپه یاد کړي چي د رسول الله ﷺ اشرف المخلوقات په مقابل کي کېدل.

اې د محمّدي دین بیانوونکې! نن ورځ هم دوې ډلې ستا سره حسد او عناد لري، اوله هغه ډله ده چي په دا ئکه سره د اسلام دښمنان دي حق ویل او حق اورېدل یې نه دي خوښ، او دوهمه هغه ډله ده چي په ښکاره سره حاجي، ملا او آخندزاده دی خو د دعوت او تبلیغ فضیلت د دوی نه دی په برخه سوی، نو ځکه د حسد په سبب یې یوازي دا نه چي ستا وعظ او دعوت نه وي خوښ بلکه پر تا هم د دې دپاره عیبونه وایي چي خلک در څخه متنفره کړي او هغه د ده شیطان راضي او د حسد اور یې مړ سي.

مګر د یوه واعظ او عالم مقصد باید د الله جل جلاله رضاء او د دین نشرول وي که څه هم په دغه لار کي تکلیفونه او آزارونه ورکول سي، یو مسلمان باید د دین د نشرولو په لار کي تهمتونه او آزارونه په پراخه سینه سره قبول کړي، ځکه د هغه معامله د الله جل جلاله سره ده،

خلک د پيسو د ګټلو دپاره تکليفونه او آزارونه قبلوي، ته يې د الله جل جلاله د رضاء او جنت دپاره نه قبلوې؟ خو دا دي هم درته معلومه وي چې د دغو حاسدانو په مقابل کې هلته نور ډير داسې خلک سته چې ستا د وعظ کولو او دين نشرولو څخه ډير خوښ دي او الله جل جلاله ستا په وعظ او نصيحت سره سمې لارې ته راوستلي دي او د ښه عمل کولو توفيق يې هم ورکړی دی، هغه خلک بايد له فکره ونه باسې.

د دغه عقبه بن أبي معَيط او د هغه د ملګري أبيّ بن خلف په باره کې د سورة الفرقان دغه آياتونه نازل سوه چې رب عزوجل فرمايي:

﴿وَيَوْمَ يَعَضُّ ٱلظَّالِمُ عَلَىٰ يَدَيْهِ يَقُولُ يَٰلَيْتَنِي ٱتَّخَذْتُ مَعَ ٱلرَّسُولِ سَبِيلًا ﴿٢٧﴾﴾.

يعني: يا محمّد! ﷺ هغه د قيامت ورځ در په ياد کړه چې دغه ظالم به د پښېمانۍ په سبب له ډيره غمه او افسوسه په خپلو لاسو خولې لګوي او وايي به: کشکي د رسول الله ﷺ سره د هغه پر لار تللی وای.

﴿يَٰوَيْلَتَىٰ لَيْتَنِي لَمْ أَتَّخِذْ فُلَانًا خَلِيلًا ﴿٢٨﴾﴾.

او وايي به: ما لره دې وَيل هلاک او خرابي وي کشکي مې فُلانئ چې دغه (أبيّ بن خلف) دی د ځان دوست او خليل نه وای ګرځولی.

﴿لَّقَدْ أَضَلَّنِي عَنِ ٱلذِّكْرِ بَعْدَ إِذْ جَآءَنِي﴾.

په تحقيق پسله هغه څخه چې د قرآن ذکر او نصيحت ما ته راغلی، ده زه ګمراه کړم، بيا نو الله عزوجل فرمايي:

﴿وَكَانَ ٱلشَّيْطَٰنُ لِلْإِنسَٰنِ خَذُولًا ﴿٢٩﴾﴾.

او شيطان د انسان دپاره بَنَوَيُوونکی او خطايستونکی دی.

عُقبه بن ابی مُعَيط به د قيامت په ورځ وايي: ډير افسوس! قريبه وه چې زه اسلام ته داخل سوی وای، مګر أبيّ بن خلف کافر را ته راغلی او ګمراه يې کړم، نو به د قيامت په ورځ له پښېمانيه په خپلو لاسو غاښونه لګوي چې ايمان او اسلام مې له لاسه ووتل، سره د دې چې دئ ور نژدې سوی ؤ.

ابوجهل ملعون به ځيني وختونه و رسول الله ﷺ ته کښېنستی، قرآن مجيد به

يې اوريدی او بيا به ولاړ سو نه يې ايمان را وړی او نه يې د رسول اللهﷺ اطاعت کاوه، خو پردې سربيره به يې رسول اللهﷺ په خبرو هم آزاراوه، د عبادت او لمانځه څخه به يې منعه کاوه او بيا به يې دغه خپل د شر په عمل فخر هم کاوه، لکه يو لوی کار چي يې کړی وي او د ده ملعون په باره کي د سورۃ القيامه دغه آياتونه نازل سوه چي رب عزوجل فرمايي:

﴿فَلَا صَدَّقَ وَلَا صَلَّىٰ ۝ وَلَٰكِن كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰ ۝ ثُمَّ ذَهَبَ إِلَىٰ أَهْلِهِ يَتَمَطَّىٰ ۝﴾

يعني: نه يې د دغه قرآن تصديق وکړی او نه يې پر هغه يقين وکړی او نه يې لمونځ وکړی، مګر قرآن يې درواغ وباله او له ايمانه يې مخ وګرځاوه او بيا به له دغه مجلسه خپل اهل يا کورنۍ ته په تکبر سره ولاړی.

ابوجهل ملعون چي د اولي ورځي څخه رسول اللهﷺ وليدی چي په حرم شريف کي لمونځ کوي د دغه لمانځه څخه يې منعه کاوه، يوه ورځ رسول اللهﷺ د مقام ابراهيم سره لمونځ کاوه ابوجهل ورته راغلی او ويل: يا محمّد! ما ته له دغه کاره نه يې منعه کړی؟ که دي بيا دلته لمونځ کړی ؤ زه به در سره جوړ سم، رسول اللهﷺ په مقابل کي ورته و دريدی، ابوجهل ويل: يا محمّد! ته په څه شي سره زما مقابله کولای سې؟ په والله زه په دغه ښارکي تر ټولو خلکو ډير نفر لرم، په يوه روايت کي راغلي دي چي رسول اللهﷺ ابوجهل تر ګريوانه ونيوی وې ښوراوه او دغه آيات شريف يې تلاوت کړی:

﴿ أَوْلَىٰ لَكَ فَأَوْلَىٰ ۝ ثُمَّ أَوْلَىٰ لَكَ فَأَوْلَىٰ ۝﴾ [قيامه /۳۴، ۳۵]

د الله دښمن ابوجهل و ويل: آيا ته ما ته په عذاب سره وعده را کوې؟ يا محمّد! په والله نه ته او نه ستا رب په ما څه کولای سی او زه تر هغو ټولو خلکو معززيم کوم چي په مکه کي يې ژوند کړی دی، ابوجهل يوازي په دغو ويناوو سره کفايت نه کاوه، بلکه ورځ په ورځ يې دښمني او عناد زياتيدل.

امام مسلم د ابو هريره رضي الله عنه څخه روايت کوي چي ابوجهل و قريشو ته و ويل: محمّد ستاسي په حضور سر پر سجده ايږدي؟ دوی ويل: هو، ابوجهل و ويل: زما دي په لات

او عزّٰی سره قسم وي: که ما وليدی پر غاړه به يې پښه ورکښيږدم او مخ به يې په مځکه پوري ور و موږم، په دغه وخت کي رسول الله ﷺ راغلی او په لمانځه يې شروع وکړه. ابوجهل په دغه نيت ور رهي سو چي پر غاړه يې پښه ورکښيږدي او هغه خپل شوم نيت عملي کړي، قريش ورته ګوري چي ناڅاپه ابوجهل د شا پر طرف ځغلي او لاسونه داسي ښوروي لکه څوک چي د ځانه څخه يو شئ منعه کوي، قريش ورته را ولاړ سوه او ويل: څه درته پيښه سوه يا ابا الحکم؟ ابوجهل ويل: زما او د ده په منځ کي د اور خندق ؤ او مخ ته مي د مرغانو وزرونه وه لکه ما چي په چپلاخو يا څپېړو وهي، رسول الله ﷺ فرمايي: که دئ ما ته را نژدې سوی وای ملائکو به اندام اندام کړی وای.

دا د هغو تکاليفو او آزارو څه بيان ؤ چي رسول الله ﷺ ته ورکول کېدل، سره د دې چي رسول الله ﷺ د لوړ او خواږه شخصيت خاوند ؤ، د عامو او خاصو خلکو په زړو کي يې وِقار او دبدبه درلودل، او پر دې سر بيره د هغه ابوطالب چي په مکه مکرمه کي ډېر عظيم او محترم سړئ ؤ په ساتنه کي هم ؤ دغه يې حال ؤ.

مګر هغه نور مسلمانان خاصتاً هغه کسان چي ضعيفه وه، د هغو په مقابل کي دغه آزارونه ډېر شديد او ډېر ترخه وه او په عين حال کي هري قبيلې و هغه چا ته د عذاب ورکولو وظيفه پر غاړه واخيستل کوم چي د دوی د قبيلې څخه مسلمانان سوي وه يا نوي اسلام ته داخلېدل او هر هغه څوک چي قبيله به يې نه درلودل هغو ته به يې لچک او اوباش خلک ور ګمارل، هم به د قبيلو رئيسانو خپل زړه په سړاوه او هم به اوباشانو داسي سخت او قِسم قِسم عذابونه ورکول چي په اوريدلو يې د انسان زړه ټوک ټوک کيږي، راسی چي د دغو عذابو او آزارو څخه لږ څه د دې دپاره واورو چي دا رامعلومه سي چي اسلام په څومره تکاليفو نشر سوی دی او بيا تر ما او تا را رسېدلی دی، خو بد بختانه چي نن ورځ موږ د اسلام او د هغه د احکامو څخه بې پروا يو.

ابوجهل چي به د هر چا د اسلام را وړلو واوريدل که به هغه سړئ د قوم او شرف خاوند ؤ نو به يې خبر کړی (يا په اوسنی اصطلاح اخطار به يې ورکړی) ورته و به يې ويل: سړيه! خبر اوسه چي په مال او عزت کي به دومره تاوانونه در و رسوم چي ته به يې تَوان او طاقت و نه لرې او که به هغه سړئ ضعيفه ؤ نو به يې وهل او ټکول ورکول.

عثمان بن عفانؓ چې مسلمان سو د ده اکا به په هغه بوریا کې ویښچی چې د خرما د وُني د پاڼو څخه جوړه سوې وه او بیا به یې د کښته څخه دود ورته جوړ کړی، دیٔ ؓ به په بوریا کې پېچلی ؤ او دغه دوده به ورکول کېده.

مصعب بن عمیرؓ چې ډېر نازولی او ډېر پیشني ځوان ؤ په ناز او نعمت کې لوی سوی ؤ کله چې د ده مور د ده په اسلام خبره سوه خواړه یې ځني منعه کړه او له کوره یې وایستی، دغه نازولي مصعَب د تکالیفو او زحمتو څخه داسي پوست واچاوه لکه مار چې پوست اچوي.

ورونو! لږڅه په دقت سره دغو آزارو، دغه صبر او تحمل ته متوجه سی!

یو هم د هغو کسانو څخه چې سخت آزارونه او تکلیفونه ورکول سوي دي حضرت بلالؓ دی چې د اُمیه بن خلف مریٔ ؤ، اُمیه به د ده په غاړه کې رسۍ ور واچول او بیا به یې د هلکانو په لاس ورکړی چې د مکې مکرمې په غرو او شېلو کې یې وګرځوی، تر هغو به یې ګرځاوه چې ټول هلکان به ستړي سوه او د بلالؓ په غاړه کې به د دغې رسۍ زخمونه پاته وه، امیه به دغه رسۍ ونیول او بلالؓ به یې په ډېر زور او شدت سره د ځان طرف ته ور کش کړی او دلته به یې بنه ټینګ لرګیٔ و واهه. بلالؓ به یې په زور او جبر د دوبي د غرمې ولمر ته کښېناوه، اوبه او خواړه به یې هم نه ورکول او تر دې ټولو اشد عذاب دا ؤ چې بلال ؓ به یې تر مکې مکرمې دباندي غرو او شېلو ته وایستی پر هغه مځکه چې د لمر په حرارت به دومره توده سوې وه چې غوښې به پر کبابېدې (*دا خبره هغه چا ته معلومیږي چې د مکې مکرمې ګرمي یې لیدلې وي*) نو به یې پر دغه ګرمه او سوځوونکې مځکه لڅ بیله کالو پرې ایستی او بیا به یې یوه لویه او درنه ډبره چې په څو نفرو به یې پورته کوله د بلالؓ پر ځیګر کښېښوول او بیا به یې ورته و ویل: په والله تر هغو به دغسې یې چې یا به مرې یا به د محمّد ﷺ له دینه انکار کوې دلات او عزٰی عبادت به کوې.

خو حضرت بلالؓ به په دغه حال کې فقط دغه ویل: اَحَدٌ احد، احدٌ احد، په وروسته کې د بلالؓ څخه پوښتنه وسوه چې د دغې جملې سِر او سبب څه ؤ؟ تا ولي دغه یوه جمله اختیار کړې وه چې احدٌ احد؟ بلالؓ و ویل: ما په اول کې

قِسم قِسم جملې ویلې خو په ټولو کي دغي جملې کفارو ته ډیر تکلیف ورکاوه او دغي جملې ډیر قهر ور وستی او زما زړه غوښتل چي دوی زهیر کړم. نو ځکه مي یوازي دغه جمله و دوی ته د عذاب ورکولو په سبب اختیار کړه، د حضرت بلالؓ دغه حال ؤ ترخو چي یوه ورځ ابوبکرالصدّیقؓ تېرېدی او کفارو و بلالؓ ته دغه عذابونه ورکول نو ابوبکرالصدّیقؓ دئ د خپل مالک اُمیه څخه رانیوی، بلکه خپل تکړه مریئ یې د بلالؓ په بدل کي ورکړی او څوک وایي د سپینو زرو په پنځه یا اوه اوقیه یې رانیوی او بیا یې آزاد کړی، نو ځکه عمرؓ به ویل:

(ابوبکر سیِّدُنا وَ أطلَقَ سیِّدَنا)

یعني: ابوبکر زموږ سردار دی او زموږ سردار بلال یې آزاد کړی.

عمّار بن یاسرؓ چي د بني مخزوم د آزاد سوو مریانو څخه ؤ، دئ او د ده کورنۍ د هغو کسانو څخه دي چي ډیر تکلیفونه او زحمتونه یې لیدلي دي، عمّار، د ده پلار چي یاسِر نومېدی او د ده مور چي سُمَیّه نومېدل مسلمانان سوه، مشرکانو به د ابوجهل په مشرۍ د ګرمۍ په شدید موسم کي دښت ته وایستل او هلته به یې سخت سخت عذابونه ورکول، د دوی په مثل عذابونه لږو کسانو لیدلي دي.

رسول اللهﷺ چي به تېرېدی او دغه د دوی عذابونه به یې لیدل نو به یې ورته و فرمایل:

« صَبراً آلَ یَاسِر فَإنَّ مَوعِدَکُمُ الْجَنَّة »

یعني: د یاسر کورنۍ یا اولادې صبر کوی ستاسي دپاره وعده سوی ځای یا د ورتګ ځای جنت دی.

او دوی همېشه په دغه عذاب کي وه، ترخو چي یوه ورځ ابوجهل نور هم د دوی عذاب ور ډیر کړی او د عذاب ورکولو په وخت کي یې رسول اللهﷺ ته پوچ او فحش ویل، سُمَیّهؓ د ده د یوې خبري جواب ورکړی او په دغه وخت کي یې د شهادت کلمې و ویلې، ابوجهل ملعون له ډیره قهره د پښو په منځ کي (د عفت په ځای کي) په نېزه و وهل او ویې وژل، سُمَیهؓ په اسلام کي اوله شهیده ده او بیا ابوجهل پر یاسرؓ

را واچول او وهي يې، ياسر رضي الله عنه چې سپين ږيری او ضعيفه سړی ؤ خو بيا هم پر دين ټينګ ؤ، ويل: هيڅکله دغه دين نه پرېږدم، نو ياسر رضي الله عنه هم په دغه وهلو کې د ابوجهل ملعون له طرفه و وژل سو او شهيد سو، بيا يې پر عمّار چې د دوی زوی ؤ را واچول، پسله هغه څخه چې د ده مور او د ده پلار يې د ده په حضور شهيدان کړه و ده ته يې هم قسم قسم وهل او عذابونه ورکړه، يو وار به يې پرګرمو ډبرو پرې ايستی، يو وار به يې لويه درنه ډبره د ده پر ځيګر ورکښېښوول، يو وار به يې په اوبو کې غوټه کړی، دغه وهل او عذابونه داسې اندازې ته ورسېدل چې د تحَمّل او زغملو امکان يې نه ؤ او ابوجهل به ورته ويل: په والله تر هغو دې نه پرېږدم چې محمّد ته بد و نه وايې، پر لات او عُزّٰی ښه و نه وايې، معلومه خبره ده چې عمّار رضي الله عنه دومره ځان ټينګ کړی چې په وسه يې پوره وه، مګر وهل او عذابونه داسې اندازې ته ورسېدل چې ده يې نه طاقت درلودی او نه يې زغملای سوای نو مجبوره سو رسول الله ﷺ يې په بدو سره ياد کړی، ابوجهل په دې سره هم کفايت و نه کړی ويل يا! نور يې هم واهه او ويل تر هغو دې وهم (پرمځکه يوه توره خزدکه رهي وه) چې و نه وايې: دغه خزدکه زما رب دی.

عمّار رضي الله عنه د عذاب له سختيه او شدته د ابوجهل د غوښتنې خبرې وکړې، بيا يې نو پرېښاوه، اوس نو عمّار رضي الله عنه ډېر غمجن او خواشينی دی چې ولې مې پر وهلو صبر و نه کړی او ولې دا خبرې را څخه و ويل سوې، د پښېمانۍ په حالت کې په عذر او ژړا رسول الله ﷺ ته ورغلی او ويل: يا رسولَ الله! والله نه يې پرېښوولم، مور يې را و وژل، پلار يې را و وژی او زه يې هم تر هغو وهلم ترڅو چې تا ته مې بد و ويل او بيا مې و ويل: دغه خزدکه زما رب دی، رسول الله ﷺ و فرمايل: ستا زړه څه ويل؟ يعني: په زړه کې دې څه ويل؟ عمّار رضي الله عنه و ويل: زړه مې پر ايمان مطمئن ؤ، يعني: زړه مې پر ايمان ټينګ او ثابت ؤ، رسول الله ﷺ و فرمايل:

«يا عمّار! إن عَادُوا فَعُد»

يعني: که دوی بيا ستا د وهلو دپاره راغله بيا د دې د خوښې خبرې وکړه.

د ظالم له ظلمه د ځان خلاصولو دپاره دغسې خبرې معاف دي او په دغه باره کې د الله جل جلاله دا قول نازل سو چې فرمايي:

﴿ مَن كَفَرَ بِٱللَّهِ مِنۢ بَعۡدِ إِيمَٰنِهِۦٓ إِلَّا مَنۡ أُكۡرِهَ وَقَلۡبُهُۥ مُطۡمَئِنُّۢ بِٱلۡإِيمَٰنِ وَلَٰكِن مَّن شَرَحَ بِٱلۡكُفۡرِ صَدۡرٗا فَعَلَيۡهِمۡ غَضَبٞ مِّنَ ٱللَّهِ وَلَهُمۡ عَذَابٌ عَظِيمٞ ١٠٦ ﴾. [النحل: ۱۰۶]

یعني: هر هغه څوک چي پسله ایمان را وړلو پر الله جل جلاله کافر سي پر هغه د الله غضب دی، بېله هغه چا څخه چي زور پر وسي (او د مجبوریه د کفر کلمه و وايي) او په داسي حال کي یې و وايي چي د ده زړه په ایمان سره مطمئن او آرام وي، مګر هغه څوک چي سینه یې کفر ته پراخه وي (اعتقاداً دغه د کفر په کلمه راضي وي) نو پر دوی د الله جل جلاله له طرفه غضب دی او دوی ته په آخرت کي ډېر لوی عذاب سته.

دغسي چا ته مرتد ویل کېږي. نو عمّار رضي الله عنه یا د عمّار په مثل که پر یو چا زور ورسي او زړه یې پر ایمان ثابت وي خو په ظلم او جبر سره د کفر کلمه په و ویل سي هغه معاف دی.

بل هغه څوک چي عذابونه ورکول سوي دي ابو فُکَیهه رضي الله عنه دی چي نوم یې اَفلح ؤ او د بني عبدالدار مریئ ؤ، د ده پښې به یې په رسۍ وروتړلې او پر ډبرینه مځکه به یې کشاوه.

بل هغه څوک چي د اسلام او ایمان په لار کي یې ډېر وهل او ټکول زغملي دي خَباب بن الأرت رضي الله عنه دی، چي د اُم أنمار بنت سِباع الخزاعي مریئ ؤ، مشرکانو په ده د ډېرو سختو عذابو خوند کتلی دی، دئ رضي الله عنه به یې تر وریښتانو نیولی ؤ او کشاوه به یې، غاړه به یې ډېره سخته وربېچل، خو واره یې پر داسي ډبرو پرې ایستلی دی چي پر هغو به یې اور بل کړی ؤ او بیا به یې پر ده یوه لویه ډبره کښېښوول چي د هغو ګرمو ډبرو څخه ښور و نه خوري، خباب بن الأرت رضي الله عنه به یې پر سره رېګ لڅ پڅ پرې ایستی یا به یې پر ډبرو اور بل کړی چي هغه ډبري به داسي سوې لکه اور، پر دغو ګرمو سوو او سرو سوو ډبرو به یې پرې ایستی او پر کشاوه به یې.

د حضرتِ عمر رضي الله عنه د خلافت په وخت کي حضرت عمر رضي الله عنه او نور اصحابِ کرام ناست وه خباب رضي الله عنه هم حاضر ؤ، حضرت عمر رضي الله عنه پوښتنه ځني وکړه ویل: یا خباب! په هغو عذابو کي چي پر تا تېر سوي دي کوم عذاب ډېر سخت ؤ؟

خباب و ویل: یا امیرَالمؤمنین! د دغه په مثل مي بل عذاب نه دی لیدلی او شا یا ملا یې لخه کړه، حاضرین ورته ګوري چي په ملا کي یې یو لوی تورکدئ یا واله ده چي د اوږو څخه نیولې بیا د ملا تر لاندي حصې پوري رسېدلې ده، د ده ﷺ په ملا کي توره سوځل سوې واله وه، حضرت عمر ﷺ په تعجب کي سو ملا کندل سوې او سوځل سوې؟ ویل: والله داسي عجیب او غریب زخم مي نه دی لیدلی، دا یې څه در وکړه چي دغه زخم درپکښي جوړ سو؟ خباب و ویل: یا امیرَالمؤمنین! کفارو پر ډېرو اور بل کړی او په دغه اور کي یې نوري ډېري هم کښېښوولې څو دغه ډېري تکي سرې سوې، داسي وګرځېدې لکه اور او بیا یې زما څخه کالي وکښل او تر پښو یې ونیولم پر دغو ډېرو یې پرې ایستم او پر کشولم یې، د هغو ډېرو اثر دغه دی چي ته یې وینې.

پسله هغه چي کفارو خباب ﷺ ته دغه عذاب او د اسلام را وړلو سزا ورکړه، خباب ﷺ و رسول الله ﷺ ته ورغلی او له ډېره درده یې ژړل، په دغه وخت کي رسول الله ﷺ د کعبې شریفي تر پوښو لاندي یا د کعبې شریفي د دیواله و سایې ته ناست ؤ، خباب ﷺ ورته کښېنستی او ویل: یا رسولَ الله! قریشو ډېر عذاب راکړی او ډېر یې آزار کړو، خپله ملا یې و رسول الله ﷺ ته ور ښکاره کړه چي دغه حال مي دی او دغه یې را سره وکړه، تر دغه نو زیات عذاب څومره او څه شي وي؟ آیا ته الله ﷻ ته دعاء نه کوې؟ آیا ته د الله څخه زموږ نصرت نه طلبوې؟

د خباب مقصد دا دی چي د مسلمانانو ډېر ژر نصرت او برئ په نصیب سي او له دغو عذابو څخه خلاص سي، رسول الله ﷺ و فرمایل: یا خباب! هغه کسان چي تر تاسي د مخه وه، یو مسلمان به یې راوستی او غار به یې وکِندی په دغه غار کي به یې دغه مسلمان و دراوه او غار به یې په خاورو ډک کړی، بیا به یې د اوسپني اّره د مسلمان پر سر ورکښېښوول پر منځ به یې اّره کړی دوې حصې به یې کړی.

بل مسلمان به یې راوستی د اوسپني تېرې ږمونځي به یې ورته ونیولې د دغه نفر غوښي او رګونه به یې ور ږمونځول، بیا هم دغو عذابو هغه خلک له دینه څخه نه اړول، یا خباب! والله! الله ﷻ به دغه دین پوره او کامیابه کړي، تر داسي اندازې چي یو نفر به د حضرموت څخه ترصنعاء پوري یوازي ځي او بېله یوه الله د بل چا

ځخه به نه بیرېږي (*صنعاء او حضرموت په یمن کې د دوو ښارونو نومونه دي*) مګر تاسې تلوار کوی، نصر، مرسته او کامیابي را تلونکي دي، مګر د آزار د قبلولو څخه چاره نسته دا امتحان دی صبر غواړي باید صبر وکړی، دا هغه امتحان دی چې مجاهد د منافق څخه په پېژندل کیږي او خامخا باید صابر د بې صبره څخه جلا سي او خلک بیله الٰهي امتحانه نه پیژندل کیږي او نه معلومیږي.

وروڼو! د الله جل جلاله دغه قول چې فرمايي:

﴿أَحَسِبَ ٱلنَّاسُ أَن يُتۡرَكُوٓاْ أَن يَقُولُوٓاْ ءَامَنَّا وَهُمۡ لَا يُفۡتَنُونَ ۝﴾. [عنکبوت/۲]

ژباړه: خلک دا ګمان کوي چې دوی به پر دغه پرېښوول سي چې فقط دومره ووايي: موږ ایمان راوړی دی او دوی به امتحان نه کړل سي؟

د دغه آیات شریف مقصد هم دا دی چې خلک دي دا ګمان نه کوي چې فقط دومره ووايي: موږ مسلمانان یو بس پر دغه به پرېښوول سي او امتحان دي نه کړل سي؟

یا والله! د هر مسلمان د اسلام او مسلمانۍ د معلومولو دپاره امتحان او ازمایښت ضروري دی.

د ایمان دعوه کول آسانه کار نه دی هرڅوک چې د ایمان دعوه کوي ابتلاء او امتحان ته دي هم تیار سي ځکه امتحان دی چې صادق او کاذب سره جلا کوي، که دغسې امتحانونه نه وي او نه وای خلکو صادق او کاذب، واقعي مسلمان او منافق نه سوای سره پېژندلای او جلا کولای.

بل هغه څوک چې ډیر عذاب ورکول سوی دی: زِنیره رضي الله عنها ده، دومره عذاب ورکول سو چې د سترګو دید یې د لاسه ورکړی (یعني ړنده سوه) کفارو به ویل: لات او عُزیٰ ړنده کړه، ځرنګه چې دې لات او عزیٰ پرېښوول او دا د هغو څخه منکره سوه عبادت یې نه کوي نو هغو ړنده کړه، مګر الله جل جلاله د دې د سترګو لیدل بیرته ورکړه، سترګې یې بینا سوې، چې دا هم یوه الٰهي معجزه وه او کفار وشرمول سوه.

د هغو کسانو څخه چې ډیر عذابونه ورکول سوي دي یوه ښځه وه چې نوم یې نَهدِیه ؤ او یوه لور هم ور سره وه، دوی دواړو ایمان راوړی او د دوی مالکه چې یوه ښځه وه دوی ته عذابونه ورکول، ابوبکرالصدِّیق رضي الله عنه ورغلی ویل ولي عذاب ورکوې؟

ښځي ویل: والله دوی بل څه دلاري نه دي ایستلي بېله تا، قسم په الله هیڅکله به یې پرې نه ږدم. ابوبکر ﷺ ویل: قسم مه یادوه، ښځي ویل: نو یې را څخه را نیسه. ابوبکر الصّدِیق ﷺ هم دواړي رانیولې او آزادي یې کړې او په مسلمانانو کي دغه طریقه شروع سوه چي قوي او غني مسلمانانو به مسلمان مریان او مسلماني مینځیاني د هغو د مالکانو څخه رانیول او بیا به یې آزادول، خاصتاً د ابوبکر الصّدِیق ﷺ دغه کار سو هر چیري چي به یې ضعیفه او مظلوم مسلمان مریئ یا مسلمانه مینځه ولیدل هغه به یې رانیول او آزاد به یې کړه، څو چه اوه یا اته نفره یې آزاد کړل، د ابوبکر ﷺ پلار ابو قحافه چي نوم یې عثمان ؤ ورته و ویل: زویه! ته پر دغه دین یې او مریان آزادوې که قوي نفر آزاد کړې مرسته به دي وکړي، د ضعیفه د آزادولو څخه به څه فایده واخلې، دئ په خپله ضعیفه دی تا ته فایده نه سي در رسولای. حضرتِ ابوبکر الصّدِیق ﷺ ورته و ویل: پلاره! زه دوی د دې دپاره نه آزادوم چي زما مرسته وکړي، بلکه زه یې د الله ﷻ د رضاء دپاره آزادوم.

نو د حضرتِ ابوبکر الصّدِیق ﷺ په باره کي د سورةُ اللیل دغه آیاتونه نازل سوه چي رب ﷻ فرمایي:

﴿ٱلَّذِى يُؤۡتِى مَالَهُۥ يَتَزَكَّىٰ ﴿١٨﴾﴾.

یعني: هغه څوک چي خپل مال د دې دپاره ورکوي او مصرفوي چي پاک سي،

﴿وَمَا لِأَحَدٍ عِندَهُۥ مِن نِّعۡمَةٍ تُجۡزَىٰٓ ﴿١٩﴾﴾

او د ده سره یا پر ده باندي د هیڅا هیڅ نعمت او هیڅ احسان نه وي چي دئ د هغه بدله او عوض ورکوي،

﴿إِلَّا ٱبۡتِغَآءَ وَجۡهِ رَبِّهِ ٱلۡأَعۡلَىٰ ﴿٢٠﴾﴾

بېله د خپل لوړ او اعلیٰ رب د رضاء غوښتلو څخه بل مقصد نه لري، دغه د ده ورکړه فقط د خپل لوړ او لوی رب د رضاء دپاره وي.

﴿وَلَسَوۡفَ يَرۡضَىٰ ﴿٢١﴾﴾

او ژر ده چي خامخا به دئ د الله ﷻ له طرفه راضي سي.

دغه آیاتونه د حضرت ابوبکرالصدّیق رضي الله عنه په باره کي نازل سوي دي، دا چي ده دغه ضعیفه مینځي او مریان فقط د هغو د ضعف او مظلومیت په سبب د الله جل جلاله د رضاء دپاره آزادول او خپل یې هیڅ مقصد او غرض نه درلودی، نو الله جل جلاله فرمایي: ډیر ژر به دئ د الله جل جلاله له طرفه په جنت او د الله جل جلاله په لقاء راضي سي، خو د آیاتو مضمون عام دی که نن ورځ هم یو څوک بیله خپل شخصي مقصده د الله جل جلاله د رضاء دپاره خپل مال د خیر په کارو کي مصرفوي هغه څوک دي مطمئن اوسي چي الله جل جلاله خامخا هغه په جنت سره راضي کوي.

﴿وَلَسَوۡفَ يَرۡضَىٰ ۝٢١﴾

د دغه نیک عمل په مقابل کي چي دئ یې خاص د الله جل جلاله د رضاء دپاره کوي او د هغه تر شا یې خپله فایده نه وي سنجولې، الله جل جلاله به یې په آخرت کي راضي کړي.

ورونو! د زړو مالک الله جل جلاله دی او د انسان د زړه په هر حال خبر دی، موږ باید په خپلو عملو کي د صدق او اخلاص څخه کار واخلو، د دین په کارو کي باید دنیوي ګټي او فایدې، ریاء او ځان ښکاره کول په نظر کي ونه نیسو، دا د دې دپاره چي هغه ښه عمل موضائع او عبث نه سي، د خیر هر کار مو باید د الله جل جلاله دپاره وي، نه د نامه، سیالیو او ځان ښکاره کولو دپاره.

د هغو مسلمانانو د جملې څخه چي د اسلام په سبب وهل سوي او آزار سوي دي یوه هم د بني مُؤمّل یوه مینځه ده او دې ته چا عذاب ورکاوه؟ عمر بن الخطاب، حضرت عمر رضي الله عنه چي هغه وخت نه ؤ مسلمان سوی دغه کار یې په خپله خوښه او د ثواب دپاره کاوه، ځکه نه دئ د دې مالک ؤ او نه دا د ده د قومه څخه وه، کله چي به عمر رضي الله عنه د خپلو کارو څخه فارغه سو نو به ورغلی او دې ته به یې وهل او عذابونه ورکول، دا به په صبر وه، تر هغو به یې وهل چي قوي او جبّار عمر به ستړی سو او بیا به یې ورته و ویل: زه معذرت غواړم چي ستا وهل را څخه پاته سوه او په دې سبب مي پرېښوولې چي زه ستړی سوم که نه دا مي خوښه وه چي نوره دي هم و وهم.

هغې مسلماني مینځي به ورته و ویل: دا هم د الله جل جلاله کار دی چي ته یې ستړی کړې، نو په دغه ورځ به یې پرېښوول او سبا به بیا د دې د وهلو دپاره ورغلی او وهل به

يې ورکول، عمرؓ د مسلمانانو هغه ډېر شديد دښمن ؤ، په ټولو قريشو کې د مسلمانانو سخت او شديد دښمنان دغه دوه نفره وه چې يو يې: ابوجهل او بل يې: عمر بن الخطاب ؤ او دغه مينځه هم ابوبکرؓ رانيول او آزاده يې کړل.

مشرکانو به ځيني اصحابِ کرام د اوښ يا غوايي په پوست کې و پېچل او بيا به يې د غرمې په شديده ګرمي کې پر سره رېګ واچول او په ځينو به يې د اوسپنې زغره واغوستل بيا به يې د دې دپاره پر تودو ډبرو پرې ايستل چې بدنونه يې داغ سي.

هغه کسان چې د الله جل جلاله په لار کي عذابونه ورکول سوي دي ډېر زيات دي او د دوی قصې زړه دردوونکي دي (که نه يو څوک دي د دغو عذابو تصور پر خپل ځان وکړي) قريش چې به د هر چا په اسلام خبر سوه هغه به يې د مسلمانېدلو څخه منعه کاوه او عذابونه به يې ورکول.

دا خو درته معلومه ده چې حضرتِ ابوبکرالصدّيقؓ د خپل اسلام روړلو د اولي ورځي څخه و اسلام ته په دعوت شروع وکړه او هميشه به يې د اسلام اظهار او اسلام ته دعوت کاوه، مګر قريشو له دې کاره منعه کاوه، قريشو هيڅوک نه پرېښاوه چې اسلام ته دعوت او بلنه وکړي خو ابوبکر الصِدّيقؓ عزم کړی ؤ چې هميشه به د الله جل جلاله دين او اسلام ته بلنه کوي او په هره واسطه سره چې وي اسلام بايد نشر او ښکاره کړي، نو يوه ورځ يې د کعبې شريفې سره په لوړ آواز د قرآن مجيد په ويلو شروع وکړه او وايي يې، قريشو بيا د ده په وهلو شروع وکړه؛ ډېر سخت او شديد وهل يې ورکړه، سره د دې چې ابوبکرؓ د قريشو د اشرافو څخه هم ؤ، خو قريشو صبر نه ورته وکړی او دومره يې و واهه چې وينې پر بهېدلې، له سره يې پر مخ او شا دومره وينې را وبهېدې چې مخ يې د شا څخه نه معلومېدی، چا چې به ورته کتل نه پوهېدی چې دا يې مخ دی که شا؟

بل هغه څوک چې د اسلام او دعوت اظهار يې کاوه عبدالله بن مسعودؓ ؤ، عبدالله بن مسعودؓ ډېر ضعيفه، ډنګر او کوچنۍ سړۍ ؤ، دومره ډنګر ؤ چې خلکو به د ده پر ډنګرتيا او نريو پښو خندل (د ده تر ډنګرتيا پوري يوه قصه ده) يو وخت (دا بيا وروسته په مدينه منوره کې) عبدالله بن مسعودؓ د خرما د رختي ته وختی، رسول الله ﷺ او اصحابِ کرام هم ناست وه، د ختلو په وخت کي دِ عبدالله ؓ

د ښو پښو ښکاره سوې، اصحابِ کرامو چي دغه د ده وچي او نرۍ پنډۍ ولیدې وبې خندل، رسول الله ﷺ وفرمایل: آیا تاسي د عبدالله پر ډنګرتیا خاندئ؟ په والله د ابن مسعود پښې په ترازوکي د اُحُد تر غره درنې دي.

نو دغه کوچني، ډنګر او ضعیفه عبدالله بن مسعود رضی الله عنه هم په ښکاره سره خپل اسلام اعلاناوه. یوه ورځ یې د کعبې شریفي سره سورهٔ الرّحمان په لوړ آواز وایه. قریش پر را ټول سوه او د ده په وهلو یې شروع وکړه، دئ قرآن مجید وایي او قریش یې وهي چي چپ سه بسته، مګر ده رضی الله عنه وایه. په دغو وهلو او ټکولو کي یې هم د قرآن مجید تلاوت نه پرېښاوه، ترڅو چي سورهٔ الرّحمان یې پوره و وایه او هغو هم ډیر وهل ورکړه، بیا نو رسول الله ﷺ ته ورغلی، رسول الله ﷺ ورته و ویل: دا دي په ځان څه وکړه؟ ده ویل: یا رسولَ الله! که دي خوښه وي سبا یې بیا وایم.

د اصحابِ کرامو زړو ته ایمان ننوتلی ؤ، او دا یې هغه ایماني جوش او جذبه وه چي په هر حالت کي یې خپل اسلام ښکاره کاوه.

ورونو او خوندو! هرڅوک چي د رسول الله ﷺ او د ده د اصحابِ کرامو رِضوان الله علیهم اجمعین، دغه قِسم قسم عذابونه او شدید تکالیف واوري د هغه سره دا سوال او پوښتنه پیداکیږي چي رسول الله ﷺ او د ده ملګرو ته دغه عذابونه او آزارونه ولي ورکول کېده؟ حال دا چي دوی پر حق وه او الله عزوجل ولي دوی د دغو عذابو څخه نه ساتل؟ حال دا چي دوی د الله عزوجل لښکر ؤ او په دوی کي رسول الله ﷺ موجود ؤ او دوی د الله جل جلاله د دین تبلیغ کاوه، دین ته یې دعوت کاوه او د خپل رب عزوجل او د هغه جل جلاله د دین د لوړلو په لار کي یې جهاد کاوه.

جواب: په دې دنیا کي د انسان اول صفت دا دی چي دئ مکلف دی، یعني: د الله جل جلاله له طرفه څخه په ځینو کارو سره امر کړه سوی دی، د ده څخه غوښتل کیږي چي داسي شیان تحمّل کړي یا و زغمي چي په هغو کي مشقت او زحمت وي، نو اسلام ته دعوت او في سبیل الله جهاد د دغه مکلفیت تر ټولو مهم جز دی.

او دا چي موږ وایو: (موږ د الله جل جلاله بندګان یو) د دغي بندګۍ سره لازمي او تړلی، حتمي او ضروري شئ دا دی چي موږ به دغه الٰهي مکلفیت منو، ځکه که زموږ

پر غاړه الٰهي اوامر او مکلفیتونه نه وي پراته، بیا نو بندګي او عبودیت معنٰی نه لري، او د الله عزوجل دپاره د انسان بندګي او عبودیت، د الله جل جلاله د اُلوهیت د ضروریاتو څخه یو ضرورت دی، که موږ په خپلو ځانو کي عُبودیت حِس نه کړو نو پر الله جل جلاله مو ایمان کومه معنٰی نه لري.

د دغو ټولو ذکر سوو خبرو مقصد او معنٰی دا سوه: کله چي یو انسان مومن سو هغه باید خپل ځان عبد او بنده و بولي، کله چي بیا عبد او بنده سو هغه باید خپل ځان په یوهٔ شي سره مکلف و بولي، کله چي مکلف سو نو د مکلفیت سره د مشکلاتو تحمل کول او د نفسي خواهشاتو سره جهاد او مقابله کول تړلي او ضروري دي، نو د دغه مقصد دپاره په دې دنیا کي د الله جل جلاله پر بندګانو د دوو کارو عملي کول واجب او ضروري دي.

اول: د اسلامي دین ټینګول او د واقعي اسلامي ټولني جوړول.

دوهم: د اسلامي ټولني د جوړولو دپاره: د سختیو، مشکلاتو او خطرو قبلول، حتّٰی د دغه مقصد د پوره کولو دپاره د مال او سر ښندل.

ښه متوجه سه! الله جل جلاله موږ په ایمان مکلفه کړي یو او د ایمان تر څنګ یې موږ د هغو مشکلاتو په زغملو هم مکلف کړي یو چي موږ د دغه ایمان و مقصد ته رسوي، که څه هم دغه تکالیف او مشکلات ډیر خطرناکه او درانه وي، که د الله جل جلاله إراده وای پسله ایمانه به یې د اسلامي ټولني د جوړولو دپاره لاري چاري آسانه کړي وای.

مګر یا! په داسي کېدلو کي و الٰهي دربار ته زموږ عبودیت نه معلومېدی او نه ثابتېدی، موږ دا نه سوای ثابتولای چي موږ د ایمان د اعلان د شروع څخه خپل ژوند او مال پر الله عزوجل خرڅ کړي دي او زموږ ټولي غوښتني او خواهشات د هغه څه تابع او پیرَو دي کوم چي رسول الله ﷺ را وړي دي، که دغه تکالیف او مشکلات نه وای بیا نو مومن او منافق، صادق او کاذب پر دغه لاریو قسم تله او یو له بله نه پیژندل کېده، نو ځکه هر هغه څه چي اسلامي علماوو، د دین مبلغینو او مجاهدینو ته د اسلامي ټولني د قائمولو په لارکي پېښیږي، دا د تاریخ د شروع څخه په کون کي الٰهي قانون او الٰهي طریقه ده، چي دغه دري شیه د هغه غوښتنه کوي.

اول: د الله جل جلاله دپاره د انسان د بندګۍ او عبوديت لازم والی، لکه څرنګه چې الله جل جلاله فرمايي:

﴿وَمَا خَلَقْتُ ٱلْجِنَّ وَٱلْإِنسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ ﴿٥٦﴾﴾.

دوهم: د عبوديت سره مکلفيت تړلی دی، يعني: کله چې بنده سوې نو په يو شه مکلف هم يې، هيڅ نارينه او ښځه نسته چې دوی دي د بلوغ سن ته ورسيږي او د الله جل جلاله له طرفه دي مکلف نه وي، چې هغه مکلفيت يې دا دی: اول به په خپل ځان کي اسلامي قوانين عملي کوي او بيا به د اسلامي ټولني د جوړولو کوښښ کوي او د دغه هدف د حاصلولو په لار کي به ډير تکاليف او آزارونه قبلوي، ترڅو چې د مکلفيت معنٰی ښکاره او موجوده سي.

دريم: د صادق او کاذب ښکاره کېدل او معلومېدل: که خلک يوازي پر داسي حال پرېښوول سي چې فقط په ژبه سره د اسلام او د الله جل جلاله د محبت دعوه وکړي نو صادق او کاذب سره يو شئ سوه، مګر يا! ابتلاء او امتحان هغه ترازو دی چې صادق د کاذب څخه جلا کوي، لکه څرنګه چې الله جل جلاله د سورةُ العنکبوت په اولو آياتو کي فرمايي:

﴿الٓمٓ ﴿١﴾ أَحَسِبَ ٱلنَّاسُ أَن يُتْرَكُوٓاْ أَن يَقُولُوٓاْ ءَامَنَّا وَهُمْ لَا يُفْتَنُونَ ﴿٢﴾ وَلَقَدْ فَتَنَّا ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ ۖ فَلَيَعْلَمَنَّ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ صَدَقُواْ وَلَيَعْلَمَنَّ ٱلْكَٰذِبِينَ ﴿٣﴾﴾.[العنکبوت]

يعني: آيا خلک دا ګمان کوي چې دوی به پر دغه پرېښوول سي چې فقط په خوله سره و وايي: موږ ايمان را وړی دی؟ او دوی به امتحان نه کړل سي؟ او خامخا هغه کسان چې تر دوی د مخه وه موږ امتحان کړي دي او خامخا به الله جل جلاله په علم ظاهري سره هغه کسان معلوم کړي چې صادقه دي او خامخا به هغه کسان معلوم کړي چې درواغجنان دي.

همدارنګه رب عزوجل د سورة آل عمران په (۱۴۲) نمبر آيات کي فرمايي:

﴿أَمْ حَسِبْتُمْ أَن تَدْخُلُواْ ٱلْجَنَّةَ وَلَمَّا يَعْلَمِ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ جَٰهَدُواْ مِنكُمْ وَيَعْلَمَ ٱلصَّٰبِرِينَ ﴿١٤٢﴾﴾

ژباړه: آيا تاسي دا ګمان کوئ چې جنت ته به ننوزئ؟ حال دا چې: الله جل جلاله به ستاسي څخه هغه کسان نه وي معلوم کړي چې جهاد يې کړی دی او هغه کسان

نه وي معلوم کړي چې پر سختیو یې صبر کړی دی؟ هیڅکله داسې نه ده بلکه الله جل جلاله په ظاهري علم سره صادق او کاذب معلوموي، مجاهد او تښتېدونکی معلوموي.

لوړو درجو او نعمتو ته هغه کسان رسېدلای سي چې د الله جل جلاله په لار کې هر قسم ستړیا او تکالیف قبول کړي، د ځان او مال د قربانولو دپاره همیشه تیار او آماده وي، دا د بندګانو دپاره الهي قانون دی او په الهي قانون کې حتّی د أنبیاء علیهم السلام او صدّیقینو سره تغیر او تبدیل نسته.

﴿ وَلَن تَجِدَ لِسُنَّةِ ٱللَّهِ تَبۡدِيلٗا ﴾. [الفتح / ۲۳]

نو د همدغه مقصد دپاره رسول الله ﷺ او تر ده ﷺ د مخه ټول انبیاء علیهم السلام آزار سوي او زهیر سوي دي او د همدغه مقصد دپاره د رسول الله ﷺ اصحاب کرام زهیر سوي دي، تر داسې اندازې چې ځینې یې تر عذابو لاندې شهیدان سوي او ځینې یې ړانده سوي دي، سره د دې چې دوی د الله عزوجل په حضور د ډیر فضیلت او لوړ مقام خاوندان وه.

نو د دغو معلوماتو په نتیجه کې دا را معلومه سوه چې دغه عذابونه او آزارونه، تکالیف او مشقات هغه طبیعي لار ده چې الله عزوجل د مسلمان او د ده د مقصد په منځ کې ورته ایښې ده، یعنې: مسلمانان خپل مقصد ته (هغه چې دوی په مکلف دي) په هغه اندازه ور نژدې کیږي، کوم چې دوی په هغه اندازه په دغه لار کې تکلیفونه او زحمتونه ویني او په دغه لار کې شهیدان ورکوي، نو ځکه که مسلمانان د دین او اسلام په لار کې تکلیفونه او زحمتونه و ویني، بند او شهادتونه و ویني، دوی ته دا نه ښایي چې نا امیده سي، بلکه بر عکس دا هغه کار دی چې د دغه دین د طبیعته سره برابر او موافق دی، دا هغه لار ده چې دوی هغه د دوی مقصد ته رسوي.

یعنې: که مسلمانانو د الله جل جلاله د اوامرو د اطاعت په لار کې د اسلامي ټولني د جوړولو په لار کې هر څومره تکلیفونه او ضررونه ولیدل، دوی باید یو او بل ته د نصرت زیري ورکړي، ځکه دوی په دغه قربانیوو بري او نصرت ته ور نژدې کیږي او د دغه خبرې دلیل د خَباب بن الأرت رضی الله عنه په قصه کې واضحه او روښانه دی، کله چې

خَباب بن الأرترضي الله عنه د ډیر عذاب تر لیدلو وروسته هغه چي د بدن ډیره حصه یې په سرو اَو تودو ډبرو ور داغ کړې یا اُوتو کړې وه او رسول اللهﷺ ته ورغلی او د دغو عذابو شکایت یې ورته کاوه، د رسول اللهﷺ څخه یې وغوښتل چي د مسلمانانو دپاره د نصرت دعاء وکړي، د رسول اللهﷺ جواب هم په دغه معنٰی سره ؤ (که تا ته د الله جل جلاله په لار کي دغه آزارونه او تکلیفونه عجب معلومیږي، نو پوه سه چي مقصد ته د رسېدلو لار. دغه ده) او د ټولو هغو کسانو دپاره چي ایمان یې را وړی دی دغه الٰهي قانون دی، ډیر کسان د دین په لار کي د سر څخه تر پښو پوري د اوسپني په ږمونځو ږمونځ سوي دي، د اوسپني په اره اره سوي دي، خو دغو عذابو د الٰهي دینه څخه نه دي منعه کړي، که ته په دغو عذابو کي د بري او نصرت څخه د نا امیدۍ دلائل یا علامې وینې ته خطا وتلی یې. بلکه حق او ثابته خبره دا ده چي ته په دغو عذابو او دردو کي پر هغه لار رهي یې چي بري ته دي ور نژدې کوي او په والله! الله عزوجل به دغه دین ډېر ژر تر داسي اندازې کامیابه کړي چي یو سړئ به د صنعاء څخه تر حضرموت پوري ځي او بیله الله جل جلاله د بل شي یا بل چا څخه به نه بیریږي.

ورونو او خوندو! د دغه مقصد د اثبات دپاره ډیر دلائل او مثالونه سته خو زه د مضمون د اوږد والي د بیري تر نور څه ویلو تېرېږم او فقط د الله عزوجل په هغه قول سره کفایت کوم کوم چي د سورةُ التوبه په (۱۱۱) نمبر آیات کي فرمایي:

﴿ إِنَّ ٱللَّهَ ٱشۡتَرَىٰ مِنَ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ أَنفُسَهُمۡ وَأَمۡوَٰلَهُم بِأَنَّ لَهُمُ ٱلۡجَنَّةَۚ يُقَٰتِلُونَ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ فَيَقۡتُلُونَ وَيُقۡتَلُونَ ﴾. [التوبه: ۱۱۱]

یعني: بیشکه چي الله جل جلاله د مومنانو څخه د دوی ځانونه او د دوی مالونه رانیولي دي (چي خپل ځان او مال په في سبیلِ الله جهاد کي قرباني کړي) په څه شي یې را نیولي دي؟ چي دوی لره جنت دی، مسلمانان د الله جل جلاله په لار کي جنګونه کوي، تکلیفونه او زحمتونه زغمي، نو کله مسلمانان کفار وژني او کله بیا کفار مسلمانان شهیدانوي.

د أرقم بن ابی الأرقم کور..

د دغو عذابو او آزارو په وخت او مقابل کې د پوهې او حکمت کار دا ؤ چې رسول الله ﷺ مسلمانان د اسلام د اعلانولو او ښکاره کولو څخه منعه کړي، که په خبرو سره وي که په عمل سره مسلمانان باید خپل اسلام ښکاره او اظهار نه کړي او د رسول الله ﷺ سره باید په سِري ډول یا په پټه یو ځای سي، ځکه که رسول الله ﷺ د مسلمانانو سره په ښکاره او د مشرکانو په حضور ټولنه او اجتماع وکړي په دې کې هیڅ شک نسته چې کفار به په هره وسیله سره چې وي د دوی په منځ کې لیرې والی را ولي او د دې امکانات سته چې د مسلمانانو او مشرکانو په منځ کې جنګونه وسي او داسې هم یو وار پیښه سوه، هغه دا چې: د رسول الله ﷺ اصحاب د لمانځه او عبادت دپاره د مکې مکرمې په شېلو کې سره یو ځای کېدل، د کفارو څخه څو نفرو دوی دغه د عبادت په حال کې ولیدل نو کفارو بدې او ناوړه خبرې ورته وکړې چې په نتیجه کې جنګ ته سره ورسېدل، سعد بن ابی وقاص رضي الله عنه د کفارو څخه یو سړئ داسې وواهه چې وینې یې ور وبهولې او دا هغه اولې وینې دي چې په اسلام کې بهول سوي دي او دا معلومه خبره ده که دغه جنګونه اوږده سوي او تکرار سوي وای د مسلمانانو د بربادۍ او هلاکت سبب ګرځېدل، نو د عقل او حکمت کار دا ؤ چې د غسې ټولنې په پټه او سِري ډول سره وسي، اکثره اصحابِ کرامو خپل اسلام پټاوه، عبادت، دعوت او ټولنې یې په پټه کولې، مګر رسول الله ﷺ په ښکاره سره دعوت کاوه، خپل عبادت یې د مشرکانو په حضور او د هغو په منځ کې کاوه، هیڅا او هیڅ شي د دې کاره څخه نه سواى منعه کولاى، فقط د مسلمانانو سره یې یو ځای کېدل او ټولنه، تعلیم او تبلیغ په پټه وه، دا هم د دوی او د اسلام د مصلحت دپاره.

نو د أرقم بن ابی الأرقم کور چې د صفا پر غونډۍ ؤ او د مشرکانو د سترګو او د مجلس له ځایه ګوښه او نهام ؤ، رسول الله ﷺ دغه کور د دعوت مرکز او د مسلمانانو د اجتماع، تعلیم او ټولنو ځای وګرځولی ؤ، أرقم بن ابی الأرقم رضي الله عنه چې نوم یې عبد مناف بن أسد دی او قریش دی لسم نفر دی چې مسلمان سوی دی.

حبشې ته اول هجرت

مسلمانانو ته د کفارو له طرفه د عذابو او آزارو ور کول د بعثت د څلورم کال په منځ یا په آخر کي شروع سوه، خو په شروع کي دغه عذابونه سپک او خفیف وه، مګر ورځ په ورځ او میاشت په میاشت سختېدل او زیاتېدل، تر څو چي د بعثت د پنځم کال په نیمایي کي دومره ډېر شدید او ډېر سخت سوه چي تر تحمّل او زغملو وتل، مسلمانان دې ته مجبوره سوه چي یوه داسي حیله وسنجوي چي له دغه دردناکه عذابو څخه خلاص سي، په دغه سختو حالاتو کي سورةُ الکهف نازل سو چي په هغه کي د داسي سوالو جوابونه موجود وه چي مشرکانو د رسول الله ﷺ څخه کړي وه، مګر په دغه سورة کي درې قصې هم وې چي په هغو قصو کي د الله جل جلاله له طرفه و خپلو مومنو بندګانو ته واضحه اشارې وې.

اول: د اصحاب کهف قصه وه چي په دغه قصه کي دا لار ښوونه وه: که کوم وخت څوک پر خپل دین و بیرېږي نو دي د کفر او ظلم له ځایه هجرت وکړي، الله جل جلاله په سورةُ الکهف کي فرمایي:

﴿وَإِذِ ٱعۡتَزَلۡتُمُوهُمۡ وَمَا يَعۡبُدُونَ إِلَّا ٱللَّهَ فَأۡوُۥٓاْ إِلَى ٱلۡكَهۡفِ يَنشُرۡ لَكُمۡ رَبُّكُم مِّن رَّحۡمَتِهِۦ وَيُهَيِّئۡ لَكُم مِّنۡ أَمۡرِكُم مِّرۡفَقٗا ﴿١٦﴾﴾. [الکهف:١٦]

یعني: کله چي تاسي د دغو مشرکانو څخه او د هغو بتانو څخه چي دوی یې عبادت کوي ګوښه او پر یوه طرف سواست، یعني: تعلق نه ور سره لرئ، دوی مشرکان دي او تاسي مسلمانان یاست، نو تاسي په هغه غار کي ځای ونیسئ، ستاسي رب به تاسي ته خپل رحمت نشر کړي او ستاسي د کار جوړولو او ګذارې کولو او خوشالۍ اسباب به درته مهیا او آماده کړي.

دغه خبره اصحابِ کهف په خپل منځ کي سره وکړه، ویل: څرنګه چي موږ د مشرکانو له دینه بیل او جلا یو نو په ګذاره کولو کي هم باید له دوی څخه جلا سو او څرنګه چي د دوی د باطلو معبودانو څخه جلا یو نو باید له هره طرفه خپل تعلقات او روابط د مشرکانو سره وشکوو.

دوهم: د موسیٰ او خضر علیہما السلام قصه پکښې موجوده وه، چې د هغې قصې څخه بیا دا معلومېدل چې د حالاتو نتیجه همېشه پر ظاهري قسم نه وي بلکه ډېرځله کار د هغه څه پر عکس وي چې ته يې په ظاهره سره وينې، په دې کې دا نرمه او لطيفه اشاره وه چې کوم جنګونه چې نن ستاسي پر ضد روان دی ډېر ژر به سر چپه او پر عکس واوړي او دغه مشرکان که ايمان را نه وړي ستاسي د لاسه به شپې پر آرامه نه سي تېرولای.

درېيم: د ذي القرنين قصه وه چې د قصې نتيجه دا وه: چې مځکه د الله جل جلاله ده، حاکميت او خلافت يې هغه چا ته ورکوي چې د ده عزوجل خوښه وي او کاميابي د ايمان په لار کې ده نه د کفر، او د مځکې د خلافت هغه څوک حقداره دي چې د الله جل جلاله صالحه بندګان وي.

او بيا سورةُ الزُمَر نازل سو چې په هغه کې وهجرت ته اشاره وه، الله جل جلاله فرمايي:

﴿لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا فِي هَٰذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ ۗ وَأَرْضُ اللَّهِ وَاسِعَةٌ ۗ إِنَّمَا يُوَفَّى الصَّابِرُونَ أَجْرَهُم بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿١٠﴾﴾.[الزُمَر/۱۰]

يعني: هغو کسانو ته چې په دې دنيا کې يې په طاعت سره نيکي کړې ده په آخرت کې نيکي سته (چې جنت او د الله جل جلاله رضاء ده) او د الله جل جلاله مځکه پراخه ده، او بې شکه چې صابرانو ته به بې حسابه اجر او ثواب ورکول سي.

رسول الله ﷺ ته دا ور معلومه وه چې هلته په حبشه کې يو عادل سړئ پاچا دی چې نوم يې اَصحَمه النجاشي ؤ او د هغه په ملک کې څوک پر چا ظلم نه سي کولای، اوس چې رسول الله ﷺ دغه تکليفونه او آزارونه کوم چې قريشو مسلمانانو ته ورکول وليدل حتّٰى کفارو اوس د زبير بن العوام، د سعد بن ابی وقاص، عثمان بن عفان رضی اللہ عنہم په آزارولو شروع وکړه، تر داسي اندازې چې ابوبکر الصدّيق رضی اللہ عنہ ته هم تکليف او آزار ورکوي چې دا ټوله د قريشو د محترمو کورنيو او سردارانو څخه وه، مسلمانان په ډېر تکليف کې دي او ژوند يې ډېر سخت سو او وې ليدل چې عذاب ورځ په ورځ نور هم زياتيږي، اصحابِ کرام په سختو عذابو او آزارو کې شپې تيروي، نو رسول الله ﷺ

اصحاب کرامو ته و فرمایل: که له ستاسي څخه څوک غواړي چي د مکې مکرمې څخه ووزي او حبشې ته هجرت وکړي ولاړ دي سي، ځکه هلته په حبشه کي یو پاچا دی چي د هغه په پاچهي کي پر چا ظلم نه کیږي.

نو د بعثت په پنځم کال او د رجب په میاشت کي د اصحاب کرامو اولي ډلي حبشې ته هجرت وکړی چي دغه ډله دوولس سړي او څلور ښځي وې، د دغي ډلي مشر عثمان بن عفان رضي الله عنه ؤ او د ده سره د ده زوجه د رسول الله ﷺ لور رُقَیّه رضي الله عنها ور سره وه، او رسول الله ﷺ د دوی په باره کي فرمایي: پسله ابراهیم او لوط علیهما السلام څخه دوی هغه اوله کورنۍ ده چي في سبیل الله یې هجرت کړی دی او د رسول الله ﷺ د اصحابو څخه ابو حُذَیفه او د هغه ښځه، زبیر بن العوام، مُصعَب بن عُمَیر، عبدالرّحمٰن بن عوف، ابو سلمه او د ده ښځه ام سلمه، عثمان بن مظعون، مقصد ټوله دوولس نفره وه چي هجرت یې وکړی، دغه خلک د قریشو د بیري د شپې په تاریکه کي د مکې مکرمې له ښاره و وتل څو سمندر یا دریاب ته ورسېدل او هلته په کښتۍ کي سپاره سوه او بیا حبشې ته ورسېدل، قریش چي د دوی په هجرت خبر سوه پسي ور و وتل، قریش چي د سمندر غاړي ته ور ورسېدل دوی تللي وه او مسلمانانو هلته په حبشه کي د نجاشي په ښه همسایتوب کي په فارغه زړه د خپل رب عزوجل عبادت کاوه.

ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه هم حبشې ته هجرت وکړی خو دا هجرت یې پای ته و نه رسېدی ځکه په لار کي پسله دوې ورځي تګ او سفره د اَحابیش قبیلې ته ورسېدی، دا قبیله د حبشیانو قبیله وه چي دغه خلک عرب نه وه بلکه دا هغه خلک وه چي اصلاً حبشیان او په جزیرةُ العرب کي مریان وه او بیا د وخت په تیریدلو سره آزاد سوي وه او یوه حصه یې د حبشې څخه راغلي وه، دغه ټول په یوه ځای کي سره راټول سوي وه او ځان ته یې خاص کلی او منطقه جوړه کړې وه او (قبیلةُ الأحابیش) ورته ویل کېده یعني: د حبشیانو قبیله، دغه قبیله لویه او قوي قبیله وه، د دې قبیلې مشر او رئیس یو نفر ؤ چي (ابن دُغُنّه) ورته ویل کېده، ابن دُغنّه چي ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه ولیدی ویل: د خیره چیري ځې؟ یا ابا بکر! ده ویل: حبشې ته ځم، ابن دُغُنّه وویل: ولي او د څه شي دپاره؟ ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه و ویل: هجرت کوم ځکه زموږ قوم آزار او تکلیف را کوي،

ابن دُغُنه و ویل: یا! ستا په مثل سړئ باید هجرت ته نه سي مجبوره ته د خپل قوم د سردارانو څخه یې ته پر خپل قوم مهربانه یې، غریبانو ته خواړه ورکوې، د ضعیفه مرسته کوې، د میلمه عزت کوې، دوی څنګه تا ته تکلیف او آزار درکوي؟ ته باید هجرت و نه کړې بیرته راځه چي دواړه مکې ته ولاړ سو او زه تا ته جِوار او امان درکوم.

د جِوار کلمه زموږ په وروسته بیان کي ډیره ذکر کیږي، د دې دپاره چي ویونکو او اورېدونکو ته د دغي کلمې د معنٰی په سبب مشکلات نه سي پیښ، نو به اوس د دغه لفظ مفصله ترجمه وکړو او بیا یې وراګرځولو ته ضرورت نسته، تاسي یې هم په یاد ولرئ.

په عربو کي د ژوند طریقه د ځنګله قانون ؤ هر زورور به کمزوره خوړئ، هر هغه څوک چي بې قومه او بې قبیلې به ؤ هغه نفر هلته په تنهایي کي ژوند نه سوای کولای، هر چا به د خپلي قبیلې په منځ کي ژوند کاوه، که څه هم یوې قبیلې به په خپل منځ کي داخلي اختلافات درلودل خو نورو دباندنیو قبیلو ته په اتفاق وه، که چیري د نورو ځایو څخه یو څوک راغلی وای هغه چا په عربو کي انفرادي یا تنها ژوند نه سوای کولای ترڅو چي یوې قبیلې هغه ته جِوار او امان نه وای ورکړئ، یعني: د دغه بې قومه سړي ساتنه یو چا پر ذمه نه وای اخیستې او هغه ذمه یې داسي اخیستل کېده:

یوې قبیلې به په ښکاره او واضحه ډول په عام مجلس او د خلکو په حضور کي اعلان وکړئ چي دغه فلانئ نفر زموږ په جِوار او ساتنه کي دی، بیا نو نورو قبیلو تعارض نه پر کاوه، دا یو قسم جوار ؤ.

او بل قسم جوار بیا داسي ؤ چي یو نفر به په خپله قبیله کي بې کسه ؤ، ورونه یا اولادونه به یې نه درلودل نو د خپلي قبیلې څخه په امان نه سوای پاته کېدلای، نو به دغه نفر په خپله قبیله کي د یوه قوي نفر څخه جِوار وغوښتی او که به هغه قوي نفر دغه د ده غوښتنه قبوله کړه نو به یې په قبیله کي اعلان وکړئ چي فلانئ زما په جِوار کي دی، بیا به پر دغه ضعیفه سړي چا تجاوز نه کاوه ځکه داسي به وګرځېدئ لکه د هغه قوي سړي د کورنۍ غړئ، نو خلک به یا د هغه قوي نفره څخه بېرېدل یا به یې د هغه مراعت کاوه، هغه ضعیفه نفر به د هغه قوي نفر په سایه کي په امن او امان ژوند کاوه او دغه ساتني ته جِوار ویل کېده چي موږ په خپله ژبه او اصطلاح کي د دغه جوار

پر ځای پناه استعمالوو او وایو (پناه یې ورکړه)

نو ابن دُغُنّه و حضرتِ ابوبکرالصدّیقؓ ته و ویل: راځه بیرته مکې ته ځو او زه تا ته جوار او امان درکوم، دوی دواړه مکې مکرمې ته راغله او ابن دُغُنه د کعبې شریفې سره و دریدی او د قریشو په منځ کې یې په لوړ آواز ناري کړه: ابوبکر زما په جوار کې دی که څوک آزار او تکلیف ورکړي هغه د حبشیانو د قبیلې څخه پر آرامه نه سې پاته کېدلای، دا خبر ټولو قریشو ته ورسېدی او حضرتِ ابوبکر الصدّیقؓ د ابن دُغُنه په ساتنه او جوار کې سو څوک آزار نه ورکوي.

ابوبکر الصدّیقؓ د خپل کور سره یو ځای جوړکړی ؤ چې هلته به یې لمونځ کاوه او قرآن مجید به یې وایه، حتّٰی د کعبې شریفې سره به یې قرآن کریم وایه، ابوبکر الصدّیقؓ چې د نرم زړه خاوند ؤ او د قرآن مجید د ویلو سره به یې ژړل، هلکان به ورته ولاړ وه د ده ژړا ته به یې کتل، په عین وخت کې به دغو هلکانو قرآن مجید هم ځني زده کاوه او بیا به یې دغه آیاتونه په لارو او کوڅو کې ویل، پر قریشو دا کار ډیر درووند سو او ډېر په عذاب سوه خو منعه کولای یې هم نه سي ځکه دئ د ابن دُغُنه په جِوار کې دی او قریش د قرآن مجید ویل او اورېدل هم نه سي زغملای، نو څو نفره قریش ابن دغنه ته ورغله او ویل: تا ابوبکر ته جوار او امان ورکړی موږ څه و نه ویل، مګر دا چې دئ د کعبې سره ناست وي او زموږ خدایانو ته بښکنځل او بد ویل کوي پر دې صبر نه سو کولای، ابن دُغنه چې په خپله هم کافر او مشرک ؤ ابوبکر الصدّیقؓ ته ورغلی او ویل: ما تا ته جوار او پناه د دې دپاره درکړل چې د قریشو له آزاره څخه دې وساتم نه د دې دپاره چې ته دوی او د دوی خدایانو ته بد و وایې، ابوبکرؓ و ویل: ما نه بښکنځل او نه بَد ویل کړي دي، زه فقط قرآن وایم، ابن دُغُنه ویل: یا! زما په جوار کې چې یې قرآن به نه وایې، حضرت ابوبکر الصدّیق ؓ ورته و ویل: ما ستا جوار بیرته تا ته درردَ کړی دی او زما دا خوښه ده چې د نورو مسلمانانو په مثل په تکلیف او آزارو کې و اوسم نه ستا په جوار کې، ابن دغنه بیرته خپلې قبیلې ته ولاړی او ابوبکرؓ په مکه مکرمه کې بېله جواره پاته سو، دا د ابوبکر الصدّیقؓ د نه هجرت کولو سبب ؤ که نه دئ ؓ هم په شروع کې د هجرت دپاره رهي سو.

په دغه وختو کي چي رسول الله ﷺ او د ده اصحاب کرامو ته تکلیفونه او آزارونه ورکول کیږي نور هم د مسلمانانو هجرت و حبشې ته زیاتېدی، د مسلمانانو ډیر نفر حبشې ته تله او د نجاشي په پاچهي کي یې ژوند کاوه ترڅو چي یوه کوچنۍ واقعه پېښه سوه او په حبشه کي یې د مهاجر مسلمانانو پر ژوند تاثیر وکړی.

هغه واقعه داسي وه: په مکه مکرمه کي پر رسول الله ﷺ د سورة النّجم آخري آیاتونه نازل سوه، نو دغه د بعثت د پنځم کال د روژې په میاشت کي رسول الله ﷺ حرم شریف ته را و وتی او هلته د قریشو ډیره لویه ډله ناسته وه چي په دوی کي د قریشو مشران او سرداران هم وه، رسول الله ﷺ ورته و درېدی او د سورة النجم په ویلو یې شروع وکړه، کفارو چي کلام الله تر دغه د مخه په صحي شکل نه ؤ اورېدلی ځکه د قریشو پرله پسې کوښښ دا ؤ چي څوک قرآن کریم وا نه وري او همېشه به ځینو و ځینو نورو ته ویل: قرآن مه اوری بلکه د محمّد ﷺ د قرآن ویلو په وخت کي غالمغال ښور ماښور جوړوی، چي نه یې تاسي واوری او نه یې بل څوک واوري، لکه څرنګه چي الله جل جلاله د سورة حٰمٓ السجده یا فصلت په (۲٦) نمبر آیات کي فرمايي:

﴿وَقَالَ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ لَا تَسْمَعُواْ لِهَٰذَا ٱلْقُرْءَانِ وَٱلْغَوْاْ فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَغْلِبُونَ ۝٢٦﴾

یعني: هغه کسان چي کافران سوي دي وايي: کله چي محمّد ﷺ قرآن وايي غوږ مه ورته نیسی او غالمغال، شخول ښور ماښور جوړوی، ښایي چي په دغه طریقه سره تاسي پر محمّد غالبه سی.

اوس چي کفارو الٰهي کلام د رسول الله ﷺ د مبارکي خولې څخه واورېدی هغه خپله دښمني یې هېره سوه د خپله ځانه بې خبره دي، هر یوه په دقت غوږ ورته نیولی دی او رسول الله ﷺ د سورة النّجم آخرني آیاتونه ورته تلاوتوي:

أعوذُ بالله من الشّیطٰن الرّجیم ط

﴿بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ ۝١ وَأَنَّهُۥ هُوَ أَضْحَكَ وَأَبْكَىٰ ۝٤٣ وَأَنَّهُۥ هُوَ أَمَاتَ وَأَحْيَا ۝٤٤ وَأَنَّهُۥ خَلَقَ ٱلزَّوْجَيْنِ ٱلذَّكَرَ وَٱلْأُنثَىٰ ۝٤٥ مِن نُّطْفَةٍ إِذَا تُمْنَىٰ ۝٤٦ وَأَنَّ عَلَيْهِ ٱلنَّشْأَةَ ٱلْأُخْرَىٰ ۝٤٧ وَأَنَّهُۥ هُوَ أَغْنَىٰ وَأَقْنَىٰ ۝٤٨ وَأَنَّهُۥ هُوَ رَبُّ ٱلشِّعْرَىٰ ۝٤٩

وَأَنَّهُۥٓ أَهۡلَكَ عَادًا ٱلۡأُولَىٰ ﴿٥٠﴾ وَثَمُودَاْ فَمَآ أَبۡقَىٰ ﴿٥١﴾ وَقَوۡمَ نُوحٖ مِّن قَبۡلُۖ إِنَّهُمۡ كَانُواْ هُمۡ
أَظۡلَمَ وَأَطۡغَىٰ ﴿٥٢﴾ وَٱلۡمُؤۡتَفِكَةَ أَهۡوَىٰ ﴿٥٣﴾ فَغَشَّىٰهَا مَا غَشَّىٰ ﴿٥٤﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكَ
تَتَمَارَىٰ ﴿٥٥﴾ هَٰذَا نَذِيرٞ مِّنَ ٱلنُّذُرِ ٱلۡأُولَىٰٓ ﴿٥٦﴾ أَزِفَتِ ٱلۡأٓزِفَةُ ﴿٥٧﴾ لَيۡسَ لَهَا مِن دُونِ
ٱللَّهِ كَاشِفَةٌ ﴿٥٨﴾ أَفَمِنۡ هَٰذَا ٱلۡحَدِيثِ تَعۡجَبُونَ ﴿٥٩﴾ وَتَضۡحَكُونَ وَلَا تَبۡكُونَ ﴿٦٠﴾ وَأَنتُمۡ
سَٰمِدُونَ ﴿٦١﴾ فَٱسۡجُدُواْۤ لِلَّهِۤ وَٱعۡبُدُواْ۩ ﴿٦٢﴾﴾.

د دغه آخري آيات تر ويلو وروسته چي د سجدې آيات دى رسول الله ﷺ سجده وکړه، کفار چي د دغو آياتو تر تاثير لاندي راغلي وه د ټولو ښخه بېله اختياره سجده وسوه، کفار د دغو آياتو د عظمت او بلاغت تر تاثير لاندي سوه، حق او بليغ کلام الله يې واورېدی نو د قريشو ټول سرداران او اهلِ مکه چي دلته حاضر وه ټولو سجده وکړه، بېله يوه بد بخته، ضعيفه او سپين ږيري سړي ښخه چي هغه سجده و نه کړه فقط د مځکي ښخه يې خاوري را پورته کړې پر سر يې واچولې يا يې په تندي پوري ومښلې او ويل: ما لره دغه بس او کافي دي، مګر د قريشو سردارانو سجده وکړه، هغه کار ځني پېښ سو چي دوى د هغه د منعه کولو دپاره په کلو کلو ډېر کوښښونه کړي وه، چي هغه کار د قرآن مجيد اورېدل وه.

کله چي قريشو وليدل چي د محمّد ﷺ خبري دومره تاثير لري چي حتّٰى دوى هم د هغه تر تاثير لاندي راغله او خبره تر داسي ځايه ورسېدل چي دوى هم سجده وکړه، دا کار پر قريشو ډېر درونډ سو تر اوسه دوى خلک منعه کول چي د محمّد ﷺ د خبرو تر تاثير لاندي نه سي او اوس په خپله دوى سجده وکړه! قريش ډېر غمجن وه.

دغه خبر په خلکو کي نشر سو چي قريشو د محمّد ﷺ خبرو ته يا د محمّد ﷺ د خبرو په واسطه سجده وکړه خو د حبشې مهاجر مسلمانانو ته دا خبر داسي ورسېدى چي قريش ټول اسلام ته داخل سوه، سجده په اسلام بدله سوه، هغو کسانو چي دغه خبر و منى چي رشتيا هم قريش اسلام ته داخل سوي دي نو د دغه کال د شوال په مياشت کي بيرته د حبشې ښخه مکې مکرمې ته را رهي سوه، ځکه دوى ويل: قوم مو

ایمان را وړی او تر دې وروسته موږ ته آزار نه را کوي نو موږ ولي ژوند په هجرت او د رسول اللهﷺ څخه لیري تېروو.

تاسي پوهېږی؟ چي هجرت په خپله د عذابو او دردو د اقسامو څخه یو قسم درد او عذاب دی چي د دین په لار کي دغه مهاجرینو قبول کړی ؤ، اسلامي هجرت د آزارو څخه تیښته او د راحت طلبول نه دي، بلکه یو تکلیف په بل تکلیف سره تر هغه وخته بدلیږي ترڅو چي د الله جل جلاله له طرفه نصر او برئ راځي او ته پوهېږې؟ چي په هغه وخت کي مکه مکرمه هم دار الإسلام یا اسلامي ملک نه ؤ چي څوک و وایي: اصحاب کرامو څنګه دار الإسلام پرېښاوه او د خپلو اروحو د ساتني دپاره د کفر ملک ته ولاړل، په هغه وخت کي مکه مکرمه او حبشه او نور ملکونه ټول سره یو شئ او د کفر ملکونه وه او په دغه ملکو کي چي په هر یوه کي د اصحاب کرامو د دین او دعوت دپاره آسانتیا موجوده وه هغه د دوی د استوګنې دپاره ډیر وړ او لائق ؤ.

او دا چي څوک د یوه اسلامي ملک څخه بل اسلامي ملک ته هجرت کوي په هغه کي درې حکمه دي:

یا دا چي: دغه هجرت واجب دی.

یا دا چي: دغه هجرت مباح دی.

یا دا چي: دغه هجرت حرام دی.

اول: د خپل ملک او وطن څخه بل اسلامي ملک ته (*نبه متوجه سه اسلامي ملک ته نه د کفر ملک او نبار ته*) هغه وخت هجرت واجب دی چي مسلمان په دغه خپل ملک کي اسلامي شعایر لکه لمونځ، روژه، آذان او حج نه سي آداء کولای.

دوهم: د خپل وطن څخه بیا هغه وخت بل اسلامي ملک ته هجرت مباح او جائز دی چي په دغه خپل ملک کي داسي تکالیف ور رسیږي چي د ده ژوند ور تریخوي، نو ده ته دا جائزه او روا ده چي له دغه خپله ملکه بل اسلامي ملک ته هجرت وکړي. (*نه دا چي د نبه او مستریح ژوند دپاره کفري ملکوته ځي او بیا وایي ما هجرت وکړی*)

دریم: هغه وخت بیا له خپله ملکه هجرت کول حرام دي چي د ده په هجرت کولو سره د ده په ملک کي د اسلامي واجباتو څخه یو واجب پاته کیږي او بیله ده

بل څوک هغه ديني واجب نه سي پر ځای کولای.

(دا د هجرت کولو په باره کي فقهي احکام وه بيرته خپلي قصې ته راګرځم)

نو مهاجر اصحاب کرام د دې خبر په اورېدلو سره چي ټول قريش اسلام ته داخل سوه د حبشې څخه د مکې مکرمې پر طرف رهي سوه، کله چي مکې مکرمې ته دومره نژدې سوه چي د يوه يا دوو ساعتو لار پاته وه دوی ته د هغه اورېدلي خبر واقعيت ور معلوم سو او پوه سوه چي هغه د آياتو د عظمت تاثير ؤ چي قريشو سجده وکړه، په حقيقت کي نه قريشو ايمان راوړی دی او نه مسلمانان سوي دي، نو څوک بيرته له هغه ځايه حبشې ته وګرځېدل او ځيني يې په پټه يا د قريشو څخه د يو چا په جِوار کي مکې مکرمې ته داخل سوه او دلته په مکه مکرمه کي پر دغو راغلو کسانو او نورو عامو مسلمانانو عذابونه او آزارونه نور هم زيات سوه، قريشو ته دې خبر ډېر زور ورکړی ؤ چي مسلمانان د نجاشي په همسايتوب کي آرام او هوسا ژوند کوي او رسول الله ﷺ د مسلمانانو دپاره بله چاره نه ليدل بېله دې څخه چي دوهم وار بيا د حبشې د تګ مشوره ورکړي او دغه دوهم وارِ هجرت تر اول وار ډېر سخت او مشکل ؤ، ځکه دا وار قريش ورته وينې او بيداره وه او دا يې إراده وه چي مسلمانان به هجرت ته نه پرېږدو، خو بخت د مسلمانانو ملګری ؤ او الله جل جلاله دغه سفر ورته آسانه کړی، د مخه تر دې چي قريش پسي ورورسيږي مسلمانان حبشې او نجاشي ته رسېدلي وه، په دغه دوهم هجرت کي د نارينه وو شمېر (۸۳) نفره ؤ او (۱۸) يا (۱۹) ښځي هم ورسره ملګري وې.

د حبشې مهاجر
مسلمانانو ته د قريشو چم او حيله

د مکې مکرمې مشرکان په دې ډېر خواشيني او ناراضه وه چي مهاجر مسلمانانو د خپل دين او خپلو ځانو دپاره د أمان ځای پيدا کړی دی، نو غوارړي چي هغه مهاجر مسلمانان هم په يوه طريقه سره مکې مکرمې ته راولي ځکه چي هغه مسلمانان د دوی له آزاره فارغه وه او قريش په دې نه وه خوښ چي څه مسلمانان بېله تکليفه او بېله آزاره پاته سي نو قريشو د خپلو سردارانو څخه دوه پوه، قوي او هوښيار نفر اختيار

کړه چي دا به حبشې ته ځي او هلته به نجاشي په دې راضي کوي چي دغه مهاجر مسلمانان بېرته مکې مکرمې ته ولېږي، دغه دوه نفره چي يو يې عَمرو بن العاص ؤ او بل يې عبدالله بن أبي ربيعه ؤ، که څه هم دغه دوه نفره په وروسته کي مسلمانان سوي دي.

قريشو په خپل منځ کي مشوره سره وکړه چي موږ بايد کومه هديه او سوغات نجاشي او د هغه درباريانو ته ولېږو چي هغه په خوشاله سي او دغه زموږ غوښتنه قبوله کړي؟

ځينو وويل: د نجاشي د څرمني څخه جوړ سوي شيان ډېر خوښ دي او قريشو هم دغه د څرمني څخه جوړ سوي شيان د شام څخه را وړي وه، ښه ښايسته چرمي شيان يې درلودل، نو يې له دغو چرمي شيانو څخه ډېر سوغاتونه د نجاشي او د هغه وزيرانو او درباريانو دپاره سره يو ځاى کړه.

څرنګه چي نجاشي نصراني ؤ او حبشه هم د نصرانيت پر دين وه، نو يې د نصاراوو علماوو ته هم هديې او سوغاتونه ورسره واخيستل، دغه دوه نفره د هديو او سوغاتو سره حبشې ته ورسېدل، د مخه تردې چي نجاشي ته ورسي د هغه په درباريانو، وزيرانو او حاضر باشانو يې شروع وکړه، هغو ته يې هديې او سوغاتونه ورکړه، معلومه خبره ده چي هغه هم په دغو سوغاتو ډېر خوشاله سوه او بيا يې و دغو درباريانو ته وويل: دلته په حبشه کي زموږ د قوم خلک اوسيږي چي د مکې څخه يې هجرت را کړى دى او يو نوى دين يې را وړى دى چي نه زموږ په دين دي او نه ستاسي په دين دي (د دې خبرو څخه يې *مقصد دا ؤ چي دغه درباريان د مسلمانانو څخه ناراضه او ورته په قهر سي*) او ويل: موږ غواړو چي د نجاشي سره په دغه باره کي و وينو او خبري ور سره وکړو، درباريانو ويل: هو بالکل کولاى سى، څرنګه چي دغه خلک ستاسي قوم دى تاسي حق لرى چي د هغو په باره کي د نجاشي سره خبري وکړى، درباريانو وعده ور سره وکړه چي د دغه ملاقات په وخت کي به د دوى مرسته هم کوي، څو دغه دوه نفره د قريشو نمايندګان د نجاشي دربارته ورغله، هغه را وړي سوغاتونه يې نجاشي ته ورکړه، نجاشي هم ډېر په خوشاله سو او بيا دغو دوو نفرو د مهاجرو مسلمانانو په باره کي خبري شروع کړې، ويل: أيّها الملِک! زموږ د مَلک او وطنه ستا وطن ته څو نفره بيعقل ځوانان راغلي دي چي د خپل قوم له دينه اوښتي دي او ستا په دين کي هم نه دي

داخل سوي، يو بل نوی دين يې له ځانه جوړ کړی دی چي نه يې موږ پېژنو نه ته، او د دوی د قوم مشرانو چي د دوی پلرونه او اکاګان دي موږ و تا ته د دوی په باره کي را لېږلي يو چي ته يې بيرته هغه خپلو مشرانو ته ور ولېږې، ځکه هغه قوم د دوی ښه څارنه کولای سي او د دوی په غلطياوو ښه خبر دي.

درباريانو هم په خپل نوبت سره وويل: دوی حق او صحي وايي هغه راغلي کسان بايد دوی ته ور تسليم کړل سي چي خپل وطن او قوم ته يې بوزي، نجاشي وويل:

زه ظلم نه کوم ستاسي خبري مي د هغو په باره کي واورېدې خو غواړم چي د هغو خبري هم واورم بيا وروسته حکم کولای سم، درباريانو بيا وويل: موږ دوی پېژنو، دوی په خپل قوم کي معتبره او د عزت خاوندان دي، دوی حق او رشتيا وايي، نجاشي وويل: يا! دا ظلم دی چي د يوه طرف په خبرو پر هغه بل طرف حکم وکړم حتماً بايد د هغه بل طرف خبري هم واورم.

واقعاً نجاشي عادل ؤ او رسول الله ﷺ مخ کي د هغه په باره کي مسلمانانو ته فرمايلي وه چي حبشې ته هجرت وکړی ځکه هلته يو پاچا دی چي د هغه په مَلک کي ظلم نه کيږي، که څه هم نجاشي مسلمان نه ؤ مګر ظالم هم نه ؤ.

نجاشي پردې ټينګار وکړی چي تر هغو حکم نه سم کولای څو د هغه بل طرف خبري وا نه ورم او په حديث شريف کي راغلي دي: که يو سړئ په داسي حال کي درته راغلی چي يوه سترګه يې د لاسه ورکړې وه او له يوه نفره څخه يې شکايت کاوه چي هغه دغسي را سره وکړه، ته به د ده په فايده حکم نه کوې ترڅو چه هغه بل نفر و نه وينې، ښايي چي د هغه دواړي سترګي له منځه تللي وي، بيا نو څوک ظالم دی؟ د دې حديث شريف مقصد دا دی چي پرحکم کولو تلوار مه کوه بلکه ځان صحي او پوره په موضوع خبرَوه.

نو نجاشي هم پر خپله خبره ټينګ سو او ويل: زه بايد د هغو خبري هم واورم، درباريانو هر څه کوښښ وکړی چي نجاشي د دغو دوو نفرو د غوښتني سره سم حکم وکړي، مګر نجاشي وايي: تر هغو چي زه د مسلمانانو خبري وانه ورم دا امکان نه لري چي حکم وکړم، نجاشي امر وکړی چي مسلمانان راولی.

مسلمانانو ته و ویل سوه چي نجاشي غوښتي یاست، مسلمانانو په خپل منځ کي سره و ویل: هرڅه چي پیښیږي خو موږ باید پاچا ته رشتیا و وایو او د خبرو کولو دپاره یې د رسول الله ﷺ د اکا زوی جعفر بن أبي طالب رضي الله عنه خپل مشر وټاکی.

اوس چي مسلمانان د نجاشي دربار ته ورغله نجاشي ورته و ویل: دا څنګه دین دی چي تاسي په هغه کي د خپله قومه جلاسوي یاست؟ نه زما په دین کي داخل سوي یاست او نه په بل داسي دین کي چي هغه دي د مځکي پرمخ موجود وي.

جعفر بن أبي طالب رضي الله عنه چي د مسلمانانو له طرفه خبري کوونکی ؤ و ویل:

ایّها الملک! موږ یو جاهل قوم ؤ چي د بتانو عبادت مو کاوه، د مړه سوي حیوان غوښي مو خوړلې، بد او فاحش کارونه مو کول، صلهٔ رحمي مو قطعه کول، یعني: پر دوستانو مو رحم او شفقت نه کاوه د همسایه سره مو بد کول، په موږ کي قوي ضعیفه خوړی، زموږ دغه حال ؤ چي الله جل جلاله موږ ته زموږ له قومه یو رسول را ولیږی چي موږ ته د هغه نسب، صداقت، امانت او پاکي را معلوم وه، دغه رسول موږ و یوه الله او د هغه جل جلاله عبادت ته وبللو او ویل: هغه شیان چي تاسي او ستاسي پلرو یې عبادت کاوه بېله الله عزوجل څخه هغه نور پرېږدی، چي هغه د ډبرو بتان وه.

او دغه رسول موږ په رشتیا ویلو، د امانت په بیرته ورکولو، په صلهٔ رحمي، په ښه همسایتوب، امر کړو، د آزار او وینو بهولو، د فواحش او درواغ ویلو، د یتیم د مال د خوړلو څخه یې منعه کړو او موږ یې امر کړو چي یوازي د یوه الله جل جلاله عبادت وکړو، هیڅ شریک ورته و نه نیسو، موږ یې د لمانځه په آداء کولو، صدقه ورکولو او په روژه نیولو امر کړو، جعفر رضي الله عنه هغه کارونه چي اسلام په امر کړي وه یو یو ورته بیان کړل او ویل: موږ د ده تصدیق وکړی او پر ده ﷺ مو ایمان را وړی، د ده او د هغو شیانو متابعت مو وکړی چي د الله عزوجل له طرفه یې را ته را وړي وه، نو یوازي د یوه الله عبادت کوو او هیڅ شئ د الله شریک نه بولو، هغه شیان حرام بولو چي پرموږ حرام کړل سوي دي او هغه شیان حلال بولو چي راته حلال سوي دي، زموږ قوم پر موږ تېرئ او تجاوز وکړی، عذابونه یې را کړل، په خپل دین کي یې په تکلیف کړو، غواړي چي موږ بیرته د الله جل جلاله له عبادته د ډبرو د بتانو عبادت ته ورکش کړي او هغه خبیث شیان چي

موږ حلال بلل بیا حلال وبولو، نوکله چې یې ظلمونه راباندي وکړه، عذابونه یې راکړه، ځکه یې راباندي تنګه کړه او کوښښ کوي چې زموږ او زموږ د دین په منځ کې جلا والی را ولي نو موږ ستا مملکت ته راغلو، ته مو تر نورو خوښ او اختیار کړې، ستا جِوار مو زړه وغوښتی او دا مو امید دی چې ستا په مَلک کې ظلم را باندي و نه سي.

نجاشي پوښتنه وکړه ویل: آیا ستا سره د هغه څه څخه یو شئ سته چې دغه رسول د الله عزوجل له طرفه را وړي دي؟ جعفر رضي الله عنه و ویل: هو، نجاشي ویل: را ته ویې وایه، جعفر رضي الله عنه د سورة مریم هغه آیاتونه تلاوت کړه چې د زکریا او یحیٰی علیهما السلام قصه پکښي بیان سوې ده، نجاشي دومره و ژړل چې ږیره یې په اوښکو لنده سوه او د نصاراوو علماوو چې اساقفه ورته ویل کیږي هم د قرآن مجید په اورېدلو سره وژړل، بیا نو نجاشي دوی ته و ویل: والله دغه کلام او هغه کلام چې عیسٰی علیه السلام را وړی دی دواړه د یوه طاقه یا کلکینه څخه را وتلي دي.

دغه د زکریا او یحیٰی علیهما السلام قصه د نصاراوو سره موجوده وه مګر د قرآن مجید الفاظ او د بیان طریقه معجزه ده پر نجاشي یې ډېر تاثیر وکړی.

نجاشي د عَمرو بن العاص او عبدالله بن ربیعه طرف ته مخ وروا ړاوه او ویل:

یا! والله هیڅکله به دوی تاسي ته در تسلیم نه کړم، نجاشي مسلمانانو ته و ویل: ورځی ښه په امن کښېنی والله قریشو ته مو هیڅکله نه ور تسلیموم.

وروسته عَمرو بن العاص او عبدالله بن ربیعه د نجاشي له درباره ناکامه و وتل، مګر عَمرو بن العاص چې ذکي او هوښیار سړئ ؤ په دغه یو وار ورتګ نه ؤ قانع او فکر وهي چې یوه حیله او چم جوړ کړي، پسله فکره یې دا فیصله وکړه چې دوهم وار بیا نجاشي ته ورسي، که څه هم عبدالله بن ربیعه ورته و ویل: دا کار مه کوه دغه مسلمانان که څه هم زموږ مخالفه دي خو زموږ قوم او أقرباء دي، مګر عَمرو بن العاص بیا هم پر هغه خپل فکر ټینګ دی.

عَمرو بن العاص سبا سهار بیا د نجاشي دربار ته ورغلی او ویل: ایها الملک! دغه کسان چې تا په خپله ځکه کې د سکونت اجازه ورکړې ده دوی د عیسٰی علیه السلام په باره کې ډېري لویې خبري کوي، نجاشي و ویل: د هغه په باره کې څه وایي؟ عَمرو و ویل:

په خپله دوی را وغواړه پوښتنه ځني وکړه چي دوی د عیسیٰ علیه السلام په باره کي څه وايي.

نجاشي دوهم وار بیا مسلمانان را وغوښتل، مسلمانان پوه سوه چي قریشو بیا چم او حیله جوړ کړي دي، مسلمانانو په خپل منځ کي مشوره سره وکړه او پر دې يې فیصله وکړه چي د نجاشي د هري پوښتني جواب به په رشتیا او حق ویلو سره ورکوو، ځکه: حق همیشه کامیابه کیږي.

کله چي مسلمانان د نجاشي دربار ته ورغله، نجاشي پوښتنه ځني وکړه چي تاسي د عیسیٰ علیه السلام په باره کي څه وایاست؟ جعفر رضی الله عنه و ویل: موږ د عیسیٰ علیه السلام په باره کي هغه څه وایو چي زموږ نبي ﷺ را ته را وړي دي چي هغه عبدُالله، رسولُ الله، روحُ الله، کلمةُ الله دی هغه چي د مریمُ العذراء البتول په نس کي يې بېله پلاره اچولی دی او بیا يې د سورةُ المریم د (۱٦) نمبر آیات څخه تر (۳۴) نمبر آیاته پوري ورته تلاوت کړل چي په دغو آیاتو سره جعفر رضی الله عنه د عیسیٰ علیه السلام قصه پای ته ورسول.

او په دغو آیاتو کي دا واضحه او ښکاره ده چي د عیسیٰ علیه السلام پیدا کېدل فقط یوه الٰهي معجزه ده چي بېله پلاره د مور څخه پیداسو او عیسیٰ علیه السلام په خپله الله نه دی او کوم اختلاف چي نصارا د ده په باره کي کوي چي خوک يې په خپله الله یا د الله زوی بولي (العیاذ بالله) دا ټول بشري او د انسانانو اختلاف دی خو په حقیقت کي عیسیٰ علیه السلام هغه انسان او بشر دی چي الله عزوجل په خپل کتاب کي ذکر کړی دی چي عبدالله او رسول الله دی او له موره بېله پلاره پیدا سوی دی، کله چي جعفر رضی الله عنه د آیاتو د ویلو څخه فارغه سو نجاشي و ویل: (صدق الله العظیم) او د مځکي څخه يې یوه خاشه را پورته کړه و ویل: والله عیسیٰ علیه السلام تر دغه چي تا و ویل، دغه یوه خاشه فرق نه درلودی، یعني: عیسیٰ علیه السلام بنده او د الله رسول دی او پیدایښت يې په دغه مُعجِزې ول سره ؤ.

هغه درباریان چي د نجاشي په مجلس کي حاضر وه او د هغو عقېده دا وه چي عیسیٰ په خپله الله دی هغو مخالفت ښکاره کړی، نجاشي ورته و ویل: که څه هم تاسي مخالفت کوی بیا هم والله عیسیٰ علیه السلام د دوی له بیانه څخه یوه خاشه فرق نه لري او نه يې درلودی.

نجاشي امر وکړی چي مسلمانان دي ولاړ سي په أمن او ښېغمي کي دي ژوند

کوي او هیڅوک به آزار نه ور رسوي او خپلو درباریانو ته یې و ویل: د دوی دوو هدیې بیرته ورکړئ زه هغه ته ضرورت نه لرم، الله ﷻ زما څخه رشوت نه دی اخیستی چې زما پاچهي یې بیرته ما ته را کړل او زه اوس په خپله پاچهي کې رشوت واخلم؟ ام سلمه رضي الله عنها چې د دغي قصې روایت کوي وایي: بیا نو دغه دوه نفره د نجاشي له درباره په بد مخ و وتل او هغه هدیې چې دوی را وړي وې بیرته ورکول سوې او موږ د نجاشي سره په ښه همسایتوب کې وخت تېراوه.

اوس به اول په حبشه کې د نجاشي سره وروستني واقعات درته بیان سي او بیا به د قریشو تر ناکامه سفر وروسته په مکه مکرمه کې د قریشو نوري فیصلې او اقدامات درته بیان سي.

په دغه خبرو سره د نجاشي او د هغه د درباریانو په عقیده کې اختلاف ښکاره او پیدا سو، ځکه نجاشي عیسٰی علیه السلام د الله بنده او رسول وباله او درباریانو عیسٰی علیه السلام په خپله رب باله. العیاذ بالله.

(درباریان د قومو او قبیلو هغه مشران دي چې همېشه به د نجاشي په دربار کې حاضر وه)

نو د پاچا او درباریانو د عقیدې د اختلاف په سبب په حبشه کې فتنه شروع سوه، درباریان په دې واقعه ډېرناراضه دي چې نجاشي ولې د دوی د عقیدې څخه مخالفه خبري کوي مګر نجاشي عالم ؤ، یوازي پاچا او امیر نه ؤ بلکه د نصاراوو ډېر لوی عالم هم ؤ، هغه په انجیل کې معلومات درلودل او د هغه سره د عیسٰی علیه السلام په باره کې صحي معلومات وه، نو خود د پاچا او درباریانو په منځ کې ورځ په ورځ اختلاف زیاتېدی.

په دغه وختو کې به نجاشي د جعفر رضي الله عنه سره ملاقاتونه کول او جعفر رضي الله عنه به اسلام او د هغه احکام ور ښوول، خو نجاشي په پټه مسلمان سو او پر رسول الله ﷺ یې ایمان را وړی او د قرآن مجید لیکني یې د جعفر رضي الله عنه څخه د زده کولو دپاره اخیستې.

په دغه موده کې د پاچا او درباریانو اختلاف نور هم شدید سو، نجاشي ولیدل چې د درباریانو د اختلاف په سبب یې پاچهي ضعیفه کېږي نو یې یوه ورقه چې قرآن مجید پر لیکل سوی ؤ تر خپلو کالو لاندي پر ځیګر کښېښوول او بیا یې ټول درباریان را ټول کړه او ورته ویې ویل: تاسي ته څه پیښه ده؟ وینم مو چې په فتنه او بې اتفاقي اخته کېږئ، درباریانو و ویل: ته د عیسٰی علیه السلام په باره کې داسي خبري کوې چې هغه

خبري زموږ د عقيدې څخه فرق لري، نجاشي و ويل: تاسي د عيسٰی علیه السلام په باره کي څه واياست؟ درباريانو و ويل: موږ وايو: عيسٰی علیه السلام د الله زوی دی (العياذ بالله) نجاشي لاس پرځيګر کښېښاوه او ويل: زه پر دغه يم، مقصد يې هغه قرآن ؤ چي ده ترکالو لاندي ايښی ؤ، مګر په ظاهره هغوته داسي ښکاره سوه چي زه ستاسي سره پر دغه خبره يم اوقسم يې ياد کړی چي زه هم پر دغه يم، موضوع لږ څه سړه سوه مګر بيا هم ځيني درباريان په شک او تردد کي دي او وضعه پوره نه آراميږي.

څو د حبشيانو يو قومي مشر د څو نفرو درباريانو سره يو ځای سو او د لښکر د مشرانو څخه يې هم څو نفره د ځان ملګري کړه د نجاشي پر ضد يې جنګ اعلان کړی، د نجاشي لښکر پر دوې حصې و ويشل سو يوه ډله د مخالفينو وه او بله ډله د نجاشي ملګري وه، د نجاشي او مخالفينو په منځ کي جنګ شروع سو، د جنګ ميدان د يوې لويي او برداره ولې پر غاړه ؤ چي (نهر) ورته وايي او مسلمانان د دغه نهر پر هغه بله غاړه اوسېدل، جنګ يې ليدی مګر د جنګ نتيجه يا د يوه طرف کاميابي نه ورته معلومېدل، نو مسلمانانو و ويل: څوک به د جنګ خبر او نتيجه موږ ته راوړي چي څوک کاميابه کيږي او څوک ماته خوري؟ که نجاشي کاميابه سو موضوع په خير ده ځکه هغه زموږ پر طرف دی او که مخالفين کاميابه سي نو زموږ ژوند په خطر کي دی.

زبير بن العوام رضی الله عنه چي په دغه وخت کي قوي ځوان ؤ هغه و ويل: دا خبر به زه درته را وړم، مګر واله ډېره لويه او برداره ده څوک وايي: دغه واله بحر نيل ؤ، زبير بن العوام رضی الله عنه د اوبو يو ژئ خالي کړی او بيا يې په هوا ډک کړی (وې پړساوه) اوبو ته يې ور واچاوه لاسونه يې پوري ونيول په اوبازي يې شروع وکړه څو د ولې هغه بل طرف ته ورسېدی او هلته د جنګ حالاتو ته ګوري، د جنګ په نتيجه کي د نجاشي لښکر کاميابه سو او مخالفينو ماته وخوړل، زبير بن العوام رضی الله عنه د هغه ژي په مرسته بيرته په دغه لوی نهر کي راغلی او مسلمانانو ته يې د نجاشي د کاميابۍ زيری را وړی.

نجاشي د مرګ تر وخته پر اسلام پاته سو، کله چي بيا په وروسته کي نجاشي رضی الله عنه وفات سو جبريل علیه السلام د هغه د وفات خبر و رسول الله ﷺ ته راوړی او رسول الله ﷺ پر هغه د غائب د جنازې لمونځ آداء کړی، صلوٰةُ الغائب پر هغه چا کيږي چي پر هغه

د جنازې لمونځ نه وي سوی، مګر هغه څوک چي پر هغه د جنازې لمونځ سوی وي پر هغه مړي د غائب د جنازې لمونځ نه کېږي او پر نجاشي رضي الله عنه د جنازې لمونځ نه ؤ سوی ځکه هغه په نصاراوو کي ؤ او خپل اسلام يې پټاوه، نو رسول الله ﷺ او اصحابِ کرامو پر نجاشي د غائب د جنازې لمونځ آداء کړی.

دا د نجاشي د اسلام قصه او هغه واقعې وې چي مهاجر مسلمانانو ته په حبشه کي پېښي سوي وې. *(اوس به بيرته مکې مکرمې ته ولاړ سو)*

کله چي عَمرو بن العاص او عبدالله بن ربيعه د حبشې له ناکامه سفره مکې مکرمې ته راغله او د قريشو هغه چم او حيله کوم چي د مهاجر مسلمانانو دپاره يې جوړ کړي وه بې فايدې او بې معنٰی وګرځېدل، قريش پوه سوه چي دوی تر خپلو حدودو دباندي څه نه سي کولای او دلته په مکه مکرمه کي هم د دوی ژوند تريخ دی دا حال نور نه سي زغملای، نو يې يوه ډېره خطرناکه مشوره وکړه ويل: موږ له دې شره تر هغو نه سو خلاصېدلای ترڅو چي محمّد ﷺ په تمامه معنٰی له دعوته څخه منعه نه کړو يا دا چي وې وژنو، خو دا کار د دوی په وسه نه ؤ پوره ځکه ابوطالب د قريشو او د رسول الله ﷺ په منځ کي ولاړ دی او د محمّد ﷺ پوره ساتنه کوي، نو قريشو دا خوښه وبلل چي په دغه باره کي د ابوطالب سره جِدّي خبري وکړي.

ابو طالب ته د قريشو دوهم وار ورتګ

د قريشو مشران او سرداران د دوهم وار دپاره ابوطالب ته ورغله او ويل: يا ابا طالب! ته په موږ کي مشر د شرف او مقام خاوند يې موږ د مخه ستا څخه وغوښتل چي وراره دي له دعوته او دغه بېځايه خبرو څخه منعه کړه خو تا نه کړی منعه، نور نو د قريشو په منځ کي فتنه مه جوړوه، په والله موږ پر دغه حال نور صبر نه سو کولای چي زموږ پلرو ته بد ويل کيږي، پر آلِهه يا خدايانو مو عيبونه ويل کيږي، دين مو عبث او بېکاره بلل کيږي،يا دي وراره زموږ څخه منعه کړه يا دا چي ته او دئ دواړه زموږ مقابل طرف ياست، نور نو موږ تر هغو آرام نه کښېنو چي يوه له دغو دوو ډلو څخه هلاکه نه سي (يعني: يا موږ و نه وژل سو يا تاسي و نه وژنو) دغه وعدې او تهديدونه و ابوطالب ته

لوی او خطرناکه معلوم سوه او پوه سو چې د نورو قریشو او د عبدالمطلب د اولادې په منځ کې فتنه جوړېږي، نو یې رسول الله ﷺ را وغوښتی او ورته ویې ویل:

اې وراره! ستا قوم ستا څخه شکایت لري او ما ته راغله دغسي او دغسي یې را ته و ویل، نو زما او د خپل ځان د ساتني فکر وکړه او پر ما دومره بار مه ایږده چې زه یې د وړلو طاقت نه لرم دغه موضوع باید حل سي یا دا چې ته چپ سې یا بله لار وسنجوو، دا نه ده صحي چې خبره دغسي پاته وي او په آخر کې لویه فتنه ځنې جوړه سي، د رسول الله ﷺ دا خیال او ګمان سو چې اکا مي زما د مرستي څخه لاس اخلي او اوس زما د کومک کولو څخه عاجزه سو، نو یې و ویل:

اې اکا! په والله که کفار زما په راسته لاس کي لمر او په چپه لاس کي سپوږمۍ کښېږدي او را ته و وایي چې دغه کار یعني: د دین تبلیغ او اسلام ته دعوت پرېږده، تر هغو به یې پرې نږدم چې یا دغه دین ښکاره او ظاهره نه سي یا زه هلاک نه سم.

بیا نو رسول الله ﷺ وژړل او د اکا څخه په خواشیني سره ولاړ سو، ابوطالب چې مهربانه اکا ؤ او د رسول الله ﷺ د خواشینه کېدلو طاقت یې نه درلودی پسي ور ږغ کړه، رسول الله ﷺ چې مخ ورته را واړاوه اکا یې ورته و ویل:

اې وراره! ورځه هر څه چې دي خوښه وي هغه وایه په والله هیڅ شي او هیچا ته به دي هیڅکله تسلیم نه کړم او بیا یې دغه شعر و وایه:

وَاللهِ لن يَصِلوا إليکَ بجمعهم ... حتّى أُوسدُ في التراب دفينا

فَاصدع بأمرک ما عليک غضاضه ... و أبشر و قَر بذاک منک عيونا

یعني: په والله ټول قریش به په خپل ټول قوت او طاقت سره تا ته در و نه رسیږي او په تا به هیڅ و نه کړي ترڅو چه زه په خاورو کي نه یم ښخ سوی، په عزم او همت سره دي خپل د دعوت کار کوه پر تا هیڅ خطر او ملامتیا نسته او زه په خپله دغه وعده سره تا ته زېری درکوم چې ستا سترګې به یخي سي، یعني: د زړه مراد به دي حاصل او خوشاله به سې.

دا هغه قومي اتحاد او اتفاق ؤ چې د هغه په سبب یې د رسول الله ﷺ ملا تړ او تایید کاوه، چې هم دغه د ابوطالب ملا تړ او مرسته د رسول الله ﷺ د دعوت او

د دین د اظهار دپاره د قوت او طاقت مصدر او منبع وه، رسول الله ﷺ نور هم د دعوت په نشرولو کي زیاتوالی وکړی، و ډلو ته، و حاجیانو ته، و افرادو ته، هر چا ته بېله تردد او بېله بیرې د توحید او اسلامي دین بیان کوي، قریشو ولیدل چي محمّد ﷺ نور هم خپل دعوت نشروي نو پوه سوه چي ابوطالب نه غواړي چي محمّد ﷺ منعه کړي یا د ده ﷺ د ساتني څخه لاس واخلي او همدغه ابوطالب دی چي د قریشو د تفرقې او دښمنۍ سبب دی.

ابوطالب ته د قریشو درېیم وار ورتګ

درېیم وار بیا قریش سره را ټول سوه او ابوطالب ته ورغله دا وار یې یو عجیبه وړاندیز یا پېشنهاد ور سره را وړی ؤ، هغه دا چي د قریشو د ځوانانو څخه یې یو ښایسته ځوان ور سره را وستلی ؤ چي عمّار بن ولید بن المغیره نومېدی او د خالد بن ولید ؓ ورور ؤ، دغه ځوان د نامه، شرف او نسب، خاوند ؤ، ښایسته او مالداره ځوان ؤ، نو قریشو و ویل: یا ابا طالب! دغه ځوان عمّار بن الولید واخله د ځان زوی یې وګرځوه ستا سره دي اوسیږي، د ده عقل او قوت یې ستا او مور به یې هم نسبت تا ته کوو ستا زوی به یې بولو او په عوض یا بدل کي یې ستا وراره هغه چي ستا او ستا د پلرو له دینه مخالف دی او قوم یې سره پاشلی دی را تسلیم کړه چي مور یې و وژنو نو سړۍ په سړي سو، ابوطالب و ویل: والله دا ډیره بده سودا ده، ستاسي زوی را کوی چي در ویې ساتم او زما زوی درکړم چي تاسي یې و وژنی؟ په والله دا سي به هیڅکله ښه نه سي.

مُطعِم بن عدي و ویل: یا ابا طالب! والله ستا قوم انصاف در سره وکړی خو زه تا وینم چي هیڅ شئ نه قبلوې، ابوطالب و ویل: والله انصاف مو نه دی را سره کړی مګر ته غواړې چي قوم پر ما را پورته کړې ورځه هر څه چي دي په وسه پوره وي هغه وکړه.

د رسول الله ﷺ د وژلو
دپاره د یاغي او سرکښه قریشو مشوره

اوس چي د قریشو لاس ته څه نه ورغله او دوه دري واره د ابوطالب څخه نااميده ولاړ سوه نو يې خپل آزارونه او تکاليف تر هغه پخوا ډير زيات کړه او په دغه ورځو کي د طاغي قريشو سره د محمّد ﷺ د وژلو فکر په بله طريقه سره پيدا سو، مگر د قريشو دغه د رسول الله ﷺ د وژلو فکر او دغه د آزارو شدت او ډير والی د اسلام د تقويې سبب وګرځېدل، هغه دا چي د مکې مکرمې دوه نامتو پهلوانان او قهرمانان د اسلام دين ته داخل سوه چي يو يې حمزه بن عبدالمطلب ؤ او بل يې عمر بن الخطاب ؤ، خو د دوی د اسلام را وړلو تر قصې د مخه به لږ څه هغه سخت آزارونه درته بيان کړم چي رسول الله ﷺ ته ورکول کېده.

عُتيبه بن أبي لهب چي د رسول الله ﷺ د اکا ابولهب زوی دی يوه ورځ و رسول الله ﷺ ته ورغلی او ويل: زه د:

﴿ وَالنَّجْمِ إِذَا هَوَىٰ ۝١ ثُمَّ دَنَا فَتَدَلَّىٰ ۝٨ ﴾.

د آياتو او مفهومه څخه منکره يم، يعني: کوم شئ چي د دغو آياتو څخه مقصد دی هغه نه منم او بيا يې د رسول الله ﷺ په آزارولو شروع وکړه کالي يې پر څيري کړه او د رسول الله ﷺ پر مخ يې ور تُوف کړه، مگر د ده ناړي پر رسول الله ﷺ نه ومښتې، دلته نو رسول الله ﷺ ښرا ورته وکړه، ويل: الٰهي ستا د سپو څخه يو سپئ پر مسلطه کړې، د رسول الله ﷺ دغه ښرا قبوله سوه، هغه داسي چي يو وخت دغه عُتيبه د قريشو د څو نفرو سره شام ته په سفر تللی ؤ او هلته يې په يوه ځای کي واړول چي هغه ځای ته (الزرقاء) ويل کيږي، د شپې يو زمرئ پر راغلی، عُتَيبه ناري کړې ويل: ما لره دي ويل او هلاک وي لکه څرنګه چي محمّد ﷺ ما ته ښرا کړې ده په والله دغه زمرئ ما وژني او زه محمّد ﷺ په داسي حال کي و وژلم چي دئ په مکه کي دی او زه په شام کي يم، زمرئ ور نژدې سو او د ټولو خلکو له منځه يې پر دغه عُتيبه حمله وکړه او سره څيري يې کړی.

د قریشو د قاتلانه اعمالو څخه یو هم هغه دی چې رسول الله ﷺ په حرم شریف کې لمونځ کاوه، د سجدې په وخت کې عُقبه بن أبي مُعیط کافر د ده ﷺ پر مبارکه غاړه پښه کښېښوول او تر دومره وخته یې کښېکښل چې قریبه وه د رسول الله ﷺ نفس وخېژي.

د هغو کارو څخه چې پردې دلالت کوي چې قریشو د رسول الله ﷺ د وژلو إراده درلودل یو هم هغه دی چې ابن اسحاق یې په یوه اوږده حدیث کې روایتوي او وایي: ابوجهل د قریشو د مشورو په یوه مجلس کې و ویل: یا معشرَ القریش!

یعني: اې د قریشو قومه یا ډلې! تاسې وینی چې محمّد ﷺ ته بل کار نه دی پاته بېله دې څخه چې زموږ پر دین بد و وایي، پلرونه مو بیعقلان او ناپوهان و بولي، زموږ آلهه یا خدایان په بدو نومو سره یاد کړي، زه خو نور صبر نه سم ورته کولای، کومې لارې چې د حَل او صلحې دپاره موجودې وې هغه مو ټولې عملي کړې خو هیڅ فایده یې و نه کړه او اوس ما یوه چاره سنجولې ده چې بېله هغه بله لار نه لرو، قریشو و ویل: هغه چاره څه شي ده؟ ابوجهل علیه لعائن الله و ویل: زه محمّد ﷺ وژنم، زما د الله سره وعده ده چې یوه دومره ډبره اخلم چې تر هغې لویه ډبره نه سم اخیستلای، کله چې محمّد ﷺ په لمانځه کې سر پرسجده کښېباوه، په هغه ډبره یې پر سر وهم او د هغه په وژلو سره به د هغه څخه خلاص سو، بیا نو ستاسې خوښه او اختیار دی چې ما د عبد مناف اولادې ته ورتسلیموی او که مې دفاع کوی، حتّٰی که د عبدالمطلب اولاده ما مړ هم کړي خو زه دغه کار کوم، ابوجهل د دې امت فرعون او دا یې شیطاني اعمال.

قریشو و ویل: یا! والله هیڅکله دې هیچا ته نه تسلیموو، موږ ټول ستا دفاع کوو هر څه چې دې زړه غواړي هغه وکړه.

سبا ورځ هغه ورځ ده چې ابوجهل باید خپله شیطاني نقشه عملي کړي، په سبا سهار کې قریش د خپل مجلس په ځای کې ناست دي او په دې انتظار دي چې اوس ابوجهل څه کوي؟ ابوجهل یوه لویه ډبره ور سره کښېښوول او د رسول الله ﷺ د راتګ انتظار کوي، رسول الله ﷺ د خپل عادته سره سم په خپل کور کې اودس تازه

کړی ؤ او راغلی د کعبې شریفي سره لمونځ کوي، د رسول اللهﷺ دا عادت ؤ چي ډیره اوږده سجده به یې کول، کله چي رسول اللهﷺ خپل رب ته سر پر سجده کښېښاوه ابوجهل هغه خپله ډبره واخیستل او د رسول اللهﷺ پر طرف ور رهي سو، کله چي رسول اللهﷺ ته ور نژدې سو ډبره یې وغورځول مخ پر قریشو را ځغلي، د بیري څخه یې د مخ رنګ او بڼه بل قسم اوښتې ده، قریش د ده مخ ته ور ولاړ سوه ویل: څه درته پېښه سوه؟ یا ابا الحکم!

ده وویل: آیا تاسي نه ولیدی؟

قریشو ویل: څه شي مو نه ولیدی؟

ابوجهل وایي: هغه چي ما ولیدی تاسي نه ولیدی؟

قریش وایي: څه شي دي ولیدل؟ حال ووایه.

ابوجهل ویل: و مي لیده چي ځوان او غټ، قوي او مست اوښ زما پرطرف را رهي دی خوله یې خلاصه کړې ده غواړي چي پر ما حمله وکړي.

قریشو ویل: ته پرتي وایې؟ موږ هیڅ شئ نه دی لیدلی.

ده ویل: قریبه وه چي ما ووژني او تاسي و نه لیدی.

دا د ابوجهل د هغه خبیثي نقشې څخه د رسول اللهﷺ د نجات او خلاصون دپاره الٰهي معجزه وه.

اوس چي د قریشو دا کار هم د ناکامۍ سره مخامخ سو خو بیا هم د رسول اللهﷺ د وژلو نقشې او دسیسې په خپل فکر او دماغ کي سنجوي، مګر په دغه وختو کي یې یو بل چم او حیله هم وسنجول چي داسي یو کار وکړي چي هیڅوک د محمّدﷺ خبروته غوږ و نه نیسي، ویل: نضر بن الحارث را وغواړی، نضر بن الحارث د قریشو څخه یو نفر ؤ چي په طائف کي اوسېدی د دې سړي ژوند په سفرو تېر سوی ؤ، په دغه سفرو کي یې ډیري قصې زده کړي وې، د ډیرو ملکو تاریخ او قِسم قسم حوادث یا واقعات ور معلوم وه، د خبرو ډک سړئ ؤ، زړې قصې او نوي واقعات، عجائب او غرائب، درواغ او رشتیا یې زده وه، قریشو دا سړئ را وستی او ویل: ته به دلته اوسېږې، هر وخت چي دي محمّدﷺ ولیدی چي یو ځای کښیني ته به هم

هلته ورته کښېني دیﷺ به خبرو ته نه پرېږدي، هغه ستا مزه داره او خوندوري قصې به شروع کړې (لکه نن ورځ چي کفار په دوش او کېبل مسلمانان د ديني معلوماتو د حاصلولو او اذکارو د ويلو څخه منعه کوي او منعه کړي يې هم دي) نضر بن الحارث هم دغه خپله وظيفه شروع کړه او هميشه به يې داسي کول چي چيري به رسول اللهﷺ کښېنستی او قرآن مجيد به يې وايه يا به يې د دعوت خبري کولې نضر به هم هلته ورغلی او خپلي قصې به يې شروع کړې، په اولو وختو کي د قريشو دغه حيله تر يوې اندازې کامیابه سوه خلکو به د دغه نضر عجائبو او غرائبو ته غوږ نیوی، د رسول اللهﷺ مجلس به يې پرېښاوه او نضر ته به ناست وه، کله چي به نضر خپلي خبري خلاصي کړې نو به يې و ويل: څوک وايي چي محمّدﷺ تر ما ښه او بهتر دی؟ هغه زړې او پخوانۍ قصې کوي زه هم زړې او پخوانۍ قصې کوم، د هغه دا هم ټول خُرافات دي او زما دا هم ټول خُرافات دي دواړه يو شئ يو، څو ورځي پر دغه قسم تيري سوې او خلک د نضر بن الحارث په قصو ماړه سوه، چيري د ده خبري او قصې او چيري قرآن کلامُ الله، خلکو بيرته دئ او د ده مجلس پرېښوول او هلته به رسول اللهﷺ ته ناست وه.

د نضر بن الحارث د دغه عمل او وينا په باره کي چي ده او نورو کفارو به ويل: قرآن مجيد پخوانۍ قصې دي د قرآن مجيد په مختلفو سورتو او ځايو کي (۹) آياته نازل سوي دي چي هغه ټول آياتونه د کفارو د دغي خبري رَد کوي چي وايي: قرآن پخوانۍ قصې دي، چي يو د هغو آياتو څخه د سورةُ الأنعام (۲۵) نمبرآيات دی چي رب عزوجل فرمايي:

﴿يَقُولُ ٱلَّذِينَ كَفَرُوٓاْ إِنۡ هَٰذَآ إِلَّآ أَسَٰطِيرُ ٱلۡأَوَّلِينَ ۝٢٥﴾. [الأنعام: ۲۵]

يعني: هغه کسان چي کافران سوي دي هغه وايي: نه دی دا قرآن مګر د پخوانيو خلکو باطلي قصې.

نو په هر آيات کي چي د اساطير لفظ ذکر سوی دی په هغه کي پر نضر بن الحارث رَد دی، چي قرآن کريم اساطيرالأولين نه دی بلکه دا کلام الله تَنذِيرٌ مِنَ الرّحمٰن الرّحيم دی، په دې کلام کي ښېره، وعظ، نصيحت او لارښوونه موجود دي.

داهم د دعوت د منعه کولو او د هغه د اثر د خنثی کولو دپاره د قريشو له طرفه يوه طريقه وه، خو په عين وخت کي د قريشو په زړو کي د رسول اللهﷺ د وژلو فکر هم ور سره دی، ابن اسحاق د عبدالله بن عَمرو بن العاصؓ څخه روايت کوي چي وايي: يوه ورځ کعبې شريفي ته نژدې قريش ناست وه او زه هم ورغلم هلته کښېنستم، رسول اللهﷺ له کوره را ووتی د کعبې شريفي پرطرف رهي دی ځو حجر اسود يې مسحه کړی او بيا يې په طواف شروع وکړه، په طواف کي چي د قريشو پر محاذاة يا برابري ورغلی قريشو ځيني داسي بدي او ناوړه خبري ورته وکړې چي د هغو خبرو اثر د رسول اللهﷺ پر مخ ښکاره سو او څه يې و نه ويل، دوهم وار چي بيا د دوی پر برابري ورغلی قريش بيا پُچ او رَد وايي، رسول اللهﷺ پته خوله دی هيڅ نه وايي خو د قهر علامې يې پر مخ ښکاره دي، بل وار بيا دغه حال دی، د طواف په هر شوط کي چي پر دوی راسي قريش دغه سپک ويل کوي، رسول اللهﷺ حليم دی او هيڅ نه ورته وايي، خو د طواف په آخري شوط کي قريشو ډير شنيع او بد الفاظ د دهﷺ په مقابل کي استعمالول، رسول اللهﷺ ورته ودرېدی په ډير قهر او غضب سره يې وويل:

«اَتَسْمَعُونَ يَا مَعشَرَ القُريش! أمّا وَالّذي نَفْسِي بيَده لَقَدْ جِئْتُكُم بالذّبح ».

يعني: اې د قريشو ډلې! تاسي يې اورى؟ زما دي قسم په هغه ذات وي چي زما د نفس اختيار د هغه په قدرت کي دی زه به تاسي ته حلالول را وړم، يعني: تاسي به ټول حلال کړم، قريش د دغي لهجې او د دې الفاظو په اورېدلو وارخطا او په بېره کي سوه ټول چپ او پرځپلو ځايو ناست دي، په دوی کي هغه قوي نفر دومره وکولای سوای چي رسول اللهﷺ ته ور ولاړ سو په ډيره نرمه او د عذر په لهجه ورته وايي: يا ابا القاسم! و مو بخښه ته کريم او حليم يې موږ ستا په حق کي غلطيا وکړه، عذر وايي، دغه ټول عذرونه يې د رسول اللهﷺ د قهرمني لهجې او شديدي ګُخبري د بيري څخه وه، رسول اللهﷺ رهي سو او دوی يې پرېښوول.

قريش چي بيرته پرځپلو ځايو کښېنستل اوس ځانونه ملامتوي او يو د بل سره وايي: دا مو څه وکړه؟ موږ د ده د آزارولو او تکليف ورکولو نيت کړی دی او اوس موږ ټول د ده په يوه خبره و بېرېدلو دا څه راوسوه؟ ژر مو بيا بخښنه ځني وغوښتل او

زارۍ مو ورته کولې، هغه هم د ده په یوه خبره؟ قریشو قصد وکړی چې سبا به یې ډېر آزاروو، دوهمه ورځ بیا قریش کعبې شریفي ته نژدې ناست دي رسول الله ﷺ راغلی غواړي چې طواف وکړي، قریش ټول په یوه وار ورته را ولاړ سوه او پر را وګرځېدل، دا یې یوې خوا ته کشوي هغه بل یې بلي خوا ته کشوي، یو سوک ور سره کړي او هغه بل چپلاخه او ورته وایي: ته مورږ په حلالولو بېروې؟ او مورږ حلالوې؟ له هره طرفه پر رسول الله ﷺ د چپلاخو او سکانو باران دی، رسول الله ﷺ د دوی په منځ کي ورک دی د کومي خوا دفاع وکړي، کار یې د قدرته وتلی دی او نور هم پر رسول الله ﷺ وهل زیاتیږي، حضرتِ فاطمه ﷺ راغله او دا حال یې ولیدی غواړي چي په چغارو او بغارو خپل پلار خلاص کړي خو په وسه یې نه سوه پوره، نو یې د ابوبکر الصدِّیق ﷺ د کور و طرف ته ور وځغستل او هغه یې خبر کړی، هغه هم په ځغستا راغلی او د خلکو په منځ ور ننوتی یوه او بل طرف ته خلک پوري وهي څو ځان یې رسول الله ﷺ ته ور ورساوه او رسول الله ﷺ یې د قریشو له منځه را وایستی، ابوبکر الصدِّیق ﷺ ژاړي او وایي: تاسي یو سړئ پر دغه وژنی چي وایي زما رب الله دی؟ بس دغه یې ګناه ده؟ او رسول الله ﷺ یې له دغه وهلو څخه خلاص کړی ، دا هغه درد، هغه تکلیف او هغه عذاب دی چي رسول الله ﷺ ته له خپله قومه ور رسېدی.

امام بخاري د عُروه بن زبیر ﷺ څخه روایت کوي چي وایي: د عبدالله بن عَمرو بن العاص ﷺ څخه مي پوښتنه وکړه چي په هغه ډېر سخت او شدید عذاب مي خبر کړه چي مشرکانو ورسول الله ﷺ ته ورکړی دی، عبدالله بن عَمرو ﷺ و ویل:

رسول الله ﷺ د کعبې شریفي په حِجر یا حطیم کي لمونځ کاوه چي عُقبه بن أبي مُعَیط راغلی او خپل پټو یا کالئ یې د رسول الله ﷺ په غاړه کي ور واچاوه او ډېر شدید یې خپه کړی ترڅو چي ابوبکر الصدِّیق ﷺ راغلی او عُقبه یې تر اوږو ونیوی او څنې کش یې کړی او ویل: تاسي پر دغه یو سړئ وژنی چي وایي رب مي الله دی؟

په هغه حدیث کي چي د ابوبکرالصدِّیق ﷺ لور اَسماء ﷺ یې روایتوي وایي: ابوبکرالصدِّیق ﷺ ته ورناري کړل سوه چي هله ملګري ته دي ځان ور و رسوه، وایي: ابوبکر چې زمورږ څخه یا له خپله کوره وتی ده څلور کوڅې درلو دې

(يعني د خپلو وريښتانو څخه يې څلور کوڅې اودلي وې) او د کوره څخه د وتلو په وخت کي يې دغه ويل: آيا تاسي يو سړئ پر دغه وژنی چي وايي زما رب الله دی؟ هلته چي ور ورسېدی مشرکانو رسول الله ﷺ پرېښاوه پر ابوبکرالصديق رضي الله عنه يې را واچول، اسماء رضي الله عنها وايي: کله چي ابوبکر الصديق رضي الله عنه بيرته خپل کور ته راغلی هري کوڅې ته چي به مو لاس ور وړی هغه به زموږ په لاسو کي راغله، يعني: د سر وريښتان يې ټول ور شکولي وه.

د حمزه بن عبدالمطلب رضی الله عنه اسلام

تردې وروسته پر رسول الله ﷺ نور هم آزارونه زياتېدل او قريش پر دلاوره کېدل، قريشو جُرئت پيدا کړی، ځرنګه چې رسول الله ﷺ حليم ؤ د بد ويلو او بښکنځلو جواب يې چا ته نه ورکاوه او تر پټه خوله زيات يې نور څه هم نه سوای کولای، فقط دعوت کوي او تحمّل ، هغه آيات شريف خو مو د مخه درته بيان کړی چې رب عزوجل ورته و فرمايل:

﴿وَلِرَبِّكَ فَاصْبِرْ﴾ او خپل رب ته دي صبر کوه.

رسول الله ﷺ هم په صبر دی او قريش هره ورځ آزارونه ورکوي او په آزار ورکولو کي ورځ په ورځ زياتوب او شدت کوي، دغه د ظلم او طغيان د تورو اوريځو په فضاء کي د ضعيفه خلکو دپاره يو نور او روښنايي وځليدل چې هغه د حمزه بن عبدالمطلب اسلام ؤ، حمزه رضی الله عنه د بعثت د شپږم کال په آخر کي مسلمان سو او ډير داسي ګمان کيږي چې د ده اسلام د ذي الحجه په مياشت کي ؤ.

د حمزه رضی الله عنه د اسلام سبب دا ؤ چې يوه ورځ قريش د کعبې شريفي سره ناست وه او رسول الله ﷺ طواف کاوه، ابوجهل چې هم دلته حاضر ؤ رسول الله ﷺ ته يې په بښکنځلو او بد ويلو شروع وکړه داسي شديد او غليظ الفاظ يې ورته و ويل چې تر دغه وخته چا دغسي بد الفاظ نه وه ورته ويلي، د رسول الله ﷺ د مخ رنګ له ډيره قهره تغير کاوه مګر په وسه يې څه نه وه پوره، په يوه روايت کي وايي چې ابوجهل په يوه ډبره هم پر سر و واهه او د رسول الله ﷺ له سره څخهويني را توی سوې، بيا نو ابوجهل ولاړی هلته د قريشو سره د هغو په مجلس کي په فخر کښېنستی.

يوه ښځه چې د عبدالله بن جدعان مينځه وه هغې دغه حال وليدی چې ابوجهل پوچ او رَد وايي او رسول الله ﷺ پټه خوله دی، ښځه د دغه ظلم په ليدلو نه وه خوښه خو رهي سوه، په لار کي حمزه رضی الله عنه په مخه ورغلی چې له ښکاره را رهي ؤ او هغه خپل غشي او لينده ور سره وه، د حمزه رضی الله عنه ښکار خوښ ؤ او ښکار يې کاوه، خاصتاً د زمريانو ښکار چې دا د حمزه رضی الله عنه د قوت او شجاعت علامه ده خو تر دغه

وخته پر هغه خپل شرک ؤ، اول چې مکې مکرمې ته داخل سو هغه ښځې ورته و ویل: که چیري تا لیدلي وای؟ چې ابو الحکم (یعني: ابوجهل) ستا وراره ته څه و ویل، حمزه رضی الله عنه ویل: څه یې ورته و ویل؟ ښځې ویل ښکنځل بد ویل هرڅه چې وه هغه یې ټول ورته و ویل، حمزه رضی الله عنه و ویل: چا د دغو خبرو جواب ور نه کړی؟ ښځې ویل یا والله هیچا جواب ورنه کړی، حمزه رضی الله عنه چې په قریشو کي شجاع او قوي ځوان ؤ ډیر قهر ورغلی د خپل کور پر ځای د دارالندوه طرف ته رهي سو، په لار کي هیچا ته نه دریږي فقط ابوجهل یې په کار دی چې وې ویني او ورحمله کړي، مستقیم هغه د قریشو ټولني ته ورغلی هلته ابوجهل د قریشو په منځ کي ناست دی او حمزه رضی الله عنه ورته و دریدی هغه لیندۍ چې د ښکار دپاره ور سره وه په هغه یې پر سر و واهه، د ابوجهل له سره ويني را ایله سوې، حمزه رضی الله عنه ورته و ویل: ته محمّد ته ښکنځل کوې او زه د ده پر دین یم (خُذهَا وأنَا إبنُ الأكرَمِين) واخله دغه زما واری او زه د اشرافو زوی یم او په هغه لیندۍ یې بل واری پر وکړی او بغ یې کړه: څوک زما جواب وايي؟

د ابوجهل قوم چې بني مخزوم وه هغه ولاړ سوه غوارږي چې د ابوجهل پر طرف و جنګیږي لوی جنګ او فتنه جوړه سي، ابوجهل بغ پر وکړی چې پرېږ یې ږدی خطاء زما وه ځکه ما د ده وراره ته ډیر بد و ویل، زه یم چې تجاوز مي کړی دی.

دلته نو حمزه رضی الله عنه د رسول الله ﷺ بدله او انتقام واخیستل، مګر ده یوه جمله و ویل، دئ وایي زه نه پوهېږم چې دغه جمله څنګه زما تر خوله و وتل؟ هغه دا چه ما و ویل: ته محمّد ته ښکنځل کوې او زه د ده پر دین یم، دا جمله مي بې اختیاره له خولې و وتل حال دا چه زه د ده پر دین هم نه وم، حمزه رضی الله عنه وايي: کور ته ولاړم او په دغه جمله کي چې بې اختیاره زما تر خولې وتلې وه فکر کوم او ډیر په حیرت کي پاته سوم چې زه خو د محمّد ﷺ پر دین نه یم او اوس به ټول خلک دا فکر کوي چې زه د هغه پر دین یم ځکه دا جُمله د قریشو د مجلس په منځ کي زما تر خوله و وتل او اوس په حیرت کي یم چې د هغه خپلي خبري په سبب د محمّد ﷺ دین ته ور واوړم او که سبا هغه مجلس او اجتماع ته ورسم او ورته و وایم: زه د محمّد ﷺ پر دین نه یم او دا هم په عربو کي عیب دی چې سړئ د خپلي خبري څخه واوړي، حمزه رضی الله عنه وايي

ټوله شپه په دغه فکر راباندې تېره سوه او نه پوهېږم چي څه وکړم؟ په آخر کي مي په دعاء شروع وکړه، ما ویل: الٰهي که دغه د محمّد ﷺ دین خیر او بهتر وي د هغه تصدیق زما په زړه کي را واچوې اوکه د دغه څخه غیر او مخالف وي له دغه تشویشي حالته چي زه پکښې متردد او حیران یم ته مي وباسې، حمزه ﷺ وايي: د محمّد ﷺ تصدیق مي په زړه کي ټینګ سو، سبحان الله! د قهر او غضب په وخت کي یې بېله إرادې یوه خبره تر خوله وتلې وه هغې خبري سمي لارې ته را وستی، نو رسول الله ﷺ ته ورغلی او د شهادت کلمې یې و ویلې، حمزه ﷺ اسلام ته داخل سو او رسول الله ﷺ د ده په اسلام ډېر زيات خوشاله سو.

د عمر بن الخطاب ﷺ اسلام

بیا هم د مسلمانانو په دغه ضعیفه او مظلوم حال کي چي څوک یې په هجرت او څوک یې په عذابو او آزارو کي ژوند تېروي یو بل نور او روښنایي وځلېدل چي تر هغه اول نور او روښنایي یې خلا زیاته او ډېره وه چي هغه د عمر بن الخطاب ﷺ اسلام ؤ.

حضرت عمر بن الخطاب ﷺ د بعثت د شپږم کال د ذي الحجه په میاشت کي د حضرت حمزه ﷺ تر اسلام را وروسته په اسلام مشرفه سو او رسول الله ﷺ د ده د اسلام را وړلو دعاء کړې وه.

امام ترمذي د عبدالله بن عمر ﷺ څخه روایت کوي او امام طبراني د عبدالله بن مسعود ﷺ او انس ﷺ څخه روایت کوي چي رسول الله ﷺ و فرمایل:

« اللّٰهُمَّ أَعِزَّ الإِسْلَامَ بِأَحَبِّ هَذَيْنِ الرَّجُلَيْنِ إِلَيْكَ بِأَبِي جَهْلٍ أَوْ بِعُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ».

یعني: الٰهي! په دغو دوو نفرو کي چي هر یو تا ته خوښ وي چي یو یې ابوجهل بن هشام دی او بل یې عمر بن الخطاب دی په هغه سره اسلام معزّه کړې.

نو د دغو دوو څخه په الٰهي دربار کي عمر بن الخطاب ﷺ خوښ ؤ او د رسول الله ﷺ دعاء د ده په باره کي قبوله سوه.

لکه څرنګه چي د مخه درته و ویل سوه چي په قریشو کي هغه څوک چي د مسلمانانو سره یې ډېر عداوت او دښمني درلودل یا په بل عبارت د مسلمانانو هغه ډېر

شدید دښمن عمر بن الخطاب ؤ، مګر په عین وخت کي پوه، عاقل، هوښیار، خطیب، قوي او قوال سړئ هم ؤ، د همت او عزم خاوند ؤ، د هر کار إراده چي به یې وکړه هغه به یې تر آخره رساوه او همدارنګه عَمرو بن هشام چي ابو الحکم ورته ویل کېده او په مسلمانانو کي یې نوم ابوجهل ؤ هغه هم د مسلمانانو ډېر شدید دښمن او د عزم خاوند، خطیب او د قریشو د مشرانو څخه ؤ، معلومه خبره ده چي په مسلمانانو کي د دغسي چا وجود لکه عمر بن الخطاب یا عَمرو بن هشام اسلام ته ډېره مرسته او کومک رسولای سوای، نو ځکه رسول الله ﷺ به دعاء کول چي الٰهي په یوه د عمرینو اسلام معززه کړې، که یو د دوی څخه مسلمان سي اسلام په قوي کېږي.

ځکه اسلام تر دغه وخته په خپل ابتدایي او د شروع په حالت کي ؤ نو خود ضعیفه ؤ، او یوه داسي شدید او عزم درلودونکي سړي ته یې ضرورت درلودی، مګر د رسول الله ﷺ دعاء د عمر بن الخطاب ﷺ په نصیب سوه او د حضرتِ عمر ﷺ د اسلام را وړلو په ټولو روایاتو کي چي وګورې دا معلومېږي چي د ده زړه ته د اسلام ننوتل په تدریج سره وه، د مخه تر دې چي د ده ﷺ د اسلام را وړلو قصه بیان کړو دا ښه او بهتره ده چي د ده ﷺ هغه د ننه عواطفو او مشاعرو ته څه اشاره وکړو.

حضرتِ عمر ﷺ د طبیعت په تېزۍ او تُندۍ سره مشهور او معروف ؤ، قهرمن او شدید سړئ ؤ او ډېر ځله مسلمانانو د ده څخه قِسم قسم آزارونه لیدلي دي او دا معلومه ده چي د ده په د ننه زړه کي ضِد او نقیض مشاعر موجود وه، له یوه طرفه یې د هغو عاداتو او تقالیدو احترام کاوه کوم چي د ده پلرو او نیکه ګانو ورپرې ایښي وه او له بله طرفه یې ځان هغه لهو او لعب، خواهشاتو او شهواتو ته ور ایله کړی ؤ کوم چي ده او د ده ماحول عادت ور سره درلودی، خو بالمقابل د مسلمانانو لمونځ او دا چي دوی د خپلي عقیدې په لار کي دغه سخت آزارونه قبلوي ښه ورته ایسېدل او بیا د ده په عاقل زړه کي شک او تردد ؤ چي ممکن دغه شئ چي اسلام هغه ته بلنه کوي تر دغه نورو کارو ښه او بهتر وي، په فکر او دماغ کي به یې دغه ضِد افکار پرله اوښتل او بیا به خاموشه سوه، خو د ده د اسلام په باره کي چي روایتونه سره را ټول کړو خلاصه یې داسي را وزي: یوه شپه ده غوښتل چي تر کور د باندي شپه تېره کړي نو حرم شریف

ته ورغلی او د کعبې شریفي په پوښ ننوتی، هلته رسول الله ﷺ هم ولاړ ؤ او لمونځ يې کاوه، رسول الله ﷺ په لمانځه کي سورۃُ الحاقه شروع کړی، عمر رضی الله عنه قرآن مجيد ته غوږ ونيوی او د هغه ترکيب او تأليف يې ډير خوښ سو، نو وايي: ما د خپله ځانه سره وويل: لکه څرنګه چي قريش وايي په والله دئ شاعر دی، خو رسول الله ﷺ په دغه وخت کي دغه آياتونه تلاوت کړه:

﴿إِنَّهُۥ لَقَوۡلُ رَسُولٖ كَرِيمٖ ۝ وَمَا هُوَ بِقَوۡلِ شَاعِرٖۚ قَلِيلٗا مَّا تُؤۡمِنُونَ ۝﴾.

يعني: بېشکه خامخا دغه قرآن د مکرم عزتمن رسول قول دی او دا قول د کوم شاعر قول نه دی، تاسي ډير لږ ايمان راوړی (بلکه نه مومنان کېږی)

عمر رضی الله عنه وايي ما د ځان سره وويل: چي شاعر نه دی نو کاهن دی او بيا رسول الله ﷺ دغه آيات شريف تلاوت کړی:

﴿وَلَا بِقَوۡلِ كَاهِنٖۚ قَلِيلٗا مَّا تَذَكَّرُونَ ۝﴾.

او دغه قرآن د کاهن قول نه دی لکه تاسي چي ګمان کوی، تاسي لږ پند اخلی (بلکه هيڅ پند نه اخلی)

﴿تَنزِيلٞ مِّن رَّبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ۝﴾.

دغه قرآن د رب العالمين له طرفه نازل سوی دی او رسول الله ﷺ سورة تر آخره و وايه، عمر رضی الله عنه وايي: څه نا څه تر تاثير لاندي سوم اسلام مي زړه ته را نژدې سو.

دا هغه د اسلام تخم ؤ چي د حضرتِ عمر رضی الله عنه په زړه کي کښېښوول سو مګر هغه د جاهليت آثار او تقليدي قوميت، د پلرو او نيکه ګانو د دين لوی والی او د هغه دين سره علاقه، بيا هم پر دغه حقيقت چي د ده پر زړه يې ډغ کاوه غالبه وه، بيا هم په خپل عمل کي د اسلام ضِد او د مسلمانانو دښمن ؤ، د هغه خپل زړه په پټ شعور لا نه ؤ قانع، خو بيا هم چي د ده په دباندني ژوند کي هغه اول نرم والی په ده کي وليدل سو، هغه وحبشې ته د مسلمانانو د هجرت په وخت کي ؤ.

مسلمانانو خو يوه په بل پسي هجرت کاوه، نو د مسلمانانو څخه يوه ښځه وه چي اُمِ عبدالله ورته ويل کېده دغي ښځي غوښته چي هجرت وکړي، نو يې د خپل زوی

عبدالله سره داسي اتفاق وکړی چي ته جلا رهي سه او زه به جلا رهي سم او د فلاني غره تر شا به سره یو ځای سو او بیا به په ګډه سره ځو، مسلمانانو هجرت په پټه کاوه ځکه کفارو هجرت ته هم نه پرېښوول، نو عبدالله تر مور د مخه د هغه وعده سوي غره شا ته ولاړی او اُمِ عبدالله د شپې نا وخته پر خره سپره سوه د لاري د ضرورت شیان ور سره دي پسي را رهي سوه، د مکې مکرمې څخه چي و وتل عمر بن الخطاب په مخه ورغلی، وې لیدل چي ښځه د سفر دپاره تیاره او آماده ده، ویل: یا اُم عبدالله! چیري ځې ؟ مسلمانان خو د سفر کولو څخه منعه دي.

ښځي ورته و ویل: یا عمر! آزارونه مو را کړل، ځکه مو را باندي تنګه کړه، پرې مو ږدی چي درڅخه ولاړ سو نه تاسي مو غواړی نه موږ تاسي غواړو نو مي پرېږده چي هجرت درڅخه وکړم، تا ته څه تاوان رسیږي که دي پرېښوولم او ولاړم، عمرؓ د دغو خبرو په اورېدلو سره نرم سو او ښځي ته یې و ویل: دا نو جلا والی دی یا اُم عبدالله؟ (اُمِ عبدالله او عمرؓ په نسب سره نژدې او شریک وه) ښځي و ویل: هو! فراق او جدایي ده، عمر ؓ و ویل: په مخه دي ښه او سلامتیا دي ملګرې سه.

د اول وار دپاره عمر نرمیږي او څه نه وایي، ښځه په تعجب کي سوه او ولاړل، پر هغه وعده سوي ځای د خپل زوی سره یو ځای سوه، زوی یې پوښتنه ځني وکړه چي چا خو و نه لیدې؟ ښځي ویل یا! بل چا نه یم لیدلې یوازي عمر ولیدم، زوی یې ویل عمـــر؟ دا لوی مصیبت دی او ته یې څنګه پرېښوولې؟ ښځي قصه ورته وکړه او ویل تر دغه سوال او جواب زیات شئ نه دی پېښ سوی او په آخر کي یې دا هم راته و ویل: په مخه دي ښه سه، زوی یې ورته و ویل: مورا ستا لکه چي د دغي جملې د ویلو په سبب د عمر اسلام راوړلو ته امید پیدا سوی دی؟ ښځي ویل: هو داسي را ته معلومیږي، عبدالله و ویل: والله د خَطاب خر به د شهادت کلمې ووایي خو عمر به یې و نه وایي.

دا هغه اوله نرمي وه چي د عمرؓ څخه ښکاره سوه مګر دغه نرمي مَیل و اسلام ته نه ؤ بلکه دا فقط د دغي ښځي سره نرمي وه، عمرؓ چي کور ته راغلی په چرت او فکر کي دی چي دغه تفرقه او د قوم پاشل ولي پېښیږي؟ دغه ښځه د ده د قوم څخه ده او حبشې ته هجرت کوي، د دې ټولو مصائبو او مشکلاتو سبب څه شي دی؟

پسله فکره دې نتيجې ته ورسېدی چې د دغو ټولو اختلافاتو سبب محمّد ﷺ دی. نو يې نيت او عزم وکړی چې رسول الله ﷺ و وژني که څه هم دئ د هغه په بدله کې و وژل سي مهمه نه ده مکه خو به د دغو مشکلاتو څخه خلاصه کړم.

نو يې د رسول الله ﷺ د وژلو إراده د ځان سره پخه کړه، سهار يې توره واخيستل او له کوره څخه د رسول الله ﷺ د وژلو په نيت و وتی، په لار کې يوه صحابي وليدی چې نوم يې نعيم بن عبدالله ؤ او په پټه مسلمان سوی ؤ، د ده په اسلام څوک نه وه خبر، کله چې دغه نعيم وليدل چې د عمر له مخه د شر علامې پورته کېږي توره ور سره ده او د جنګ دپاره تيار دی ويل: د خيره يا عمر! چيري ځې؟

عمر رضی الله عنه ويل: غواړم چې هغه څوک و وژنم کوم چې زموږ قوم يې سره متفرق کړی او پاشلی دی، زموږ پلرونه بيعقلان بولي او زموږ آلهه يا خدايان په بده سره يادوي، نعيم د دې خبرو په اوريدلو سره و بېرېدی ځکه عمر جبّار، شديد او قهرمن سړئ دی، د يوه شي إراده چې وکړي هغه تر سره کوي.

نعيم غواړي چې عمر د دغه کاره څخه را وګرځوي، نو يې ورته و ويل: که ته محمّد و وژنې آيا ته به د عبدالمطلب د اولادې څخه خلاص سې؟ عمر ويل: داسي را معلوميږي چې ته هم له خپله دينه اوښتی يې او ويل: که څه هم د عبدالمطلب اولاده ما و وژني زه دغه کار کوم، نعيم وليدل چې عمر د رسول الله ﷺ د وژلو ټينګ عزم او إراده کړې ده حتّی خپل مرګ يې هم فرض کړی او منلی دی.

هو! هلته داسي نور خلک هم وه چې د رسول الله ﷺ د وژلو تقاضاء او آرزو يې درلودل، مګر دا کار يې نه سوای کولای ځکه هغه د عبدالمطلب د اولادې څخه پر خپل مرګ بېرېدل.

هر چا ته دا معلومه وه که څوک رسول الله ﷺ و وژني د عبدالمطلب کورنۍ هيڅکله هغه سړئ بېله مرګه نه پرېږدي مګر عمر چې دا کار کوي د خپل ځان مرګ يې فرض کړی دی، نعيم فکر وکړی چې يوه داسي حيله جوړه کړي چې لږ تر لږه دومره وخت پيدا کړي چې رسول الله ﷺ يا اصحاب کرامو ته خبر ورکړي، نو يې عمر رضی الله عنه ته و ويل: چې داسي ده نو ته يې بايد اول د خپلي کورنۍ څخه را شروع

کړي (اصلاً د نعیم مقصد دا دی چي عمر په یوه بل کار مشغوله کړي او دئ رسول الله ﷺ ته خبر ورسوي) عمر وویل: مقصد دي څوک دی؟ نعیم وویل: خور دي: فاطمه بنت الخطاب او د دې میړه د دینه اوښتي دي او هغه دین یې پرېښی دی چي ته پر هغه دین یې، عمر نه ؤ خبر چي خور او اخښی یې مسلمانان سوي دي، ځکه اسلام ته دعوت پټ او سرِّي ؤ، اسلام نه ؤ پټ، رسول الله ﷺ په ښکاره سره اسلام بیاناوه او په ښکاره سره یې عبادت کاوه، مګر ځیني کسان چي اسلام ته داخلېدل یا داخل سوي وه هغو خپل اسلام نه ښکاره کاوه، هر چا د خپل اجتماعي حال او مقام سره عمل کاوه، چا په پټه ایمان راوړی چا په ښکاره، فاطمه بنت الخطاب رضي الله عنها د عمر خور د هغي جملې څخه وه چي خپل اسلام یې پټ ساتلی ؤ، نو ځکه عمر رضي الله عنه له نعیمه څخه پوښتنه وکړه چي آیا زما خور خپل دین پرېښی دی؟ نعیم وویل هو، عمر رضي الله عنه د رسول الله ﷺ له طرفه را وګرځېدی د اخښي او خور د کور پر طرف رهي سو.

د فاطمې رضي الله عنها میړه د عمر بن الخطاب اخښی سعید بن زید بن عَمرو بن نُفَیل دی دغه سعید د هغه زید زوی دی چي د مخه یې بیان درته وسو چي مُوَحِّد، حنیف او د ابراهیم علیه السلام پر دین ؤ او سعید بن زید رضي الله عنه د اولو مسلمانانو څخه دی او د هغه عشرۀ مبشره څخه دی چي رسول الله ﷺ د جنت زېری ورکړی دی.

په دغه وخت کي چي عمر رضي الله عنه د خپلي خور فاطمې کور ته ورځي سعید رضي الله عنه د فاطمې خاوند هم په کور کي دی، خَباب بن الأرت رضي الله عنه هم د دوی سره دی او قرآن مجید ورته وایي ځکه رسول الله ﷺ هغو کسانو ته چي نوي په اسلام مشرفه کېدل هغه کسان ور استول چي مخ کي یې ایمان را وړی ؤ چي قرآن او اسلام ور وښیي.

نو دوی درې نفره سره ناست دي قرآن کریم وایي چي عمر کور ته ور داخل سو او دننه په خونه کي یې د قرآن مجید د ویلو آواز واورېدی، پوره یې نه اوري فقط یوه همهمه او ړوړ اوري، غوږ یې ورته ونیوی بیا هم نه پر ښلېږي نو یې دروازه ورپوري وهل.

عمر جبّار! تاسي فکر کوی چي د عمر به څومره قوت او طاقت ؤ؟ عمر په بدن ډېر لوی سړئ ؤ، د هغو ډېرو غټو خلکو څخه ؤ ډېر لوی او قوي بدن یې ؤ، کله چي به پر آس سپور سو پښې یې مځکي ته رسېدې، د ده په مثل غټ سړئ په ټولو مسلمانانو

کې نه ؤ بلکه خالد بن ولید ﷺ څخه، د دوی دوو د غبرګ واله په باره کې وايي: کله چې به ډیر مسلمانان سره یو ځای سوه د ټولو له منځه به خالد او عمرﷺ معلومېدل، د عمرﷺ ډیر لوی او برداره ځیګر ؤ د ده په لیدلو څوک بېرېدی، هیبت او دبدبه یې درلودل.

دغه جبّار عمر دروازه ور پوري وهل خور یې وبېرېدل ژر یې خَباب ﷺ په پَستو کې پټ کړی (پَستو په پښتو کې هغې کوچنۍ خوني ته وايي چې د استوګني د خوني په آخر کې د ګدام یا مخزن په شکل سره وي او په عربي کې مَخدَع ورته ويل کيږي) خباب ﷺ یې هلته پټ کړی فاطمې ﷺ هغه د قرآن مجید ورقه پټه کړه او بیا یې دروازه خلاصه کړه، عمر ورننوتی او ویل: تاسي څه شي وایه؟ هغو ویل: هیڅ شئ نه ؤ موږ په خپل منځ کې خبري سره کولې، عمر ویل: یا! ما یو څه واورېدل آیا دا هغه د محمّد خبري وې؟ سعید ﷺ و ویل: یا عمر! که حق بېله ستا له دینه په بل دین کې ؤ؟ عمر پر سعید ﷺ ناري کړه: اَصبأتَ؟ آیا له دینه اوښتی یې؟ سعید و ویل: بَل اَسلمتُ، یا! له دینه نه یم اوښتی بلکه مسلمان سوی یم، عمر هغه خپل اخښی سعید را چپه کړی او وهي یې، د عمر خور فاطمې ﷺ عمر ځني را پورته کړی او خپل خاوند خلاصوي، عمر خپله خور فاطمه هم پرمخ په چپلاخه یا څپېړه و وهل، د هغې شونډه پرې سوه او ويني ځني را ایله سوې، عمر جبّار او شدید دی رحم او شفقت یې هېر دي خور یې په ژړا سوه او ویل: هو موږ مسلمانان سوي یو پر الله او د هغه پر رسول مو ایمان راوړی دی: ﴿أَشهَدُ أَن لاَ إِلَهَ إِلا اللهُ وَأَشهَدُ أَنّ محمّداً رسولُ الله﴾.

عمر نا امیده سو او وې لیدل چې خور یې ژاړي او د خولې څخه یې ويني بهیږي وشرمېدی او پر خپل عمل پښېمانه سو، په زړه کې یې رحم او شفقت پیدا سو چې څنګه خپله خور وهي او دا هم اول وار ؤ چې خور یې و وهل نو یې په نرمه لهجه ورته و ویل: هغه ورقه چې تاسي ویل هغه را ښکاره کړی چې زه یې و وایم، خور یې ویل: یا! نه یې درښکاره کوم، عمر ویل: قسم په لات او عزیٰ په بد نیت لاس نه وروړم فقط رایې کړه چې ویې ګورم او تاوان هم نه ور رسوم، خور یې پوه سوه چې عمر نرم سو نو یې ورته و ویل: یا عمر! دا کلام الله دی او ته مشرک او نجس یې که دي د هغه

د ویلو اراده وي یو وار غسل وکړه بیا به ورقه درکړم چي ویې وایې.

د عمر فکر او چرت په هغه ورقه کي بند سو چي دا به څه شي وي او څه به پکښي لیکلي وي نو له ډېره شوقه موافق سو غسل خانې یا تشناب ته ننوتی او غسل یې وکړی کله چي را و وتی خور یې هغه ورقه ورکړه چي قرآن مجید پرلیکل سوی ؤ، د حضرت عمر ﷺ لیک او لوست زده وه او د ورقي په ویلویې شروع وکړه په ورقه کي لیکل سوي وه:

﴿بسم الله الرّحمٰن الرحیم﴾.

عمر ﷺ و ویل: الرّحمٰن او الرّحیم څومره ښه پاک او طیب، نېک او مبارک نومونه دي، بیا لیکل سوي وه:

﴿طه ۝ مَآ أَنزَلْنَا عَلَيْكَ ٱلْقُرْءَانَ لِتَشْقَىٰٓ ۝﴾.

یعني: اې محمّده! موږ د دې دپاره دا قرآن پر تا نه دی نازل کړی چي ته ځان په محنت او مشقت کي واچوې.

﴿إِلَّا تَذْكِرَةً لِّمَن يَخْشَىٰ ۝﴾.

بلکه موږ د هغه چا دپاره پند او نصیحت نازل کړی دی چي د الله جل جلاله څخه بیرېږي.

﴿تَنزِيلًا مِّمَّنْ خَلَقَ ٱلْأَرْضَ وَٱلسَّمَٰوَٰتِ ٱلْعُلَى ۝﴾.

نازل سوی دی د هغه چا له طرفه چي پیدا کړي یې دي مځکه او لوړ لوړ آسمانونه.

﴿ٱلرَّحْمَٰنُ عَلَى ٱلْعَرْشِ ٱسْتَوَىٰ ۝﴾.

دغه د مځکو او آسمانو خالق ډېر مهربان (رحمان) پرعرش مستولي او غالبه دی.

﴿لَهُۥ مَا فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِى ٱلْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَمَا تَحْتَ ٱلثَّرَىٰ ۝﴾.

خاص ده لره دي (یوازي دئ یې مالک دی) د هغو شیانو چي په آسمانو کي دي او د هغو شیانو چي په مځکه کي دي او د هغو شیانو چي د مځکي او آسمانو په منځ کي دي او د هغو شیانو چي تر مځکه لاندي دي دغه ټول موجودات په پیداکولو، په ملکیت په فرمان برداري کي یوازي د ده جل جلاله دي بل هیڅوک نه دی ورسره شریک.

﴿وَإِن تَجْهَرْ بِٱلْقَوْلِ فَإِنَّهُۥ يَعْلَمُ ٱلسِّرَّ وَأَخْفَى ۝﴾.

اوکه په خبرو یا ذکر کولو سره جَهَر په زورَوالی کوې، دې ته ضرورت نسته ځکه چې بېشکه دغه الله خبر او عالم دی په پټه خبره او تر هغې هم په پټه چې د زړه حال دی (الله عزوجل ته په زوره خبري، کراري خبري بلکه پټ د زړه حال ټول یو شئ دي، په ټولو حالاتو عالم او خبر دی)

﴿ٱللَّهُ لَآ إِلَـٰهَ إِلَّا هُوَ ۖ لَهُ ٱلْأَسْمَآءُ ٱلْحُسْنَىٰ ۝٨﴾.

الله نسته بل معبود بر حق مګر یوازې هم دئ جل جلاله دی، خاص ده لره دي ښه نومونه او صفتونه.

دغه د سورة طٰه آیاتونه وایي ترخودې آیات شریف ته ورسېدی چې الله عزوجل فرمایي:

﴿إِنَّنِىٓ أَنَا ٱللَّهُ لَآ إِلَـٰهَ إِلَّآ أَنَا۠ فَٱعْبُدْنِى وَأَقِمِ ٱلصَّلَوٰةَ لِذِكْرِىٓ ۝١٤﴾.

بېشکه چې زه الله یم، بېله ما بل هیڅوک د عبادت وړ او لائق نسته، نو زما عبادت کوه او زما د یادولو دپاره لمونځ آداء کوه.

﴿إِنَّ ٱلسَّاعَةَ ءَاتِيَةٌ أَكَادُ أُخْفِيهَا﴾.

بېشکه چې قیامت را تلونکی دی زه إراده لرم چې د هغه د راتللو وخت پټ او مخفي وساتم.

﴿لِتُجْزَىٰ كُلُّ نَفْسٍۭ بِمَا تَسْعَىٰ ۝١٥﴾.

دپاره د دې چې هر چا ته د هغو عملو جزا ورکړل سي چې دوی یې کوي.

داسي آیاتونه دي چې ټول د الله جل جلاله او د قیامت په باره کي خبري کوي، حضرت عمر رضی الله عنه د دغو آیاتو په تلاوت سره نرم سو د کلام الله تر تاثیر لاندي راغلی د مسلمانېدلو إراده یې سوه نو یې وویل: دا څومره ښه او مکرم کلام دی محمّد ﷺ را وښوی چې ورسم.

خباب بن الأرت رضی الله عنه خو پټ ؤ او دا خبري اوري، دلته چې عمر رضی الله عنه دا خبره وکړه خباب بن الأرت رضی الله عنه را وغورځېدی ویل: زیری درکوم یا عمر! زه دا آرزو لرم چې د رسول الله ﷺ د جمعې د شپې دعاء ستا دپاره سي هغه چې ویې فرمایل: الٰهي په عمر بن الخطاب یا ابوجهل بن هشام سره اسلام معززه کړې او درځه رسول الله ﷺ به زه در وښیم، نو یې حضرت عمر رضی الله عنه د أرقم بن ابی الأرقم کور ته ور رهي کړی، هغه کور

چي د مسلمانانو د اجتماع او تعليم ځای ؤ، کله چي دوی د أرقم کور ته ورسېدل، د عمر رضي الله عنه سره تر اوسه هغه توره ور سره وه او د جنګ دپاره آماده معلومېږي او هلته بيا هغه نعيم رسول الله ﷺ ته خبر ورووړی ؤ چي عمر ستا د وژلو په نيت را رهي دی.

اصحابِ کرامو ته ټول اخبار داسي رسېدلي دي چي عمر را رهي دی او غواړي چي رسول الله ﷺ و وژني، په هغه نوره قصه چي د فاطمې بنت الخطاب او سعيد بن زيد رضي الله عنهما په کور کي پېښه سوه نه دي خبر، نو خود اصحاب کرام دلته د دغه راتلونکي خطر د مقابلې دپاره تيار او آماده دي، کله چي عمر رضي الله عنه د أرقم بن ابی الأرقم کور ته ور ورسېدی او د کور دروازه يې وټکول يو د اصحاب کرامو څخه ور ولاړ سو د دروازې تر چاک يې ورته وکتل، وې ليدل چي عمر توره په لاس ولاړ دی رسول الله ﷺ چي دننه په خونه کي ؤ هغه ته يې حال و وايه او دلته اصحاب کرام د سرای په ميداني کي سره را ټول دي، حمزه رضي الله عنه پوښتنه وکړه چي څه پېښه ده؟ دوی ويل: عمر دی، حمزه رضي الله عنه ويل: عمر؟ دروازه ور خلاصه کړی که د ده راتګ د خير په نيت ؤ خير به و ويني او که د شر په نيت راغلی ؤ د ده په توره به يې و وژنو.

هو! دا صحي ده چي عمر غټ او ډېر قوي دی مګر سيّدِنا حمزه رضي الله عنه جنګي پهلوان او فارِس دی داسي پهلوان دی چي په قريشو کي يې مثل نسته، په دغه وخت کي رسول الله ﷺ د خوني يا کوټې څخه را ووتی، حمزه رضي الله عنه و ويل: پرې يې ږدی چي کور ته راسي زه يې د ده په توره وژنم، رسول الله ﷺ و فرمايل: يا حمزه! ته ننوزه، حمزه هم د رسول الله ﷺ په امر خوني ته ننوتی او رسول الله ﷺ و فرمايل: عمر ته دروازه ور خلاصه کړی، اوس خلک په حيرت کي دي! چي عمر د ده ﷺ د وژلو دپاره راغلی دی او رسول الله ﷺ وايي: دروازه ور خلاصه کړی حال دا چي د رسول الله ﷺ سره کوم ساتونکی هم نسته او حمزه رضي الله عنه چي په مسلمانانو کي قوي او پهلوان دی هغه ته يې هم و ويل: ته خوني ته ننوزه، مګر چاره نسته د رسول الله ﷺ اطاعت حتمي دی، عمر ته يې دروازه ور خلاصه کړه او عمر کور ته ور ننوتی، غټ، قوي، جابر، شديد سړئ توره هم ور څخه ده، رسول الله ﷺ ور نژدې سو عمر رضي الله عنه يې تر ګرېوانه ونيوی او شديد تکان يې ورکړه په دومره قوت سره يې وښوراوه چي

عمر پر ځنګنو کښېنستی او رسول الله ﷺ و فرمایل: « أَمَا اٰنَ لَکَ یَابنَ الخطاب أن تُسلِم». یعني: اې د خطاب زویه! د دې وخت نه دی راغلی چې مسلمان سې؟ او نور یې هم پسي و فرمایل: او ته تر هغو نه مسلمانېږې چې الٰهي غضب درباندي نازل نه سي؟ لکه پر ولید بن المغیره چي نازل سو او وې فرمایل:

«اللّهم هذا عمر بن الخطاب اللّهم أعِزَّ الإسلامَ بِعمر بن الخطاب»

عمر ﷺ و ویل:

« أشهد أن لا إله إلا الله، و أشهد أنَّکَ رسولُ الله »

رسول الله ﷺ تکبیر و وایه او کوم اصحاب کرام چې دلته موجود وه هغو هم په لوړ آواز ناري کړه: الله اکبر، دا تکبیر په دومره لوړ آواز ؤ چي ټولي مکې واورېدی.

قریشو و ویل: والله یوه حادثه پېښه ده او لویه حادثه ده، رسول الله ﷺ پوه سو چي خبره ښکاره او واضحه سوه او خلک خبر سوه، نو یې اصحاب کرام امر کړه چي خپلو کورو ته ولاړ سی، ټول مسلمانان د أرقم ﷺ له کوره په تلوار و وتل او هر یو پر خپله لار ولاړی.

عمر ﷺ وایي: کله چي ما اسلام را وړی د ځانه سره مي فکر وکړی چي د اهلِ مکې څخه څوک د رسول الله ﷺ سره ډېر عداوت لري؟ خپل زړه راته و ویل: ابوجهل، نو ورغلم او د ابوجهل دروازه مي ور وټکول، ابوجهل را و وتی ویل:

أهلاً و سهلاً مرحباً بِابنِ أخي!

او ویل: څنګه راغلی یې؟ ما ویل: غواړم چي خبر دي کړم چي ما پر الله او د هغه پر رسول محمّد ﷺ ایمان را وړی او ټول هغه شیان منم چي محمّد ﷺ را وړي دي، ابوجهل د کور دروازه په زوره بنده کړه او ویل: (تَبًّا لکَ) تا لره دي مرګ یا هلاکت وي، زما دي ټوله ورځ را خرابه کړه په شنه سهار دي دا زېری را باندي وکړی دا څه خبر ؤ چي تا ما ته راوړی.

تاسي پوهېږی چي عمر د همت او مړاني، د قصد او عزم خاوند ؤ، د ده اسلام ټولو مشرکانو ته ذِلّت او سپکاوی ؤ او مسلمانانو ته عزت، شرف او خوشالي وه.

حضرت عمر رضی الله عنه وايي: کله چي به يو څوک مسلمان سو کفار به پر را وګرځېدل وهل او ټکول به يې ورکول، خو کله چي زه مسلمان سوم زما ماما ته ورغلم چي عاصي بن هاشم ؤ او په خپل اسلام مي خبر کړی، هغه په کور ننوتی او دروازه يې را ته وتړل او بيا د قريشو يوه بل لوی سړي ته ورغلم (چي ښايي دغه ابوجهل وي) هغه مي هم په خپل اسلام خبر کړی، هغه هم دروازه را ته بنده کړه او په کور ننوتی، بيا عمر رضی الله عنه پوښتنه وکړه چي څوک سړ او پټ راز نه ساتي؟ خبر ژر نشروي او هر ځای يې بيانوي، عمر رضی الله عنه غواړي چي د ده د مسلمانېدلو خبر ژر نشر سي او ټول قريش په خبر سي، خلکو ورته وويل: د خبر د نشرولو دپاره تر جَميل بن مُعَمّر بل مناسب څوک نسته، نن خبر ورته و وايه په دغه ورځ د مکې ټول ښار در خبروي د هغه وخت د بي بي سي راډيو ؤ، عمر رضی الله عنه د جميل پر طرف ور رهي سو، د دغي قصې روايت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما کوي، او وايي: زه په خپل پلار پسې وم چي پلار مي جميل بن مُعَمّر ته ورغلی جميل د کعبې شريفي سره ناست ؤ، عمر رضی الله عنه ور سره کښېنستی او ور ته ويې ويل: يا جميل! آيا ته نه يې خبر؟ هغه ويل: په څه شي؟ ويل: ته نه سوې خبر چي زه وايم:

﴿ أشهد أن لا إله إلا الله، و أن محمّداً رسولُ الله﴾

عبدالله بن عمر رضی الله عنهما وايي: والله زما پلار ته يې هيڅ جواب ورنه کړی او نه يې پوښتنه څني وکړه چي کله يا څنګه بس ولاړ سو او ناري يې کړه: يا معشرَ القريش! عمر له دينه واوښتی، عمر رضی الله عنه تر شا په پسې دی او وايي: دئ دروغ وايي بلکه زه مسلمان سوم او وايم:

﴿أشهد أن لا إله إلا الله، وأشهد أن محمّداً رسولُ الله﴾

عمر رضی الله عنه خپل اسلام د ټولو قريشو په حضور ښکاره کړی، قريشو د حضرت عمر رضی الله عنه په وهلو شروع وکړه دوی دئ وهي او دئ دوی وهي، دې وهلو له ماپښينه تر ماښامه دوام درلودی، خو په آخر کي عمر رضی الله عنه ستړی سو، قريش ډېر ورې ځيني يې ځان هوسا کوي او ځيني يې وهل کوي، خو عمر رضی الله عنه يوازي دی او پر له پسې وهل کوي.

قريش يو نفر نه دی پر عمر رضی الله عنه له هره طرفه وارونه کيږي او وهل کيږي، عمر رضی الله عنه

پوه سو چي نور نه سم جنګېدلای، نو يې په دوی کي وکتل هغه د دوی شريف او معتبره چي عُتبه بن ربيعه ؤ هغه يې ونيوی او پر مځکه يې غځار کړي او د هغه پر ځيګر کښېنستی، نور قريش دئ وهي خو دئ د عتبه پر ځيګر ناست دی او دوې ګوتي د هغه پر سترګو ورموړي او ورته وايي: دغه خلک را څخه ليري کوې او که دي سترګي در وچاودم؟ عتبه نارې کړې چي ځني ليري سی پرې يې ږدی والله ړندوي مي، قريش هم ليري سوه عمرﷺ يې پرېښاوه، ده هم عتبه ايله کړی، قريشو بيا حمله پر وکړه عمرﷺ بيا عتبه ونيوی عتبه بيا نارې کړې، دوی دغه د ونيسه ايله که په حال کي وه څو عاص بن وائل د عَمرو بن العاصﷺ پلار چي د قريشو د لويو مشرانو څخه ؤ راغلی، ويل: څه قصه ده؟ حال ورته وويل سو، هغه پوهېدی چي عمر شديد او د عزم خاوند دی او که دا مسئله نوره هم اوږده سي په خپله د قريشو په منځ کي فتنه جوړېږي نو ويل: يوه سړي د خپل ځان دپاره يو دين اختيار کړی پرې يې ږدی هغو هم پرېښاوه او عمرﷺ خپل کورته ولاړی.

امام بخاري د عبدالله بن عمرﷺ څخه روايت کوي او وايي: کله چي عمرﷺ په کور کي ؤ دا بېره ور سره وه چي قريش به کورته پسي راسي، په دغه وخت کي عاص بن وائل السهمي ورته راغلی او دغه عاص په جاهليت کي زموږ د حلفاوو څخه ؤ او عمرﷺ ته يې وويل: څه درته پيښه ده؟ عمرﷺ ويل: ستا قوم دا إراده کړې ده که زه مسلمان سوم ما و وژني، عاص بن وائل و ويل: څوک نه سي در نژدې کېدلای، عمرﷺ وايي: پسله دغه چي عاص دا را ته و ويل نو زه په امان سوم، عاص چي له کوره ورووتی وې ليدل چي شبله په خلکو ډکه ده ويل چيري ځی؟ خلکو ويل: دغه عمر ته ورځو چي له دينه اوښتی دی ، عاص ويل: هغه ته څوک نه سي ورتلای، يعني: زما په جوار او ساتنه کي دی، بيا نو خلک سره وپاشل سوه، اوس نو عمرﷺ هره ورځ د کعبې شريفي سره قرآن مجيد وايي خو څوک د بيري نه سي ور نژدې کېدلای، دا خو نسبت ومشرکانو ته د عمرﷺ ايمان را وړل وه مګر د مسلمانانو دپاره د عمر ﷺ اسلام څه فايده ورسول؟ د هغه په باره کي عبدالله بن مسعودﷺ وايي: موږ مسلمانانو د کعبې شريفي سره لمونځ نه سوای کولای ترڅو چي عمر اسلام را وړی.

صُهيب بن سنان الرومي رضي الله عنه وايي: کله چي عمر رضي الله عنه اسلام را وړی اسلام ښکاره سو او اسلام ته دعوت هم په ښکاره سره کېدی او موږ مسلمانان د کعبې شريفي پر شا وخوا ډله ډله کښېنستلای سوای پر کعبه شريفه مو طواف کولای سوای او که چا بد او نا لائق -را ته ويلي وای تر يوې اندازې مو د هغه جواب هم ورکولای سوای.

عبدالله بن مسعود رضي الله عنه وايي له کومه وخته چي عمر اسلام را وړی موږ په عزت سوو.

د مسلمانانو په حال کي دغه ټول تغير د هغي ورځي څخه راغلی چي عمر رضي الله عنه د أرقم بن ابی الأرقم کورته ورغلی او ويل: يا رسولَ الله! آيا موږ مسلمانان که مړه سو او که ژوندي پاته سو پرحق نه يو؟ رسول اللهﷺ و فرمايل: هو قسم مي دي په هغه ذات وي چي زما د نفس اختيار د هغه په قدرت کي دی که مړه سی او که ژوندي پاته سی تاسي پرحق ياست، عمر رضي الله عنه وويل: نو موږ ولي خپل دين او اسلام پټووو؟ قسم مي دي په هغه ذات وي چي ته يې په حق سره را لېږلی يې چي موږ دباندي ور وزو، رسول اللهﷺ هم هغه اصحابِ کرام چي په دار الأرقم کي موجود وه د وتلو دپاره تيار او آماده کړل، مګر هو! هغه حُر او آزاد اصحاب چي د قريشو د ساداتو او اشرافو څخه وه، مريان او هغه ضعيفه خلک يې پرېښوول چي دغه نفر ټول څلوېښت نفره سوه، نو رسول اللهﷺ دوه لينه يا دوه قطاره ځني جوړ کړه او ټول نفر په خپله اسلحه مسلح دي د يوه قطار په مخ کي حمزه بن عبدالمطلب رضي الله عنه دی او د بل قطار په مخ کي عمر بن الخطاب رضي الله عنه دی او د دوو قطارو په منځ کي سرورکائنات حضرتِ رسول اللهﷺ رهي دی، ټول مسلمانان د دار الأرقم څخه مسلح او منظم را و وتل او د کعبې شريفي طرف ته رهي دي پرلاري تهليل او تکبير وايي: لا إلـه إلاّ اللهُ محمّدٌ رسولُ الله او الله اکبر وايي، قريش ورته ګوري او هيڅ يې په وسه و نه سوه نه يې آزار ورکړی او نه يې جنګ ورسره وکړی، د قريشو د ساداتو او اشرافو څخه څلوېښت نفره مسلمانان دي، په دغه طريقه سره د الله عزوجل دين ښکاره او روښانه سو، و اسلام ته دعوت او اسلامي عبادت د هغه پټ حاله څخه و اظهار او اعلان ته را و وتی او د دغي ورځي څخه د رسول اللهﷺ له طرفه وعمر رضي الله عنه ته د فاروق لقب ورکړل سو.

اوس چي عمر رضي الله عنه اسلام ته داخل سو او دعوت ښکاره سو د قريشو ژوند ډېر

تریخ سو او حیران دي چي څه وکړي؟ نو یې د مسلمانانو و اشد عذاب ته ملا وتړل، حتّی په خپله د رسول الله ﷺ او د هغه د اصحابو آزار یې شدید کړی، ابوجهل و رسول الله ﷺ ته ورغلی او ویل یا محمّد! ﷺ که دي تر دې وروسته زموږ خدایان په سپکه سره یاد کړل، بېکاره او بې قدرته دي وبلل موږ بیا ستا رب ته بښکنځل او بد ویل کوو، که څه هم قریشو الله جل جلاله په ربوبیت سره مانه او د هغه جل جلاله عبادت یې هم د بتانو د عبادت سره کاوه او ویل به یې: دغه بتان موږ و الله ته نژدې کوي، مګر نن ورځ یې د حسد او عناد په سبب دا جرئت وکړی او ویل: که تا بتانو ته بد و ویل، موږ و الله ﷻ ته بد وایو، نو په دغه باره کي د الله جل جلاله دا قول نازل سو چي فرمایي:

﴿وَلَا تَسُبُّوا الَّذِينَ يَدْعُونَ مِن دُونِ اللَّهِ فَيَسُبُّوا اللَّهَ عَدْوًا بِغَيْرِ عِلْمٍ﴾.[الانعام/۱۰۸]

یعني: اې مومنانو! هغو معبودانو ته بښکنځل او بد ویل مه کوی چي دغه کفار د هغو عبادت کوي، نو دوی به د خپله جهالته څخه الله جل جلاله ته په ناحقه سره بښکنځل وکړي.

په دغه آیات شریف سره مسلمانان د بتانو د بد ویلو څخه منعه سوه، که څه هم د بتانو په بد ویلو کي د اسلام مصلحت او فایده سته مګر لوی ضرر هم ور سره ملګری دی چي هغه پر الله جل جلاله بد ویل دي، نو مسلمانان هم د بتانو د بد ویلو څخه چپ او پټه خوله سوه، دا د دې دپاره چي هغه لویه او بده ګناه منعه کړل سي کومه چي پر الله جل جلاله بد ویل دي.

رسول الله ﷺ ته د دعوت د پرېښوولو دپاره د قریشو وړاندیزونه

د دغو دوو مشهوره او معروفه پهلوانانو او قهرمانانو: حمزه بن عبدالمطلب او عمر بن الخطاب رضي الله عنهما ترایمان او اسلام را وړلو وروسته هغه د ظلم توري پردې څیري سوې او قریش د هغه عذاب ورکولو د نشې څخه پُر سد سوه، اوس ویني چي مسلمانان ورځ په ورځ ډېرېږي، نو غواړي چي د رسول الله ﷺ سره د خبرو د لاري د دعوت په پرې ښوولو کي کومي فیصلې ته ورسیږي او د دې کار په مقابل کي چي رسول الله ﷺ هرڅه و غواړي دوی یې ورکړي.

خو دوی بېچارګان په دې نه پوهېدل چې ټول هغه شیان چې لمر پر راخیژي و رسول الله ﷺ ته د دعوت په مقابل کي د ځماشي د وزر قدر او قیمت نه لري او دوی په دغه خپلو وړاندیزونو کي ناکامه او نا امیده سوه.

هغه داسي: قریشو مشوره سره وکړه ویل اوس نو موږ ته دوې لارې پاته دي چې د هغو څخه به یوه عملي کوو، یو دا چې په خپله د محمّد ﷺ سره بحث او خبري وکړو قانع به یې کړو چې دغه د دعوت له کاره څخه لاس واخلي، که یې دا نه کړه قبوله نو دوهمه لار پاته ده چې هغه مخامخ مواجهه او مقابله ده، نو ویل څوک باید د خبرو دپاره ورسي چې خبري ور سره وکړي؟ د قریشو یو خاص مشر یې د دغه کار دپاره انتخاب کړی چې څوک وایي: ولید بن مغیره ؤ او څوک وایي عُتبه بن ربیعه ؤ، په هر صورت یوه ورځ قریش د خپل مجلس په ځای کي سره ناست دي، وې لیدل چې رسول الله ﷺ په مسجد کي یوازي ناست دی، ولید یا عتبه و ویل: یا معشرَ القریش! آیا محمّد ته ور نه سم؟ او خبري ور سره و نه کړم؟ ښایي زموږ د وړاندیزونو څخه یو شئ قبول کړي او موږ پرېږدي، قریشو ویل: هو ورسه او خبري ور سره وکړه، ولید هم ور ولاړ سو و رسول الله ﷺ ته کښېنستی او ویل: اې وراره! تا ته معلومه ده چې ته په قوم کي د لوړي مرتبې او ښه نسب خاوند یې او تا دغه خپل قوم ته داسي لوی شئ را وړی چې په هغه سره دي دوی وپاشل، د دوی پر دین او خدایانو دي عیبونه و ویل او د دوی تېر سوي پلرونه دي کافران وبلل، اوس زما څخه څه خبري واوره او په هغو کي ښه فکر وکړه ښایي د هغو څخه ځیني خبري قبولي کړې، رسول الله ﷺ و فرمایل: وایه یا ولید! زه یې اورم، هغه ویل: اې وراره که ته په دغه کار سره پیسې غواړې؟ دومره مال او پیسې به درته را ټولي کړو چې تر موږ ټولو مالداره او غني سې.

رسول الله ﷺ د کعبې شریفي سره ناست دی او غوږ یې ورته نیولی دی، دا د خبرو کولو او خبرو اورېدلو ادب دی (*موږ یې هم باید زده کړو*) که څه هم د ولید ټولي خبري پوچي او بې معنٰی دي مګر ادب دا نه ایجابوي چې هر ګړئ د هغه خبري ورپرې کړي او خپلي خبري شروع کړي نو یې غوږ ورته نیولی دی.

ولید نور هم خپلو خبري پسي پوره کړې او ویل: که دي د دې کاره څخه شرف،

مشري او سرداري مقصد وي، د مکې عمومي سردار او رئیس به دې کړو، هیڅ فیصله به ستا د رأیې څخه مخالفه نه کوو او که پاچهي غواړې زموږ پاچا به دې کړو او که دې د دې کاره څخه مقصد ښځه وي هره ښځه چې ته لاس پر ایږدې درپه نکاح به یې کړو او که دغه شئ تا ته یو خیال او تصور راځي یعنې: سودا او وسوسه وي او ته یې د ځان څخه نه شې لیرې کولای طبیب به درته را وغواړو او په دې لار کې به تر هغه وخته پیسې خرڅې کړو تر څو چې ته جوړ شې.

که چیرې رسول الله ﷺ د دین او دعوت خبرې پریږدي قریش تیار او آماده دي چې د هغه په بدله کې هر څه ورکړي او هر څه وکړي، قریش وایي: هر څه چې ته وایې زموږ قبول دي پرتا ویل او پر موږ یې کول دي، خو د دین او دعوت خبرې پرېږده، قریش تر دغې اندازې له اسلامي دعوته په تکلیف وه او د دعوت د نشرېدلو څخه په بېره کې وه، رسول الله ﷺ غوږ ورته نیولی دی.

کله چې ولید د خپلو خبرو څخه فارغه سو، رسول الله ﷺ ورته و ویل: ستا خبرې خلاصې سوې؟ ولید ویل: هو، رسول الله ﷺ و ویل: اوس نو ما ته غوږ ونیسه.

اخلاق دغه دي: تر کومه وخته چې هغه خبرې کولې دئ ﷺ چپ او خاموشه ؤ فقط غوږ یې نیولی ؤ، کله چې ولید د خبرو کولو څخه فارغه سو رسول الله ﷺ و ویل: اوس نو غوږ ونیسه، هغه ویل: ښه وایه، رسول الله د دغو ټولو خبرو په جواب کې د سورة حٰم السجده څو آیاته ورته تلاوت کړل، په نورو خبرو سره یې هیڅ جواب ورنه کړی، د هغه دپاره فقط قرآن مجید کافي ؤ، رسول الله ﷺ و ویل:

﴿ بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ ۝ حمٓ ۝١ تَنزِيلٞ مِّنَ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ ۝٢ كِتَٰبٞ فُصِّلَتۡ ءَايَٰتُهُۥ قُرۡءَانًا عَرَبِيّٗا لِّقَوۡمٖ يَعۡلَمُونَ ۝٣ بَشِيرٗا وَنَذِيرٗا فَأَعۡرَضَ أَكۡثَرُهُمۡ فَهُمۡ لَا يَسۡمَعُونَ ۝٤ وَقَالُواْ قُلُوبُنَا فِيٓ أَكِنَّةٖ مِّمَّا تَدۡعُونَآ إِلَيۡهِ وَفِيٓ ءَاذَانِنَا وَقۡرٞ وَمِنۢ بَيۡنِنَا وَبَيۡنِكَ حِجَابٞ فَٱعۡمَلۡ إِنَّنَا عَٰمِلُونَ ۝٥ ﴾.

ژباړه: دغه قرآن د هغه الله له طرفه را لېږل سوی دی چې ډېر مهربانه او ډېر رحم کوونکی دی، قرآن داسې کتاب دی چې آیاتونه یې په تفصیل سره بیان سوي دي،

قرآن دی چي په عربي ژبه لوستل سوی دی، د هغه قوم دپاره چي پوهیږي، مومنانو ته په جنت سره زیری ورکوونکی دی او کفارو ته له دوږخه بېروونکی دی، نو د دغو کفارو څخه ډیرو مخ وګرځاوه، دوی حق نه اوري او دغه کفار محمّد ﷺ ته وایي زموږ زړونه په پردو کي دي، په هغه څه نه پوهیږو چي ته موږ هغه ته دعوتوې (چي توحید او قرآن دی) او زموږ په غوږو کي دروند والی دی (ستا خبري نه اورو) زموږ او ستا په منځ کي د مخالفت پرده ده، نو ته په خپل دین عمل کوه او موږ په خپل دین عمل کوونکي یو.

رسول الله ﷺ دغه آیاتونه ور ته تلاوتول ترڅو د الله عزوجل دې قول ته ورسېدی:

﴿فَإِنْ أَعْرَضُوا فَقُلْ أَنذَرْتُكُمْ صَاعِقَةً مِّثْلَ صَاعِقَةِ عَادٍ وَثَمُودَ ﴿١٣﴾﴾.

ژباړه: که چیري دغو کفارو د حقه څخه مخ واړاوه، نو ته دوی ته و وایه: زه تاسي د سخت عذابه څخه بېروم په مثل د سخت عذاب د عادیانو او ثمودیانو، چي پر عادیانو باد صُر صُر مقرره سو او پر ثمودیانو جبریل علیه السلام چغه او ناره وکړه.

ولید د صاعقې د نامه په اورېدلو سره ډیر زیات وبېرېدی له خپله ځایه ور ولاړ سو د رسول الله ﷺ پر مبارکه خوله یې لاس ور کښېښاوه چي چپ سي او نوري د عذاب خبري و نه کړي او ویل: د الله روی مي در وړی دی رَحم، د الله روی مي در وړی دی رَحم، ولید له ډیري بیري وارخطا سو چي پر دوی به هم داسي صاعقه نازله سي لکه د عاد او ثمود صاعقه او بیر ته راغلی پر خپل ځای کښېنستی، رسول الله ﷺ نور آیاتونه هم پسي تلاوت کړه تر څو د سجدې و آیات ته ورسېدی د سجدې آیات چي یې تلاوت کړی رسول الله ﷺ سجده وکړه او بیا یې ورته و ویل: یا ولید! وادي ورېدل؟ اوس نو ته او دغه آیاتونه، زما له طرفه ستا جواب دغه دی.

نه بحث ؤ نه مناقشه او نه نور دلائل وه، فقط او فقط د ده د خبرو جواب د قرآن مجید آیاتونه وه، ولید له خپله ځایه لکه بېهوښه ولاړ سو، دا د قرآن مجید سحر او اعجاز دی، دا د قرآن کریم تأثیر دی، ولید د اول وار دپاره قرآن مجید مفصل او بې رِغه رِوغه واورېدی، داسي یې واورېدی چي غوږ یې ورته نیولی ؤ، فکر او پام یې پرکاوه، د قرآن مجید تر تاثیر لاندي راغلی دی ولاړ سو او بیرته قریشو ته ورغلی،

ټول قريش په دارالندوه کي د ده په انتظار ناست وه، دئ يې د بحث او پيشنهاد دپاره لېږلی ؤ او اوس ټول د جواب په انتظار دي، خو وليد لکه مسحور او بېهوښه دارالندوه ته ورننوتی، د دغه عجيب کلام تر تاثير لاندي ؤ، رسول الله ﷺ فرمايي:

« انَّ منَ البَيَان لَسحراً»

يعني: بيشکه ځيني بيانونه د سحر تاثير لري، کله چي د بشر ځيني کلام يا بيان سحري تاثير و لري، نو د قرآن مجيد او الٰهي کلام په باره کي څه فکر کوې؟

رشتيا هم وليد بن المغيره د قرآن مجيد په اورېدلو مسحور سوی ؤ، کله چي دارالندوه ته ورننوتی او قريشو وليدی، ويل: سړۍ بيرته راغلی مګر په والله نه په هغه مخ چي تللی ؤ په سړي کي ډېر فرق راغلی دی، وليد کښېنستی قريشو ورته و ويل څه خبر دي راوړی؟ وليد و ويل: والله د محمّد څخه مي داسي خبري واورېدې چي د هغه په مثل خبري مي په خپل عمر نه دي اورېدلي او دا خبره يې هم پر اضافه کړه:

« إنّ لقَولِه لَحَلاوةً، وَإنّ عَلَيه لَطَلاوةً، وَ إنّ أعلاهُ لَمُثمرٌ، وَإنّ أسفَلَهُ لَمُغدقٌ، وَ إنّهُ لَيَعلُوا وَلا يُعلٰى عَلَيه ».

يعني: د ده خبري خوږ والی لري، په خبرو کي يې اعجاب او ښايست پروت دی، لفظ د خبرو يې مېوه لري، معنٰی د خبرو يې تنده پورته کوي، د ده خبري تر هر چا لوړېږي او د ده پر خبرو څوک نه سي لوړېدلای.

د عربو لوړ والی، مهارت او پوهی په ژبه کي وه، سبحان الله! هر وخت چي الله ﷻ يوه قوم ته خپل رسول ورلېږلی دی د هغه شي معجزه يې ور سره ورکړې ده، چي دغه قوم به په هغه شي کي مشهوره او رسېدلی ؤ، مثلاً د عيسٰی علیه السلام قوم په طب کي شهرت درلودی او رسېدلی ؤ، نو د عيسٰی علیه السلام معجزې هم له دغه قسمه څخه وې چي پيس يې جوړاوه، مور زاده ړوند يې بينا کاوه، حتّٰی مړي يې ژوندي کول، ځکه چي دغه قوم ته دا ورمعلومه سي چي دا د الله ﷻ له طرفه معجزه ده او د انسان کار نه دی.

همدارنګه د فرعون قوم چي په سحر او جادو کي رسېدلی او مشهوره ؤ، نو الله جل جلاله موسٰی علیه السلام ته هم له دغه قسمه معجزې ورکړې، هغه دا چه د لاس لکړه يې

دومره لوی مار سو چې د ساحرانو ټول جوړ سوي شیان یې تېر کړل او لاس چې به یې له بغله را وایستی داسې به ځلېدی لکه لمر، نو ځکه د فرعون ساحرانو چې سحر یې پېژندی او د سحر ماهیت ور معلوم ؤ کله چې یې دغه معجزې ولیدلې پوه سوه چې دا سحر نه دی بلکه الٰهي معجزه ده او ایمان یې راوړی.

عربو دې شیانو ځخه کوم شئ نه درلودی هغه دوی چې درلودی او رقابت به یې په کاوه او د هغه شي استادان وه هغه د ژبې فصاحت او بلاغت ؤ او واقعاً هم د تاریخ د شروع ځخه بیا تر اوسه په ټول بشرکې د فصاحت او پراختیا په اساس بله داسې ژبه نه ده پیدا سوې لکه عربي، نو ځکه عربو ته له هغه جنسه معجزه راغله چې دوی په هغه کې مهارت درلودی، داسې شئ په معجزه کې نه ورته راغلی چې دوی د هغه په باره کې معلومات نه لري، بلکه عربو ته داسې شئ په معجزه کې راغلی چې دوی د هغه کار استادان وه او قرآن مجید دومره بلیغ او فصیح ؤ چې دوی ورته عاجزه سوه او تر اوسه هم ورته عاجزه دي، نو ځکه د ولید پر ژبه دغه جملې و ویل سوې.

قریشو ورته و ویل: یا ولید! تا خپل دین پرېښاوه؟ (أ صبأت یا ولید!) له دینه واوښتې؟ ولید ویل: یاڼ له دینه نه یم اوښتی مګر والله ما داسې کلام په عمر نه دی اورېدلی، قریشو ویل: دا شعر دی، ولید ویل: والله تر تاسې ټولو په شعر پوهېږم، د شعر په بحرو، په نثر، په شعر، په ټولو پوهېږم، شعر پېژنم د عربو ژبه را معلومه ده مګر د محمّد ﷺ کلام شعر نه دی، قریشو ویل: چې شاعر نه دی نو کاهن او کوډګر دی، ولید ویل: کاهن پېژنم او کارونه یې، د هغو د اور بلولو او شیانو سوځولو ټولې طریقې را معلومې دي، حتّٰی مېرګیان او د مېرګیانو مرض را معلوم دي، د لېوني او مېرګیانې هیڅ حرکت پکښې نسته، قریشو ویل: نو ساحر او جادوګر دی، ولید ویل: سحر او ساحران پېژنم د هغو د شیانو تړل او غوټه کول را معلوم دي د هغو په ټولو پوهېږم، د هغو د کارو ځخه هیڅ کار پکښې نسته، قریشو و ویل: موږ نه پوهېږو چې څه درته و وایو، ولید ویل: یا قوم! زما خبره قبلوی؟ هغو ویل: وایه مقصد دې څه دی؟ ولید و ویل: دوه کاره دي چې د هغو ځخه به یو کوی، قریشو ویل: هغه کارونه څه شي دي؟ ولید ویل: اول دا چه متابعت به یې وکړو ځکه د ده خبرې حق دي، دوی

ویل: په تا یې هم سحر کړی دی موږ څنګه خپل او د خپلو پلرو دین پرېږدو؟ دا هیڅ امکان نه لري، ده ویل: چې دا مو نه سوه خوښه او نه یې قبلوی نو دا دوهم کار وکړی، قریشو ویل: هغه څه شي دی؟ ده ویل: دئ او خلک سره پرېږدی، پرېږدی چې خلک دعوت کړي په والله د ده دغه خبري چې دغه اوس ما واورېدې یو عظیم کیفیت لري که دئ پرخلکو غالبه سو د ده عزت او شرف ستاسي عزت او شرف دی، دئ هم د قریشو څخه دی د ده فخر ستاسي فخر دی، تاسي به په ده سره هغه بختور خلک سی او که خلکو دئ ووژی دا هم هغه شئ دی چې تاسي یې غواړی، د ولید خبره پخه او معقوله وه خو قریشو ویل: یا! والله! دئ او خلک به هیڅکله نه سره پرېږدو، ولید متردد سو چې قریش نه په اوله خبره راضي دي نه په دوهمه، ولید و ویل: اوس به نو آخري خبره درته وکړم، قریشو ویل: ښه! وایه، ولید ویل هغه مناسب او معقول شئ دا دی چې خلکو ته وایاست چې ساحر دی او زموږ تولو خبره باید یوه وي، کوم څوک چې د مکې له دباندي څخه راځي و هغو ته به موږ تول دغه یوه خبره کوو چې ساحر دی، نژدې او مناسبه خبره هم دغه ده چې د ده په خبرو کې سحر دی، د سحر په واسطه قوم سره جلا کوي، ښځه او خاوند سره جلا کوي پلار او زوی سره جلا کوي، سبحان الله! شیطان د دغه ولید لار و وهل، اوس لږ وخت د مخه ده کوښښ کاوه چې قوم ته سمه لار وروښيي مګر اوس دئ په خپله واوښتی او رسول الله ﷺ ته یې په بد ویلو شروع وکړه، نو د دغه ولید په باره کې د سورۃ المدثر دغه آیاتونه نازل سوه چې رب عزوجل فرمایي:

﴿ ذَرْنِي وَمَنْ خَلَقْتُ وَحِيدًا ﴿١١﴾ وَجَعَلْتُ لَهُ مَالًا مَّمْدُودًا ﴿١٢﴾ وَبَنِينَ شُهُودًا ﴿١٣﴾ وَمَهَّدتُّ لَهُ تَمْهِيدًا ﴿١٤﴾ ثُمَّ يَطْمَعُ أَنْ أَزِيدَ ﴿١٥﴾ كَلَّا إِنَّهُ كَانَ لِآيَاتِنَا عَنِيدًا ﴿١٦﴾ سَأُرْهِقُهُ صَعُودًا ﴿١٧﴾ إِنَّهُ فَكَّرَ وَقَدَّرَ ﴿١٨﴾ فَقُتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ ﴿١٩﴾ ثُمَّ قُتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ ﴿٢٠﴾ ثُمَّ نَظَرَ ﴿٢١﴾ ثُمَّ عَبَسَ وَبَسَرَ ﴿٢٢﴾ ثُمَّ أَدْبَرَ وَاسْتَكْبَرَ ﴿٢٣﴾ فَقَالَ إِنْ هَٰذَا إِلَّا سِحْرٌ يُؤْثَرُ ﴿٢٤﴾ إِنْ هَٰذَا إِلَّا قَوْلُ الْبَشَرِ ﴿٢٥﴾ سَأُصْلِيهِ سَقَرَ ﴿٢٦﴾ ﴾.

اوس به د دغه تلاوت سوو آیاتو مختصره ترجمه درته وړاندي سي:

﴿ذَرْنِي وَمَنْ خَلَقْتُ وَحِيدًا ⑪﴾

الله ﷻ فرمايي: ما او هغه څوک چي يوازي مي پيدا کړی دی سره پرېږده، د يوازي څخه مقصد دا دی چي هر سړئ د مور له نسه بې ماله او بې اولاده يوازي را وزي، فوج او لښکر، مال او دولت، اولادونه او اقرباء او نور شيان د ځانه سره نه را وړي او يا د يوازي څخه مقصد خاص دغه وليد بن مغيره دی ځکه دئ د پلار يو زوی ؤ.

﴿وَجَعَلْتُ لَهُۥ مَالًا مَّمْدُودًا ⑫﴾

او بيا مي ده ته ډېر زيات مال ورکړی.

﴿وَبَنِينَ شُهُودًا ⑬﴾

او زامن مي ورکړه چي د ده سره به په هر مجلس کي حاضر وه، وليد د ډېر مال خاوند او د لسو زامنو پلار ؤ چي دغه زامن به همېشه د ده په مجلس کي حاضروه.

﴿وَمَهَّدتُّ لَهُۥ تَمْهِيدًا ⑭﴾

تيار او آماده مي کړل ده لره په تيارولو سره، يعني: ده لره مي په دنيا کي د عزت او مشرتوب ټول اسباب آماده کړي وه.

﴿ثُمَّ يَطْمَعُ أَنْ أَزِيدَ ⑮﴾

او بيا طمعه او اميد کوي چي نور به يې هم ورزيات کړم.

﴿كَلَّآ ۖ إِنَّهُۥ كَانَ لِآيَاتِنَا عَنِيدًا ⑯﴾

هيڅکله داسي نه کوم چي مال، نفر او نعمتونه دې نور هم ور ډېر کړم، ځکه چي هغه (دغه وليد) زموږ آياتو لره مخالف او عناد کوونکی ؤ.

﴿سَأُرْهِقُهُۥ صَعُودًا ⑰﴾

ژر ده چي د اور پر لوړ غره به يې وخېژوم (صَعُود) په دوږخ کي د يوه غره نوم دی چي همېشه کافران ورخېژول کيږي بيا د هغه غره له سره کښته را لغړول کيږي، چي دا هم د کفارو دپاره يو قسم عذاب دی.

﴿إِنَّهُۥ فَكَّرَ وَقَدَّرَ ﴿١٨﴾﴾

بېشکه هغه فکر وکړی چي پر قرآن څنګه طعن یا عیب و وایم او په خپل زړه کي یې خبره جوړه کړه، چي و وایي: قرآن کریم سحر دی.

﴿فَقُتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ ﴿١٩﴾﴾

پس هلاک سو، ملعون کړل سو، څنګه یې دا خبره جوړه کړه.

﴿ثُمَّ قُتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ ﴿٢٠﴾﴾

بیا دي هلاک او ملعون سي، خراب او برباد دي سي، څنګه یې دا خبره جوړه کړل چي قرآن سحر دی.

﴿ثُمَّ نَظَرَ ﴿٢١﴾﴾

بیا یې محمّد یا قرآن ته وکتل.

﴿ثُمَّ عَبَسَ وَبَسَرَ ﴿٢٢﴾﴾

بیا یې مخ تریو او تندئ یې غوټه کړی.

﴿ثُمَّ أَدْبَرَ وَٱسْتَكْبَرَ ﴿٢٣﴾﴾

بیا یې محمّد ته شا کړه او د اسلام څخه یې سر غړونه وکړه.

﴿فَقَالَ إِنْ هَٰذَآ إِلَّا سِحْرٌ يُؤْثَرُ ﴿٢٤﴾﴾

نو ویل: نه دی دا قرآن مګر سحر دی چي د نورو ساحرانو څخه را نقل سوی دی.

﴿إِنْ هَٰذَآ إِلَّا قَوْلُ ٱلْبَشَرِ ﴿٢٥﴾﴾

نه دی دغه قرآن مګر قول د بشر.

﴿سَأُصْلِيهِ سَقَرَ ﴿٢٦﴾﴾

ژر به دئ د دوږخ اور ته داخل کړم، دغه سړئ چي حق یې وپېژندی او ده ته دغه حق واضح او روښانه سو، تر داسي اندازې چي خپل قوم یې هم ورته رابلی او بیا په یوه وار واوښتی، داسي اوښتل چي د حق دښمن وګرځېدی، نو خود دغه سړئ د اور مستحق دی.

﴿سَأُصْلِيهِ سَقَرَ﴾

ژر به دئ د دوږخ اور ته داخل کړم.

دغه آیاتونه د دغي حادثې یا سوال او جواب په سبب نازل سوه.

دوهم وار بیا

د رسول الله ﷺ سره د قریشو خبري

امام طبري او ابن کثیر او نور سیرت پوهان روایت کوي چي دوهم وار بیا د قریشو مشران چي په هغو کي ولید بن المغیره، عاص بن وائل هم وه، و رسول الله ﷺ ته ورغله او دا واریې بیا پر عرض کړه چي دومره مال به درکړو چي په موږ ټولو قریشو کي ته غني سې او زموږ د پېغلانو ښځه به هغه تر ټولو ښایسته پېغله در په نکاح کړو او که دغه شئ مرض وي یا د پیري ښځه درته پیښ وي موږ به دي په هر څومره پیسو سره چي وي علاج وکړو او داسي نور دنیوي شیان یې پر عرض کړه او ویل ته فقط دغه زموږ د آلهه او خدایانو بد ویل پرېږده او زموږ عادتونه او رواجونه د ناپوهۍ او جاهلیت عادتونه مه بوله، رسول الله ﷺ و فرمایل: زه د دغو شیانو دپاره چي دغه تاسي یې را باندي عرضوی یا راکوی نه یم رالېږل سوی چي په خپل رسالت سره دي زه ستاسي مالونه وغواړم، یا دي په تاسي کي شرف وغواړم، یا دي پر تاسي پاچهي وغواړم، مګر الله عزوجل زه و تا سي ته رسول را لېږلی یم او پر ما یې کتاب نازل کړی دی او زه یې امر کړی یم چي تا سي ته بشیر او نذیر سم، ما د خپل رب رسالت در و رساوه او تاسي ته مي نصیحت وکړی، که تاسي دغه شیان چي ما د خپل رب له طرفه درته را وړي دي قبول کړی دا مو په دنیا او آخرت کي ګټه ده او که یې نه و منی تر هغو صبر درته کوم چي الله عزوجل زموږ او ستاسي په منځ کي فیصله کوي.

قریشو ورته و ویل: که ته د دغو شیانو ښځه چي دغه موږ درباندي عرض کړل هیڅ شئ نه قبلوې او ته دعوه کوې چي زه رسول الله یم، نو تر تا د مخه ټولو انبیاوو خپلو قومو ته معجزې را وړي دي او تا موږ ته معجزه نه ده را وړې، رسول الله ﷺ و فرمایل: ما تاسي ته د رب عزوجل کلام را وړی دی، کفارو ویل: یا! که ته غواړې چي موږ ستا دین ته

داخل سو نو تا ته دا معلومه ده چې زموږ ملځکه د هر چا تر وطن تنګه ده، شا وخوا غرونه راباندي را ګرځېدلي دي او اوبه هم هیڅ نه لرو، اقتصادي حالت مو ډېر تنګ دی، نو دي د خپل هغه ربه څخه چې ته یې په دغه رسالت را لېږلی یې وغواړه چې دغه غرونه را څخه لیري کړي او موږ ته داسي ولې او چینې و بهوي لکه د شام او عراق ولې چې د هغه ولو په واسطه موږ ته باغونه، زراعت او وابښه را شنه سي او الله مو غنیان کړي، نو موږ به هم ستا څخه یوه فایده وینو، رسول الله ﷺ و فرمایل: دا د الله ﷻ کار دی که یې خوښه وه دغه شیان به در کړي او که یې نه وه خوښه نه یې درکوي.

کفارو وویل: یا محمّد! داسي نه کیږي که دا نه سې کولای موږ ته زموږ مړه سوي پلرونه او نیکه ګان را ژوندي کړه ښه دی چې موږ خپل پلرونه او نیکه ګان و وینو او د هغو په جمله کي به قُصَی بن کلاب هم وي، هغه یو صادقه شیخ ؤ چې موږ د هغه څخه ستا په باره کي پوښتنه وکړو چې دا ستا خبري حق دي که باطلي، رسول الله ﷺ و فرمایل: مړي الله ژوندي کوي زه مړي نه سم ژوندي کولای، قریشو ویل: ګوره هیڅ نه سې کولای خو بیا هم ته وایې چې تا ته ملائکې راځي موږ غواړو چې دغه ملائکې و وینو ځانونه دي را ښکاره کړي د هغو په لیدلو سره به موږ ستا تصدیق وکړو، رسول الله ﷺ و فرمایل: تاسي د ملائکو د لیدلو توان او طاقت نه لری او دا هم د الله ﷻ کار دی که یې إراده وه در ښکاره به یې کړي او که یې إراده نه وه نه یې سی لیدلای، کفارو وویل: یو کار دي هم و نه کړی او ته غواړې چې موږ ستا متابعت وکړو حال دا چې ته غریب یې، خلک د غریبانو متابعت نه کوي، نو که ته غواړې چې موږ ستا متابعت وکړو له خپل ربه و غواړه چې باغونه او قصرونه، مریان او مالونه درکړي، کله چې ته غني سوې بیا حق لرې چې خلک ستا متابعت وکړي، رسول الله ﷺ وفرمایل: د الله ﷻ رسالت او نبوت بلکه الهي ټول فضیلتونه په مال او غنا پوري تعلق نه لري، مال خپل خاوند الله ته نه نژدې کوي بلکه علم، تقوی او وحيِ دي چې انسان او رب سره نژدې کوي، نه زه دا کار کوم او نه زه هغه خوک یم چې له خپله ربه دغه شیان غواړي، کفارو ویل: ښه اوس خو دي زموږ د غوښتنو سره برابر یو کار هم و نه کړی او ته همېشه موږ د الله په عذاب سره بېروې، نو اوس موږ دغه الهي عذاب ته

تیار او آماده یو، آسمان را باندي ونړوه ټوټه ټوټه یې کړه، را باندي را وایې چوه چي موږ دا ستا عذاب و وینو چي دا دي په وسه پوره دی که یا؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: دا هم د الله جل جلاله په إراده پوري تعلق لري، دلته نو قریشو ورته و ویل: والله ته کاذب یې هیڅ شئ دي په وسه نه دی پوره، بلکه ستا استاد یو نفر دی چي نوم یې رحمان دی او په یمامه کي اوسیږي (یمامه په جزیرةُ العرب کي بلکه په نجد کي د یو ځای نوم دی) او ته موږ د هغه سړي په عبادت سره امر کوې.

قریشو به داسي ویل: چي رحمان د الله جل جلاله د نومو څخه نه دی، لکه څرنګه چي د دغه موضوع په باره کي الله جل جلاله فرمایي:

﴿ وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ ٱسْجُدُوا۟ لِلرَّحْمَٰنِ قَالُوا۟ وَمَا ٱلرَّحْمَٰنُ أَنَسْجُدُ لِمَا تَأْمُرُنَا وَزَادَهُمْ نُفُورًا ۩ ﴿٦٠﴾ ﴾.[الفرقان/٦٠]

یعني: کله چي به دغو کفارو ته و ویل سوه چي رحمان ته سجده وکړی او د رحمان عبادت کوی، دوی وایي: رحمان څه شي دی؟ آیا موږ به هر هغه شي ته سجده کوو چي ته مو په امر کوې؟ او دغه د رحمان د نامه یادول! له ایمانه د دوی نفرت ور زیاتوي.

نو قریشو ویل: دغه د یمامې سړئ چي نوم یې رحمان دی او تا ته تعلیم کوي ته موږ د هغه په عبادت سره امر کوې، په والله موږ به هیڅکله پر رحمان ایمان را نه وړو، دغه د معجزو د خبرو په آخر کي عبدالله بن ابی اُمَیه بن مغیره چي د قریشو د مشرانو څخه ؤ او د رسول الله ﷺ د عمه زوی ؤ ولاړ سو او ویل: یا محمّد! هغه ټول شیان چي موږ درته و ویل هغو ټولو ته عاجزه سوې هیڅ شئ دي و نه کړی، زه خو ایمان نه در باندي را وړم که څه هم و دي وینم چي په هوا الوتی یې او په دغه هوا کي آسمان ته ورسیږې او له آسمانه یو کتاب در سره را وړې او زه دغه کتاب په خپل لاس کي هم ونیسم، بیا هم ایمان نه درباندي را وړم او وایم: ته ساحر یې، رسول الله ﷺ هیڅ نه وایي، آیا دغسي د عقل له چوکاټه وتلي خبري جواب لري؟

بیا نورو کفارو و ویل: والله موږ پرتا ایمان نه را وړو ترڅو چي الله و نه وینو او ټوله ملائکې و نه وینو چي دغه الله ته راځي، که مو دا ولیدل بیا نو ایمان را وړو، بېله دغه

ښخه زموږ ایمان را وړل هیڅ امکان نه لري، رسول الله ﷺ دغه ټولي خبري اوري او چپه خوله دی هیڅ نه وايي.

خو بیا د کافر قریشو د دغو غوښتنو او دغه سوال او جواب په باره کي د سورة بني اسرائیل یا سورةُ الإسراء دغه آیاتونه نازل سوه چي الله جل جلاله فرمایي:

﴿وَقَالُوا لَن نُّؤْمِنَ لَكَ حَتَّىٰ تَفْجُرَ لَنَا مِنَ الْأَرْضِ يَنبُوعًا ﴿٩٠﴾﴾.

او قریش وايي: یا محمّد! تر هغه وخته به پر تا ایمان را نه وړو ترڅو چي جاري کړې ته موږ لره د مځکي ښخه بهېدونکې چینه.

﴿أَوْ تَكُونَ لَكَ جَنَّةٌ مِّن نَّخِيلٍ وَعِنَبٍ فَتُفَجِّرَ الْأَنْهَارَ خِلَالَهَا تَفْجِيرًا ﴿٩١﴾﴾

یا وي تا لره یو باغ د خرما او انګورو او وبهوې ته په دا باغ کي ولې په بهولو سره.

﴿أَوْ تُسْقِطَ السَّمَاءَ كَمَا زَعَمْتَ عَلَيْنَا كِسَفًا﴾

یا را واچوې پر موږ باندي آسمان ټوټه ټوټه لکه څرنګه چي ته ګمان کوې.

﴿أَوْ تَأْتِيَ بِاللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ قَبِيلًا ﴿٩٢﴾﴾

یا را ولې الله او ملائکې مخامخ ښکاره چي موږیې و وینو،

﴿أَوْ يَكُونَ لَكَ بَيْتٌ مِّن زُخْرُفٍ﴾

یا وي تا لره یو کور چي په سرو زرو ښایسته سوی وي.

﴿أَوْ تَرْقَىٰ فِي السَّمَاءِ﴾

یا په آسمان کي لوړ وخېژې.

﴿وَلَن نُّؤْمِنَ لِرُقِيِّكَ حَتَّىٰ تُنَزِّلَ عَلَيْنَا كِتَابًا نَّقْرَؤُهُ﴾

او هیڅکله به ستا په تش او یوازي ختلو ایمان را نه وړو ترڅو چي پر موږ داسي یو کتاب را کښته کړې چي موږیې لولو او ستا تصدیق پکښي موجود وي.

﴿قُلْ سُبْحَانَ رَبِّي هَلْ كُنتُ إِلَّا بَشَرًا رَّسُولًا ﴿٩٣﴾﴾.

یا محمّد! ﷺ دوی ته و وایه: پاکي ده زما رب لره (آیا یم زه) یعني: زه نه یم

مګر یو را لېږل سوی انسان.

او بیا هم په دغه باره کې د سورة الأنعام دغه آیاتونه نازل سوه کوم چې الله جل جلاله فرمایي:

﴿ وَلَوْ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ كِتَـٰبًا فِى قِرْطَاسٍ فَلَمَسُوهُ بِأَيْدِيهِمْ لَقَالَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوٓا۟ إِنْ هَـٰذَآ إِلَّا سِحْرٌ مُّبِينٌ ۝٧ ﴾.

او که موږ پر تا په کاغذ کې لیکل سوی کتاب نازل کړی وای او بیا دوی دغه کتاب په خپلو لاسو مسحه کړی وای نو خامخا به هغو کسانو چې کافران سوي دي ویلای: چې نه دی دغه کتاب مګر ښکاره او معلومداره سحر.

﴿ وَقَالُوا۟ لَوْلَآ أُنزِلَ عَلَيْهِ مَلَكٌ ﴾

او کفارو به ویل: ولي پر ده مَلَکه (ملائکه) نه نازلیږي؟ یعني: له آسمانه ولي ملائکه نه ورته راځي چې موږ یې وګورو، الله جل جلاله فرمایي:

﴿ وَلَوْ أَنزَلْنَا مَلَكًا لَّقُضِىَ ٱلْأَمْرُ ثُمَّ لَا يُنظَرُونَ ۝٨ ﴾.

او که موږ ملکه نازله کړې وای نو خامخا به د دوی د هلاک خبره فیصله سوې وای، بیا به دوی ته مهلت نه وای ورکول سوی.

ورونو! د تلاوت سوو آیاتو په ترجمه کې ډیري خبري او تفصیل سته خو زه نه غواړم چې زموږ د سیرت النبي ﷺ مضمون و تفسیر ته واوړي، نو ځکه په مختصره او کوتاه ترجمه سره کفایت کوم.

﴿ وَلَوْ جَعَلْنَـٰهُ مَلَكًا لَّجَعَلْنَـٰهُ رَجُلًا وَلَلَبَسْنَا عَلَيْهِم مَّا يَلْبِسُونَ ۝٩ ﴾.

او که چیري موږ دغه رسول ملکه ګرځولې وای، یعني: انسانانو ته مو ملائکه په رسالت را لېږلې وای، نو خامخا به موږ دغه ملکه د یوه سړي په شکل ګرځولې وای (ځکه انسان د ملکي د واقعي شکل د لیدلو طاقت نه لري) نوکه ملکه د سړي په شکل سوې وای نو خامخا به موږ دوی په شک او شبهه کې اچولي وای لکه دغه اوس چې دوی پکښې پراته دي، یعني: اول خو مو ملائکه په دې سبب په رسالت نه را ولېږل چې

انسان د ملائکې د لیدلو توان او طاقت نه لري او که يې فرضاً د ملکي د ليدلو طاقت هم را وړی وای او بیا يې هغه ملکي ته د ذرواغو خطاب کړی وای، نو سمدستي عذاب پر نازلېدی، نو ملکه خو په دغو سببو نه را ولېږل سوه او که مو بيا چيري ملکه د انسان په شکل او صورت کي را لېږلې وای نو دغه شک او اشتباه چي اوس يې پر تا کوي پر هغه ملائکې يې هم کاوه او دا به يې ورته ويلای چي ته ساحر، شاعر، کاهن يا کاذب يې.

وروڼو! اوس خو درته معلومه سوه چي د رسول الله ﷺ په ژوند خبرېدل د قرآن مجيد د معنٰی د پوهېدلو دپاره څومره فايده لري، که د رسول الله ﷺ د ژوند په دغه واقعاتو او سيرت نه سو خبر، آيا د دغو آياتو په ترجمه پوهېدلای سو؟ هيڅکله نه.

ښه دلته يوه پوښتنه پيداکيږي: چي رسول الله ﷺ د کفارو دغه غوښتني ولي نه کړې ور د سره؟ يعني: هغه شيان چي دوی غوښتل رسول الله ﷺ ولي نه کړه ورته موجود او هغه د دوی د غوښتني معجزې يې ولې ور ښکاره نه کړې ؟

جواب: د دې څو سببه وه،

اول: هغه انبياء علیهم السلام چي تر رسول الله ﷺ د مخه وه آيا هغو خپلو قومو ته معجزې نه وې ور ښکاره کړي؟ موسٰی علیه السلام و فرعون او د هغه قوم ته (۹) معجزې ور ښکاره کړې او هره يوه يې تر هغه د مخنی معجزې لويه او مشکله وه، آيا د فرعون قوم د دغو معجزو په ليدلو سره ايمان را وړی؟ يا! نه يې را وړی.

د قريشو د معجزو غوښتنه هم د ايمان را وړلو دپاره نه وه بلکه جدل، سبسطه او بېځايه بحث ؤ، آيا عيسٰی علیه السلام خپل قوم ته معجزې نه وې را وړي؟ بلکه را وړي يې وې، مګر قوم يې د هغو معجزو په ليدلو سره بيا هم ايمان نه راوړی.

نو الله جل جلاله په قرآن مجيد کي دا هم ذکر کړي دي چي دغه د دوی غوښتني يې ولي نه کړې ورپوره، الله عزوجل د سورة بنی اسرائيل يا الإسراء په (۵۹) نمبر آيات کي فرمايي:

﴿وَمَا مَنَعَنَآ أَن نُّرۡسِلَ بِٱلۡأٓيَٰتِ إِلَّآ أَن كَذَّبَ بِهَا ٱلۡأَوَّلُونَۚ﴾. الاسراء:۵۹)

او موږ هيڅ شي له دې څخه نه يو منعه کړي چي د دوی د غوښتني معجزې ور ولېږو ببله دې چي پخوانيو کفارو د معجزو تکذيب کړی ؤ، بيانو موږ هلاک کړل، يعني: که اوس موږ د دوی د غوښتني معجزې ورکړو او دوی ايمان را نه وړي دوی

هم هلاکیږي.

﴿وَءَاتَيْنَا ثَمُودَ ٱلنَّاقَةَ مُبْصِرَةً فَظَلَمُواْ بِهَا﴾

او ورکړې مو وه د ثمودیانو قوم لره (اوښه) ښکاره معجزه، نو ثمودیانو پرخپلو ځانو د هغې اوښې په زخمي کولو او وژلو سره ظلم وکړی.

﴿وَمَا نُرْسِلُ بِٱلْـَٔايَـٰتِ إِلَّا تَخْوِيفًا ﴿٥٩﴾﴾

او نه لیږو موږ دغه فرمایشي معجزې مګر د بېرولو دپاره یې لیږو. الله جل جلاله د صالح علیه السلام قوم ته د دوی د غوښتنې سره برابره د معجزې په شکل اوښه ورکړل چې ټولو په سترګو ولیدل چې لویه، غټه او قوي اوښه د مځکې یا ډبرې څخه را وزي، بیا یې هم ایمان را نه وړی، حتّی هغه د معجزې اوښه یې زخمي او مړه کړه.

د کفارو د غوښتنو د نه پوره کولو دوهم سبب دا وُچې د دوی د غوښتنو پوره کول د اُمت آخره او انتهاء وه، هغه داسې: کله چې د رسول الله ﷺ او قریشو په منځ کې دغه بحث وسو جبریل علیه السلام و رسول الله ﷺ ته راغلی او ویل: یا رسولَ الله! الله جل جلاله را استولی یم او فرمایي: دوې خبرې دي هره یوه چې ستا خوښه وي هغه سي به وسي، اول دا چې د دوی پر بې معنٰی او غلطو خبرو صبر وکړه او انتظار ورته وکړه، یا دا چې: هغه شیان چې دوی یې غواړي ټول به ورکړم مګر د دغو معجزو تر حاصلېدلو وروسته که یې بیا هم ستا د رسالت تصدیق و نه کړی او ایمان یې را نه وړی ټول به هلاک کړم.

اوس نو خوښه او اختیار ستا دی، یا به پر ټولو مشکلاتو، بې معنٰی خبرو او ټولو هغو آزارو چې تا ته در کول کیږي صبر کوې، یا به د دوی غوښتنې ورکړم، که یې بیا هم تر هغه فرمایشي معجزو وروسته انکار وکړی نو ټوله مکه هلاکیږي، لکه پر پخوانیو امتو چې قِسم قسم عذابونه او خرابۍ نازلې سوې دي، نو یا رسولَ الله! کومه خوا اختیاروې؟

رسول الله ﷺ و فرمایل: صبر او انتظار کوم، الله عزوجل ته امید لرم چې د دوی په وروستنیو نسلو کې داسې څوک پیداسي چې پر الله عزوجل ایمان را وړي، رؤف او رحیم رسولُ الله ﷺ د الله جل جلاله په قدرت اوإراده دا کولای سوای چې د دوی ټولې غوښتنې

ورپوره کړي مګر دا نو د امت انتهاء او آخره وه ځکه دا د نبي او امت په منځ کي آخرنی فیصله ده، واقعاً هم پسله هغه چي د امت د غوښتنو سره سم ټولي معجزې ښکاره او موجودي سي، بیا نو امت نه دوې لاري پاته کیږي، یا به ایمان را وړي، یا به انکار کوي، که یې انکار وکړی الٰهي عذاب پر نازلیږي، چي په دغه عذاب سره هغه قوم و انتهاء او آخر ته رسیږي، نو رسول الله ﷺ دا نه غوښتل چي د دوی سره آخري فیصلې ته ورسیږي، ویل: که په دوی کي فایده نسته اولادو ته یې امید سته، بنایي په هغو کي مسلمانان پیدا سي او واقعًا هم داسي سوه، حتّی د ابوجهل زوی عکرمه رضي الله عنه مسلمان سو، په همدې سبب رسول الله ﷺ د صبر کولو او انتظار اړخ یا طرف اختیار کړی.

ابو طالب د بنی هاشم ټولنه جوړوي

که څه هم د حمزه او عمر رضي الله عنهما اسلام د رسول الله ﷺ او مسلمانانو په وضعه او حال کي تغیر را وستلی ؤ او د مسلمانانو حالاتو څه نا څه فرق کړی ؤ مګر د ابوطالب په زړه کي بیا هم د مشرکانو څخه پرخپل وراره بېره موجوده وه، د ده هغه تیري سوي واقعې په یاد وې چي یو وار مشرکانو ورته وویل: د وراره څخه دي لاس واخله او بیا یې ویل: وراره دي په عمّاره بن الولید را سره بدل کړه چي موږ یې و وژنو او بیا ابوجهل د ده د وراره د وژلو په نیت هغه لویه ډبره واخیستل او عقبه بن أبي معیط د ده وراره د سجدې په وخت کي په پتو یا په یوه ټوکره سره تر داسي اندازې خپه کړی چي قریبه وه و وژل سي او بیا عمر بن الخطاب د ده د وراره د وژلو دپاره توره را اخیستې وه، ابوطالب په دغو واقعاتو کي فکر کاوه او د هغو څخه د داسي شَر بوی را پورته کېدی چي د ده زړه به یې ور و رېږداوه او دا د ابوطالب سره ثابته وه چي مشرکان د ده د وراره په باره کي د ده سره غدر او خیانت کوي او د ده د وراره د وژلو قصد او إراده لري او که د مشرکانو څخه یو نفر د ده پر وراره یوه ناګهاني حمله وکړي او ویې وژني، هلته نو حمزه او عمر یا بل څوک کومه فایده نه سي رسولای، دغه فکرونه د ابوطالب په زړه او دماغ کي په یقیني ډول سره ور ګرځېدل او دا ټول هم حق وه، ځکه واقعاً مشرکانو پر دې اتفاق کړی ؤ چي رسول الله ﷺ په ښکاره سره

ووژني او دغه د مشرکانو واتفاق ته د الله ﷻ په هغه قول کي اشاره ده چي فرمايي:

﴿ أَمْ أَبْرَمُوٓاْ أَمْرًا فَإِنَّا مُبْرِمُونَ ﴿٧٩﴾ ﴾. [الزخرف/٧٩]

يعني: کفارو د رسول الله ﷺ په خلاف يو کار جوړ کړی او محکم کړی دی او موږ هم د خپل تدبير محکم کوونکي، ټينګوونکي يو.

نو ابوطالب د دغو افکارو په مقابل کي څه وکړه؟ خپله کورنۍ چي د هاشم او مُطلب اولاده وه سره راټوله کړه (*هاشم او مطلب دوه ورونه دي چي د عبد مناف زامن وه*) او ويل: موږ او تاسي په ټولو بايد د محمّد ﷺ ساتنه وکړو او مشرکانو ته دا موقع ور نه کړو چي ده ته کوم آزار او تکليف ور ورسوي، دغه راټول سوو خلکو ټولو که مسلمانان وه که کفار د هغه عربي جِوار يا قوم پرستۍ په سبب دا غوښتنه و منل بېله ابولهبه چي هغه د نورو قريشو پرطرف سو او نورو ټولو په اتفاق سره د محمّد ﷺ د ساتني او حفاظت مسئوليت او ذمه واري پرڅان قبوله کړه.

اوس نو تر څلورو هفتو پوري يا کمه موده کي مشرکانو ته څلور لويي حادثې پېښي سوې.

لومړئ: د قريشو شريف او قوي پهلوان حمزه ؓ مسلمان سو.

دوهم: عمر بن الخطاب ؓ چي معرفي کولو ته يې ضرورت نسته مسلمان سو.

دريم: رسول الله ﷺ د مشرکانو پېشنهاد يا وړانديز د قرآن مجيد په آياتو وررد کړی.

څلورم: بني مطلب او بني هاشم ټولو په اتفاق سره که مسلمانان وه که مشرکان د رسول الله ﷺ طرفداري او د هغه ساتنه اعلان کړه.

مشرکان په حيرت کي سوه او دا يې هم حق ؤ چي په حيرت کي سي، دوی پوه سوه که موږ د محمّد ﷺ پر وژلو اقدام وکړو د مکې شېلې به زموږ په وينو وبهيږي او ممکن زموږ نسل ختم سي، کله چي مشرکانو ته دغه حقيقت ور معلوم سو نو يې د رسول الله ﷺ وژل پرېښوول او يو بل ظلم ته يې لاس واچاوه چي تر پخوانيو ظلمو ډير سخت او اشد ؤ، هغه داسي:

د ظلم او عداوت عهد نامه
مقاطعه او بندیز - یا اقتصادي انحصار

د قریشو یوه ډیره لویه ډله سره را ټوله سوه او پردې یې قسمونه یاد کړه چي هیڅوک به د بني هاشم او بني مطلب سره که مسلما ن وي که کافر او د هغو کسانو سره چي د بني هاشم او بني مطلب څخه نه دي خو مسلمانان سوي دي هیڅ قسم معامله نه کوي، نه به ښځه ځني غواړي نه به یې ورکوي، نه به شئ ځني رانیسي نه به یې پرخرڅوي، نه به څوک ور سره کښېني نه به خبري ورسره کوي، حتّی سلام به نه وراچوي، نه به د دوی کورو ته ورځي او نه به یې خپلو کورو ته پرېږدي، ترڅو چي محمّد ﷺ دوی ته د وژلو دپاره ورتسلیم نه کړي او د دغې فیصلې دپاره یې یوه ورقه ولیکل چي په هغه ورقه کي دغه ذکر سوي عهدونه او وعدې لیکل سوي وې.

بل دا چي د بني هاشم سره به هیڅ وخت د صلحي خبري نه کیږي او نه به صلحه ځني قبلیږي ترڅو چي محمّد ﷺ د وژلو دپاره را تسلیم نه کړي.

دغه ورقه یا تعهد نامه د قریشو ټولو کافرو مشرانو امضاء کړل.

ابن قیم رحمه الله وایي: دغه تعهد نامه منصور بن عکرمه بن عامر بن هاشم ولیکل او څوک بیا وایي چي نضر بن الحارث ولیکل، خوصحي خبره دا ده چي بُغَیض بن عامر بن هاشم ولیکل او رسول الله ﷺ ښرا ورته وکړه چي د هغې ښرا په سبب یې لاس شل سو.

د تعهد نامې یا مقاطعه نامې په شروع کي داسي ولیکل سوه:

(بِسمکَ اللّهم) او بیا د تعهد نامې نوري مادي ولیکل سوې چي پکښي لیکل سوي وه: هیڅوک به د بني هاشم او بني مطلب او نورو هغه کسانو سره چي مسلمانان سوي دي د رانیولو او خرڅولو معامله نه کوي، نه به شئ ځني را نیسي او نه به یې پرخرڅوي، نه به ښځه ځني غواړي نه به یې ورکوي او دوی ته به اجازه هم نه ورکول کیږي چي خوراکي مواد د مکې د دباندي څخه را نیسي، نه به څوک خبري ور سره کوي او نه به یې کورو ته پرېږدي، کامل انحصار او پوره مقاطعه ولیکل سوه او تعهد نامه یې دننه په کعبه شریفه کي وځړول.

درې کاله د ابو طالب په شِعَب کي

ابوطالب وبېرېدی چي د قریشو کافر مشرانو د بني هاشم او بني مطلب او هغو کسانو چي د دوی پرطرف دي پرضد ډېر ټينګ اتفاق او اتحاد وکړی، نو ابوطالب هغه کسان چي د ده او د رسول الله ﷺ پرطرف وه سره را ټول کړه او د مکې مکرمې تر ښار دباندي و وتل، دا د دې دپاره چي دوی سره یو ځای وي او په خپل منځ کي مرسته او تعاون سره وکړي، نو يې د مکې مکرمې په بل ځای کي واړول چي هغه ځای ته شِعَبِ أبي طالب ويل کيږي، دوی هلته یو له بله سره مرسته کوي او په دې امید دي چي له دغي مقاطعې او انحصاره څخه خلاص سي.

سبحان الله! آیا د نن ورځي کفار هم د مسلمانانو په مقابل کي دغه کارونه نه کوي؟

د قریشو له طرفه د مسلمانانو سره مقاطعه او انحصار په ډېر شدید ډول شروع سوه او دې انحصار یا مقاطعې درې کاله دوام وکړی، درې کاله او د دوی دا حال دی چي نه شئ رانیولای سي او نه يې خرڅولای سي هيڅوک شئ نه پر خرڅوي حتّٰی که د مکې مکرمې د دباندي څخه نور تجار راسي قریش يې نه پرېږدي چي پر مسلمانانو خواړه خرڅ کړي او که به بیا چيري د بني مطلب یا بني هاشم څخه یو څوک ورغله چي یو شئ را نیسي، قریشو به هغه شئ په دوه چنده قیمت د هغه تاجر څخه د دې دپاره رانیوی چي د مسلمانانو لاس ته د خوړلو شئ ورنه سي، مسلمانان مال لري مګر شئ نه سي په رانیولای او بل د أمن له طرفه هم نه وه په امان، د خپل ضرورت د شیانو د رانیولو دپاره هم د شِعَبِ أبي طالب څخه نه سي را وتلای بېله هغو حرامو میاشتو څخه کومي چي په هغو کي جنګ او تجاوز حرام ؤ.

ابوطالب پر رسول الله ﷺ بېرېدی چي څوک يې د شپې و نه وژني نو کله چي به شپه سوه او خلک به د خوب بستر ته تله ابوطالب به هم رسول الله ﷺ ته و ويل: ورسه پر خپل ځای دي پرېوزه، دا د دې دپاره که چا د ده ﷺ د وژلو إراده کړې وي هغه به يې و ويني چي رسول الله ﷺ هلته پر خپل ځای پرېوتی، مګر کله چي به بیا خلک بیده سوه ابوطالب به د خپلو زامنو یا ورونو څخه یو څوک امر کړی چي ورسه

ته د محمّد ﷺ په ځای کي پرېوزه او رسول الله ته به یې و ویل: ته ولاړ سه د ده په بستر کي پرېوزه، یا خو به په خپله ابوطالب د رسول الله ﷺ پر بستر پرېوتی.
کله چي د مسلمانانو او د دوی د کومکیانو خپل خوراکي مواد خلاص سوه او نور نه سي رانیولای نو په مسلمانانو او هغو کسانو کي چي د دوی مرسته یې کول لوږه شروع سوه، داسي کاختي او نیستي جوړه سوه چي د لوږي په سبب یې د درختو او وُنو پاڼي خوړل، نورو قریشو به د مسلمانانو او د هغو د کومکیانو د کوچنیو ماشومانو پرله پسې ژړا او ناري، چغاري او بغاري اورېدلې چي د لوږي په سبب به یې همېشه ژړل، خو زړه سوئ نه وُ بلکه خوند یې پر اخیستی. لکه نن ورځ چي د دنیا ټول کفار د فلسطین د کوچنیو معصومو شهیدانو ننداري کوي او خوند پر اخلي.
هو! هلته په قریشو کي څو نفره وه چي زړه یې غوښتی چي د بني هاشم او نورو سره د هغو دوستیو په سبب چي د دوی سره یې درلودلې مرسته وکړي، ځکه ځینو قریشو د بني هاشم یا نورو سره پخواني قرابتونه او د ښځو له طرفه دوستی درلودلې، نو د هغو دوستیو په سبب په دغه مقاطعه او انحصار نه وه راضي مګر په وسه یې هم څه نه وه پوره، نو به یې د موقع په وخت کي د نورو قریشو په پټه څه خوراکي مواد وُر وړل چي د هغې جملې څخه یو هم حکیم بن حزام وُ.
حکیم بن حزام د قریشو د مشرانو څخه یو مشر وُ او تر دغه وخته نه وُ مسلمان سوی، د ده زړه غوښتل چي د بني هاشم سره د دغه تنګسې په وخت کي مرسته وکړي ځکه یو خو یې د مور له طرفه د بني مطلب سره دوستي درلودل او بل خدیجه رضی الله عنها د ده عمه وه.
دغه حکیم، یوه ورځ څه خوراکي مواد پر یوه اوښ بار کړه چي شِعبِ أبي طالب ته یې ور وړي خو په لار کي ابوجهل ولیدی، ابوجهل ویل: د خیره؟ یا حکیم!
حکیم ویل: دا زما کار دی هر چیري چي ځم، ابوجهل ویل: ته محمّد او د هغه ملګرو ته خواړه ور وړې؟ حکیم ویل: دا زما کار دی هر چیري چي یې وړم، د دې امت فرعون ابوجهل و ویل: یا! دا ستا کار نه دی! والله نه دي پرېږدم چي ته مسلمانانو ته خواړه ور وړې او د ده په منعه کولو یې شروع وکړه.
دوی په دغه کشمکش کي دي چي د قریشو د مشرانو او ساداتو څخه یو بل نفر

راغلی چي نوم یې ابوالبختري بن هشام دی او ده هم د مسلمانانو سره همدردي درلودل، که څه هم د ده همدردي د اسلام او ایمان په سبب نه وه بلکه د دې همدردی سبب هم قومیت او نسب ؤ، خو دغه ابوالبختري راغلی ویل: پر څه مو شخړه او غالمغال دی؟ حکیم و ویل: زما سره دغه بار را سره دی او غواړم چي هري خوا ته زما زړه وي ولاړ سم، مگر ابوجهل مي نه پرېږدي د ده یې په څه؟

ابوجهل ویل: یا! دئ غواړي چي دغه خواړه محمّد ﷺ او د هغه ملگرو ته یوسي، ابوالبختري و ویل: حکیم د قریشو د مشرانو څخه یو مشر دی او ته هم یو مشر یې! نو دئ آزاد دی هر چیري چي ځي ولاړ دي سي، ته حق نه لرې چي منعه یې کړې.

اصلاً مکې مکرمې یو عمومي مشر نه درلودی، هر مشر د خپل قوم او خپلي کورنۍ مشر ؤ، مگر ابوجهل که څه هم د خپل قوم بني مخزوم مشر ؤ خو د زړه غوښتنه او آرزو یې دا وه چي د ټولي مکې مکرمې مشر سي، مگر څرنگه چي قریش ښاخ ښاخ یا پښه پښه وه او هر ښاخ ځان ته مشران درلودل، هغه نورو مشرانو د ابوجهل اطاعت نه کاوه او نه یې دئ د ځان مشر باله، نو ځکه ابوالبختري ورته و ویل: حکیم هم یو مشر دی هر څه چي یې زړه غواړي و دي یې کړي، ابوجهل ویل: یا! نه یې پرېږدم، ابوالبختري ته قهر ورغلی او ویل: ته څوک یې چي نه یې پرېږدې؟ ابوجهل ویل: نه یې پرېږدم او ابوالبختري یې پوري وهی د ابوالبختري هم ور سره حملې سوې، وهل پوري وهل سوه خو په آخر کي ابوالبختري پر زور سو او حکیم هغه خپل بار کړی اوښ مسلمانانو ته ورساوه.

همدارنگه د قریشو ځینو نورو مشرانو کوم چي د ابوطالب یا بني عبدالمطلب سره یې دوستي درلودل څه خوراکي مواد به یې مسلمانانو ته په پټه ور وړل مگر دغه خوراکي مواد چي مسلمانانو ته په پټه ور وړل کېده د دوی نه بسېده، ځکه دا لږ خواړه وه او هغه کسان چي په شِعَبِ أبي طالب کي اوسېدل ډېر او په لسهاوو نفر وه، نو خود پر مسلمانانو او د دوی پر طرفدارانو لوږه غالبه سوه، تر داسي اندازې چي یو د دوی څخه وایي: یوه شپه د حاجت د آداء کولو دپاره د خپله ځایه څخه څه گوښه او لیري ولاړم، هلته مي یو آواز واورېدی چي باد یو شئ ښو راوه پسي وگرځېدم د مړه

سوي اوبښ د پوست يوه ټوټه يا يوه حصه مي پيدا کړه، دغه پوست مي واخيستي پسله پرېللو مي و ايشاوه او و مي خوړې، تاسي فکر وکړی چي يو انسان د لوږي له لاسه دغه حال ته رسيږي چي د مړه اوبښ پوست او د درختو يا وُنو پاڼي خوري، هغه هم يوه ورځ نه بلکه په کلو يې دا حال وي، دا ځومره سخت ژوند دی مګر يوازي مسلمانانو نه بلکه هغو کسانو چي د مسلمانانو سره يې قرابت او همدردي درلودل درې کاله پرله پسې دغه لوږه وګالل، درې کاله يې پر لوږه سر برېره د خپلو کوچنيو اولادو او معصومو ماشومانو ژړاوي چي د لوږي د لاسه به يې ژړل تحمل کولې او زغملې دا هم د مسلمانانو دپاره د صبر او مقاومت امتحان ؤ، خو مسلمانانو پر دغو تکاليفو او مشکلاتو، زحمتو او آزارو صبر وکړی او په دغه سخت امتحان کي په همت او مړانه سره کامياېه سوه.

د تعهد نامې يا مقاطعې ماتول

پوره درې کاله پر دغه حال تېرسوه ځو د بعثت د لسم کال د محرمي په مياشت کي دغه تعهدنامه او انحصار مات سوه د هغه د ماتېدلو سبب دا ؤ چي په قريشو کي ځيني کسان په دغه تعهد او انحصار راضي وه او ځيني يې ناراضه وه، نو هغه کسان چي په دغه انحصار نه وه راضي هغو د دغه تعهدنامې د ماتېدلو دپاره کوښښ وکړی، هشام بن عَمرو چي د قريشو د مشرانو ځخه ؤ او د شپې به يې په پټه ځه خواړه و بني هاشم ته ور وړل او د هغو د دغه بد حال په سبب خواشيني او پرېشانه هم ؤ نو همېشه به په دې فکر کي ؤ چي دغه د ظلم ورقه او تعهد نامه چي د قريشو له طرفه ليکل سوې ده ځنګه له منځه يوسي او دغه مقاطعه پای ته ورسيږي؟ د دې کار دپاره يې عزم وکړی چي دا مقاطعه بايد ليري او پای ته ورسيږي، نو زُهير بن أبي اميه المخزومي ته ورغلی چي د هغه مور عاتکه بنت عبدالمطلب د ابوطالب خور او د رسول الله ﷺ عمه وه.

زُهير ته يې و ويل: يا زُهَيرُ! آيا ته راضي يې چي ته خواړه خوري او اوبه ځښې او ستا د ماما ګانو دي دغه حال وي چي ته په خبر يې؟ زهير ويل: يا! نه يم راضي.

هشام ويل: هو بايد په راضي هم نه سو درې کاله کيږي چي دغه خلک په لوږه

اخته دي موږ یې د شپې او ورځې د کوچنیو ماشومانو ژړاوي اورو چې د لوږې ژاړي او بیا هم چپ یو دغه خلک زموږ قوم زموږ وینه او زموږ ځان دي.

زُهیر ویل: نو څنګه وکړم؟ قریشو دا اتفاق کړی دی.

هشام ویل: زه غواړم چې دغه وَرقه له منځه یوسم.

زُهیر ویل: زه او ته دوه نفره یو دا کار موږ په وسه نه دی پوره، بیله ما او تا څخه بل څوک هم سته چې د دغې مقاطعې مخالف وي؟

هشام ویل: یا! فقط زه او ته یو.

زُهیر ویل: دریم نفر هم را ته په کار دی.

نو هشام و مطعم بن عدي ته ورغلی و هغه ته یې د بني هاشم او بني مطلب دوستي او قرابتونه وریاد کړه او ویل: دا ښه کار نه دی چې ته په دغه ظلم کې د قریشو پر طرف یې، مطعم ویل زه یو نفر یم څه نه سم کولای.

هشام ویل: دوهم نفر مي هم درپیدا کړی دی، ویل: هغه څوک دی؟

ویل: زه یم، مطعم ویل: دریم نفر هم په کار دی، ویل: هغه مي هم پیدا کړی دی، مطعم ویل: هغه څوک دی؟ ویل: زُهیر بن أبي امیه، مطعم ویل: په دې کار کې څلورم نفر هم په کار دی.

نو هشام بن عَمرو و ابوالبختري ته ورغلی، هغه ابوالبختري چې د ابوجهل سره یې د حکیم د اوښ په بار کې وهل او تکول کړي وه، هشام پوهېدی چې ابوالبختري پر بني هاشم مهربانه دی، هغه ته یې هم هغه خبري وکړې چې مطعم ته یې کړي وې، ابوالبختري و ویل: آیا بل څوک هم سته چې په دغه کار کې زموږ مرسته وکړي؟ هشام ویل: هو! زُهیر بن أبي امیه، مطعم بن عدي او زه ستاسي سره یم، ابوالبختري و ویل: پنځم نفر ته هم ضرورت سته چې پنځه سو قوت مو زیاتیږي.

هشام و زُمعه بن الاسود بن مطلب ته ورغلی د هغه سره یې خبري وکړې د بني هاشم قرابتونه یې وریاد کړه، د هغو حقوق یې ورته بیان کړه او ویل: ته په دغه حالت راضي یې چې قوم دي د لوږې مري؟

زُمعه ویل: آیا دغه کار ته چې ته ما ور بولې بل څوک هم را سره سته؟

هشام وویل: هو! د هغه نورو ملګرو نومونه یې ورياد کړه.

زمعه وویل: هو اوس صحي ده، دغه پنځه نفره د شپې په (حجون) کې چې په مکه مکرمه کې د یوه ځای نوم دی سره یو ځای سوه او د دغې صحیفې یا تعهد نامې د ماتولو دپاره یې عهد او وعده سره وکړه.

زهير و ویل: اول هغه څوک چې د قریشو په حضور په دغه باره کې خبري کوي هغه زه یم، شپه تېره سوه په سهار کې د قریشو مشران او سردارن او نور قریش د کعبې شریفې پر شا وخوا د خپلو مجلسو په ځايو کي ناست دي چې زُهير له کوره را و وتی ښایسته او ګران قیمته لباس یې اغوستی دی پر کعبه شریفه یې طواف وکړی او بیا یې خلکو ته مخ ور واړاوه ویل: یا اهل مکه! آیا موږ خواړه خورو، کالي اغوندو او بني هاشم هلاکیږي؟ نه شئ پر خرڅیږي او نه څني رانیول کیږي، والله زه تر هغو نه کښېنم تر څو دغه ظالمه ورقه، دغه د دوستۍ قطعه کوونکې ورقه څیري نه سي، درې کاله کیږي چې دوی خواړه نه لري او وږي ګرځي، والله دا پیغور به موږ ته تر ابده پاته وي.

ابوجهل چې د حرم په یوه طرف کې ناست ؤ ولاړ سو او ویل: درواغ دي و ویل والله دغه عهدنامه نه څیرل کیږي، دا هغه عهد او اتفاق دی چې ټولو قریشو کړی دی او وعده یې کړې ده چې دا مقاطعه به تر هغو جاري وي څو مسلمانان زموږ دین ته را اوړي.

زُمعه بن الاسود ولاړ سو او ویل: والله یا ابوجهل ته ډېر درواغجن یې موږ په دې عهد نامه د هغې د لیکلو په وخت کې هم نه ؤ راضي او دا باید څیري سي.

ابوجهل وایي: والله نه څیرل کیږي. ابوالبختري ولاړ سو ویل: زُمعه رشتیا وایي موږ په دغه عهد نامه نه راضي یو او نه یې منو.

ابوجهل غواړي چې د ابوالبختري جواب و وایي چې مطعم بن عدي ولاړ سو او ویل: تاسې رشتیا وایاست او هرڅوک چې له دغه مخالفه خبري کوي هغه درواغ وایي، موږ د الله په حضور کې د دغې عهد نامې څخه او کوم څه چې پکښې لیکل سوي دي بري او بېزاره یو.

ابوجهل د ده جواب ته ځان جوړاوه چې هشام بن عَمرو ولاړ سو او د دغه قسمه څخه خبري یې وکړې، اوس نو کوم څوک چې دا حالتویني یو د پنځو په مقابل

کي دلائل وايي، ابوجهل وايي: دا عهد بايد نه سي مات او مقاطعه بايد نوره هم دوام ولري، مګر دوی پنځه دي که څه هم بل څوک د دوی پر طرف نسته خو دا پنځه منظم او د مخه يې پلان جوړ کړی دی (*پنځه منظم نفر کولای سي چي پر پنځوسو غير منظمو نفرو غالبه سي*) ابوجهل عاجزه پاته سو ويل: دا پلان په شپه کي جوړ سوی دی بيله دغه ځايه په بل ځای کي مشورې او اتفاق سوی دی.

د دغو خبرو په وخت کي ابوطالب د حرم شريف په يوه طرف کي ناست ؤ او دغه خبري اوري. ابوطالب ولي او د څه شي دپاره دلته راغلی ؤ؟ هغه خو په دې موضوعاتو نه ؤ خبر؟

د هغه د را تللو سبب بل شئ ؤ، هغه دا چه الله ﷻ خپل رسول ﷺ ته د دغه صحيفې يا ورقي په باره کي داسي معلومات ورکړل چي په هغه عهد نامه کي ټول هغه ځايونه چي په هغه کي ظلم او د صلهٔ رحمي قطعه کېدل ليکل سوي دي، هغه ټول وَينُو خوړلي دي، بېله هغو ځايو څخه چي په هغه کي د الله ﷻ نوم ليکل سوی دی، رسول الله ﷺ دغه خبر خپل اکا ابوطالب ته و وايه، ابوطالب ورته و ويل: آيا ستا رب ته په دغه خبر کړی يې؟ رسول الله ﷺ ويل: هو.

نو اوس ابوطالب د څو نفرو سره راغلی دی چي دغه خبر قريشو ته و وايي، د مخه تر دغه مناظرې او مناقشې ابوطالب ځينو قريشو ته دغه خبر و وايه: چي زما وراره دغسي او دغسي راته ويلي دي او هغه هيڅکله درواغ نه وايي، اوس تاسي وګورئ که خبره داسي وه لکه هغه چي وايي نو وېښ سئ او دغه خپل بد او ظالمانه عمل پرېږدئ په والله تر هغو به يې در تسليم نه کړو چي يو نفر مو پاته وي او که هغه خلاف ويلي وه زه به تاسي او دئ سره پرېږدم، بيا نو څه چي مو خوښه وي هغه ور سره وکړئ.

قريشو و ويل: ښه او د انصاف خبره دي وکړه، خو د مخه تر دې چي پر دغه موضوع خبري وسي هغه بله خبره شروع سوه، پسله هغه چي د هغو پنځو نفرو او ابوجهل په منځ کي هغه سوال او جواب وسو، مطعم بن عدي کعبې شريفي ته ننوتئ چي هغه عهد نامه را واخلي او څيري يې کړي، وې ليدل چي عهد نامه ټوله وَينُو خوړلې ده بېله هغه ځايه چي (بِسمِکَ اللّٰهم) يا بل هغه ځای چي د الله ﷻ نوم ليکل

سوی ؤ، هغه پرخپل حال پاته وه نوره ټوله عهد نامه نه وه! وَینُو خوړلې وه.

له دغه وخته دغه عهد او اتفاق، انحصار او بندیز مات سوه، رسول الله ﷺ او د ده ټول ملګري د شِعب أبي طالب څخه را ووتل او خپلو کوروته ولاړل.

دلته کفارو بیا د رسول الله ﷺ د نبوت د علامو څخه یوه ډېره لویه علامه ولیدل، چي هغه د عهد نامې په حال خبرېدل وه، مګر لکه څرنګه چي الله جل جلاله فرمایي:

﴿وَإِن يَرَوْاْ ءَايَةً يُعْرِضُواْ وَيَقُولُواْ سِحْرٌ مُّسْتَمِرٌّ ۝٢﴾. [قمر:۲]

ژباړه: که کفار د الٰهي قدرت یو دلیل و ویني مخ څني اړوي نه یې مني او وایي دا سحر دی.

کفارو دلته هم دغه د نبوت لوی دلیل نه و مني او نوریې هم کفر پر کفر زیات سو.

دغه مقاطعه او بندیز پسله درې کاله په دغه شکل سره پای ته ورسېدل، مګر دغه موده ډېر سخت او مشکل ژوند ؤ، درې کاله پرله پسې ټولو مسلمانانو او د دوی دوستانو یا طرفدارانو دغه لوږه او د وړو ماشومانو ژړاوي و زغملې.

مسلمانانو ولي او د څه شي دپاره دغه عذابونه او تکلیفونه قبلول؟؟؟

ډېره مهمه پوښتنه ده په معقول او منصف جواب پسي یې ته وګرځه.

د رسول الله ﷺ ژوند په دغه ډول تېرېدی، قِسم قِسم آزارونه، پرله پسې لوږي، سپکي او نا لایقي خبري، د ده ﷺ د اهل او متابعینو پرله پسې زهېرول او عذابونه ورکول، او بیا د دنیوي امورو لکه پیسې، آمریت او داسي نورو بشري خواهشاتو پېشنهادونه ورته وسوه، خو رسول الله ﷺ د دغو ټولو شیانو څخه هیڅ شي ته نه تسلیم سو او نه یې خپل دعوت پرېښاوه، دعوت کوي او پر هر قسم آزارو صبر کوي.

ابوطالب ته د قریشو آخرنی ډله

اوس چې رسول الله ﷺ د خپلو ټولو ملګرو سره د شِعَبِ أبي طالب څخه را ووتی پر هغه خپل پخواني قسم دعوت کوي، مګر قریش که څه هم بندیز او انحصار یې پای ته ورساوه خو بیا هم پر مسلمانانو هغه آزارونه او هغه دوی دي، خلک د الله جَلَّ جَلَالُهُ دلاري څخه منعه کوي او ابوطالب پر هغه ډول د خپل وراره دفاع او ساتنه کوي مګر په دغه وخت کې د ابوطالب عمر تر اتیا کلو اوښتی ؤ، دغه لوی واقعات او غمونه چې د کلو راهیسې پرله پسې پر ده تېرېدل خاصتًا دغه بندیز او انحصار ډېر ضعیفه کړی ؤ، هغه پخوانئ قوت او شدت یې نه ؤ پاته، د شِعب څخه د ده د را وتلو خومیاشتي لا نه وې تیري سوي چې ډېر سخت ناروغه سو.

دلته نو مشرکانو مشوره سره وکړه، ویل: حمزه او عمر مسلمانان سوه او د محمّد ﷺ د دین خبري په ټولو عربو او قریشو کې نشر سوې که موږ د ابوطالب تر وفات وروسته د هغه وراره ته کوم ضرر او تاوان ور ورسوو ټول عرب به موږ ته پیغور را کوي چې اکا یې ژوندئ ؤ دوی څه نه سوای په کولای او اوس چې اکا یې وفات سو او هغه یې تنها ولیدی نو یې پر را واچول، اوس قریش غواړي چې د ابوطالب په حضور د رسول الله ﷺ سره خبري وکړي او څه هغه شیان ور سره و مني چې تر دې د مخه یې نه ورسره منل، نو د قریشو یوه ډله ابوطالب ته ورغله چې دا د قریشو آخرنی ډله ده چې ابوطالب ته ورځي او د ده د وراره په باره کې خبري ورسره کوي.

د قریشو ټول اشراف او مشران چې عُتبه بن ربیعه، شیبه بن ربیعه، ابوجهل بن هشام، اُمَیه بن خلف، ابوسفیان بن حرب او نور پکښې وه، ټوله سره پنځه ویشت نفره ابوطالب ته ورغله او ویل: یا ابا طالب! ته په هغه خپل مقام او درجه پوهېږې چې په موږ کې یې لرې او تا ته اوس دغه ناروغي پېښه ده، موږ پر دې بېرېږو چې ته به زموږ له منځه ولاړ سې او په دې هم خبر یې چې زموږ او ستا د وراره په منځ کې اختلاف سته، نو اوس دي وراره را وغواړه زموږ له طرفه څه ده ته ورکړه او د ده له طرفه څه موږ ته راکړه، موږ به د ده څخه منعه سو او دئ به زموږ څخه منعه سي، موږ او زموږ دین دي

سره پرېږدي او موږ به دئ او د ده دین سره پرېږدو، ابوطالب و رسول الله ﷺ ته نفر ورولېږی او هغه هم راغلی، ابوطالب ورته و ویل: اې وراره! دغه نفر ستا د قوم اشراف دي سره یو ځای سوي دي غواړي چې څه درکړي او څه در څخه واخلي او بیا یې هغه نوري خبري ورته وکړې کومي چې قریشو ابوطالب ته کړي وې چې موږ به په ده کار نه لرو او دئ دي په موږ کار نه لري.

رسول الله ﷺ قریشو ته مخ ور واړاوه او ورته ویې ویل: څه فکر کوی؟ که زه یوه خبره دروښیم او تاسي هغه خبره وکړی په هغه سره به د عربو پاچهان وګرځی او عجم به سر درته کښته کړي.

په بل روایت کې راغلي دي چې خپل اکا ابوطالب ته یې و ویل: اې اکا! دوی ویوه داسي کار ته نه را بولې چې هغه د دوی دپاره خیر او بهتر وي؟ ابوطالب و ویل: څه شي ته یې را بولې؟ویل: زه یې یوې خبري ته را بولم چې د هغې په ویلو سره به عرب سر ور ته کښته کړي او د عجمو به مالکان وګرځي، قریشو چې دا خبره واورېدل چپ سوه او په حیرت کي سوه، نه پوهیږي چې څنګه د دغي یوې جملې د ویلو څخه چې هغه هم دومره فایده ولري انکار وکړي، وروسته ابوجهل و ویل: دا یوه خبره څه شي ده؟ موږ به دي لس خبري ومنو، رسول الله ﷺ و فرمایل: فقط دغه یوه کلمه و وایاست (لا إلٰه إلاّ الله) او هغه چې تاسي یې عبادت کوی هغه پرېږدی، قریشو لاسونه سره وټکول او وې ویل: یا محمّد! ته غواړې چې دغه آلهه یو إله وګرځوې؟ ستا کارونه عجب دي، بیا نو ځینو و ځینو نورو ته و ویل: والله دا سړئ د هغو شیانو څخه چې تاسي یې غواړی هیڅ نه درکوي در ولاړسی او د خپلو پلرو دین مو ټینګ کړی، تر څو چې الله ستاسي او د ده په منځ کي فیصله کوي او بیا نو قریش ولاړل.

د دغو کسانو په باره کي د سورة ص دغه آیاتونه نازل سوه چې رب ﷻ فرمایي:

﴿وَعَجِبُوٓاْ أَن جَآءَهُم مُّنذِرٞ مِّنۡهُمۡۖ وَقَالَ ٱلۡكَٰفِرُونَ هَٰذَا سَٰحِرٞ كَذَّابٌ ۝٤﴾.

ژباړه: او کفار د دې څخه تعجب کوي چې دوی ته بېروونکی نبي د دوی له قومه راغلی دی او دغه کافران وایي چې دغه بېروونکی نبي ساحر، درواغجن دی.

﴿أَجَعَلَ ٱلْآلِهَةَ إِلَٰهًا وَٰحِدًا ۖ إِنَّ هَٰذَا لَشَىْءٌ عُجَابٌ ۝٥﴾.

آیا ده دغه (۳٦٠) معبودان یو إله ګرځولی دی؟ دغه چي دئ وایي: دغه ډیر معبودان پریږدی او د یوه الله عبادت کوی یو ډیر عجب شئ یا کار دی چي مثل نه لري.

﴿وَٱنطَلَقَ ٱلْمَلَأُ مِنْهُمْ أَنِ ٱمْشُوا۟ وَٱصْبِرُوا۟ عَلَىٰٓ ءَالِهَتِكُمْ ۖ إِنَّ هَٰذَا لَشَىْءٌ يُرَادُ ۝٦﴾

او د دوی مشران په تلوار سره له دغه مجلسه څخه ولاړل چي یوه او بل ته یې سره ویل: درځی درځی، د دې ځایه ولاړېږی او د خپلو معبودانو پر عبادت صبر وکړی (ټینګ اوسی) بېشکه چي دغه شئ یعني: توحید خامخا یو شئ دی چي زموږ څخه یې إراده سوې ده، یعني: دئ غواړي چي د توحید په نامه سره موږ ټول د ځان تابع کړي.

﴿مَا سَمِعْنَا بِهَٰذَا فِى ٱلْمِلَّةِ ٱلْآخِرَةِ إِنْ هَٰذَآ إِلَّا ٱخْتِلَٰقٌ ۝٧﴾.

دغه توحید او وحدانیت په وروستني (عیسوي) دین کي موږ نه دی اورېدلی، دغه توحید له خپله ځانه جوړ سوي درواغ دي او وروستني نور آیاتونه هم په دغه باره کي نازل سوي دي.

عَامُ الحُزنِ - یا د غم کال

رسول الله ﷺ بیا هم د هغو آزارو اوتکالیفو سره سره توحید او الٰهي دین ته دعوت کوي ترڅو چي دوې لویې او ډیري مهمې واقعې پېښې سوې، داسي واقعې چي پر دعوت او د رسول الله ﷺ پر ژوند یې ډیر تاثیر وکړی.

لومړئ: د رسول الله ﷺ د مهربانه، خواخوږي او حمایه کوونکي اکا ابوطالب وفات.

دوهم: د رسول الله ﷺ د مهربانه او غم شریکي زوجې حضرت خدیجې رضي الله عنها وفات، چي اوس به دغه دوې واقعې په تفصیل سره درته بیان سي.

د ابوطالب ناروغي نوره هم شدیده سوه ترڅو چي د وفات ورځ یې را ورسېدل، د ابوطالب وفات د بعثت د لسم کال د رجب په میاشت کي وُ او شپږ میاشتي وروسته ترهغه وفات سو چي د قریشو له طرفه بندیز او انحصار پای ته ورسېدی او څوک وایي: د دغه کال د رمضان په میاشت کي وفات سو، هغه ابوطالب وفات سو چي د قریشو

د آزارو او تکالیفو څخه د رسول الله ﷺ ساتونکی او حمایه کوونکی ؤ، رسول الله ﷺ د ده په وفات ډیر غمجن او تراندازې زیات خواشینی سو، ځکه ابوطالب هغه اکا ؤ چي رسول الله ﷺ یې کوچنۍ لوی کړی ؤ او رسول الله ﷺ ته د عبدالمطلب تر وفات وروسته د پلار په درجه کي ؤ، د رسول الله ﷺ عمر اته کاله ؤ چي تربیه یې د ابوطالب پرغاړه سوه، سره د دې چي ابوطالب ایمان نه راوړی خو بیا هم د رسول الله ﷺ لوی مرسته کوونکی او حمایه کوونکی ؤ، موږ ولیدل چي د مقاطعې په وخت کي یې څومره مرسته او فدا کاري وکړه، که نه یوازي مسلمانانو ته د دې مشکل سره مقابله کول ډیره سخته تمامېده، که څه هم ابوطالب د رسول الله ﷺ پر دین نه ؤ مګر بیا هم د خپل وراره د مرستي او قوت عُمده مرکز دئ ؤ، کله چي ابوطالب ته مرګ حاضر سو او د زکندن په حالت کي ؤ رسول الله ﷺ ورته ناست ؤ، ابوجهل ته خبر ورغلی چي ابوطالب د مرګ په حالت کي دی نو دئ او عبدالله بن أبي امیه په تلوار ورغله د ورتګ اجازه یې وغوښتل، اجازه ورکول سوه، په ابوطالب کي روح پاته دی رسول الله ﷺ ورته ناست دی او ورته وایي اې اکا د (لا إله إلا الله) کلمه و وایه، فقط یوه کلمه! کولای سم چي د دغي کلمې په سبب د قیامت په ورځ ستا شفاعت وکړم.

ابوجهل ویل: یا ابا طالب! د عبدالمطلب له دینه اوړې؟ که دي دغه کلمه و ویل ستا اولادې ته به تر ابده پېغور ورکول کیږي، ابوجهل شیطان همېشه د اسلام مخ نیوی کوي او نه غواړي چي څوک مسلمان سي، رسول الله ﷺ کوښښ کاوه چي ابوطالب ایمان را وړي او ابوجهل پرله پسې منعه کاوه، ابوطالب متردِد او په شک کي دی چي د توحید کلمه و وایي که یا؟ خو ابوجهل او عبدالله بن أبي امیه ورته جوړېدلي دي ترڅو د ابوطالب آخري خبره دا سوه چي ویل: علی ملة عبدالمطلب، یعني: د عبدالمطلب پر دین یم او وفات سو، ایمان یې نه را وړی او په دغه بیا د رسول الله ﷺ غم نور هم ډېر سو ځکه اکا یې ایمان ته نژدې سوی ؤ مګر مسلمان نه سو، حال دا چي دئ تر ټولو خلکو ورسول الله ﷺ ته نژدې دوست ؤ او تر هر چا یې د رسول الله ﷺ دفاع زیاته کړې وه، بیا نو رسول الله ﷺ و فرمایل: ترڅو چي منعه سوی نه یم د مغفرت طلب به درته کوم، یعني: که مي الله ﷻ منعه نه کړي زه به ستا

دپاره عفوه او بخښنه غواړم، د دغه موضوع په باره کي الله ﷻ فرمايي:

﴿ مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ أَن يَسْتَغْفِرُوا۟ لِلْمُشْرِكِينَ وَلَوْ كَانُوٓا۟ أُو۟لِى قُرْبَىٰ مِنۢ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُمْ أَصْحَـٰبُ ٱلْجَحِيمِ ﴿١١٣﴾ ﴾.[التوبه: ١١٣]

يعني: نبي او هغو کسانو ته چي ايمان يې راوړی دی نه ښايي او نه لائق دي چي د مشرکانو دپاره مغفرت و غواړي که څه هم دغه مشرکان د دوی سره خپلوي ولري (دا کار څه وخت نه دی ورته روا؟) وروسته تر هغه چي دوی ته ښکاره سي چي بې شکه دوی د دوږخ اهل دي (يعني پر کفر مړه سي).

ورونو! کله چي مومنانو خپل ځانونه او مالونه پر الله ﷻ خرڅ کړي دي، نو دا کار هم ورسره حتمي او ضروري دی چي خپل ځانونه بل د هر چا څخه را تول کړي او يوازي يې خپل رب ﷻ ته وسپاري د (أعداء الله) سره يعني: د هغه چا سره چي د الله ﷻ سره د هغو دښمني او دوږخي توب معلوم سوی وي خپله د دوستيو او مهربانيو سلسله وشکوي، که څه هم دغه د الله دښمنان د ده مور او خور، پلار او بادار، نيکه او انا، اکا او ترُبر او نور خاص خپلوان وي، ځکه هر هغه څوک چي د الله دښمن او له خپله ربه سرکښه وي هيڅکله د مومن دوست او خپل کېدلای نه سي، نو د هر هغه چا په باره کي چي داسي معلومات حاصل سي چي په يقيني ډول سره دوږخي دی د دوی دپاره د بخښني او مغفرت غوښتنه منعه ده.

اوس نو دغه د کفر او دوږخي توب معلومات که په وحيو سره وي، يا هغه څوک په ښکاره سره پر کفر او شرک مړ سي د دوی دپاره د بخښني او مغفرت غوښتنه منعه ده.

او بيا هم د دغه موضوع په باره کي د الله ﷻ دا قول نازل سو چي فرمايي:

﴿ إِنَّكَ لَا تَهْدِى مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَـٰكِنَّ ٱللَّهَ يَهْدِى مَن يَشَآءُ ۚ وَهُوَ أَعْلَمُ بِٱلْمُهْتَدِينَ ﴿٥٦﴾ [القصص: ٥٦]

يعني: يا محمّد! ﷺ بېشکه ته هغه څوک پر سمه لار نه سې برابرولای چي ستا خوښ وي، بلکه الله ﷻ وهغه چا ته سمه لار ښيي چي د هغه د هدايت إراده و فرمايي.

خاصه خبرتیا، یاتنبیه

د رسول الله ﷺ د والدینو په باره کې د اسلامي علماوو اقوال ډېر فرق سره لري، ځینو د دې دپاره چې د دوی ایمان او نجات ثابت کړي خاصي رسالې لیکلي دي او ځینو د حدیثو شرحه کوونکو محدثانه او متکلّمانه بحثونه کړي دي، خو د احتیاط او سلامتۍ ښه او غوره لار دا ده: چې په دغه مسئله کې څوک چپ پاته سي او په داسي دقیقو بحثو کې د ځېرنو څخه ځان وساتي، د داسي مسائلو حقیقت یوازي الله جل جلاله ته معلوم دی او هغه عادل رب په ښه ډول سره د ټولو موضوعاتو فیصله کوونکی دی.

د ابوطالب د ایمان په متعلق دغه لاندني معلومات په صحي احادیثو کې راغلي دي، امام بخاري د أبي سعید الخدري رضي الله عنه څخه روایت کوي چې وایي:

یو وخت د رسول الله ﷺ اکا ابوطالب د ده ﷺ په حضور کې یاد کړل سو، رسول الله ﷺ و فرمایل: ښایي ده ته د قیامت په ورځ زما شفاعت دا نفعه ورسوي چې د اور په ځنډه کې به وي، چې اور به یې تر بجلکو پوري رسیږي.

بیا هم په صحي حدیث کې راغلي دي چې حضرت عبّاس بن عبدالمطلب رضي الله عنه و رسول الله ﷺ ته و ویل: اکا ته به دې څه فایده ورسیږي؟ هغه ستا ساتنه کول او ستا په سبب په قهرکېدی (مقصد یې ابوطالب ؤ) رسول الله ﷺ و فرمایل: هغه د اور په ځنډه کې دی، که زه نه وای د اور په هغه کښته طبقه کې به وای.

خو بیا هم په تکرار سره وایم: زیات تر دغه د ابوطالب پر کفر او ایمان بحث کول غیرِ ضروري موضوع ده، ښه به دا وي چې د داسي غیر ضروري او خطراتو ډکو موضوعاتو په باره کې څوک چپ پاته سي چې د کتي پر ځای تاوان ورته پېښ نه سي، ابوطالب هغه څوک ؤ چې د اسلامي دعوت او رسول الله ﷺ دپاره مظبوطه قلا وه، اسلام او مسلمانان یې د قریشو د مشرانو او ببباکانو د تعارض څخه ساتلي وه.

ابوطالب خپل ټول قوت او شرف د دې دپاره استعمالول چې رسول الله ﷺ او د ده ملګري د مشرک قریشو د شر او آزارو څخه وساتي.

د حضرتِ خدیجه رضي الله عنها وفات

د ابوطالب تر وفات دوې میاشتې یا په بل روایت درې ورځې وروسته اُم المؤمنین حضرت خدیجةُ الکُبری رضي الله عنها وفات سوه.

د دې د وفات په تاریخ کې دوه قوله دي، ځوک وايي د ابوطالب تر وفات دوې میاشتې وروسته وفات سوه او ځوک وايي درې ورځې وروسته وفات سوه، د دې رضي الله عنها وفات د بعثت د لسم کال د روژې په میاشت کې ؤ او په دغه وخت کې د دې رضي الله عنها عمر (٦٥) کاله ؤ او د رسول الله ﷺ عمر(٥٠) کاله ؤ، خدیجه رضي الله عنها د رسول الله ﷺ مهربانه او غم شریکه زوجه، د الله عزوجل د لویو نعمتو څخه یو نعمت ؤ چې رسول الله ﷺ ته یې ورکړې وه.

دا هغه زوجه وه چې تر هر چا و رسول الله ﷺ ته ډېره نژدې او قریبه وه، دا وه چې د رسول الله ﷺ د اولادو مور او روزونکې وه او پنځه ویشت کاله یې د رسول الله ﷺ سره ګډ ژوند وکړی، د ده ﷺ د پرېشانیو او خوابدیو په وخت کې به پر ده ﷺ مهربانه وه، د ده د رسالت په دعوت او تبلیغ کې یې د ده مرسته او کومک کاوه، د ده د تکالیفو په وخت کې د ده خواخوږې وه، دا اول هغه ځوک وه چې ایمان او اسلام یې قبول کړي وه، دا وه چې د نبوت د اولې لحظې څخه یې د رسول الله ﷺ مرسته کول او د جهاد په ترخو ورځو کې یې اشتراک ور سره کاوه، کله چې رسول الله ﷺ ته وحيِ نازلې سوې د دنیا ټول کارونه یې پرېښوول او ځان یې یوازې او یوازې د دعوت دپاره فارغه کړی او دا کار هم د اُم المؤمنین خدیجةُ الکبری رضي الله عنها په مرسته سره وسو، دا وه چې ورته ویل به یې: د ژوند مصاریف دې زما له مال او پیسو څخه پوره کوه، ته خپل ځان یوازې او یوازې دعوت ته فارغه کړه، دا وه چې خپل مال یې په دغه لار کې مصرفاوه، رسول الله ﷺ ته به یې ویل: د مال په باره کې هیڅ فکر مه کوه او د ده ﷺ مصرف هم د خدیجې رضي الله عنها د ماله څخه ؤ.

مسلمانه او صالحه ښځه یا زوجه دغسې وي چې خپل خاوند د الله عزوجل لارې ته فارغه کوي حتّٰی مصرف یې هم پرخپله ذمه اخلي، داسې نه لکه د نن ورځې ځینې

ښځې چې خاوند يې د خير په کار يا په مسجد کې لږ وخنډيږي د دې سترګې ورته کږې او له قهره ورته ډکه وي، حضرت خديجهؓ خپل ګران او محبوب خاوند د الله ﷻ عبادت او دعوت ته فارغه کاوه، خپل مال او پيسې يې هم په دغه لار کې مصرفولې، د دعوت د وخت ترخه تکاليف او آزارونه يې هم په ورين تندي ور سره وړل، رسول اللهﷺ فرمايي:

« آمَنَتْ بِيْ حِيْنَ كَفَرَ بِيَ النَّاسُ»

کله چې خلکو زما څخه، يا زما پر نبوت انکار کاوه دې ايمان راباندي را وړی.

« وَصَدَقَتْنِيْ حِيْنَ كَذَبَنِيَ النّاسُ »

او هغه وخت يې زما تصديق وکړی چې خلکو درواغجن بللم.

« وأَشْرَكَتْنِيْ فِي مَالِهَا حِيْنَ حَرَمَنِيَ النّاسُ »

او د دې په مال کې يې هغه وخت ګډ او شريک کړم چې خلکو محرومه کړم، يعني: خلکو څه نه را کول.

« وَ رَزَقَنِيَ اللهُ وَلَدَهَا وَ حَرَمَ وَلَد غَيرِهَا »

او الله ﷻ د دې څخه اولادونه را کړل، نه د نورو ازواجو څخه.

په هغه حديث شريف کې چې امام بخاري يې د ابو هريرهؓ څخه روايتوي وايي چې جبريل عليه السلام و رسول اللهﷺ ته راغلی او ورته وېې ويل: يا رسولَ الله! دغه اوس خديجه تا ته را رهي ده او يو لوښی ور سره دی چې په هغه کې خواړه يا د څښلو شئ دی، کله چې درته راغله د دې د رب له طرفه سلام پر و وايه او په جنت کې په يوه قصر سره زېرې ورکړه، داسي قصر چې د لؤلؤ د ملغلري څخه جوړ سوی وي او هلته به نه غالمغال، شخول او نه ښور ماښور وي او نه به ستړيا وي، د دغه حديث شريف په سبب دا ؓ يقينًا د اهلِ جنت څخه ده او د هغو کسانو څخه ده چې په جنت سره زېرې ورکول سوي دي.

دغه دوې غمجني حادثې د څو ورځو په جريان کې پر له پسې پېښې سوې چې د رسول اللهﷺ په زړه کې يې د غم او درد مشاعر وښورول او تر دغه وروسته پر دهﷺ

د ده د قوم له طرفه تکاليف او آزارونه پرله پسې سوه، د ابوطالب تر وفات وروسته قريشو پر ده ﷺ جرئت پيدا کړی او دئ ﷺ به يې په ښکاره سره آزاراوه او بد به يې ورته ويل، د دغو پيښو په سبب د رسول الله ﷺ پر غمو نور غمونه هم زيات سوه تر څو چې د قريشو د ايمان را وړلو څخه نا اميده سو.

ابن اسحاق په خپل سيرت کې وايي: کله چې د رسول الله ﷺ اکا ابوطالب وفات سو قريشو و رسول الله ﷺ ته هغه آزارونه ور رسول چې د ابوطالب په ژوند کې هيچا د هغه آزار فکر هم نه سوای کولای، حتّی د قريشو لچکانو او بې باکانو تعارضونه پر کول، رسول الله ﷺ چې به پر لار رهي ؤ دغو لچکانو به يې پر سر خاوري ور پاشلې، يوه ورځ يې يو چا پر سر خاوري ور وپاشلې رسول الله ﷺ خپل کور ته ننوتی او هغه خاوري يې پر سر پرتې وې، د لونو څخه يې يوه ور ولاړه سوه د رسول الله ﷺ سر يې ور پرېولی او ژړل يې چې دا څه حال دی، رسول الله ﷺ ورته وويل: لوري! مه ژاړه الله جل جلاله ستا پلار د خلکو څخه ساتي.

او رسول الله ﷺ به ويل: د قريشو څخه ما ته داسي تکليف نه دی را رسېدلی چې زه دي په ناراضه يم تر څو چې ابوطالب وفاتېدی، يعني: د ابوطالب تر وفات د مخه ټول آزارونه او تکاليف عادي وه، خو واقعي آزارونه د ابوطالب تر وفات وروسته شروع سوه، څرنګه چې په دغه کال کې پر رسول الله ﷺ دغه غمونه او دردونه، آزارونه او تکاليف پرله پسې ورتله نو رسول الله ﷺ دغه کال د (عامُ الحُزْن) په نامه سره وباله، يعني: د غم کال.

او دغه کال د سيرت او تاريخ په کتابو کې په دغه نامه سره مشهوره سو.

دلته يوې تنبېه او خبرتيا ته ضرورت سته هغه دا چې: ځيني خلک به داسي فکر کوي: چې رسول الله ﷺ دغه کال د عام الحزن په نامه سره وباله د هغه علت فقط دا دی چې په دغه کال کې د رسول الله ﷺ اکا ابوطالب او زوجه حضرت خديجه رضي الله عنها وفات سوه او ډير خلک ښايي د دې دپاره چې پر خپلو مړه سوو اقرباوو د اوردې مودې دپاره غم وکړي دغه خبره دليل وګرځوي، خو په حقيقت کې دا لويه خطاء ده، رسول الله ﷺ يوازي د خپل اکا او خپلي زوجې فراق او نيستي والي

دومره شدید نه ؤ غمجن کړی چې دغه کال دي د (عامُ الحُزن) په نامه سره وبولي. بلکه د دې نامه سبب هغه حالات وه چې د دوی د وفات په سبب پېښ سوه، هغه دا چه د اسلامي دعوت ډیري دروازې د دهﷺ پر مخ وتړل سوې، د ابوطالب ساتني او حمایې د اسلامي دعوت دپاره ډیري دروازې خلاصي کړي وي او همدارنګه د اسلامي لاربښوونو او تعلیم دپاره ډیري لاري موجودې وې رسول اللهﷺ د خپل اکا په وجود کي د هغه کار دپاره چې خپل رب په امر کړی ؤ ځیني کامیابۍ لیدلې، مګر د ابوطالب تر وفات وروسته دغه لاري او دروازې وتړل سوې، رسول اللهﷺ چې به د تبلیغ دپاره هرڅه کوښښ وکړی او هر چیري چې به ولاړی د ده پر مخ لاري بندي وې، نه چا د دهﷺ دعوت ته غوږ نیوی او نه چا اسلام قبلاوه. بلکه ټولو خلکو یا ملنډي په وهلې یا یې آزار ورکاوه، رسول اللهﷺ دغه کار ډیر غمجن کړی ؤ چې هَغه وظیفه یې نه کړه آداء کومه چې اللهﷻ په مکلف کړی دی، نو له دغه سببه دغه کال ته (عامُ الحُزن) وویل سو.

دا صحابِ کرامو
د دومره صبر او ثباتَ سبب څه ‌ئي ؤ؟

د دغو آزارو او تکالیفو تر اورېدلو وروسته عاقل او هوښیارو خلکو ته دا سوال او پوښتنه پیدا کیږي چې د دغو آزارو په مقابل کي د مسلمانانو د دغه صبر او ثبات، د دغه تحمّل او مقاومت چې عقلونه ورته حیرانیږي سبب او باعث څه شي ؤ؟

مسلمانان څه شي د مقاومت دغي لوړي درجې ته و رسول؟ څنګه یې پر دغو آزارو او تکالیفو چې په اورېدلو سره یې وربښتان شځیږي او زړونه ریږدي صبر کاوه؟

د دغسي پوښتنو او سوالو په جواب کي غواړم چې لږ څه هغو عواملو او اسبابو ته اشاره وکړم چې انسان ته د دغه صبر او ثبات، زغم او مقاومت قدرت ورکوي.

۱ - د دغه ثبات او صبر دپاره اول او تر هر څه د مخه عُمده او اساسي سبب: پر یوه اللهﷻ ایمان دی او په حقه سره د دغه الله پیژندل دي، ټینګ ایمان چې په زړه نوزي د غرو پر ډول ثبات او دروندوالی لري، د ټینګ ایمان او محکمه یقین پر خاوند

چي د دنیا تکالیف هر څومره ډیر لوی او سخت سي، هغه څوک دغه ټول مشاکل د خپل ایمان په مقابل کي داسي ویني لکه د نړوونکي سېل پر سر خاشې، هغه سېل چي لوی بندونه او لوړي قلاوي نړوي، د دغسي ایمان خاوند د خپل ایمان په خوږ واله کي، د خپل یقین په روښنایي کي، دغه دنیوي زحمتونه او تکلیفونه نه حسوي او نه يې پروا په کیږي، د دغه ذکر سوي اصلي او یواځني سببه څخه چي صادقه ایمان دی څو نور فرعي سببونه هم پیدا کیږي چي دغه ثبات او صبر نور هم تقویه کوي.

۲ – داسي قائد او قیادت چي زړونه و هغه ته میلان لري.

رسول الله ﷺ چي د اسلامي امت نه بلکه د ټول بشریت قائد اعلیٰ ؤ داسي ښایسته خویونه، د ځان پوره والی او ښه اخلاق يې درلودل چي زړونه ور جذبېدل او ځانونه تر قربانېدل، د کمال او پوره والي هغه خویونه پکښي موجود وه چي هیڅ بشر ته نه دي ورکول سوي، د شرف، خیر، فضیلت، عفت، امانت، صدق او ټول د خیر اوصاف داسي او دومره پکښي موجود وه چي دښمنانو يې په هغو کي شک نه درلودی، دوستان او ملګري خو يې څه کوې، د ده ﷺ د خولې څخه هیڅ داسي جمله او کلمه نه را وتل چي د ټولو به د هغې پر رشتیا والي یقین نه ؤ، تاسي راسی چي د نمونې پر قسم د دښمنانو حالت و وینو او د هغو څه خبري واورو، چي څومره يې د رسول الله ﷺ پر رشتیا ویلو اعتماد او باور درلودی.

د قریشو د کفارو د مشرانو څخه درې نفره د شپې په پټه ورتله او د رسول الله ﷺ دکور د دېواله ترشا به يې د ده ﷺ قرآن ویلو ته غوږ نیوی او یو په بل نه وه خبر، د دغو درو نفرو څخه یو هم ابوجهل ؤ.

ترڅو چي دغه درې نفره په خپل منځ کي سره رسوا سوه، نو یوه نفر د ابوجهله څخه پوښتنه وکړه او ویل: د دغه په باره کي چي د محمّد ﷺ څخه دي واورېدل څه وایې؟ ده و ویل: څه مي واورېدل؟ موږ بني مخزوم *(چي د ابوجهل قوم او د قریشو یو ښاخ دی)* او د عبد مناف اولادې د شرف په حاصلولو کي سیالي سره کول، که دوی خلکو ته خواړه ورکول موږ هم خلکو ته خواړه ورکول، که دوی د خلکو سره کومکونه کول موږ هم کول، که دوی خلکو ته مالونه ورکول موږ هم ورکول،

ترخو چي لکه هغه د مسابقې دوه آسان سره برابر او مساوي ؤ، خو دوی و ويل: په موږ کي نبي سته چي له آسمانه وحيِ ورته راځي او موږ دغه ځای ته نه سو رسېدلای. نو په والله هيڅکله به نه ايمان پر را وړم او نه به يې تصديق وکړم.

تاسي پوه سواست چي قريشو د قوميت او تربُرګلوی له ضده ايمان نه را وړی، که نه د رسول الله ﷺ په صداقت او رشتيا ويلو کي يې شک نه درلودی، ابوجهل به و رسول الله ﷺ ته ويل: يا محمّد! موږ تا درواغجن نه بولو مګر هغه شيان درواغ بولو چي تا را وړي دي، په دغه باره کي د الله ﷻ دغه قول نازل سو چي فرمايي:

﴿فَإِنَّهُمْ لَا يُكَذِّبُونَكَ وَلَٰكِنَّ الظَّالِمِينَ بِآيَاتِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ ﴿٣٣﴾﴾. [الأنعام/٣٣]

يعني: دوی ستا تکذيب نه کوي، مګر دغه ظالمان د الله ﷻ د آياتو څخه انکار کوي.

يوه ورځ کفارو و رسول الله ﷺ ته د طواف کولو په وخت کي څو ځله بد و ويل خو په آخري ځل يا شوط کي رسول الله ﷺ ورته و ويل: «يا معشرَ القريش! جئتكم بالذّبح » اې د قريشو ډلي ستاسي د حلالولو دپاره راغلی يم، د دغه خبري د بيري څخه هغه څوک چي ډير يې دښمن ؤ په زاريو يې شروع وکړه، دا ولي؟ ځکه رسول الله ﷺ صادق الأمين ؤ، د کفارو او دښمنانو يې د ده پر هره خبره يقين ؤ.

کله چي رسول الله ﷺ پر سجده ؤ او کفارو د ده ﷺ پر سر هغه د اوښ د نس شيان ورکښېښوول او بيا يې دومره او داسي خندل چي ځانونه يې نه سوای ټينګولای، خو رسول الله ﷺ چي يوه ښرا ورته وکړه، يوازي دا نه چي د کفارو خندا ورکه سوه، بلکه پر ټولو غم او پرېشاني ښکاره سوه او دا يې يقين سو چي دوی هلاکيږي او بيا هلاک هم سوه.

رسول الله ﷺ و عُتَيبه بن أبي لهب ته ښرا وکړه، د هغه همېشه دا يقين ؤ چي د رسول الله ﷺ د ښرا مطابق شئ به راته پېښيږي او کله چي يې په شام کي زمرئ وليدی نو يې و ويل: والله محمّد مړکړم او دئ په مکه کي دی.

اُبئ بن خلف چي رسول الله ﷺ ته به يې په وژلو سره وعده ورکول او ورته ويل به يې چي زه دي وژنم، يوه ورځ رسول الله ﷺ ورته و ويل: بلکه زه تا وژنم

إن شاء الله، کله چي اُبیٔ د اُحُد په ورځ ډیر لږ زخمي سو، زموږ په اصطلاح (وګړل سو) اُبیٔ و ویل: محمّد ما ته په مکه کي ویلي وه: زه دي وژنم، والله که پر ما نا ړي هم توف کړي مړ به مي کړي.

(دغه قصه به د اُحُد په غزاء کي په تفصیل سره واوری إن شاء الله تعالٰی)

سعد بن معاذ رضي الله عنه مکې مکرمې ته راغلی ؤ او امیه بن خلف چي د سعد رضي الله عنه پخوانئ آشنای وو هغه ته یې و ویل: ما د رسو ل الله ﷺ ځخه واورېدل چي ویل یې: مسلمانان ستا وژونکي دي، امیه بن خلف ډیر وبېرېدی او د ځان سره یې دا عهد وکړی چي هیڅکله به د مکې ځخه نه وزم، خوکله چي ابوجهل د بدر په ورځ ورته راغلی او ویل: ځان تیار کړه چي جنګ ته ځو نو ده په مکه مکرمه کي هغه تر ټولو ښه اوښ رانیوی، دا د دې دپاره چي پر هغه وتښتي، ښځي یې ورته و ویل: یا ابا صفوان هغه خبره دي هېره سوه چي یثرِبي آشنای دي یعني (سعد بن معاذ) درته وکړه؟ امیه بن خلف و ویل یا والله نه مي ده هېره، زه نه غواړم چي د دوی سره ووزم.

دا د رسول الله ﷺ د دښمنانو او منکرانو حال ؤ، مګر ملګري او اصحاب یې؟ و هغو ته داسي ؤ لکه روح په بدن کي، د هغو په زړو او سترګو کي یې ځای نیولی ؤ، هغه صادقه محبت و ده ﷺ ته داسي ور پوري وهل لکه اوبه چي د لوړي ځخه کښتي ته پوري وهل کیږي او زړونه یې ده ﷺ ته داسي ورکښېدل لکه اوسپنه چي مغناطیس، یا آهن رُبا ته ورکشیږي، د دغه حُب او محبت ښکاره اثر دا ؤ چي اصحابِ کرام په دې راضي وه چي د دوی غاړي و وهل سي او د رسول الله ﷺ دي یو نوک نه ګوږل کیږي او نه دي یو زوز په جګیږي، د مثال پرقسم دغه یوه قصه واوری:

یوه ورځ مشرکان پر رسول الله ﷺ را ټول سوه یوه د یوې خوا او بل د بلي خوا په سکانو او چپلاخو واهه، په دغه وخت کي یوه نفر ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه ته ورناري کړه چي هله ملګري ته دي ځان ورسوه!

ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه هم په تلوار سره هلته ورغلی یو یوه طرف ته پوري وهي او بل بل طرف ته خوَځان یې رسول الله ﷺ ته ورساوه، مشرکانو رسول الله ﷺ پرېښاوه

او پر ابوبکرالصدّیقؓ یې را واچول، ابوبکر الصدّیقؓ دکفارو له طرفه ډېر سخت و وهل سو، خلک پکښې غورځېدل، عتبه بن ربیعه ور نژدې سو د ابوبکر پرڅیکر کښېنستی او خپله چوټه یې ورته ونیول پر مخ مخ یې په وهي، مخ یې تر داسي اندازې و پړسېدی چي پزه یې په مخ کي نه معلومېدل (د هغه وخت چوټي وې د مېخوډکي او هره یوه یې دوه کیلووه) ترڅو چي ابوبکرؓ بېهوښه او بې سده پروت ؤ، بیا نو بنو تیم چي د ابوبکرؓ قبیله وه، ابوبکرؓ یې په یوه پټو کي واخیستی او د دهؓ کور ته یې یو وړی او د ده په مرګ کي چا شک نه درلودی، خو دهؓ د ورځي په آخر کي خبري وکړې او اوله خبره یې دا وه: رسول الله ﷺ څنګه دی؟ حاضرو کسانو خبره واړول او بیا د دهؓ مور ته چي أم الخیر ورته ویل کېده ور ولاړ سوه ویل: د خوړلو یا څښلو یو شئ ورکړه، مور چي یې ور ته راغله او ور سره یوازي سوه ابوبکرالصدّیقؓ دغه وایې: رسول الله ﷺ څنګه دی او څه یې وکړه؟

موریې و ویل: والله ستا په صاحب او ملګري نه یم خبره، ابوبکرؓ و ویل: و أم جمیل بنت الخطاب ته ورسه او د رسول الله ﷺ د حال پوښتنه څني وکړه، د ابوبکرؓ مور أم جمیل ته ورغله او ویل: ابوبکر د محمّد بن عبدالله د حال پوښتنه در څخه کوي، أم جمیل و ویل: نه ابوبکر پیژنم نه محمّد بن عبدالله او که دي خوښه وي چي ستا زوی ته در سره ولاړه سم ولاړه به سم، ویل: هو راځه، أم جمیل (چي فاطمه بنت الخطاب ؤ د عمرؓ خور ده او د اسلام قصه یې د مخه تېره سوه) د ابوبکرؓ د مور سره ابوبکرؓ ته ورغله، وې لیدل چي ابوبکرؓ ټپي او زخمي پروت دی، دا ور نژدې سوه او په چغو سره یې ناري کړه: والله هغه قوم چي ستا سره یې دا کار کړی دی هغه د فسق او کفر اهل دي او زه امید لرم چي الله عزّوجلّ به ستا بدله او انتقام د هغو څخه واخلي.

ابوبکرؓ و ویل: د رسول الله ﷺ څه حال دی او څنګه دی؟

ام جمیل و ویل: دغه ستا موریې اوري.

ابوبکرؓ و ویل: پروا نه لري دا زما مور ده.

ام جمیل ویل: هغه جوړ او روغ دی.

ویل: هغه چیري دی؟
ویل: د ابن الأرقم په کورکي دی.
ابوبکر رضي الله عنه و ویل: والله نه به خواړه وخورم او نه به شئ وڅښم ترڅو چي رسول الله ﷺ ته نه یم ور رغلی.
هغو ویل: ته لږ وخت انتظار وکړه چي ته څه آرام سې او خلک کورو ته ولاړ سي، ام جمیل وایې: پسله څه وخته څخه چي خلک کورو ته ولاړل ابوبکر رضي الله عنه مو په داسي حال کي له کوره را وایستی چي زموږ په منځ کي ؤ او پر موږ یې تکیه کول او رسول الله ﷺ ته مو ور وستی، دغسي د حُب اوفداء کاري قصې به په دغه کتاب کي ډیري ووینی، خاصتاً هغه چي د اُحُد په ورځ او نوري پیښي سوي دي.
نو د دغسي محبوب رهبر او قائد دپاره به هم څوک قرباني نه قبلوي؟
۳ – د مسئولیت احساس، اصحابِ کرام پوره پوهېدل چي د بشر پر غاړه ډیر لوی او عظیم مسئولیت پروت دی او دا ممکنه نه ده چي څوک دي له دغه مسئولیته په هیڅ حال کي ځان ګوښه او خلاص کړي، ځکه هغه خطرناکه عواقب چي د دغه مسئولیت څخه د تیښتي او بې پروایي په حالت کي پېښیږي تر دغه اوسنیو تکالیفو ډیر لوی او ډیر زیات ضررمن دي او هغه تاوان چي د مسئولیت د نه حسولو په حالت کي دوی او ټوله بشریت ته پېښیږي په هیڅ ډول د دغه اوسنیو تکالیفو او مشکلاتو سره نه سي قیاسېدلای، نو ځکه یې دغه تکالیف او آزارونه قبلول! نه د مسئولیت څخه تېښته.
۴ – ایمان پر آخرت، ایمان پر آخرت هغه شئ دی چي د مسئولیت احساس قوي کوي، د اصحاب کرامو دا پوره یقین ؤ چي دوی د الله جل جلاله په حضور کي دریږي او د دوی د اعمالو که لږ وي که ډېر، که لوی وي که کوچني، حساب ور سره کیږي او تر حساب وروسته یا به د جنت و همېشني نعمتو ته ځي، یا به د دوږخ په اورکي و همېشني عذاب ته، نو ځکه دوی خپل عمر د بیري او امید په منځ کي تېراوه، د الله عزوجل د رحمت په امید وه او د الله جل جلاله له عذابه بېرېدل. الله جل جلاله فرمایي:

﴿وَٱلَّذِينَ يُؤۡتُونَ مَآ ءَاتَواْ وَّقُلُوبُهُمۡ وَجِلَةٌ أَنَّهُمۡ إِلَىٰ رَبِّهِمۡ رَٰجِعُونَ ۝٦٠﴾. [المؤمنون:٦٠]

یعني: هغه کسان چي ورکوي هر هغه شئ چي دوی ورکړی دی (که زکوٰة وي

که خيرات) په داسي حال کي يې ورکوي چي د دوی زړونه د نه قبلېدلو څخه ببرېدونکي وي، چي بېشکه دوی خپل رب ته ورتلونکي دي.
او اصحاب کرام په دې پوهېدل چي دا دنيا د خپلو ټولو عذابو او نعمتو سره د آخرت په مقابل کي د غماشي د وزر قيمت او اهميت نه لري، دغه پوهي او يقين پر دوی د دنيا مشقتونه او تکليفونه دومره سپکول چي په دغو عذابو او آزارويې هيڅ پروا نه کېدل.

۵ - قرآن مجيد، په دغه سختو، قهرمنو او ترخو حالاتو کي د قرآن مجيد داسي سورتونه او آياتونه نازلېدل چي د اسلام پر مباديو، اساس او بنسټ باندي حجت او دلائل وه او مسلمانانو ته يې هغه لار ښوونې کولې چي د هغو په عملي کولو سره په ټول عالم کي ډېره ښه بشري ټولنه جوړېدل، چي هغه اسلامي ټولنه وه او د مسلمانانو احساسات يې پر صبر او استقامت ټينګول او د دغه مقصد دپاره يې مثالونه او حکمتونه بيانول.

د مثال پر ډول الله عَزَّوَجَلَّ د سورةُ البقره په (۲۱۴) نمبرآيات کي فرمايي:

﴿ أَمْ حَسِبْتُمْ أَن تَدْخُلُوا۟ ٱلْجَنَّةَ وَلَمَّا يَأْتِكُم مَّثَلُ ٱلَّذِينَ خَلَوْا۟ مِن قَبْلِكُم ۖ مَّسَّتْهُمُ ٱلْبَأْسَآءُ وَٱلضَّرَّآءُ وَزُلْزِلُوا۟ حَتَّىٰ يَقُولَ ٱلرَّسُولُ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ مَعَهُۥ مَتَىٰ نَصْرُ ٱللَّهِ ۗ أَلَآ إِنَّ نَصْرَ ٱللَّهِ قَرِيبٌ ﴿٢١٤﴾ ﴾. [البقره:۲۱۴]

ژباړه: اې مومنانو! آيا تاسي ګمان کوی چي تاسي به جنت ته داخل سی او پر تاسي به د هغو کسانو په مثل سختۍ نه وي راغلي چي پخوا تېر سوي دي؟ پر هغو تکاليف او سختۍ راغلي وه، لوږه او مسکنت، آزارونه او تکليفونه ورته پېښ وه، تر داسي اندازې چي هم به هغه د دوی رسول او هم به هغو کسانو چي د ده سره يې ايمان را وړی ؤ ويل: د الله نصرت به کله وي؟ الله جَلَّ جَلَالُهُ د دوی په جواب کي فرمايي: خبر اوسی چي مومنانو ته د الله نصرت قريب او نژدې دی.

دا و مسلمانانو ته ارشاد ؤ چي آيا تاسي اميد لری چي جنت ته داخل سی؟ حال دا چه هغه تکليفونه او آزارونه چي پخوانيو امتو ته پېښ سوي دي تاسي ته به نه پېښېږي؟ او بيا هم الله جَلَّ جَلَالُهُ فرمايي:

﴿ الٓمٓ ﴿١﴾ أَحَسِبَ ٱلنَّاسُ أَن يُتۡرَكُوٓاْ أَن يَقُولُوٓاْ ءَامَنَّا وَهُمۡ لَا يُفۡتَنُونَ ﴿٢﴾ ﴾
[العنکبوت: ۲،۱]

آیا خلک داسې ګمان کوي چي دوی به پر دغه پرېښوول سي چي و وایي: (موږ ایمان را وړی دی) او دوی دي امتحان نه کړل سي؟.

﴿ وَلَقَدۡ فَتَنَّا ٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِهِمۡۖ فَلَيَعۡلَمَنَّ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ صَدَقُواْ وَلَيَعۡلَمَنَّ ٱلۡكَٰذِبِينَ ﴿٣﴾ ﴾
[العنکبوت/۳]

په تحقیق موږ امتحان کړي دي هغه کسان چي تر دوی د مخه وه، پس خامخا به الله جل جلاله په علم ظاهري سره هغه کسان معلوم کړي چي په خپل ایمان کي صادقه دي او خامخا به هغه کسان په علم ظاهري سره معلوم کړي چي درواغجنان دي.

دغه قرآني آیاتو او مفاهیمو مسلمانان بل عالَم ته نقلول، د کون او کائناتو مشاهد یې په لیدل، د الله جل جلاله د ربوبیت جمال او د اُلوهیت کمال یې په لیدی، د الٰهي رحمت او مهربانیو آثاریې په لیدل، د جنت هغه نعمتونه یې ورته بیانول چي د هغو د حاصلولو دپاره هیڅ تکلیف! تکلیف نه معلومېدی، د دغو آیاتو په جریان کي مسلمانانو ته په الٰهي رحمت او نعمتو، په جنت او په الٰهي رضاء سره زیري ورکول کېدل او په عین وخت کي د دوی د ظالمو دښمنانو او سرکښه کفارو د محاکمې حالات بیانېدل، چي بیا پسله محاکمې څخه پرمخي د دوږخ اورته کشول کېږي او ورته ویل کېږي (ذُوقوا مَسَّ سقر) یعني: د دوږخ د عذابو خوند وګوری.

٦ – د کامیابۍ زیري، د دغو ټولو تکالیفو سره سره مسلمانان د اولي ورځي څخه بلکه د مخه تر دې چي اسلام ته داخل سي په دې پوهېدل چي اسلام ته داخلېدل دا معنٰی نه لري چي باید مشکلات او تکالیف یوسو، بلکه د اولي ورځي څخه د اسلامي دعوت هدف دا وُ چي ړوند جاهلیت او د هغه جاهلیت ظالم نظام له منځه یوسي.

مسلمانان پوهېدل چي د اسلام اساسي هدف دا دی: چي پر مځکه خپل نفوذ جاري کړي او په عالَم کي سیاسي نفوذ لاس ته را وړي، چي انساني اُمت او بشري ټولنه د الله جل جلاله د رضاء پر طرف رهي کړي او بندګان د بندګانو له بندګیه د الله جل جلاله بندګۍ ته ور وباسي او د قرآن مجید دغه د کامیابۍ زیري ځیني وختونه په پوره

صراحت او ځيني وختونه په کنايه سره مسلمانانو ته نازلېدل.

دغه د سختيو په ژوند او د آزارو په وختو کي چي مځکه پر مسلمانانو تنګه سوې وه او قريبه وه چي د دوی د ژوند ورځي پای او آخر ته ورسيږي، هغه آياتونه نازلېدل چي د پخوانيو انبياوو او د دوی د قومو حالات پکښي بيانېدل، داسي واقعات پکښي ذکر کېدل چي د مکې مکرمې د مسلمانانو او کفارو د حاله سره مطلق مطابق او يو شئ وه.

او بيا به په دغو آياتو کي د کفارو او ظالمانو د هلاک حالات بيانېدل او دا بيانېدل چي مځکه به بيرته د الله جل جلاله صالحه بندګانو ته په ميراث ورپاته سوه، نو په دغو قصو کي دې ته واضحه اشارې وې چي د مکې مکرمې کفار، په را تلونکي وخت کي ناکامه کيږي، مسلمانان او اسلامي دعوت کاميابه کيږي، بيا هم په دغو وختو کي داسي صريح آياتونه نازل سوه چي مسلمانانو ته يې د بري او غلبې زيري ورکول، لکه څرنګه چي الله جل جلاله په سورة الصّافات کي فرمايي:

﴿ وَلَقَدْ سَبَقَتْ كَلِمَتُنَا لِعِبَادِنَا ٱلْمُرْسَلِينَ ﴿١٧١﴾ ﴾.[الصافات: ۱۷۱]

يعني: پخوا لا زموږ د بندګانو رسولانو د پاره زموږ حکم صادر سوی دی.

﴿ إِنَّهُمْ لَهُمُ ٱلْمَنصُورُونَ ﴿١٧٢﴾ ﴾ [الصافات: ۱۷۲]

بېشکه چي د دوی سره مرسته او مدد سوی دی.

﴿ وَإِنَّ جُندَنَا لَهُمُ ٱلْغَٰلِبُونَ ﴿١٧٣﴾ ﴾ [الصافات: ۱۷۳]

او بېشکه زموږ لښکري کاميابه او پر کفارو بريالی دي.

﴿ فَتَوَلَّ عَنْهُمْ حَتَّىٰ حِينٍ ﴿١٧٤﴾ ﴾ [الصافات: ۱۷۴]

تر يوه وخته پوري ته له دويه مخ وګرځوه، يعني: څو ورځي لا دوی ته صبر وکړه څه مه ورته وايه.

﴿ وَأَبْصِرْهُمْ فَسَوْفَ يُبْصِرُونَ ﴿١٧٥﴾ ﴾ [الصافات: ۱۷۵]

ته څه موده دوی ته وګوره ژر ده چي دوی به خپل عاقبت او آخر کار وويني.

﴿ أَفَبِعَذَابِنَا يَسْتَعْجِلُونَ ﴿١٧٦﴾ ﴾ [الصافات: ۱۷۶]

آيا دوی زموږ د عذاب د را تللو تلوار کوي؟

﴿ فَإِذَا نَزَلَ بِسَاحَتِهِمْ فَسَاءَ صَبَاحُ الْمُنذَرِينَ ﴿١٧٧﴾ ﴾ [الصافات، ۱۷۷]

پس کله چې د دوی پر غولي او میدان عذاب نازل سي! بد به وي سهار یا ورځ د دغه بېرول سوو خلکو.

او بیا ربﷻ په سورةُ القمر کي فرمايي:

﴿ سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ ﴿٤٥﴾ ﴾. [القمر: ۴۵]

يعني: ژر ده چي د دغو کفارو ډله او ټولی به ماته سي او دوی به په جنګ کي مسلمانانو ته خپلي شا وي ور وګرځوي، يعني ځغلي به او تښتي به.

همدارنګه ربﷻ د هغه مهاجر مسلمانانو په باره کي چي حبشې ته يې هجرت کړی ؤ فرمايي:

﴿ وَالَّذِينَ هَاجَرُوا فِي اللَّهِ مِن بَعْدِ مَا ظُلِمُوا لَنُبَوِّئَنَّهُمْ فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً ۖ وَلَأَجْرُ الْآخِرَةِ أَكْبَرُ ۚ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿٤١﴾ ﴾. [النحل: ۴۱]

يعني: هغه کسان چي د اللهﷻ په لارکي يې وروسته تر هغه چي ظلم پر وسو هجرت کړی دی، نو خامخا به موږ په دنيا کي دوی ته ښه ځای ورکړو او خامخا د آخرت اجر او ثواب ډير لوئ دی، که دغه مهاجرين په هغه خپل لوی اجر پوهېدلای.

د اللهﷻ له طرفه دغه قسم زيري او بشارتونه و مسلمانانو ته خورا ډير دي چي د هغو په را نقلولو سره د مضمون د اوږد والي ښخه بېرېږم.

همدارنګه د رسول اللهﷺ له طرفه دغسي زيري يو او بل وخت و مسلمانانو ته ور کول کېده، کله چي به د حج موسم راغلی رسول اللهﷺ به د رسالت د تبليغ او دعوت دپاره د خلکو په منځ کي ودرېدی او يوازي په جنت سره يې زيری نه ورکاوه بلکه په پوره صراحت سره به يې ورته ويل: اې خلکو! (لا إله إلا الله) و واياست چي له الهي عذابه خلاص سی او په دغه کلمه سره به د عربو پاچهان سی او عجم به مو اطاعت کوي او که مړه سواست په جنت کي به پاچهان ياست.

دغه رنګه رسول الله ﷺ د قريشو و هغه آخرنۍ ډلي ته چي ابوطالب ته ورغله په صراحت سره و ويل: زه له دويه يوه جمله غواړم، دوی دي هغه قبوله کړي عرب به ورته تابع سي او د عجمو به پاچهان سي.

د رسول الله ﷺ دغه زيري او بشارتونه په پټه او پرده کي نه وه، بلکه لڅ او په ښکاره سره ويل کېده، لکه څرنګه چي مسلمانان په خبر وه دغه رنګه کفارو ته هم تر داسي اندازې ور معلوم وه چي د رسول الله ﷺ اصحابِ کرام به يې وليدل د پسخند او ملنډو پر قسم به يې و ويل: هغه دي د مځکي پاچهان راغله، ژر ده چي د کسرٰی او قيصر پر پاچهيو به کاميابه سي، بيا به يې شپېلکيان او چکچکي کړې.

نو د دغه په مقابل کي چي اصحاب کرامو ته په دنيا کي د روښانه مستقبل زيري ورکول کېدل او د هغو اميدو سره چي په آخرت کي به پر جنت کاميابه کيږي، اصحاب کرامو دغه پرله پسې عذابونه چي پر دوی اُورېدل او هغه مصائب چي له هره طرفه پر را ګرځېدلي وه، داسي بلل لکه د پسرلي اوريځ چي ډير ژر به سره وپاشل سي.

پر دې ټولو سر بېره رسول الله ﷺ به همېشه د دوی اروحونه په ايمان ور تغذيه کول، د دوی ضمير او وجدان يې د قرآن او حکمت په تعليم سره ور پاکاوه او په سالمه تربيه سره يې تربيه کول، د دوی اروحونه يې لوړو منزلو او د زړو پاکۍ ته رهنمايي کول، د اخلاقو صفايي، د مادياتو څخه آزادي يې ور ته بيانول، د شهواتو سره يې د مقاومت لاري چاري ور ښوولې، د مځکي او آسمانو رب ته يې نژدې کول، د جهل د تاريکيو څخه يې د معرفت نور ته ور وستل، د آزارو په مقابل کي يې صبر او د نفس مغلوبه کېدل ور ښوول، نو ځکه د دوی په علم کي رسوخ، د الله جلّ جلاله په لار کي فاني کېدل، و جنت ته شوق، حرص پر علم، فقهه په دين کي، محاسبة النفس، غلبه پر عواطفو، تقيّد په صبر، هدوء او وقار زيات سوه.

د مکې مکرمې درېیمه مرحله
یا تر مکې مکرمې دباندې دعوت

اوس نو د رسول الله ﷺ د بعثت او دعوت لس کاله کېږي او په دغو لسو کلو کې بېله اویا نفرو بل څوک اسلام ته نه دي داخل سوي، لس کاله قریشو ته دعوت او بلنه فقط اویا نفره مسلمانان سوي دي، هو! دغه اویا نفره بېله هغو مسلمانانو څخه وه چې په حبشه کې دي، دغه اویا نفره مسلمانان د رسول الله ﷺ ملګري او کومکیان په مکه مکرمه کې موجود دي، خو دغه اویا نفره د قریشو په مقابل کې بې وسه او کمزوري دي.
رسول الله ﷺ فکر وکړی چې خپل دعوت تر مکې مکرمې دباندې وباسي ځکه په مکه مکرمه کې په لسو کلو کې فقط دغه اویا نفرو او هغو نفرو چې په حبشه کې اوسېږي ایمان را وړی دی، خاصتاً د ابوطالب تر وفات وروسته پر رسول الله ﷺ د قریشو له طرفه آزارونه او عذابونه هم ډیر شدید او سخت سوه، تاسي خو هغه ټول آزارونه او عذابونه واورېدل چې پر رسول الله ﷺ تېرېدل، مګر پر دغه سر بېره رسول الله ﷺ فرمایي: قریشو آزار او تکلیف نه دی را رسولی په مثل د هغه آزار چې پسله وفاته د ابو طالب یې را رسولی دی، فکر وکړی: هغه د مخنې ټول آزارونه او تکالیف د دغه آزار په مقابل کې چې پسله وفاته د ابوطالب و رسول الله ﷺ ته رسېږي هیڅ وه، دغو آزارو پسله وفاته د ابوطالب ولې او څنګه فرق وکړی؟ هغه داسي کله چې ابوطالب ژوندئ ؤ رسول الله ﷺ ته یوازې د قریشو مشرانو او سردارانو لکه: ابوجهل، مطعم بن عدي، عاص بن وائل، ابولهب، عتبه او داسي نورو آزار ور رسولای سوای بېله مشرانو بل چا د رسول الله ﷺ پر آزارولو جرئت او دلاوري نه سوای کولای، مګر د ابوطالب تر وفات وروسته د مکې مکرمې لچکانو، بیعقلانو او بېباکانو، د رسول الله ﷺ پر آزارولو جرئت او دلاوري پیدا کړه، کله چې به رسول الله ﷺ پر لار تېرېدی هغه کسان چې هیڅ قدر او شرف به یې نه درلودی، هغه لُچک او اوباش خلکو هم و رسول الله ﷺ ته آزار ورکاوه، پر سر به یې خاوري ورپاشلې، په رنګ او خاورو به یې ویشتی، دغه وخت نه د چا څخه بېره وه او نه د چا مراعت

او احترام ؤ، ځکه هغه څوک وفات سو چې د رسول اللهﷺ ساتنه او د هغه دفاع يې کول، نو رنګارنګ نوي آزارونه شروع سوه. داسي نه پېښېدل چې رسول اللهﷺ دي پرلار رهي وي او څوک دي بد ورته و نه وايي، سپکي خبري دي ورته و نه کړي، په پخوا کي يوازي د قريشو مشران وه چې آزاريې ور کاوه، مګر اوس هلکان او بې باکان هم سپک او بد ويل ورته کوي، څوک نسته چې د قوم له آزاره يې وساتي.

کله چې دغه آزارونه او تکاليف ډېر زيات او شديد سوه، رسول اللهﷺ له ځانه سره دا فيصله وکړه چې تر مکې مکرمې دباندي ووزي او په داسي ځا يسي وګرځي چې هغه يې مرسته وکړي، پسله فکره دې نتيجې ته ورسېدی چې دهﷺ او مکې مکرمې ته هغه نژدې ښار طائف دی، نو يې د طائف د سفر فيصله او اراده وکړه چې هلته به د اللهﷻ دين ته خلک را دعوت کړم.

د طائف ته سفر

د بعثت د لسم کال او د شوال په مياشت کي چې د (٦١٩) ميلادي کال د مئ آخري او د جون اولي ورځي وې رسول اللهﷺ طائف ته پياده او پرېښو رهي سو (*طائف د مکې مکرمې څخه شپېته ميله ليري دی*) په دې سفر کي د رسول اللهﷺ آزاد سوی مريئ زيد بن حارثهؓ چې په عربي کي (مولی) ورته وايي ور سره ملګری ؤ، په لار کي چې به پر هره قبيله ورغله هغه به يې اسلام ته دعوتول خو يوې قبيلې هم دغه د دهﷺ دعوت نه کړی قبول، کله چې رسول اللهﷺ طائف ته ورسېدی هلته د طائف په شروع کي د طائف د مشرانو څخه درې نفره ناست وه چې نومونه يې: عبدياليل، مسعود او حبيب دي، درې سره ورونه او د عَمرو بن عُمَير الثقفي زامن وه، رسول اللهﷺ اجازه وغوښتل چې خبري ورسره وکړي، هغو وليدل چې د مکې مکرمې د اشرافو څخه او د عبدالمطلب د اولادې څخه يو نفر دی نه راغلی يې ور ته و وايه، رسول اللهﷺ ورسره کښېنستی د دين او اسلام خبري يې ورته شروع کړې، قرآن مجيد يې ورته تلاوت کړی، خو په آخر کي د هغو درو نفرو څخه يو نفر ولاړ سو او ويل: اللهﷻ بيله تا بل څوک نه کړی پيدا چې په رسالت يې را وليږي؟

هغه بل و ویل: والله د کعبې پوښونه به څیري کړم خو پر تا به ایمان را نه وړم، (دکفارو په عقیده د کعبې شریفې د پوښو څیرل او نغورځول ډېره لویه گناه وه) نو ویل: دغه لویه گناه به وکړم خو پر تا به ایمان را نه وړم.

او درېیم نفر و ویل: زه هیڅکله خبرې نه درسره کوم. ځکه که ته د رشتیا رسول یې لکه څرنگه چې ته وایې نو ته ډېر خطرناک یې، باید ستا جواب درنه کړم او که ته پر الله دروغ وایې نو ته د دې لائق نه یې چې خبرې درسره وکړم.

رسول اللهﷺ و فرمایل: دا چې تاسې اسلام نه کړی قبول نو دغه حال درسره وساتی پرېږدی چې زه د بل چا سره خبرې وکړم، هغو ویل: یا والله نه دې پرېږدو چې د بل چا سره هم خبرې وکړې، نه راضي دي چې دوی خبرې واورې او نه غواړي چې رسول اللهﷺ د بل چا سره خبرې وکړې، نو دغه درې نفره تر رسول اللهﷺ د مخه د طائف و داخل ته ولاړل، هلته یې هلکان، مریان او لچکان سره را ټول کړه، دوه کینه یا قطاره یې ځني جوړ کړه، کله چې رسول اللهﷺ دننه و طائف ته ورغلی غواړي چې خلک د اللهﷻ دین ته دعوت کړي د هلکانو او بیباکانو هغه دوې ډلې په پسې سوې او په ډبرو یې ولې او د ډبرو ویشتل یا وارونه د رسول اللهﷺ پر پښو کوي، چې پښه پورته کړي هم یې ولې چې پښه کښېږدي هم یې ولې، تر داسې اندازې چې د رسول اللهﷺ تر مبارکو پښو وینې بهېدلې او زید بن حارثه رضي الله عنه به په خپل جسم او بدن سره رسول اللهﷺ د دغو ډبرو د ویشتلو څخه ساتی، خو د زیدرضي الله عنه سر هم څوځایه مات او زخمي سو او هغه هم په وینو لړلی ؤ.

ښه متوجه سی: دا چه زید بن حارثهرضي الله عنه په خپل جسم او ځان رسول اللهﷺ د کفارو د ډبرو ویشتلو څخه ساتي، خپل ځان یې د هغهﷺ دپاره سپَر گرځولی ؤ، تر داسې اندازې چې د ده سر هم څوځایه زخمي کېږي او وینې تر را بهیږي، دا د هر مسلمان د حال نمونه ده، باید هر مسلمان په هره طریقه سره چې وي د اسلامي دعوت د قائد ساتنه وکړي، که څه هم دغه ساتنه د ده د حیات په قربانولو سره وي، اصحاب کرامو د رسول اللهﷺ سره چې د اسلامي دعوت قائد ؤ دغسې کول، که نن ورځ رسول اللهﷺ زموږ په منځ کې نه دی موجود او موږ یې داسې دفاع نه سو

کولای لکه اصحاب کرامو چي کول خو دغه دفاع پر یوه بل قسم کېدلای سي، هغه دا چه موږ د اسلامي دعوت په لار کي عذابونه او تکالیف پرځان درانه و نه بولو. موږ هم باید پر خپلو ځانو د دعوت په لار کي څه ناځه آزارونه او تکلیفونه قبول کړو، نو به موږ په دې ډول د رسول الله ﷺ سره د آزارو په قبلولو کي حصه اخیستې وي.

نو دا لازمه او ضروري ده چي هر چیري او په هر وخت کي باید د اسلامي دعوت دپاره قیادتونه او مشران موجود وي چي په دعوت کي د رسول الله ﷺ خلافت وکړي او پر مسلمانانو دا لازمه ده چي د دغه قائد پرشا وخوا مخلصه عسکر او لښکر وګرځي، خپل مالونه او قوت تر خپل قائد قربان کړي، لکه څرنګه چي مسلمانانو د رسول الله ﷺ سره کول.

په طائف کي د رسول الله ﷺ دغه حال ؤ او دغه د ډېرو وارونه وه، دومره یې نه پرېښاوه چي د خلکو سره خبري وکړي، چا دغه پوښتنه هم نه ځني وکړه چي د څه شي دپاره راغلی یې؟ د مخه تر دې چي خلک پوه سي چي رسول الله ﷺ د څه شي دپاره راغلی دی، څه غواړي او څه وایي د ده په ویشتلو یې شروع وکړه، دا د طائف د خلکو له طرفه د رسول الله ﷺ استقبال ؤ، رسول الله ﷺ چي دا حال ولیدی چي چا د خبرو کولو اجازه هم ورنه کړه نو پوه سو چي دلته فایده نسته، بیرته په هغه زخمي پښو او هغه د ستړیا په حالت کي د مکې مکرمې و طرف ته رهي سو.

خو بیا هم هغه سُفَهاء او بېباکان، لچکان او مریان په پسې دي او په ډېرو یې ولي ترخو رسول الله ﷺ او ملګری یې له طائفه و وتل، هلته په لار کي تر طائف درې میله دباندي د انګورو یو باغ یا باغچه وه، رسول الله ﷺ دغي باغچې ته ور وګرځېدی، دلته نو هغه هلکان او بېباکان ځني را وګرځېدل، رسول الله ﷺ په زخمي پښو او غمجن زړه د انګورو د یوه تاک و سایې ته کښېنستی او دېواله ته یې تکیه وکړه، او دلته یې هغه مشهوره دعاء وکړه کومه چي پردې دلالت کوي چي زړه یې د درد او غمه څخه ډک ؤ او پر دې یې حسرت ؤ چي یوه نفر هم ایمان رانه وړی او وې فرمایل:

«اَللّٰهُمَّ إِلَيکَ أَشْكُو ضُعْفَ قُوَّتِي، وَ قِلَّةَ حِيْلَتِي، وَهَوَانِي عَلَى النَّاسِ، يَا أَرحَمَ الرَّاحِمِين، أنتَ رَبُّ الْمُسْتَضْعَفِين، وَأنتَ رَبِّي، إلى مَن تَكِلُني؟ إلى بَعِيدٍ يَتَجَهَّمُني؟ أم إلى

عَدُوٍّ مَلَكْتَهُ أمري؟ إنْ لَمْ يَكُن بكَ عَلَيَّ غَضَبٌ فَلا أُبالي، ولكنْ عَافِيَتُكَ هِيَ أوسَعُ لِي، أعُوذُ بِنُورِ وَجْهِكَ الَّذي أشْرَقَتْ لَهُ الظُّلُمَات، وَصَلُحَ بِه أمرُ الدُّنيا والآخرة، مِنْ أنْ يَتنزَّلَ بِي غَضَبُكَ، أوْ يَحِلَّ عَلَيَّ سَخَطُكَ، لَكَ العُتْبَى حتّى تَرْضَى، وَلاَ حَوْلَ وَلاَ قُوَّةَ إلاّ بِكَ ».

ژباړه: الٰهي! د خپل ضعف، د حيلې د لږ والي او پر خلکو زما د سپکوالي شکايت درته کوم، يا ارحمَ الرّاحمين! ته د ضعيفانو رب يې او زما رب يې، و چا ته مي پرېږدې؟ هغه ليري ته چې په ترېو تندي را ته ګوري؟ او که دې دښمن ته زما اختيار ورکړی دی؟ که ته پرما په قهر نه يې زما پروا نسته، مګر ستا عافيت زما دپاره پراخه دی، ستا د مخ په هغه نور سره پناه غواړم چې تاريکۍ په روښانه کيږي، د دنيا او آخرت کارونه په اصلاح کيږي، پر ما ستا غضب مه نازلوې، ستا قهر ما ته مه راولې، الٰهي تر هغو زاری درته کوم چې راضي کېږې او بيله تا ما لره نه حول سته نه قوت.

رسول الله ﷺ دعاء کوي او دعاء، داسي دعاء چې د زړه سوز او سوځل پکښې وه، رسول الله ﷺ خواشينی او زهير ؤ چې اسلام ولي دغه د ضعف په حالت کي پاته دی لس کاله د دعوت تېر سوي دي بيا هم اسلام ضعيفه دی، په طائف کي هم نه چا د ده ﷺ خبره واورېدل او نه چا د ده ﷺ دعوت قبول کړی.

دغه باغ د ربيعه د زامنو ؤ چې عُتبه او شَيبه نومېدل، دوی هم د قريشو د سردارانو څخه وه او په مکه مکرمه کي اوسېدل، په دغه وخت کي دوي هم دلته په دغه باغ کي موجود وه، عتبه او شيبه وليدل چې د رسول الله ﷺ تر پښوويني بهيږي ستړی او ستومانه دی زړه يې پر وسوځل سو ويل: وړی به هم وي، دوی يو مريئ درلودی چې په دين نصراني او نوم يې عَدّاس ؤ، هغه خپل نصراني مريئ يې را وغوښتی ويل: يا عدّاس! دغه انګور و محمّد ﷺ ته ور وړه، عدّاس انګور واخيستل او رسول الله ﷺ ته يې ور وړل، عُتبه او شيبه د ليري ورته ګوري، رسول الله ﷺ اول د عدّاس شکريه آداء کړه او بيا چې يې د انګورو په خوړلو شروع کول نو يې و ويل: بسم الله، د خوړلو د شروع په وخت کي بسم الله ويل د عربو عادت نه ؤ، عدّاس په تعجب کي سو او رسول الله ﷺ ته يې و ويل: دغه خبره چې ستا څخه مي واورېدل د دې ملک خلک دغه جمله نه وايي، رسول الله ﷺ پوه سو چې دا سړئ په زړه کي څه

لري نو یې پوښتنه ځني وکړه چي نوم دي څه دی؟ مړیي و ویل: عدّاس.
ویل: د کوم ځای یې او دین دي څه شي دی؟
مړیي ویل: زه نصراني او د نینوا د اهله څخه یم *(نینوا د عراق د موصل په ښار کي د یوه کلي نوم دی)*
رسول الله ﷺ و فرمایل: د هغه صالح سړي یونس بن متي د وطن یې؟
عدّاس نور هم په تعجب کي سو، ځکه عرب نینوا نه پیژني او دا سړئ نینوا خو پیژني بلکه تاریخ یې هم ور معلوم دی حتّی یونس علیه السلام هم پیژني.
نو یې رسول الله ﷺ ته و ویل: ته څوک یې چي یونس بن متي هم پیژنې؟
رسول الله ﷺ و ویل: هغه زما ورور دی هغه نبي ؤ او زه هم نبي یم، عدّاس پوه سو چي د یوه عادي او معمولي سړي سره خبري نه کوي، عدّاس ور ولاړ سو د رسول الله ﷺ سر، لاسونه او پښې ور مچوي.
دلته و یوه شي ته متوجه سی: دا الٰهي تسلّی ده چي الله جل جلاله یې خپل رسول ﷺ ته ورکوي، دا هغه پښې نه دي چي د طائف خلکو په ډبرو ویشتلې؟
او اوس هغه پښې یو بل انسان مچوي.
عُتبه او شیبه د لیري ورته ګوري یوه هغه بل ته و ویل: موږ خواره ور ولېږل او ده مړیئ را خراب کړی، عدّاس چي بیرته دوی ته ورغلی دوی ورته و ویل: وَیحک څه درته پېښه سوه چي لاس او پښې دي ور مچول؟ عدّاس و ویل: یا سیّدي! په مځکه کي تر دغه سړي بهتر څوک نسته، په داسي شي یې خبر کړم چي بېله نبي بل څوک نه دی په خبر، عتبه او شیبه و عدّاس ته و ویل: محمّد او د هغه خبري پرېږده والله ستا دین د محمّد تر دین ښه او بهتر دی، دوی غوښتل چي عدّاس هم له اسلامه لیري کړي.
خیر رسول الله ﷺ په مات او غمجن زړه له دغه باغه د مکې مکرمې پر طرف رهي سو کله چي قرن المنازل ته ورسېدی (قرن المنازل د یو ځای نوم دی) الله جل جلاله جبریل علیه السلام ورته را ولېږی چي هغه پر غرو مقرره ملائکه هم ور سره ملګرې وه او د رسول الله ﷺ څخه یې امر او اجازه غوښتل چي پر اهل مکه دوه غرونه سره را جفت کړي او د مکې مکرمې خلک یې په منځ کي چختاپ کړي.

امام بخاري د حضرت عائشې رضي الله عنها څخه روایت کوي چې دې د رسول الله ﷺ څخه پوښتنه وکړه ویل: یا رسولَ الله! آیا د اُحُد تر ورځې بله سخته ورځ دربانديراغلې ده؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: ستا د قوم یعني: عربو څخه هغه آزارونه را رسېدلي دي چې را رسېدلي دي او هغه سخت آزار چې له دویه ما ته را رسېدلی دی هغه په هغه ورځ ؤ چې ما خپل دین او رسالت پر عبدیالیل عرض کړی او هغه زما د خوښې جواب را نه کړی او زه غمجن رهي سوم په ځان نه پوهېدم چې چیري ځم، هغه وخت په ځان پوه سوم چې زه په قرن ثعالب کي وم (دغه قرن ثعالب ته اوس قرن منازل ویل کیږي) رسول الله ﷺ فرمایي: چې سر مي را پورته کړی یوه اوریځ وه چې سایه یې را باندي کړې وه، ما چې اوریځي ته وکتل په هغه کي جبریل علیه السلام ؤ او را بږغ یې کړه ویل: یا محمّد! الله عزوجل ستا د قوم هغه جواب واورېدی چې تا ته یې درکړی او هغه څه یې ولیدل چې ستاسره یې وکړه اوس الله جل جلاله هغه پر غرو مقرره ملائکه تا ته را لېږلې ده د دوی په باره کي چې څرنګه ستا خوښه وي هغسي امر پر وکړه، بیا نو هغه پر غرو مقرره ملائکي را بږغ کړه اول یې سلام را ته و وایه او بیا یې را ته و ویل: یا محمّد! ﷺ زه دغه یم څرنګه چې ستا خوښه وي امر کوه که دي خوښه وي چې پر اهلِ مکه دوه غرونه جفت کړم جفت به یې کړم (د دوو غرو څخه مقصد یَو د أبي قُبیس غر ؤ او بل د هغه پر برابري غر دی چې قُعیقُعان ورته ویل کیږي او مکه مکرمه د دغو دوو غرو په منځ کي پرته ده) نو ملکي و ویل: که ستا خوښه وي د مکې ټول خلک به د دغو دوو غرو په منځ کي کښېکاږم (چختاپ به یې کړم) رسول الله ﷺ و فرمایل: بلکه امید لرم چې الله عزوجل د دوی له نسله داسي څوک را وباسي چې د یوه الله عزوجل عبادت کوي او هیڅ شریک نه ورته نیسي.

د رسول الله ﷺ په دغه جواب کي د ده ﷺ لوړ شخصیت ځلیږي چې پر خپل امت یې څومره رحمت او شفقت درلودی، محمّد رسول الله ﷺ رؤف او رحیم پر خپل امت څومره مهربانه ؤ، نه یې غوښتل چې امت یې په الٰهي عذاب سره هلاک سي.

د رسول الله ﷺ زړه په دغه الٰهي نصرت سره چې لوړ له آسمانه ورته راغلی مطمئن سو او بیا د مکې مکرمې پر طرف رهي سو تر څو چې وادي نخله ته ورسېدی

او هلته يې څو ورځې تيرې کړې، په وادي نخله کې دوه ځايه دي چې د استوګنې وړ او لائق وه چې يوه ته (سَيل کبير) ويل کيږي او بل ته (الزَيمه) ويل کيږي خو موږ ته دا معلومات نسته چې رسول الله ﷺ په کوم ځای کې اوسېدی، په دغه وخت کې چې رسول الله ﷺ دنته اوسېدی الله عزوجل د پېرانانو يوه ډله ورته را ولېږل چې د رسول الله ﷺ څخه قرآن مجيد واوري او دغه د پېرانانو واقعه الله جل جلاله په قرآن کريم کې دوه ځايه ذکر کړې ده، الله جل جلاله په سورة الاحقاف په کې فرمايي:

﴿ وَإِذْ صَرَفْنَآ إِلَيْكَ نَفَرًا مِّنَ ٱلْجِنِّ يَسْتَمِعُونَ ٱلْقُرْءَانَ فَلَمَّا حَضَرُوهُ قَالُوٓاْ أَنصِتُواْ فَلَمَّا قُضِىَ وَلَّوْاْ إِلَىٰ قَوْمِهِم مُّنذِرِينَ ۝٢٩ ﴾. [الأحقاف: ٢٩]

يعني: يا محمّد! ﷺ هغه وخت په ياد کړه! کوم چې موږ تا ته د پېرانانو يوه ټولې دروګرځول، يعني: درته را مو وستل چې قرآن مجيد ته يې غوږ نيوی، کله چې دوی دغه د قرآن اورېدلو ته حاضر سوه دوی په خپل منځ کې سره وويل: چپ سی.

کله چې د قرآن مجيد تلاوت پای ته ورسېدی دوی بيرته خپل قوم ته په داسي حال کې وګرځېدل او ولاړل چې خپل قوم يې له الهي عذابه بېراوه.

﴿ قَالُواْ يَٰقَوْمَنَآ إِنَّا سَمِعْنَا كِتَٰبًا أُنزِلَ مِنۢ بَعْدِ مُوسَىٰ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ يَهْدِىٓ إِلَى ٱلْحَقِّ وَإِلَىٰ طَرِيقٍ مُّسْتَقِيمٍ ۝٣٠ ﴾. [الأحقاف: ٣٠]

دوی و ويل: اې زموږ قومه! بيشکه موږ داسي يو کتاب واورېدی چې تر موسٰی علیه السلام وروسته نازل سوی دی او د پخوانيو کتابو تصديق کوونکی دی، دغه کتاب حق دين او سمي لاري ته لارښوونه کوي.

﴿يَٰقَوْمَنَآ أَجِيبُواْ دَاعِىَ ٱللَّهِ وَءَامِنُواْ بِهِۦ يَغْفِرْ لَكُم مِّن ذُنُوبِكُمْ وَيُجِرْكُم مِّنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ ۝٣١ ﴾. [الأحقاف: ٣١]

اې زموږ قومه! د هغه چا خبره قبوله کړی چې د الله طرف ته مو بولي او پر هغه ايمان را وړی، چې الله به تاسي ته ستاسي ګنهونه دروبخښي او تاسي به له دردناکه عذابه څخه خلاص کړي.

همدارنګه د سورۃ الجن پنځلس اولني آیاتونه په دغه باره کي نازل سوي دي چي پېرانانو د رسول الله ﷺ څخه قرآن مجید واورېدی، الله جل جلاله فرمایي:

﴿قُلۡ أُوحِيَ إِلَيَّ أَنَّهُ ٱسۡتَمَعَ نَفَرٞ مِّنَ ٱلۡجِنِّ فَقَالُوٓاْ إِنَّا سَمِعۡنَا قُرۡءَانًا عَجَبٗا ۝١﴾.

یعني: اې محمّده! ﷺ دوی ته و وایه: ما ته وحيِ راغلې: چي بیشکه زما د قرآن مجید ویل د پېرانانو یوې ډلې واورېدل، کله چي دوی هغه خپل نور قوم ته ورغله ورته ویې ویل: بېشکه موږ په فصاحت او بلاغت کي یو عجیب قرآن واورېدی.

﴿يَهۡدِيٓ إِلَى ٱلرُّشۡدِ فَـَٔامَنَّا بِهِۦۖ وَلَن نُّشۡرِكَ بِرَبِّنَآ أَحَدٗا ۝٢﴾.

داسي قرآن چي حق او ایمان ته لار ښوونه کوي نو موږ پر هغه قرآن ایمان راوړی او پسله ننه به بل هیڅوک د خپل رب سره شریک نه کړو.

﴿وَأَنَّهُۥ تَعَٰلَىٰ جَدُّ رَبِّنَا مَا ٱتَّخَذَ صَٰحِبَةٗ وَلَا وَلَدٗا ۝٣﴾.

او بېشکه چي زموږ د رب شان ډېر لوی او لوړ دی، الله عزوجل نه ښځه لري نه اولاد، لکه څرنګه چي د انسانانو او پېرانانو کفار او مشرکان داسي وايي.

قصه داسي وه: کله چي رسول الله ﷺ له طائفه په هغه شکل سره را و وتی چي نه څوک مسلمان سو او نه چا د ده ﷺ دعوت او خبري واورېدې، نو رسول الله ﷺ د شکه وتلی ډېر خواشینی، غمجن او نا امیده ؤ، چي ولي داسي پېښه ده؟ د اسلام او دعوت کار ولي مخ ته نه ځي؟ الله عزوجل دا إراده وکړه چي دغه غم او پرېشاني پر خپل حبیب محمّد مصطفی ﷺ سپک کړي چي ته مه خواشینی کېږه که انسانان ایمان نه را وړي هغه دي پېرانان ایمان راوړي او د آیاتو له تلاوته څخه دا معلومه او روښانه ده چي رسول الله ﷺ د دغو پېرانانو په راتګ او د قرآن مجید په اورېدلو او د هغو په ایمان راوړلو نه ؤ خبر بلکه الله عزوجل د وحیو په واسطه په دغه حال خبر کړی او د پېرانانو د را تللو سبب چي ولي پېرانان دلته و رسول الله ﷺ ته راغله داسي ؤ:

د رسول الله ﷺ تر بعثت د مخه پېرانان و آسمان ته ورنژدې کېدل او د ملائکو خبرو ته یې غوږ نیوی او د ملائکو ځیني خبري به یې اورېدلې، ملائکو به په خپل منځ کي ځیني الهي امرونه سره بیانول مثلاً ویل به یې: الله جل جلاله امر کړی دی چي فلاني

ته دي زوی ورکول سي یا د فلاني رزق دي لږ یا زیات سي، پیرانانو به دغه خبرې اوریدلې او بیا به یې دغه خبرې د جادوګرانو او کوډګرانو په واسطه په خلکو کې نشرولې، همدغه سبب ؤ چې همېشه به کوډګران او جادوګران پر خلکو او د هغو پر عقیدو مسلط وه، لکه څرنګه چې دغه موضوع په حدیث شریف کې هم ذکر سوې ده، چې جن به یو د بل پر اوږو سپرېدل او د آسمان خبرو ته به یې غوږ نیوی.

خو د وحیو او قرآن مجید په نزول سره دغه لار پر پېرانانو بنده سوه، د آسمان له طرفه به پېرانان د غوږ نیولو په وخت کې په اور سره ویشتل کېدل، الله جل جلاله د سورة الجن په (۸،۹) نمبر آیاتو کې فرمایي:

﴿ وَأَنَّا لَمَسْنَا ٱلسَّمَآءَ فَوَجَدْنَٰهَا مُلِئَتْ حَرَسًا شَدِيدًا وَشُهُبًا ﴿٨﴾ ﴾. [الجن، ۸]

پېرانان وایي: بیشکه موږ د ملائکو د خبرو د اورېدلو دپاره آسمان ته نژدې سوو، ومو لیدل چې آسمان په سختو پیره دارانو (ملائکو) ډک سوی ؤ او په سوځوونکو ستورو ډک ؤ.

﴿ وَأَنَّا كُنَّا نَقْعُدُ مِنْهَا مَقَٰعِدَ لِلسَّمْعِ ۖ فَمَن يَسْتَمِعِ ٱلْـَٔانَ يَجِدْ لَهُۥ شِهَابًا رَّصَدًا ﴿٩﴾ ﴾

او بېشکه د مخه تر لېږلو د دغه پیغمبر موږ د خبرو د اورېدلو دپاره د کېنېنستلو په ځایو کې کېنېنستلو او هر هغه څوک چې اوس اورېدل غواړي د خپل ځان دپاره به سوځوونکې لمبه په انتظار کې وویني، یعني: اوس چې موږ آسمان ته ور نژدې سوو، نو هلته مو ولیدل چې ډېرې سختې جنګي پیرې درېدلې دي چې هیڅ یو شیطان هم نه پرېږدي چې غیبي او آسماني خبرې واوري او هر هغه شیطان چې د اورېدلو إراده ولري پر هغه اور اورېږي او تر دې دمخه دومره سختي او ساتنه نه وه.

کله چې دغه د غوږ نیولو لار پر پېرانانو بنده سوه د پېرانانو مشرانو نور پېرانان امر کړه چې ولاړسی په مځکه کې وګرځی وګوری چې څه پیښه ده؟ خامخا یو شئ پېښ دی چې زموږ د اورېدلو لار بنده سوه، نو د پېرانانو یوه ډله دلته تېرېدل او وې لیدل چې رسول الله ﷺ قرآن مجید وایي، پېرانان پر را ټول سوه او غوږ یې ورته ونیوی او بیا خپل قوم ته ولاړل دغه حال او خپل اسلام یې ورته و وایه، لکه د دمخه تلاوت سوو آیاتو په ترجمه کې چې درته و ویل سوه.

رسول اللهﷺ ته د پېرانانو راتګ او د دهﷺ څخه د قرآن مجید اورېدل یو وار نه دي پېښ سوي بلکه په وروسته کي هم څو واره پېښ سوي دي.

یو وخت رسول اللهﷺ تر مکي مکرمې دباندي د عبادت کولو دپاره و وتی او عبدالله بن مسعودؓ هم ور سره ملګری ؤ، رسول اللهﷺ و عبدالله بن مسعودؓ ته و ویل: ته دلته کښینه او ترڅو زه درته و نه وایم له دغه ځایه مه ښوره، رسول اللهﷺ لږ ګوښه ولاړی او عبدالله بن مسعودؓ یې له دغه ځایه څارنه او مراقبت کوي، رسول اللهﷺ هلته لیري پر لمانځه و درېدی او قرآن مجید په لوړ آواز وایي، په دغه وخت کي د پېرانانو یوه ډله ورته راغله، عبدالله بن مسعودؓ هلته ناست دی او ورته ګوري، دئ وایي: داسي خلک مي ولیدل چي تېره او اوږده اوږده سرونه یې وه، زه پر رسول اللهﷺ وبېرېدم او ور ولاړ سوم، خو رسول اللهﷺ اشاره را ته وکړه چي کښېنه، زه هم کښېنستم او دوی پر را ټول دي، پېرانان نور هم پسي ډېرېدل، دومره ډېر سوه چي رسول اللهﷺ نه پکښې معلومېدی. الله جل جلاله فرمایي:

﴿وَأَنَّهُۥ لَمَّا قَامَ عَبۡدُ ٱللَّهِ يَدۡعُوهُ كَادُواْ يَكُونُونَ عَلَيۡهِ لِبَدٗا ١٩﴾. [جن:۱۹]

یعني: کله چي د الله بنده محمّدﷺ لمانځه ته ودرېدی چي دغه الله یې باله، نژدې وه چي دغه پېرانان له ډېره ازدحامه پرده ﷺ سر پر سر سره لوېدل.

﴿قُلۡ إِنَّمَآ أَدۡعُواْ رَبِّي وَلَآ أُشۡرِكُ بِهِۦٓ أَحَدٗا ٢٠﴾.

اې محمّده!ﷺ دوی ته و وایه: په تحقیق زه د خپل رب عبادت کوم او د الله سره بل هیڅوک نه شریکوم. *پېرانانو ایمان را وړی او مسلمانان سوه.*

پېرانان ولي کفار وه؟ جن یا پېرانان ډېر بیعقلان دي عقل یې دومره نه دی لکه د انسان، ویل کیږي چي د پېرانانو هغه ډېر ذکي او هوښیار دومره عقل لري لکه د انسانانو کوچنۍ هلک، عقلونه یې د ماشومانو دي ذکاوت او هوښیاري نه لري، صرف ابلیس علیه لعنه په دوی کي هوښیار او ذکي دی او هغه ملعون دوی د لاري واړول، هغه به ورته ویل: د الله جل جلاله سره د نورو آلهه وو عبادت هم کوی، مشرکان یې ځني جوړ کړل، خو کله چي په حق خبر سوه ایمان یې را وړی، الله عزوجل د دوی قول را ته بیانوي او فرمایي:

﴿وَأَنَّهُۥ كَانَ يَقُولُ سَفِيهُنَا عَلَى ٱللَّهِ شَطَطًا ۝٤﴾.

او پېرانانو خپل قوم ته و ویل: بیشکه زموږ ناپوه (ابلیس) پر الله جل جلاله لویي او د حقه لیري خبري کوښي.

کله چي بیا پېرانانو ته و ویل سوه چي تاسي ولي د هغه خبري منلې؟ دوی وایي:

﴿وَأَنَّا ظَنَنَّآ أَن لَّن تَقُولَ ٱلْإِنسُ وَٱلْجِنُّ عَلَى ٱللَّهِ كَذِبًا ۝٥﴾.

او بیشکه موږ دا ګمان کاوه چي هیڅکله به انسانان او پېرانان پر الله جل جلاله درواغ نه وایي، ځرنګه چي پېرانان کم عقله دي دا خیال یې نه کاوه چي پر الله عزوجل دي څوک درواغ و وایي او د ابلیس علیه لعنه خبره یې ومنل، کله چي دوی ته و ویل سوه چي د الله جل جلاله سره نور آلهه هم سته، دوی د هغه خپلي کم عقلۍ په سبب دغه خبره و منل او دغو پېرانانو د کفارو او کوډګرانو سره د هغو په ځینو کاروکي مرسته او کومک کاوه او کوډګرانو هم د دوی څخه مرسته غوښتل، الله جل جلاله فرمایي:

﴿وَأَنَّهُۥ كَانَ رِجَالٌ مِّنَ ٱلْإِنسِ يَعُوذُونَ بِرِجَالٍ مِّنَ ٱلْجِنِّ فَزَادُوهُمْ رَهَقًا ۝٦﴾.

او بېشکه چي د انسانانو څخه ډېر سړي وه چي مرسته او پناه به یې د پېرانانو په سړو سره غوښتل، نو دغو انسانانو د دغو پېرانانو سرکښي نوره هم ورزیاته کړل.

د جن او د هغو د کارو په متعلق ډېر آیاتونه سته، مقصد دا چه په دغه وخت کي د قرآن مجید د اورېدلو په سبب ډېرو پېرانانو ایمان راوړی او مسلمانان سوه، پېرانان وایي:

﴿وَأَنَّا لَمَّا سَمِعْنَا ٱلْهُدَىٰٓ ءَامَنَّا بِهِۦ ۖ﴾.

او بېشکه کله چي موږ د قرآن مجید هدایت او لار ښوونې واورېدې موږ پر هغه ایمان را وړی او بیا وایي:

﴿وَأَنَّا مِنَّا ٱلْمُسْلِمُونَ وَمِنَّا ٱلْقَٰسِطُونَ ۖ﴾

او بېشکه زموږ څخه ځیني مسلمانان دي او زموږ څخه ځیني د حقي لاري څخه په کفر سره اوښتي دي، کله چي دغو پېرانانو ایمان را وړی نو یې په خپل قوم کي په دعوت کولو شروع وکړه.

اوس نو که څه هم په انسانانو کي اسلام لږ ؤ مګر په جن کي نشرېږي او پېرانان و اسلام ته داخلېږي، دا هم د الله ﷻ اراده وه چي پر خپل محبوب رسول الله ﷺ دغه غم او پریشاني کمه اولږ کړي، ځکه رسول الله ﷺ د طائف تر سفر وروسته د انسانانو د اسلام را وړلو څخه تقریباً نا امیده سوی ؤ مګر په جن کي اسلام نشر سو چي دا و رسول الله ﷺ ته اشاره وه چي ته مه غمجن کېږه، که انسانان نه وي دغه دي پېرانان ایمان را وړي، او حقیقتاً هم اسلام په جن کي نشرېدی، دا د الله ﷻ پر خپل رسول ﷺ رحمت ؤ چي هغه غم پر سپک کړي، رسول الله ﷺ چي به د یو چا د مسلمانېدلو دپاره هرڅه کوښښ وکړی هغو به رَداوه، لکه د مکې مکرمې قریش او بیا تر هغو وروسته اهلِ طائف، طبعاً په دغسي حال کي پسله څه وخته انسان ته نا امیدي پیدا کېږي، لس کاله د دعوت کېږي مګر په مکه مکرمه کي تر اویا نفره زیات مسلمانان نسته، رسول الله ﷺ غمجن ؤ او د دې څخه یې بېره وه چي د دعوت په کار کي زما له طرفه کومه کوتاهي نه وي سوې، نو ځکه الله ﷻ دغه غم پر خپل حبیب سپک کړی او په حقه سره دغه واقعه او حادثه د رسول الله ﷺ دپاره نصرت ؤ چي له غیبه ورته راغلی.

اوس نو په دغه نصرت او دغه زیري سره د رسول الله ﷺ څخه هغه د غم او نا امیدی توري اوریځي کومي چي د طائف له سفره څخه د ده ﷺ سره ملګري وې ایسته سوې او بیرته یې د مکې مکرمې د تګ عزم او قصد وکړی چي هلته به په نوي شوق او کوښښ پر خلکو اسلام عرضوم او الٰهي رسالت به خلکو ته رسوم.

په دغه وخت کي زید بن حارثه ؓ ورته و ویل: یا رسولَ الله! ځنګه بیرته قریشو ته ورځې او هغو ته د مکې کرمې څخه وایستلې؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: یا زید! الله ﷻ د دغه مشکلاتو او تکالیفو څخه د خلاصېدلو لار پیدا کوي او الله ﷻ د خپل دین ناصر او د خپل نبي کامیابه کوونکی دی.

اوس رسول الله ﷺ مکې مکرمې ته نژدې سو خو دا تشویش ور سره دی که چیري مکې مکرمې ته ولاړ سي هلته که هر څوک و غواړي چي ده ﷺ ته آزار ورکړي ورکولای یې سي او د ده ﷺ د دفاع دپاره څوک نسته، د څه وخت دپاره په غار حراء کي کښېنستی او بیا یې د خُزاعه د قبیلې یو نفر و أخنَس بن شُریق ته

ور ولېږی چې د هغه شخه د رسول الله ﷺ دپاره جِوار و غواړي، د جوار تفصیل خو مو مخ کې درته کړی دی (جِوار) یعني: پناه او ساتنه او دا جوار به هغه چا غوښتی چې قوم به یې نه درلودی ضعیفه او بېکسه به ؤ، نو به یې د یوه قوي نفره شخه جوار غوښتی او بیا به یې د هغه په ساتنه کې ژوند کاوه، که دغه جوار نه وای قانون د ځنګله ؤ، هر زورور به کمزوری خوړی، رسول الله ﷺ قوم لري خو هغه خپل قوم تکلیف او آزار ورکوي او هغه د ده ﷺ شخه چې یې دفاع کول د ده اکا ابوطالب هم وفات سوی دی، نو ځکه اوس د بل چا شخه جِوار غواړي، ځکه که د یوه قوي سړي جوار نه وي هر رذیل، اوباش.او لُچک و ده ﷺ ته اهانت او سپکتیا ور رسولای سي، نو یې د اخنس بن شُریق شخه جوار وغوښتی، مګر اخنس و ویل: زه د قریشو په مقابل کې چا ته جوار نه سم ور کولای چې دا په حقیقت کې د رسول الله ﷺ د غوښتني ردول او نه منل وه.

رسول الله ﷺ بیا فکر وهي چې د قریشو د سردارانو شخه به څوک ده ته جوار ورکړي؟ نو یې سُهیل بن عَمرو ته نفر ولېږی (سهیل هغه څوک دی چې په وروسته کې یې د حدیبیې صلحه و لیکل) او د مکې مکرمې د سردارانو شخه دی، رسول الله ﷺ د دغه سهیل شخه جِوار وغوښتې، سهیل و ویل: زه د بني عامر شخه یم او بني عامر پر بني کعب جوار نه ورکوي، د سهیل له طرفه هم د رَد او منفي جواب راغلی.

رسول الله ﷺ فکر کوي چې څوک به ما ته جِوار راکړي بیا یې مُطعم بن عدي ته نفر ولېږی، که څه هم دغه مطعم د اسلام ډېر شدید دښمن ؤ مګر بیا هم د شرف او عزتْ موضوع ده ته ډېر اهمیت درلودی،کله چې ده ته و ویل سوه چې رسول الله ﷺ ستا شخه جوار غواړي، دئ هم موافق سو ویل: قبوله مې ده، رسول الله ﷺ ته یې حال ولېږی چې هو ته زما په جوار کې یې ساتم دي او بیا یې خپل قوم او زامن را وغوښتل ویل: اسلحه مو در واخلی او د کعبې شریفې پر کنجانو ودرېږی ما محمّد ﷺ ته جوار ورکړی دی، بیا یې رسول الله ﷺ ته نفر ولېږی چې مکې مکرمې ته داخل سه، رسول الله ﷺ هم د زید بن حارثه رضی الله عنه سره مکې مکرمې ته داخل سو ترڅو چې مسجد الحرام ته ورسېدی، مطعم بن عدي پرخپل بوده

سپور ؤ او په لوړ آوازيې رغ کړه: يا معشرَ القريش! ما محمّد ته جوار ورکړی دی، نه غواړم چي څوک تېرئ او تجاوز پر وکړي.
رسول الله ﷺ حجرِاسود ته ورغلی هغه يې مسحه کړی طواف يې وکړی او دوه رکعاته لمونځ يې آداء کړی بيا خپل کورته رهي سو، مطعم بن عدي او د ده زامن په اسلحه مسلح په پسې دي ترڅو چي رسول الله ﷺ کور ته ننوتی، په دغه وخت کي ابوجهل د مطعم بن عدي څخه پوښتنه وکړه ويل: ته د محمّد ﷺ تابع يې که مجير؟ غواړي چي ځان ته معلومات وکړي چي تابع يې يعني: مسلمان سوی يې او که دي جوار ورکړی دی؟ مطعم بن عدي و ويل: جوار مي ورکړی دی، ابوجهل ملعون و ويل: که دي ويلي وای چي تابع يې يم په والله دغه اوس په جنګ در سره دربدلو، مګر دا چه جِوار دي ورکړی دی دا ستا کار دی.
تر دې وروسته رسول الله ﷺ په مکه مکرمه کي د مطعم بن عدي په جِوار کي ژوند کاوه او د رسول الله ﷺ د مطعم دغه نيکي همېشه په ياد وه، د بدر په ورځ دکفارو د بنديانو په باره کي رسول الله ﷺ و فرمايل: که مطعم بن عدي ژوندئ وای او د دغو بنديانو د ايله کولو غوښتنه يې راڅخه کړې وای ما به ده ته ورپرې ايښي وای.
مګر د اسلام او دعوت کار ډير ضعيفه دی په مکه مکرمه کي هيڅوک دعوت نه قبلوي، رسول الله ﷺ فکر کوي چي تر مکې مکرمې دباندي يو څوک پيدا کړي چي د اسلام د قوت دپاره د ده مرسته او ملګرتيا وکړي او دغه مرسته کوونکی که هر قوم، هره قبيله او هر چيري وي مهمه نه ده، رسول الله ﷺ حاضر دی چي مکه مکرمه پرېږدي او هغو ته ورسي.

پر قبائلو او افرادو د اسلام عرضول

د هجرت د لسم کال د ذوالقعدې په مياشت کي چي د (۶۱۹) ميلادي کال د جون آخري او د جولای اولي ورځي وې، رسول الله ﷺ له طائفه مکې مکرمې ته راغلی غواړي چي بيا په نوي شوق او ټينګ عزم قبائل او أفراد و اسلام ته دعوت کړي، په دغه وخت کي د حج موسم هم ډير نژدې ؤ چي خلک له هره ځايه د حج

د آداء کولو دپاره مکې مکرمې ته په ډلو ډلو راتله، رسول الله ﷺ دغه موقع او فرصت د ځان دپاره غنیمت وباله او هري قبیلې ته جلا جلا ورتلی او اسلام یې د هغې قبیلې پر افرادو عرضاوه او خلک یې اسلام او وحدانیت ته رابلل، دا اول کال نه دی چې رسول الله ﷺ پر قبائلو اسلام عرضوي بلکه دغه د حج په موسم کې و اسلام ته د قبائلو دعوت د بعثت او نبوت د څلورم کال څخه شروع ؤ.

هغه قبائل چې رسول الله ﷺ اسلام پر عرض کړی دی

زُهري رحمه الله وایي: هغه قبیلې چې رسول الله ﷺ اسلام پر عرض کړی دی او موږ ته یې نومونه راياد سوي دي داسي دي: بنو عامر بن صعصعه، محارب بن خصفه، فزاره، غسان، مُرّه، حنیفه، سُلَیم، عَبس، بنو نصر، بنو البکاء، کِنده، کلب، حارث بن کعب، عَذَره، حضارمه، خو په دوی ټولو کي یوې قبیلې هم اسلام نه دی قبول کړی.

او دغه قبیلې چې زُهري رحمه الله یې نومونه یاد کړي دي پر دوی د اسلام عرضول نه په یوه کال کې وه او نه د حج په یوه موسم کې وه بلکه دغه د اسلام عرضول د بعثت د څلورم کال څخه بیا د هغه حج تر آخري موسمه پوري وه چې تر هجرت د مخه ؤ او دا هم نه سو تعینولای چې په کوم موسم کې یې پر کومو قبیلو اسلام عرض کړی دی، کله چې به د حج موسم شروع سو او د شا و خوا څخه به د عربو قبیلې د حج د آداء کولو دپاره مکې مکرمې ته ورتلې رسول الله ﷺ به پر دغو قبیلو ګرځېدی د یوې قبیلې څخه به بلې ته ورتلی او اسلام ته به یې دعوتول، یو صحابي چې د انصارو څخه دی هغه روایت کوي، که څه هم په هغه وخت کې پر هغه خپل کفر او شرک ؤ هغه وایي: د حج په موسم کې مي رسول الله ﷺ ولیدی چې د یوې قبیلې څخه به بلې قبیلې ته ورتلی او اسلام به یې پر عرضاوه خو تر شا یو نفر په پسې ؤ (د هغه نفر علامې بیانوې او وایي) هغه نفر سپین پوستی سړئ ؤ، دوې کوڅې یې درلودې، په سترګو چپک ؤ، کله چې به رسول الله ﷺ د دعوت د خبرو څخه فارغه سو نو به

دغه سړئ ولاړ سو او و به يې ويل: پام کوی چي د ده خبري و نه منی دئ درواغجن او له دينه اوښتی دی مور د ده قوم يو او تر هر چا د ده په حال خبر يو، نور به يې هم له دغه قسمه خبري وکړې، رسول الله ﷺ به هيڅ نه ورته ويل، نه به يې منعه کاوه نه به يې شړی، نه به يې نور بحث ور سره کاوه چي ته ولي را پسې يې؟

د قصې راوي وايي: ما پوښتنه وکړه چي دغه نفرخوک دی چي په رسول الله ﷺ پسې دی؟ ويل: دا يې اکا ابولهب دی، هغه چي د اسلامه څخه يې د خلکو په منعه کولو کي تخصص درلودی، د موسم په وخت کي يې ځان نه په تجارت او نه د دنيا په نورو کارو مشغوله کاوه بلکه خپل ځان او خپل وخت يې د دغه دپاره وقف کړي وه چي خلک له اسلامه منعه کړي او پر دې سربېره به رسول الله ﷺ نه څه ورته ويل او نه يې منعه کاوه.

اوس به په مختصر ډول سره د رسول الله ﷺ له طرفه پر ځينو قبيلو د اسلام عرضول او د قبيلو له طرفه د هغو رَد يا جواب درته بيان سي:

۱- رسول الله ﷺ د بني کلب د قبيلې و يوه ښاخ ته ورغلی چي بنو عبدالله ورته ويل کېده او ورته وې فرمايل: يا بني عبدِ الله! الله جل جلاله ستاسي د نيکه نوم ښه نوم ايښی دی اسلام او د الله وحدانيت قبول کړی، خو هغو بد بختانو دغه دعوت او بلنه نه کړه قبول.

۲- رسول الله ﷺ د بنو حنيفه د قبيلې و خېمو ته ورغلی او اسلام يې پر عرض کړی، خو د عربو په ټولو قبيلو کي د يوې جواب دومره بد او ناوړه جواب نه وُلکه د دوی.

۳- رسول الله ﷺ د بني عامر بن صعصعه قبيلې ته چي يوه ډله يې د حج دپاره راغلې وه ورغلی، پوښتنه يې وکړه چي د دې قبيلې مشر او سردار څوک دی؟ خلکو وويل: ضَيحه ذوفراس بن صعصع يې مشر دی، رسول الله ﷺ و ويل: زه غواړم چي ور سره و وينم.

رسول الله ﷺ د هغه سره کښېنستی اسلام او د هغه احکام يې ورته بيان کړه، کلام الله يې ورته تلاوت کړی، سړي چي د کلام الله معجز بيان واورېدی ډير تر تاثير لاندي سو نو ويل: ته لږ انتظار وکړه، ضيحه ولاړ سو خپل قوم يې سره راټول کړی

او ویل: یا قوم! ما ته یو سړی راغلی او داسي کلام یې راته و وایه چي ما په ټول عمر نه دی اورېدلی (دا د کلام الله اعجاز دی، الهي کلام معجز او بې مثله دی) ضَیحه و ویل: قسم په الله دغه سړی به د دغه کلام په واسطه پر ټولو عربو غالبه او حاکم سي، قوم ویل: نو څه إراده لرې؟ ضیحه ویل: زما په فکر باید متابعت یې وکړو، قوم ویل: ته زموږ مشر او سرداریې څنګه چي ستا خوښه وي هغسي وکړه.

ضیحه و رسول الله ﷺ ته و ویل: ایمان درباندي را وړو، عزت دي کوو، زموږ توري ستا تر امر لاندي دي خو په یوه شرط، رسول الله ﷺ و ویل: شرط دي څه شي دی؟ ضیحه و ویل: شرط دا دی چي تر تا وروسته به امر زما وي، یعني: تر تا وروسته به زه خلیفه یم، رسول الله ﷺ و فرمایل: امر د الله دی هر چا ته چي د الله جل جلاله خوښه وي و هغو بندګانو ته یې ورکوي او عاقبت د پرهیزګارانو دی، ضیحه و ویل: یا محمّد! ﷺ موږ د عربو و تورو ته غاړي ایږدو، جنګ یې قبلوو او بیا به آمریت د بل چا وي؟ خلافت زما کړه متابعت او دفاع به دي وکړو، بیا هم رسول الله ﷺ و فرمایل:

« إنَّ الأمْرَ للّه يَضَعُهُ حَيثُ يَشَاءُ من عبَاده وَالعَاقبَةُ للْمُتَّقين » .

ژباړه: امر د الله جل جلاله دی هر چا ته چي د ده عزوجل خوښه وي هغه ته یې ورکوي او آخرت هم د متقیانو دی.

ځرنګه چي د ضیحه طمعه د دنیا او آمریت وه او په دې پوهېدی چي اسلام غالبه کیږي، اسلام به پر عربو حاکم وي نو یې د آمریت طمعه او امید په سر کي پیدا سوه، نو ځکه رسول الله ﷺ ته یې و ویل: اسلام قبلوم په دې شرط چي تر تا وروسته به زه خلیفه یم، رسول الله ﷺ د خلافت وعده نه ور سره وکړه او ده هم اسلام نه کړی قبول، ځکه اصلاً دئ په ایمان او اسلام را وړلو کي صادق نه ؤ بلکه طمعه یې د آمریت او دنیا وه.

کله چي دغه د بني صعصع ډله خپلي قبیلې ته ولاړل هلته د دوی په قبیله کي یو ډېر سپین ږیری سړئ ؤ چي د خپل ضعف په سبب حج ته نه سوای تلای مګر هوښیار او پوه سړئ ؤ او هر وخت چي به د ده د قبیلې خلک د حج له سفره راغله ده به د حالاتو پوښتنه ځني کول، په دې وار کي یې هم پوښتنه ځني وکړه چي په حج کي

سو څه حال ؤ؟ قوم يې د خپل سفر حال ورته و وايه، خو دغه د رسول الله ﷺ د دعوت قصه يې نه کړه ورته بيان.

سپين ږيري و ويل: ښه دغه نوره نوې خبره نه وه پيښه سوې؟ دوی ويل: هو داسي د قريشو يو ځوان چي د بني عبدالمطلب څخه ؤ موږ ته راغلی او دا يې ويل: چي زه نبي يم، موږ يې و دې ته بللو چي د ده سره و دريږو، د خلکو له آزارو څخه يې و ساتو او زموږ سره يې زموږ وطن ته راولو، موږ د ده غوښتنه نه کړه قبوله، سپين ږيري دواړه لاسونه پر سر کښېښوول او ويل: تاسي لره دي افسوس وي آيا د دغه شي عوض پيدا کولای سی؟ څنګه مو پرېښاوه؟ دا تر لمر روښانه ده چي دغه سړئ نبي دی آيا تاسي نه ياست خبر چي دا وخت د آخري نبي د راتللو دی؟ او دغه آخري نبي به هم د اسماعيل عليه السلام د اولادې څخه وي او د اسماعيل عليه السلام اولادې تر اوسه د نبوت دعوه نه ده کړې، دا د اسماعيل عليه السلام د اولادې څخه اول نفر دی چي د نبوت اظهار او اعلان کوي په والله خامخا دئ نبي دی، عقلونه مو چيري وه؟ څنګه مو پرېښاوه، خو د سپين ږيري خبره چا نه کړه قبوله او د دوی له لاسه هغه ابدي عزت و وتی، ځکه که دوی ايمان راوړی وای دوی به انصار وای مګر بد قسمته وه دغه شرف يې نه ؤ په نصيب سوی.

هغه کسان چي د اهلِ مکې څخه نه وه او مسلمانان سوي دي

لکه څرنګه چي د مخه مو درته و ويل: چي رسول الله ﷺ پر قبيلو او پر ډلو اسلام عرضاوه، دغه رنګه يې افراد او اشخاص هم اسلام ته دعوتول او د ځينو اشخاصو څخه يې ښه او معقول رَد يا مثبت جواب حاصل کړی دی چي ايمان يې راوړی او اسلام يې قبول کړی دی.

اوس به د هغو نفرو د جملې څخه چي په انفرادي ډول سره يې ايمان را وړی دی د څو نفرو قصې او د اسلام را وړلو حالات درته بيان سي.

۱- سُوَيد بن صامت چي شاعر، پوه او هوښيار سړئ ؤ د عربو د مشرانو، د يثرِب اوسېدونکی او د أوس د قبيلې څخه ؤ، د ده قوم ده ته د کامل په نامه سره ويل،

ځکه دئ عاقل، په بدن قوي، شاعر، د شرف او نسب خاوند ؤ، دغه سوید مکې مکرمې ته د حج یا عمرې دپاره راغلی ؤ، رسول الله ﷺ ور سره کښېنستی او ویل: یا سُوَید! زما سره ځو ښې او ښایسته خبري سته وایې وره، سوید و ویل: نه غواړم چي وایې ورم ځکه زما سره تر هغو خبرو چي ستا سره دي ښې خبري سته، قانون خو دا ؤ چي رسول الله ﷺ ورته ویلي وای: چي یو واریې واوره بیا حکم وکړه، مګر یا! رسول الله ﷺ د ښو اخلاقو خاوند ؤ ویل: ښه هغه ستا خبري را باندي واوروه، ځرنګه چي ستا سره زما ترخبرو ښې خبري سته را باندي وایې وره، سوید هم شروع سو د لقمانِ حکیم حکمتونه او نصیحتونه ورته وایي.

اوس نو لقمانِ حکیم څوک وایي: نبي دی څوک وایي: نه دی، خو په دې کي شک نسته چي لقمان حکیم د مسلمانانو د ادیبانو، حکیمانو او علماوو څخه دی او الله جل جلاله په قرآن مجید کي ذکر کړی دی حتّٰی یو پوره سورة یې د لقمان په نامه سره مسمّٰی کړی او بللی دی، کوم نصیحتونه چي لقمان حکیم خپل زوی ته کړي دي، الله جل جلاله هغه د ده نصیحتونه داسي طریقه ګرځولې ده چي خلک باید د هغو متابعت وکړي.

دغه سُوید بن صامت د لقمان حکیم یو کتاب پیدا کړی ؤ، چي په هغه کي د لقمان له طرفه خپل زوی ته نصیحتونه وه او هغه کتاب یې په یاد کړی ؤ.

د لقمان حکیم نصیحتونه و خپل زوی ته پر دوه قسمه دي چي یو قسم یې یوازي په توحید او د الله جل جلاله په وحدانیت کي دي چي مثال یې دغه آیات شریف دی کوم چي الله عزوجل فرمایي:

﴿ وَإِذْ قَالَ لُقْمَـٰنُ لِٱبْنِهِۦ وَهُوَ يَعِظُهُۥ يَـٰبُنَىَّ لَا تُشْرِكْ بِٱللَّهِ ۖ إِنَّ ٱلشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ ﴿١٣﴾ ﴾.[لقمان: ١٣]

یعني: یا محمّد! ﷺ هغه وخت یاد کړه چي لقمان خپل زوی ته په داسي حال کي و ویل چي نصیحت یې ورته کاوه: اې زما زویه! الله لره هیڅوک مه شریکوه، بېشکه چي شرک ډیر لوی ظلم دی. او داسي نور هم د توحید په باره کي ډیر نصیحتونه اري چي موږیې دغه یو نصیحت د مثال پر قسم ذکر کړی.

او بل قسم نصیحتونه یې په ادب او اخلاقو کې دي چې مثال یې دغه آیات شریف دی کوم چې الله جل جلاله فرمايي چې لقمان خپل زوی ته و ویل:

﴿وَلَا تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ﴾. [لقمان: ۱۸]

دا هم د لقمان حکیم نصیحت دی چې خپل زوی ته وايي:

او خلکو ته په کبر او غرور سره مه ګوره او په مځکه کې په ناز او نخرو سره تګ مه کوه، بېشکه چې الله جل جلاله هر کبرجن او فخر کوونکی نه خوښوي.

داسي نور هم ډېر مثالونه سته، مقصد دا چې د لقمان نصیحتونه هم په توحید کي وه او هم په اخلاقو کي، مګر خلکو هغه نصیحتونه په یادول او استعمالول کوم چي په ادب او اخلاقو کي وه، د توحید او عقیدې نصیحتونه یې پرې ایښي وه.

د سُوید سره هم د لقمان حکیم هغه نصیحتونه موجود وه چي یوازي د اخلاقو او ادب په باره کي وه، اوس نو بیا دغه نصیحتونه بشري او انساني خبري وې د انسانانو په لهجه او اصطلاح سره وې د الهي کلام اعجاز نه ؤ پکښي موجود، مګر الله جل جلاله که په قرآن مجید کي د یوه انسان خبري را نقلوي او بیانوي بیا یې هم لفظ او لهجه د الهي کلام وي اعجاز پکښي موجود وي، مثلاً الله عزوجل په قرآن مجید کي هغه خبري را ته بیانوي چي میږي کړي دي، خو لفظ او لهجه یې هغه د میږي د خبرو نه ده بلکه الهي لهجه ده، معجز کلام او اعجاز پکښي موجود دی.

د سوید سره هم د لقمان حکیم کلام او نصیحتونه موجود وه مګر د بشر په لهجه او اصطلاح سره وه، هغه اعجاز چي په کلام الله کي موجود دی د هغه ځخه خالي وه.

کله چي سُوید د خپلو خبرو ځخه فارغه سو رسول اللهﷺ ورته و ویل: دا بنې خبري وې مګر زما سره تر دغه بنې او بهتره خبري سته، عیناً هغه خبره یې ورته وکړه چي په اول کي سوید و دهﷺ ته کړې وه، سُوید په تعجب کي سو د اول وار دپاره یو ځوک ورته وايي چي زما سره تر دغه بنې او بهتري خبري سته، په پخوا کي عادت داسي ؤ چي چا به د لقمان خبري واورېدې دا یې نه سواي ویلای چي زما سره تر

دغه ښې خبرې سته، بیا نو رسول الله ﷺ کلام الله ورته و وایه، د قرآن مجید آیاتونه یې ورته تلاوت کړه، کله چې رسول الله ﷺ د آیاتو د ویلو څخه فارغه سو سُوید و ویل: هو دا ښې خبرې وې او دا جمله یې نه کړه پر زیاته چې زما سره تر دغه ښې خبرې سته، مګر پر دغه سر بېره یې هم په دغه وخت کې ایمان را نه وړی، خو بیا په وروسته کې چې اسلام مدینې منورې ته داخل سو سوید هم مسلمان سو او د رسول الله ﷺ تر هجرت د مخه وفات سو، څوک وایي چې د بُعاث په جنګ کې د خزرج د قبیلې له طرفه ووژل سو او قوم به یې ویل: سُوید مسلمان و وژل سو.

۲- إیاس بن معاذ چې نوی ځوان او د یثرِب د اوسېدونکو او د أوس د قبیلې څخه ؤ، د ده د ایمان را وړلو قصه داسې وه: په یثرِب یا مدینه منوره کې پر یهودو سربېره د عربو دوې قبیلې هم اوسېدلې چې یوه د أوس قبیله وه او بله د خزرج قبیله وه او د دې دوو قبیلو په منځ کې به همېشه جنګونه کېدل، د أوس قبیله نسبت د خزرج قبیلې ته د نفرو په شمېر څه کمه او لږ وه، په دغه وخت کې چې د بعثت یا نبوت د یوولسم کال شروع وه هلته په یثرِب کې د دغو دوو قبیلو په منځ کې د دښمنۍ اورونه بل وه چې دا د هغه مشهوره جنګ، یعني: د جنګِ (بُعاث) د شروع مقدمه وه.

په دغه وخت کې د أوس قبیلې چې د شمیر په حساب د خزرج تر قبیلې لږ وه یوه ډله د مکې مکرمې قریشو ته ولېږل چې د خزرج په مقابل کې زموږ سره اتحاد او اتفاق وکړی، زموږ معاهدین او کومکیان سی.

کله چې رسول الله ﷺ په دغه ډله خبر سو چې مکې مکرمې ته راغلې ده نو ورغلی او ورته وې ویل: آیا تر دغه شي چې تاسي د هغه دپاره راغلي یاست ښه او بهتر شئ نه در وښیم؟ هغو ویل: هغه څه شي دی؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: زه رسول الله یم، الله جل جلاله زه و خپلو بندګانو ته را لېږلی یم چې یوازې د الله عزوجل عبادت ته یې را و بولم او د هغه الله سره بل هیڅ شئ شریک و نه بولي، الله جل جلاله پر ما کتاب نازل کړی دی، بیا یې د اسلام احکام ورته بیان کړه او قرآن مجید یې ورته تلاوت کړی، إیاس بن معاذ و ویل: یا قوم! دغه شئ والله تر هغه بهتر دی کوم چې د هغه دپاره موږ راغلي یو، د دغه ډلې څخه یو نفر چې ابو الحَیسَر ورته ویل کېده او نوم یې أنس بن رافع ؤ

د خاورو ځخه مُټ ډک کړی او إیاس یې پر مخ په و ویشتی او ویل: دا ستا خبري پرېږده موږ د بل شي دپاره راغلي یو، إیاس چپ سو او رسول الله ﷺ له دویه ځخه ولاړ سو، دا ډله بېله دې ځخه چي د قریشو اتحاد او ملګرتیا لاس ته راوړي بیرته په خالي لاس مدینې منورې ته ولاړل، د دوی تر تګ لږ موده وروسته إیاس وفات سو او د مرګ په وخت کي یې حَمد، تکبیرونه او تسبیحات ویل، بیا نو خلکو په دې کي شک نه درلودی چي إیاس مسلمان مړ سو.

۳- ابو ذر الغفاري، ابو ذر رضی الله عنه اول نفر دی چي د مکې مکرمې د دباندي ځخه مسلمانیږي، حتّی داسي هم ویل کیږي چي پنځم نفر ؤ چي مسلمان سو خو په دې کي شک نسته چي ابو ذر رضی الله عنه د هغه اولو مسلمانانو ځخه دی چي د اسلام په شروع کي په اسلام مشرفه سوي دي، ابو ذر غِفاري د غِفار د قبیلې ځخه ؤ او دغه قبیله مدینې منورې ته نژدې پرته وه، دغه قبیله په غلا او لار نیُولو مشهوره وه، دې قبیلې حرامي میاشتي حلالولې یعني: په حرامو میاشتو کي یې هم جنګ او تجاوزونه کول، خو په خپله ابو ذر رضی الله عنه د هغو خلکو ځخه ؤ چي د شرک د اعمالو ځخه بېزاره او موحّد ؤ، پردې سربېره په حق دین پسي ګرځېدی، د مخه تر اسلام راوړلو یې الله جل جلاله ته لمونځ کاوه، خو د ابو ذر رضی الله عنه د اسلام را وړلو د قصې روایتونه یو د بل سره لږ ځه فرق لري خو زه دلته هغه روایت را نقلوم چي امام احمد رحمه الله یې په خپل مسند کي د ابوذر رضی الله عنه ځخه په سند سره را نقلوي.

امام احمد پسله ذکرِ کولو د راویانو وایي: چي ابو ذر رضی الله عنه و ویل: زه، زما ورور اَنیس او زموږ مور د خپلي قبیلې ځخه چي د غِفار قبیله وه را و وتلو او زموږ د قبیلې دا عادت ؤ چي حرامي میاشتي یې حلالولې، تر ځو چي زموږ یوه ماما ته ورغلو چي هغه د مال او عزت خاوند ؤ، زموږ ماما زموږ عزت وکړی او ښه معامله یې را سره وکړه خو د هغه د قوم زموږ سره حسد پیدا سو چي دا بیا ځوک دي چي دلته راغله او ما ته یې و ویل: کله چي ته له خپله اهله او کورنیه را وتلې، اُنیس به دي خپلي کورنۍ ته پرې ایښې وای، په دغه وخت کي زموږ ماما راغلی موږ هغه د ده د قوم حال ورته و وایه، داسي معلومېدل چي د ده هم دغه فکر ؤ، نو موږ ورته و ویل: هغه نېکۍ چي دي

د مخه را سره کړي وې هغه دي عبث او ضائع کړې او بیا به هیڅکله ستا مخ و نه وینو، مور هغه خپلو اوښانو ته ورولاړ سوو او خپل سامان یا شیان مو پر بار کړل، ماما مو سر په پټو کي پټ کړی او ژړل یې، مور رهي سوو څو مکې مکرمې ته نژدې سوو.

ابو ذر ﷺ دغه سړي ته چې قصه ورته کوي ورته وایي:

اې وراره! د مخه تر دې چي زه د رسول الله ﷺ سره و وینم ما درې کاله لمونځ کاوه، هغه ورته و ویل: چا ته دي کاوه؟ ویل الله ته، سړي و ویل: د لمانځه په وخت کي دي مخ کومي خوا ته کاوه؟ ابو ذر ﷺ و ویل: هري خوا ته چي به مي الله ﷻ مخ برابر کړی او د ماخستن لمونځ مي د شپې ترآخره کاوه.

ابو ذر ﷺ وایي: کله چي مور مکې مکرمې ته نژدې سوو زما ورور اُنیس و ویل: زه په مکه مکرمه کي کار لرم ته تر هغو زما انتظار کوه چي زه بیرته راځم او دئ ولاړی، خو ډیر وځنډېدی، کله چي را غلی ما ویل: ولي وځنډېدې؟ ده ویل: یو سړئ مي ولیدی داسي دعوه یې کول چي الله ﷻ دغه ستا په دین را لېږلی دی، وایي: ما ورته و ویل: چي خلکو د ده په باره کي څه ویل؟ ورور مي و ویل: خلکو ویل: چي شاعر، ساحر او کاهن دی، ابو ذر ﷺ وایي زما ورور اُنیس شاعر ؤ او نور یې هم را ته و ویل: ما د کاهنانو خبري اورېدلي دي، د هغو پر قسم خبري یې نه کولې او د ده قول مي د شعر په ترازو کي واچاوه په والله هیڅوک به دا و نه وایي چي دا شعر دی په والله دئ صادق دی او خلک دروغ وایي، ابو ذر وایي: ما خپل ورور ته و ویل: آیا ته تر هغو زما انتظار کوې چي زه ورسم او په خپله یې و وینم؟ ورور مي ویل: هو! مګر د اهلِ مکې سره ډیر احتیاط کوه چي دوی د ده سره دښمني کوي او څوک نه ورپرېږدي چي خبري یې واوري، ابو ذر ﷺ وایي: زه رهي سوم تر څو مکې مکرمې ته ورسېدم، هلته مي کتل یو ضعیفه سړئ (یعني: خوار او اسکېرلی سړئ) مي پیدا کړی او د هغه څخه مي پوښتنه وکړه، ما ویل: هغه څوک چي تاسي وایاست له دینه اوښتی دی چیري دی؟ سړي ما ته اشاره کړه او ناري یې کړل: دغه دی له دینه اوښتی، د مکې ټول خلک را باندي را ټول سوه په ډبرو په هډوکو هر څه چي په لاس ورځي په هغه مي وهي ترڅو چي بېهوښه ولوېدم، نه پوهېږم چي څه وخت را پورته

سوم خو داسي وم لکه سور مُنار، یعني: ټوله په وینو لړلی وم، د زَمزَم څاه ته ورغلم اوبه مي وچښلې او هغه وینې مي له ځانه څخه پرېولې او بیا د کعبې شریفي تر پوښو لاندي سوم. ابو ذر رضی الله عنه قصه اوربدونکي ته وايي:

اې وراره! تقریباً یوه میاشت مي په مکه مکرمه کي تېره کړه او د خوړلو دپاره مي هیڅ شئ نه درلودی فقط د زَمزَم اوبه چښم، تر داسي اندازې چاغ سوم چي نس مي ګونجي وکړې (یعني: خېټه مي پیدا کړه) او په خپله سینه کي مي هیڅ لوږه نه حسول، ترڅو چي د سپوږمۍ په رڼا یوه روښانه شپه پر اهل مکه راغله او په دغه شپه الله جل جلاله پر اهل مکه خوب غالبه کړی، پر کعبه شریفه هیڅا طواف نه کاوه بېله دوو ښځو، دغه دوې ښځي چي پر ما راغلې په دغه وخت کي یې په خپلو دعاوو کي إساف او نائله یادول او بلل، ما ورته و ویل: دغه دوه څه صفت لري دا خو هغه دوه زنا کاره دي.

(*د إساف او نائلې قصه د مخه بیان سوې ده*) ابو ذر رضی الله عنه وايي دغو دوو ښځو په نارو او غالمغال شروع وکړه او ویل کشکي زموږ له نفرو څخه یو څوک دلته موجود وای.

ښځي په دغه نارو کي د حرم شریف څخه وتلې چي د ها خوا رسول الله ﷺ او ابوبکر الصدّیق رضی الله عنه د غره له طرفه را کښته کېدل، دغه ښځي په مخه ورغلې د ښځو څخه یې پوښتنه وکړه: څه درته پېښه ده؟ ښځو ویل: د کعبې شریفي تر پوښو لاندي یو د دینه اوښتی سړئ دی، دوی ویل چي هغه سړي څه و ویل؟ ښځي وايي: داسي خبره یې وکړه چي خوله په ډکېږي، یعني: ډېره لویه خبره یې وکړه، ابوذر رضی الله عنه وايي: بیا رسول الله ﷺ او د ده ملګری راغله حجراسود یې مسحه کړی پر کعبه شریفه یې طواف وکړی او لمونځ یې وکړی (معلومه خبره ده چي ابوذر رضی الله عنه د دغه لمانځه په لیدلو سره پوه سو چي دا هغه د ده د مطلب سړئ دی) ابو ذر رضی الله عنه وايي: زه ورغلم او اول هغه څوک وم چي د اسلام په تحیه سره مي تحیه ورته و ویل، یعني: ورته و مي ویل: السّلامُ علیکم، رسول الله ﷺ را ته و ویل: علیک و رحمة الله او ویل: د کوم ځای یې؟ ما ورته و ویل: د غِفار د قبیلې، رسول الله ﷺ لاس پر تندي کښېښاوه، ابوذر رضی الله عنه وايي ما د ځانه سره و ویل: لکه دا چي یې نه سوه خوښه چي ما د ځان نسبت د غِفار قبیلې ته وکړی دا إراده مي وکړه چي لاس یې ونیسم، خو د ده ملګری

(چي د رسول الله ﷺ په عادت ترما ډير خبر ؤ او پوهېدی) زه منعه کړم، بيا رسول الله ﷺ را ته و ويل: د څومره مو دې راهيسي دلته اوسېږې؟ ما ويل: تقريباً د ديرشو شپو او ورځو په منځ کي، نو ويل: خواړه چا درکول؟ ما ويل: خواړه مي نه درلودل فقط د زَمزَم اوبه مي چښلې او زه په چاغ سوم حتّٰی خېټه مي وکړه او په سينه کي مي هم هيڅ لوږه نه ده حس کړې، رسول الله ﷺ و فرمايل: هو دا مبارکي اوبه دي او دغه اوبه د وږي انسان غذاء ده، ابوبکر الصدّيق رضی الله عنه و ويل: يا رسولَ الله! اجازه را کړه چي نن شپه زه ده ته خواړه ورکړم.

رسول الله ﷺ و فرمايل: هو ور يې کړه، بيا نو رسول الله ﷺ او ابوبکر الصدّيق رضی الله عنه رهي سوه او زه هم ور سره ملګری سوم ترڅو چي ابوبکر رضی الله عنه يوه دروازه خلاصه کړه او موږ ته يې د طائف د اُوڅکو څخه په متانو را کړې، ابو ذر رضی الله عنه وايي: دا نو هغه اول خواړه وه چي ما په مکه کي وخوړل او څومره چي الله جل جلاله را ته مقرره کړي وه هغومره په مکه کي پاته سوم او بيا رسول الله ﷺ را ته و ويل: زه يوې داسي ځمکي ته بېول کېږم چي ډيري خرماوي لري او زه ګمان نه کوم چي بل ځای دي وي بېله يثرِبه، آيا ته ستا قوم ته زما له طرفه تبليغ او دعوت کوې؟ ښايي چي الله جل جلاله په تا سره دوی ته نفعه و رسوي او تا ته د دوی په سبب اجر او ثواب درکړي، ابوذر رضی الله عنه وايي بيا نو د مکې مکرمې څخه رهي سوم تر څو زما ورور اُنيس ته ورغلم، هغه را ته و ويل: څه دي وکړه؟ ما ويل: زه مسلمان سوم او د هغه سړي تصديق مي وکړی، اُنيس ويل: زه هم نه غواړم چي بېله ستا له دينه بل دين اختيار کړم، زه هم مسلمان يم او د رسول الله ﷺ تصديق کوم، بيا موږ دواړه زموږ مور ته ورغلو هغې ته مو خپل دين او حال و وايه، هغې ويل: زه هم ستاسي له دينه مخالفت نه کوم زه هم مسلمانه يم او هغه څه منم چي رسول الله ﷺ يې وايي، نو موږ له دغه ځايه څخه رهي سوو، څو خپل قوم او د غفار قبيلې ته ورسېدلو او هلته مو په دعوت شروع وکړه.

د مخه تر دې چي رسول الله ﷺ مدينې منورې ته راسي زموږ د قوم ځيني خلک مسلمانان سوه او ځينو ويل: کله چي رسول الله ﷺ مدينې منورې ته راسي موږ اسلام راوړو، کله چي بيا رسول الله ﷺ مدينې منورې ته راغلی هغه نورو پاته

خلکو هم ایمان را وړی.

بیا د أسلم قبیله چې د غفار قبیلې ته نژدې وه مدینې منورې ته راغله او ویل: یا رسول الله! موږ هم پر هغه څه ایمان را وړی دی کوم چې زموږ وروڼو د غفار قبیلې پر را وړی دی، د أسلم قبیله هم مسلمانان سوه او رسول الله ﷺ و فرمایل:

«غفار غفرَ اللهُ لَها، وَأسلَم سَالَمَها الله».

۴– طُفیل بن عَمرو الدوسي چې پوه، هوښیار، شریف، شاعر او معتبره سړئ ؤ، د دوس د قبیلې مشر او رئیس ؤ د ده قبیله ډېره لویه قبیله وه او د یمن پر ځینو منطقو آمره وه، دغه طُفیل بن عَمرو د بعثت په یوولسم کال کې د حج یا عمرې دپاره مکې مکرمې ته راغلی، د مکې مکرمې قریش د ده تر را رسېدلو د مخه د ده استقبال او ښه راغلي ته ورو وتل، د ده یې ډېر احترام او اکرام وکړی ځکه د لویې قبیلې مشر او سردار دی او په اول ملاقات کې یې ورته و ویل: یا طفیل! ته زموږ وطن ته راغلې خو پام کوه په موږ کې یو لوی ساحر پیدا سوی دی چې موږ یې سره پاشلي او جلا کړي یو د ده په خبرو کې سحر پروت دی، زوی او پلار سره جلا کوي، ورور او ورور سره جلا کوي، ښځه او خاوند سره جلا کوي، موږ پر تا او ستا پر قوم د هغه څه څخه بېرېږو چې موږ ته یې را پېښ کړي دي، نو مه د دغه ساحر سره خبري کوه او مه ته د هغه خبري اوره، هر چا چې د ده خبري اورېدلي دي د جادو تر تاثیر یې لاندې سوی دی.

دا د قریشو عادت ؤ هر څوک چې به مکې مکرمې ته راغلی دوی به بېراوه خاصتًا که به هغه څوک د عربو د قبیلو مشر او سردار ؤ، ځکه قریشو نه غوښتل چې څوک د رسول الله ﷺ څخه د اسلام خبري واوري.

نو طفیل ته یې هم و ویل: چې ډېر احتیاط به کوې چې د محمّد ﷺ خبري وانه ورې، طفیل هم ډېر و بېرېدی، طفیل وایي: دومره یې دا خبري را ته وکړې چې د ځان سره مي دا فیصله وکره چې د ده څخه به هیڅ شئ نه اورم او نه به خبري ور سره کوم، په سهار کي چې مسجد الحرام ته تلم په غوږو کي مي پنبه کښېښوول دا د دې دپاره چې د محمّد ﷺ خبري په خطاء کي را څخه وانه ورېدل سي، کله چې مسجد الحرام ته را و وتم ومي لیدل چې رسول الله ﷺ د کعبې شریفي سره ولاړ دی

او لمونځ کوي او په لمانځه کي په لوړ آواز قرائت وايي، زه طواف کوم او ده ته ګورم خو شئ نه اورم ځکه غوږونه مي په پنبه پټ دي، خو د الله جل جلاله خوښه وه چي د محمّد ﷺ ځخه ځيني شئ واورم او هغه مي ښې خبري واورېدې، نو مي له ځانه سره و ويل: يا طفيل! ته هوښيار سړئ يې، پوه، فصيح او شاعر يې، د ښه او بد فرق درباندي کيږي، صحي او غلط سره پيژني، تر دغه زيات د انسان دپاره څه شي په کار دي او اوس بېرېږې چي خبري وانه ورم؟ او بيا د قوم مشر هم يې ستا سره بېره نه ده په کار، غوږ ورته ونيسه که يې خبري ښې وې قبولي يې کړه او که يې خبري عبث او چټي وې پرې يې ږده، نو مي تر هغه وخته انتظار وکړی چي رسول الله ﷺ کور ته رهي سو، زه هم په پسې سوم ترڅو چي کور ته ننوتی زه هم پسي ورغلم او هلته مي د خپل راتګ سبب ورته بيان کړی دا مي هم ورته و ويل: چي خلکو ستا د خبرو د اورېدلو څخه دومره بېرولی وم چي غوږونه مي په پنبه بندکړي وه او بيا مي ستا څه خبري واورېدې خو اوس دغه ستا خبري او کار و ما ته په تفصيل سره بيان کړه، دغه ستا د دين خبري را ته وکړه قرآن راته و وايه.

طُفيل وايي: په والله هيڅکله مي تر دغه ښې خبري نه وې اورېدلي او نه مي تر دغه د عدل کار ليدلی ؤ، اسلام مي په زړه کي ځای ونيوی او زه مسلمان سوم، د شهادت کلمې مي و ويلې.

سبحان الله! د دَوس د قبيلې رئيس ايمان را وړی دا څومره لويه کاميابي ده، رسول الله ﷺ هم ډير زيات په خوشاله سو، دا خبر په مکه مکرمه کي نشر سو چي طفيل مسلمان سو، قريش وارخطا سوه چي د دوس د قبيلې رئيس هغه چي په عربو کي ډيره لويه قبيله ده ايمان راوړی او ژر و طفيل ته ورغله ويل: يا طفيل أصبأت، يعني: له دينه واوښتې؟ طفيل ويل: يا بلکه مسلمان سوم او ويل: أشهد أن لا إله إلا الله، وأشهد أنّ محمّداً رسولُ الله، قريشو غوښته چي وې بېروي ويل مور دي وژنو، طفيل ويل: والله که تاسي ما ته آزار راکړی د دوس قبيله به هيڅکله تاسي پرې نږدي، څوک ما وهلای يا وژلای سي؟ د دوس قبيله ټوله پر ما ولاړه ده.

بيا نو طفيل و رسول الله ﷺ ته ورغلی ويل: يا رسولَ الله! هر قسم چي ستا

خوښه وي امر مي کړه که غواړې چي ستا سره پاته سم حاضر یم، که غواړې چي خپل قوم ته ولاړ سم او هغه و اسلام ته دعوت کړم هم ستا خوښه ده، سبحان الله! *دا ولي لحظې شخه چي يې ايمان زړه ته ننوتی مطلق اطاعت يې قبول کړی تر هر څه تېر دی*، رسول الله ﷺ و فرمايل: يا! خپل قوم ته ولاړ سه او قوم دي اسلام ته دعوت کړه، طفيل و ويل: هو زما قوم زما اطاعت کوي زه به ولاړ سم او هغه به اسلام ته دعوت کړم، خو ته الله جل جلاله ته دعاء وکړه چي ما ته يوه علامه راکړي چي قوم مي تصديق وکړي، رسول الله ﷺ دعاء ورته وکړه او دئ رهي سو.

د شپې پر لار رهي دی چي يو نور او روښنايي يې د دوو سترګو له منځه را وزي او لار ورته روښانه کوي، دا هغه علامه وه چي د رسول الله ﷺ د دعاء په سبب الله عزوجل ورکړه، ده و ويل: الٰهي نه غواړم چي په مخ کي مي داسي شئ جوړ سي چي د خلکو د خبرو دپاره لار جوړه کړي بيا به خلک وايي چي ده د بتانو عبادت پرېښاوه هغو دغه په وکړه، ځکه دا هم عجبه ده چي يو څوک رهي وي او له مخه يې روښنايي را وزي د خلکو د خبرو دپاره لار پيدا کيږي، د الله عزوجل په إراده دغه روښنايي د ده د مخ څخه د ده و قمچِني يا چلاخي ته نقل سوه، هغه قمچِنه چي ده به د اوښ د تګ دپاره ښورول، د هغې څخه نور او روښنايي را وتل او ده لار په ليدل، کله چي طفيل خپل قوم او قبيلې ته ورسېدی او خپل کور ته ننوتی، هلته خپل اهل او کورنی پر را ټول سوه، ښځه، مور، پلار، خوندي او ورونه ټول ورته راغله، مګر طفيل ورته و ويل: زما مخ او زما خبري پر تاسي حرام دي ترڅو تاسي د محمّد ﷺ دين ته داخل سوي نه ياست، هغو و ويل: د محمّد ﷺ دين څنګه او څه شي دی؟ طفيل! اسلام او د توحيد عقيده ورته بيان کړه، د طفيل هغه نژدې دوستان او اقرباء ټول اسلام ته داخل سوه مګر قوم يې په ايمان را وړلو کي ځنډ وکړی.

طفيل په خپل قوم او قبيله کي خلک اسلام ته دعوتوي او دې دعوت کلونه په بر کي ونيول څو په آخر کي يې ټول قوم مسلمان سو او طُفيل رضي الله عنه د رسول الله ﷺ تر هجرت وروسته ټول قوم د بيعت دپاره مدينې منورې ته را وستی، د طفيل د اسلام را وړلو په سبب د دوس ټوله قبيله مسلمانان سوه چي په هغو کي ابو هريره رضي الله عنه هم ؤ.

دا کار په اسلام کي لوړه درجه، عالي مقام او ډېر ثوابونه لري چي د يوه سړي د کوښښ او دعوت په نتيجه کي پوره قبيله مسلمانيږي، مګر د ده د دعوت پوره کاميابي د رسول الله ﷺ تر هجرت وروسته وه، د حديبيي تر صلحي وروسته يې په داسي حال کي مديني منوري ته هجرت وکړی چي د ده د قوم او قبيلې څخه اويا، يا اتيا کوره مسلمانان ور سره ملګري ود او طفيل رضي الله عنه په اسلام کي ډېر ښه امتحان ورکړی هغه دا چي طفيل رضي الله عنه د يمامې په ورځ د مسيلمه په جنګ کي شهيد و وژل سو

۵- ضماد الأزدي، دئ د يمن د أزد د قبيلې څخه ؤ او ده پر ځينو عصبي مريضانو او لېونيانو دَم او چو کاوه، يو وخت مکې مکرمې ته د حج يا عمرې د اداء کولو دپاره ولاړی هلته يې د مکې مکرمې د بېباکانو او نا اهلانو څخه واورېدل چي ويل يې محمّد ﷺ لېونئ دی، ده د ځان سره وويل: که زه دغه سړي ته ورسم او دَم پر وکړم ښايي الله جل جلاله يې زما د دم په واسطه جوړ کړي، نو رسول الله ﷺ ته ورغلی او ويل: يا محمّد! ﷺ زه پر دغسي مرضو دم کوم آيا غواړې چي دَم درباندي وکړم؟ رسول الله ﷺ ورته فرمايل:

« إنَّ الحمدَ لله نَحمدُهُ وَ نَستعينُهُ، مَن يهده اللهُ فلا مُضلَّ لَهُ، و من يُضللهُ فلا هاديَ له، وأشهد أن لا إله إلا الله وحده لاشريكَ له، وأشهد أن محمّداً عبدُه ورسولُه ». أمَّابعد:

ضماد الأزدي و ويل: دغه جملې يو وار بيا را ته و وايه، رسول الله ﷺ دغه جملې درې واره نور ورته تکرار کړې، ضماد و ويل: د کاهنانو خبري مي اورېدلي دي، د ساحرانو خبري مي اورېدلي دي، د شاعرانو خبري مي اورېدلي دي، خو دغه ستا پر قسم خبري مي نه دي اورېدلي، د بحر تر قاموس لوړي دي، لاس دي راکړه چي پر اسلام بيعت درسره وکړم، بيا يې بيعت وکړی او مسلمان سو.

دغه قسم رسول الله ﷺ په دغه موده کي پر ډېرو افرادو او اشخاصو په انفرادي ډول اسلام عرض کړی دی، لکه څرنګه چي د قبيلو جواب منفي ؤ دغه رنګه د افرادو جوابونه هم منفي وه، خو د ځينو جواب به ډېر شديد او زړه دردوونکی ؤ چي د هغو

و بیانولو او ذکر کولو ته ضرورت نه وینم، فقط دغه یوه قصه د مثال او نمونې پر قسم درته بیانوم:

یو نفر چې د عربو د پهلوانانو څخه ؤ او نوم یې رُکانه ؤ لوی او مشهوره غېږ باز ؤ، چا نه ؤ غځار کړی، دغه رُکانه رسول الله ﷺ ته راغلی، ویل: یا محمّد! ﷺ ته وایې چې زه نبي یم، که دې زه غځار کړم ته صادقه یې.

سبحان الله! د نبوت او غېږبازۍ یې سره څه؟

خو دا د دغو خلکو جهالت ؤ، رُکانه لوی پهلوان دی چا نه دی غځار کړی، وایي: که دې زه غځار کړم ته صادقه یې، رسول الله ﷺ ویل: ښه دی او ور ولاړ سو په لږ وخت کې یې رُکانه غځار کړی، رکانه په تعجب کې سو، د اول وار دپاره غځارېږي، تر اوسه چا نه دی غځار کړی، ویل: یوار بیا راسه، بیا ورغلی بیا یې غځار کړی، ویل: یو وار لا بیا راسه، بیا ورغلی، دریم وار یې بیا غځار کړی، ویل: والله دا عجبه خبره ده مګر تر هغو ایمان نه درباندې را وړم چې دغه ونه خبرې و نه کړې، رسول الله ﷺ د وُنې یا درختې څخه پوښتنه وکړه چې زه څوک یم؟

وُنې وویل: أشهد أن لا إله إلاّ الله، و أشهدُ أنّکَ رسولُ الله،

د رُکانه په حضور هغه وُنې هم خبرې وکړې، رکانه و ویل: والله ته ساحر او جادوګر یې، دا د دغه یوه نفرحال ؤ، کفارو ته یوازې دانه چې قرآن مجید معجزه وه، بلکه معجزات، داسې معجزې چې په سترګو لیدل کېدلې، خو بیا یې هم ایمان نه را وړی.

(خو رکانه ﷺ په وروسته کې مسلمان سوی دی)

د شقّ القمر معجزه

د کفارو سره د مسلمانانو ژوند تریخ ؤ او کفارو به د رسول الله ﷺ څخه معجزې غوښتې، همېشه به یې ورته ویل: تا خو موږ ته هیڅ شئ نه دی را ښکاره کړی، لږ تر لږه ته موږ ته یوه معجزه را ښکاره کړه چې د هغې په واسطه موږ ستا پر رسالت اقرار وکړو، رسول الله ﷺ و فرمایل: که ستاسې په حضور د الله ﷻ په إراده او زما په اشاره سپوږمۍ دوه ځایه سوه تاسې د الله ﷻ پر وحدانیت او زما پر رسالت ایمان راوړی؟

کفارو ویل: هو، نو یې د میاشتې په پنځلسمه شپه چې سپوږمۍ پوره او کامله وي د دغې معجزې وعده سره وکړه، د پنځلسم په شپه رسول الله ﷺ په منٰی کې تشریف درلود او قریش هم د معجزې د لیدلو دپاره سره راټول سوي دي، رسول الله ﷺ سپوږمۍ ته اشاره وکړه چې دوه ځایه سي او سپوږمۍ هم د رسول الله ﷺ په اشاره سره دوه ځایه سوه چې په عربي کې (شَقّ القَمر) ورته وایي، سپوږمۍ دوې ټوټې سوه یوه حصه یې د غره یوه طرف ته ولاړه او بله حصه یې د غره بل طرف ته، د سپوږمۍ دوو حصو په منځ کې غر راغلی.

کفار ورته ګوري دا معجزه یې ولیدل بیا یې هم ایمان را نه وړی او ویل ته ساحر یې، منکره کفار تر دغه زیات څه شي غواړي؟ خو بیا هم حق ته سحر وایي، الله جل جلاله د سورةُ القمر په اولنیو آیاتو کې فرمایي:

﴿ اَقۡتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانۡشَقَّ الۡقَمَرُ ۝١ ﴾

قیامت را نژدې سو او سپوږمۍ دوه ځایه سوه،

﴿ وَاِنۡ یَّرَوۡا اٰیَةً یُّعۡرِضُوۡا وَیَقُوۡلُوۡا سِحۡرٌ مُّسۡتَمِرٌّ ۝٢ ﴾

که دغه کفار د الٰهي قدرت یو دلیل او علامه وویني مخ ځني واړوي او وایي: دا پخوانئ قوي سحر دی،

﴿ وَکَذَّبُوۡا وَاتَّبَعُوۡۤا اَهۡوَآءَهُمۡ وَکُلُّ اَمۡرٍ مُّسۡتَقِرٌّ ۝٣ ﴾

او دوی حق درواغ بولي او د خپلو خواهشاتو متابعت کوي او هر کار پرخپل وخت کېدونکی دی، یعني: د دوی عذاب هم پرخپل وخت ورته را تلونکی دی.

د دوی هلاک چې الله جل جلاله په خپل علم کې ورته ټاکلی دی مخ او شا ته نه کېږي پرخپل وخت به ورته راسي.

دغه (شق القمر) لویه حادثه او نادره معجزه ده، رسول الله ﷺ خپل رسالت ورته ثابت کړی مګر کفارو بیا هم ایمان را نه وړی، د تاریخ ډېر علماء لکه ابن کثیر او داسې نور وایي: چې عربو به په دغه واقعه سره تاریخ بنووی، موږ د مخه هم درته ویلي وه چې عربو جنتري نه درلودل او کله چې به یوه لویه واقعه پېښه سوه په هغه

سره به يې تاريخ ښووی، چې تر فلانۍ واقعې دومره کاله د مخه يا دومره کاله وروسته فلانۍ کار وسو او د دغو لويو واقعو څخه کومي چې عربو تاريخ په ښووی د فجار جنګونه وه، د فيل کال ؤ او دغه شق القمر ؤ.

حتّٰی په هندوستان کي هم دغه شق القمر وليدل سو، ډيرو خلکو په ډيرو ځايو کي دغه شق القمر وليدی، که دا سحر وای يوازي به هغو خلکو ليدلای چې دالته د رسول اللهﷺ سره موجود وه، مګر دا ليدل عام او لويه معجزه وه، ډيرو خلکو وليدل.

(دلته يوې مختصري تبصرې ته ضرورت سته)

هغه دا چې غربيان دغه خبره نه مني او وايي: زموږ په تاريخ کي د دغه شق القمر ذکر نسته نو نه دی پيښ سوی، د دغه انکار دپاره د دوی يواځنۍ دليل دغه دی چې وايي موږ شق القمر نه دی ليدلی، مګر د شق القمر د نه پيښېدلو دپاره يوازي دغه دليل نه دی کافي چې وايي: موږ نه دی ليدلی، بلکه د شق القمر د اثبات دپاره ډير دليلونه سته.

لومړۍ: شق القمر د شپې ؤ او په ډيرو غربي ملکو کي د مطالعو د اختلاف په سبب ورځ وه او په ځينو ملکو کي نيمه شپه او خلک بيده وه او په ځينو ملکو کي اوريځ وه، که چيري بيا په ځينو ملکو او ځايو کي آسمان شين هم وي او خلک هم دباندي ناست وي دا ضروري نه ده چې هغو ټولو د آسمان طرف ته کتل او سترګي يې د سپوږمۍ څخه بل طرف ته نه اړولې.

دوهم: که آسمان شين هم وي او پر مځکه د سپوږمۍ رڼا هم وي، د سپوږمۍ په دوه ځايه کېدلو د هغې په رڼا کي کوم خاص فرق نه پيښيږي چې خلک دي ورته متوجه سي او دغه دوه ځايه کېدل فقط د څو ثانيو دپاره وه، ساعت او ډير وخت يې په بر کي نه دی نيولی، موږ وينو چې ډير ځله د سپوږمۍ تندره يا خسوف پيښيږي او تر ډيره وخته پوري دوام هم وکړي، خو بيا هم په مليونو انسانان نه په خبريږي، په تېره بيا په هغه زمانه کي چې د نن غوندي رصد خانې او نور آلات هم نه وه موجود، د خبر د نشرولو دپاره اخبار او راديوګاني هم نه وې، چې دا خبر نشر او شائع کړي، په هر حال په غربي تاريخ کي د دغه معجزې نه وجود د هغې د تکذيب او نه منلو دليل نه سي کېدلای، خو په شرقي تواريخو کي د دغې معجزې ذکر سته، په هندوستان

کي د (ماليبار) د مهاراجي د اسلام را وړلو سبب هم دغه د شق القمر واقعه سوه، لکه څرنګه چي مخ کي مو وويل دا معجزه په قرآن کريم کي هم ذکر سوې ده.

د اهلِ يثرِب څخه شپږ پاک روحه

د بعثت د يوولسم کال د حج په موسم کي چي د (۶۲۰) ميلادي کال د جولاى مياشت وه اسلامي دعوت ډير ښه تخم لاس ته را وړى چي دغه تخم ډير ژر په لويو لويو ونو يا درختو بدل سو، چي دغو ونو بيا مسلمانان په خپله سايه کي د هغه ډيرو او اوږدو کلو د ظلم او طغيان د ګرمو لمبو څخه وساتل، کله چي اهل مکې د رسول الله ﷺ تکذيب کاوه او دئ ﷺ يې د الله ﷻ د لاري د دعوت څخه منعه کاوه، رسول الله ﷺ داسي حکمت عملي کاوه چي د شپې په تاريکيو کي به د حاجيانو پر ډلو او خېمو ګرځېدى، دا د دې دپاره چي د ده ﷺ او د دغو ډلو په منځ کي د مکې مکرمې د مشرکانو څخه څوک نه وي موجود.

نو رسول الله ﷺ يوه شپه د ابوبکرالصدّيق ﷺ په ملګرتيا را و وتى، د ذُهل او شَيبان بن ثعلبه د قبيلې خېمو ته ورغلى، د اِسلام او توحيد په باره کي يې خبري ورته وکړې، خو دغو خلکو د اسلام راوړلو څخه انکار وکړى.

او بيا رسول الله ﷺ په منٰى کي د عَقَبې سره تېرېدى، هلته يې د څو نفرو آواز واورېدى چي په خپل منځ کي يې خبري سره کولې، رسول الله ﷺ هغو نفرو ته ورغلى، دغه خلک شپږ نفره وه او د يثرِب د ځوانانو څخه وه، ټول د خزرج د قبيلې څخه وه (څوک وايي چي دغه خلک دوولس نفره وه) خو شپږ يې يقيني دي.

دغه شپږ نفره ډير مهم دي، دغه نفر د اسلام هغه صالح تخم دى

او د دغو نفرو نومونه داسي دي:

۱ – اسعد بن زُراره. چي د بني نجار څخه ؤ.

۲ – عون بن الحارث بن رفاعه، ابن عفراء. چي د بني نجار څخه ؤ.

۳ – رافع بن مالک بن العجلان. چي د بني زُرَيق څخه ؤ.

۴ – قُطبه بن عامر بن حُديده. چي د بني سلمه څخه ؤ.

٥ - عُقبه بن عامر بن نابي. چې د بني حرام بن كعب څخه ؤ.
٦ - جابر بن عبدالله بن رئاب. چې د بني عبيد بن غنم څخه ؤ.

د اهل يثرِب يا د مدينې منورې د خلكو لويه خوشبختي دا وه چې دوى به د مدينې منورې د يهودو څخه اوريدل چې په دغه اوس وختو كې يو نبي مبعوث كيږي، هغه به را ووزي او موږ به يې متابعت وكړو او بيا به د هغه نبي په ملګرتيا موږ تاسي داسي ووژنو لكه د عاديانو او ثموديانو وژنه.

رسول اللهﷺ دغو نفرو ته ورغلی او ويل: تاسي څوک ياست؟ هغو ويل: د خزرج د قبيلې څخه يو، رسول اللهﷺ و فرمايل: نه كښېنی چې څه خبري درته وكړم؟ هغو ويل: هو كښېنو، رسول اللهﷺ ور سره كښېنستی خپل دين او د اسلام حقيقت يې ورته بيان كړی، وحدانيت ته يې را وبلل، قرآن مجيد يې ورته تلاوت كړی، دغو نفرو په خپل منځ كي سره و ويل: والله دا هغه نبي دی چې يهود تاسي په هغه سره بېروي، كوښښ وكړی چې يهود په اسلام كي تر تاسي د مخه نه سي او بيا هغه را سره وكړي چې دوی وايي، نو د دهﷺ دعوت قبول كړي او مسلمانان سي، تاسي تر يهودو د مخه ايمان را وړی د رسول اللهﷺ متابعت وكړی او اسلام قبول كړی.

(دا څنګه قصه وه چې يهودو به اهل يثرِب بېرول؟) ډېره مهمه خبره ده.

هغه داسي: د مدينې منورې ټول اوسېدونكي پر درو حصو وېشل سوي وه، يوه حصه د أوس قبيله وه، بله حصه د خزرج قبيله وه چې دغه دوې قبيلې مشركان او بت پرستان وه درېيمه حصه يهود وه، يهود بيا په خپله پر درو قبيلو وېشل سوي وه: بني قُريظه، بني قينقاع او بني نُضَير، كه څه هم هلته نور انفرادي يهود موجود وه چې د دغو قبيلو څخه نه وه خو هغه لږ وه، عمده او اساسي يهود دغه درې قبيلې وه او ټول يهود د وګړو په شمېر د مدينې منورې د وګړو يا انسانانو درېيمه حصه كېدل، د أوس قبيله هم د مدينې منورې د وګړو او نفوسو درېيمه حصه كېدل، همدارنګه د خزرج قبيله د مدينې منورې د وګړو درېيمه حصه وه، نو مدينه منوره په برابر او مساوي شكل درو حصو ته وېشل سوې وه، چې يهود، د أوس قبيله او د خزرج قبيله وه.

د دغو درو قومو څخه يو هم پر مدينه منوره نه سواى آمر كېدلاى ځكه ټول

اقلیات او سره برابر وه، نو مدینې منورې عمومي مشر او د ټولو دپاره یو آمر هم نه درلودی او دغو درو قبیلو به همېشه د حاکمیت دپاره جنګونه سره کول، خو په دغه وختو کي به یهودو دغه نورو قومو ته چي أوس او خزرج وه ویل: د آخري نبي د بعثت وخت را نژدې دی که هغه مبعوث کړل سو موږ به د هغه متابعت وکړو او تاسي به داسي حلال کړو لکه د عادیانو او ثمودیانو حلالېدل چي ټول هلاک سوه، نو یهودو به دغه نوري قبیلې د آخري نبي په را تګ سره بېرولې او ورته ویل به يې: کله چي هغه نبي راسي موږ به د هغه د متابعت په سبب پر یثرِب حاکمان سو او تاسي ته به بیا هغه وخت په وژلو او حلالولو سره جزا درکړو.

بنه متوجه سی: د یهودو په تورات او په نورو آسماني کتابو کی د رسول الله ﷺ راتګ او د هغه ﷺ ټولي علامې لیکلي وې، د مدینې منورې یهود هم تر داسي اندازې د دغه نبي د راتلو په انتظار وه چي د مدینې منورې مشرکان به يې د هغه په را تګ سره بېرول، نو دغه د دوی د معلوماتو او پېشګویي په سبب د مدینې منورې مشرکانو د مکې مکرمې تر مشرکانو د مخه او په ډېره آساني سره ایمان راوړی.

کله چي د رسول الله ﷺ د نبوت او رسالت اظهار وسو ټولو یهودو او نصاراوو ته دا معلومه سوه: چي هو دئ ﷺ هغه وعده سوی نبي دی مګر څرنګه چي یهودو او نصاراوو ولیدل چي دغه نبي د بني اسرائلو څخه نه دی او پخواني ټول انبیاء د بني اسرائلو څخه وه، نو يې د قومي تعصب په لحاظ د رسول الله ﷺ د منلو څخه انکار وکړی او له دغه وخته څخه يې ټول هغه معلومات چي د راتلونکي نبي په باره کي د دوی په کتابو کي موجود وه واړول او تغیر يې پکښي راوستی.

خو بیا هم دوی غبي او ناپوه وه ځکه اوس هم د دوی په کتابو کي د رسول الله ﷺ د نبوت ډېر معلومات او علامې پاته دي، څرنګه چي اوس د نوي آلاتو او وسائلو د پیدا کېدلو په سبب هغه بیانات او معلومات عام نشر سوي دي نو دوی يې نه اړولای سي او نه يې پټولای سي، نو يې د هغو بیاناتو په ترجمه کي تغیر راوستی، د حق او حقیقت څخه مخالف او د خپل مزاج او غوښتني سره موافق يې ترجمه کوي.

(بیرته قصې ته راسه)

اوس چي د خزرج د قبيلې حاجيانو د رسول الله ﷺ خبري واورېدې، ويل: والله هغه نبي چي يهود موږ په بېروي هغه دغه نبي او دغه دين دی، پام كوی چي يهود تر تاسي د مخه دغه دين ته داخل نه سي، دغه خلګ عاقلان او هوښياران وه، كورني اختلافاتو او جنګو د پښو اچولي او ضعيفه كړي وه خاصتًا هغه د (بُعاث) جنګ چي په دغه نزدو وختو كي تېر سوی ؤ او تر اوسه د هغه تيرو سوو جنګو لمبې پورته كېدې، نو دا يې اميد ؤ چي د رسول الله ﷺ د دين او دعوت خبري به د دوی دپاره د صلحي او آرام ژوند سبب وګرځي، نو دغه د خزرج د قبيلې خلكو رسول الله ﷺ ته و ويل: موږ ترشا داسي قوم پرې اېښی دی چي د هيڅ قوم په منځ كي به دومره شر او عداوت نه وي موجود لكه زموږ د قوم په منځ كي چي دی او دا مو اميد دی چي الله جل جلاله به يې په تا سره را ټول او يو ځای كړي، موږ چي ولاړسو خپل قوم به هم ستا دين ته را و بولو او ستا د دين دغه احكام چي موږ قبول كړه پر دوی به يې هم عرض كړو، كه الله جل جلاله دوی پر تا را ټول كړه نو به په موږ كي هيڅوک تر تا عزتمن نه وي، بيا نو رسول الله ﷺ د اسلام احكام او قرآن مجيد وروښوول.

كله چي دغه خلک مديني منورې ته تله د ځانه سره يې د اسلام رسالت ور سره يو وړی او هلته يې د اسلام په نشرولو شروع وكړه، په مدينه منوره كي د انصارو د كورو څخه داسي كور نه سو پاته چي هلته دي د رسول الله ﷺ خبري نه كيږي، اوس نو مدينه منوره پر دغه خپل حال پرېږده چي د اسلام معطر شمال او خوشبويه نسيم پكښي چليږي، ته بيرته دلته مكې مكرمې ته راسه.

د إسراء او معراج واقعه

د مخه تردې چي د واقعې په تفصيل شروع وسي اول به د إسراء او معراج ترجمه درته بيان سي:

د علماوو په اصطلاح له مكې مكرمې څخه تر بيت المقدسه پوري دغه سفر او تللو ته إسراء ويل كيږي او بيا له هغه ځايه تر سِدرةُ المُنتهٰى پوري تګ او سياحت ته معراج ويل كيږي او ځيني وختونه كه يو هم ياد سي، مثلاً يوازي إسراء يا يوازي معراج

وویل سي دغه دواړه سفرونه څني مراد او مقصد دي. *اوس قصې ته متوجه سی:*

رسول الله ﷺ په داسي مرحله کي ژوند تیروي چي دعوت یې د کامیابی او تکالیفو په منځ کي رهي دی او په ډیرو لیرو آفاقو کي د امید ضعیفه ستوري ورته ځلېدل چي د إسراء او معراج واقعه پېښه سوه، الله جل جلاله په دغه واقعه سره خپل رسول معزز او مکرم کړی او زړه یې نور هم ورآرام کړی.

د معراج د وخت او تاریخ په تعینولو او معلوملو کي څو مختلف قولونه سته:

۱ – څوک وايي: چي إسراء او معراج د نبوت په اول کال کي وه چي دغه قول امام طبري اختیار کړی دی.

۲ – څوک وايي: چي دغه واقعه تر بعثت پنځه کاله وروسته وه چي امام نووي او امام قُرطبي دغه قول ته ترجیح ورکوي.

۳ – څوک وايي: چي إسراء او معراج د بعثت د لسم کال د رجب د میاشتي د اوه ویشتم په شپه وه چي دا قول علامه منصورپوري اختیار کړی دی.

۴ – څوک وايي: چي د معراج واقعه شپاړس میاشتي تر هجرت د مخه وه، یعني: د بعثت د دوولسم کال د روژې په میاشت کي وه.

۵ – څوک وايي: چي یو کال او دوې میاشتي تر هجرت د مخه وه، یعني د بعثت د دیارلسم کال د محرم په میاشت کي وه.

٦ – څوک وايي: چي تر هجرت یو کال د مخه وه، یعني: د بعثت د دیارلسم کال د ربیع الأول په میاشت کي وه.

اول درې قوله خو په دې سبب نه دي صحي چي خدیجه رضي الله عنها د بعثت د لسم کال د روژې په میاشت کي وفات سوه او د دې رضي الله عنها وفات د مخه تر هغه ؤ چي پنځه لمنځونه فرض سي او په دې کي د علماوو هیڅ اختلاف نسته چي پنځه لمنځونه د معراج په شپه فرض سوه، نو معلومه خبره ده چي معراج د دې تر وفات او د بعثت تر لسم کال وروسته دی، پاته سوه درې آخرني قولونه د هغو په باره کي داسي دلیل نسته چي یو قول دي تر هغه نورو راجح او افضله کړي، خو فقط د آیات شریف سیاق پر دې دلالت کوي چي إسراء او معراج ډیر وروسته پېښ سوي دي.

معراج د رسول الله ﷺ په ژوند کي ډېره لويه او مهمه واقعه ده.

معراج زموږ په دين او اسلام کي لويه او عجيبه واقعه ده او دغه معراج د دې سبب دی چي موږ بيت المقدس مُقدس بولو او د بيت المقدس په باره کي د الله عزوجل دا قول نازل سوی دی چي د سورة بني اسرائيل يا الإسراء په شروع کي فرمايي:

﴿ سُبۡحَـٰنَ ٱلَّذِىٓ أَسۡرَىٰ بِعَبۡدِهِۦ لَيۡلًا مِّنَ ٱلۡمَسۡجِدِ ٱلۡحَرَامِ إِلَى ٱلۡمَسۡجِدِ ٱلۡأَقۡصَا ٱلَّذِى بَـٰرَكۡنَا حَوۡلَهُۥ لِنُرِيَهُۥ مِنۡ ءَايَـٰتِنَآۚ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلۡبَصِيرُ ۝١ ﴾.

يعني: پاکي ده هغه ذات لره چي خپل بنده محمّد ﷺ يې د شپې په يوه حصه کي له مسجد الحرامه تر مسجد الاقصا پوري بېولی ؤ، هغه مسجد الاقصا چي موږ د هغه شا وخوا برکتناکه کړې ده (د څه شي دپاره يې بېولی ؤ؟) چي موږ دغه محمّد ﷺ ته د خپل قدرت ځيني دلائل او علامې وښيو، يا ور ښکاره کړو، بېشکه چي دغه الله ښه اورېدونکی او ښه ليدونکی دی، هر څه اوري او پټ اسرار هم ورته ښکاره دي.

ورونو! بيت المقدس مبارکه ځکه ده، ځکه څنګه مبارکه او مشرفه کېږي؟ شرف او برکت د الله عزوجل له طرفه وي، الله جل جلاله يې مبارک کوي او په دغه آيات شريف کي الله جل جلاله بيت المقدس مبارک بللی دی څکه فرمايي:

﴿ ٱلَّذِي بٰرَكنا حَوۡلَهُۥ ﴾ يعني: هغه چي موږ د هغه شا وخوا مبارکه کړې ده.

همدا رنګه الله جل جلاله مکه مکرمه او مدينه منوره مبارک کړي دي.

نو دغه د معراج په شپه جبريل عليه السلام و رسول الله ﷺ ته راغلی، رسول الله ﷺ د کعبې شريفي د حطيم سره بيده ؤ، که څه هم ځيني علماء وايي: إسراء او معراج د أم هاني رضي الله عنها له کور څخه وه مګر دا حديث په بخاري شريف کي صحي حديث دی چي رسول الله ﷺ د کعبې شريفي د حطيم سره بيده ؤ او جبريل عليه السلام ورته راغلی را ويښ يې کړی چي هغه لوی سفر، د إسراء او معراج سفر شروع کړي او د جبريل عليه السلام سره يو حيوان ور سره ؤ، رسول الله ﷺ فرمايي: دغه حيوان تر خره لوی او تر غاطري يا قچري کوچنۍ ؤ، دا خو د دغه حيوان د جسم يا بدن اندازه وه، مګر تعجب يې په تېزوالي کي ؤ، يو غورځېدل يې د سترګو د ليدني پر اندازه وه، سرعت او چابکي يې تر تصور زيات وه.

کله چې رسول الله ﷺ له خوبه را ويښ سو جبريل علیه السلام ورته و ويل: پر دغه بُراق سپور سه، رسول الله ﷺ سپور سو او بُراق د بيت المقدس پر طرف ته حرکت وکړی، په لږ وخت کي بيت المقدس ته ورسېدی، رسول الله ﷺ مسجد اقصا ته ور داخل سو هلته يې يوه عجيبه اجتماع وليدل، الله جل جلاله د رسول الله ﷺ دپاره ټول انبياء او رسُولان علیهم السلام را جمعه کړي او يو ځای کړي وه.

علماء کرام د انبياء او رسُولانو په عدد او شمېر کي مختلف قولونه لري ځوک د ټولو انبياء او رسُولانو علیهم السلام شمېر يو لک ځلير ويشت زره زيات او کم ښکښې بولي، ځوک وايي: د رسُولانو عدد درې سوه دی او د انبياوو عدد ځليرويشت زره دی، نور قولونه هم سته، مقصد دا چه په دغه مبارکه شپه الله جل جلاله ټول انبياء او رسولان علیهم السلام په دغه لويه او مبارکه ټولنه او اجتماع کي را جمعه کړي وه، ابراهيم، نوح، موسٰی، عيسٰی علیهم السلام، ټول انبياء او رسولان په مسجد الاقصا کي سره يو ځای سوي وه.

د مځکي پر مخ کوم ځای دی چي د ټولو انبياء علیهم السلام په اجتماع سره دي مشرفه سوی وي؟ بېله بيت المَقدِس او بېله مکې مکرمې څخه بل ځای نسته، کعبې شريفي ته ټول انبياء علیهم السلام د حج دپاره راغلي دي، لکه د امام بيهقي په روايت کي چي عروه بن زبير رضی الله عنه وايي: ټولو انبياء علیهم السلام د بيتُ الله الحرام حج کړی دی، او بيت المَقدِس هم هغه ځای دی چي ټول انبياء علیهم السلام په دغه شپه دلته سره جمعه سوي دي چي دغه اجتماع بيا هيڅ وخت او په ټول تاريخ کي نه ده تکرار سوې او د بل وار دپاره په هيڅ ځای کي ټول انبياء علیهم السلام نه دي سره جمعه سوي، بېله مسجد اقصا څخه او دغه ټول انبياء او رسُولان علیهم السلام د سيد البشر، سرور کائنات، فخر موجودات، جنابِ رسولُ الله، محمّد مصطفٰی ﷺ استقبال او ښه راغلي ته راغلي وه.

انسان د دغه مبارک منظر او مشهد خيال او تصور هم نه سي کولای، ټول انبياء علیهم السلام او رسُولان سرور کائنات، سردار کونين ﷺ ته راغلي دي، صف صف، قطار قطار، ولاړ دي او ښه راغلئ ورته وايي، دا څومره مبارکه او له نوره ډکه اجتماع ده.

بَلَغَ العُلٰی بِكَمَالِهٖ كَشَفَ الدُّجٰی بِجَمَالِهٖ
حَسُنَتْ جَمِيعُ خِصَالِهٖ صَلُّوا عَلَيْهِ وَآلِهٖ

چې غم دیوار امت را که دارد چون تو پشتیبان
چه باک از موج بحر آن را که باشد نوح کشتیبان

بیا نو رسول الله ﷺ د دغه ټولو انبیاوو امامت کوي، دغو ټولو انبیاء علیهم السلام ته سیّد د اولین او آخرین، سید البشر محمّد مصطفٰی ﷺ لمونځ ورکوي، دا هغه لوی، عظیم او لوړ شرف دی، تر دې به بل شرف چیري وي چې د اُمتو د امامانو امام دي سي.

امام رُسل پیشوائی سبیل   أمین خدا مهبط جبریل

همدارنګه د قیامت په ورځ چې د هر امت څخه شاهد را وستل سي یعني: د هر امت نبي به پرخپل امت شاهد وي او محمّد ﷺ به بیا پر هغه انبیاء علیهم السلام شاهد وي، دا هم د خیرالبشر محمّد مصطفٰی ﷺ عزت او کرامت دی، دا اجتماع او ټولنه هغه لویه او معظمه اجتماع او ټولنه وه.

په دې اجتماع کي و انبیاء علیهم السلام ته د رسول الله ﷺ لمونځ او امامت ؤ چې دا کار بیا د اسلام په تاریخ کي نه دی مکرر سوی، کله چې رسول الله ﷺ د لمانځه څخه فارغه سو جبریل علیه السلام دوه لوښي یا دوه ګیلاسه ورته را وړل چې په یوه لوښي کي شیدې او په بل کي شراب وه، رسول الله ﷺ هغه د شیدو لوښی واخیستی، جبریل علیه السلام ورته وویل: سمي لاري ته لارښوونه او هدایت درته سوی دی.

یعني: دا چه شراب دي نه واخیستل، الله جل جلاله سمه لار درښوولې ده او امت دي هم سمي لاري ته را بللی دی، په دغه خبره کي د جبریل علیه السلام له طرفه دې ته اوله اشاره ده چي شراب بد او خبیث شئ دي، که څه هم تر دغه وخته په اسلام کي شراب نه وه منعه سوي خو رسول الله ﷺ هیڅکله نه تر دغه دمخه شراب څښلي وه او نه يې تر دغه وروسته څښلي دي، نه د مخه تر بعثت او نه وروسته تر بعثت.

تر لمانځه او د انبیاء علیهم السلام تر ملاقات وروسته معراج را وړل سو، د معراج وصف او تعریف موږ ته نه دی بیان سوی، هلته په کتابو کي هم صحي تعریف او صحي دلیل نسته چې معراج څه شي دی؟ بېله دې څخه چي عرب د معراج لفظ د ځنې دپاره استعمالوي یعني: عرب و ځنې ته معراج وایي، نو معراج یو قسم ځنه ده، خو که دلته معراج د ځنې په معنٰی سره سي نو داسي ځنه ده چي بشر يې نه پیژني، یوه خاصه

څنه ده چي د هغه په حقیقت بشر نه پوهیږي او نه پوهېدلای سي، نو دغه معراج چي د هغه حقیقت موږ ته نه را معلومیږي و رسول الله ﷺ ته کښېښوول سو.

رسول الله ﷺ په دغه عجیبه او غریبه څنه کي وَخَتَی چي په څو لحظو کي رسول الله ﷺ اول آسمان ته ورسېدی، دغه مسافې چي تر قیاس لوړي او تر حساب تیري دي په څو لحظو کي طئ سوې یا پای ته ورسېدې.

ورونو! موږ د دغه کون نه په لوی والي خبر یو او نه د دغو لیرو مسافو اندازه را ته معلومیږي، موږ ته د کون او د هغه د پراخوالي په باره کي هیڅ معلومات نسته، موږ انسانان که غربیان دي که شرقیان چي هرڅه پرله اوري او را اوري دا ټول د کون یو کوچنئ جز دی، د نن ورځي د کون علماء موږ ته د کون مسافه په ضوئي کال سره را ښيي.

موږ د مځکي مسافه په میل یا کیلو مترو سره بیانوو، خو بالمقابل کون دومره پراخه دی چي په کیلو متر یا نورو اندازو سره نه سي ښوول کېدلای نو د کون علماوو د کون د مسافې د اندازه کولو دپاره ضوئي کال ایښی دی، ضوئي کال څه شي دی؟

(ضوء) یعني: رڼا او روښنایي لکه: د لمر رڼا یا شعاع، نو ضوئي کال و هغي مسافې ته ویل کیږي: چي ضوء یا روښنایي په یوه کال کي هغه مسافه طئ کولای سي.

که زه وغواړم چي د ضوء یا روښنایي سرعت یا چابکي در وښیم نو به داسي درته و وایم: چي د لمر روښنایي د لمر څخه بیا تر مځکي پوري په اتو دقیقو کي را رسیږي موږ داسي نه سو ویلای چي لمر د مځکي څخه دومره کیلو متره لیري دی، بلکه موږ وایو چي لمر د ضوئي کال په حساب د مځکي څخه اته دقیقې لیري دی، نو د هغي مسافې د لیري والي دپاره څه فکر کولای سې چي هغه په یوه ضوئي کال کي طئ کیږي؟

د نن ورځي د علم فلک معلومات دې اندازې ته رسېدلي دي او وایي چي په کون کي داسي نجوم او ستوري سته چي زموږ څخه په زرو زرو ملیونه ضوئي کلو لیري دي او دا ټوله بیا هم د کون یو جُزء دی، ټول کون نه دی، بلکه کون نور هم تر دې ډیر لوی او پراخه دی، دغه سفینه یا أپولو چي فضاء ته لېږل کیږي د دې تګ او سرعت په یوه ساعت کي تر درې زره کیلو متره زیات دی، که دغه أپولو یا فضائي سفینه په دغه خپل سرعت رهي وي درې کاله وروسته و هغه نژدې ترین کوکب ته هغه

چې موږ ته تر ټولو کواکبو او نجومو را نژدې دی ور رسیږي، هغه تر ټولو تېزه او تر ټولو چابکه سفینه یا اپولو چې بشر جوړه کړې ده هغه پسله دروکلو څخه و هغه نژدې ترین ستوري ته رسیږي.

اوس نو ته هغه بېحسابه مسافې ته فکر وکړه چې رسول الله ﷺ تر آسمانه یا لوړ تر هغه په دغه څو لحظو کې قطعه کړه، دا کومه معجزه ده؟ دا د الله ﷻ کوم قدرت دی چې موږ ته یې په دغه معراج کې را ښکاره کړی؟ دا لوی اعجاز او لویه معجزه ده چې دغه لیرې مسافه په دغه لږ وخت کې قطعه کیږي او رسول الله ﷺ د دنیا و آسمان ته ورسېدی، چې موږ اول آسمان ورته وایو، د آسمان دروازه بنده او تړلې وه، جبریل علیه السلام دروازه وټکول، د دروازې محافظ یا ساتونکي و ویل: څوک یې؟ ویل: جبریل، محافظ ویل: بل څوک در سره سته؟ ویل: هو محمّد را سره دی، د دروازې محافظ و ویل: امر نه دی را ته سوی چې بېله ده ﷺ څخه بل چا ته دروازه ورخلاصه کړم، د آسمان دروازه بنده وه بل چا ته نه خلاصېدل بېله هغه چا څخه چې الله ﷻ یې اجازه فرمایلې وه او اجازه هم بېله محمّد ﷺ څخه د بل چا دپاره نه وه سوې، دروازه خلاصه سوه، زموږ امام او پیشوا جناب رسول الله ﷺ اول آسمان یعني: د دنیا آسمان ته داخل سو هلته یې عجیب او نادره شیان ولیدل، ملائکې یې ولیدلې، انبیاء علیهم السلام او نور شیان یې ولیدل.

تاسي پوهیږئ چې آسمان په خپله د دود پر قسم دی او دا چه پر دغه آسمان څنګه ملائکې ګرځي او هلته دروازې سته موږ نه په پوهیږو دا د خالقِ قدیر کارونه دي.

﴿إِنَّ ٱللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾

او رسول الله ﷺ هلته یو سړئ ولیدی ډیر جګ سړئ چې شپېته ذراعه یې جګوالی ؤ (ذراع) د پخوانیو وختو د اندازه کولو آله وه لکه د نن ورځي متر او ذراع تر متر کمه یا لږ ده چې د نیم متر په شا وخوا کې ده، نو د متر په حساب د دغه سړي جګوالی دېرش متره ؤ او د دغه جګ سړي پر شا وخوا نور ډیر زیات خلک وه، دغه جګ سړئ چې د راسته طرف خلکو ته وګوري وخاندي او کله چې بیا د چپه طرف خلکو ته وګوري و ژاړي، رسول الله ﷺ په تعجب کې سو ویل: یا جبریل! دا څوک

دی؟ جبریل علیه السلام وویل: دا ستا پلار آدم علیه السلام دی.

د آدم علیه السلام قد او جګوالی دیرش متره دی او د هغه وخت ټول انسانان په دغه اندازه جګ وه، رسول الله ﷺ فرمايي: چې د هغه وخت څخه تر اوسه پورې انسانان د قد او قامت په کمېدلو کې دي او نور به هم پسې کمېږي، مګر هغه وخت يې جګوالی په دغه اندازه سره ؤ او بيا رسول الله ﷺ پوښتنه وکړه چې دغه د ده پر شا وخوا دغه نور کسان څوک دي؟ او د ده د ژړا او خندا سبب څه دی؟ جبریل علیه السلام وويل: دا يې اولاده ده، د راسته طرف خلک يې اهل جنت يا (جنتيان) دي او د چپه طرف خلک يې دوږخيان دي، آدم علیه السلام چې هغي اولادې ته وګوري چې جنت ته ځي خوشاله سي او وخاندي او بيا چې هغي اولادې ته وګوري چې دوږخ ته ځي خواشينی او غمجن سي وژاړي.

رسول الله ﷺ د آدم علیه السلام قيافه بيانوي او فرمايي: آدم علیه السلام ډير جګ سړئ ؤ، توربخن او غنم رنګه سړئ ؤ، سپين پوستی نه ؤ، ډنګر ؤ او جګه پزه يې وه، نو د آدم علیه السلام د شکل او قيافې تعريف داسي سو: جګ، ډنګر، سيهن يا غنم رنګه سړئ دی.

دلته په دغه اول آسمان کي رسول الله ﷺ نور هم ډير عجيب شيان وليدل چې د هغې جملې څخه يې داسي خلک وليدل چې په يوه لويه واله کي اوبازي کوي، ځيني علماء وايي: دغه واله د وينو وه، د اوبو پر ځایويني پکښي بهېدلې، دغو نفرو به په دغه وينو کي اوبازي کول څو په ډيره ستړيا سره به د ولې غاړي ته ورسېدل او د ستړيا په سبب به يې خولې وازي نيولي وې، خو دلته د ولې پر غاړه به ملائکو پرمخ په ډبرو ويشتل، حتّٰی مخان به يې زخمي سوه او ويني به ځني بهېدې او بيرته به په اوبازي هغه بل طرف ته رهي سوه خو هلته بيا دغه د ډبرو وارونه پر کېدل، رسول الله ﷺ په تعجب کي سو ويل: يا جبريل! دا څوک دي؟ جبريل علیه السلام وويل: دا هغه خلک دي چې د يتيمانو مال يې خوړلی دی.

نو هر هغه څوک چې د يتيمانو مال خوري پسله مرګه به په عالم برزخ کي د قيامت تر ورځي دغه عذاب ورکول کيږي او بيا يې په قيامت کي جزاء د دوږخ اور دی، دغه يې هغه اولنئ او کوچنئ عذاب دی چې د مخه تر قيامت ورکول کيږي

او په قیامت کې بیا اشد عذابونه ورته کوري.

رسول الله ﷺ هلته نور خلک هم ولیدل چې ډیر لوی نسونه او خیټې یې وې، ستوني ستخ پر مځکه پراته وه او د فرعون قوم به د هغو پر خیټو او نسو تېرېدی، تاسي ته معلومه ده چې الله ﷻ د مخه تر قیامت په عالم برزخ کې د فرعون قوم ته جزاء ورکوي او جزاء یې په دې ډول سره ده: چې په یوه شپه او ورځ کې دوه واره و اور ته بېول کیږي، یعني: اوس یې عذاب پرله پسې نه دی فقط یو وار په ورځ او یو وار په شپه کې پر اور عرضیږي او بیا بیرته را وستل کیږي، دغه جزاء یې تر قیامت د مخه ده، او بیا په قیامت کې اشد عذاب ورکول کیږي.

نو دغه د فرعون د قوم خلک چې به اور ته بېول کېده او بیرته به را وستل کېده، د دغو لوی نسو خلکو پر خیټو به تېرېدل، رسول الله ﷺ پوښتنه وکړه ویل: یاجبریل! دغه څوک دي؟ جبریل علیه السلام وویل: یا رسولَ الله! دغه لوی نسي خلک سود خوړونکي دي هغه چې په دنیا کې یې سود کاوه او رِبا یې خوړل او هغه کسان چې د دوی پر نسو تیریږي هغه د فرعون قوم دی چې دوه واره و عذاب ته بېول کیږي، خود تګ او را تګ لار یې دغه د سود خوړونکو نسونه دي، هغه چې په دنیا کې به یې معاملې په سود او ربا سره کولې.

ورونو! هغه کسان چې سود او رِبا کوي هغه بد او حرام کار کوي او الله ﷻ دغو خلکو ته د جزاء او تهدید په ډول سره په سورةُ البقره کې فرمایي:

﴿فَأْذَنُواْ بِحَرْبٍ مِّنَ ٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ﴾. [البقره: ۲۷۹]

یعني: تاسي د الله ﷻ او رسول الله ﷺ د جنګ دپاره ځانونه تیار کړی.

هغه څوک چې سود او رِبا کوي هغه ته به د قیامت په ورځ و ویل سي: اسلحه دي در واخله، سود خوړونکی به وایي: د څه شي دپاره؟ وایي: د الله ﷻ سره د جنګ کولو دپاره، او هر هغه څوک چې د رِبا مال خوري هغه به د قیامت په ورځ د پېریاني او مېرګیاني سړي په شکل را پورته کیږي او دا هم تاسي ته معلومه ده چې پېرياني او مېرګياني پر لاري نه سي تلای، چپه کیږي او را پورته کیږي.

مسلمان وروره! سود خوړونکی انسان دغه ټول تکالیف او د قیامت عذابونه

ددې دپاره قبلوي چې په دغه نابوده او بې بقاء دنیا کې یو پنځه پیسې وګټي، د جُزئي او فاني ګټې دپاره لویه او ابدي ګټه د لاسه ورکوي.

او بیا رسول الله ﷺ داسې خلک ولیدل چې د هغو سره وراسته او بد بویه خواړه ور سره وه، ډیر بد بوی یې تلی، خو په عین وخت کې نور پاک، تازه او خوندور خواړه هم ور سره وه مګر دغو خلکو به هغه پاک او تازه خواړه پرېښوول او هغه بد بویه وراسته خواړه به یې خوړل، رسول الله ﷺ په ډیر تعجب کې سو، څوک دی چې ښه او تازه خواړه پرېږدي؟ او بد بویه وراسته نجس خواړه خوري؟

نو ویل: یا جبریل! دا څوک دي؟ جبریل علیه السلام وویل: دا زنا کاره دي، هغه زنا کاره چې حلاله او پاکه زوجه به یې پرېښوول خو خبیث او نجس ناروا ته به یې رجوع کول.

رسول الله ﷺ دلته په اول آسمان کې ډیر شیان ولیدل او بیا یې د اول آسمان څخه دوهم آسمان ته د جبریل علیه السلام په ملګرتیا تشریف یو وړی، هلته یې هم نور ډیر عجیب شیان ولیدل چې پر هغو سر بېره یې دوه مشرف او معزز انبیاء علیهم السلام هم ولیدل چې یو عیسٰی علیه السلام او بل یحیٰی علیه السلام ؤ، دواړه ځوانان او الله عزوجل ته مقربه انبیاء وه، رسول الله ﷺ د عیسٰی علیه السلام د شکل او قیافې وصف داسې بیانوي: عیسٰی علیه السلام په رنګ سور ؤ، یعني: د مخ رنګ یې د سپین والي څخه و سور والي ته مائل ؤ نه جګ او نه ګردئ ؤ، یعني: میانه قده ؤ، پرمخ یې ډیر خالونه درلودل، کله چې به یې سر ونبوراوه ستا به داسې خیال سو چې اوبه څني څڅېږي، یعني: وریښتان یې لکه لانده داسې معلومېدل که څه هم هغه به لانده نه وه، دا د عیسٰی علیه السلام وصف او ښایست دی چې رسول الله ﷺ یې مور ته بیانوي.

او بیا رسول الله ﷺ دریم آسمان ته تشریف یووړی هلته یې یوسُف علیه السلام ولیدی، رسول الله ﷺ فرمایي:

« وَاللهِ ما رَأیتُ أجمَلَ منهُ »

یعني: قسم په الله تر هغه ښایسته مې نه دی لیدلی.

او فرمایي: هغه ته نیم ښایست ورکول سوی ؤ.

څنګه نیم ښایست؟ خلک د دغې جملې و مقصد ته نه متوجه کیږي، مقصد دا:

الله جل جلاله چې څومره ښایست خلق کړی یا پیدا کړی دی هغه پر دوې حصې وېشل سوی دی، یوه حصه یې یوازې یوسف علیه السلام ته ورکول سوې ده او هغه بله حصه یې ټول بشر ته ورکول سوې ده، نو ته دغه جمال او ښایست ته فکر وکړه!

د مصر ښځو پر زُلیخا ملامتي ویل چې زلیخا د خپل مریي څخه نفساني غوښتنه کړې ده، نو زلیخا و هغو ښځو ته میلمستیا جوړه کړه، ښځو ته یې مېوې او چړې کښېښوولې او بیا یې یوسُف علیه السلام ته و ویل: ورسه، کله چې دئ علیه السلام ورغلی هغه ښځې دغه د ده و بې مثاله ښایست ته په حیرت کې ډوبې سوې په خپلو ځانو نه پوهېدې، مبهوته او بېحاله سوې تر داسې اندازې چې د مېوې په عوض او بدل کې یې خپل لاسونه په چړو پرې کول او په ځانو نه پوهېدې، الله جل جلاله دغه د دوی حال په قرآن مجید کې بیانوي او فرمایي:

﴿فَلَمَّا رَأَيْنَهُۥٓ أَكْبَرْنَهُۥ﴾

کله چې دغو ښځو یوسُف علیه السلام ولیدی ډېر زیات ښایسته یې وبلی.

﴿ وَقَطَّعْنَ أَيْدِيَهُنَّ﴾

او پرله پسې یې خپل لاسونه پرېکول، الله جل جلاله داسې و نه فرمایل: (وَ قَطَعنَ اَیدِیَهُنَّ) یعني: د (طاء) په زور سره یې و نه ویل، ځکه په دغه صورت کې یې مقصد یو وار پرې کېدل دي، بلکه الله عزوجل د (طاء) په شد سره و فرمایل چې ترجمه یې څو واره پرې کېدل دي، نو هغو ښځو یو وار نه بلکه په تکرار سره خپل لاسونه په چړو پرې کول او په ځان نه پوهېدې.

﴿وَقُلْنَ حَٰشَ لِلَّهِ مَا هَٰذَا بَشَرًا﴾

او دغو ښځو و ویل: الله د عجز او نقصانه څخه پاک دی، دغه ځوان انسان نه دی.

﴿إِنْ هَٰذَآ إِلَّا مَلَكٌ كَرِيمٌ ﴿٣١﴾﴾

نه دی دغه ځوان مگر مکرمه ملائکه دی، دا شکل د بشر شکل نه دی، بلکه لکه ښایسته مَلَکه، د یوسُف علیه السلام ښایست په دغه اندازه سره وُ، مگر د ده علیه السلام درجه د ده د ښایست په سبب نه ده بلکه درجه یې په نبوت، په هغه علم او حکمت کې ده چې

الله ﷻ ده ته ورکړي وه.

او بیا رسول الله ﷺ څلورم آسمان ته تشریف یو وړی، هلته یې ادریس علیه السلام ولیدی، هغه یې ښه راغلی و وایه او بیا له هغه ځایه پنځم آسمان ته ولاړی، رسول الله ﷺ فرمایي: چې هلته مې هارون علیه السلام ولیدی یو عزتمن شیخ او معتبره سړی ؤ.

او بیا رسول الله ﷺ شپږم آسمان ته تشریف یو وړی او هلته یې مکرم رسول کلیم الرّحمٰن موسیٰ کلیم الله علیه السلام ولیدی.

بیا نو رسول الله ﷺ اوم آسمان ته تشریف یو وړی او هلته یې بیت المعمور ولیدی (بیتُ المعمور) د اهل سماء دپاره کعبه ده، لکه څرنګه چې دلته په مځکه کې د انسانانو او پیرانانو دپاره کعبه سته لمونځ ورته کوي، طواف پر کوي، همدارنګه د اهل سماء دپاره کعبه سته چې بیت المعمور ورته ویل کیږي او الله ﷻ دغه بیت المعمور د سورةُ الطور په څلورم آیات کې ذکر کړی دی، رسول الله ﷺ د دغه بیت المعمور په باره کې فرمایي: د ورځې اویا زره ملکې طواف پر کوي او هغو ملائکو ته بیا د قیامت تر ورځې بل نوبت نه ور رسیږي، هره ورځ نوري نوي اویا زره ملکې د طواف دپاره ورته راځي.

﴿وَمَا يَعْلَمُ جُنُودَ رَبِّكَ إِلَّا هُوَ﴾ [المدثر:۳۱]

د الله ﷻ مخلوق او لښکري په خپله الله ﷻ ته معلوم دي.

دغه اوم آسمان په ملائکو ډک ؤ او ټوله ملائکې د الله ﷻ په عبادت مشغوله وې، څوک پر سجده، څوک پر رکوع او چا تسبیحات ویل، رسول الله ﷺ فرمایي: چې په دغه اوم آسمان کې یوه لوېشت ځای نه ؤ مګر هلته ملکه وه او الله ﷻ ته یې سجده یا عبادت کاوه او رسول الله ﷺ فرمایي: دلته مې یو سړئ ولیدی چې بیت المعمور ته یې تکیه کړې وه او هغه سړئ تر هر چا دغه ستاسي د ملګري سره مشابه ؤ.

(ستاسي ملګري) له لفظه د رسول الله ﷺ خپل ځان مقصد دی، یعني: هغه سړئ په رنګ او شکل، قیافه او کره وړه کې زما مشابه ؤ، رسول الله ﷺ فرمایي: پوښتنه مې وکړه چې یا جبریل! دا څوک دی؟ هغه را ته وویل: دا ستا پلار ابراهیم علیه السلام دی.

کله چې رسول الله ﷺ له یوه آسمانه بل آسمان ته تشریف وړی، او دغه انبیاء او

رسولان یې هلته لیدل دا یوازې لیدل نه وه، بلکه هغه انبیاء علیهم السلام ورته را تله سلام یې ورسره کاوه، د ده ﷺ استقبال او ښه راغلی یې کاوه، خبرې یې ورسره کولې او د ده ﷺ د نبوت او رسالت تصدیق یې کاوه.

رسول الله ﷺ په دغه اوم آسمان کې د آسمان و هغه آخرې حدودو ته تشریف یووړی او دلته یې جبریل علیه السلام د دوهم وار دپاره په هغه خپل واقعي شکل او صورت ولیدی، چې بیا یې تردغه وروسته په هغه خپله چهره او شکل نه دی لیدلی، ځکه جبریل علیه السلام د دغه ټولو کلو په جریان کې چې به یې وحې را وړلې په هغه خپل حقیقي او د مَلَکي په شکل نه را تلی، د رسالت په ټوله موده کې یې فقط دوه واره په خپل شکل او صورت و رسول الله ﷺ ته ځان ښکاره کړی دی، اول وار د بعثت په شروع کې چې د هغه بیان مومخ کې درته کړی دی او دوهم وار دغه د معراج په شپه، دلته د اوم آسمان په اطرافو کې د سدرة المُنتهٰی و وُنې ته نژدې، په دغه باره کې الله جل جلاله د سورةُ النجم په (۱۳ ، ۱۴) نمبر آیاتو کې فرمایي:

﴿وَلَقَدْ رَءَاهُ نَزْلَةً أُخْرَىٰ ۝ عِندَ سِدْرَةِ ٱلْمُنتَهَىٰ ۝﴾

او خامخا محمد ﷺ جبریل علیه السلام په هغه خپل شکل دوهم وار په اوم آسمان کې د سدرة المُنتهٰی د درختې یا وُنې سره ولیدی.

د سدرة المُنتهٰی درخته یا ونه د لوړو او کښتو مخلوقاتو په منځ کې وېش او سرحد دی، پورتنې مخلوقات لاندې او کښتنې مخلوقات لوړ نه سي تلای، د کښته طرفه اعمال او احوال تر سدرة المُنتهٰی پورې ورځي او له لوړه طرفه الٰهي اوامر او احکام تر سدرة المُنتهٰی پورې را کښته کیږي او جنت هم هلته د سدرة المُنتهٰی د وُنې سره دی، ځکه الله جل جلاله فرمایي:

﴿عِندَهَا جَنَّةُ ٱلْمَأْوَىٰٓ ۝﴾

نو رسول الله ﷺ د جبریل علیه السلام په ملګرتیا هغه ځای ته ولاړی چې هلته هیڅ بشر نه دی تللی، هیڅ انسان دغه مقام ته نه دی رسېدلی، بلکه داسې ځای ته ولاړی چې هلته نه بشر او نه ملکه تللې دي، ښله جبریل علیه السلام څخه، فقط جبریل علیه السلام دغه ځای او مقام ته ورغلی دی، رسول الله ﷺ فرمایي: دلته مې جبریل علیه السلام ته وکتل

هغه په داسي شکل سو لکه هغه څيري، زره، شورېدلې بوريا، دا تول د الله ﷻ د بيري ځخه، دا د جبريل علیه السلام حال ؤ، هغه جبريل چي ذِي قُوَةٍ، ذِي جَبَرُوت او شَدِيدُ القُوٰى دى الله عزوجل هم شديدُ القوٰى بللى دى، خو دغه شديدُ القوٰى جبريل چي دغه مقام او قُرب ته ورسېدى د الله ﷻ له بيري يې دغه حال ؤ، دلته نو جبريل علیه السلام و درېدى ويل: يا محمّد! مخ ته ولاړ سه! ور دمخه سه! مګر زه: قسم په الله که يو قدم نور ور د مخه سم د الله ﷻ په الهي نُور به وسوځل سم. سعدي رحمه الله په دغه باره کي وايي:

شبى برنشست از فلک درگذشت — بتمکين وجاه ازمَلَک درگذشت
چـنان گـرم درتِيـه قُربـت بـراند — که درسِدرَه جبريل ازو بازمانـد
بـدوگـفت سـالار بـيت الحـرام — کـه اى حاملِ وحـى برتـر خِـرام
چـو در دوسـتي مخلـصم يافـتي — عِنانـم زصحـبت چـرا تافـتى؟
بگفتـا فراتـر مجالـم نمانـد — بِمانـدم کـه نيـروي بالـم نمـاند
اگـر يـک سرِمـوى برتـر پـرم — فـروغ تجـلّى بـسوزد پـرم

جبريل علیه السلام و ويل: قسم په الله که يو قدم ور د مخه سم د الله ﷻ په نور به وسوځل سم، نو رسول الله، حبيب الله، محمّد مصطفٰى ﷺ يوازي مخ ته ولاړى، داسي ځاى ته ولاړى چي هلته نه بشر تللى دى نه ملکه، دا د الله ﷻ له طرفه د دې امت و رسول: محمّد ﷺ ته عزت او إکرام دى، رسول الله ﷺ فرمايي: ور د مخه سوم او مخ ته ولاړم څو د سدرةُ المُنتهٰى درختي يا وُني ته ورسېدم، رسول الله ﷺ د سدرة المُنتهٰى د وُني تعريف او بيان را ته کوي او فرمايي: دغه ونه يوه عادي ونه وه، د دغي وُني پاني لکه د فيل غوږونه لوى لوى پاني وې، په ښکاره او ظاهره د ښايست کوم خاص شئ نه پر معلومېدى، رسول الله ﷺ فرمايي: زه پر دغه حال وم چي د الله ﷻ د نور تجلي دغه د سدرة المُنتهٰى پر ونه ښکاره سوې او ونه په دغه الٰهي نور کي پټه سوه، الله ﷻ فرمايي:

﴿إِذْ يَغْشَى ٱلسِّدْرَةَ مَا يَغْشَىٰ ﴿١٦﴾﴾

يعني: کله چي دغه د سدره ونه هغه شي پټه کړه چي پټه کړې يې وه.
يعني: د رب عزوجل تجلّى او انوار پر دغه ونه پلوشې او وړانګې واچولې.

﴿مَا زَاغَ ٱلۡبَصَرُ وَمَا طَغَىٰ ﴿١٧﴾﴾

د محمّد ﷺ سترګي نه وې ګرځېدلې بلې خوا ته، يعني: د ډېر ادب په سبب يې بل طرف ته هيڅ نه کتل.

﴿لَقَدۡ رَأَىٰ مِنۡ ءَايَٰتِ رَبِّهِ ٱلۡكُبۡرَىٰٓ ﴿١٨﴾﴾

د الله عزّوجلّ د ألوهيت او قدرت لويې علامې يې وليدلې.

رسول الله ﷺ د سدرة المنتهٰى ونه يا درخته وليدل، هغه هم په داسي حال کي چي بېله کوم حائله او پردې او د الله جلّ جلاله په انوارو پټه وي، دا کومه لويې او کوم مقام دى، رسول الله ﷺ فرمايي: کله چي دغه ونه په الٰهي نور کي پټه سوه، د هغه خپل عادي حاله واوښتل شکل او رنګ يې تغير وکړى، په دغه وخت کي د دې وني د بهار او سينګار داسي حالت وُ چي د هغې د حسن او جمال حال هيڅ بشر نه سي بيانولاى، ښاخونه يې ياقوت او زبرجُد وه، د وُني پر شا وخوا داسي ښايسته شيان ګرځېدل لکه د سرو زرو پتنګان، يا طلايي پتنګان ، رسول الله ﷺ فرمايي د سدرة المُنتهٰى د وُني شکل دومره فرق وکړى او د ښايست هغې درجې ته ورسېدل چي د هيڅ انسان په وس او طاقت نه ده پوره چي د هغې د حسن او جمال تعريف او توصيف وکړي، ژبه او الفاظ له دې څخه عاجزه دي چي د سدرة المُنتهٰى د وُني د وصف او ښايست بيان دي وکړي، دا په هغه حالت کي چي د الله جلّ جلاله په نور او تجلو پټېږي.

د چا ژبه له دغه توصيفه او تعريفه عاجزه سوه؟ د هغه چا ژبه چي تر ټولو انسانانو فصيح او بليغ دى د رسول الله محمّد مصطفٰى ﷺ ژبه د سدرة المُنتهٰى د وُني د ښايست د تعريف او توصيف څخه عاجزه سوه، د هغه په قدرت نه وه پوره چي دغه حالت بيان کړي، حال دا چي رسول الله ﷺ تر ټولو انسانانو ډېر فصيح دى.

دغه د سدرة المُنتهٰى ونه د الله جلّ جلاله له مخلوقاتو څخه يو مخلوق دى، خو کله چي د الله جلّ جلاله په نور پټه سوه سيدُ البشرَ، اکملُ البشر ﷺ يې د توصيف او بيانه څخه عاجزه سو، نو په خپله د حق تعالٰى د ذات په باره کي څه خيال او فکر کوې؟ دا خبري تر خيال او فکر لوړي دي، کمالُ الجمال، الله جلّ جلاله لره دى او جمالُ الکمال، رب العالمين تعالٰى لره دى، په دغه مبارک او عجيب ځاى کي رسول الله ﷺ د خپل رب عزّوجلّ سره بيله

حائله او بېله واسطې خبري وکړې، د دوی په منځ کي هيڅوک نه وه وحيِ نه وې او هلته کوم ترجمان نه ؤ، حق تعالیٰ بېله واسطې خبري ور سره وکړې، موسیٰ علیه السلام کليم الله دی، ابراهيم علیه السلام خليل الله دی او زموږ معزز پيغمبر محمّد مصطفیﷺ رسول الله، کليم الله، خليل الله او حبيب الله دی، ټول شرف او عزت د الله عزوجل له طرفه په دهﷺ کي جمعه سوی دی، په دغه نادره او نه پېښېدونکي ملاقات کي الله جل جلاله خپل رسولﷺ امر کړی چي پر خپل امت لمونځ فرض وګرځوي.

الله جل جلاله چي کوم عبادتونه پر موږ فرض کړي دي هغه ټول د جبريل علیه السلام په واسطه سره را ته راغلي دي، ټول حلال او حرام، ټول فرائض لکه روژه، زکوة، حج او نور ټول احکام موږ ته د وحيو په واسطه را رسوَل سوي او راباندي فرض سوي دي، بېله لمانځه، لمونځ د الله جل جلاله په مستقيم امر سره او د الله عزوجل په مستقيمو خبرو سره بېله واسطې را باندي فرض سوی دی، د الله جل جلاله په قدرت کي وه او کولای يې سوای چي لمونځ هم د وحيو په واسطه را باندي فرض کړي، مګر يا! د دې دپاره چي په اسلام کي د لمانځه درجه او مقام معلوم سي نو په لمانځه سره يې بېله واسطې امر کړو.

دا هم د الله جل جلاله په قدرت کي وه چي رسول اللهﷺ پر مځکه وي او بېله واسطې يې په لمانځه سره امر کړي چي پر مځکه يې بېله واسطې خبري ور سره کړي وای، مګر يا! رسول اللهﷺ يې لوړ بوتلی او هلته يې په دغه مشرف مقام کي لمونځ پر فرض کړی، دا دپاره د دې چي موږ مسلمانان د لمانځه سره بې پروايي و نه کړو، د لمانځه درجه او مقام وپېژنو.

الله جل جلاله په دغه مشرف او معزز ځای کي په لمانځه مکلف کړو، نو خود رسول اللهﷺ فرمايي: زموږ او د کفارو په منځ کي فرق لمونځ دی، که چا پرېښاوه هغه کافر سو او لمونځ د اسلام عمود دی، رسول اللهﷺ فرمايي:

« الْعَهْدُ الَّذِي بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمُ الصَّلَاةُ فَمَنْ تَرَكَهَا فَقَدْ كَفَرَ » [رواه الترمذي]

چي دا د لمانځه په باره کي لوی امر دی، د لمانځه دپاره دغومره شرف او عظمت کافي دی چي د الله جل جلاله په مستقيم امر سره فرض سو او په داسي مبارک ځای کي فرض سو چي هلته نه بشر رسېدلی دی نه ملکه، بېله سردار کونين محمّد

مصطفٰی ﷺ څخه.

دلته باید د لمانځه لوړه درجه او لوی مقام د یوه مثال په راوړلو سره هم باید و پیژنو، او مثال د ممنوعاتو څخه نه دی، هغه دا چي په دنیا کي دا معمول او قانون دی چي یو څوک د یوه پاچا حضور ته د میلمه پر قسم ورسي د هغه پاچا له طرفه یوه هدیه او سوغات ورکول کیږي، نو رب العالمین چي د پاچهانو پاچا دی خپل رسول ﷺ او د هغه و امت ته یې په دغه شانداره ملاقات کي څه شي په هدیه کي ورکړی؟ لمـــــــونـــــــــځ.

تاسي د لمانځه دغه لوړ مقام او لوی قدر ته وګوری! د اختر په ورځ لمونځ، د جمعې په ورځ لمونځ، د لمر یا سپوږمۍ د تندري نیولو په وخت کي لمونځ، د بیري په وخت کي لمونځ، د خوشالۍ په وخت کي لمونځ، د باران د غوښتني په وخت کي لمونځ، لمونځ هغه شئ دی چي مخلوق و خالق ﷻ ته نژدې کوي، لمونځ د رب ﷻ او د هغه د بندګانو په منځ کي رابطه ده.

پسله دغه عظیم او مشرف ملاقاته رسول الله ﷺ بیرته رجعت وکړی او را وګرځېدی، په لار کي یې د موسٰی علیه السلام سره ولیدل، موسٰی علیه السلام پوښتنه ځني وکړه چي الله جل جلاله په څه شي امر کړې؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: زما رب امرکړم چي په یوه شپه او ورځ کي پنځوس لمنځونه زما پر امت فرض کړم، موسٰی علیه السلام و ویل: ما د بني اسرائیلو څخه تر دغه کم یا لږ غوښتل خو د هغو په وسه نه سوه پوره او نه یې کول، بیرته دي خپل رب ته رجوع وکړه او ستا د اُمت دپاره تخفیف ځني و غواړه، رسول الله ﷺ و جبریل علیه السلام ته وکتل لکه په دغه باره کي چي مشوره ځني غواړي، جبریل علیه السلام اشاره ورته وکړه که دي خوښه وي هو، رسول الله ﷺ هم خپل رب العالمین جل جلاله ته رجوع وکړه.

اوس نو د دغه رجوع څخه مقصد دا دی چي بیرته یې و سدرة المُنتهٰی ته رجوع وکړه او که څنګه؟ (والله اعلم) مګر په ظاهره داسي ښکاري چي دغه رجوع په دعاء سره وه، یعني: دعاء یې وکړه.

په هرصورت رب ﷻ ته یې رجوع وکړه او وې غوښتل چي دغه لمنځونه زما

پرامت څه لږ سي، الله جل جلاله لس لمنځونه پرکم کړه، بیا هم موسی علیه السلام ورته وایي: چي ډیر دي او رسول الله ﷺ هم رجوع کوي، څو دپرش سوه او بیا شل سوه او بیا لس سوه او بیا پنځه سوه، بیا هم موسی علیه السلام و ویل: ما د بني اسرائیلو څخه تر دغه لږ غوښته او نه یې سوای آداء کولای، نور هم د الله عزوجل څخه تخفیف وغواړه مگر رسول الله ﷺ و فرمایل: د دغه ډیري مراجعې په سبب حیاء را ته ودرېدل نوره رجوع نه سم کولای زه په دغه راضي یم او قبلوم یې او بیا د الله جل جلاله له طرفه و فرمایل سوه: دغه لمنځونه په آداء کولو کي پنځه دي مگر ثواب یې د هغه پنځوسو سره برابر دی.

ورونو او خوندو! موږ او تاسي په یوه شپه او ورځ کي د الله جل جلاله دپاره پنځه لمنځونه آداء کوو خو هغه هم ځیني ناوخته ځیني قضاء سوي خو الله جل جلاله دغه پنځه لمنځونه موږ ته په پنځوسو لمنځو را حسابوي، دا هم د رحیم او کریم رب عزوجل فضل او کرم دی، که چیري موږ په هغه پنځوسو لمنځو مکلف وای څه حال به مو وای؟

نو دا د الله جل جلاله کرم او احسان دی چي لمنځونه یې پنځه را باندي فرض کړه او ثواب د هغه پنځوسو لمنځو را کوي، بیا نو رسول الله ﷺ د هغه معراج په واسطه بیرته بیت المقدس ته را وګرځېدی او د بیت المَقدس څخه یې بیرته مکې مکرمې ته تشریف را وړی.

دا نو د إسراء څخه عَوده او بېرته را ګرځېدل دي، رسول الله ﷺ پر لاري څه شیان ولیدل، یا څه شیان ورته پېښ سوه، هغه دا چي رسول الله ﷺ پر براق سپور ؤ او د یوې قافلې پر محاذاة یا برابري تېرېدی چي دغه قافله هم د قریشو وه چي له شامه مکې مکرمې ته رهي وه، د دغي قافلې څخه یوه اوښ دغه د براق تګ او تېزوالی ولیدی او و تورېدی، د قافلې څخه یې وځغستل دومره لیري ولاړی چي د قافلې د خلکو څخه ورک سو، دوی پسي ګرځي او نه یېویني ځکه شپه او تاریکه ده، رسول الله ﷺ ورږغ کړه چي اوښ مو په فلاني ځای کي دی، خلک په تعجب کي سوه لوړ د هوا څخه ږغ اوري او څوک نه ویني، خو هغه ځای ته ورغله او اوښ یې پیدا کړی، خیر رسول الله ﷺ په دغه شپه بیرته مکې مکرمې ته راغلی، دغه ټول سفر او دغه ټولي واقعې په دغه یوه شپه کي بلکه تر یوې شپې لا هم په لږ وخت کي

پېښي سوې، ځکه په دغه شپه کي ولاړی او په هغه شپه کي بېرته تر سهار د مخه راغلی.

کله چي سهار سو رسول الله ﷺ د کعبې شريفي سره ناست دی او په فکر کي ډوب دی، د دې عجيب سفر تر تاثير لاندي دی، د الله جل جلاله سره ملاقات، د انبياء عليهم السلام سره ملاقات او بل په دې فکر کي دی چي قريش به د دغه خبر په اورېدلو سره څه عکس العمل ښکاره کړي؟ په خپل فکر کي غرق دی او دغه حالات چي ور ته پېښ سوي دي هغه په خيال او فکر کي ورګرځوي، ابوجهل وليدی چي محمّد ﷺ په فکر کي ډوب دی او چرت وهي، ابوجهل ملعون راغلی ورته کښېنستی او د پسخند پر قسم يې ورته و ويل: يا محمّد! آيا يو شئ پېښ سوی دی؟ رسول الله ﷺ ويل: هو! برايي شپه بيت المقدس ته ولاړم او بيرته راغلم، ابوجهل خبيث ته خندا ورغله خو ځان يې ټينګ کړی او ويل: هلته دي څه وکړه؟ رسول الله ﷺ ويل ولاړم هلته مي لمونځ وکړی او بيرته راغلم، ابوجهل خندل او ناري يې کړه: يا معشر بني کعب بن لؤی! راسی محمّد څه وايي، قريش سره را ټول سوه ويل: څه قصه ده؟ ابوجهل لعنة الله عليه و ويل: اوس د محمّد درواغ ښکاره سوه غوږ ونيسی غوږ ونيسی څه وايي؟

ابوجهل ويل: موږ پر اوښانو او په ډيرو مشکلاتو يوه مياشت وروسته بيت المقدس ته رسيږو او په ډېره ستړيا يوه مياشت پر لاري بيا بيرته دلته را رسيږو خو دئ تېر ماښام ولاړی او بيرته راغلی او دلې بيده هم سو، خلکو د ابوجهل خبره نه منل چي رسول الله ﷺ دي داسي ويلي وي نو يې د رسول الله ﷺ څخه پوښتنه وکړه ويل: يا محمّد! آيا رشتيا ولاړې او راغلې؟ ويل: هو، خلک متحيّر او په حيرت کي سوه چي دا څه وايي؟ حتّی مسلمانان په فکر کي سوه ځکه دا خبره ترخيال لوړه او د منلو نه ده، د مسلمانانو څخه يو نفر ابوبکر الصدّيق رضي الله عنه ته په ځغستا ورغلی، دا سړئ د بيري ورغلی چي خبره اوس چپه اوړي د مسلمانانو کار بل ډول کيږي، ابوبکر الصدّيق رضي الله عنه ويل: خير څه پېښه ده؟ سړي ويل: رسول الله ﷺ وايي: برايي د شپې بيت المقدس ته ولاړم او تر سهار د مخه راغلم، ټول خلک پر را ګرځېدلي دي او ورته وايي خلاف وايې، په دې خبره سره د اسلام او مسلمانانو کار پای ته رسيږي. ابوبکر الصدّيق رضي الله عنه و ويل: که ده ﷺ داسي ويلي وي رشتيا وايي (إن قَالَ ذَالِکَ فَقَد صَدَقَ) دا بل خو

مسلمان دی مګر بیا هم متردد او په شک کې دی، ځکه دا کار او دغه سفر عجیب او غیر طبیعي دی، نو دوی دواړه و رسول الله ﷺ ته ورغله، دلته پر رسول الله ﷺ خلک را ګرځېدلي دي، هغه قریش چې همېشه به یې خلک د رسول الله ﷺ د خبرو له اورېدلو منعه کول اوس نارې وهي، هرڅوک چې و وینې ورته وایي: راسه واوره محمّد ﷺ څه وایي، ابوبکر الصدّیق ﷺ راغلی و رسول الله ﷺ ته کښېنستی او پوښتنه یې ځني وکړه، ویل: یا رسولَ الله! آیا ته برایي شپه بیت المَقدِس ته ولاړې او بیرته راغلې؟ رسول الله ﷺ ویل: هو، ابوبکر ﷺ و ویل: صَدَقتَ، یعني: ته په دغه خپله خبره کې صادقه یې او زه یې منم، رسول الله ﷺ و فرمایل: أنتَ الصِّدّیق، دلته د اول وار دپاره رسول الله ﷺ دغه د صدیق لقب و ده ﷺ ته ورکړی او د صدیق د لقب سبب هم دغه د إسراء او معراج واقعه وه، دغه لقب د ابوبکر الصِّدّیق ﷺ دپاره په ایمان کې لوړه درجه او لوی مقام دی.

کله چې رسول الله ﷺ و ویل هو، ده هیڅ شک او تردد و نه کړی، فوراً یې و ویل: صادقه یې، بېله نقاشه بېله پوښتنې چې و وایې څنګه ولاړې او پرڅه شي ولاړې؟ بېله هرڅه! صادقه مسلمان ؤ، د خبرې د اورېدلو سره یې سمدستي و ویل: صَدَقتَ او رسول الله ﷺ ورته و ویل: اَنتَ یَا اَبَا بَکر! الصِّدّیق.

قریشو و ابوبکر الصِّدّیق ﷺ ته و ویل: ته څنګه دا خبره منې او څنګه ورته وایې صَدَقتَ؟ موږ یوه میاشت پرلار تېروو، تکلیفونه او خوارۍ را باندې تېرېږي بیا نو هلته رسېږو او دئ په یوه شپه ولاړی او بیرته راغلی؟ ابوبکر الصِّدّیق ﷺ و ویل: زه د ده ﷺ خبرې چې تر دغه لا هم عجب کار وي منم، زه د ده هغه خبرې منم چې له آسمانه په یوه لحظه کې ورته راځي، زه یې په هغه وحیو کې صادق بولم چې د آسمان د خالق له طرفه ورته راځي او اوس یې بیت المَقدِس ته تګ عجب وبولم او نه یې ومنم؟ بیا نو ابوبکر الصِّدّیق ﷺ إراده وکړه چې خَلکو ته د رسول الله ﷺ صداقت او رشتیا ویل ورښکاره کړي او دا ثابته کړي چې رسول الله ﷺ صادقه دی، نو و یل: یا رسولَ الله! موږ خبر یو چې تا په پخوا کې بیت المقدس نه دی لیدلی او ته هلته نه یې تللی.

ورونړو! تاسي ته هم معلومه ده چي رسول الله ﷺ په هغه خپلو سفرو کي شام ته تللی ؤ، خو بيت المقدس ته نه تللی ؤ او نه يې ليدلی ؤ.

نو ابوبکرالصدّيق رضي الله عنه و ويل: تا بيت المقدس په خپل ژوند نه دی ليدلی خو موږ تللي يو او ليدلی مو دی او په حاضرو خلکو کي هم داسي ډير خلک سته چي بيت المقدس يې ليدلی دی، دا چي ته تېره شپه ولاړې او و دي ليدی نو موږ ته د هغه بيان وکړه، رسول الله ﷺ هم د بيت المقدس د علامو په بيانولو شروع وکړه، ويل داسي مسجد دی او داسي جوړ سوی دی، داسي يې عمودونه دي، د مسجد لويي لويي علامې بيانوي، دلته ځيني قريش حاضر وه چي بيت المقدس ته به ډير تله او راتله، هغو پوښتني شروع کړې د هر شي پوښتنه کوي او د هغه مفصل جواب او بيان غواړي.

ورونړو! تاسي ته معلومه ده که يو څوک مسجد ته د لمانځه د آداء کولو دپاره ولاړ سي هغه نفر لمونځ کوي او بيرته را وزي، د مسجد پر دروازو او کِلکِنانو فکر نه کوي چي څو دروازې څو کِلکِنان څو ستني يا عمودونه لري او داسي نور ډير شيان د دغه لمونځ کوونکي په فکر کي نه وي، رسول الله ﷺ هم هلته د لمانځه او د انبياء عليهم السلام د ملاقات دپاره تللی ؤ، د مسجد و تعمير يا نقشې او داسي نورو شيانو ته يې نه فکر ؤ او نه يې په ياد وه او نه ورته معلوم وه، خو قريش قصداً دغسي پوښتني کوي چي دئ ﷺ غلط سي يا معلومات ورته نه وي او د دوی خبره پر جوړه سي، مګر د قادر مطلق الله ﷻ په إراده بيت المقدس د ده ﷺ مخ ته راوړل سو او دئ ﷺ ورته ګوري، هر يو چي د هر شي پوښتنه وکړي رسول الله ﷺ د هغه جواب ورته وايي، رسول الله ﷺ يېويني او دوی يې نه ويني، رسول الله ﷺ د بيت المقدس ټولي علامې په مکمل ډول ورته بيان کړې، چي څوک پوښتنه وکړي رسول الله ﷺ هغه ته ګوري او جواب ورته وايي، ټول قريش په تعجب کي دي خو بيا هم د قريشو کفار دا خبر نه مني.

رسول الله ﷺ و فرمايل: زما سره نوري علامې هم سته، قريشو ويل: هغه څه شي دي؟ ويل قافله: ستاسي قافله پر لاري ده، د قافلې په مخ کي يو سور اوښ دی او دوې غرارې پر بار دي حتّی هغه شيان يې ورته و ويل چي په دغه اوښ د ښايست او زينت دپاره ځړول سوي وه او د دغي قافلې څخه په فلانی منطقه کي يو اوښ ورک

سو، ما وربړغ کړه او اوښ مي ور وښاوه.

همدارنګه د دغي قافلې سره په يوه لوښي کي اوبه وې چي سر يې بند او تړلی ؤ ما هغه اوبه وڅښلې، څرنګه چي د قافلې خلک د اوښ د را وستلو دپاره تللي وه زه يې نه وليدم، قريشو ويل: ښه دغه قافله چي تا پرلاري وليدل له دغه ځايه څومره او په کومه اندازه ليري ده؟ او ستا په حساب څو ورځي وروسته به دلته را ورسيږي؟ رسول الله ﷺ وويل: پسله درو ورځو دلته را رسيږي.

اوس نو په دغه خبرو کي هيڅ درواغ نه ځاييږي ځکه چي رسول الله ﷺ پرون هم د دوی سره په مکه مکرمه کي ؤ او نن هم د دوی سره دی او قافله پرلاري ده او دلته درې ورځي وروسته رارسيږي او رسول الله ﷺ هغه قافله ليدلې ده او خبري يې ور سره کړي دي، اوبه يې څني څښلي دي، دلته د درواغ ويلو هيڅ امکان نسته، خلکو وعده سره وکړه چي د دغي قافلې د را رسېدلو انتظار به کوي، څو هغه ورځ را ورسېدل چي په دغه ورځ بايد قافله را ورسيږي، سهار وختي د مکې مکرمې ډير خلک دباندي ور و وتل او د قافلې انتظار کوي، واقعاً هم په دغه ورځ قافله را ورسېدل او د قافلې په مخ کي هغه سور اوښ دی او هغه علامې هم ټوله پر ستـه کومي چي رسول الله ﷺ بيان کړي وې، کله چي قافله را ورسېدل قريشو پوښتنه څني وکړه چي ستاسي اوښ ورک سوی ؤ؟ ويل: هو اوښ مو ورک ؤ او د يو چا ږغ مو واورېدی چي اوښ يې را وښوی او اوښ هم هلته ؤ، اوس د قافلې خلک پوښتنه کوي چي تاسي چا خبر کړاست چي موږ ته دغه واقعې پيښي سوي دي؟ قريشو ويل: دا محمّد ﷺ ؤ او هغه دغه خبر راوړی، خو سره د دغو لويو معجزاتو بيا هم قريشو نه ايمان را وړی او نه مسلمانان سوه.

دغه د إسراء او معراج واقعه د هغو معجزو څخه نه ده چي الله جَلَّ جَلَالُهُ خپل حجت او دليل پر کفارو قائم او ثابت کړي بلکه دغه حادثه او واقعه د دې دپاره وه چي الله جَلَّ جَلَالُهُ پر خپل محبوب ﷺ هغه غم او تشويش کم کړي، کوم چي دئ ﷺ يې زهيراوه او د رسول الله ﷺ زړه ثابت او قائم کړي، د دغي واقعې څخه په خپله رسول الله ﷺ مقصد ؤ نه د خلکو دپاره د معجزو اثبات، د دغه مقصد د اثبات دپاره د الله عَزَّوَجَلَّ هغه

قول دليل دی چي فرمايي:

﴿لِنُرِيَهُۥ مِنْ ءَايَٰتِنَآ ۚ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلْبَصِيرُ﴾

يعني: دغه إسراء او معراج ته د رسول الله ﷺ بيول د دې دپاره وه چي موږ و ده ﷺ ته د خپل قدرت ځيني دلائل او علامې ورښکاره کړو.

ورونو! دلته د يو څو تنبيهاتو يا يوې تبصرې ضرورت وينم. هغه دا چي: کفار خو کفار دي نه قرآن مني نه د رسول الله ﷺ نبوت، نو هغه به په دغسي معجزو کله اقرار او اعتراف وکړي، خو ډېر افسوس ځای دا دی چي په مسلمانانو کي هم داسي څوک پيدا سي چي د دغسي خارق العاده پيښو څخه په عقلي دلائلو سره انکار کوي، د دغسي خلکو د جواب او قناعت دپاره که څه هم ډېر عقلي دلائل سته خو بيانول يې ډېر وخت غواړي او د هغو په بيانولو سره موږ د خپلي موضوع څخه دباندي وزو، نو د هغو د جواب او قناعت دپاره په دغه راتلونکو مختصرو جملو او څو جوابو سره کفايت کوم.

لومړئ: هر هغه څوک چي پر خالقُ المعجزات الله جل جلاله ايمان ولري هغه ته ډېر آسانه دي چي پر هر څه ايمان را وړي، ځکه که په زړه کي پر الله عزوجل او د هغه پر کامل قدرت ايمان ثابت او قائم سي بيا نو په دنيا کي داسي شئ نه پاته کيږي چي هغه ته دي موږ غير ممکن ووايو.

دوهم: زموږ مسلمانانو عقيده دا ده چي د رسول الله ﷺ په ژوند کي د ده ﷺ عمده او ښکاره صفت دا دی چي دئ ﷺ رسولُ الله او نبيُ الله دی، نو په دې کي هيڅ شک نسته چي نبوت او رسالت د هغه غيبي معانيو څخه دی چي زموږ د عقل او احساس تر معانيو او مقياسو نه لاندي کيږي، نو داسي معجزې او د بشري عادته څخه مخالف کارونه د ده ﷺ د رسالت په کيان او ذات کي موجود دي، دغه معجزې او خارق العاده کارونه د ده ﷺ د ذات څخه تر هغو نه سو ليري کولای او نه سو جلا کولای تر څو د ده ﷺ د ژوند څخه د نبوت صفت ايسته نه کړو، يعني: نبي يې و نه بولو او دا کار هغه وخت کولای سو چي په ښکاره سره د دين څخه انکار وکړو (العياذ بالله) او تاسي پوهيږی کله چي دين د شک او انکار ځای وګرځي بيا نو د معجزو د انکار يا اثبات دپاره بحث کول بېځايه او بېمعنٰی دي.

درېيم: موږ ولي فکر نه کوو چي زموږ او ستاسي پر شا وخوا ټول شيان د خالقِ قدير ﷻ معجزې دي، کواکب او نجوم معجزه ده، د آسمانو حرکت معجزه ده، د جاذبې قانون معجزه ده، په انسان کي عصبي مجموعه معجزه ده، ستا په بدن کي د وينې جوړېدل او بهېدل معجزه ده، ستا په بدن کي ستا روح معجزه ده، دغه انسان په خپله معجزه دی، تاسي نه ګورئ چي يوه فرانسوي عالم (شاتو بريان) پر انسان کوم او څه نوم ايښی دی؟ دئ وايي: انسان يو غيبي او مجهول حيوان دی (لميتا فيزيقي حيوان) يې بولي.

خو انسان د اوږده اُلفت او همېشني عادت په واسطه په دغو ټولو شيانو کي د هغو معجزه توب هېر کړی دی او د خپل جهل او غرور په سبب وايي: دغه شئ چي دا ته يې را ته وايې دا زما عقل نه قبلوي او نه يې مني.

او هغه شيان چي د انسان ناقص عقل په قانع کيږي د خپل کفر او ايمان دپاره مقياس او ترازو ګرځوي، چي دا د انسان هغه عجيب جهل او ناپوهي ده، سبحان الله! انسان چي هر څومره په علم او مدنيت کي لوړ سي، په ساينس او تکنالوجي پوه سي بيا هم د هغه خپل جهله څخه کار اخلي، خو که انسان لږ څه فکر وکړي ده ته به په ښکاره ډول سره واضحه او روښانه سي چي هغه الله چي دا ټول کون يې په مُعجِز ډول سره پيدا کړی دی، و هغه ته دا هيڅ نه ده ګرانه چي يوه بله معجزه هم پر زياته کړي يا په ځينو هغو قوانينو کي چي عالَم يې پر هغه قوانينو جوړ کړی دی تغير او تبديل را ولي، حتّی يوه برېطانوي عالِم (ويليم جونز) هم دغه فکر کړی دی کله چي يې و ويل: هغه قدرت چي دغه عالَم يې خَلق کړی او پيدا کړی دی! هغه د دې څخه نه دی عاجزه چي يو شئ پر دغه عالَم زيات کړي يا يې څني کم کړي.

فرضًا که دغه کون يا عالَم موجود نه وای او دغسي چا ته چي د دغسي معجزو او خوارق العاده کارو څخه منکره وي ويل سوي وای: چي دغسي کون او عالَم به جوړ سي، هغه به سمدستي ويلي وای چي دا غير ممکنه ده، د دغه کون پيدا کېدل به د ده په فکر تر دغه معجزې ډېر ناممکنه وای.

نو د دغو څولړو دلائلو په وړاندي کولو سره پر هر مسلمان دا لازمه ده چي بايد خامخا پوه سي چي رسول الله ﷺ رسول الله دی او الله جل جلاله په دغو معجزو سره مکرم کړی دی،

له څرنګه چي د کون او د ژوند نوري تولي معجزې له سره کېږي او زموږ عقلونه يې په آساني سره قبلوي، دغه رنګه بايد دغه معجزه هم په سهولت او آساني سره قبوله کړو.

د عقبې سره اول بيعت

موږ مخ کي درته و ويل چي د بعثت د يوولسم کال د حج په موسم کي د اهل يثرب څخه شپږ نفره اسلام ته داخل سوه او د رسول اللهﷺ سره يې وعده وکړه چي موږ به ستا رسالت او اسلام خپل قوم ته رسوو، نو د دوی د کار نتيجه دا سوه چي په را تلونکي موسم کي يعني: د بعثت د دوولسم کال د حج په موسم کي چي د ميلادي سنې د (٦٢١) کال د جولای مياشت وه د يثرب څخه دوولس نفره مسلمانان د حج دپاره راغله چي په دوی کي پنځه نفره هغه کسان وه چي په تېر کال کي يې د رسول اللهﷺ سره ليدلي وه او هغه شپږم نفر چي د دوی سره په سږ کال کي نه ؤ راغلی هغه جابر بن عبدالله بن رِئاب ؤ او د دغو نوو راغلو اوو نفرو نومونه په داسي ډول سره وه:

١ – ذكوان بن عبد القيس (الخزرجي) چي د بني زُريق څخه ؤ.
٢ – معاذ بن الحارث (الخزرجي) چي د بني نجار څخه ؤ.
٣ – عُباده بن الصامت (الخزرجي) چي د بني غنم څخه ؤ.
۴ – يزيد بن ثعلبه (الخزرجي) چي د بني غنم د حُلفاوو څخه ؤ.
۵ – العبّاس بن عُباده (الخزرجي) چي د بني سالم څخه ؤ.
٦ – ابوالهيثم بن التيهان (الأوسي) چي د بني عبدالأشهل څخه ؤ.
٧ – عُويم بن ساعده (الأوسي) چي د بني عَمرو بن عوف څخه ؤ.

دغه دوه آخرني نفر د أوس د قبيلې څخه وه او نور تول د خزرج د قبيلې څخه وه، دغو دوولسو نفرو د رسول اللهﷺ سره په منٰی کي د عقبې سره وليدل او دالته يې بيعت هم ور سره وکړی، دا هغه بيعت دی چي بيعت النساء ورته ويل کېږي، يعني: د ښځو بيعت، که څه هم په دغه بيعت کي ښځي نه وې موجودي خو نوم د بيعت النساء په دې سبب پر کښېښوول سو چي په دې بيعت کي پر ايمان، اطاعت او ښو اخلاقو وعده وه، په دې بيعت کي جهاد نه ؤ او د ښځو بيعت هم داسي ؤ چي د اللهﷻ پر وحدانيت او د

رسول الله ﷺ پر رسالت به ایمان لري.

الله جل جلاله لره به شریک نه نیسي.

لمونځ او د الله جل جلاله اطاعت به کوي.

غلا او زنا به نه کوي.

څرنګه چې په دغه اوسني بیعت کې که څه هم د نارینه وو سره ؤ خود جنګ او جهاد ذکر پکښې نه ؤ نو له همدې جهته بیعت النساء ورته وویل سوه.

امام بخاري د عُباده بن الصامت رضي الله عنه څخه روایت کوي چې رسول الله ﷺ را ته وویل: راسی پر دې بیعت را سره وکړی چې الله ته به هیڅ شریک نه نیسی، غلا به نه کوی، زنا به نه کوی، خپل اولادونه به نه وژنی، یو له بله به تهمت او بُهتان نه سره وایاست، په ښو کارو کې به زما نا فرماني نه کوی.

که چا پر دغو کارو وفاء وکړه د هغه اجر پر الله دی او که د چا څخه د دغو کارو مخالف کار پیښ سو او په دنیا کې جزاء ورکول سوه هغه یې کَفاره ده او که د چا څخه مخالف کار پیښ سو او الله جل جلاله یې حال پټ کړی، یعني: څوک نه سوه په خبر د هغه حساب پر الله دی که یې خوښه وه جزاء به ورکړي او که یې خوښه وه وبه یې بخښي.

عباده رضي الله عنه وایي موږ پر دغو کارو بیعت ور سره وکړی، دغو نفرو د خپل اسلام اظهار وکړی او په اسلام سره یې اقرار وکړی او د ډیرو نفرو د ایمان را وړلو خبر یې هم و رسول الله ﷺ ته و وایه چې هلته په مدینه منوره کې نورو ډیرو نفرو هم ایمان را وړی دی، کله چې د حج موسم پای ته ورسېدی نو دغو نفرو د رسول الله ﷺ څخه وغوښتل چې د دوی سره یو نفر مدینې منورې ته ولیږي چې هلته مسلمانانو ته د اسلام احکام او قرآن وروښیي او هغه کسان چې تر اوسه پر شرک پاته دي په هغو کې اسلام نشر کړي، څکه هلته په مدینه منوره کې اسلام نشرېږي، رسول الله ﷺ هم د دغه سفارت دپاره د هغو ځوانانو څخه یو ځوان انتخاب کړی چې د سابقینُ الأولین یعني: اولو مسلمانانو څخه ؤ چې هغه مُصعَب بن عُمَیر رضي الله عنه ؤ.

په مدينه منوره کي د اسلام اول سفير

مُصعَب بن عُمَير ﷺ د مدينې منورې د مسلمانانو په ملګرتيا مدينې منورې ته ولاړی او هلته د اسعد بن زُراره ﷺ په کور کي اوسېدی او دوی دواړو په شوق او حماس، په جِد او جهد سره په اهل يثرِب کي اسلام نشراوه او مُصعب ﷺ په مدينه منوره کي د مُقرِئ په نامه سره مشهوره سو (مُقرِئ) يعني: د قرآن مجيد ويونکی. د مُصعب بن عمير ﷺ د دعوت د کاميابۍ د مشهورو قصو څخه يوه قصه دا ده:

چي اسعد بن زُراره ﷺ يوه ورځ مُصعب بن عُمير ﷺ له کوره را وايستی او غوښتل يې چي د بني عبدالأشهل او د بني ظفر کورو ته د دعوت دپاره ولاړسي، هلته ورغله د هغې قبيلې په باغو کي يوه باغ ته ورننوتل او د يوه څاه پرغاړه کښېنستل چي هغه څاه ته (بئرمَرق) ويل کېده، د مسلمانانو څو نفره ورته را ټول سوه د اسلام خبري سره کوي، سعد بن معاذ او اُسيد بن حُضَير چي د بني عبدالأشهل د قبيلې مشران او سرداران وه او په دغه وخت کي پر هغه خپل شرک وه هغو ته چي د مُصعب بن عمير او اسعد بن زُراره ﷺ د را تګ خبر ور ورسېدی نو سعد بن معاذ و اُسيد بن حُضير ته و ويل: ورسه دغو دوو راغلو کسانو ته جزاء ورکړه، دوی راغلي دي او غواړي چي زموږ ناپوه خلک له دينه واړوي؟ او د دې څخه يې منعه کړه چي زموږ کورو ته راسي، دا چي اسعد بن زُراره زما د خاله زوی دی نو ته ورسه، که هغه زما د خاله زوی نه وای ما به په خپله دغه کار کړی وای.

اُسيد هم خپله نېزه ور سره واخيستل او د دوی پر طرف ور رهي سو، اسعد ﷺ چي د ليري اُسيد وليدی و مصعب ﷺ ته يې و ويل: دغه چه را رهي دی د قوم مشر دی، د الله او دين خبري ورته وکړه، مصعب ﷺ و ويل: که کښېنستی خبري به ور سره وکړم، اُسيد چي را ورسېدی په قهر ورته ودرېدی او ويل: د څه شي دپاره دلته راغلي ياست؟ غواړی چي زموږ ناپوهان له دينه واړوی؟ که تاسي و ژوند ته ضرورت لری له دې ځايه څخه ولاړ سی (يعني: که غواړی چي ژوندي پاته سی دلته مه راځی)

مُصعب ﷺ ورته و ويل: ته کښېنه او زما خبري واوره که دي خوښي سوې قبولي

یې کړه او که دي ناخوښه وې هغه شئ مه قبلوه چې ته په ناراضه کېږې او موږ به هم درڅخه ولاړ سو، اُسید و ویل: د عدل او انصاف خبره دي وکړه، نو یې خپله نېزه پر مځکه جګه کړه او کښېنستی، مُصعب ﷺ د اسلام خبري ورته وکړې قرآن مجید یې ورته تلاوت کړی، راوي د قصې وایي: په والله د مخه تر دې چې اُسید خبري وکړي موږ د ده په مخ کي د اسلام نور ولیدی، بیا نو اُسید و ویل: مَا أَحسَنَ هٰذا وَ أَجمَلَهُ، دا څومره ښه او ښایسته خبري دي، نو ویل: که څوک و غواړي چې دغه ستاسي دین ته داخل سي څنګه او څه کار کوي؟ دوی ورته و ویل: اول غسل وکړه، کالي دي پاک کړه، د حق شاهدي آداء کړه او بیا دوه رکعاته لمونځ و الله جل جلاله ته وکړه.

اُسید ولاړ سو غسل یې وکړی کالي یې پاک کړه، شهادتین یې و ویل او دوه رکعاته لمونځ یې وکړی او بیا یې و ویل: زما تر شا یو سړئ دی که هغه ستاسي متابعت وکړي د ده له قومه هیڅوک د ده مخالفت نه کوي چې هغه سعد بن معاذ دی او زه به یې اوس تاسي ته را ولېږم، بیا یې خپله نېزه ور سره واخیستل او د سعد پر طرف ور رهي سو، سعد بن معاذ چې د خپله قومه سره د مجلس په ځای کي ناست وُ او د لیري یې اُسید ولیدی قوم ته یې و ویل: په الله سره مي دي قسم وي چې په هغه مخ نه دی راغلی کوم چې ستاسي او له دې ځایه څخه تلی.

کله چې اُسید خپل قوم ته ودرېدی سعد ورته و ویل: څه دي وکړه؟ اُسید و ویل: د خلکو سره مي خبري وکړې خو ما داسي شئ نه پکښي ولیدی چې هغه دي د تشویش وړ وي او بیا ما منعه کړل چې دلته به نه راځی، دوی ویل: ښه دی څرنګه چې ستا خوښه وي هغسي کوو، خو یوه بله بده پېښه ده (*اُسید ﷺ غواړي چې سعد بن معاذ په یوه بله طریقه دوی ته ورولېږي*) نو ویل: یوه بله بده پېښه ده، هغه دا چې بنو حارثه را وتلي دي غواړي چې اسعد بن زُراره و وژني، سره له دې چې دوی خبر دي چې هغه ستا د خاله زوی دی، سعد د دې خبري په اورېدلو په قهر سره ولاړ سو خپله نېزه یې ور سره واخیستل د مُصعب او اسعد رضي الله عنهما پر طرف ور رهي سو، کله چې یې ولیدل چې هغه آرام ناست دي او هیڅ نه ده پېښه نو پوه سو چې د اُسید مقصد دا وُ چې زه دوی ته راسم او د دوی خبري واورم.

په دغه وخت کي اسعد بن زُراره رضي الله عنه و مُصعب رضي الله عنه ته و ویل: یو سردار او رئیس درته را رهي دی او د ده تر شا لوی قوم ولاړ دی، که دئ ستا د دین متابعت وکړي د ده له قومه هیڅوک ستا مخالفت نه کوي او ټول اسلام ته داخلیږي.

سعد بن معاذ را ورسېدی او په قهر ورته و دریدی، و اسعد رضي الله عنه ته یې و ویل: یا ابا اُمامه! که زما او ستا په منځ کي قُرابت نه وای دغه سړئ به زما څخه ژوندئ نه وای تللی، دننه زموږ کورو ته هغه شیان را وړي چي زموږ نه دي خوښ؟ مُصعب رضي الله عنه و سعد بن معاذ ته و ویل: آیا نه کښیني چي زما خبري واوري؟ که دي خوښي سوې قبولي یې کړه او که دي ناخوښه وې موږ به درڅخه ولاړ سو، سعد بن معاذ و ویل: دا حق او د انصاف خبره ده، نېزه یې پر مځکه جګه کړه او دئ کښېنستی، مُصعب رضي الله عنه د اسلام خبري ورته وکړې، قرآن مجید یې تلاوت کړی، بیا هم راوي د قصې وایي: په والله د مخه تردې چي سعد خبري وکړي موږ د ده په مخ کي د اسلام په نور پوه سوو، بیانو سعد بن معاذ و ویل: څوک چي مسلمانیږي او غواړي چي ستاسي دین ته داخل سي هغه څنګه کوي؟ مصعب رضي الله عنه و ویل غُسل وکړه، کالي دي پاک کړه، د شهادت کلمې و وایه او دوه رکعاته لمونځ آداء کړه، سعد هم دا کارونه وکړه، بیا یې خپله نېزه ور سره واخیستل او د قوم پر طرف رهي سو، قوم چي د لیري ولیدی نو یې و ویل: په الله مو دي قسم وي په کوم مخ چي تللی وُ په هغه مخ نه راغلی، اوس چي سعد بن معاذ خپل قوم ته ودرېدی ویل: یا بني عبد الأشهل زه په تاسي کي څه مقام لرم؟

هغو ویل: ته زموږ سرداریې، په موږ کي پوه او هوښیار یې.

ده و ویل: ستاسي د نارینه او ښځو سره تر هغو پر ما خبري کول حرام دي چي پر الله او د هغه پر رسول مو ایمان نه وي را وړی، د ده د قوم پر نارینه او ښځو د دغې ورځي د ماځیګر لمر و نه لوېدی چي ټول قوم یې اسلام ته داخل سو، بېله یوه سړي څخه چي د هغه اسلام د اُحُد د جنګ تر ورځي پوري وځنډېدی او د اُحُد په ورځ مسلمان سو، په هغه ورځ یې جنګ هم وکړی او په هغه جنګ کي په داسي حال کي شهید سو چي الله جل جلاله ته یې یوه سجده هم نه وه کړې، رسول الله ﷺ د ده په باره کي وفرمایل: (عَمَلَ قَلِیلاً و أجرَ کَثِیراً) یعني: عمل یې لږ وکړی او اجر یې ډیر واخیستی.

مُصعب بن عُمیر ﷺ د رسول الله ﷺ سفیر حتّٰی په اسلام کې اول سفیر په مدینه منوره کې د اسعد بن زُراره ﷺ په کور کې اوسېدی او خلک یې اسلام ته دعوتول د ورځې او د شپې دعوت کوي، د دعوت په لار کې یې ډېر زحمت ایستی ترڅو چې د انصارو په کورو کې داسې کور نه ؤ چې هلته دې نارینه او ښځې مسلمانان نه وي موجود، په مدینه منوره کې اسلام نشر سو او ډېر زیات خلک اسلام ته داخل سوه،

دغه واقعې د غم تر کال وروسته او تر هجرت د مخه پیښېږي، د بعثت لسم کال د غم کال ؤ او هجرت د بعثت تر دیارلسم کال وروسته وسو، په درو کلو کې دغه تحولات پیښ سوه.

د مدینې منورې د خلکو څخه چې یو نفر مسلمان سي، هغه نفر بیا ډېر کوښښ کوي چې نوره کورنۍ یې هم اسلام ته داخله سي د مثال پر قسم به دغه یوه قصه درته بیان سي:

د عَمرو بن جموح زامنو ایمان را وړی مسلمانان سوه مګر په خپله عَمرو اسلام ته نه سو داخل، زامنو یې دئ اسلام ته دعوتاوه خو ده نه قبلاوه، عَمرو یو بت درلودی د هغه عبادت یې کاوه، زامنو یې غوښته چې ده ته دغه د ده د دین او بت پرستې غلطیا او د ده د معبود عُجز او ضُعف ور ښکاره کړي، نو یوه شپه چې عَمرو بیده ؤ زامنو یې ګنګې او مرداري را وړل دغه د ده بت یې تول په ولړی، پلار چه یې سهار را ویښ سو او غواړي چې د بت عبادت وکړي وې لیدل چې بت یې په مرداري لړلی دی، ویل: دا کار چا در سره کړی دی؟ د لړګي بت ته خبري کوي وایي: چا بې عزته کړی یې؟ ولې داسې سوی یې؟ په اخته دی پاکوي یې او خبري ور سره کوي، ښه یې پاک کړی خوشبويي یې پوري ومښل او بیا یې د هغه عبادت شروع کړی، دا د بت پرستانو او مشرکانو بیعقلي او نا پوهي ده.

دوهمه شپه یې بیا پلار بیده دی زامن یې راغله خوني ته ورننوتل بیا یې بت په مرداري ولړی او ځني را و وتل، دوهمه ورځ یې بیا پلار ګوري چې معبود او إله یې په مرداري لړلی دی او ورته وایي: چې ته څنګه رب او معبود یې چې د ځان دفاع نه سې کولای؟ بیا یې پاک او خوشبویه کړی، دا واري یې په غاړه توره هم ور وځړول او ورته وایي: که بیا څوک درته راغلی او ستا بې احترامي یې کول یا یې په مرداري

لرلې په دغه توره يې وهه او وې وژنه، و لرګي ته خبري کوي.

خير درېيمه شپه سوه دئ چي بيده سو بيا يې زامن راغله يو سپئ يې وژلی ؤ او د بت په غاړه يې ور و ځړاوه، بت يې تول د سپي په وينو ولړی وروسته يې سپئ او بت دواړه دباندي پر کچره يا انبار وغورځول، سهار چي يې پلار را ويښ سو په بت پسي ګرځي هغه نسته، د همسايګانو په يوه او بل کور کي پوښتني پسي کوي څو آخر يې بت پر انبار او کچره پيدا کړی او مړ سپئ يې هم په غاړه ځړېږي، بت چي يې پر دغه حال وليدی نو ويل: والله ته د دې لائق نه يې چي څوک دي عبادت وکړي، عَمرو بن جموح ﷺ ولاړی ايمان يې را وړی مسلمان سو او د اُحد په ورځ شهيد و وژل سو.

د مدينې منورې خلکو د خپل قوم سره دغسي معامله کول چي اسلام ته يې داخل کړي نو ځکه اسلام په مدينه منوره کي نشر او ډېر سو.

د بعثت د ديارلسم کال د حج تر موسم د مخه مُصعب بن عُمير ﷺ مکې مکرمې ته راغلی او رسول الله ﷺ ته يې له ځانه سره د کاميابۍ زيري را وړي وه، د يثرِب د قبيلو هغه قصې يې ورته بيانولې چي په هغو کي د دوی د خير، د اسلحو او قوت حالات په واضحه ډول سره ښکاره وه.

د عقبې سره د اهل يثرِب دوهم بيعت

د بعثت د ديارلسم کال د حج په موسم کي چي د (٦٢٢) ميلادي کال د جون مياشت وه د مدينې منورې د مسلمانانو څخه (٧٣) نفره نارينه مسلمانان او دوې مسلماني ښځي د خپل قوم د مشرک حاجيانو سره يو ځای د حج د آداء کولو دپاره را و وتل (تاسي ته معلومه ده چي مشرکانو هم حج کاوه) او دغه مسلمانانو هلته په مدينه منوره کي يا پر لاري سره و ويل: څو ترڅو به رسول الله ﷺ د مکې مکرمې په غرو کي تريخ ژوند او په تکليفي حالت کي شپې او ورځي تېروي؟

کله چي دغه مسلمانان مکې مکرمې ته راغله د رسول الله ﷺ سره يې د پټ او سِري ملاقات غوښتنه وکړه، هغه داسي:

دغه مسلمانانو دوه نفره و رسول الله ﷺ ته ور ولېږل چي يو يې براء بن معروف ؤ

او بل یې سعد بن مالک ؤ چي دغه سعد بن مالک د عربو د مشهوره شاعرانو څخه ؤ او براء بن معروف د انصارو د مشرانو څخه ؤ، دوی رسول الله ﷺ په رنګ نه پېژندی خو بیا هم قوم ور ولېږل ویل ورسی په پوښتنه به یې پیدا کړی (ځکه رسول الله ﷺ مشهوره ؤ هر چا پیژندی) او د ملاقات وعده ځني واخلی چي کله او چیرې به دغه د حج په موسم کي سره وینو؟ چي بیعت در سره وکړو.

دغه دوه نفره رهي سوه او پرلاري یې پوښتنه وکړه چي محمّد ﷺ چیري دی؟ خلکو ورته وویل: هلته د کعبې شریفي سره ناست دی او که د ده اکا عبّاس پیژنی هغه ور سره ناست دی، براء بن معروف د رسول الله ﷺ اکا حضرت عبّاس رضی الله عنه پیژندی، کعبې شریفي ته چي ورغله وې لیدل چي رسول الله ﷺ د خپل اکا عبّاس رضی الله عنه سره ناست دی، دوی هلته ورغله سلام یې ورته و وایه او ورته کښېنستل، رسول الله ﷺ هم وعلیک ورته و وایه او پوښتنه یې ځني وکړه چي څوک یاست؟ براء و ویل: زه براء بن معروف یم او سعد و ویل: زه سعد بن مالک یم.

سعد وایي: کله چي ما و رسول الله ﷺ ته خپل نوم وریاد کړی رسول الله ﷺ یوه جمله و ویل چي هیڅکله مي نه هیربږي او نه به یې هېره کړم، هغه دا چي کله ما د ځان د معرفي کولو دپاره خپل نوم وریاد کړی او ومي ویل: سعد بن مالک، رسول الله ﷺ په ډیر تعجب او اوږده آواز سره و ویل: هغه شـــــآعر! دغسي په اوږده آواز، ما ویل: هو شاعر، ځرنګه چي سعد بن مالک رضی الله عنه د مدینې منورې د لوړو او مشهورو شاعرانو څخه ؤ نو رسول الله ﷺ په دې ډیر زیات خوشاله سو چي یو شاعر مسلمانیږي دا ولي؟ ځکه په هغه وختو کي د یوه خبر د نشرولو دپاره دغسي وسائل نه وه موجود لکه د نن ورځي رادیو، تلویزیون، اخبار، مجله او نور، د دغو شیانو څخه هیڅ شئ نه ؤ، په هغه وختو کي د خبر د نشرولو دپاره فقط دوه شیه موجود وه، یو خطیب او بل شاعر.

نو کله چي یو شاعر مسلمان سي دا داسي مثال لري لکه مسلمانانو چي د رادیو یا تلویزیون یو اسټېشن پیدا کړی، یا یې د اخبار او مجلې د چاپولو مطبعه پیدا کړه، په هغه زمانه کي د هري موضوع او هري واقعې د نشرولو دپاره د شعر اعتبار ډیر زیات ؤ، رسول الله ﷺ به په خلکو پسي ګرځېدی په اسلام به یې خبرول او اسلام ته به یې

دعوتول مګر په شعر پسي په خپله عرب ګرځېدل. شعر په خپله عربو يو له بله سره نقلاوه، حتّى که شعر ښکنځل هم وای خلکو په ياداوه او نقلاوه يې، ځکه د عربو په طبيعت کي شعر خوښ ؤ او د عربو په هر فرد کي که نارينه ؤ که ښځه د شعر ويلو او شاعرۍ طبيعت پروت ؤ، حتّى د هغه ډېري علاقې په سبب چي عربو د شعر سره درلودل خبري چي به دي هرڅه ورته وکړې هېرېدې يې، مګر شعر چي به دي يو يا دوه واره ورته وو وايه په ياد به يې سو.

دغه يوه قصه د مثال پر ډول درته بيانوم:

يو وخت! دا بيا وروسته په مدينه منوره کي يو صحرايي عرب و رسول الله ﷺ ته راغلی او مسلمان سو، مسلمانانو لمونځ ور وښاوه، لمونځ يې هم زده سو مګر دا يې هيڅ نه زده کېدل چي د هر وخت لمونځ څو رکعاته دی، خلک ورته وايي: سهار دوه رکعاته، ماپښين څلور رکعاته، خو چه هرڅه يې ور وښيي نه يې په يادېږي بيا غلط سي، نو رسول الله ﷺ ته کښېنستی ويل: يا رسولَ الله! هيڅ مي نه زده کېږي چي د هر وخت لمونځ څو رکعاته دی، اوس يې رسول الله ﷺ ور ښيي: سهار دوه رکعاته، ماپښين څلور رکعاته، ماځيګر، ماښام، ماخستن، خو صحرايي چي يې وايي غلطيږي، بيا يې ور وښوول بيا غلطيږي، هرڅه چي په وکړي بيا هم غلطيږي نه يې سي زده کولای، خو دلته يَو صحابي موجود ؤ چي شاعر ؤ، هغه و ويل: يا رسولَ الله! که ستا اجازه وي زه به يې ور وښيم، ويل: وروې ښيه، شاعر و ويل: إسمَع يَا رَجُل! سړيه! واوره:

اِنّ الصَّلوةَ أربَعٌ فَأربَعٌ ★ ثُمَّ ثَلاثٌ بَعدَهُنّ أربَعٌ ★ ثُمَّ صَلوةَ الفَجرِ لاَ تُضَيِّع

دغه رکعتونه يې په شعر ور وښوول، بس په ياد اوزده يې سوه، مقصد دا چه په عربو کي شعر خاص مقام درلودی، شعر يې په دماغ کي کښېنستی، شعر يې پر ژبو آسانه ؤ، شعر يې په ياداوه او يو له بله يې سره نقلاوه.

نوکله چي سعد بن مالک شاعر مسلمان سو، دا د اسلام دپاره ډېره لويه کاميابي وه، ځکه د ده د شعر په واسطه و اسلام ته دعوت نشرېدی، بل چا داسي نه سوای نشرولای لکه يوه شاعر چي د شعر په واسطه سره نشراوه، نو خود رسول الله ﷺ د سعد بن مالک په اسلام ډېر خوشاله سو او بيا رسول الله ﷺ د دغو دوو نفرو سره وعده وکړه چي په

فلانۍ شپه به د (عقبې) سره په پټه سره یو ځای کیږو او هلته به ملاقات سره کوو.

(عقبه په منٰی کې د جمرة الأولی سره د یوه غرګي نوم دی)

اوس به قصه د انصارو یوه مشر ته پریږدو چې د دغه تاریخي تولني او اجتماع هغه چې د شرک او اسلام د مقابلې ورځو ته یې تغیر ورکړی حالات را ته بیان کړي:

کعب بن مالک الأنصاري رضي الله عنه وايي: موږ د مدینې منورې څخه د حج دپاره مکې مکرمې ته راغلو او د رسول الله ﷺ سره مو د ایام تشریق د منځ په شپوکي د عَقَبې سره د ملاقات وعده وکړه، خو هغه شپه را ورسېدل چې موږ د رسول الله ﷺ سره په هغه شپه د ملاقات وعده درلودل، په دې سفرکي پر نورو مشرکانو علاوه زموږ د قوم د مشرانو څخه یو مشر او زموږ د اشرافو څخه یو شریف: عبدالله بن عَمرو بن حَرام چې دئ هم مشرک ؤ را سره ؤ، که څه هم موږ خپل حال زموږ د قوم له مشرکانو څخه پټ ساتی خو د عبدالله بن عَمرو سره مو په دې باره کي خبري وکړې او موږ ورته وویل: یا ابا جابر ته زموږ د اشرافو او مشرانو څخه یو شریف او یو مشر یې او موږ دغه ستا په حال نه یو خوښ، نه غواړو چې سبا د دوږخ اور په تا بلیږي، بیا مو اسلام ته دعوت کړی او د رسول الله ﷺ د ملاقات په وعده مو هم خبر کړی، عبدالله بن عَمرو اسلام قبول کړی او عَقَبې ته هم را سره حاضر سو او د دوولسو نقیبانو د جملې څخه هغه چې په وروسته کي وټاکل سوه دئ هم یو نقیب ؤ.

کعب بن مالک رضي الله عنه وايي: موږ هغه د وعدې په شپه د خپله قومه سره چې مشرکان وه په خپل ځای کي بیده سوو، کله چې د شپې دریيمه حصه تېره سوه موږ مسلمانان د رسول الله ﷺ سره د وعدې و ځای ته یو یو او په پټه ور رهي سوو، خو چه د عقبې سره په هغه شېله کي ټول سره یو ځای سوو، موږ ټوله (۷۳) نفره نارینه وو او دوې ښځي را سره وې، چې یوه یې نُسَیبَه بنت کعب وه، چې په اُمَ عمّاره شره مشهوره ده او بله یې اسماء بنت عَمرو وه چې اُمِ منیع ورته ویل کېده.

موږ په دغه شېله کي سره یو ځای سوو او د رسول الله ﷺ د راتګ انتظار مو کاوه، خو چې رسول الله ﷺ راغلی او د ده سره د ده اکا عبّاس بن عبدالمطلب هم ور سره ملګری ؤ او عبّاس په دغه وخت کي د خپل قوم پر دین ؤ خو بیا یې هم دا خوښه وبلل

چي د خپل وراره په معامله کي حاضر وي او ځان ته پوره اطمينان حاصل کړي.

ورونړو! موږ مخ کي و ويل: کله چي براء بن معروف او سعد بن مالک د رسول الله ﷺ سره د ملاقات وخت او ځای ټاکی عبّاس ﷺ هم هلته حاضر ؤ، دغو دوو نفرو نه غوښتل چي د عبّاس ﷺ په حضور کي دغه د ملاقات خبري وسي ځکه عبّاس ﷺ هغه وخت اسلام ته نه ؤ داخل سوی، خو رسول الله ﷺ ورته و ويل: خبري په ښکاره سره کوی دا زما اکا دی مطمئنه اوسی، نو د ملاقات وعده د عبّاس ﷺ په حضور کي وسوه، کله چي بيا د وعدې شپه را ورسېدل عبّاس ﷺ و رسول الله ﷺ ته ټينګ سو چي زه هم در سره ځم او رسول الله ﷺ هم د ځان ملګری کړی.

کعب بن مالک ﷺ وايي: اول هغه څوک چي په دغه اجتماع کي يې خبري وکړې هغه عبّاس بن عبدالمطلب د رسول الله ﷺ اکا ؤ او په پوره صراحت سره يې د دغه مسئوليت چي موږ انصارو پرغاړه اخيستی ؤ خطرونه راته بيان کړه او ويې ويل:

يا معشرَ الخزرج! محمّد ﷺ په موږ کي هغه مقام لري چي تاسي ته در معلوم دی، موږ د هغو کسانو څخه ساتلی دی چي د ده ﷺ مخالف دي، دئ ﷺ په خپل قوم کي په عزت دی او د دښمنانو څخه ساتلی دی خو دئ ﷺ ستاسي په غوښتنه اوس غواړي چي تا سي ته درسي، که تاسي په هغه څه سره وفاء کولای سی چي د ده سره مو وعده کړې ده او د ده د مخالفينو څخه يې ساتلای سی نو تاسي پوه سی او دغه مسئوليت او که تاسي د ده ﷺ تر در تګ يا تر هجرت کولو وروسته دئ ﷺ يوازي پرېږدی او د ده و دښمنانو ته يې ورتسليموی نو د اوسه څخه يې لا پرېږدی ځکه دئ ﷺ اوس په خپل قوم او په خپل ښار کي په عزت او ساتنه کي دی.

کعب ﷺ وايي موږ و عبّاس ﷺ ته و ويل: موږ ستا خبري واورېدې او اوس ته خبري وکه يا رسولَ الله! ستا د خپل ځان او ستا د رب دپاره هغه شيان پر موږ کښېږده چي ستا خوښ وي.

تاسي پوهېږی چي د انصارو په دغه جواب کي ډېره لويه معنٰی پرته ده، يعني: موږ په ټينګ عزم او ثابته تصميم، په پوره شجاعت او کامل ايمان، په صدق او اخلاص سره دغه لوی مسئوليتونه قبلوو او هغه خطرناکه عواقب يې تحملوو خو يا رسولَ الله!

ته دي خپل شرطونه ووايه.

بيا نو رسول الله ﷺ خپلي خبري وکړې او بيعت پای ته ورسېدی، اوس نو په بيعت کي څه شي وه؟ او تر بيعت د مخه کومي خبري وسوې، د دواړو طرفو له خوا څه وويل سوه؟ ښه متوجه سی! د مسلمانانو دپاره واقعي اسلام دغسي وي.

امام احمد رحمه الله په خپل مسند کي د دغه بيعت مادې، يا بندونه په تفصيل سره بيانوي او وايي: چي جابر رضي الله عنه وايي: موږ و رسول الله ﷺ ته وويل: يا رسولَ الله! پر څه شي بيعت درسره وکړو؟ رسول الله ﷺ وفرمايل:

۱ - د ضعف او قوت په وخت کي به زما اوامر اوری او قبلوی.

۲- د پراخۍ او مفلسۍ په وخت کي به ما او زما ملګرو ته نفقه را کوی.

۳ - امر بالمعروف او نهي عن المنکر به کوی، يعني: خلک به په ښو کارو امر کوی او له بدو کارو څخه به يې منعه کوی.

سبحان الله! نن ورځ خلک د دغه امر بالمعروف او نهي عن المنکر څخه څومره ليري دي او که بيا يو څوک دغه کار کوي اوريدونکي په قسم قسم خبرو او لغازو د هغه د خبرو مخ نيوی کوي، د خپل غرور او کبريا په سبب نه غواړي چي داسي څوک پيدا سي چي دوی ته دي د دوی عيب ووايي او سمي لاري ته دي يې را وبولي.

۴ - د الله جل جلاله په لار کي به ثابت درېږی، په الٰهي اوامرو کي به د ملامتۍ ويونکو خبري تاثير نه دربندي کوي.

يعني د خلکو د ناخوښۍ يا نه رضائيت په سبب به الٰهي اوامر نه پرېږدی.

۵ - که زه تا سي ته درغلم زما نصرت به کوی او ما به د هغو شيانو څخه ساتی چي د هغو څخه خپل ځانونه خپلي ښځي او خپل اولادونه ساتی او د دغه کارو او شرطو د عملي کولو په بدله او مقابل کي تاسي لره جنت دی.

کعب بن مالک رضي الله عنه وايي: براء بن معرور رضي الله عنه رسول الله ﷺ تر لاس ونيوی او ويل: هو په هغه ذات سره دي زموږ قسم وي چي ته يې په حقه سره رسول را لېږلی يې موږ به ستا داسي ساتنه کوو لکه د خپلو اولادو او کورنيو ساتنه چي کوو، بيعت را سره وکړه يا رسولَ الله! په والله موږ په جنګ پوه، په جنګ کي پاخه او د همت

خاوندان یو، موږ ته همت او مړانه له نیکه ګانو په میراث را پاته دي.

کعب رضی الله عنه وايي: براء خبري کولې چې ابو الهیثم بن التیهان یې په خبرو کې ور ولوېدی او ویل: یا رسولَ الله! زموږ او د خلکو په منځ کې علائق سته او موږ هغه علاقات پرېکوو (د خلکو څخه یې د مدینې منورې یهود مقصد وه) نو ویل: داسې خو به بیا نه پیښیږي چې موږ هغه علاقات پرې کړو او الله جل جلاله تا او ستا دین لوړ او ښکاره کړي او بیا ته موږ پرېږدې او خپل قوم ته راسې؟ رسول الله ﷺ تبسم وکړی او وې فرمایل: «بَلِ الدّم الدّم، والهدم الهدم» زه ستاسې څخه یم او تاسې زما څخه یاست د هغه چا سره جنګیږم چې تاسې ور سره جنګیږی او د هغه چا سره صلحه کوم چې تاسې صلحه ور سره کوی.

پسله هغه څخه چې د بیعت پر شرطو خبري وسوې او اوس مسلمانان غواړي چې په بیعت کولو شروع وکړي بیا هم دوه نفره د هغه اولو مسلمانانو څخه چې د بعثت په یوولسم او دوولسم کال کې مسلمانان سوي وه یو په بل پسې د خبرو کولو دپاره ولاړ سوه غواړي چې خپل قوم ته د دغه بیعت پوره مسئولیت او خطرونه ور ښکاره کړي، دا دپاره د دې چې دغه بیعت په پوره وضاحت او ښکاره ډول سره وي او دوی پوه سي چې د دوی قوم د تضحیې او قربانۍ دپاره څومره آماده ګي لري.

ابن اسحاق وايي: کله چې قوم د بیعت دپاره آماده سو عبّاس بن عُباده رضی الله عنه وویل: تاسې پوهېږی چې تاسې د دغه سړي سره پر څه شي بیعت کوی؟

قوم وویل: هو.

ده وویل: تاسې د خلکو د تور او سره سره پرجنګ کولو بیعت کوی، که تاسې په دې فکر یاست، که مو مالونه په یوه مصیبت سره تباه سوه، یا ستاسې اشراف او مشران وژل سوه بیا نو تاسې دئ و دښمنانو ته ور تسلیموی نو له اوسه څخه یې لا پرېږدی، ځکه که بیا داسې وکړی دا کار په والله د دنیا او آخرت ښویېدل دي او که تاسې په ځانو کې دا قدرت وینی چې د مال پر تاوان او د مشرانو پر وژل کېدلو سر بېره پر دغه شرطو وفاء کوی نو یې درسره بوزی او په والله دا ستاسې د دنیا او آخرت خیر دی.

قوم وویل: موږ یې د مال په تاوان، د اشرافو او مشرانو په وژنه، قبلوو او را سره بیایو.

بیا قوم و ویل: یا رسولَ الله! که موږ دغه کار وکړی د هغه په بدله کي موږ ته څه شي سته؟ یعني: که موږ دغه شرطونه پر ځای کړه ته موږ ته څه شي را کوې؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: ستاسي دپاره جنت دی.

د دنیا د شیانو څخه یې هیڅ شئ نه ورته و وایه چي یا به خلافت ستاسي وي یا نور دنیوي شیان، فقط ویل: تاسي لره جنت درکول کیږي.

قوم و ویل: لاَ نُقِیل وَلاَ نَستَقِیل، یعني: بس پر دغه موفیصله ده، نه به موږ عذر کوو او نه ته.

قوم ویل: لاس دي د بیعت دپاره راکړه، جابر رضي الله عنه وایي: موږ د بیعت دپاره ور ولاړ سوو، په دغه وخت کي اسعد بن زُراره رضي الله عنه د رسول الله ﷺ لاس ونیوی او دئ په دغه درو اویا نفرو کي په عمر تر ټولو کشر ؤ او ویل: یا اهلَ یثرِب! په کراره سره، موږ ده ته اوښان نه حلالوو چي فقط یوه مهماني ده، بلکه موږ پوهیږو چي دا رسولُ الله دی د ده بېول د ټولو عربو سره د روابطو او علاقاتو شکول دي (*ځکه په هغه وخت کي ټول عرب مشرکان وه*) او ستاسي د اشرافو وژل دي او تاسي به د عربو توري ژوبي، یا به تاسي پر دغو ټولو خطرو او مشکلاتو صبر کوی نو یې بوزی او ستاسي اجر پر الله دی، یا به تاسي پر خپلو ځانو بیرېری نو یې پرېږدی او د الله په حضور مو دغه عذر دی.

پسله دغه ټولو تاکیداتو، صریحه او ښکاره خبرو د عَقَبې دوهم بیعت د لاس په ورکولو سره شروع سو.

راوي د قصې جابر رضي الله عنه پسله هغه څخه چي د اسعد بن زُراره رضي الله عنه دغه قول یې بیان کړی وایي: قوم ورته و ویل: یا اسعد! لاس دي ایسته کړه په والله موږ دغه بیعت نه پرېږدو او نه پر پښېمانه کیږو، دلته نو اسعد رضي الله عنه ته په دغه لارکي د قوم د قربانۍ او استقامت اندازه ورمعلومه سوه او پر هغه یې یقین سو.

اسعد رضي الله عنه چي د مصعب بن عمیر رضي الله عنه په ملګرتیا په مدینه منوره کي اسلام ته هغه لوی داعي او بلونکی ؤ او اوس هم د دغه بیعت کوونکو دیني رئیس دی نو خود دئ هغه اول نفر ؤ چي د رسول الله ﷺ سره یې بیعت وکړی او بیا نو عام بیعت شروع سو.

جابر رضي الله عنه وایي: موږ یو یو ور ولاړېدلو او د رسول الله ﷺ سره مو بیعت کاوه او موږ ته یې د دغه بیعت په مقابل کي په جنت سره وعده را کول، مګر د هغو دوو ښځو

بیعت چې زموږ سره دغه اجتماع ته حاضري سوي وې د خولې په خبرو سره ؤ.

رسول الله ﷺ هیڅکله نامحرمې ښځې ته نه د بیعت دپاره نه د سترې مسې دپاره لاس ورکړی دی ، زه نه پوهیږم چې نن ورځ زموږ په اسلامي ټولنه کې دغه رواج له کومه او ولې پیدا سوی دی چې نا محرمه ښځې د نامحرمه نارینه سره فقط د یوې خپلوی په نامه په لاس روغبړ یا سترې مسې کوي دغه کار حرام او ناروا دی.

دغه بیعت په اسلام کې پر جنګ او جهاد اول بیعت ؤ او دغه بیعت ته په سیرت او اسلامي تاریخ کې (بَیعَۃُ العَقَبَۃِ الثّانیه) ویل کیږي.

دوولس نفره نقیبان

پسله هغه څخه چې بیعت پای ته ورسېدی رسول الله ﷺ د دوی څخه وغوښتل چې د خپل منځ څخه دوولس نفره مشران وټاکي چې هغه به پر خپل قوم نقیبان وي، یعني: د خپل قوم له طرفه د دغه بیعت د بندو، یا مادو د عملي کولو مسئوله او ضامنان دوی دي، ډېر ژر او په دغه وخت کې دغه دوولس نفره وټاکل سوه چې (۹) نفره یې د خزرج د قبیلې څخه وه او (۳) نفره یې د أوس د قبیلې څخه وه او د دغو نقیبانو نومونه په دې ډول سره دي: هغه کسان چې د خزرج د قبیلې څخه وه:

۱ – اسعد بن زُراره بن عدس. ۲ – سعد بن ربیع بن عَمرو.
۳– عبدالله بن رواحه بن ثعلبه. ۴– رافع بن مالک بن العجلان.
۵– البراء بن معرور بن صخر. ٦ – عبدالله بن عَمرو بن حرام.
۷ – عُباده بن الصامت بن قیس. ۸ – سعد بن عباده بن دُلَیم.
۹ – المُنذر بن عَمرو بن خُنیس.

او هغه کسان چې د أوس د قبیلې څخه وه:

۱ – أسید بن حُضیر بن سماک. ۲ – سعد بن خَیثَمه بن الحارث.
۳– رفاعه بن عبدالمنذر بن زبیر.

کله چې دغه مشران یا نقیبان و ټاکل سوه رسول الله ﷺ د هغو څخه د مشرانو او رئیسانو په صفت بل عهد واخیستی او ورته وې فرمایل: تاسي د خپل قوم داسي کفیلان او ضامنان یاست لکه حواریّین چې د عیسٰی بن مریم دپاره وه؟

هغوو ويل: هو.

او بيا رسول اللهﷺ و فرمايل: زه د خپل قوم کفيل او ضامن يم.

شيطان په دغه بيعت او معاهده خبريږي

اوس چي عهد او بيعت پای ته ورسېدل او قوم غواړي چي سره جلا سي په دغه آخرنيو وختو کي د شيطانانو څخه يوه نفر دغه مجلس او د هغه نتيجه کشف کړل او شيطان د وخت د لږ والي په سبب نه سوای کولای چي د قريشو مشرانو ته دغه خبر ورسوي او هغه ناڅاپه دلته دغي شېلې ته د دوی د اجتماع په حالت کي ورته راولي، نو دغه شيطان پر يوه لوړه ودرېدی او په لوړ آواز سره يې ناري کړه:

(يَا أَهلَ الجَبَاجِب! يَا أَهلَ الجَبَاجِب!

هَل لَكُم فِي مُذَمَّمٍ وَالصُّبَاتِ مَعَهُ؟ قَد إجتَمَعُوا عَلَى حَربِكُم)

يعني: اې د خېمو خلکو! اې بېدو خلکو! آيا تاسي خبر ياست چي مُذمّم او هغو خلکو چي له دينه اوښتي دي ستاسي سره پر جنګ کولو اتفاق وکړی؟

شيطان عليه لعنه دلته د محمّد پر ځای مُذمّم و وايه، ځکه کفارو د خپل عناد او عداوت په سبب د محمّدﷺ نوم و مذمّم ته اړولی ؤ، محمّد چي د حمد څخه دی او ترجمه يې يعني: ښه پر ويل سوي، دوی و مُذمّم ته چي د ذم او بد ويلو څخه دی (يعني: بد پر ويل سوي) اړولی ؤ.

خو رسول اللهﷺ فرمايي: الله جل جلاله زه د کفارو د بد ويلو څخه خلاص کړی وم، ځکه دوی به مذمّم ته بد ويل او زه محمّد وم.

شيطان په لوړ آواز دغه ناره وکړه، رسول اللهﷺ و فرمايل: دا د عقبې شيطان دی او ويل: والله يا عَدوَالله! تا ته به در فارغه سو، رسول اللهﷺ مسلمانان امر کړل چي خپلو ځايو ته ولاړ سی، دغه د شيطان ناره د منٰی ټولو خلکو که مسلمانان وه که کفار واورېدل، سعد بن عباده رضي الله عنه چي دغه ناره واورېدل ولاړ سو او توره يې پورته کړه ويل: يا رسولَ الله! قسم په هغه ذات چي ته يې په حق سره را لېږلی يې که ستا خوښه او اجازه وي د ټولي منٰی پر خلکو به سبا په تورو حمله وکړو، سبحان الله! د لومړی

لحظې څخه د رشتیا میدان راغلی او دغه درو اویا نفره آماده دي چې یوازې دوی د ټولو حاجیانو سره نه بلکه د ټولو مشرکانو سره وجنګیږي، د دوی اخلاص او صداقت، همت او مړانه د اولې لحظې څخه ثابت سوه.

خو رسول الله ﷺ وفرمایل: په دغه نه یو امر کړل سوي، مګر خپلو ځایو ته ولاړ سی، خلک ولاړل او تر سهاره بیده سوه.

قریشو چې دا خبر واوریدی په دوی کې بیره او تشویش پیدا سو ځکه دوی د دغسي بیعت په خطرناکو عواقبو پوره پوهېدل چې د دوی مالو او ځانو ته څومره ضرر پېښیږي، نو یې تحقیقات شروع کړه چې زموږ پر جنګ چا؟ او څنګه اتفاق؟ وکړی.

د تحقیقاتو نتیجه په یقیني ډول سره نه بلکه په خیالي او اشتباهي ډول سره دا را وتل چې ښایي اهلِ یثرِب د رسول الله ﷺ سره اتفاق کړی وي، په سهار کې د قریشو مشران سره را ټول سوه د اهلِ یثرِب خېمو ته ورغله چې پر دغه معاهده خپل شدید احتجاج وړاندي کړي، نو یې ورته و ویل: یا معشرالخزرج! موږ ته خبر راغلی دی چې تاسي دغه زموږ نفر ته راغلي یاست زموږ څخه یې بیایاست او د ده سره مو زموږ پر جنګ بیعت کړی دی او په والله په ټولو عربو کې داسي قوم او کلی نسته چې موږ ته دي د هغو سره جنګ ناخوښه وي ښېله تاسي، یعني: د هر چا سره مو په جنګ او دښمني کولو پروا نه کیږي ښېله تاسي څخه او هغه هم ستاسي د عزت په سبب، نو تاسي هم باید داسي کار ونه کړی چې هغه زموږ او ستاسي د جنګ سبب وګرځي.

د خزرج د قبیلې مشرک او کافر حاجیان چې په دغه واقعه او بیعت هیڅ نه وه خبر، ځکه دا کار په ډیر سرِي ډول سره د شپې په تاریکیو کې پای ته رسیدلی ؤ، هغو په قسمو شروع وکړه او وایي: په والله هیڅ نه ده پېښه سوې او موږ په هیڅ نه یو خبر، خو قریش و عبدالله بن سلول ته ورغله، هغه ویل: دا ناحقه خبره ده داسي هیڅ نه ده پېښه سوې او زما قوم زما څخه داسي کار نه پټوي، که دوی داسي مهم کار کولای خامخا یې زه د دغه کار آمر ګرځولم، مګر هغه مسلمان حاجیان چې دغه اجتماع ته حاضر سوي وه او دغه اتفاق یې کړی ؤ یو بل ته سره ګوري او پټه خوله دي هیڅ نه وایي، نه د هو خبره کوي نه د یا.

قریشو د یثرِب د کفارو خبره و منل او نا امیده و مکې مکرمې ته ولاړل او دوی دا و منل چې دغه را رسېدلی خبر درواغ دی، خو بیا هم په دغه باره کې معلومات کوي، بحث او څېړنې کوي ترڅو دې نتیجې ته ورسېدل چې هو دا خبر صحي دی او بیعت هم سوی دی، خو دا معلومات هغه وخت ورته یقیني سوه چې حاجیان د خپلو وطنو طرف ته رهي سوي وه، نو قریشو ډېر ژر خپل فارِس پهلوانان ولېږل چې د یثرِب حاجیان را وګرځوی مګر دا کار پسله وخته څخه ؤ حاجیان ټول ځني تللي وه، فقط دوه نفره یې وروسته پاته وه چې یو یې سعد بن عباده ﷺ ؤ او بل یې منذر بن عَمرو ﷺ ؤ، قریشو د هغو د نیولو کوښښ وکړی مګر منذر بیا هم ځني ولاړی او سعد ﷺ یې ونیوی لاسونه یې په غاړه کې ور وتړل په وهلو او کشولو یې مکې مکرمې ته راوستی، دلته یې وهي او دغه پوښتني ځني کوي چې تاسي د محمّد سره اتفاق وکړی؟ سعد ﷺ انکار کوي، سعد ﷺ وایي: د دغه وهلو په وخت کې یو جګ سپین پوستی سړئ راغلی چې ښه روښانه مخ یې ؤ، دا سړئ د قریشو یو مشر معلومېدی.

سعد ﷺ وایي: زما امید ورته پیدا سو ما ویل: ښایي دغه سړئ مي له وهلو څخه خلاص کړي نو مي ورته و ویل: چې د دغو خلکو څخه مي خلاص کړه، خو هغه سړي په خپله یو ټینګ سوک را سره کړی او بیا وروسته پوه سوم چې دغه سړئ ابوجهل ؤ، سعد وایي: سبحان الله! شکل یې یو شئ ؤ او عمل یې بل شئ ؤ.

نن ورځ هم داسي پېښه ده چې یو انسان به په شکل او قیافه، لباس او خبرو ډېر ښه سړئ معلومیږي خو دننه به شرمښ وي، نو ترکومه وخته چې د یو چا اخلاق او ژوند پوره نه وي درمعلوم په دباندني شکل او خبرو یې مه خطاوزی، ځکه ډېر شرمښان د میږي په پوست کې ژوند کوي او خلک په خندا او پستو خبرو خطا باسي.

یا دا چې ماردی تر ظاهري نقش او نګار لاندي یې وژونکي زهر پراته دي.

د قریشو دغه وهل دوام لري، قریش غواړي چې سعد بن عُباده ﷺ اقرار وکړي او وهي یې، خو دئ بالکل منکر دی، په حاضرو خلکو کي یو نفر ناست دی او دغه وهل وینې زړه یې پر و سوځل سو، ویل یا سعد! د قریشو د مشرانو څخه یو څوک نه پیژنې چې خلاص دي کړي؟ سعد ویل: هو پیژنم یې، ویل څوک پیژنې؟ ویل مطعم بن

عدی او حارث بن حرب پیژنم، اصلاً د دغو دوو نفرو تجارتي قافلې د سعد بن عبادهؓ په جِوار د مدینې منورې په منطقه کې تېرېدلې. دغه سړئ دباندي و وتی ناري یې کړه ویل: یا مطعم بن عدی! یا حارث بن حرب! یو سړئ چي د دباندي څخه د مکې دی وهل کیږي او تر وهلو لاندي ستاسي په نامه سره نارې وهي.

دغه دوه نفره راغله وې لیدل چي دغه نفر د مدینې منورې د مشرانو څخه یو مشر، سعد بن عباده دی او وهل کیږي، نو یې جِوار ورکړی، سعدؓ د وهلو څخه خلاص سو او بیرته مدینې منورې ته رهي سو، هلته په لارکي انصار متوجه سوه چي سعد نسته، نو یې دا إراده وکړه چي بیرته مکې مکرمې ته را وګرځي، په دغه وخت کي سعدؓ پسي ور ورسېدی، نو ټول قوم صحي او سالم مدینې منورې ته ورسېدی.

دا د عقبې سره دوهم بیعت ؤ چي په (بیعةُ العَقَبةِ الکُبرٰی) سره هم یادیږي او په داسي فضاء کي پای ته ورسېدی چي هلته د پاشلو مسلمانانو په منځ کي حُب او عواطف، دوستي او نصرت موجود وه، هلته د اسلام په لار کي اعتماد او شُجاعت موجود ؤ، مړانه او همت موجود ؤ، د اهلِ یثرِب مسلمان په مکه مکرمه کي پر خپل ضعیفه او مظلوم مسلمان ورور رحم او شفقت لري او د هغه دپاره جنګیږي، او پر هغه ظالم په قهر کیږي چي د ده پر مسلمان ورور ظلم کوي او د ده په زړه کي د هغه مسلمان ورور دپاره چي تر اوسه یې لیدلی هم نه دی د دوستۍ او محبت احساسات پرجوش راځي، دا ټوله حُب في الله دی او د دغي دوستۍ احساس او عواطف داسي هم نه وه چي د ځو ورځو په تېرېدلو سره بیرته د ده له زړه څخه وتل، بلکه د دې دوستۍ منبع او مصدر ایمان پر الله، ایمان پر رسول الله، او ایمان پر کتاب الله ؤ، دا داسي ایماني تعلقات او جذبات وه چي د هیڅ ظالمانه او خصمانه قوت په مقابل کي نه زائلېدل، ایماني شمال او نسیم چي والوزي په عقیده او عمل کي عجائبات را وړي، په دغه ایماني جذباتو سره مسلمانانو وکولای سوای چي د زمانې پر پاڼو خپل طلایي عملونه ولیکي او د تاریخ پر پاڼو داسي آثار پرېږدي چي مثل یې نه په تیرو سوو وختو کي ؤ او نه په اوس کي سته او نه به په مستقبل کي پیښ سي.

د هجرت شروع

پسله هغه چې د عقبې سره دوهم بیعت پای ته ورسېدی او اسلام په دې سره کامیابه سو چې د ځان دپاره د یوې داسي منطقي او صحرا په منځ کي وطن جوړ کړي چي په هغه ټوله منطقه کي د کفر او جهالت موجو ځپې وهلې او دا هغه تر ټولو لویه ګټه ده چي اسلام د دعوت له شروع څخه بیا تر اوسه لاس ته راوړل، نو رسول الله ﷺ ټول مسلمانان دغه وطن ته په هجرت کولو سره امر کړل، دا د هجرت اجازه نه وه بلکه په هجرت کولو سره امر ؤ، پر هر مسلمان دا واجب او لازمه وه چي مدینې منورې ته هجرت وکړي.

تاسي پوهېږی چي دا څنګه هجرت ؤ؟ تاسي به فکر کوی چي مسلمانان د زحمتو څخه نعمتو ته تله، یا! والله، دا هجرت د دنیوي کاروبار نړول او عبثول وه، د مسلمانانو د مالو قرباني کول وه، یوازي او په خالي لاس یې خپل ځانونه مدینې منورې ته رسول، او په دغه سفر کي په دغه هم پوهېدل چي د کفارو له طرفه د دوی سر او مال مباح ګرځول سوي دي، ممکن د لاري په اول کي هلاک سي یا په آخر کي او دوی د یوه نا معلوم او مبهم مستقبل و طرف ته حرکت کاوه، نه پوهېدل چي نور به څه غمونه او تکلیفونه ورته پیښ سي، مسلمانان خپل کورونه او مالونه پرېږدي په پټه او خالي لاس زموږ په اصطلاح (په یوه پټوکي) د خپل ښار او وطن څخه ځي، مسلمانان سره له دې چي په دغو ټولو مشکلاتو پوهېدل خو په هجرت یې شروع وکړه، مسلمانانو د دغه هجرت په لار کي رنګارنګ تکالیف زغملي او تحمل کړي دي.

خو د مکې مکرمې مشرکانو بیا دوی له دغه هجرته منعه کول ځکه مشرکانو له دغه هجرته څخه د خپلو ځانو دپاره خطرونه حسول، اوس راسی چي د دغه هجرت په لار کي د ځینو مسلمانانو ځیني تکلیفونه او زحمتونه د نمونې پر قسم تر نظر وباسو:

د هجرت کوونکو اول سړئ ابو سلمه رضي الله عنه ؤ، ابو سلمه رضي الله عنه چي نوم یې عبدالله بن عبدالأسد بن هلال دی، قریش او د بني مخزوم څخه دی، ابو سلمه رضي الله عنه هغه څوک دی چي حبشې ته یې هم هجرت کړی ؤ، کله چي د حبشې څخه مکې مکرمې ته

راغلی قریشو ډیر آزار ورکاوه، اوس چي مديني منورې ته په هجرت سره امر وسو نو يې خپله ښځه اُم سلمه رضي الله عنها او خپل کوچنئ زوی پر یوه بوده سپاره کړل د هجرت په نیت مخ پر مدینه منوره رهي سو، مګر د بني مخزوم د قبيلې نور خلک چي د ده د ښځي ورونه او اقرباء وه پسي را و وتل، ویل: ته خویې ته، ستا اختیار که نه لرو مګر دغه ښځه او کوچنئ مور نه پرېږدو چي ته يې پر وطنو ګرځوې، نو يې د هغه بوده کیزه يا مهار چي د ده ښځه او کوچنئ زوی پرسپاره وه د ده څخه واخیستل او هغه بوده يې را وګرځاوه، دئ يې يوازي پرېښاوه او دئ په زخمي زړه د مديني منورې پرطرف يوازي رهي سو.

تاسي فکر وکړی چي د يو چا څخه ښځه او کوچنئ زوی وګرځول سي او دئ بيا هم د دين او عقيدې د ساتلو دپاره تر هرڅه تېر وي او په خپله خوښه هغه هجرت ته چي د رسول الله ﷺ له طرفه په امر کړه سوی دی دوام ورکوي.

اوس نو دغه د بني مخزوم خلک پر دوه قسمه يا دوې ډلي وه، يا د ابو سلمه ورونه يا ډېر نژدې اقرباء دي يا د اُم سلمه ورونه او ډېر نژدې اقرباء دي، د دوی بیا پر هلک چي (سَلَمَه) نومېدی دعوه سوه، د هلک اکاګان وايي چي مور خپل وراره د ماماګانو سره نه پرېږدو تاسي چي د هغه ښځه را وګرځول مور بيا هلک د دې سره نه پرېږدو.

هلک د دوو ډلو په منځ کي سو چي يو يې يوه طرف ته کشوي او بل يې بل طرف ته کشوي په دغه کشمکش کي يې د هلک لاس د اوږې څخه ور وکښی، په نتيجه کي هلک اکاګانو بوتلی او ښځه خپلو اقرباوو بوتله او ابو سلمه رضي الله عنه يوازي مديني منورې ته ولاړی.

اوس به ام سلمه رضي الله عنها ته غوږ ونيسو چي دا د خپل هجرت قصه راته بيان کړي، ام سلمه رضي الله عنها وايي: اول خويې زه او زما خاوند سره جلا کړو هغه يوازي مديني منورې ته ولاړی او بيا يې زه او زما کوچنئ زوی سره جلا کړو څکه هلک د ابو سلمه اقرباوو بوتلی او زه خپلو اقرباوو بوتلم، نو هره ورځ به سهار و أبطَح ته را وتلم او تر ماښامه به مي ژړل (أبطح! په مکه مکرمه کي د يو ځای نوم دی) او تقريبًا يو کال مي دغه حال وُ، څو يوه ورځ زما د اکا د زامنو څخه يو نفر دلته تېرېدی او زه يې پر دغه غمجن حال وليدم زړه يې را باندي وسو، نو يې هغه نور قوم ته و ويل: دغه مسکينه پرېږدی چي ولاړه سي دا او خاوند مو سره جلا کړل، دا او د دې زوی مو سره جلا کړل څه په

کوی؟ اجازه ورکړی چي ولاړه سي، نو قوم را ته و ویل: که غواړې چي خپل خاوند ته ولاړه سې ولاړه سه، د تګ اجازه يې را کړه.

پسله دغي اجازې د ابو سلمه قوم هم هغه زما کوچنۍ زوی را کړی، ما هم د سفر دپاره بوده تیار کړی زوی مي را سره واخیستی او رهي سوم غواړم چي مدینې منورې ته ولاړه سم، *تاسي فکر وکړی یوازي یوه ښځه چي یو کوچنۍ ور سره دی په وچ دښت او صحراء کي یې د پنځه سوه کیلو متره لار اراده ده*، نو دا وایې د لاري هیڅ ملګری هم نه لرم، خو دا مي د ځان سره و ویل: که مي پر لار یو څوک ولیدی هغه ته به و وایم چي ما تر خپله خاونده ورسوه، څو تنعیم ته (*چي اوس مسجد عمره یا مسجد عائشه هم ورته وایي*) ورسېدم او هلته مي عثمان بن طلحه چي د بني عبدالدار څخه دی ولیدی، دا هغه عثمان دی چي د کعبې شریفي کلي ور څخه وې او په دغه وخت کي پر شرک ؤ (د مسلمانېدلو قصه به يې وروسته راسي) عثمان را ته و ویل: د خیره یا بنت أبي امیه؟ ما ویل: نیت مي دی چي مدینې او خپل خاوند ته ولاړه سم، ویل: بل څوک در سره سته؟ ما ویل: یا والله بېله الله او دغه کوچني زویه بل ملګری نه لرم، ویل: والله دغسي یوازي دي باید پرې نږدم، نو يې د اوښ مهار یا تناو ونیوی او د مدینې منورې پر لار رهي سو.

ام سلمه رضي الله عنها وایي، په والله د عربو د هیڅ داسي سړي سره نه یم ملګرې سوې چي ما دي هغه سړئ تر عثمان کریم او شریف لیدلی وي یعني: د هر څو مره خلکو سره چي ما په سفرو کي ملګرتیا کړې ده تر هغو ټولو دئ کریم او شریف ؤ او اوس هغه د ده د شرافت بیان کوي او وایي: هر وخت چي به منزل یا د اړولو ځای ته ورسېدلو اوښ به يې چوک کړی او دئ به ګوښه ولاړی، زه چي به له اوښه کښته سوم اوښ به يې را څخه لیري کړی سامان به يې ځني کښته کړی اوښ به يې په یوه ونه پوري وتړی او دئ به ولاړی تر بلي وُني لاندي به يې څڼګ واچاوه او بیا چي به د بارېدلو وخت راغلی اوښ ته به ور ولاړ سو سامان به يې پر بار کړی او بیا به دئ ګوښه سو ما ته به يې و ویل: سپره سه، کله چي به زه سپره سوم او ځان به مي سم کړی نو به دئ راغلی د اوښ مهار یا تناو به يې ونیوی او رهي به سو تر څو چي بیا به مو اړول، تر هغه وخته

چې مدینې منورې ته رسېدلو د ده دغه کار ؤ، کله چې د بني عَمرو بن عوف کلی يې ولیدی هغه چې په قُباء کې ؤ نو ویل: ستا خاوند په دغه کلي کې دی ور داخله سه علٰى برکة الله، او عثمان بن طلحه بیرته مکې مکرمې ته رهي سو، عثمان بن طلحه رضي الله عنه دغه وخت پر شرک ؤ او د حدیبیې تر صلحې وروسته مسلمان سو.

ام سلمه رضي الله عنها وايي: والله په مسلمانانو کې داسي کورنۍ نه ده را معلومه چې دومره تکلیف دي ور رسېدلی وي لکه د ابو سلمه رضي الله عنه کورنۍ ته او هیڅکله مي تر عثمان بن طلحه کریم او شریف ملګری نه دی لیدلی.

بیا عامر بن ربیعه د خپلي ښځې سره یو ځای هجرت وکړی، بیا عبدالله بن جحش هجرت وکړی خو د ټولو مسلمانانو هجرت په پټه ؤ، د مکې مکرمې څخه په پټه وتل، د مهاجرینو په جمله کې یو هم صُهیب 'لرومي رضي الله عنه ؤ، کله چې ده د هجرت إراده وکړه د قریشو کفارو ورته و ویل: ته دلته فقیر او دربدره راغلې بیا دي دلته پیسې وګټلې او د غنٰى و دغې درجې ته ورسېدې چې دا رسېدلی يې اوس غواړې چې ته ولاړ سې او مال هم در سره یوسې؟ هجرت ته يې نه پرېښاوه، صُهیب رضي الله عنه ورته و ویل: که مال تاسي ته درکړم ما پرېږدی؟ قریشو ویل هو، صهیب رضي الله عنه و ویل: زما کور او مال يې ټوله ستاسي او مال مي په فلاني ځای کې پروت دی او بیا يې هجرت وکړی، کله چې رسول الله ﷺ ولیدی اوله خبره يې دغه ورته وکړه: رَبِحَ صُهَیب، رَبِحَ صُهَیب، صهیب ګټه وکړه، صهیب ګټه وکړه، یعني: دا چه مال يې د دې دپاره ورکړی چې دئ هجرت ته پرېږدي په دغه سودا او معامله کې يې ګټه وکړه، د صهیب رضي الله عنه د دغه معاملې او سودا په باره کې قرآن مجید هم نازل سو چې د قیامت تر ورځې به ویل کیږي، الله جل جلاله فرمايي:

﴿ وَمِنَ ٱلنَّاسِ مَن يَشۡرِي نَفۡسَهُ ٱبۡتِغَآءَ مَرۡضَاتِ ٱللَّهِۚ وَٱللَّهُ رَءُوفُۢ بِٱلۡعِبَادِ ٢٠٧﴾ [البقره: ۲۰۷]

یعني: د خلکو څخه ځیني هغه څوک دي چې خپل نفس د الله جل جلاله د رضاء غوښتلو دپاره خرڅوي، یعني: د الله دپاره ترځان او مال تیرېږي او الله جل جلاله پر خپلو بندګانو ډېر مهربان دی.

بیا نو عمر فاروق بن الخطاب رضي الله عنه هجرت وکړی او د ده هجرت په ښکاره سره ؤ

په ښکاره سره بل هیڅا هجرت نه دی کړی بېله عمر بن الخطاب رضي الله عنه څخه، هر چا چې به هجرت کاوه قریشو به منعه کاوه او را ګرځاوه مګر حضرت عمر فاروق رضي الله عنه چې د هجرت إراده وکړه خپل ځان یې د هجرت او سفر دپاره تیار کړی، هغه بوده چې د ده د هجرت دپاره ؤ پر هغه یې اوبه او خواړه بار کړل خپله اسلحه یې ور سره واخیستل نو کعبې شریفي ته ورغلی غواړي چې طواف وکړي، قریش هم شا وخوا د خپلو مجلسو په ځایو کې ناست دي حضرت عمر رضي الله عنه چې د طواف په وخت کې د قریشو پر مجلس ورسي نو ورته وایي: مخان مو پرته سه زه په هجرت رهي یم، هر څوک چې غواړي چې ښځه یې کُنډه او اولاد یې یتیم سي د دغي شېلې شا ته دي پسي راسي، هغه چې په تاسي کې قوت او طاقت لري هغه دي پسي را سي، هیڅوک نه سو پسي رهي، دا هغه عمر ؤ چې الله جل جلاله د رسول الله ﷺ د دعاء په سبب په ده سره اسلام قوي او معزه کړی، حضرت عمر رضي الله عنه هغه یواځنۍ شخص دی چې په ښکاره سره یې هجرت کړی دی.

وروسته اصحاب کرامو یو په بل پسي هجرت کاوه، رسول الله ﷺ هم د هجرت دپاره ځان آماده کړی ؤ خو د الهي امر انتظار یې کاوه چې کله به په هجرت سره امر ورته وسي، ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه و رسول الله ﷺ ته ورغلی او د هجرت اجازه یې غوښتل خو رسول الله ﷺ ورته و ویل: انتظار وکړه ښایي الله جل جلاله تا لره ملګری پیدا کړي، ابوبکر رضي الله عنه هم انتظار کوي مګر نه پوهیږي چې ملګری به یې څوک وي خو د زړه غوښتنه یې دا ده چې رسول الله ﷺ یې ملګری وي مګر متأکّد او یقیني نه دی، د رسول الله ﷺ تر دغه خبري د مخه ابوبکر رضي الله عنه یوازي د خپل ځان دپاره بوده، خواړه او د سفر لوازم برابر کړي وه مګر اوس ولاړی یو بل بوده او د دوهم نفر د سفر سامان یې هم برابر او تیار کړل، د خپل ځان او د ملګري د سفر آمادګي یې ونیول او د زړه غوښتنه یې دا ده چې په دغه سفر کې یې رسول الله ﷺ ملګری وي، پسله څه مو دې چې رسول الله ﷺ پر اصحاب کرامو تلوار کاوه چې ژر هجرت وکړی ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه بیا و رسول الله ﷺ ته ورغلی او د هجرت اجازه یې وغوښتل، بیا هم رسول الله ﷺ ورته وویل: انتظار وکړه ښایي الله عزوجل تا لره ملګری پیدا کړي، پسله څه وخته د دریم وار

دپاره بیا و رسول الله ﷺ ته ورغلی او د هجرت اجازه غواړي مګر رسول الله ﷺ بیا هم ورته وویل: انتظار وکړه ښايي الله جل جلاله تا لره ملګری پیدا کړي.

اوس نو د هر چا چې په وسه پوره وه چې هجرت وکړي هغو ټولو هجرت وکړی بېله هغو کسانو چې د خپل قوم او اقرباوو له طرفه منعه کړه سوي وه، تر بَیعَةُ العَقَبَةِ الکُبرٰی دوې میاشتي او څو ورځي وروسته په مکه مکرمه کي د مسلمانانو څخه هیڅوک نه سوه پاته چې هجرت دي یې نه وي کړی بېله رسول الله ﷺ او ابوبکر الصدّیق رضی الله عنه څخه چې دئ هم د رسول الله ﷺ په امر سره پاته وه او ځیني نور هم هغه کسان پاته وه چې مشرکانو په زور را ګرځولي وه، همدارنګه د رسول الله ﷺ کورنۍ او د ابوبکر الصدیق رضی الله عنه کورنۍ پاته وه او حضرت علي رضی الله عنه چې د رسول الله ﷺ له کورنیه او اهل بیت څخه ؤ هغه هم پاته ؤ.

په دارالندوه کي د قریشو پارلماني شورئ

کله چې د مکې مکرمې مشرکانو ولیدل چې د رسول الله ﷺ ټول اصحاب د مکې مکرمې څخه و وتل خپلي ښځي او ماشومان یې د أوس او خزرج قبیلو ته ورسول، په دوی کي غم او تشویش زیات سو داسي تشویشونه ورته پیدا سوه چې په پخوا کي یې هیڅ په زړوکي نه ورګرځېدل، دوی په خپل مخ کي لوی او حقیقي خطر حس کړی، داسي خطر چې د دوی د بت پرستۍ او تجارت تعمیر یې نړاوه، دوی په دې پوهېدل چې د رسول الله ﷺ په شخصیت کي د تاثیر کولو عظیم قوت پروت دی، د ده په شخصیت کي پوره قیادت او ارشاد پروت دی، دا هم ور معلومه وه چې د ده ﷺ په اصحابو کي څومره ثَبات او استقامت موجود دی او د ده ﷺ دپاره څنګه خپل ځانونه قربانوي او بیا یې د أوس او خزرج قبیلې تر نظر وایستلې، چې هغه هم د قوت او اسلحې خاوندان دي او د هغو مشران ډېر پوه او هوښیاران دي، په هغو کي د صلحي عواطف پراته دي او هغه غواړي چې د خپلو منځو څخه هغه حقد او عداوت وغورځوي کوم چې دغه ډېر اوږده پسې کلونه یې دوی په جنګو مشغوله کړي وه، پردې سربېره قریشو ته د مدینې منورې استراتیجي موقعیت هم ور

معلوم ؤ چي شام ته د قريشو د قافلو د تېرېدلو لار مدينه منوره ده او اهل مکې د شام سره په يوه کال کي د دوه نيم لکو د سرو زرو دينارو تجارت درلودی، دا يوازي د مکې مکرمې تجارت ؤ بېله هغه تجارته چي د طائف او نورو منطقو خلکو پر دغه لار کاوه او دا معلومه خبره ده چي د قريشو تجارت د دغي لاري پر أمن او امان موقوف ؤ.

اوس نو که مسلمانان او اسلامي دعوت يثرِب د ځان مرکز وګرځوي او د هغه ځای خلک د قريشو پرضد و دريږي قريش د دغه ټولو خطرو سره مخامخ دي، قريش په بېړه او خطر کي سوه نو په يوه داسي کاميابه لارپسي ګرځي چي دغه لوی خطر له ځانه څخه دفعه کړي، هغه خطر چي منبع او مصدر يې د دعوت بيرغ پورته کوونکی محمّد ﷺ دی، دلته نو د کفر مشر او د دې امت فرعون ابوجهل حرکت وکړی چي د ده د هلو ځلو په نتيجه کي د بعثت د (۱۴) کال د صفري پر (۲٦) تاريخ د پنجشنبې په ورځ چي د (٦۲۲) ميلادي کال د سپتمبر د مياشتي (۱۲) تاريخ ؤ او د عقبهٔ الکبرٰی د بيعت څخه تقريبًا دوه نيمي مياشتي تيري سوي وې، د دغي ورځي په سهار کي او په دار الندوه کي د قريشو هغه تاريخي او خطرناکه ټولنه يا اجتماع جوړه سوه، دې ټولني ته د قريشو د قبائلو ټول رئيسان حاضرسوه! چي يوه داسي نقشه جوړه کړي چي ډير ژر د دعوت بيرغ اخيستونکی محمّد ﷺ له منځه يوسي او د دغه ربّاني نورمرکز د همېش دپاره له دنيا څخه فلج او نيستي کړي، د دغه خطرناکه پارلماني مجلس او ټولني هغه بارِز او برجُسته شخصيات د قريشو دغه مشران وه:

۱ ـ ابوجهل بن هشام، چي د بني مخزوم د قبيلې رئيس ؤ.

۲ ـ جُبَير بن مطعم، طُعَيمه بن عدي، حارث بن عامر،
چي د بني نوفل د قبيلې رئيسان وه.

۳ ـ شيبه او عُتبه د ربيعه زامن، ابوسفيان بن حرب،
چي د بني عبد الشمس د قبيلې رئيسان وه.

۴ ـ نضر بن الحارث، چي د بني عبدالدار د قبيلې رئيس ؤ.

۵ ـ ابوالبختري بن هشام، زُمعه بن الاسود، حکيم بن حزام،
چي د بني أسد د قبلې رئيسان وه.

٦ ـ نبیه او منبه د حجاج زامن، چې د بني سهم د قبیلې رئیسان وه.
۷ ـ اُمیه بن خلف، چې د بني جُمح د قبیلې رئیس ؤ.

قریشو سره و ویل چې په دې اجتماع او مشوره کې به د بني هاشم، بني مطلب او بني عبد مناف څخه هیڅوک نه وي موجود، حتّی هغه کسان چې د دوی سره دوستي او قرابت لري هغه به هم نه وي موجود او هغه کسان چې د اهل یثرِب سره قرابت او دوستي لري هغه به هم دغې ټولنې ته نه راځي، داسې تدبیر او نقشه یې جوړه کړه چې هغه کسان یې هم دغه مجلس ته د را تګ څخه منعه کړل کوم چې د مسلمانانو سره یې لږ اړیکې او قرابتونه درلودل یا یې پر هغو زړه سوی درلودی، ابوجهل غوښته چې دا سِر او راز تر هغو پټ وساتي تر څو چې د اسلام او مسلمانانو په باره کې هغه آخرنی فیصله راوزي او عملي کېږي، دا اجتماع په دارالندوه کې جوړه سوه، هغه داُرالندوه چې قُصی بن کلاب د قریشو لوی نیکه جوړه کړې وه او د قریشو پارلمان بلل کېدی چې موږ یې د مخه بیان درته کړی دی.

نو د مشرک قریشو ټول هغه مشران چې د اسلام او رسول الله ﷺ سرسخته دښمنان وه په دغه اجتماع کې سره یو ځای سوه.

په دغه وخت کې چې دوی سره یو ځای دي یوه نفر دروازه وټکول، قریشو چې وکتل ښه معتبره شیخ دی چې د اهل نجد یا نجدیانو لباس یې اغوستی دی، رسول الله ﷺ د هغه په باره کې فرمایي: هغه شیطان ؤ او د کفارو دغه مجلس او مشورې ته د بشر په شکل او لباس حاضر سو غواړي چې د دوی سره په دغه خطرناکه موضوع کې مرسته وکړي، قریشو ورته ویل: څوک یې؟ ده ویل: د اهلِ نجد څخه یو شیخ یم ستاسې د دغې مشورې په مقصد خبر سوم راغلم چې ستاسې خبرې واورم او ممکن په دغه باره کې نظر درکړم او نصیحت درته وکړم، دوی ویل: ډېر ښه راسه، شیطان هم ورغلی د قریشو په مجلس کې ور سره کښېنستی، اوس نو مشورې شروع سوې چې څه باید وکړو؟ هر یو ژور او عمیق فکر وهي چې داسې نقشه جوړه کړي چې په هغه کې باید د اسلام او مسلمانانو کارپای ته ورسیږي، ډېرې خبرې وسوې او هر یو خپله رأیه وړاندې کوي چې په دې جمله کې ابو الأسود و ویل: محمّد ﷺ به له وطنه فراره

کړو، داسي نه چي په جزیرةُ العرب کي په یوه ځای کي و اوسیږي یا! بلکل د جزیرةَ العرب څخه به یې وباسو ډیر لیري ځای ته به یې فراره کړو بیا نو هرځای ته چي ولاړی او هرڅه چي ورته پیښه سوه، موږ به دلته خپل کارونه د پخوا پر قسم جوړ او برابر کړو، په خپل منځ کي به د پخوا پر شکل بیرته سره یو مُتی سو، نجدي شیخ و ویل یا والله! دا صحي فکر نه دی آیا تاسي د هغه ښې او خوږې خبري نه اوری کومي چي د خلکو پر عقلو غالبه کیږي؟ هر ځای د ځان دپاره ملګري او تابع خلک پیدا کولای سي، بیا به هغه خپل ملګري سره را ټول کړي او پر تاسي به راسي هرڅه چي یې زړه غوښته هغه به درسره وکړي دا فکر نه دی صحي بله معقوله رأیه و وایاست.

ابوالبختري بن هشام و ویل: زما په فکر محمّد ﷺ د اوسپني په قفس کي بندي کړی د قفس دروازه پسي بنده کړی او بیا نو د هغه څه انتظار باسی چي د ده و امثالو ته په پخوا کي وریېښ سوي دي، یعني: آخر په دغه قفس کي مري، نجدي شیخ او ابوجهل و ویل: دا فکر نه دی صحي که یې بندي هم کړی د ده خبري به له هغي بندي دروازې څخه د ده ملګرو ته و رسیږي او ملګري به یې په یوه وار درباندي راتوی سي دئ به هم درڅخه خلاص کړي او تاسي به هم مغلوبه کړي، دا صحي نظر نه دی په بله رأیه پسي وګوری، پسله هغه څخه چي پارلمان دغه دوې مشورې رَد کړې یوه بله توره او منحوسه رأیه ور وړاندي سوه چي پر هغه رأیه د پارلمان ټولو اعضاوو موافِقه رأیه ورکړه، چي دغه رأیه د مکې مکرمې د لوی مجرم او د اسلام دښمن ابوجهل بن هشام له طرفه وړاندي سوه، ابوجهل ملعون و ویل:

ښه طریقه او نقشه زما سره ده، داسي نقشه چي تاسي یو هم هغه ته نه سی رسېدلای، خلکو ویل: هغه څه شي او څنګه نقشه ده؟ یا ابا الحکم! ابوجهل و ویل: د قریشو د هر ښاخ څخه به یو یو قوي او غښتلی ځوان را وباسو او بل هر قوم چي په مکه کي اوسیږي د هغو څخه به هم یو یو قوي ځوان را وباسو، دغو ځوانانو ته به تېرې توري په لاس ورکړو ټوله دي په یوه وار د تورو واري پر وکړي او و دی یې وژني، دئ به و وژل سي او موږ به څني فارغه سو او دا به هم نه سي معلومه چي د چا په واري و وژل سو، بیا نو که بني هاشم یا بني عبد مناف د ده بدله اخیستل د ټولو قریشو او ټولو

قومو سره نه سي جنګېدلای ځکه د ده وینه پر ټولو قومو و وېشل سوه نو دوی به په دیت راضي سي او موږ به دیت ورکړو، نجدي شیخ و ویل: دا صحي فکر دی، ابوجهل ملعون داسي طریقه او نقشه جوړه کړه چي د شیطان سره هم دا فکر نه ؤ ورسره، نو ابوجهل د اسلام او مسلمانانو په دښمني کي تر شیطان هم خبیث ؤ، د قریشو ټولو مشرانو پر دغه ظالمانه فکر او نقشه اتفاق وکړی او د دغه اتفاق د عملي کولو دپاره یې فوري تصمیم ونیوی چي دا کار به ډېر ژر سر ته رسوو، بیانو د قریشو مشران خپلو کورو ته ولاړل.

د رسول الله ﷺ هجرت

کله چي د رسول الله ﷺ د وژلو نقشه د رأیو په اتفاق تصویب سوه د الله جل جلاله له طرفه و رسول الله ﷺ ته جبریل علیه السلام راغلی او رسول الله ﷺ یې د قریشو دغه د غدر په عمل خبر کړی او ورته وېې ویل چي: الله جل جلاله د هجرت اجازه درته وکړه او د هجرت وخت یې هم در معلوم کړی او ویل: الله جل جلاله فرمایي: نن شپه پر هغه خپل بستر مه بیدېږه کوم چي ته پر بیدېدې، اوس نو رسول الله ﷺ د هجرت دپاره تیاري او آمادګي نیسي نو د دغې ورځي په غرمه کي رسول الله ﷺ د ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه کور ته د هجرت د نقشې جوړولو دپاره ورغلی، حضرتِ عائشه رضي الله عنها وایي: موږ په غرمه کي د ابوبکر رضي الله عنه په کور کي ناست ؤ چي یو چا و ابوبکر رضي الله عنه ته و ویل: هغه دی رسول الله ﷺ چي مول یې وهلی یا مخ یې پټ کړی دی راغلی، دا داسي وخت ؤ چي رسول الله ﷺ هیڅکله په دغه وخت کي زموږ کور ته نه راتلی (هو رسول الله ﷺ کله ناکله د ابوبکرالصدّیق رضي الله عنه کور ته ورتلی مګر په داسي وخت کي چي غرمه او شدیده ګرمي دي وي نه ورتلی) حضرتِ عائشه رضي الله عنها وایي: عادتًا رسول الله ﷺ په دغسي وخت کي زموږ کور ته نه راتلی نو ابوبکر رضي الله عنه و ویل: زما مور او پلار دي تر ده قربان وي په دې وخت کي نه دی راغلی مګر د یوه مهم کار دپاره.

حضرتِ عائشه رضي الله عنها وایي: رسول الله ﷺ راغلی او کور ته یې د داخلېدلو اجازه وغوښتل اجازه ورکول سوه او کور ته را داخل سو، د ابوبکر رضي الله عنه سره په کور کي اسماء

او عائشه رضي الله عنها چي د ابوبکر رضي الله عنه لوڼي دي ور سره وې، رسول الله ﷺ ورته و ويل: دغه خوک چي ستا سره دي دباندي يې وباسه (د هجرت کار دومره په پټه سره کېدی چي ابوبکر رضي الله عنه ته وايي لوڼي دي دباندي وباسه، سره له دې چي اسماء او عائشه دواړي مسلمانانې دي بيا هم رسول الله ﷺ وايي: دباندي دي ووزي) ابوبکر الصدّيق رضي الله عنه و ويل: يا رسولَ الله! زما مور او پلار دي تر تا قربان وي دا ستا کورنۍ ده څه نه پيښيږي، رسول الله ﷺ وفرمايل: يا ابا بکر! ما ته د هجرت اجازه راکړل سوه، ابوبکر رضي الله عنه و ويل: يا رسولَ الله ملګرتيا؟ يعني: زه دي په دې سفرکي ملګری يم؟ رسول الله ﷺ ويل: هو يا ابا بکر! ابوبکر الصدّيق رضي الله عنه په ژړا سو او ډير شديد يې وژړل، دا د خوشالۍ ژړا وه، حضرت عائشه رضي الله عنها وايي: ما تر دغه ورځي د مخه څوک نه ؤ ليدلی چي له خوشاليه دي ژاړي عادتاً انسان له غمه ژاړي، مګر ابوبکر الصدّيق رضي الله عنه په دغه ورځ له خوشاليه ژړل او د خوشالۍ سبب يې دا ؤ چي په هجرت کي د رسول الله ﷺ ملګری دی، دلته د ابوبکر الصدّيق رضي الله عنه په کورکي د هجرت دپاره پوره نقشه جوړه او وخت وټاکل سو، رسول الله ﷺ خپل کور ته ولاړی او د شپې د را تګ په انتظار دی، خو هلته يو کار ؤ چي رسول الله ﷺ بايد تر هجرت د مخه عملي کړی وای چي هغه د امانتو کار ؤ، څنګه د امانتو کار؟ هغه داسي:

څرنګه چي په هغه وخت کي بانکونه نه وه نو که به چا قيمتي شيان درلودل او دئ به په سفر تلی يا به يې د هغه شي د ساتلو دپاره ځای نه درلودی نو به يې دغه قيمتي شيان د يوه داسي چا سره د امانت پر ډول ايښوول چي په هغه چا به يې اعتبار او باور درلودی او دغه امانتونه تر هر چا د رسول الله ﷺ سره ډير پراته وه ځکه چي دئ ﷺ صادق الأمين ؤ.

او دغه امانتونه کفارو ورته ايښوول حال دا چي دغو کفارو آزارونه هم ورکول، د ده ﷺ سره يې عقيدوي مخالفتونه هم درلودل خو د امانتو په باره کي يې تر هر چا پر ده ﷺ ډير باور او اعتماد درلودی، نو ځکه د رسول الله سره ډير قيمتي شيان د امانت پر قسم پراته وه، اوس چي رسول الله ﷺ ته د هجرت اجازه وسوه او دئ ﷺ نه غواړي چي دغه امانتونه ضائع سي هر شئ بايد خپل مالک ته ورسيږي،

نو يې دغه امانتونه حضرت علي ﷺ ته وروښوول، چې دغه شئ د فلاني او دا شئ د فلاني دى، د ټولو امانتو مالکان يې ور وښوول او ويل: زما تر تګ وروسته به دغه امانتونه خپلو خاوندانو ته ورسوې او بيا يې علي ﷺ ته و ويل: چې ته به نن شپه زما په بستر کې بيده سې.

مګر د مجرم قريشو مشرانو ټوله ورځ په دې کې تېره کړه چې هغه خپله مجرمانه او خاينانه فيصله کومه چې د دارُالندوه په پارلماني غونډه کې سهار تصويب سوې وه په عمل کې اجراء کړي، کله چې شپه سوه رسول الله ﷺ په خپل کورکې دی او هغه ځوانان چې قريشو د رسول الله ﷺ د وژلو دپاره را ټول کړي وه هغه هم د شپې راغله او د رسول الله ﷺ پر کور را وګرځېدل کورېې محاصره کړى خاصتاً د کور دروازې ته ډېر متوجه دي، دا يې قصد او اراده ده چې رسول الله ﷺ له کوره را ووزي دوى ټول په يوه وار حمله پر وکړي، د دغو ځوانانو د ډلي د إداره کولو دپاره د قريشو د مشرانو څخه يوولس نفره رئيسان وټاکل سوه، چې د دغه مجرم حرکت څارنه وکړي او د دغو رئيسانو نومونه په داسې ډول سره دي:

١ - ابوجهل بن هشام. ٢ - حكم بن أبي العاص. ٣ - عُقبه بن أبي معيط،
۴ - نضر بن الحارث. ۵ - أميه بن خلف. ٦ - زُمعه بن الأسود،
۷ - طُعيمه بن عدي. ٨ - ابولهب. ٩ - أبئ بن خلف.
١٠ - نبيه بن الحجاج. ١١ - د ده ورور منبه بن الحجاج.

د مشرک قريشو دا ټينګ يقين ؤ چې دغه مجرمانه عمل مو خامخا کاميابه کېږي تر داسې اندازې چې ابوجهل خبيث په فخر او غرور سره و درېدى او خپلو محاصره کوونکو ملګرو ته يې د پسخند پر قسم و ويل: محمّد داسې فکر او خيال کوي: که تاسې د ده متابعت وکړى د عربو او عجمو پاچهان به سى او پسله مرګه به بيا را ژوندي سى او هلته به تاسې لره داسې باغونه وي لکه د شام او اُردن او که تاسې د ده متابعت ونه کړى په دې دنيا کې به مو حلال کړي او بيا به پسله مرګه را ژوندي سى او هلته به بيا تاسې لره اور وي چې په هغه کې به سوځل کېږى.

ابن اسحاق رحمه الله وايي: د دغه جُرم د عملي کولو وخت يې تر نيمې شپې

وروسته تاکلی ؤ نو ټول ویښ وه او هغه د صفر د لحظې په انتظار وه، مګر الله جل جلاله پرخپله إراده غالب او قادر دی د مځکې او آسمانو امر د ده عزوجل په قدرت کې دی هرڅه چې د رب العزت تعالیٰ إراده وي هغه کیږي، دئ جل جلاله خلک ساتلای سي خو د ده عزوجل له عذابه هیڅوک نه خپل ځان او نه بل څوک ساتلای سي، الله جل جلاله په دغه شپه هغه کار وکړی چې بیا په وروسته کې خپل رسول ﷺ ته فرمایي:

﴿ وَإِذْ يَمْكُرُ بِكَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ لِيُثْبِتُوكَ أَوْ يَقْتُلُوكَ أَوْ يُخْرِجُوكَ ۚ وَيَمْكُرُونَ وَيَمْكُرُ ٱللَّهُ ۖ وَٱللَّهُ خَيْرُ ٱلْمَـٰكِرِينَ ﴿٣٠﴾ ﴾. [الأنفال: ٣٠]

یعني: اې محمّده! ﷺ هغه وخت یاد کړه چې ستا سره هغو کسانو چې کافران سوي دي چم او فرېب کاوه، یعني: تا ته یې د دې دپاره چم جوړاوه چې تا بندي کړي، یا دي ووژني، یا تا له مکې څخه فراره کړي او دوی دغه مکر او فریب ستا سره په پټه کاوه، خو دغه د دوی د فرېب جزاء الله جل جلاله ورکوي او الله جل جلاله د فرېب ښه جزاء ورکوونکی دی.

په دغه آیات شریف کې الله جل جلاله خپل رسول ﷺ ته دغه د دارُ الندوه د مشورې بیان کړی دی او بیا یې د رسول الله ﷺ د خلاصون اطمینان ورکړی دی.

خیر کفار د نیمي شپې په انتظار دي خو د مخه تر وخت یوه له دغو ځوانانو غوښتل چې تر دېواله ورواوړي او دننه کور ته ورسي، په دغه وخت کې د کور له طرفه یوې ښځې ږغ پر وکړی، نفر بیرته را وګرځېدی او بیا دغو ځوانانو په خپل منځ کې سره وویل: که عرب په دې خبر سي چې موږ پرخپلو ښځو دننه په کورو کې حمله کوو دا به زموږ دپاره ابدي شرم او پیغور وي، دا عیب دی چې په یوه کور کې ښځه وي او موږ ورننوزو، نو موږ به دلې انتظارکوو تر څو چې محمّد ﷺ را وزي خو کور ته به نه ورځو، پر دغه خبره یې اتفاق سو نو ځکه دننه کور ته نه ورغله.

سبحان الله! دا هغه جاهل عرب وه چې ژوندي انسانان یې ښخول او دغه یې د کورو د حرم مراعت او احترام ؤ، غواړي چې د الله رسول ﷺ و وژني مګر کور ته دننه نه ورځي، خو بالمقابل د نن ورځې د هغو کسانو په عمل بشریت شرمیږي! چې دوی خپل ځانونه په نړۍ او جهان کې د علم او پوهې استادان بولي او ځانونه

د بشر د حقوقو بيرغ پورته کوونکي بولي، د ښځو د حقوقو په نارو خو يې د غاړي رګونه وشکېدل او په عين حال کي د دوی په دې هيڅ پروا نه کيږي چي په يوه داسي کور ورننوزي چي هلته ښېله ښځو بل هيڅوک هم نه وي او چي زړه يې غواړي هغسي وکړي، کورونه محاصره کړي د کورو خاوندان وتړي او بيا د خپلو شيطاني خواهشاتو د پوره کولو دپاره ښځي بې عفته کړي، دا د نن ورځي د علم او پوهي د پروفيسرانو عمل دی او هغه د بُت پرستو جاهلانو عمل ؤ اوس يې تاسي سره مقايسه کړی.

خير دغه ځوانان د کور د دروازې سره د رسول اللهﷺ د راوتلو انتظار کوي، په دغه خطرناکه وخت کي رسول اللهﷺ و علي بن أبي طالبؓ ته و ويل: ته زما په بستر کي پرېوزه او دغه زما زرغون حضرمي پټو درباندي واچوه او ښغمه بيده سه (دا هغه پټو ؤ چي رسول اللهﷺ به همېشه په دغه پټو کي بيدېدی) او ويل: تا ته له دويه داسي شئ نه پېښيږي چي ستا دي ناخوښه وي، بيا نو رسول اللهﷺ دروازه خلاصه کړه او له کوره و وتی، کفار دکور د دروازې سره ولاړ دي رسول اللهﷺ د دوی مخ ته او د دوی په منځ کي تېرسو دوی نه ليدی، دا د اللهﷻ ساتنه او الٰهي معجزه وه چي دوی نه سوای ليدلای او رسول اللهﷺ د راوتلو په وخت کي د سورة يٰسٓ دغه آياتونه ويل:

﴿يسٓ ۝ وَٱلۡقُرۡءَانِ ٱلۡحَكِيمِ ۝ إِنَّكَ لَمِنَ ٱلۡمُرۡسَلِينَ ۝ عَلَىٰ صِرَٰطٖ مُّسۡتَقِيمٖ ۝﴾

ترخو د اللهﷻ دې قول ته ورسېدی چي فرمايي:

﴿وَجَعَلۡنَا مِنۢ بَيۡنِ أَيۡدِيهِمۡ سَدّٗا وَمِنۡ خَلۡفِهِمۡ سَدّٗا فَأَغۡشَيۡنَٰهُمۡ فَهُمۡ لَا يُبۡصِرُونَ ۝﴾

رسول اللهﷺ د دوی په منځ کي تيرېږي او دوی يې نهويني، رسول اللهﷺ په دغه هم کفايت و نه کړی بلکه د مځکي خځه به يې خاوري را اخيستې او د هر يوه پر سر يې جلا جلا وراچولې او يوه هم و نه ليدی.

اللهﷻ خپل رسولﷺ په دغه طريقه سره د کفارو د ليدلو څخه پټ کړی.

رسول اللهﷺ له خپله کوره را و وتی او د ابوبکرالصدّيقؓ کور ته ورغلی او ځوانان هلته د رسول اللهﷺ دکور مخ ته د صفر د لحظې په انتظار ولاړ دي.

بيا نو رسول اللهﷺ او ابوبکرالصدّيقؓ د کور د شا له دروازې يا دربچې څخه.

و وتل او د يمن پرطرف رهي سوه، که څه هم مدينه منوره د مکې مکرمې د شمال و طرف ته واقع ده خو دوی د جنوب پر طرف حرکت وکړی، دا په دې سبب چې د هجرت کاروانه په ډير پټ او سرِّي ډول سره وسي او پر قريشو لار ورکه سي نو خود د جنوب او يمن پر طرف رهي سوه.

هلته هغه محاصره کوونکي ځوانان د ناکامۍ د وخت انتظار کوي، شپه ډېره تېره سوه د ځوانانو پر چهرو کرار کرار د نا اميدۍ او ناکامۍ علامې ښکاره کيږي، په دغه وخت کي يو سړئ راغلی چي د دوی د ملګرو څخه نه ؤ او وې ليدل چي ځوانان د رسول الله ﷺ دکور د دروازې سره ولاړ دي.

سړي پوښتنه وکړه چي د څه شي انتظار کوی؟

ځوانانو ويل: د محمّد ﷺ د راوتلو.

سړي ويل: خراب او برباد سواست په والله هغه ستاسي مخ ته تېر سو او ستاسي پر سرو يې خاوري هم درواچولې او په خپل کارپسي ولاړی.

دوی ويل: په والله موږ نه دی ليدلی او د خپلو سرو څخه د خاورو په ايسته کولو مشغوله سوه، خو بيا هم ځوانانو د دروازې تر چاکو ورته وکتل وې ليدل چي هغه دی په بستر کي يو څوک پروت دی ويل: والله دا محمّد دی چي بيده دی او نور هم انتظار ورته کوو، د دې امکان ؤ چي دغه ځوانان د دغه بستر پر نفر حمله وکړي ځکه د دوی دا يقين ؤ چي دا محمّد ﷺ دی.

حال دا چه په دغه بسترکي حضرت علي رضي الله عنه پروت ؤ او هغه خپل ځان د رسول الله ﷺ دپاره فدايي کړی ؤ، ځکه په دغه بسترکي بيدېدل لوی خطر دی او دا کار لويه قرباني او فدا کاري ده، نو خود و علي رضي الله عنه ته په اسلام کي اول فِدايي ويل کيږي ځکه چي د رسول الله ﷺ په عوض او بدل کي يې خپل ځان مرګ ته سپارلی ؤ، دئ د هغه چا په بستر کي پروت دی چي د هغه د وژلو حکم د قريشو ظالمو مشرانو او مشرِک پارلمان صادرکړی دی، په دغسي بستر کي پرېوتل لويه فداکاري او قرباني ده.

څه وخت چي تېر سو ځوانانو نور صبر نه سوای کولای دروازه يې و ټکول او آخر يې په زور خلاصه کړه، دننه چي ورغله علي رضي الله عنه مخ لڅ کړی ځوانان په حيرت کي پاته

سوه چي دا خو رسول الله ﷺ نه دی نویې د علیؓ څخه د رسول الله ﷺ پوښتنه وکړه، هغه ویل: زه نه یم په خبر دلته نسته، ځوانانو کور ویلټی او رسولُ الله ﷺ یې نه کړی پیدا، په مکه مکرمه کي ډیر ژر خبر نشر سو چي محمّد ﷺ هجرت کړی دی.

له کوره تر غارِ ثوره پوري

د بعثت په څوارلسم کال د صفري د میاشتي په (۲۷) تاریخ چي د (٦۲۲) عیسوي کال د سپتمبر د میاشتي د (۱۲ – ۱۳) تاریخ سره برابرېږي رسول الله ﷺ د شپې له خپله کوره ووتی او د خپل وفاء داره ملګري ابوبکر الصدّیقؓ کور ته ورغلی او د مخه تر دې چي سهار سي دوی دواړه د ابوبکر الصدیقؓ د کور د شا له دروازې څخه په تلوار و وتل، ځرنګه چي رسول الله ﷺ پوهېدی چي قریش به د دوی په طلب او پیدا کولو کي ډېر کوښښونه وکړي او هغه لار چي تر هر څه د مخه به و هغې ته ډېر متوجه وي هغه د مدینې منورې عمومي لار ده چي د مکې مکرمې د شمال و طرف ته وه، نو رسول الله ﷺ هغه لار پرېښوول او د هغې پر عکس د مکې مکرمې د جنوب پر طرف پر هغه لار رهي سو چي د یمن و طرف ته تله، ابوبکر الصدّیقؓ یو مولی درلودی (مولی هغه مریي ته ویل کیږي چي د خپل مالک له طرَفه آزاد سوی وي یعني: پخوایې مریئ ؤ او اوس یې آزاد کړی دی) نو ابوبکرؓ دغه خپل مولی ته چي عامر بن فُهَیره نومېدی، وویل: په موږ پسي پسونه را رهي کړه، رسولُ الله ﷺ او ابوبکرؓ رهي دي او تر شا پسونه په پسې دي، دا ولي؟ دا د دې دپاره چي د دوی د قدمو آثار او علامې ورکي سي، داسي پَل او نښانه نه سي پاته چي څوک و وایي: دلته نفر تللي دي، د هجرت کار ډېر پټ او په سِرّي ډول سر ته رسیږي، رسولُ الله ﷺ او ابوبکرؓ پردې لار تقریبًا پنځه میله مخ ته ولاړل ترڅو چي یوه غره ته و رسېدل چي دغه غره ته جَبَلِ ثَور ویل کیږي دغه غر ډېر لوی او لوړ غر دی ډیري ډبري او لاښونه لري، دغه غره ته ختل ډېر سخت او مشکل دي خو دوی په شپه کي په ډېر تکلیف او زحمت سره دغه غره ته وختل ترڅو هغه غار ته ورسېدل چي تقریبًا د غره په سر کي ؤ او غارِ ثَور ورته ویل کیږي.

د غارِ ثور واقعې

کله چې دوی غار ته ورسېدل ابو بکرالصدّيقؓ خپل مولی عامر بن فُهيره ته و ويل: ته ولاړ سه او زما کورنۍ ته خبر ورکړه چې مورِ چيري او په کوم ځای کې يو او بيا يې رسولُ الله ﷺ ته و ويل: يا رسولَ الله! والله ته به غار ته نه ننوزې ترڅو چې زه تر تا د مخه نه يم ننوتلی، ځکه که په دغه غار کې يو ځيرونکی حيوان يا مار او لړم وه تر تا د مخه به ما ته تکليف راکړي، نو اول ابوبکر الصدّيقؓ غار ته ننوتی، غارِ ثور د غره غار دی په غار کې يې وکتل هلته د غار په يوه طرف کې څو نور کوچني غارونه هم وه ابوبکرالصديقؓ خپل لُنګ ځيري کړی څو غاره يې د هغه لُنګ په ټوکرانو پټ کړه، خو دوه سوري يا غاره خلاص پاته سوه د هغو پر خوله يې خپله پښه کښېښوول او بيا يې رسول الله ﷺ ته و ويل: اوس نو غار ته را داخل سه، رسولُ الله ﷺ غار ته ور ننوتی پسله څه وخته يې سر د ابوبکر الصدّيقؓ پر ځنګانه کښېښاوه او بيده سو، پسله څه وخته له يوه غاره څخه يوه شي ابوبکر الصدّيقؓ پر پښه و واهه، خو ابوبکر الصدّيقؓ له دې بيري چې رسولُ الله ﷺ به را ويښ سي هيڅ حرکت و نه کړی خو له درده يې تر سترګو اوښکي را توی سوې چې هغه اوښکي يې د رسول الله ﷺ پر مبارک مخ ولوېدې، دا د صديق اکبر صِدق او اخلاص ؤ او دا يې د رسولُ الله ﷺ پر ساتنه حرص ؤ، رسولُ الله ﷺ په دغه اوښکو را ويښ سو او ويل: څه درته پېښه ده؟ يا ابابکر! ده ؓ و ويل: زما مور او پلار دې تر تا قربان وي يو شي و وهلم، رسولُ الله ﷺ هغه د درد پر ځای خپلي مبارکي ناړي ومښلې، د ابوبکرؓ له بدنه هغه درد ايسته سو او دوی دواړه په دغه غار کې درې شپې پټ پاته سوه، د جمعې شپه، د شنبې شپه او د يکشنبې شپه. (بيرته مکې مکرمې ته راسه)

کله چې د قريشو دا يقين سو چې رسول الله ﷺ د دوی د خبيثي نقشې په شپه د دوی له لاسه و وتی تر ټولو د مخه يې د حضرتِ عليؓ په وهلو شروع وکړه او کعبې شريفي ته يې راوستی د څه وخت دپاره يې په دې سبب بندي کړی چې ګوندي د رسولُ الله ﷺ معلومات ځني حاصل کړي خو کله چې کفار د عليؓ څخه

نا امیده سوه نو د ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه کور ته ورغله دروازه یې ور وټکول د ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه لور اسماء رضي الله عنها ورته را و وتل، ابوجهل ورته ویل: پلار دي چیرې دی؟ هغې ویل: نه یم خبره چي چیرې دی، ابوجهل خبیث پوه سو چي هغه هم د محمّد ﷺ سره تللی دی، نو یې یوه سخته چپلاخه ور سره کړه چي اسماء رضي الله عنها د دغې چپلاخي له زوره پر مځکه و لوېدل او د غوږ والۍ یې و لوېدی، اسماء رضي الله عنها ورته و ویل: و شرمېږه د خلکو د وهلو نه یې ښځې وهې، ابوجهل هم په خپل ځان کي وشرمېدی چي ښځه وهي نو خود له دې ځایه بیرته نا امیده ولاړی.

ابوجهل د ښځې په وهلو شرمېږي خود نن ورځې بشردوستان او د ښځو د حقوقو بیرغ پورته کوونکي د ښځو وهل او بې عزته کول د ځان همت او مړانه بولي!

څه وخت وروسته ابو قحافه د ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه پلار چي په سترګو هم ړوند ؤ د ابوبکر الصدیق رضي الله عنه کور ته ورغلی او د اسماء رضي الله عنها څخه یې پوښتنه وکړه چي پلار دي چیرې دی؟ اسماء رضي الله عنها و ویل: نه یم خبره، څرنګه چي ټول قریش پوهېدل چي دوی په هجرت تللي دي نو ابو قحافه و ویل: تاسي ته یې د خرڅ او مصرف دپاره یو شئ در پرې اېښی دی؟ اسماء رضي الله عنها د دې دپاره چي خپل نیکه ته اطمینان ورکړي ولاړه سوه او په هغه کڅوړه کي یې ډبرې را وړې کومه چي ابوبکر رضي الله عنه په هغه کي پیسې اېښوولې، هغه کڅوړه یې ابو قحافه ته ونیول او ویل: دغه یې را پرې ایښې دي، ابو قحافه چي په سترګو ړوند ؤ او شئ یې نه لیدی پر کڅوړه یې لاس تېر کړی د ده په خیال زر ورغله څکه د هغه وخت پیسې زر وې، ویل: که یې دا در پرې ایښې وي دا خو ډېر شئ دی حال دا چي ابوبکر رضي الله عنه په کور کي څه نه وه پرې ایښي، خپل مال او دارایي چي پنځه شپږ زره درهمه کېدل هغه یې ټول د دې دپاره ور سره اخیستي وه چي د هجرت په لار کي یې د رسولُ الله ﷺ د ضرورت په وخت کي مصرف کړي.

ابوبکر رضي الله عنه ته رسول الله ﷺ تر خپل اولاد د مخه او نژدې ؤ ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه هغه خوک دی چي بیا په وروسته کي په مدینه منوره کي رسولُ الله ﷺ د مجاهدینو د مرستي دپاره د صحابهٔ کرامو څخه د مرستي یا کومک پر قسم مال وغوښتی هر چا یو څه را وړل خو ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه خپله ټوله دارایي خپل ټول مال هر څه چي یې

درلودل ټول یې را وړه و رسول الله ﷺ ته یې کښېښوول، ځرنګه چې رسول الله ﷺ ته د ده ژوند او دارایي ور معلوم وه پوه سو چې ده خپل ټول مال را وړی دی نو یې پوښتنه ځني وکړه چې د خپل اهل او کورنۍ دپاره دې څه پرېښوول؟

ابوبکر الصدّیق ﷺ وویل: هغوته مي الله او رسول الله پرېښوول.

خیر د قریشو دا یقین سو چې محمّد ﷺ او ابوبکر ﷺ په هجرت تللي دي جنون او لیونتوب ورته پېښ سو سمدستي یې یوه اضطراري غونډه یا جلسه جوړه کړه او په هغه کي یې دا فیصله وکړه چې ټول هغه کارونه به عملي کوو چې د دغو دوو نفرو د نیولو دپاره زموږ مرسته او کومک کوي، اول خویې ټولي هغه لاري چې د مکې مکرمې څخه دباندي وتلې تر مسلح مراقبت یا څارني لاندي ونیولې، نوري ډلي یې هم جوړي کړې چې تر مکې مکرمې دباندي ووزي او شا و خوا په دوی پسي وګرځي، د قریشو مشرانو دا اعلان هم وکړی: که چا محمّد ﷺ مړ یا ژوندئ راوستی هغه ته (۱۰۰) اوښان په انعام او جائزه کي ورکوو، سل اوښه انعام په هغه وخت کي لویه سرمایه وه نو ټولو خلکو د رسول الله ﷺ په پلټنه او پیدا کولو شروع وکړه، پیاده او سپاره خلک پسي ګرځي او هر یو ډېر زیات کوښښ کوي چې محمّد ﷺ پیدا کړي، په غرو او شېلو کي ګرځي خو د رسول الله ﷺ او د هغه د ملګري هیڅ اثر نسته، د مکې مکرمې ځینو خلکو د جبلِ ثور پر طرف پلټنه شروع کړه او هلته پسي ګرځي هر ځای چې یې وکتل دوی یې نه کړه پیدا خو د مشرکانو څخه یوه نفر و ویل: دلته په دغه غره کي یو غار هم سته.

کفار د غار و طرف ته رهي سوه مګر د غار پر شا وخوا هیڅ داسي علامه نسته چې دلته دي څوک راغلي وي خو بیا هم کفار تر غاره پوري ورغله او د غار په خوله کي و دربدل، اوس نو دلته روایتونه مختلف دي څوک وایي: الله ﷻ د غنو په واسطه د غنو ځالګۍ د غار پر خوله واچولې او ځیني روایتونه وایي چې د غار په خوله کي کوتره وه چې هګۍ یې اچولي وې او پرخپلو هګیو پرته وه، چې دغه دواړه پردې دلالت کوي چې نه دلته څوک سته او نه څوک راغلي دي خو دغه روایتونه ضعیفه دي صحي روایت هغه دی چې په صحیح البخاري کي یې امام بخاري رحمه الله روایتوي.

سبحان الله! دغه کفار د غار تر خولې پورې راغله او د غار په خوله کې ولاړ دي غار هم لوی او اوږد غار نه دی که یوه له دغو کفارو دننه غار ته صحي کتلي وای دوی به یې لیدلي وای، که څه هم د غنو ځالي موجودې وای بیا یې هم دوی لیدلای سوای، خو هغه واقعي شئ چې پېښ دی هغه دا چه کفار د غار تر خولې پورې راغلي دي په محمّد ﷺ پسې ګرځي، سل اوښه جائزه او انعام غواړي، اوس د غار په خوله کې ولاړ دي او خبرې کوي مګر یو هم ځان ته دا تکلیف نه ورکوي چې یو وار دننه غار ته ورننوزي، په بخاري شریف کې حدیث دی چې ابوبکرالصدّیق رضي الله عنه وایي: زه د رسول الله ﷺ سره په غار کې وم چې سر مې را پورته کړی د کفارو پښې مې ولیدې، ما ویل: یا رسولَ الله! که یوه له دغه قومه څخه کښته وکتل موږ وینې یعني: موږ ته دومره ډېر نژدې ولاړ وه که یوه و دغه غار ته سر را کښته کړی وای موږ یې لیدلای سوای مګر رسول الله ﷺ په هغه اعتماد او باور چې پرخپل رب عزوجل یې درلودی را ته و ویل: یا ابا بکر! څه ګمان دي دی پر هغو دوو چې دریېم یې الله دی؟ دا پر الله جل جلاله د اعتماد او توکل هغه لوړ مقام دی چې رسول الله ﷺ درلودی.

او دا هم د ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه فضیلت دی چې الله جل جلاله په قرآن مجید کې د صاحب په نامه سره ذکر کړی دی، د هیچا په وسه نه ده پوره چې د ابوبکر رضي الله عنه د فضیلت څخه انکار وکړي ځکه په قرآن مجید کې د ده رضي الله عنه فضیلت ذکر سوی دی الله جل جلاله فرمایي:

﴿إِذْ هُمَا فِي الْغَارِ إِذْ يَقُولُ لِصَاحِبِهِ لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا﴾ [التوبه: ۴۰]

یعني: کله چې دوی دواړه په غار کې وه کله چې محمّد ﷺ خپل ملګري او صاحب ته وایي: ته مه غمجن کېږه بېشکه چې الله زموږ سره دی.

او دا هم د امت په اجماع سره ثابته ده چې په دغه سفر کې د رسول الله ﷺ ملګری ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه ؤ، دا د ابوبکر رضي الله عنه د فضیلت ثبوت او اثبات دی چې الله جل جلاله دئ د رسول الله ﷺ صاحب او ملګری وبلی او الله جل جلاله وفرمایل: زه د دوی دواړو سره یم.

اوس نو کفار د غار تر خولې پورې ورغله او هلته ولاړ دي خبرې کوي خو دوی یې و نه لیدل او بیرته را وګرځېدل دا الٰهي معجزه ده چې په دغه ځای کې ښکاره کېږي ځکه کفار د غار ترخولې ورغله او په هغو خلکو پسې ګرځي چې په دغه غار کې

موجود دي خو په غار کي يې و نه کتل، الله جل جلاله له دغه کاره څخه منعه کړل، د دوی زړونه يې له دغه را وګرځول چي په هغه غار کي چي دوی يې په خوله کي ولاړ دي خپل د مقصد په خلکو پسي وګوري، دا د قادر الله جل جلاله قدرت دی.

کفار درې ورځي پرله پسې په رسول الله ﷺ پسي وګرځېدل هر ځای يې طلب او پلټنه وکړه خو هيڅ شئ يې لاس ته نه ورغله،نه معلومات، نه علامه، نه دوی، قريش نوپرېږده چي په خپل طلب او پلټنه کي سرګردانه دي.

په دغو ورځو کي چي رسول الله ﷺ او ملګری يې هلته په غار کي دي د ابوبکر الصدّيق رضي الله عنه زوی عبدالله د ورځي په مکه مکرمه کي ګرځي د قريشو معلومات ټولوي او د شپې پټ غارِ ثور ته ورځي او هغه د قريشو حالات و رسول الله ﷺ ته بيانوي چي نن داسي او داسي پېښه وه، د ابوبکر الصدّيق رضي الله عنه لور اسماء رضي الله عنها به هم په شپه کي د سبا ورځي دپاره خواړه ورته راوړل، سبحان الله! دغه لوړ غر، دغه ليري او ډېرينه لار سره له دې چي نن ورځ تر يوې اندازې اصلاح سوې هم ده خو بيا هم يو قوي ځوان د ورځي په روښنايي کي بېله تکليفه او ستړيا نه سي ور ختلای خو اسماء رضي الله عنها ښځه ده او په عين وخت کي حامله هم ده (په نس کي کوچنۍ لري) د شپې په تاريکه کي د کفارو په پټه دغه لوړ غره ته خېژي او دوی ته خواړه ور رسوي او بيا بيرته خپل کورته راځي، دا کوم همت، جُرئت او فدا کاري ده.

خوندو! مسلماني ښځي دغسي وي چي د الله جل جلاله او رسول الله ﷺ په لار کي حتّی د دين او مسلمانی په لار کي هيڅ تکليف، تکليف نه بولي، دا اسماء رضي الله عنها وه او دغه يې مرسته ده چي د هجرت په وخت کي يې د رسول الله ﷺ سره کول.

همدارنګه عامر بن فُهَيره رضي الله عنه هغه د ابوبکرالصدّيق رضي الله عنه مولی به بيا پر دغه لار پسونه بېول او را وستل چي د عبدالله او اسماء پلونه او د پښو علامې ورکي سي، څوک به دې نه سي پوه چي پر دغه لار څوک تللي او راغلي دي او د دغو پسو يا مېږو څخه به يې رسول الله ﷺ او ابو بکرالصدّيق رضي الله عنه ته شيدې هم ورکولې، حضرت ابوبکر الصدّيق رضي الله عنه پوره ترتيبات نيولي وه، د خوړو راوړلو مؤظف، د اخبار رسولو مؤظف، د آثارو او علامو ورکولو او خرابولو مؤظف، ټولي وظيفې وېشل سوي وې، که څه هم

د دغه هجرت دپاره سامان او وسائل ساده او بسیط وه، خو بیا هم د هغه وخت او زمانې له حاله سره برابر او مطابق وه، ټول کارونه په یوه صحي نقشه سره جوړ سوي وه، اوس نو په غار کي درې ورځي پوره او تیري سوې د قریشو دا امید قطعه سو چي رسول الله ﷺ دي د مکې مکرمې په داخل یا اطرافو کي پیدا کړي نو یې خپل طلب او پلټنه پرېښوول ځکه درې ورځي پرله پسې بېله نتیجې پوره سرګردانه سول.

د هجرت د لاري واقعات

هلته په مکه مکرمه کي یو سړئ ؤ چي عبدالله بن اُرَیقَط نومېدی دغه سړئ په لارو کي ډېر ماهر ؤ یعني: لیري او نژدې، پټي او ښکاره لاري ټولي ور معلومي وې که څه هم دغه سړئ د مشرک قریشو پردین ؤ خو امانت کاره هم ؤ، نو رسول الله ﷺ او ابوبکر الصِدّیق رضی الله عنه تر هجرت د مخه دغه عبدالله بن اُریقط د مال او پیسو په مقابل نوکر کړی چي ته به د هجرت په وخت کي زموږ سره ځې او پر داسي لارو به مو مدینې منورې ته بیایې چي چا ته نه وي معلومي، هغه هم دا قبوله کړه.

نو ابوبکر الصدّیق رضی الله عنه هغه د هجرت دپاره دوه ساتل سوي اوښان دغه عبدالله ته ور تسلیم کړي وه او بیا یې خبر ورکړی چي دغه اوښان په فلاني وخت کي غارِ ثور ته راوله، کله چي رسول الله ﷺ په غار کي درې شپې تیري کړې او د دوشنبې شپه سوه چي دا نو د هجرت د اول کال د ربیع الأول د میاشتي اوله شپه ده او د عیسوي یا میلادي (٦٢٢)کال د سپتمبر د میاشتي (١٦) تاریخ دی عبدالله بن اُرَیقط د شپې هغه دوه اوښان ور وستل، دلته نو ابوبکر الصدّیق رضی الله عنه و رسول الله ﷺ ته و ویل: یا رسولَ الله! د دغو دوو اوښانو څخه یو واخله او هغه ښه اوښ یې و ده ﷺ ته ور نژدې کړی، رسول الله ﷺ و فرمایل: یا ابا بکر! اخلم یې مګر په قېمت سره.

په دغه وخت کي د ابوبکر رضی الله عنه لور اسماء رضی الله عنها هم راغله چي د دوی د سفر دپاره یې خواړه ور سره را اخیستي وه او دا یې هېر سوي وه چي د دوی د خوړو د تړلو دپاره یو ټوکر یا یو تناو (رسۍ) ور سره را واخلي اوس چي دا غواړي چي د دغه خوړو د کچوړي خوله وتړي یا یې د دوی په اوښ پوري وتړي ټوکر یا رسۍ نسته نو یې خپل

نطاق دوه ځایه کړی په یوه حصه یې هغه د دوی خواړه وتړل او د نطاق هغه بله حصه یې پر خپله ملا وتړل او له دغې ورځې څخه دې ﷺ ته (ذاتُ النِّطاقَین) ویل کیږي.

اوس نو نطاق څه شي دی؟ نطاق داسي یو ټوکر دی چي په هغه وختو کي ښځو تر ملا، یا تر سر تړی (لکه یو بَرداره کمر بند) چي دغه نطاق د هغه وخت د لباس یو جُز وُ، اسماء ﷺ د دغه خوړو د تړلو دپاره و یوه ټوکر ته ضرورت درلودی مګر ټوکر نسته نو یې خپل نطاق څیري او دوه ځایه کړی یوه حصه یې پر خپله ملا یا سر وتړل او په هغه بله حصه یې دغه خواړه وتړل او د دغې ورځې څخه و دې ﷺ ته (ذاتُ النِطاقَین) ویل کیږي، یعني: (د دوو نطاقو خاونده) او په دغه نامه سره مشهوره سوه.

بیا نو رسول الله ﷺ او ابوبکرالصدّیق ﷺ د مدینې منورې پر طرف رهي سوه، د دوی سره په دغه سفر کي عامر بن فُهَیره هم ملګری وُ او هغه لار ښوونکی عبدالله بن اُرَیقَط هم ور سره دی، اوس نو لار ښوونه د عبدالله بن اُریقط کار دی او په هغه اړه لري، لومړئ چي له غاره رهي سوه د جنوب او یمن پر طرف ولاړل، پسله څه وخته د غرب او د سمندر د غاړي و طرف ته رهي سوه چي ساحِل ورته ویل کیږي ترڅو داسي لاري ته ورسېدل چي پر هغه لار نه څوک تله او نه چا ته ور معلومه وه بیا نو د سمندر یعني: بحر الأحمر د غاړي سره نژدې د شمال پر طرف رهي سوه چي دغه لار مدینې منورې ته تله خو دا داسي لار ده چي نادرًا به څوک پر دغه لار تلی.

دغه د هجرت د لاري تفصیل په کتابو کي راغلی دی خو څرنګه چي له دغو ځایو څخه د ډېرو ځایو نومونه اوس اوښتي دي او د عمومي لارو څخه هم ډېر لیري او چپ دي نو د هغو ځایو د نومو تر یادولو تېرېږم او د لاري لوی واقعات به سره بیان کړو.

لومړئ: امام بخاري د ابوبکرالصدّیق ﷺ څخه روایت کوي چي وایي: په دغه شپه چي موږ رهي سوو دغه ټوله شپه او سبا تر غرمې پوري مو تګ او مزل وکړی کله چي غرمه سوه او لار فارغه سوه هیڅوک پر دغه لار نه تېرېدل په لار کي مو یوه ډېره لویه او اوږده ډبره ولیدل چي سایه یې درلودل او پر دغه ځای لمر نه راتلی نو مو د دغې ډبري سره واړول، ما په خپلو لاسو د رسول الله ﷺ د بیدېدلو دپاره ځای جوړ کړی او پر هغه مي یو فرش آوار کړی او ورته و مي ویل: یا رسولَ الله! ته بیده سه او زه

به شا وخوا څار کوم، رسول الله ﷺ پرېوتی او زه څه ګوښه سوم شا وخوا څار کوم که ګورم یو شپانه دی چې پسونه یې د دغې ډبرې طرف ته را رهي کړي دي غواړي چې دئ هم دغه سایې ته استراحت وکړي، زه ورغلم او ورته و مې ویل: ته څوک یې؟ ده د مکې یا مدینې د خلکو څخه یو څوک را یاد کړی ویل: د هغه مریئ یم، ما ویل: آیا په پسو کې دي شیدې سته؟ ده ویل هو، ما ویل: ما ته یې را لوشې؟ ویل هو، نو یې د لوشلو دپاره یوه مېږ ونیول، ما ویل: اول یې غُلانځه د خاورو، وربښتانو او خیرو څخه پاکه کړه بیا یې وَلَوشه، ده هم د غُلانځې تر پاکولو وروسته یو کتوروئ شیدې را ولوشلې، نو رسول الله ﷺ ته ورغلم څرنګه چې هغه بیده ؤ دا مې بنه و نه بلل چې له خوبه یې را ویښ کړم تر هغو مې انتظار ورته وکړی چې دئ ﷺ را ویښ سو، زما سره د رسول الله ﷺ د اوداسه او څښلو دپاره د اوبو یوه مشکوله را سره وه نو مې د دغه مشکولې څخه دغه د شیدو پر لوښي اوبه توی کړې چې څه یخې سوې بیا مې رسول الله ﷺ ته و ویل: یا رسولَ الله! وې څښه، ده ﷺ هم تر هغو وڅښلې چې زه راضي او اوبه سوم، بیا رسول الله ﷺ را ته و ویل: آیا د تلو وخت نه دی؟ ما ویل: هو یا رسولَ الله!. بیا نو له هغه ځایه رهي سوو.

دوهم: څرنګه چې ابوبکر الصدیق رضي الله عنه تاجر، ګښته او مشهوره سړئ ؤ هر چا پېژندی او رسول الله ﷺ کورنئ سړئ ؤ هر چا په رنګ نه پېژندی اوس چې دوی سره ملګري دي نوکه به په مخه څوک ورغلی د ابوبکر الصدیق رضي الله عنه څخه به یې پوښتنه وکړه چې دا څوک دی؟ ده رضي الله عنه به ورته ویل: دا سړئ لار را ښیي، د هغه به دا خیال سو چې دغه د تګ لار ور ښیي او د ده مقصد به د دین او خیر لار وه چې ما ته زما د دین او عقیدې لار راښیي.

دریم: سُراقه بن مالک په عربو کې مشهوره جنګي فارِس یا پهلوان ؤ کله چې رسول الله ﷺ او ابوبکر رضي الله عنه له غارِ ثوره را و وتل او د مدینې منورې پر طرف رهي سوه هر چا دا کوښښ کاوه چې دوی پیدا کړي او د قریشو هغه سل اوښه جائزه واخلي.

د دغو خلکو د جملې څخه یو هم سراقه بن مالک ؤ، خو دا قصه به په خپله سُراقه ته پرېږدو چې دئ په خپله قصه کوي او په دغه وخت کې مشرک ؤ.

سراقه بن مالک وايي: زه د خپل قوم سره په مجلس کي ناست وم چي يو سړئ د دباندي څخه د مکې راغلی موږ ناست ؤ دئ را ته و درېدی او ويل: يا سراقه! دغه اوس مي د درياب د غاړي سره يوه سياهي وليدل چي فلاني طرف ته رهي وه ګمان کوم چي محمّد او د هغه ملګري دي وي، سراقه وايي: زه پوه سوم چي دغه نفر دوی دي خو د دې دپاره چي هغه د قريشو جائزه يوازي زه واخلم نو مي خبره واړول او سړي ته مي و ويل: دا دوی نه دي بلکه تا فلانئ او فلانئ ليدلي دي چي زموږ په مخ کي رهي سوه.

سراقه وايي: زه په دغه مجلس کي کښېنستم داسي کار او حرکت نه کوم چي خوک را پوه سي، د قوم د مجلس تر آخره ور سره ناست وم نه ولاړېږم، ځکه که ولاړ سم هغه نور پوښتنه کوي چي چيري ځې؟ نو خود خبري او مجلس ور سره کوم، کله چي دوی ولاړ سوه زه هم ډېر ژر کور ته ولاړم خپلي مينځي ته مي و ويل: زما آس وباسه د فلاني غونډۍ تر شا و درېږه او زما انتظار کوه، ما خپله نېزه، غشي او لښندۍ را واخيستل دکور د شا تر دروازې و وتم پټ پټ ورغلم څو آس ته ور ورسېدم، پر آس سپور سوم او پر هغه لار رهي سوم چي هغه سړي ويلي وه، دئ نو پر دغه لار پرېږده.

هلته رسول الله ﷺ او ابوبکر ﷺ د ملګرو سره رهي دي خو ابوبکر ﷺ څه وخت د رسول الله ﷺ تر شا رهي وي څه موده وروسته بيا تر مخ رهي سي څه وخت وروسته يې بيا راسته طرف ته ځي، څه وخت وروسته يې بيا چپه طرف ته ځي يعني: دې طرف او هغه طرف ته کيږي مګر رسول الله ﷺ رهي دی حتّی شا وخوا هم نه ګوري فقط قرآن مجيد وايي او رهي دی، څه وخت وروسته د رسول الله ﷺ ورته پام سو چي ابوبکر ﷺ هره لحظه يا هرګړئ دې خوا ها خوا ته کيږي، نو يې پوښتنه ځني وکړه چي يا ابا بکر! څه درته پېښه ده چي مخ او وروسته کېږې؟ ابوبکر ﷺ و ويل: يا رسولَ الله! يو وار مي په فکر کي را وګرځي چي کمين به يې درته نيولی وي يعني: يو څوک به په مخ کي پټ درته ولاړ وي نو د مخه سم، بيا مي په زړه کي را وګرځي چي د شا له طرفه څوک حمله و نه کړي بيا تر شا سم، بيا وايم څوک د بغل له طرفه حمله و نه کړي نو دي يوه او بل اړخ ته ځم.

نبه متوجه سی دا د رسول الله ﷺ پر ساتنه د صدیق اکبر رضي الله عنه حرص ؤ. د ده ﷺ د ساتني په سبب یې پر یوه ځای قرار نه درلودی، لکه پتنګ شا وخوا پر را ګرځېدی. په فارسي کې شاعر وایي:

یک جان چه متاعیست که سازم به فدایت اما چه توان کرد که موجود همین است

یعني: یو روح دومره متاع دومره قېمتي شئ نه دی چي تر تا یې قربان کړم،
مګر څه وکړم؟ زه دغه یو روح لرم نور شئ را سره نسته.

خو رسول الله ﷺ اطمینان او د زړه ډاډ ورکړی ویل: اِنَّ اللّٰهَ مَعَنَا، الله جل جلاله زموږ سره دی مه ېرېږه، د ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه زړه هم پر آرامه سو خو پسله څه وخته ابوبکر الصدیق رضي الله عنه ولیدل چي ډېر لیري یو سړئ پر آس سپور دی په ډېره چټکي او تیزي سره په دوی پسي را رهي دی، ویل: یا رسولَ الله! هغه سپور سړئ په موږ پسي را رهي دی، رسول الله ﷺ نه ور ته کتل پر خپله لار رهي دی او قرآن مجید وایي مګر د ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه فکر په دغه سړي ډېر بند دی، هغه سپور ډېر تېز را رهي دی او وار په وار دوی ته ور نژدې کېږي، ابوبکر رضي الله عنه په تشویش او پرېشاني کي دی ځکه هغه سپور سړئ ډېر ور نژدې سو، دومره ور نژدې سو چي له هغه ځایه دوی په نېزه ویشتلای سي نو یې رسول الله ﷺ ته و ویل: یا رسولَ الله! سړئ ډېر را نژدې سو د هغه ځای څخه مو ویشتلای سي، دلته نو رسول الله ﷺ دعاء وکړه او ویل:

« اَللّٰهُمَّ اکفنَاهُ بِمَا شِئتَ»

الٰهي په هر شي او هره طریقه سره چي ستا خوښه وي موږ له ده څخه وساتې.

رسول الله ﷺ د دعاء څخه نه ؤ فارغه سوی چي د سُراقه د آس پښې په ځمکه ننوتې، ځمکه هم سخته او ډېرینه ځکه ده خو د آس پښې په ځمکه ننوتلې او سُراقه له آسه ولوېدی، سُراقه وایي: قسم په الله تر دغه ورځي د مخه هیڅ وخت له آسه نه وم لوېدلی دا اول وار ؤ چي له آسه لوېږم او بیا ځمکه سخته او ډېرینه هم ده د آس پښې څنګه په ځمکه ننوزي؟ کله چي له آسه ولوېدم د هغه غشو جعبه مي را وایستل چي موږ به فال په اچاوه (*دغه فال اچول د مشرکانو دین او عقیده وه*) وایي د هغو غشو څخه مي یو غشی د فال پر قسم را وایستی چي آیا په دوی پسي ورسم که یا؟

ضرر ور و رسوم که یا؟ داسي غشی را و وتی چي زما له مقصده مخالفه لیکنه پرسوې وه، یعني: د دوی د تعقیبولو څخه يې منعه کولم، د فال یا غشي په خوله مي و نه کړه بیا پر آس سپور سوم دومره ور نژدې سوم چي د رسول الله ﷺ قرائت مي اورېدی، رسول الله ﷺ هیڅ نه را ته کتل خو ابوبکر رضي الله عنه زما خوا ته ډېر کوري، دا وار مي بیا د آس د مخ پښې تر ځنګنو په مځکه ننوتې او زه له آسه ولوېدم، بیا مي په زوره آس را پورته کړی او د آس پښې په ډېر تکلیف له مځکي را و وتې، کله چي د آس پښې له مځکي راو وتې د آس د پښو له ځایه یو ځلېدونکي ګرز لکه دود را و وتی او د آسمان خوا ته پورته سو، بیا مي هغه خپل د فال غشي را واېستل د غشو څخه بیا داسي غشی را و وتی چي زما نه ؤ خوښ، اوس نو سُراقه پوه سو چي دوی ساتل سوي دي څوک نه سي ور نژدې کېدلای، سُراقه وایي: نو مي ورناري کړه: أَلأَمَانُ أَلأَمان.

اوس سُراقه امان غواړي حال دا چي دئ د هغه سلو اوښانو انعام اخیستلو دپاره د دوی په وژلو پسي را رهي سوی ؤ، بیا نو رسول الله ﷺ او ملګري يې و درېدل.

سُراقه وایي: دغه حالات چي ما ولیدل ما ته دا را معلومه سوه چي د رسول الله ﷺ دین به ښکاره او غالبه سي، نو پرآس سپور سوم او ورغلم، رسول الله ﷺ ته مي و ویل: ستا قوم پر تا سل اوښه جائزه ایښې ده او په هغو حالاتو مي خبر کړی چي خلکو د ده په باره کي څه فکرونه درلودل او بیا مي ورته و ویل: که خوړو او کالیو ته ضرورت لری درته را به يې وړم، دوی شئ نه وغوښتی فقط ویل: زموږ حال در سره وساته یعني: چا ته مه وایه چي موږ چیري یو، ما ویل: دا چه زه ستاسي حال و نه وایم د دغه په مقابل کي څه شي را کوې؟

ښه متوجه سی: رسول الله ﷺ نه ورته و ویل چي د مدینې څخه به او ښکي یا خرما درته را ولېږم او نه يې د کومو پیسو وعده ورسره وکړه بلکه رسول الله ﷺ ورته و ویل: څنګه به يې یا سُراقه! چي د کسرٰی وښي ستا په لاس وي؟

تاسي ته معلومه ده چي د فارس پاچا ته کسرٰی ویل کېده چي په هغه وخت کي د فارس پاچهي د مځکي پر مخ تر ټولو لویه پاچهي وه او د دغه کسرٰی به د سرو زرو وښي په لاس وه، اوس رسول الله ﷺ د سُراقه څخه پوښتنه کوي چي د کسرٰی وښي

ستا په لاس وي ستا د زړه احساس به څه وي؟ څه حال او څه کیفیت به دي وي؟

سُراقه ته دا خبره عجبه او بې مفهومه معلومه سوه چي دا څه وايي او څنګه خبره ده؟ نو ویل: کسرٰی نو شېروان؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: هو نو شېروان چي د فارس پاچا دی او د هغه وبنې ستا په لاس وي ستا به څه احساس وي؟

اوس نو دغه خبري او موضوع ته څه توجه په کار ده: یو نفر چي له خپله قومه په پټه او په هجرت را وزي او د ده پر سر د ده د قوم له طرفه سل اوښه جائزه اېښوول سوې وي او د ده سر یې په کار وي او دغه اوس د ده سره هیڅوک او هیڅ قوت هم نسته، دغه نفر وايي: چي دئ او د ده دین به د مځکي د پاچهانو پر هغه لوی پاچا کامیابه سي او وبنې به یې سُراقه ته ورکوي، دا نه سره لګیږي، عقل یې نه قبلوي، دا عجبه ده! دغه اوس په خپله د ده سر د خلکو په کار دی او د ده سره هیڅ قوت او طاقت هم نسته او دئ بیا وعده ورکوي چي مسلمانان به د فارس پاچهي اشغال کړي او د کسرٰی، هغه کسرٰی چي په مځکه کي تر ټولو لوی پاچا دی د هغه وبنې به په غنیمت واخلي او دا هم پسله سلو او دوو سوو کلو څخه نه پېښیږي بلکه ستا په وخت کي به پېښ سي یا سُراقه! اوس نو سُراقه ورته وايي:

یا محمّد! ﷺ ما ته د امان یوه ورقه را ولیکه زه به اوس په تا څوک نه خبروم او ته به د امان ورقه را ولیکې که کوم وخت زما و تا ته ضرورت پیدا سو ته به امان را کوې، رسول الله ﷺ و ابوبکرالصدّیق رضی الله عنه ته و ویل: سُراقه ته د امان عهد ور ولیکه، ابوبکر رضی الله عنه هم داسي لیک ورکړی چي لیکلي یې وه:

دغه سُراقه د مسلمانانو څخه په امان دی، یعني: هیڅ وخت ضرر نه ور رسوي په دې شرط چي دئ به د رسول الله ﷺ د هجرت خبر چا ته نه وايي.

څوک وايي دغه نوشته عامر بن فُهیره رضی الله عنه وکړه څوک وايي ابوبکر الصدّیق رضی الله عنه ولیکل، سُراقه هم هغه نوشته ور سره واخیستل او رهي سو، واقعاً یې دغه حال هیچا ته و نه وایه، حتّی نور داسي خلک هم په مخه ورغله چي په رسول الله ﷺ پسي ګرځیدل خو سُراقه به ورته ویل: د دې منطقې معلومات ما وکړه دلته څوک نسته، سبحان الله! د ورځي په شروع کي دئ پسي ګرځېدی او د ورځي په آخر کي یې دئ

چوکیدار او ساتونکی سو، نور خلک هم د هغې لاري د تعقیبولو څخه منعه کوي.

تقریباً اته کاله وروسته د حنین په غزاء کي سُراقه بن مالک د مسلمانانو له طرفه بندي ونیول سو، ده دغه لیک او نوشته په هغه ورځ ښکاره کړه، کله چي مسلمانانو په جنګ کي بندي ونیوی ده و ویل: زما سره ستاسي د نبي له طرفه د امان لیک را سره دی، هغو ویل: عجبه ده کومه ده هغه نوشته کومه ده؟ ده هم هغه نوشته ورته را وایستل، صحابهٔ کرامو و رسول الله ﷺ ته راوستی، رسول الله ﷺ و فرمایل: «یومُ بِرٍّ وَ وَفَاء» یعني: هو د وفا او نېکۍ ورځ ده ایله یې کړی هغو هم پرېښاوه، رشتیا هم دا پر هغه وعده وفاء وه چي ډېره موده مخ کي یې ور سره کړې وه، ځکه د حنین غزاء تر هجرت اته کاله وروسته او د مکې مکرمې تر فتحه کولو څو ورځي وروسته پېښه سوه او سُراقه په هغه ورځ د دغه لیک په واسطه خلاص سو.

کله چي بیا د حضرتِ عمرِ فاروق رضي الله عنه د خلافت په وختو کي د فارس ښارونه یو په بل پسي نیول کېدل فارسیانو شکست وخوړی او کسرٰی وتښتېدی، مسلمانانو د کسرٰی خزانې، زر او جواهرات په غنیمت واخیستل، ټول جواهرات و امیر المؤمنین عمر فاروق رضي الله عنه ته را وړل سوه، د دغو جواهراتو په جمله کي د کسرٰی وښي هم راوړل سوي وه، دلته نو عمر رضي الله عنه امر وکړی چي خلک دي را ټول سي، خلک را ټول سوه بیا یې سُراقه بن مالک ته چي مسلمان سوی ؤ ور بږغ کړه او دغه د کسرٰی وښي یې د سُراقه په لاسو ور واغوستل او ویل: لاسونه دي لوړ ونیسه چي خلک یې و ویني او د خلکو په منځ کي تېر سه، د کسرٰی وښي د سُراقه په لاس دي او لاسونه یې لوړ نیولي دي د خلکو په منځ کي تېرېږي، حضرت عمر فاروق رضي الله عنه ورته و ویل: خلکو ته و وایه چي د هجرت په ورځ رسول الله ﷺ څه درته و ویل؟ اوس نو سُراقه لاسونه لوړ نیولي دي د کسرٰی وښي شرنګوي او وایي: زموږ نبي ﷺ د هجرت په ورځ په داسي حال کي چي د قوم له طرفه په ده پسي خلک ګرځېدل او دئ د بیري او خوف په حالت کي ؤ ما ته دغه زېری راکړی:

(کَیفَ أنتَ یَا سُرَاقَه وَفِی یَدَیْکَ سِوَارَیْ کِسرٰی)

یعني: څه حال به دي وي یا سُراقه! چي د کسرٰی وښي دي په لاس وي؟

نو هغه د رسول الله ﷺ وینا او پیش ګویي پسله لږو کلو څخه ښکاره او پېښه سوه، صَادِقُ المَصدُوق ﷺ مُخبرِ صادق دی.

څلورم: رسول الله ﷺ او ملګري یې په آرام زړه د مدینې منورې پر طرف رهي دي د قریشو له شره خلاص او فارغه دي مګر پر هغه معروفه او مشهوره لار نه بلکه بله نوې او نا معلومه لار ده او مدینې منورې ته نژدې سوه خو په لار کي پر یوه خېمه ورغله چي دا خېمه د اُمِ مَعبَد خېمه وه، ام معبد چي یوه سخي، زړه وره او فصیحه ښځه وه د خپلي خېمې سره به ناسته وه هر مسافر چي به پر دغه لار تېرېدی دې به اوبه او خواړه ورکول، اوس رسول الله ﷺ او ابوبکر ﷺ پر دغه خېمه ورغله.

کله چي رسول الله ﷺ او ملګري یې دغي خېمې ته ور ورسېدل د ښځي مېړه هم نه ؤ موجود یوازي یوه ښځه په دښت کي د خیمې سره ناسته ده، څکه دغه امِ معبد د کوچي عربو څخه وه، نو ابوبکر ﷺ د ښځي څخه پوښتنه وکړه چي د خوړلو دپاره یو شئ در سره سته؟ څکه د دوی خواړه هم خلاص سوي وه او دوی پر داسي لار تله چي هلته نه کلي وه او نه کورونه او نه بل څوک پر دغه لار تله.

نو څکه یې دغي ښځي ته و ویل: ستا سره د خوړلو یو شئ سته چي په قیمت یې درڅخه واخلو؟

ښځي و ویل: که زما سره د خوړلو دپاره شئ وای تاسي به د هغه غوښتني ته نه وای اړ سوي، یعني: بېله غوښتني او طلبه ما درکاوه موږ سخیان یو دې ته ضرورت نسته چي مېلمه یې په خوله وغواړي مګر والله د خورک هیڅ شئ را سره نسته.

خو هلته د خېمې سره یوه وچه او ډنګره، ضعیفه او زړه مېږ ولاړه وه رسول الله ﷺ ورته و ویل: یا ام معبد! دغه مېږ څه شي ده؟

ښځي ویل: دا یوه مېږ ده چي ضعف او ډنګرتیا د رمې څخه پاته کړې ده.

رسول الله ﷺ و فرمایل: شیدې نه لري؟

ښځي ویل: دا تر دې ډېره ضعیفه ده چي شیدې دي وکړي.

رسول الله ﷺ و فرمایل: اجازه را کوې چي دغه مېږ وَلوَشَم؟

ښځه په حیرت کي سوه چي دا څه وایي؟ وچه او ډنګره مېږ ده دئ وایي:

زه یې ولوشم؟ ښځې ویل: که شیدې پکښې سته وې لوشه.

رسول الله ﷺ په خپل مبارک لاس د میږې غلانځه مسحه کړه او بسم الله یې و ویل د میږې له غُلانځې څخه شیدې را توی سوې، ښځې ته یې و ویل: یو لوښی راکړه، هغې هم دومره لوښی ورته را وړی چې د یوې لویې ډلې بسېدی، رسول الله ﷺ هم دغه مېږ تر هغو پورې لَوَشل چې دغه لوښی په شیدو ډک سو، اول یې اُم معبد ته شیدې ورکړې هغې تر مړېدلو او اوبه کېدلو پورې وچښلې بیا د رسول الله ﷺ ملګرو وچښلې او بیا رسول الله ﷺ وچښلې، دوهم واریې بیا مېږ ولوشل او د اُم معبد ټول هغه لوښي یې د شیدو ورډک کړه چې دې درلودل ، دا ورته ګوري او په تعجب کې ده ځکه هغه مېږ چې د دې سره وه دا په خبره ده چې هغه وچه، ضعیفه او ډنګره ده او اوس یې دومره شیدې وکړې چې دا په خپله په حیرت کې پاته ده.

خیر رسول الله ﷺ او ملګری یې ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه ځني رهي سوه، لږ وخت وروسته ابو معبد یعني: د ښځې مېړه په داسي حال کې چې وچې او ډنګرې مېږې یې را رهي کړې وې خېمې ته راغلی، وې لیده چې د کور ټول لوښي په شیدو ډک دي په تعجب کې سو، ویل: دا شیدې چیرې وې؟ مېږې وچې دي او په کور کې هم د لَوَشلو حیوان نسته، ښځې و ویل: دلته یو مبارک سړئ تېرېدی دغه ټولې شیدې یې د دغې وچې او ډنګرې مېږې څخه وَلوشلې دا د هغه مبارک سړي برکت دی، ابومعبد و ویل: دغه سړئ والله هغه د قریشو صاحب او ملګری بولم چې مقصد یې رسول الله ﷺ ؤ او ویل: ته یې د څهرې او قیافې بیان را ته وکړه یا اُمِ معبد!

دغه د اُم معبد قصه ټولو مؤرخینو، د تاریخ علماوو او پوهانو بیان کړې ده او د دې سبب چې ټول مؤرخین دغه قصه بیانوي دا دی: چې ام معبد یوه هوښیاره، پوهه، ذکي او ډېره فصیحه ښځه وه، په ژبه کې یې ډېر فصاحت او بلاغت ؤ، د سیرت په ټولو کتابو کې او په ټولو هغو احادیثو کې چې د رسول الله ﷺ د قیافې وصف پکښې بیانېږي هیڅا د رسول الله ﷺ د قیافې داسې دقیق او فصیح وصف نه دی بیان کړی لکه څرنګه چې دغه ام معبد بیان کړی دی، سره د دې چې ام معبد بېله دغه یوه واره بیا رسول الله ﷺ نه دی لیدلی، هغه صحابهٔ کرام چې د رسول

الله ﷺ سره یې کلونه تېر کړي دي هغو د رسول الله ﷺ د قیافې دغسې صفت نه کړی دی او نه یې کولای سوای لکه ام معبد چې کړی دی، نو له دې جهته علماء کرام د رسول الله ﷺ د قیافې په وصف کې هغه اساسي مرجع د ام معبد حدیث بولي، که څوک د رسول الله ﷺ د قیافې وصف او بیان غواړي د ام معبد تر حدیث بل دقیق او واضح حدیث نه سي پیدا کولای، دایې په داسې فصیحه او بلیغه طریقه سره صفت کوي لکه اورېدونکی چې رسول الله ﷺ ته ګوري او هغه ﷺ یې مخ ته وي نو له دې جهته څخه ټولو مؤرخینو د رسول الله ﷺ د قیافې په باره کې د ام معبد دغه قول ساتلی دی ځکه چې ډېر فصیح دی او ډېر اهمیت لري.

اوس به د اُم معبد هغه بیان چې د رسول الله ﷺ په باره کې یې کړی دی درته را نقل کړم او بیا به یې پښتو ترجمه درته بیان سي، کله چې د ام معبد خاوند د دې څخه پوښتنه وکړه چې د دغه مبارک سړي شکل او قیافه څنګه وه؟ دې ورته وویل:

« رَایتُ رَجُلاً ظَاهِرَ الوَضَاءَة، اَبْلَجَ الوَجْه، حَسَنُ الخلقِ لَمْ تَعبْهُ ثُجْلَةٌ، وَلَم تُزْرِ بِه صُعْلَةٌ، وَسِيمٌ قَسِيمٌ، فى عَينَيه دَعَجٌ، وَفى اَشفَاره وَطَفٌ، و فى صَوته صَهَلٌ، وَ فى عُنُقه سَطَعٌ، و فى لحيَته كَثَاثَةٌ، اَزَجٌّ أقرَنٌ، إنْ صَمَتَ فَعَلَيه الوقَارُ، وَان تَكَلَّمَ سَمَا وَعَلاَهُ البَهَاءُ، اَجمَلُ النّاسِ وَاَبْهَاهُ من بَعيد، وَاَحلاَهُ وَ اَحسَنُهُ من قَرِيب، حُلوُ الْمُنطق، فَصْلٌ لاَنزرٌ وَلاَهَذَرٌ، كَاَنَّ مُنطقَهُ خَرَزَاتُ نَظمٍ يَتَحَدَرنَ، رَبعَةٌ لاَ يَأسَ من طُولٍ، وَلاَ تَقتَحمُهُ عَينٌ من قَصرٍ، غُصنٌ بَينَ غُصنَين، فَهُوَ أنظَرُ الثَلاَثَة مَنظَراً، وَ أحسَنُهُم قَدراً، لَهُ رُفَقَاءُ يَحفُونَ به، ان قَالَ أنصتُوا لقَوله، وَ ان اَمَرَ تَبَادَرُوا لأمره، مَحشُودٌ مَحفُودٌ، لاَ عَابسٌ وَ لاَ مُفَنَّدٌ».

هغه د عربي خوند او فصاحت زه د پښتو په الفاظو کې نه سم پیدا کولای چې په هغه خوږ والي سره یې درته ترجمه کړم، خو بیا به هم دغه د اُم معبد فصیح او بلیغ بیان په خپله ناقصه ژبه د پښتنو ورونو د پوهېدلو دپاره په پښتو سره ترجمه او بیان کړم.

اُم معبد وایي: داسې یو سړئ مې ولیدی چې نُور پر ښکاره ؤ، روښانه مخ یې ؤ، ښه اخلاق، یا ښه خلقت یې ؤ، د چاغښت عیب نه پر ویل کېدی (یعني خېټور نه ؤ) او سر یې کوچنئ نه ؤ، ښایسته او نوراني ؤ، سترګې یې توري وې او بانوګان یې اوږده وه، په آواز کې یې ښایست ؤ او په غاړه کې یې اوږد والی ؤ، ږیره یې ګڼه وه، اوږدې،

کړې او سره منبتي ورځي يې وې، چي چپ به ؤ هيبت او دبدبه يې درلودل. که به يې خبري کولې هوښياري او له محبته ډکي وې، د ليري تر ټولو خلکو ښه ايسېدی او له نژدې تر ټولو ښايسته او عزتمن ؤ، خبري يې خوږې وې، سره جلا جلا وې، نه ډيري وې نه لږ (*يعني نه يې ډيري خبري کولې چي پر چا وغميږي او نه دومره لږ وې چي څوک به پوه نه سي، هره خبره يې جلا او د فهم وړ وه*) خبري يې لکه پېول سوي ملغلري يوه په بله پسي را تويېدې، چار شانه ؤ په جګوالي کي يې کمي نه وه او نه په سترګو کي ګردئ معلومېدی (*يعني: نه جګ ؤ نه ګردئ*) د دوو ښاخو يا ګلدستو په منځ کي يو ښاخ يا ګل دسته وه او په درو سروکي ده ته ډېر کتل کېده (*د دې خبري څخه يې مقصد دئ ﷺ او د ده ملګري ابوبکر او عامر بن فُهيره دي، يعني: دوی درې لکه د وني درې ښاخه يا د ګلانو درې ګېډی داسي وه، خو سترګي له ده څخه نه اړول کېدې*) په قدر او عزت تر نورو بهتر ؤ، ملګري يې درلودل چي پر ده مهربانه وه، چي ده به خبري کولې د ده خبرو ته به چپ وه (يعني: غوږ به يې ورته نيولی ؤ) او که به يې يو کار ور و فرمايه د هغه په عملي کولو کي يې چابکي کول، ملګرو يې اطاعت او فرمانبر داري کول، ورين تندئ يې ؤ او په خبرو کي يې عبث او بېهوده حبري نه وې.

دا د رسول الله ﷺ د قيافې هغه بيان ؤ چي ام معبد خپل مېړه يا خاوند ته د رسول الله ﷺ علامې ويلې، نو ابو معبد د ښځي مېړه و ويل: والله دا د قريشو هغه صاحب او ملګری دی چي موږ يې په مکه کي خبري اورېدلي دي او ما دا قصد کړی دی که مي په وسه پوره سوه چي د ده ملګری سم، يعني: که موقع برابره سوه ملګرتيا به يې وکړم. دا د رسول الله ﷺ د هجرت دلاري هغه واقعه وه چي د ام معبد سره يې وليدل.

په دغه وخت کي چي رسول الله ﷺ د اُم معبد خېمې ته ورغلی ؤ هلته په مکه مکرمه کي په لوړ آواز سره ځيني بيتونه ويل کېده چي خلکو اورېدل او د بيتو ويونکی نه ليدل کېدی چي هغه بيتونه داسي وه:

جزى اللهُ ربُ النّاسِ خيرَ جزائه رفيقينِ حلا خيمتى ام معبد
هما نزلا بالهدىٰ واهتدت به وأفلح من أمسىٰ رفيق محمّد

فیـا لقُـصی مـا زوی الله عنکـم بـہ مـن فعـال لا تجـازي وسـؤدد
لیـهن بنـي کعـب مکـان فتاتهـم ؟ و مقعـدها للـمؤمنین بمرصـد
سـلوا اختـکم عـن شاتـها وإنائـها فـإنکم لوتـسألوا الـشاة تـشهد
دعاهــا بــشاۃ حائــلٍ فتحلبــت علیـه صـریحاً ضـرۃ الـشاۃ مزیـد
فغادرهــا رهنــاً لــدیها لحالــب یرددهــا فــي مــصدر ثم مـورد

اسماء رضي الله عنها وايي: کله چي رسول الله ﷺ د غارِ ثور څخه ولاړی موږ ته دا نه وه معلومه چي دئ ﷺ چیري او کومي خوا ته ولاړی تر څو چي د پېرانانو څخه یو نفر د مکې مکرمې د کښتي خوا څخه راغلی او دغه ذکر سوي بیتونه يې ویل خلکو دغه آواز اورېدی او په پسې وه خو څوک يې نه لیدل، ترڅو چي دغه د آواز خاوند د مکې مکرمې تر لوړي خوا ووتی، نو اسماء رضي الله عنها وايي: کله چي موږ دغه بیتونه واورېدل موږ پوه سوو چي رسول الله ﷺ د مدینې منورې پر طرف رهي دی.

پنځم: کله چي رسول الله ﷺ د مدینې منورې طرف ته رهي ؤ ابُوبُریده چي د خپل قوم مشر او رئیس ؤ په مخه ورغلی چي هغه هم د دې دپاره را وتلی ؤ چي رسول الله ﷺ او ابوبکر رضي الله عنه ونیسي او د قریشو هغه اعلان سوې لویه جائزه واخلي، خو کله چي د رسول الله ﷺ سره مخامخ سو او خبري يې ور سره وکړې پر هغه ځای د خپل قوم د اویا نفرو سره مسلمان سو او بیا يې خپله لنګوټه د نېزې پر سر د بیرغ پر قسم وتړل او دا اعلان يې کاوه چي د أمن او سلامتیا هغه پاچا راغلی چي دنیا به په عدل او انصاف ډکه کړي.

شپږم: د مدینې منورې په لارکي رسول الله ﷺ ته زبیر رضي الله عنه په مخه ورغلی چي د مسلمان تجارو په قافله کي له شامه څخه را تلی او زبیر رضي الله عنه و رسول الله ﷺ او ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه ته یوه یوه جوړه سپین کالي ورکړه.

مدینې منورې ته
د رسول الله ﷺ رسېدل

کله چې رسول الله ﷺ په مکه مکرمه کې د خلکو د سترګو څخه پټ او غائب سو مدینې منورې ته خبر ورغلی چې رسول الله ﷺ هجرت را کړی دی مګر څرنګه چې دئ ﷺ درې ورځې په غارِ ثور کې کښېنستی نو و ځنډېدی، بل دا چې رسول الله ﷺ پر هغه معلومه لار نه دی راوتلی بلکه پر بله نوې نا معلومه او اوږده لار رهې سوی دی، دلته نو د مدینې منورې مسلمانانو ته هیڅ حال نه معلومېدی چې دئ ﷺ به کله او څه وخت را ورسیږي، نو د مدینې منورې مسلمانانو څه کول؟

مصعَب بن عمیر رضی الله عنه چې په مدینه منوره کې ؤ نو به هره ورځ د ټولو مسلمانانو سره د رسول الله ﷺ مخې ته د استقبال او ښه راغلې دپاره راوتی، دا د دې دپاره چې د رسول الله ﷺ مقام او درجه، عزت او احترام د مدینې منورې نورو خلکو ته هم ور ښکاره کړي چې رسول الله ﷺ د مسلمانانو په زړو کې څومره ځای لري، همدارنګه په دغه را وتلو کې سیاسي لویه معنٰی هم پرته وه، هغه دا چې رسول الله ﷺ دلته راځي یوازې دا نه چې نبي او رسول الله دی بلکه علاوه پر دغه د مدینې منورې حاکم او آمر هم دی او دغه ټول مسلمانان د ده ﷺ ملګري، تابع او انصار دي، نو دا چې مسلمانان هره ورځ را وتل، دغو را وتلو د مدینې منورې پر کفارو هم روحي تاثیر وکړی، هغه به هم راوتل حتّٰی یهود به ورسره را وتل ځکه د رسول الله ﷺ را تګ د ټولې مدینې منورې دپاره یوه لویه واقعه وه، نو هره ورځ به د سهار تر لمانځه وروسته د مدینې منورې خلک راوتل او په هغه لار کې به د رسول الله ﷺ د را تګ او استقبال په انتظار ناست وه چې له مکې مکرمې څخه مدینې منورې ته ورتله، ټولو خلکو به تر ماپښینه د مکې مکرمې لارې ته کتل، کله چې به ماپښین سو لمر او ګرمي به ډېر شدید سوه خلک به بیرته خپلو کورو ته ولاړل، خو د دوشنبې په ورځ چې د بعثت د (١۴) کال د ربیعُ الأول د میاشتې اتمه ورځ وه او دغه کال د هجرت اول کال بلل کیږي او د (٦٢٢) عیسوي یا میلادي کال د سپتمبر د میاشتې (٢٣) تاریخ ؤ، رسول الله ﷺ مدینې منورې ته ورسېدی.

دا دي درته معلومه وي چي د رسول الله ﷺ هجرت د محرم د میاشتي په اوله نه ؤ، خو دا چه د محرم اوله ورځ د هجري کال شروع بلل کیږي دا د کال د شروع په سبب او د میاشتو د منزلو په حساب د کال اوله ورځ ده، مګر هجرت او قباء ته رسېدل د ربیع الأول یا لومړی خور پر اتمه وه او بیا له هغه ځایه مدینې منورې ته او د مسجد نبوي منطقې ته رسېدل د ربیع الأول پر (۱۲) تاریخ وه.

اوس نو رسول الله ﷺ او ابوبکرالصدّیق رضی الله عنه په داسي وخت کي مدینې منورې ته ورسېدل چي د مدینې منورې خلک د سهار څخه را وتلي وه او د رسول الله ﷺ انتظار یې کړی ؤ خرنګه چي پر دوی ماپښین سو او ګرمي شدیده سوه او رسول الله ﷺ هم نه راغلی نو دوی بیرته د خپلو کورو طرف ته رهي سوه، کله چي دوی کورو ته ورسېدل د انتظار په ځای کي بل څوک نه وه پاته بېله یوه یهودي چي د یوې وُني په سر کي لوړ ناست ؤ، دا ځکه چي د رسول الله ﷺ د را تګ په انتظار کي ځیني خلک لوړ په وُنو کي کښېنستل ځکه د لوړي څخه به یې ډېره لیري مسافه لیدلای سوای، نو دغه یهودي چي یوازي پاته ؤ او لوړ ناست ؤ د لیري یې رسول الله ﷺ او د هغه اصحاب ولیدل چي را رهي دي، د یهودي تر اختیار و وتل او په لوړ آواز یې ناري کړه: یَا بَنی قِیله! یعني: اې د قِیله اولادې!

قِیل د أوس او خزرج د قبیلو یو پخوانئ نیکه ؤ او یهودو دغو قبیلو ته أوس او خزرج نه ویل، بلکه بني قیله یې ورته ویل، نو یهودي نارې کړه: یَا بَنِی قِیله! هذَا جِدُکم قَد جَاءَ، جِد بخت او نصیب ته ویل کیږي، یعني: اې بني قیله! دغه دی ستاسي بخت او نصیب راغلی.

د رسول الله ﷺ د را رسېدلو خبر ډېر ژر په مدینه منوره کي نشر او وپاشل سو، هغه مسلمانان چي کورو ته رسېدلي وه په تلوارې اسلحې را واخیستې او په لوړ آواز د الله اکبر نارې شروع سوې، د تکبیر نارې په بني عَمرو بني عوف کي واورېدل سوې هلته هم مسلمانانو د رسول الله ﷺ په را تګ د خوشالۍ تکبیرونه شروع کړل او په تلوار د رسول الله ﷺ د لیدلو او استقبال دپاره را ووتل، انصار او مسلمانان پر رسول الله ﷺ را ګرځېدلي دي په شوق او محبت سره ورته ګوري، سترې مسې او بنه

راغلئ ورته وايي. په دغه وخت کې رسول اللهﷺ د وحيو په نورکې پټ سو او د الله جل جلاله دا قول نازل سو چې فرمايي:

﴿فَإِنَّ ٱللَّهَ هُوَ مَوْلَىٰهُ وَجِبْرِيلُ وَصَٰلِحُ ٱلْمُؤْمِنِينَ ۖ وَٱلْمَلَٰٓئِكَةُ بَعْدَ ذَٰلِكَ ظَهِيرٌ ﴿٤﴾﴾
[التحريم: ۴]

يعني: بېشکه هم هغه الله د دغه نبي مرسته کوونکی دی او همدارنګه يې جبريل او صالحه مومنان مرسته کوونکي دي او تر دغه وروسته يې ملائکې مرسته کوونکي دي.

عُروه بن زبيرﷺ وايي: کله چې مسلمانان د رسول اللهﷺ سره يو ځای سوه نو رسول اللهﷺ دوی رهي کړه ترخو چې په بني عَمرو بن عوف کې يې واړول او دا د ربيع الأول په مياشت کې د دوشنبې ورځ وه، د مدينې منورې ډېرو مسلمانانو رسول اللهﷺ تر دغه د مخه نه ؤليدلی او په رنګ يې نه پېژندی او اوس دوی دوه نفره دي نه ور معلومېږي چې کوم يو رسول اللهﷺ دی او کوم يو ابوبکرﷺ دی او دوی دوه په عمر هم سره نژدې وه ځکه ابوبکرالصدّيقﷺ تر رسول اللهﷺ په عمر دوه کاله کشر ؤ نو فرق يې نه کېدی او هر يوه به پوښتنه کول چې کوم يو رسول الله دی؟

تر څو چې د لمر د ګرمۍ شدت زيات سو ابوبکرﷺ ولاړ سو او پر رسول اللهﷺ يې سايه جوړه کړه، دلته نو ټول خلک پوه سوه چې دا رسول اللهﷺ دی او هغه بل ملګری يې ابوبکر الصدّيقﷺ دی.

د مدينې منورې ټول خلک د رسول اللهﷺ د استقبال او ښه راغلي دپاره راغلي دي، دا داسي د خوشالۍ ورځ وه چې د مدينې منورې په ټول تاريخ کې داسي خوشاله ورځ پر مدينه منوره نه وه راغلې.

اوس نو مسلمانان پر رسول اللهﷺ را ټول دي او هر يو وايي: زما سره دې ولاړ سې مګر رسول اللهﷺ په قباء کې د کُلثُوم بن الهَدم په کورکې استوګنه اختيار کړه او رسول اللهﷺ په قباء کې څلور ورځې تيرې کړې، دوشنبې، سه شنبې، چارشنبې او پنجشنبې او په دغو ورځو کې يې د قباء مسجد جوړ کړی، د قباء مسجد هغه لومړنۍ مسجد دی چې په اسلام کې جوړ سوی دی.

رسول اللهﷺ چې اول کار په مدينه منوره کې کړی دی هغه د مسجد جوړول

دي او په دغه کار سره موږ ته په اسلام کي د مسجد اهميت را معلوميږي، مسجد يوازي د لمانځه ځای نه دی بلکه مسجد په اسلام کي د هر شي او هرکار مرکز دی، مسجد د تعليم او تبليغ ځای دی، مسجد د جرګو او مشورو مرکز دی، مسجد د جنګ او جهاد دپاره د لښکر د مسلح کولو او جوړولو مرکز دی، مسجد د مهمو او لويو غونډو مرکز دی، مسجد د غريبانو او بې کوره مسلمانانو د استوګني ځای دی، مسجد د مسلمانانو د ټولونو او جرګو دپاره عام او رئيسي مرکز دی، نو ځکه د هغه د جوړولو څخه چاره نه وه او د دغه مقصد او هدف دپاره رسول الله ﷺ تر هرڅه د مخه مسجد جوړ کړی (مسجد قُباء) او په هغه کي يې لمونځ آداء کړی، الله جل جلاله د دغه مسجد په باره کي فرمايي:

﴿ لَّمَسْجِدٌ أُسِّسَ عَلَى ٱلتَّقْوَىٰ مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ أَحَقُّ أَن تَقُومَ فِيهِ ۚ فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَن يَتَطَهَّرُوا۟ ۚ وَٱللَّهُ يُحِبُّ ٱلْمُطَّهِّرِينَ ﴿١٠٨﴾ ﴾. [التوبه: ۱۰۸]

ژباړه: خامخا هغه د قباء مسجد چي تاداو او اساس يې د اولي ورځي څخه پر تقوٰی او پرهېزګاري ايښوول سوی دی، د دې ډېر وړ او لائق دی چي په هغه کي د لمانځه دپاره ودرېږې، په دغه مسجد کي داسي خلک دي چي دوی دا خوښ لري چي خپل ځانونه د ګنهو او نجاستو څخه پاک وساتي او الله جل جلاله ښه ځان پاکوونکي خوښ لري.

دغه مسجد ساده او د خټو مسجد ؤ د دغه مسجد د جوړولو په کار کي رسول الله ﷺ او ټولو اصحابِ کرامو ګډون او اشتراک وکړی، دغه مسجد په لږ وخت کي جوړ سو، رسول الله ﷺ په قباء کي څه لږ ورځي پاته سو، دوشنبه، سه شنبه، چارشنبه او پنجشنبه دالته ؤ خلک به ورته راتله او د رسول الله ﷺ سره به يې پيژندل، رسول الله ﷺ د خلکو د ژوند او استوګني کارونه ترتيبول او برابرول، خاصتًا د هغو مهاجرو مسلمانانو ژوند يې سمبالاوه چي نه يې کور درلودی نه ځای، کله چي په قباء کي د رسول الله ﷺ پنځمه ورځ سوه چي دا د جمعې ورځ وه نو يې د بني نجار قبيلې ته چي د رسول الله ﷺ ماما ګان وه (*ځکه د عبدالمطلب مور د بني نجار د قبيلې څخه وه*) حال ولېږی، هغه هم د اسلحې او تورو سره راغله، رسول الله ﷺ د الله جل جلاله په امر پرخپله اوښه په داسي حال کي سپور سو چي ابوبکر الصديق رضي الله عنه يې تر شا ور سره

کنجوغه ؤ او د مدينې منورې پر طرف رهي سو، په لاره کې د جمعې د لمانځه وخت سو.

د مدينې منورې خلکو تر دغه د مخه د جمعې لمونځ آداء کاوه او اول هغه څوک چې د جمعې لمونځ يې کړی دی هغه اسعد بن زُراره الأنصاري ﷺ دی او دغه د جمعې لمونځ اسعد بن زراره ﷺ په خپل کور کې آداء کړی او دغه د جمعې اول لمانځه ته څلويښت نفره حاضر سوي وه، نو له دې جهته ځيني علماء وايي چې د جمعې د لمانځه د شرطو څخه يو دا دی چې نفر به تر څلويښتو کم يا لږ نه وي مګر دا صحي دليل نه دی ځکه که فرضًا په دغه اوله جمعه کې د خلکو تعداد يو څلويښت نفره وای نو بيا به يو څلويښت نفره شرط وای، خو دا داسې دليل نه دی چې خلک دې دغه عدد ته مجبوره کړي او هلته يو بل صحي حديث هم نسته چې هغه دې د دغه عدد تاکيد وکړي، مقصد د جمعې په هغه اول لمانځه کې چې په مدينه منوره کې د رسول الله ﷺ تر هجرت د مخه د اسعد بن زُراره ﷺ په کور کې سوی ؤ څلويښت نفره سره يو ځای سوي وه او اوس چې رسول الله ﷺ د قباء څخه د مدينې منورې پر طرف رهي دی او د سالم بن عوف د کورو منطقې ته ورسېدی د جمعې د لمانځه وخت سو، رسول الله ﷺ د جمعې د لمانځه د آداء کولو امر وکړی او د جمعې لمونځ يې د سالم بن عوف په کلي يا کورو کې آداء کړی، د جمعې په دغه لمانځه کې سلو نفرو ګډون وکړی او د لمانځه خطبه په خپله رسول الله ﷺ و ويل نو دغه خطبه هغه لومړنۍ خطبه ده چې رسول الله ﷺ يې د اسلام د شروع څخه وايي يعني: په اسلام کې د رسول الله ﷺ اوله خطبه دغه خطبه ده چې د بني سالم بن عوف په کلي کې يې و ويل چې دغه ځای د قباء او مدينې منورې په منځ کې دی او دغه مسجد ته مسجد جمعه ويل کيږي، د جمعې تر لمانځه وروسته رسول الله ﷺ مدينې منورې ته داخل سو او له دغې ورځې څخه د يثرِب د ښار نوم په مدينهُ الرسول ﷺ سره بدل سو خو نن ورځ د اختصار پر ډول مدينه منوره ورته ويل کيږي او دغه ورځ د مدينې منورې په تاريخ کې يوه روښانه او ځلانده ورځ وه، په دغه ورځ چې رسول الله ﷺ مدينې منورې ته داخلېدی د مدينې منورې کورونه او کوڅې د خوشالۍ په خندا او ږوږ ډکې وې، د انصارو نجونو او هلکانو د رسول

الله ﷺ په استقبال کي دغه ترانه په ګډه او لوړ آواز سره ویل:

طَلَعَ البَدرُ عَلَینَا مِن ثَنیَاتِ الوَدَاع وَجَبَ الشُکرُ عَلَینَا مَا دَعَا لله دَاع

اَیُهَا المَبعُوثُ فِینَا جِئتَ بِالاَمرِ المُطَاع جِئتَ شَرَّفتَ المَدِینَه مَرحبًا یَا خَیرَ دَاع

دا هغه مشهوره بیتونه دي چي د مدینې منورې مسلمانانو د رسول الله ﷺ په استقبال کي ویل او ټول مسلمانان ډېر خوشاله وه، اوس چي رسول الله ﷺ مدینې منورې ته داخل سو پر هر کلي چي راسي د کلي مشرانو به د رسول الله ﷺ اوښه ونیول او غوښتل به یې چي رسول الله ﷺ د دوی سره پاته سي او ویل به یې: یا رسولَ الله! زموږ سره پاته سه زموږ سره عَدد، عُده، او مناعه سته او موږ دي ساتو، عدد سته یعني: نفر لرو، عُده سته یعني: اسلحه لرو او مناعه سته یعني: ستا د ساتني دپاره قوت او طاقت لرو.

انصار که څه هم د ډېر مال او شتمنۍ خاوندان نه وه خو هر یوه دا تمنّا او آرزو درلو دل چي رسول الله ﷺ د هغه په کورکي و اوسیږي، نو رسول الله ﷺ چي به د انصارو پر هر کلي او کور ورغلی هغو به د اوښي قیضه یا مهار ونیوی او ویل به یې: یا رسولَ الله! عدد، عُدې او مناعې ته راځه، مګر رسول الله ﷺ به ورته ویل: اوښه ایله کړی دا په خپله د مقصد ځای ته ځي، دا د الله جلّ جلاله له طرفه امر کړل سوې ده چي هغه ځای ته ولاړه سي کوم چي زما د استوګني دپاره هلته د الله جلّ جلاله إراده سوې ده، خلکو به هم اوښه پرېښوول، بیا چي به پر بل کلي راغلی بیا به خلکو اوښه ونیول او رسول الله ﷺ به ورته ویل: پرې یې ږدی دا امر کړه سوې ده، خلکو به هم پرېښوول، واقعًا یې هم اوښه خپل اختیار ته پرې ایښي وه نه یې تګ ته مجبوره کول او نه یې را ګرځول هري خوا ته چي اوښه تله د دې خوښه وه، پر هر کلي چي به راغله خلکو به غوښته چي اوښه ونیسي مګر رسول الله ﷺ به ورته ویل: پرې یې ږدی.

اوښه رهي وه تر څو چي د دغه اوسني مسجد نبوي ځای ته ورسېدل چي هغه وخت یوه خرابه مځکه وه او دغه مځکه د دوو یتیمانو وه، اوښه دلته پر دغه مځکه په خپله إراده چوکه سوه، رسول الله ﷺ پر سپور دی نه ځني کښته کیږي، اوښه بیا ولاړه سوه څه مخ ته ولاړه بیرته یې شا ته وکتل او را وګرځېدل بیرته راغله پر هغه

اولني ځای بیا چوکه سوه، پر دغه مبارک او مشرف ځای چي الله جل جلاله دغه ځای مبارک کړی او مشرف کړی ؤ اوښه چوکه سوه، دلته نو رسول الله ﷺ د اوښي ښخه کښته سو دغه منطقه د رسول الله ﷺ د ماما ګانو د بني نجار د کورو سره وه او دا د الله جل جلاله توفیق ؤ چي اوښي ته یې ورکړی، ځکه د رسول الله ﷺ هم دا خوښه وه چي د خپلو ماما ګانو سره واړوي او د ده ﷺ په نزول او همسایتوب دوی مکرم کړي.

خلک پر رسول الله ﷺ را ټول دي او خبري ور سره کوي هر یو وایي چي زموږ کور ته را سره راځه، خو ابو ایوب انصاري رضی الله عنه په تلوار راغلی او د رسول الله ﷺ سامان یې له اوښي ښخه واخیستی او خپل کور ته یې ننه ایستی، رسول الله ﷺ پوښتنه وکړه چي زما سامان چیري دی؟ ابو ایوب رضی الله عنه و ویل: هغه ما خپل کور ته یو وړی، رسول الله ﷺ و فرمایل «المرءُ معَ رَحلِه» یعني: سړئ د خپل سامان سره وي.

نو د رسول الله ﷺ د استوګني شرف د ابو ایوب انصاري رضی الله عنه په نصیب سو او اسعد بن زُراره رضی الله عنه راغلی د رسول الله ﷺ او ښه یې خپل کور ته بوتله چي بیا نو د اوښي روزنه او پالنه د هغه سره وه.

رسول الله ﷺ پوښتنه وکړه چي دغه مځکه کومه چي اوښه پر چوکه سوه د چا ده؟ ورته و ویل سوه: د دوو یتیمانو ده، ویل: د یتیمانو وصی او متصرف څوک دی؟ د یتیمانو وصي راغلی، رسول الله ﷺ و فرمایل: دغه مځکه در ښخه را نیسم، هغه و ویل: یا رسولَ الله! دا مځکه یې بې قیمته ستا، رسول الله ﷺ و فرمایل: یا په قیمت یې غواړم مقصد مځکه یې څني رانیول او د مځکي قیمت حضرت ابوبکر الصدّیق رضی الله عنه ورکړی، بیا نو رسول الله ﷺ امر وکړی چي پر دغه مځکه مسجد جوړ کړی.

ورونو او خوندو! دغه اوسنئ مسجد چي تاسي یې په مدینه منوره کي وینی او لمنځونه پکښي آداء کوی، د رسول الله ﷺ هغه اولنئ مسجد پر دغه مځکه جوړ سو، دغه مسجد پسله بیتُ اللهِ الحرام ښخه د مځکي پر مخ هغه تر ټولو مبارک او هغه تر ټولو مشرف مسجد دی چي پر دغه مځکه جوړ سوی دی او دغه مځکه د دغه مسجد دپاره د الله جل جلاله خوښه او اختیار ؤ، ځکه اوښه یې خپل اختیار ته پرېښوول او اوښه په خپل اختیار او د الله جل جلاله په إراده پر دغه ځای چوکه سوه، یا (پرېوتل)

نو پر دغه ځای د مسجد نبوي د جوړېدلو سِر او سبب هم دغه دی چي دغه ځای الله جل جلاله د دغه مسجد دپاره اختيار کړی دی نه بل چا، اوس نو په دغه پاک او مبارک ځای کي د مسجد نبوي د جوړولو کار شروع سو، لکه څرنګه چي مخ کي مو درته وويل: رسول الله ﷺ د ابو ايوبِ انصاري په کور کي سکونت او استوګنه اختيار کړه، د ابو ايوب رضي الله عنه کور دوه منزله ؤ او رسول الله ﷺ ته يې هغه لوړه کوټه ورکړه، ځکه ابوايوب رضي الله عنه ويل: يا رسولَ الله! دا نه ده مناسبه چي زه تر تا لوړ و اوسېږم، مګر رسول الله ﷺ ورته و ويل: يا ابا ايوب! ما ته خلک راځي نو ما او خلکو ته په ختلو او کښته کېدلو کي تکليف دی، زه به کښته واوسېږم او ته لوړ، ابو ايوب هم قبوله کړه.

هلته د مسجد په جوړولو شروع وسوه، ټول اصحابِ کرام کار کوي بېله څنده او د اولي ورځي څخه د مسجد په کار شروع وسوه، ځکه الله جل جلاله موږ د دې دپاره پيدا کړي او را استولي يو چي مځکه آباده او ودانه کړو، الله جل جلاله فرمايي:

﴿ هُوَ أَنشَأَكُم مِّنَ ٱلۡأَرۡضِ وَٱسۡتَعۡمَرَكُمۡ فِيهَا ﴾ [هود:٦١]

يعني: همدغه الله تاسي د مځکي څخه پيدا کړي ياست او په دغه مځکه کي د إعمار او آبادېدلو طلب درڅخه کوي.

الله جل جلاله زموږ څخه د خير او برکت په کارو د مځکي تعمير او آبادول غواړي، نو ځکه د مسجد په جوړولو ژر او فوري شروع وسوه او د مسجد د جوړولو په وخت کي به صحابهٔ کرامو د ستړيا د لېري کولو او فکر مشغولولو دپاره دغه بيتونه ويل:

اَللّٰهم لا عيشَ الا عيشَ الآخره ۞ فاغفرِ للأنصارِ والمهاجره

رسول الله ﷺ هم د اصحاب کرامو سره کارکاوه، نو ده ﷺ به هم دغه بيت د دوی سره وايه مګر خوله به يې خطا وتل، داسي به يې وايه:

اللّٰهم لا عيشَ الا عيشَ الآخره ۞ فاغفر للمهاجرين والأنصار

دا ولي؟ ځکه رسول الله ﷺ شعر نه وايه او الله جل جلاله فرمايي:

﴿ وَمَا عَلَّمۡنَٰهُ ٱلشِّعۡرَ وَمَا يَنۢبَغِي لَهُۥٓۚ إِنۡ هُوَ إِلَّا ذِكۡرٞ وَقُرۡءَانٞ مُّبِينٞ ﴿٦٩﴾ ﴾. [يس، ٦٩]

يعني: محمّد ﷺ ته موږ نه شعر ورښوولی دی او نه ده لره شعر ويل ښايي.

نو کله چې به رسول الله ﷺ غوښته چې شعر و وايي خطاوتی به. خپل شعر نه بلکه د بل چا په شعر کې به هم خطاوتی، سره د دې چې رسول الله ﷺ تر هر چا فصيح ؤ مګر شعر يې پرخوله نه ورتلی حتّی هغه شعرونه چې د ده ﷺ په وخت کې په خلکو کې مشهوره وه او خلکو به ويل ده ﷺ نه ويل او که به يې وغوښتل چې شعر و وايي يکښې خطا به سو، د شعر له وزنه به واوښت نثر يا خبره به ځني جوړه سوه، نو دغه د مسجد په کار کې چې به مسلمانانو شعر وايه ده ﷺ به هم ور سره وايه، مګر ژبه به يې د شعر له طرفه د دعاء طرف ته ولاړه.

رسول الله ﷺ د مسجد په جوړولو کې په خپله هم کار کاوه، خښتي او ختي يې ور سره پورته کولې، نو خود صحابۀ کرامو په کار کولو کې ډېر کوښښ کاوه، ځکه دا عيب ؤ چې رسول الله ﷺ کار کوي او دوی ناست وي، نو خود په کار کولو کې به يې ډېر شدت هم کاوه، خلکو به يوه يوه خښته وړل او پورته کول مګر عمّار بن ياسر رضی الله عنه به دوې دوې خښتي وړلې، څومره کار چې خلکو کاوه عمّار رضی الله عنه هغومره دوه واره کاوه او رسول الله ﷺ په دغه ورځ ده ته د خير دعاء وکړه او په عين حال کې يې يوه عجبه پېش ګويي هم ورته وکړه، رسول الله ﷺ و فرمايل: افسوس پر عمّار چې ياغي ډله به يې وژني، په دغه ورځ چې د هجرت اول کال ؤ رسول الله ﷺ هغه خبر او واقعه بيان کړه چې پسله پنځه ديرش کاله څخه پېښه سوه، د صِفين په جنګ کې عمّار رضی الله عنه د معاويه رضی الله عنه د لښکرو له طرفه شهيد و وژل سو.

اوس نو د ورځې کار وسو او د شپې رسول الله ﷺ د استراحت دپاره د ابو ايوب الأنصاري رضی الله عنه کور ته ورغلی ځکه د ده ﷺ د استوګني ځای هغه ؤ. ابو ايوب او د ده ښځه چې لوړ اوسېدل وايي: زموږ سره دا بېره را سره وه: که زموږ څخه يو کړپ او درب وسي رسول الله ﷺ په تکليف کيږي، نو د دغه لوړي خوني په دېواله پوري مښتي په ډېر احتياط بيدېدلو، ځکه نه غواړو چې موږ دي پر رسول الله ﷺ لوړ يو او نه غواړو چې رسول الله ﷺ ته د ده ﷺ د احترام، عزت او محبت په سبب په کړپي او دربې سره تکليف ورکړو او نه غواړو چې د وحيو او د ده ﷺ په منځ کې فاصل يا جلا کوونکي سو. خو په يوه شپه کې موږ ته يو تکليف پېښ سو هغه دا چې: موږ د اوبو چښلو

دپاره یو منګئ درلودی او هغه منګئ مات سو، د منګي اوبه تولة پر مځکه توی سوې.

تاسي ته معلومه ده چي پخواني کورونه داسي نه وه لکه د نن ورځي پاخه کورونه، بلکه د لرګو او خاشو کورونه وه، د دې امکان ؤ چي دغه اوبه کښته وڅڅېږي او رسول الله ﷺ ته تکليف ورکړي، نو ابوايوب رضي الله عنه وايي: موږ بېله يوه تلتکه يا برستنه بل شئ نه درلودی ژر مو دغه اوبه په دغه تلتک وچي کړې او تولة شپه ويښ پاته سوو، کله چي سهار سو رسول الله ﷺ ته مو وويل: يا رسولَ الله! دا چه ته کښته يې او موږ لوړ يو دا نه ده صحي او د تيري شپې قصه مو هم ورته بيان کړه او ورته ومو ويل: چي زموږ غوښتنه دا ده چي ته لوړ ولاړ سې او موږ کښته واوسېږو، رسول الله ﷺ هم دغه د دوی غوښتنه قبوله کړه او هغه لوړ منزل ته وختی.

ابو ايوب رضي الله عنه وايي: موږ به د شپې خواړه تيارکړه او رسول الله ﷺ ته به مو ور وړل بيا چي به مو هغه پاته خواړه ځني راوړل نو ما او اُمِ ايوب به د برکت دپاره هغه د ده ﷺ د لاس وهلو له ځايه څخه خواړه خوړل، يوه شپه موږ و رسول الله ﷺ ته داسي خواړه ور ولېږل چي په هغه کي مو پياز او اوږه ګډ کړي وه، بيا چي مو د خوړو لوښئ ځني راوړی د ده ﷺ د لاس وهلو اثر مو نه پکښي وليدی نو ورغلم او ورته ومي ويل: يا رسولَ الله! زما مور او پلار دي تر تا قربان وي خواړه دي بيرته را ولېږل او موږ په هغه کي ستا د لاس وهلو يعني: خوړلو اثر و نه ليدی او زموږ دا عادت ؤ چي ستا څخه به پاته خواړه راغله ما او اُم ايوب به د برکت دپاره ستا د لاس وهلو له ځايه خواړه خوړل، رسول الله ﷺ و فرمايل: ما په دغو خوړو کي د اوږي او پياز بوی حِس کړی او زه داسي يو سړئ يم چي د خپل رب سره مناجات کوم مګر تاسي يې وخورئ، ابوايوب رضي الله عنه وايي: موږ هغه خواړه وخوړل او تر دغه ورځي وروسته مو بيا هيڅکله د رسول الله ﷺ په خوړو کي د پياز او اوږي څخه کوم شئ نه ګډاوه، يا نه وراچاوه.

دا مي هير سوه چي درته و وايم: کله چي علي بن أبي طالب رضي الله عنه د رسول الله ﷺ د امانتو د رسولو دپاره په مکه مکرمه کي پاته سو بيا نو څه وخت مدينې منورې ته راغلی؟ علي بن أبي طالب رضي الله عنه د رسول الله ﷺ تر هجرت وروسته نوري درې ورځي په مکه مکرمه کي پاته سو تر څو چي هغه د رسول الله ﷺ سره پراته

امانتونه یې ټول د هغو و مالکانو ته ورسول، د مکې مکرمې په ښار کې به ګرځېدی او ویل به یې: د هر چا امانت چې د رسول الله ﷺ سره پروت دی را دې سي وادې یې خلې، پسله هغه چې د ټولو خلکو امانتونه یې ور تسلیم کړه بیا به یې ویل: د چا امانت خو به نه وي پاته؟ قریشو ورته ویل: یا والله وَفَّیتَ و کَفَّیتَ.

علي بن أبي طالب ﷺ پسله درو ورځو پر پښو او پیاده د مدینې منورې طرف ته رهي سو او په قُباء کې د رسول الله ﷺ سره یو ځای او ملګری سو.

څه موده وروسته رسول الله ﷺ هغه زید بن الحارثه ﷺ چې په پخوا کې زید بن محمّد ورته ویل کېده او د رسول الله ﷺ د اهل بیت څخه بلل کېدی (ځکه د ده ﷺ په کور کې لوی سوی ؤ) مکې مکرمې ته ولېږی چې د رسول الله ﷺ اهل او کورنۍ را ولي، زید بن الحارثه ﷺ هم مکې مکرمې ته ولاړی او د رسول الله ﷺ اهل بیت کرام یې را وستل چې په هغو کې د رسول الله ﷺ زوجه سوده ﷺ او دوې لوڼې: فاطمه او ام کُلثوم ﷺ، اسامه بن زید او ام ایمن وه، د رسول الله ﷺ یوه لور زینب ﷺ چې د أبي العاص ښځه وه په مکه مکرمه کې پاته سوه، هغې ته د راوتلو موقع نه سوه برابره ترڅو چې بیا یې د بدر تر غزاء وروسته هجرت وکړی، همدارنګه د دوی سره عبدالله بن أبي بکر د حضرت ابوبکر ﷺ کورنۍ هم را رهي کړل چې په هغو کې اسماء او عائشه ﷺ د ابوبکر الصدیق ﷺ لوڼې هم وې او وروسته به د اسماء ﷺ قصه درته بیان سي چې د هغې د را تګ سره څه پېښه سوه.

په هغه وختو کې مدینې منورې یوه تبه درلودل چې هر څوک به د اول وار دپاره هلته ورغلی هغه تبې به پر را تلې او حتّی ډېر کسان یې وژل، نو حضرت عائشه ﷺ وایي: کله چې ابو بکر او بلال ﷺ مدینې منورې ته ولاړل دغه تبې ورته پیښې سوې او زه چې به د دوی پوښتنې ته ورغلم دوی به د سختې تبې په وخت کې د پردېسۍ او نا امیدۍ شعرونه ویل، نو وایي: زه رسول الله ﷺ ته ورغلم او په دغه حال مې خبر کړی، بیا نو رسول الله ﷺ دعاء وکړه او ویل: الٰهي مدینه موږ ته داسې محبوبه وګرځوې لکه د مکې سره چې زموږ محبت ؤ، یا یې تر هغه هم زیات د محبت او صحت ځای وګرځوې، په کاسه او پیمانه کې یې برکت واچوې او دغه تبه ځنې نقل

کړې په جُحفه کې یې وکړځوې (جحفه) جدې ته نژدې د یوه ځای نوم دی.

تردغه ځایه پورې د رسول الله ﷺ د ژوند د یوې مرحلې بیان پای ته ورسېدی، چې دغه ژوند او دغې مرحلې ته مکې دور ویل کیږي او دغه د مکې مکرمې د دعوت مودې (۱۳) کاله دوام وکړی.

دلته د رسول الله ﷺ د هجرت د واقعاتو د ښه پوهېدلو دپاره څه تبصرې ته ضرورت وینم، خو تر تبصرې د مخه به د هجرت په مقصد او مفهوم ځان پوه او خبر کړو.

د هجرت په باره کې موږ هغه وخت هم څه خبرې وکړې چې مسلمانانو د اول وار دپاره حبشې ته هجرت وکړی او اوس به نور هم د هجرت په باره کې په مختصر ډول سره دومره و وایم: چې الله جل جلاله دین او عقیده تر هر شي مقدس کړي دي، کله چې د دین احکام او عقیده د زوال او خرابۍ سره مخامخ وي، یا دین او عقیده د یوه چا له طرفه تهدیدیږي بیا نو مځکه او وطن، مال او جاه کوم ارزښت او قیمت نه لري، نو ځکه الله جل جلاله پر مسلمانانو دا فرض کړې ده چې د دین او عقیدې د ساتلو په لار کې دغه ټول شیان قرباني کړي، لکه صحابهٔ کرامو چې مال او دارایي، صُنعت او تجارت، کسب او کار، ملک او کورونه پرېښوول په تش او خالي لاس په یوه پټو کې مدینې منورې ته ولاړل.

په کون کې د الله جل جلاله د قانون تقاضاء دا ده چې معنوي قوت، هغه قوت چې په سالمه عقیده او په حق دین کې پروت دی، دغه قوت، د وطن ګټې او نور مادي قوتونه ټول ساتلای سي، په هره اندازه سره چې یو امت په اسلامي اخلاقو پورې لاس ونیسي او د صحي الهي دین متابعت وکړي په هغه اندازه سره یې مادي قوت چې عبارت د وطن، مال او عزت څخه دی زیاتیږي، بقاء او دوام پیدا کوي او په کومه اندازه سره چې یو ملت د اخلاقو له طرفه فاسد وي، په عقیده کې مضطرب او بې پروا وي، هغه مادي قوت چې دئ نن ورځ د هغه په غرور وطنونه تسخیروي، دغه قوت یې مخ پر زوال او ړنګېدلو نژدې کیږي چې د دغې خبرې د تصدیق دپاره لوی شاهد د تېر تاریخ واقعات دي.

هو ته به نن ورځ په نړۍ کې داسې یو ملت وینې چې د اخلاقو له اړخه بد اخلاقه وي، د عقیدې له طرفه به هم له حقه څخه لیرې وي، خو بیا به هم دغه بد اخلاقه او

بې دينه ملت د قوت او مادياتو له طرفه پر خپلو پښو ولاړ وي، نور ملتونه او وطنونه به د ځان تابع ګرځوي، خو په حقيقت او واقعيت کې دغه ملت په ډېره تيزي سره د خرابۍ او بربادۍ پرطرف رهي دی خو دا چې زه او ته د هغه ملت خرابي او بربادي نه وينو يا يې نه سو ليدلای د هغه سبب د تاريخ د اوږد والي په مقابل کې د انسان د عمر لږ والی او کوتاهي ده، د دغه ملت د خرابۍ پر طرف تګ او رفتار د تاريخ وينې سترګې ليدلای سي، نه د غافل او کم عُمره انسان بيدې سترګې، که تاسي غواړی چې د منحرفو او مغروره دولتو نږېدل و وينی! په تاريخ ځان خبر کړی.

نو ځکه الله جل جلاله د دين او عقيدې د ساتلو په لار کې که ضرورت پيښ سي د مال او وطن، آرام ژوند او جايداد قرباني کول، شريعت او قانون ګرځولی دی، دغه قرباني د مسلمانانو دپاره بيرته د مال او وطن، آرام ژوند او عزت د را ګرځولو ضامنه ده، که څه هم په ښکاره او اوله مرحله کې دوی دغه ټول شيان له لاسه ورکړي.

د دغه حقيقت د اثبات دپاره د مکې مکرمې څخه و مدينې منورې ته د رسول الله ﷺ هجرت لوی او کافي دليل دی چې دغه هجرت په ظاهره او ښکاره سره د وطن پرېښوول او ضايع کول وه، مالونه او کورونه يې پرېښوول، زموږ په اصطلاح په يوه پټو کې له مکې مکرمې څخه و وتل خو په حقيقت کې دغه هجرت د وطن ساتل وه ځکه تر هجرت لږ کلونه وروسته! مسلمانان د هغه دين او عقيدې په برکت چې دوی د هغه د ساتلو دپاره وطن پرې ايښی ؤ، بيرته هغه وطن ته فاتح او کامیابه ورغله.

هغه کسان چې مسلمانانو ته يې آزارونه ورکول او د رسول الله ﷺ د وژلو إراده يې کړې وه اوس په هيڅ بد نيت هم نه سي ورته کتلای او نه سي ور نژدې کېدلای.

د رسول الله ﷺ
د هجرت مهمي او ښکاره نقطې

لومړۍ نقطه: هغه ښکاره شئ چې موږ ته د رسول الله ﷺ له هجرته را معلومېږي هغه دا چې رسول الله ﷺ د ټولو اصحابِ کرامو د جملې څخه حضرت ابوبکر الصدِيق رضی الله عنه اختيار کړی چې په دغه سفر کې د رسول الله ﷺ ملګری وي،

نو علماء کرام د دې ښخه د حضرت ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه سره د رسول الله ﷺ د محبت اندازه را باسي چي دئ رضي الله عنه تر ټولو اصحابو و رسول الله ﷺ ته ور نژدې ؤ او پسله رسول الله ﷺ ښخه هم دئ رضي الله عنه د خلافت وړ او لائق ؤ، چي د دغه مفهوم تائيد او تاکيد بيا په وروسته کي نور ډير شيان کوي.

مثلاً رسول الله ﷺ په خپله ناروغي کي د لمنځو د امامت دپاره ابوبکر الصدّيق رضي الله عنه خليفه وګرځاوه او پر دې يې ډير تاکيد کاوه چي د خلکو د لمانځه امامت به بېله ده رضي الله عنه ښخه بل څوک نه کوي.

همدارنګه په صحي حديث شريف کي رسول الله ﷺ فرمايي: که ما د ځان دپاره خليل پيدا کولای نو ابوبکر به مي د ځان خليل ګرځولی وای [رواه: مسلم]

نو واقعاً هم الله جلّ جلاله په خپل احسان سره ابوبکر الصدّيق رضي الله عنه د دغهٔ امتياز وړ او لائق ګرځولی ؤ، ابوبکر رضي الله عنه د رسول الله ﷺ په ملګرتيا کي د صدق او اخلاص يوه نمونه او مثال ؤ، بلکه خپل روح او مال يې د رسول الله ﷺ په ملګرتيا او د هغه دپاره قربانول، مونږ وليدل چي رسول الله ﷺ ته يې و ويل: تر هغو به ته غار ته نه ننوزې ترڅو چي زه ورنه سم، دا د دې دپاره: که په دغه غار کي کوم ځيرونکی حيوان، يا مار او لړم، يا يو بل داسي د خطر شئ چي انسان ته ضرر رسوي موجود وي، دئ رضي الله عنه به خپل ځان د رسول الله ﷺ قرباني کړي او مونږ وليدل چي څنګه يې خپل مال، خپل زوی، خپله لور، خپل مولٰی او شپانه د رسول الله ﷺ د خدمت دپاره دغه د هجرت په تکليفي او خطرناکه سفر کي منظم کړي او ګمارلي وه.

قسم په الله دغه محبت او قرباني پر هر هغه مسلمان چي پر الله او رسول الله ايمان لري واجب او لازم دي، رسول الله ﷺ په هغه حديث شريف کي چي امام بخاري او امام مسلم يې روايتوي فرمايي:

« لايؤمنُ أحدُكم حتّى أكونَ أحَبَّ إليه مِن وَلَدِهِ وَ والده وَالنَّاسِ أجْمَعِين »

يعني: ستاسي ښخه يوه هم تر هغو کامل ايمان نه دی را وړی، يا کامل مومن نه دی ترڅو چي زه و هغه ته ترخپل اولاد، خپل مور او پلار او ټولو خلکو خوښ او محبوب نه سم. مسلمانانو! ښه متوجه سی او خپل ايمانونه مو د عدل په ترازو وتلی،

د رسول الله ﷺ سره څومره محبت لري؟

دوهمه نقطه: یو مسلمان به د رسول الله ﷺ د هجرت او د حضرت عمرِ فاروق ﷺ د هجرت په منځ کې مقارنه او موازنه سره کوي او په زړه کې به یې دا پوښتنه ور ګرځي چې حضرت عمر ﷺ ولې په ښکاره سره بیله بیرې او وارخطايي هجرت وکړی؟ او کفاروته یې لا دا تحدّي یا ګواښ هم ورکاوه چې زه په هجرت رهي یم د هر چا په زړه کې که یو شئ سته هغه دې را پسې راسي او رسول الله ﷺ په پټه او په ډېر احتیاط سره هجرت وکړی آیا د عمر ﷺ جُرئت تر رسول الله ﷺ زیات او ډیر ؤ؟

د هغو په جواب کې وایم: حضرت عمر ﷺ او بل هر مسلمان د رسول الله ﷺ سره فرق لري ځکه د هر چا تصرف د هغه یو شخصي تصرف بلل کیږي، د هغه تصرف د امت مسلمه دپاره نه قانون ګرځول کیږي او نه شریعت، د هغه خوښه ده کومه طریقه او وسائل چې د هغه د قوت، جُرئت، ایمان او حاله سره وړ او مناسب وي کولای سي چې هغه طریقه د خپل ځان دپاره اختیار او عملي کړي.

مګر رسول الله ﷺ مشرِّع یا د اسلامي قانون جوړوونکی دی یعني: د ده ﷺ ټول تصرفات زموږ دپاره دین او شریعت بلل کیږي نو ځکه د ده ﷺ ټول اقوال، افعال، صفات او تقریر د شریعت دوهم مصدر بلل کیږي، زموږ د دین او شریعت اول مصدر: قرآن دی، دوهم مصدر: د رسول الله ﷺ افعال او اقوال دي، نو که رسول الله ﷺ داسي هجرت کړی وای لکه حضرت عمر ﷺ چې وکړی خلکو به داسي ګمان کولای چې د هجرت دپاره دغه هغه واجبه طریقه ده احتیاط او حذر نه دي روا، د بیرې په وخت کې باید څوک پټ نه سي، حال دا چه الله جل جلاله په دې دنیا کې خپل شریعت پر اسبابو قائم کړی دی، که څه هم په حقیقت کې هغه چې زموږ عقیده ده او ایمان پر لرو هغه دا ده: چې اسباب هم د الله جل جلاله په إراده سره برابریږي او کار کوي، مسبب الاسباب رب عزوجل دی، نو ځکه رسول الله ﷺ ټول هغه احتیاطي طریقې او مادي وسائل استعمال کړل چې بشري عقل په دغسي حالاتو کې د هغه تقاضاء کوي، هیڅ یوه داسي وسیله یې نه پرېښوول چې هغه یې نه کړه استعمال.

علي ﷺ یې امر کړی چې د ده ﷺ په بستر کې پرېوزي او هغه د رسول الله ﷺ

خاص پټو پر ځان واچوي او بیا یې یو مشرک پسله هغه چې امین یې و بلی د دې دپاره نوکر کړی چې پر یوه داسي نا معلومه لاریې بوزي چې د دښمنانو په زړه کي نه ورګرځي او بیا یې درې ورځي په غار ثور کي په پټه سره تیري کړې او داسي نور احتیاطات یې عملي کړل چې عقل د هغو تقاضاء کول، دا ټوله د دې دپاره چې دا واضحه او ښکاره سي چې پر الله جل جلاله ایمان درلودل د اسبابو د استعمالولو سره ضد او منافي نه دی او د رسول الله ﷺ دغه ټول احتیاطات یا د اسبابو استعمالول د بیري په سبب نه وه او نه دا په خیال او تصور کي ورګرځېدل چې د مدینې منورې تر رسېدلو د مخه دي د مشرکانو له طرفه ونیول سي او د دغه إدعاء د اثبات دپاره زموږ دلیل دا دی: پسله هغه شخه چې ټول مادي اسباب پای ته ورسېدل او مشرکان د هغه غار پر شا وخوا را وګرځېدل چې هلته رسول الله ﷺ او د ده ملګری پټ وه، که یوه له مشرکانو سر ورکښته کړی وای دوی به یې لیدلي وای، دلته نو د ابوبکر رضي الله عنه پر زړه بېره غالبه سوه، البته دا بېره هم د رسول الله ﷺ په سبب وه نه د خپل ځان، په دغه وخت کي رسول الله ﷺ څه ورته وویل؟ وې فرمایل:

«یا ابا بکر! ما ظنک باثنین الله ثالثهما؟»

یا ابا بکر د هغو دوو په باره کي څه فکر کوې چې دریم یې الله وي؟

که د یو چا اعتماد پر هغو اسبابو او احتیاطاتو وي چې ده برابر کړي دي په دغسي حال کي څه نا څه بېره ورته پیښیږي، نو دا معلومه خبره ده چې دغه ټول احتیاط او د اسبابو استعمالول رسول الله ﷺ د دې دپاره وکړه چې د شریعت او قانون جوړولو وظیفه آداء کړي او پسله دغه احتیاطاتو او اسبابو یې زړه په الله جل جلاله پوري تړلی ؤ او د هغه رب پر ساتنه یې پوره توکل او اعتماد ؤ، خو دغه کارونه یې د دې دپاره وکړل چې مسلمانان په دې پوه سي چې په هر کار کي باید اعتماد پر الله جل جلاله وي مګر هو دغه اعتماد د دې سره ضد او منافي نه دی چې د هغو اسبابو څخه هم کار واخیستل سي کوم چې الله عزوجل په دې کون کي اسباب ګرځولي دي.

یو بل ښکاره او روښانه دلیل چې موږ یې پر دغه موضوع وایو، رسول الله ﷺ هغه حالت دی: کله چې سُراقه پسي ور ورسېدی او د ده ﷺ د وژلو إراده یې درلودل،

که واقعاً هم د رسول الله ﷺ سره ببره ور سره وای او دغه احتیاطات یې د بیرې په سبب سره وای نو اوس به په دغه حال کي چي دښمن پسي ور ورسېدی یو څه ببره ورته پېښه سوې وای، مګر رسول الله ﷺ د بیرې هیڅ احساس نه کاوه بلکه د قرآن مجید په تلاوت او د خپل رب سره په مناجات مشغوله ؤ ځکه د ده ﷺ دا یقین ؤ چي هغه الله چي دئ ﷺ یې په هجرت سره امر کړی دی هغه یې د دښمنانو او د هغوله شره ساتي.

درېیمه نقطه: دا چي رسول الله ﷺ حضرتِ علي رضي الله عنه د دې دپاره په مکه مکرمه کي پرېښاوه چي هغه امانتونه و خپلو خاوندانو ته ورسوي کوم چي د رسول الله ﷺ سره پراته وه دا پر هغه عجیب ضِد او تناقضي حالت دلالت کوي چي مشرکانو د رسول الله ﷺ په باره کي درلودی، په داسي حال کي چي دوی د رسول الله ﷺ تصدیق نه کاوه د درواغو، سحر او لېونتوب تهمتونه یې پر ویل، له بله طرفه دوی پر خپل شا وخوا تر ده ﷺ بل صادق او امین نه سوای پیدا کولای چي خپل امانتونه ورسره کښېږدي، نو یې خپل مالونه او قېمتي شیان بېله رسول الله ﷺ د بل چا سره نه ایښوول چي دا کارپر دې دلالت کوي چي د دوی کفر د شک په سبب نه ؤ چي دوی د رسول الله ﷺ په صداقت او امانت کي شک درلودی، بلکه د دوی انکار او کفر د دوی د تکبّر او حق تر پښو لاندي کولو په سبب ؤ، څرنګه چي دوی پر خپل ریاست بېرېدل نو یې د رسول الله ﷺ له متابعته څخه سرکښي کول.

څلورمه نقطه: عبدالله بن أبي بکر رضي الله عنه چي د مکې مکرمې او غار په منځ کي تګ او را تګ کاوه په مکه مکرمه کي یې اخبار تولول او بیا یې رسول الله ﷺ او خپل پلار ته وروړل او خور یې اسماء رضي الله عنها چي د دوی د خوړو یا خوراکي موادو اهتمام یې کاوه او د دغه سفر دپاره یې دوی ته د دوی د ضرورت شیان برابرول، مونږ ته دا لار ښوونه کوي چي پر هر ځوان مسلمان که نارینه وي که ښځه د الله جل جلاله په لارکي د اسلام د اوامرو د تحقُّق دپاره او د اسلامي ټولني د جوړولو دپاره دا لازمه او واجب ده چي خپل انتهایي کوښښ وکړي، یوازي دا نه ده کافي چي یو انسان پر خپل ځان سره را ګرځي فقط شخصي او ځاني عبادتونه آداء کوي، بلکه پر هر مسلمان دا لازمه ده چي خپل ټول قوت او طاقت او د خپلي پوهي تخصص د اسلام په لارکي قرباني کړي

چې دغه قرباني په هر عصر او زمانه کې د اسلام او مسلمانانو د ژوند دپاره د ځوانانو مزيت او سر لوړی وې، نن ورځ هم بايد دغه فخر د ځوانانو په نصيب وي، ځوانان کولای سي چې اسلام او اسلامي ټولنه مخ ته بوزي.

که ته هغو کسانو ته وګورې چې د دعوت او جهاد په وخت کې د رسول الله ﷺ پر شا وخوا ولاړ وه وبه وينې چې اکثريت د هغو خلکو داسې ځوانان وه چې د ځوانۍ اولي مرحلې يې نه وې تيري سوي، خو دوی خپل ټول قوت او طاقت د اسلام د نصرت دپاره او د اسلامي ټولني د جوړولو دپاره هيڅ نه دی درېغولی، نن ورځ هم زموږ اميدونه په ځوانانو پوري تړلي دي.

پنځمه نقطه: هغه واقعه چې سُراقه او د ده آس ته هغه وخت پېښه سوه چې دئ په رسول الله ﷺ پسې ور ورسېدی، موږ بايد پوه سو چې دغه واقعه د رسول الله ﷺ د خارق العاده هغو معجزو څخه يوه معجزه ده چې د حديثو امامانو د هغې پرصحت او را نقلولو اتفاق کړی دی، چې د هغو په مقدمه کې امام بخاري او امام مسلم دي، نو دا معجزه هم د رسول الله ﷺ نورو معجزو ته ور زياته کړه.

شپږمه نقطه: د رسول الله ﷺ د هجرت په قصه کې د نورو معجزو ترڅنګ ښکاره او بارزه معجزه هغه معجزه ده چې رسول الله ﷺ له کوره څخه هغه وخت را و وتی چې د مشرکانو ځوانان شا وخوا د ده پر کور را ګرځېدلي وه او د ده ﷺ د وژلو په انتظار وه خو الله جل جلاله د دوی ټولو سترګې په خوب داسې ور وتړلې چې يوه هم و نه ليدی، يوازې دا نه چې نه يې وليدی بلکه د دوی د دغه مؤامرې او توطئې د مسخره کولو دپاره رسول الله ﷺ د دوی ټولو سرونه په خاورو ور ډک کړل، رسول الله ﷺ د دوی تر منځ په داسې حال کې تېر سو چې د الله جل جلاله دا قول يې تلاوتا وه چې فرمايي:

﴿وَجَعَلْنَا مِنۢ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ سَدًّا وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا فَأَغْشَيْنَٰهُمْ فَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ ۝٩﴾.

دغه معجزه د هغه وخت او هري زمانې وکفارو ته د يوه اعلان په مثال سره ده، چې هو تاسې رسول الله ﷺ او د هغه و پيروانو يا متابعينو ته د دين او دعوت په لار کې د څه مو دې دپاره تکليف او آزار ورکولای سی خو دا دا معنی نه لري چې

الله جل جلاله دوی پرېښوول او هیڅکله بیا دوی نصر او کامیابي نه سي لیدلای، مشرکانو او د دین ټولو دښمنانو ته دا نه ښایي چي دغه د څه مودې دپاره په خپله کامیابي او د مسلمانانو په وژلو او آزارولو خوشاله سي، ځکه د مسلمانانو ملګری رب عزوجل فرمایي:

﴿أَلَآ إِنَّ نَصۡرَ ٱللَّهِ قَرِيبٌ﴾ [بقره: ۲۱۴]

ببشکه چي د الله جل جلاله نصرت و مسلمانانو ته ډېر نژدې دی او ممکن د دغه نصرت وسائل په هره لحظه کي د الله عزوجل په إراده موجود او آماده سي.

اوومه نقطه: دغه د هجرت په قصه کي موږ ولیدل چي د مدینې منورې مسلمانانو که نارینه وه که ښځي، که لویان وه که کوچنیان په څومره شدید محبت او د زړه په اخلاص سره د رسول الله ﷺ استقبال او ښه راغلی وکړی، دوی هره ورځ د خپلو کورو څخه تر مدینې منورې دباندې را وتل او د لمر تر سوځوونکو شعاعو لاندې به د رسول الله ﷺ د را تګ په انتظار تر ماپښینه پوري ولاړ وه، کله چي به ګرمي ډېره زیاته سوه او د ورځې ډېره حصه به تېره سوه نو به خپلو کورو ته ولاړل چي د سبا ورځې د انتظار دپاره آمادګي ونیسي، کله چي بیا رسول الله ﷺ مدینې منورې ته ورسېدی د مسلمانانو په زړو کي احساسات او عواطف پر جوش راغله او په ژبه سره یې د ده ﷺ د استقبال او ښه راغلي قصیدې او ترانې ویلې او رسول الله ﷺ هم د دوی د محبت په بدله کي محبت ورکاوه، تر داسي اندازې چي د بني نجار هلکان شا وخوا پر را ګرځېدلي وه او د استقبال یا ښه راغلي ترانې یې ویلې رسول الله ﷺ و فرمایل: آیا تاسي زما سره محبت لرئ؟ ما خوښ لرئ؟ په والله زما زړه ستاسي سره محبت لري.

دغه صحنه او کیفیت موږ ته دا راښیي چي د رسول الله ﷺ محبت یوازي د ده ﷺ په متابعت کي نه دی، بلکه محبت د متابعت اساس او باعث دی، که چیري عاطفه او محبت په زړه کي نه وي د متابعت دپاره شوق نه پیدا کیږي، هغه قوم خطا وتلی دی چي وایي: د رسول الله ﷺ محبت بله معنٰی نه لري بېله متابعت او اقتداء څخه او دوی دا هېره کړې ده چي متابعت بېله قلبي محبت څخه په وجود نه سي را تلای او هغه شئ چي تا و متابعت ته ورکشوي هغه قلبي محبت دی چي احساسات او

عواطف دي پر ښور را ولي، نو ځکه رسول الله ﷺ د ایمان اندازه د ده ﷺ په محبت سره ښوولې ده هغه چي فرمايي:

« لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّى أَكُونَ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنْ وَالِدِهِ وَوَلَدِهِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ »

[رواه: البخاري]

ژباړه: يوه ستاسي تر هغو کامل ایمان نه دی راوړی، یا کامل مومن نه دی ترڅو چي زه و هغه ته تر خپل مور او پلار، خپل اولاد او ټولو خلکو خوښ او محبوب نه سم.

اتمه نقطه: کله چي رسول الله ﷺ د ابو ایوب انصاري ؓ په کور کي ؤ موږ ته د هغه محبت څخه چي صُحابۀ کرامو د رسول الله ﷺ سره درلودی یو بل شکل را ښکاره سو او هغه شئ چي د هغه محبت څخه دلته زموږ مقصد دی هغه د ابو ایوب او د هغه د ښځي هغه تبرک دی: کله چي به د رسول الله ﷺ د خوړلو لوښی د رسول الله ﷺ څخه راوړل سو دوی به د هغه ﷺ د ګوتو په ځایو پسي د تبرّک دپاره ګرځېدل، نو د دې څخه دا معلومه سوه چي د رسول الله ﷺ په آثارو تبرّک کول یو مشروع، جائز او مباح کار دی او رسول الله ﷺ هم هغه تبرُک مقرره کړی دی.

يعني: په هغه خبر سو او رَد يې نه کړی. د هجرت پر قصه به په دغه اندازه تبصره کولو سره کفايت وکړو خو دا دي تاسي ته معلومه وي چي د سيرت النّبي ﷺ پر هره موضوع تاسي دغسي تبصرې کولای سی او احکام ځني را ایستلای سی، سیرت النّبي ﷺ فقط قصې او تاریخ نه دی چي فقط ویل یا اورېدل دي بلکه دا زموږ د پیغمبر او لار ښوونکي ﷺ ژوند او زموږ د شریعت د جوړولو مصدر او مرکز دی، هر څومره چي فکر پکښي کوی او هر څومره چي يې څېړی په هغه اندازه سره مو ديني معلومات پراخه کيږي او پر هغه اندازه احکام ځني را ایستلای سی ځکه د رسول الله ﷺ هر قول او هر فعل زموږ دپاره ديني او تشريعي حکم لري زموږ مسلمانانو د دين او شريعت دپاره، د قناعت او تسليمېدلو دپاره فقط دغه کافي دي چي و ويل سي: رسول الله ﷺ داسي فرمايلي دي يا رسول الله ﷺ داسي کړي دي دغه زموږ دين او شريعت دی، نو سيرت النبي ﷺ چي هر څومره څېړې پر هغه اندازه احکام ځني را ایستلای سې.

الحمد لله د الله ﷻ په توفیق سره د سرور کائنات ﷺ ژوند د کتاب په لیکلو کي تر دغه ځایه د رسول الله ﷺ د رسالت د اولنیو دیارلسو کلو ژوند چي د مکې مکرمې ژوند یا دوره ورته ویل کیږي بیان کړل سو او اوس د مدینې منورې د ژوند یا دورې په حوادثو او واقعاتو شروع کیږي، په راتلونکي بحث کي به إن شاء الله تعالی د رسول الله ﷺ د مدینې منورې د ژوند حالات په تفصیل سره مطالعه کړی.

و ما توفیقي إلاّ بالله علیه توکلت و إلیه أنیب.

وصلی الله تعالی علی خیر خلقه محمّد وآله وأصحابه و أهل بیته وسلّم تسلیماً کثیراً.

ممکن د مدینې منورې ژوند او زمانه و درو مرحلو ته تقسیم کړو،

اوله مرحله: دا هغه مرحله ده چي په هغه کي فتنې او مشکلات وه، په دغه مرحله کي د مدینې منورې له داخله مشکلات وه، له خارجه څخه د اسلام د دښمنانو حملې وې، چي دغې اولي مرحلې د حُدیبیې تر صُلحي پوري دوام درلودی او دغه صُلحه د هجرت د شپږم کال د ذوالقعدې په میاشت کي وه.

دوهمه مرحله: دا هغه مرحله ده چي د مشرکانو د مشرانو سره د حُدیبیې په صلحه کي د نه تعارض یا جنګ نه کولو فیصله وسوه، چي و دغې مرحلې ته (مرحلةُ الهُدنه) ویل کیږي او دغه مرحله د هجرت د اتم کال د روژې په میاشت کي د مکې مکرمې په فتحه سره پای ته ورسېدل او په دغه مرحله کي د شا وخوا پاچهان و اسلام ته دعوت کړل سوه.

درېیمه مرحله: هغه مرحله ده چي په ډلو ډلو خلک د الله جل جلاله دین او اسلام ته داخلېدل، قبائل او اقوام په دسته جمعي او د ډلو پر شکل مدینې منورې ته د اسلام را وړلو دپاره ورتله او په اسلام مشرفه کېدل، چي دغي مرحلې د رسول الله ﷺ تر رحلته پوري دوام وکړی چي دغه رحلت د هجرت په یوولسم کال او د ربیع الأول په میاشت کي پېښ سو.

د مدينې منورې د ژوند اوله مرحله

دا هغه مرحله ده چې د هجرت په شروع کې د رسول الله ﷺ او مسلمانانو دپاره نوی ژوند شروع کيږي، د هجرت څخه يوازې دا مقصد نه ؤ چې مسلمانان د تکاليفو او آزارو، مشکلاتو او پسخندو څخه ځان خلاص کړي، بلکه هجرت د رسول الله ﷺ او مسلمانانو دپاره دا موقع هم برابره کړه چې د يوه أمن او امان په ښارکې يوه نوې اسلامي ټولنه جوړه کړي، نو ځکه پر هر قدرت لرونکي مسلمان دا فرض وه چې د دغې نوې ټولنې او نوي وطن په آبادولو او جوړولو کې حصه واخلې او خپل ټول وَس او توان د دغه مقصد د حاصلولو دپاره وښندي او په دې کې هيڅ شک نسته چې رسول الله ﷺ د دغې ټولنې د جوړولو دپاره امام او قائد، لارښوونکی او هادي دی او بېله منازعې او اختلافه د دغه کارو مشري د رسول الله ﷺ وه.

هغه قومونه چې په مدينه منوره کې اوسېدل او د رسول الله ﷺ ورسره معامله وه پر درې قسمه وه چې د هر قوم حال نسبت د هغه بل قوم حال ته ډېر واضح فرق او مختلف شکل درلودی او رسول الله ﷺ د هر قوم يا هرې ډلې دپاره خاص مسائل درلودل چې د هغه بل قوم او ډلې د مسائلو څخه مختلف او بل شان وه، چې دغه درې قسمه ډلې يا قومونه په داسې ډول سره وه:

لومړئ: د رسول الله ﷺ هغه غوره او مکرم، پاک او صالح اصحاب کرام رضي الله عنهم.

دوهم: هغه مشرکان چې تراوسه يې ايمان نه ؤ راوړی او دوی د مدينې منورې د اصلي قبيلو غړي او افراد وه، بلکه ځينې يې مشران هم وه.

درېيم: يهود، چې يهود بيا په خپله درې قبيلې وه.

اولاً: هغه مسائل چې رسول الله ﷺ د خپلو اصحابو په سبب د هغو سره مواجه او مخامخ ؤ: هغه دا چې د مدينې منورې د ژوند کيفيت په تمامه معنٰی د هغه حال او کيفيت څخه مخالف ؤ چې مهاجرو مسلمانانو په مکه مکرمه کې درلودی، هغه وخت چې دغه اوسنې مهاجر مسلمانان په خپل ښار او مکه مکرمه کې وه که څه هم دوی يوې کلمې سره را جمعه کول او د ټولو هدف يو ؤ مگر دوی په مختلفو کورو کې سره

پاشلي وه، مظلومه وه، ذلیله وه، شړل سوي وه، دوی د هیڅ شي قدرت نه درلودی، امر او حکم د دوی د دین د دښمنانو په لاس کي ؤ، نو دغو مسلمانانو هلته نه سوای کولای چي یوه نوې اسلامي ټولنه په هغو مادو او شرائطو سره جوړه کړي چي هره انساني ټولنه ضرورت ورته لري، نو ځکه موږ وینو کوم قرآني آیاتونه یا سورتونه چي په مکه مکرمه کي نازل سوي دي فقط د اسلام مبادي یا هغه اولني شیان بیانوي او داسي اسلامي اوامر یا قوانین پکښې دي چي هر فرد یې په انفرادي ډول سره عملي کولای سي، په هغو قرآني اوامرو کي خلک ښو او د خیر وکارو ته هڅول کیږي، مسلمانان په ښو اخلاقو امر کیږي، د رذائلو او کښتو کارو څخه منعه کیږي.

مګر په مدینه منوره کي د اولي ورځي څخه د مسلمانانو حکم د دوی په خپل لاس کي ؤ او هیڅا پردوی حکم او تسلط نه درلودی نو اوس دوی ته دا موقع برابره سوه چي د تمدن او آبادۍ په کارو مشغوله سي، د معیشت او اقتصاد، د حکومت او سیاست په کارو مشغوله سي، جنګ او صلحي ته متوجه سي، د حلال او حرام، عبادت او اخلاق او داسي نور دیني او دنیوي مسائل په پراخه اندازه زده او عملي کړي، دوی ته اوس موقع مساعده سوه چي یوه نوې اسلامي ټولنه جوړه کړي، داسي ټولنه چي د ژوند په ټولو امورو او مرحلو کي د جاهلیت د ټولني سره فرق ولري بلکه په ټول عالَمِ انساني کي تر هري ټولني ښه او بهتره وي او دغه د دوی ټولنه، د دوی اخلاق او معاملات د اسلامي دعوت دپاره یو ښه مثال او نمونه وګرځي، هغه ټولنه جوړه کړي چي دوی د هغې ټولني د جوړولو دپاره لس کاله په مکه مکرمه کي رنګارنګ عذابونه او تکلیفونه ګاللي او زغملي وه.

مګر دا دي هم درته معلومه وي چي د دغسي سالمي ټولني جوړول نه په یوه ورځ کي امکان لري نه په میاشت او کال کي، بلکه د دغسي ټولني د جوړولو دپاره ډېر اوږد وخت په کار دی چي په هغه اوږده موده کي شریعت او قانون جوړ سي او په تدریج سره د هغه شریعت په عملي کولو خلک تربیه کړل سي، چي د دغه شریعت جوړوونکی الله جل جلاله ؤ، چلوونکی، جاري کوونکی او ښوونکی یې رسول الله ﷺ ؤ. او صحابهٔ کرامو رضي الله عنهم اجمعین هم دغه شریعت او قانون په پراخه زړو سره قبلاوه،

د هغه احکام يې پرخپلو ځانو عملي کول، د دغو مومنانو په باره کي الله جل جلاله فرمايي:

﴿إِنَّمَا ٱلْمُؤْمِنُونَ ٱلَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ ٱللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ ءَايَٰتُهُۥ زَادَتْهُمْ إِيمَٰنًا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ۝٢﴾. [الأنفال:۲]

يعني: حقيقي مومنان هغه کسان دي: کله چي پر دوی الٰهي آياتونه وويل سي نو د دوی ايمان په زيات سي او پر خپل رب توکل کوي.

که څه هم د دغسي مسائلو تفصيل زموږ د بحث موضوع نه ده خو موږ د ضرورت پر اندازه دغه مسايل بيان کړه.

دا هغه لوی کارۇ چي د مسلمانانو په متعلق رسول الله ﷺ د هغه سره مخامخ ۇ چي دا د اسلامي شريعت، اسلامي دعوت او محمّدي رسالت هغه اساسي مقصد او هدف ۇ، د رسول الله ﷺ دپاره دغه کار هغه اساسي کارۇ خو تلواري کار نه ۇ بلکه دغه کار د وخت په تېرېدلو سره کېدی، خو هلته نور داسي مسائل وه چي اهميت يې تر دغه لوی او مهم کار لږ ۇ مګر تلواريې غوښتی، هغه داسي:

د هجرت په شروع او په مدينه منوره کي مسلمانان پر دوه قسمه وه، يو قسم مسلمانان هغه وه چي په خپله مځکه، خپلو کورو او د خپلو مالو سره وه، بله هيڅ پرېشاني يې نه درلودل بيله هغه څخه چي يو سړی يې په خپل کورکي د ژوندانه د ضروریاتو د پوره کولو دپاره غواړي، چي دا د انصارو ډله وه، خو په خپله د انصارو په منځ کي بيا قبيلوي شديد نفرت، د زړو عناد او عداوت د ډېري مودې څخه پروت ۇ، په نژدې تيرو سوو وختو کي يې ډېر شديد جنګونه سره کړي وه.

او د مسلمانانو هغه بله ډله هغه مهاجرين وه چي هر شئ په مکه مکرمه کي څني پاته ۇ فقط خپل ځانونه يې مدينې منورې ته رسولي وه، خپل مقدس وطن او اقارب، خپلوان او عزيزان، اهل او عيال، کور او کهول، مال او منال، دولت او ثروت، صنعت او تجارت يې ټول په مکه مکرمه کي پرې ايښي وه، دلته په مدينه منوره کي نه د شپې د تېرولو ځای لري نه د خوړلو شئ، نه کارسته چي ويې کړي، نه مال لري چي شپه په تېره کړي او د دغو مهاجرينو شمير لږ هم نه ۇ او ورځ په ورځ نور هم پسي زياتېدل،

ځکه هر هغه چا ته چې پر الله او رسول الله ایمان لري په هجرت سره امر سوی ؤ او دا هم معلومه خبره ده چې مدینه منوره یو غني او ثروتمن ښار هم نه ؤ، نو د مدینې منورې اقتصادي موازنه خرابه او متزلزله سوه، په دغه شکېدلي حالت کي اسلام دښمنو قواوو تقريبًا اقتصادي بندیز هم پر ولګاوه، خوراکي او ارتزاقي مواد یې د مدینې منورې ځخه بند غوندي کړه، نو خود اقتصادي حالت نور هم خراب سو.

دا د مسلمانانو د دوو مختلفو ډلو په متعلق ستونځې او مشکلات وه.

ثانيًا: هغه دوهم قوم چې هغه مشرکان وه خو د مدينې منورې د قبائلو اصلي او اساسي غړي وه، دوی پرمسلمانانو کوم تسلط نه درلودی خو په زړو کي يې شک ؤ او د خپلو پلرو د دين په پرېښوولو کي مترددِ وه، مګر د دغه حالته سره سره يې د اسلام او مسلمانانو سره په زړو کي چم او عداوت نه درلودی او ډېر وخت نه سو پر تېر چې اسلام ته داخل سوه او صادقه مسلمانان ځني جوړ سوه، مګر په دغو خلکو کي بيا داسي خلک هم وه چې په زړو کي يې د رسول الله ﷺ او مسلمانانو سره شدید عداوت او عناد درلودی، خو دا يې په وسه نه وه پوره چې خپل عداوت او دښمني ښکاره کړي بلکه د وخت او حالاتو د مراعت په سبب مجبوره وه چې د دوستی او مودّت اظهار وکړي، چې د دغو خلکو مشر او رئيس عبدالله بن اُبئ بن سلول ؤ.

عبدالله بن اُبئ بن سلول څوک ؤ؟

څه موده مخ کي او د بُعاث تر جنګ وروسته د أوس او خزرج قبيلو پردې اتفاق کړی ؤ چې دغه عبدالله به د دغو قبيلو دپاره د پاچا او رئيس په صفت سره مني او تر دغه د مخه هيڅ وخت داسي نه وه پېښه سوې چې دغه دواړي قبيلې دي د يو چا مشرتوب قبول کړي، نو د ده د تاج دپاره يې ملغلري او جواهرات هم سره يو ځای کړي وه چې ده ته د پاچهی تاج ور جوړ کړي او د مدينې منورې پاچا يې وګرځوي، په دغه وختو کي رسول الله ﷺ مدينې منورې ته ورغلی، د دغه عبدالله بن سلول له قومه چې کوم څوک مسلمانان سوي وه هغه خلک د رسول الله ﷺ تا بع سوه.

د دغه عبدالله په ګمان: رسول الله ﷺ د ده پاچهي د ده ځخه واخيستل، نو خود په زړه کي يې د رسول الله ﷺ سره ډېر شديد عداوت درلودی او کله چې يې

بيا وليدل چي حالات داسي سوه چي ده ته پر شرک پاته کېدل نفعه نه رسوي او د دنيوي ګټو څخه محرومه پاته کيږي نو د بدر تر غزاء وروسته په ظاهره مسلمان سو مګر په زړه کي هغه کافر ؤ، هر وخت چي به د رسول الله ﷺ او مسلمانانو د آزارولو او تاوان رسولو موقع په لاس ورغله خامخا به يې هغه کار کاوه او د ده هغه نور ملګري چي د ده په پاچهي کي به وزيران او رئيسان واى او اوس د رسول الله ﷺ په را تګ سره هغه هم د دغو منصبو څخه محرومه سوه، هغو هم د دغه عبدالله سره د ده د شيطاني نقشو او دسيسو په عملي کولو کي کومک کاوه او ډېر ځله به يې د مسلمانانو نوي ځوانان او ضعيف العقله کسان د خپلو دسيسو د عملي کولو دپاره د لاس آله ګرځول.

ثالثًا: يا دريمه ډله چي هلته موجوده وه هغه يهود وه، دا هغه يهود وه چي په پخوا کي د رومان له ظلمه حجاز ته راغلي وه، که څه هم دوى په اصل کي عِبرانيين وه خو پسله هغه چي حِجاز ته راغله په ژبه، په لباس، په عاداتو او اصطلاحاتو د عربو سوه، حتّى د قبيلو او افرادو نومونه يې هم عربي کړل، د عربو سره يې د ښځو له طرفه دوستى هم وکړې، خو پر دغه ټولو سربېره يې هغه خپل ذاتي جنسيت يا قوميت هم ساتلى ؤ، په عربو هيڅ نه سوه ګډ، بلکه په خپل اسرائيلي او يهودي جنسيت به يې فخر هم کاوه او عرب يې ډېر سپک او خوار بلل، تر داسي اندازې چي عرب يې (أمِيين) بلل، يعني: وحشيان او بيعقلان، پست او اراذل.

د عربو مالونه يې په هره طريقه سره چي وي د ځان دپاره حلال او مباح بلل، لکه څرنګه چي الله جلّ جلاله د دوى دغه قول او عقيده بيانوي او فرمايي:

﴿قَالُوا۟ لَيْسَ عَلَيْنَا فِى ٱلْأُمِّيِّـۧنَ سَبِيلٌ﴾. [آل عمران:۷۵]

يعني: بېشکه دغه يهودي کتابيانو به ويل: نسته پر موږ باندي د دغو اُمّيانو په حق کي هيڅ ګناه، چي موږ يې مالونه وخورو يا چم او خيانت ور سره وکړو.

د يهودو په مسلک اُميان و هر هغه چا ته ويل کيږي چي يهود نه وي او دغو يهودو د خپل دين د نشرولو دپاره هيڅ حماس او احساس نه درلودى بلکه د دوى سره چي هغه ديني سرمايه پاته وه هغه فال، سحر، کوډي او جادو وه او په دغو شيانو يې خپل ځانونه اهلُ العلم او روحاني قائدان بلل، په کِسب او پيسه ټولولو کي ماهران او

استادان وه، د حبوباتو او خرما، د شرابو او لباسو تجارت د دوی په لاس کي ؤ، واردات يې غله او شراب وه، صادرات يې خرما وه، بېله دې څخه يې نور هم تجارتي او صنعتي کارونه کول، د عربو څخه يې څو چنده ګټې اخيستلې، يوازي تجارت يې نه ګاوه بلکه سود او ربا يې هم خوړل، د عربو شيخانو او رئيسانو ته به يې ډير ډير پورونه ورکول، هغو به بيا دغه مالونه په بې پروايي سره د دې دپاره مصرفول چي شاعران يې په خپلو اشعارو کې صفت وکړي او په خلکو کي يې نوم لوړ سي، خو چي بيا به يې د يهودو پورونه له سواي آداء کولای نو به يې خپلي زراعتي مځکي او باغونه پر هغو ګرو کړه، څو کاله به نه وه تېر سوي چي دغه مځکي او باغونه به د يهودو سوه.

يهود د چمو او دسيسو، د فساد او شيطانتو خاوندان وه، د عربي او همسايه قبيلو په منځ کي به يې فساد او شيطانت جوړ کړی، عربي قبيلې به يې په پټو چمو او دسيسو په پرله پسې جنګو داسي سره اخته کولې چي هغه به په ځان نه سوه پوه او دې جنګو به کلو کلو دوام درلودی، هر وخت چي به يهودو وليدل چي د جنګ اور مري به يې ... يا مړ کيږي بيا به يې د هغه د ... کهله دپاره شيطانتونه او فسادونه جوړ کړه او دوی به آرام ورته ناست وه، په دغه اورو کي به يې د عربو سوځل په پټه خوله سره ليدل او بيا به يې د عربي قبيلو مشرانو ته د سود او ربا درانه پورونه د دې دپاره ورکول چي د مسکنت او غريبی په سبب د جنګو څخه لاس وانخلې، يهودو په دغه کار سره دوې ګټې کولې، يو خو يې خپل يهودي کيان د عربو څخه په دا سي دول ساتلی ؤ چي عرب يې په خپل منځ کي په جنګو اخته کړي وه او بل يې د ربا بازار تود ؤ چي څو چنده ګټې يې اخيستلې او بې اندازې ثروت يې لاس ته راوړی.

په مدينه منوره کي د يهودو درې مشهوره قبيلې اوسېدلې:

۱ ـ بنو قينُقاع، چي د خزرج د قبيلې متعاهدين وه او کورونه يې دننه يا داخل په مدينه منوره کي وه.

۲ ـ بنو النضير.

۳ ـ بنو قُريظه، چي دغه دوې قبيلې د أوس د قبيلې متعاهدين وه او تر مدينې منورې دباندي اوسېدل او دا هغه قبيلې وې چي همېشه به يې د أوس او خزرج

د قبیلو په منځ کي جنګونه پېښول او په خپله دغه یهودي قبیلو د بُعاث په جنګ کي ګډون او اشتراک هم وکړئ.

دا معلومه خبره ده چي د یهودو څخه دا امید نه کېدی چي اسلام ته دي بېله بُغضه او عناده په بله ستر که وګوري، ځکه رسول الله ﷺ د دوی د قوم او جنسه څخه نه ؤ چي دوی دي د قومي عصبیت په سبب د هغه تر څنګ و دریږي او بل دا چي د اسلام دعوت، صالحه دعوت ؤ چي د پاشلو زړو په منځ کي یې الفت پیدا کاوه، د دښمنیو او عداوتو اور یې واژه او په ټولو کارو کي یې خلک و امانت او دیانت ته را بلل، خلک یې په دې سره امر کول چي پاک او حلال مالونه وخوري چي د دې ټولو معنٰی دا وه چي د یثرِب عربي قبائل باید په خپلو منځو ګي الفت او محبت سره ولري نو په دغه حالت کي خامخا دغه عربي قبیلې د یهودو د هغه شیطاني اِعمالو څخه خلاصېدلې، د یهودو تجارتي رونق پای ته رسېدی او هغه د رِبا مالونه کوم چي د دوی د سرمایه داری اساس او مرکز بلل کېدی حرامېدل، بلکه د دې ډېر احتمال ؤ چي دغه عربي قبائل وېښ او متوجه سي، کوم باغونه او ځمکي چي یهودو د رِبا په معاملو څني اخیستي وه بیرته خپل لاس ته را وړي.

کله چي یهود د اسلامي دعوت په مفهوم پوه سوه او وې لیده چي اسلامي دعوت غواړي چي په یثرِب کي استقرار او آرامي را ولي، د خپلو ځانو دپاره یې دغه ټول تاوانونه تر نظر وایستل نو ځکه یهودو د هغې ورځي څخه چي رسول الله ﷺ مدینې منورې ته راغلی دننه په زړو کي د اسلام او د رسول الله ﷺ سره شدید عداوت درلودی، که څه هم دوی په شروع کي د دغه عداوت د ښکاره کولو جرئت نه درلودی خو پسله څه مودې څخه یې دغه عداوت واضحه او روښانه سو.

د یهودو دغه عداوت په واضحه ډول په هغه واقعه کي ښکاره کیږي چي ابن اسحاق یې د اُم المؤمنین صفیه رضي الله عنها څخه روایتوي، صفیه رضي الله عنها چي د رسول الله ﷺ زوجه او د حُیَی بن أخطب یهودي لور ده او دغه حُیَی بن أخطب د مدینې منورې د یهودو د مشرانو څخه ؤ، چي دا قصه به په وروسته کي راسي چي رسول الله ﷺ د صفیې رضي الله عنها سره څنګه واده او نکاح وکړه، دغه صفیه رضي الله عنها وایي:

زه کوچنۍ وم او پرخپل پلار تر ټولو اولادو ګرانه وم، هر وخت چې به پلار ولیدم غېږ به یې را ته خلاصه کړه او په بغل کې به یې ونیولم، دغه رنګه پرخپل اکا چې ابویاسر ورته ویل کېده هم ګرانه وم، کله چې رسول الله ﷺ مدینې منورې ته راغلی او په قباء کې یې واړول سهار وختي زما پلار حُیَی بن أخطب او زما اکا ابو یاسر بن أخطب د هغه ﷺ د لیدلو دپاره ورغله او ماښام د لمر لوېدلو سره ستړي هلاک، غمجن او پریشانه بیرته کور ته راغله، صفیه ﵂ وایي: څرنګه چې زه کوچنۍ وم د هغه پخواني عادت سره سم په ډېر شوق او چابکي سره دوی ته ورغلم (یا دوی ته مي ور وځغستل) مګر په دغه ورځ د هغه غم په سبب چې د دوی سره ؤ یوه هم ما ته و نه کتل، یوازي دا نه چې په غېږ کي یې و نه نیولم بلکه را ته و یې هم نه کتل، ډېر غمجن او پرېشانه وه، صفیه ﵂ د دغې ورځې خبري بیا په وروسته کي بیانوي او وایي:

وامي ورېدل چې زما اکا ابو یاسر زما پلار ته و ویل: آیا هغه هغه دی؟ یعني: دغه سړئ هغه نبي دی چې موږ ته په تورات کي ذکر سوی دی؟

پلار مي و ویل: هو والله.

اکا مي ویل: آیا تا وپېژندی او یقین دي سو؟

پلار مي ویل: هو.

اکا مي ویل: نو د ده په باره کي څه نیت او اراده لرې؟

پلار مي و ویل: تر څو چې ژوندئ یم په والله دښمني او عداوت به ورسره کوم.

سبحان الله! د یهودو دغه حال دی په حق پوهېږي او حق ور معلوم سو مګر پر دغه واقعیت سر بېره د حق سره عناد او عداوت کوي دا د یهودو خوی او عادت دی، د نن ورځي یهود هم هغه یهود دي او هغه یې عداوت دی، نه پوهېږم چې جاهل او بې خبره مسلمانان څنګه پر یهودو اعتماد کوي؟ او ولي دوستي ورسره کوي؟

د یهودو د عداوت او خیانت بل شاهد د عبدالله بن سلام ﵁ هغه قصه ده چې امام بخاري یې روایتوي، عبدالله بن سلام ﵁ چې د مدینې منورې د یهودو د لویو علماوو او احبارو څخه ؤ دئ وایي: زه د خپلي خاله سره ناست وم خبر راغلی چې محمّد ﷺ مدینې منورې ته را ورسېدی، عبدالله بن سلام په لوړ آواز سره تکبیر و وایه

(الله اکبر) خاله يې په تعجب کې سوه چې عبدالله څنګه د دغه سړي په را تګ سره چې وايي نبي دی تکبير وايي؟ نو خاله يې ورته و ويل: قسم دی که موسٰی بن عمران راغلی وای تا به داسي تکبير نه وای ويلی، عبدالله بن سلام رضی الله عنه ورته و ويل: خاله! دغه سړئ او موسٰی ورونه دي هغه نبي ؤ او دئ هم نبي دی، خاله يې ورته و ويل: ستا پر حال دي افسوس وي ته څنګه وايې: چې دا سړئ نبي دی؟ عبدالله رضی الله عنه ورته و ويل: هغه علامې چې د نبي آخر زمان په باره کې په تورات کې ذکر سوي دي هغه ټوله په ده کې موجودي دي.

خاله يې ورته و ويل: ولاړ سه او ځان ته صحي حال معلوم کړه.

عبدالله بن سلام رضی الله عنه هم په تلوار د بني نجار منطقې ته ورغلی او د رسول الله ﷺ څخه يې داسي خبري واورېدې چې هغه ټولي د راتلونکي نبي علامې وې، عبدالله بن سلام پر هغه ځای او په هغه ساعت ايمان را وړی، عبدالله بن سلام رضی الله عنه د مدينې منورې د يهودو څخه هغه اول يهودي دی چې په اسلام مشرفه کيږي او بيا يې رسول الله ﷺ ته و ويل: يا رسولَ الله! يهود تهمتي او بُهتان ويونکيْ قوم ەی، د مخه تردې چې ته زما په باره کې پوښتنه ځني وکړې که دوی زما په اسلام خبر سي نو بيا ستا په حضور کې پر ما بُهتان او تهمتونه وايي، نو د مخه تردې چې زما د اسلام خبر نشر سي يهود او د هغو مشران را وغواړه او د دوی څخه زما په باره کې پوښتنه وکړه.

رسول الله ﷺ يهود را وغوښتل او عبدالله بن سلام رضی الله عنه دالته په يوه خونه کې پټ سو، يهود راغله او کښېنستل، رسول الله ﷺ دوی و اسلام ته دعوت کړل خو دوی د اسلام د قبلولو څخه انکارکوي او اسلام نه قبلوي، بيا نو رسول الله ﷺ د عبدالله بن سلام په باره کې پوښتنه ځني وکړه، چې عبدالله بن سلام په تاسي کې کوم مقام او درجه لري؟ يهودو و ويل: هغه په موږ کې لوی عالم او د لوی عالم زوی دی، زموږ سردار او د سردار زوی دی، په موږ کې د ښه او لوړ مقام خاوند دی.

رسول الله ﷺ و فرمايل: که هغه ايمان را وړی بيا تاسي څه واياست؟

يهودو و ويل: الله دي يې له دې کاره وساتي او دغه جمله يې دوه درې واره و ويل.

عبدالله بن سلام رضی الله عنه د هغه پټه ځايه را ووتی او ويل:

أشهد أن لا إله إلاّ الله وأشهد أن محمّداً رسولُ الله،

دا پر یهودو لوی دلیل ؤ چي دا دین حق دی مګر یهودو و ویل: دئ په موږ کي بیعقل، درواغجن او جاهل دی او د ده نوربد یې هم بیانول.

دغه د یهودو غدر او خیانت دی، لږ وخت د مخه یې اقرارکاوه چي عبدالله په موږ کي عالم، مشر او شریف دی، مګر کله چي یې ولیدل چي خبره د دوی په نفعه او فایده نه ده نور څه وایي.

یهود وفاء او وعده نه لري، په عربي کي متل دی چي وایي:

(اليَهود ليس لَهُمُ العُهود)

یعني: یهود پر خپلو وعدو او عهدو وفاء نه لري.

دا هغه اوله تجربه وه چي رسول الله ﷺ او مسلمانانو ته د مدینې منورې د داخلېدلو په اوله ورځ د یهودو په باره کي حاصله سوه.

موږ مخ کي د اسلامي نوي ټولني د جوړولو دپاره د مشکلاتو خبري کولې او د دغو ذکر سوو درو ډلو: مسلمانانو، مشرکانو او یهودو مشکلات، هغه مشکلات وه چي مسلمانانو خاصتاً رسول الله ﷺ ته له داخله څخه متوجه وه، یعني د رسول الله ﷺ او مسلمانانو دپاره د دغو درو ډلو داخلي مشکلات دغه بېل بېل مشکلات وه، مګر له خارجه څخه هغه شریره قُوه چي د مسلمانانو ضِد او د اسلام دښمنه قوه وه هغه قریش وه.

د لسو کلو را هیسي هغه وخت چي مسلمانان په مکه مکرمه کي د دوی تر لاس لاندي وه دوی د عذاب ټولي طریقې که وهل او ټکول وه، که عذابونه او آزارونه وه، که لوږي او مقاطعې وې پر استعمال کړې، بیا چي مسلمانانو مدینې منورې ته هجرت وکړی د دوی ټول مالونه که مځکي وې که کورونه، که مالونه وه که حیوانات ټول یې غصب او مصادره کړل، د مسلمانانو او د دوی د ښځو او اولادو په منځ کي یې جلا والی را وستی او پر کومو کسانو چي یې قدرت پیدا کړی هغه یې بندیان کړه او عذابونه یې ورکول، یوازي دانه وه بلکه د رسول الله ﷺ چي د اسلامي دعوت خاوند ؤ د وژلو اراده یې هم وکړه، چي دئ او د ده دعوت ټول له منځه یوسي او د دغه دسیسې د عملي کولو دپاره یې خپل ټول طاقت استعمال کړی، پسله دغو ټولو

عذابو او آزارو څخه کله چې مسلمانانو داسې مځکې ته هجرت وکړی چې د دوی څخه پنځه سوه کیلومتره لیرې وه قریشو بیا په سیاسي عمل لاس پورې کړی.

قریشو په عربو کې دیني او دنیوي صدارت او ریاست درلودی ځکه دوی د حرم اوسېدونکي وه او د بیت الله شریفې تصرف د دوی په لاس کې ؤ، نو یې د جزیرۃ العرب نور مشرکان د اهلِ مدینه پر ضد و پارول تر داسې اندازې چې مدینه منوره د شدیدې مقاطعې په حالت کې سوه، واردات یې لږ سوه او د مهاجرو مسلمانانو شمېر ورځ په ورځ زیاتېدی او دا معلومه خبره وه چې د مکې مکرمې د طاغي مشرکانو او د مسلمانانو په منځ کې په نوي یا د هجرت په وطن کې جنګي حالت هم برقراره ؤ نو دا د مسلمانانو حق ؤ چې د مکې مکرمې د طاغیانو مالونه مصادره کړي او واخلي، لکه څرنګه چې هغو د دوی مالونه مصادره کړي او اخیستي وه او مسلمانان پر مشرکانو هغسې عذابونه تېر کړي لکه پر دوی چې یې تېر کړي وه او د هغو د ژوند په لار کې هغسې مشاکل پیدا کړي لکه دوی ته چې یې پیدا کړي وه، کاسه په کاسه ورکړي، دا هم د دې دپاره چې دغه کفار د مسلمانانو د نېستې کولو قدرت و نه لري او د دوی د اسلامي دعوت د مخنیوي وسائل یې د لاسه ووزي.

دا هغه قضیې او مشکلات وه چې رسول الله ﷺ د یوه رسول او لار ښوونکي، د یوه امام او قائد په صفت ور سره مخامخ ؤ.

او رسول الله ﷺ د رسول او رهبر په صفت په مدینه منوره کې دغه وظائف په پوره ډول سره انجام کړل.

هر قوم ته یې د رحمت او شفقت، یا شِدّت او عذاب څخه هغه څه ورکړه چې د هغه شي مستحق او لائق وه او په دې کې هیڅ شک نسته چې د رسول الله ﷺ رحمت پر شدت غالبه ؤ، ترڅو چې په لږو کلو کې آمریت او اداره اسلام او مسلمانانو ته را وګرځېدل.

ویونکي او اورېدونکي به د رسول الله ﷺ دغه عادلانه او کامیابه تصرفات
او حالات په راتلونکي بیان کې په ښکاره ډول سره ووینې،

څرنګه چې موږ اوس د هجرت د شروع واقعات بیانوو نو د هغې جملې څخه یوه

واقعه دا وه: چي د هجرت په شروع او ابتداء کي د انصارو د مشرانو څخه یو مشر چي اسعد بن زُراره ﷺ ؤ وفات سو، دا هغه څوک دی چي تر هجرت د مخه د جمعې اول لمونځ د ده ﷺ په کور کي آداء سو او د دغه لمانځه خطبه هم ده ﷺ و ویل، دئ هغه څوک دی چي د مصعب بن عمیرﷺ په ملګرتیا به د مدینې منورې پر کلو او کورو ګرځېدی او خلک به یې اسلام ته دعوتول، نو د اسعد بن زُرارهﷺ وفات د هغو لویو واقعو څخه دی چي د هجرت په شروع کي پيښي سوي دي.

او یوه بله لویه واقعه دا وه: کله چي رسول الله ﷺ مکې مکرمې ته نفر ولېږی چي د مکې مکرمې څخه د رسول الله ﷺ او ابوبکر الصدّیقﷺ کورنۍ راولي تر دغه وخته د هجرت څلور میاشتي تیري سوي وې او په دغو څلورو میاشتو کي په ټولو مسلمانانو کي هیڅ داسي نارینه کوچنئ نه ؤ پیدا سوی چي ژوندئ دي پاته سي، په مسلمانانو کي چي به هر نارینه کوچنئ وزېږېدی هغه به مړ سو.

ټول نوي ماشومان چي پیدا کېدل یا به نجوني وې یا به مړه کېدل، دلته یهودو آوازه واچول چي موږ په مسلمانانو سحر کړی دی چي د دوی به هیڅ نارینه کوچنئ نه پاته کیږي او په دې طریقه سره د مسلمانانو ريښه خېژي، ځکه مشران به یې کرار کرار مري او نوی کوچنئ به نه پکښي پاته کیږي چي دا د مسلمانانو د نیستي کېدلو سبب ګرځي او رشتیا هم په مسلمانانو کي څلور میاشتي پرله پسې داسي نارینه کوچنئ نه سو پیدا چي ژوندئ دي پاته سي، د مدینې منورې پوره او کامل ښار او په سوو کورونه او په څلورو میاشتو کي د نارینه کوچني نه پیدا کېدل ډېره عجبه وه، تر داسي اندازې چي خلکو د یهودو دغه آوازه و منل چي رشتیا هم دوی سحر کړی دی، ځکه په دنیا کي به داسي ښار نه وي چي په څلورو میاشتو کي دي نارینه کوچنئ نه سي پکښي پیدا مګر په مدینه منوره کي دا واقعه پېښه سوه، نو ځکه خلکو دغه د یهودو آوازه رشتیا وبلل.

تر څو چي اسماء د ابوبکر الصدّیقﷺ لور په داسي حال کي مدینې منورې ته راغله چي د حمل آخري میاشت یې وه، اسماء د زبیر بن العوامﷺ ښځه وه او زبیرﷺ د رسول الله ﷺ د عمه صفیه بنت عبدالمطلب زوی دی، اوس چي

اسماء رضي الله عنها مديني منورې ته راغله حامله ده او د حمل يې آخري مياشت ده او لږ موده وروسته يې زوی پيدا سو چي عبدالله بن زبير رضي الله عنه دی او مړ هم نه سو، اسماء رضي الله عنها وايي: چي عبدالله و رسول الله ﷺ ته ور ولی، په مسلمانانو کي نارينه کوچنئ پيدا کيږي او نه مري! رسول الله ﷺ ډېر په خوشاله سو، رسول الله ﷺ په خپله مبارکه خوله کي خرما و ژوول او بيا يې د عبدالله بن زبير رضي الله عنه په خوله کي ور کښېښوول، نو هغه اول شئ چي د عبدالله نس ته ورغلی هغه د رسول الله ﷺ مبارکي ناړي وې، د عبدالله په ولادت او ژوندي پاته کېدلو سره مسلمانان ډېر خوشاله سوه، د ډېري خوشالۍ څخه يې عبدالله پر سرو گرځاوه، مسلمانانو د مديني منورې په لارو او کوڅو کي د خوشالۍ مظاهره وکړه او په لوړ آواز يې د الله اکبر تکبيرونه ويل.

دا تولد د نارينه کوچني د پيدا کېدلو په سبب چي مړ هم نه سو او د خوشالۍ ځای دا ؤ چي د يهودو هغه د سحر آوازه هم په ماته سوه، نو د عبدالله بن زبير رضي الله عنه پيدا کېدل د مسلمانانو په تاريخ کي لويه فتحه بلل کيږي، عبدالله بن عمر رضي الله عنه چي د عبدالله بن زبير رضي الله عنه د ولادت ورځ يې ليدلې ده چي په دغه ورځ صحابهٔ کرامو د ده د زېږېدلو په سبب تکبيرونه ويل او بيا يې د ده رضي الله عنه د شهادت ورځ هم وليدل، چي د حجاج بن يوسُف الثقفي لښکرو شهيد کړی او هغو هم تکبيرونه ويل، نو عبدالله بن عمر رضي الله عنه وايي: د عبدالله بن زبير د پيدا کېدلو ورځ مي وليدل او بيا مي د ده د شهادت ورځ وليدل، قسم په الله هغه کسان چي د ده د ولادت په ورځ يې تکبيرونه ويل، تر هغو کسانو ښه او بهتر وه چي د ده د شهادت په ورځ يې تکبير وايه.

د ده د ولادت په ورځ صحابهٔ کرامو تکبير وايه او د ده د شهادت په ورځ د حجاج بن يوسُف الثقفي ياغي او باغي لښکرو تکبير وايه.

او د هجرت په اتمه مياشت کي رسول الله ﷺ د ام المؤمنين حضرت عائشه رضي الله عنها د حضرت ابوبکر الصدِّيق رضي الله عنه د لور سره واده وکړی.

دغه د هجرت د اولو وختو څه واقعات ستاسي د معلوماتو د زياتوالي د پاره درته بيان کړل سوه.

د نوي ټولني جوړول

مور مخ کي و ویل: چي رسول الله ﷺ د هجرت په اول کال د ربیع الأول د میاشتي په دوولسم تاریخ د جمعې په ورځ چي د میلادي (۶۲۲) کال د سپتمبر د میاشتي د (۲۷) تاریخ سره برابر ؤ په مدینه منوره کي د بني النجار په منطقه کي د ابو ایوب انصاري رضي الله عنه د کور مخ ته د خپلي اوښي څخه کښته سو او وې فرمایل: إن شاء الله منزل یا د استوګني ځای دلته دی او بیا د ابو ایوب انصاري رضي الله عنه کور ته ولاړی او اول هغه کار چه رسول الله ﷺ د هغه په عملي کولو شروع وکړه هغه پر هغه ځکه چي اوښه هلته چوکه سوې وه د مسجد جوړول وه او دغه ځکه یې د هغې د مالکانو څخه چي دوه یتیم هلکان وه را نیول او قیمت د ځکي ابوبکر الصدیق رضي الله عنه ورکړی.

او د مسجد د جوړولو په کار کي په خپله رسول الله ﷺ حصه اخیستل چي خښتي او ډبري به یې نقلولې او دغه د رسول الله ﷺ کار کول یا په کار کولو کي حصه اخیستل د صحابهٔ کرامو نشاط او احساسات نور هم ور زیاتول تر داسي اندازې چي د اصحاب کرامو څخه یوه نفر دغه شعر هم وایه:

لَئِن قَعَدنا والنَّبِيُّ يَعمَل   لَذاكَ مِنّا العَمَلُ المُضَل

یعني: که مور کښېنو او رسول الله ﷺ کار کوي دغه ناسته زمور دپاره ګمراه کوونکی عمل او بد کار دی.

دغه د مسجد ځکه چي خَرابَه ځکه وه په هغه کي د مشرکانو پخواني قبرونه وه، ژوري کَندي وې، د خرما وُني وې او د غرقد ونه پکښې وه، د رسول الله ﷺ په امر سره د مشرکانو قبرونه وکِندل سوه او خاوري یې وغورځول سوې، هغه کَندي آواري او برابري سوې، د خرما او غرقد وُني پرې کړل سوې، په دغه وخت کي قبله دِ بیت المقدس طرف ته وه، د مسجد د پایو دېوالونه په ډبرو پورته سوه او نور دېوالونه یې په اومو خښتو او ختو پورته سوه، چت یې د خرما په ښاخلو پټ کړل سو او د منځ عمودونه یې د خرما د وُني د تنو څخه ورکړل سوه، پر ځکه یې شګي او رېګ آوار سوه، مسجد ته درې دروازې ورکول سوې، د مسجد اوږد والی سل ذراعه ؤ او بَر یا

عرض یې هم دغومره یا تر دغه لږ کم ؤ، د مسجد څنګ یا بغل ته په اومو خښتو کوټې یا حُجرې جوړې سوې چې سرونه یې په ښاخلو او د خرما په پانو پټ سوه چې دا د رسول الله ﷺ د اِزواجو مطهراتو خوني او حُجرې وې، کله چې د دغو حُجرو بناء پوره او کامله سوه نو رسول الله ﷺ د ابو ایوب انصاري ﷺ له کوره و دغو حُجرو ته ور نقل سو او دا مو هم درته وْوېل: چې مسجد یوازې د لمنځو د آداء کولو ځای نه ؤ بلکه یوه مدرسه یا پوهنتون هم ؤ چې مسلمانانو هلته اسلامي تعلیمات او توجیهات زده کول او مسجد د هغو مجلسو ځای ؤ چې هلته هغه مختلفې او یو له بله مروري قبیلې یوځای کېدې کومې چې د جاهلیت د وختو څخه یې نفرت او نزاع: جنګ او جدل په منځ کې پاته وه او مسجد د اسلامي شئونو د اداري ځای ؤ او مسجد لکه د نن ورځې پارلمان هلته مشورتي او تنفیذي مجلسونه کېدل، پردې تولو سربېره مسجد د هغو فقیرو مهاجرینو دپاره کور او د استوګنې ځای هم ؤ چې نه یې کور درلودی نه اهل، نه یې اولاد درلودی نه قوم:

همدارنګه د هجرت په اول کال کې د لمانځه د رکعتو د زیاتوالي وحي نازلې سوې.

د لمانځه په متعلق درې مرحلې تېرې سوې دي، په اوله مرحله کې لمونځ اختیاري ؤ فرض نه ؤ هرچا چې به هر وخت هر څومره لمونځ کاوه د ده خوښه وه، هو رسول الله ﷺ خلک لمانځه ته را بلل او تشویقول خو لمونځ فرض نه ؤ بلکه اختیاري ؤ بېله د شپې د لمانځه څخه چې دغه د شپې لمونځ د سورهٔ المزمل د دغو آیاتو:

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلۡمُزَّمِّلُ ۝١ قُمِ ٱلَّيۡلَ إِلَّا قَلِيلٗا ۝٢﴾

په نزول سره اول یوازې پر رسول الله ﷺ فرض سو او بیا وروسته پر مسلمانانو هم فرض سو، مګر نور لمنځونه تر إسراء او معراجه پورې نه وه فرض سوي خو په معراج کې پنځه لمنځونه فرض سوه، د مخه مسلمانانو لمنځونه کول خو فرض نه وه او بیا په معراج کې پنځه لمنځونه پر تولو مسلمانانو فرض سوه خو تول لمنځونه دوه دوه رکعاته وه، سهار، ماپښین، ماځیګر، ماښام، ماخستن، تول دوه دوه رکعاته وه او مسلمانانو هم تر هجرته پورې دوه دوه رکعاته لمونځ کاوه څو د هجرت په اول کال کې په ماپښین، ماځیګر، ماښام او ماخستن کې زیاتوب وسو او د سهار لمونځ پر هغه

خپل حال دوه رکعاته پاته سو.

تر دغه وخته آذان هم نه ؤ خلک د لمانځه دپاره بېله کومي علامې او بېله ږغه را ټولېدل، خلکو به په خپل فکر وخت سنجاوه او د لمانځه د آداء کولو دپاره به په مسجد کي سره یو ځای کېدل نو د هجرت په اولو وختو کي رسول الله ﷺ د داسي شي په باره کي فکرکاوه چي په هغه سره خلک خبرسي چي د لمانځه وخت دی او په دغه باره کي یې د صحابهٔ کرامو سره هم مشوره وکړه، ځینو وویل: (بُوق) یعني: ښکر یا ټولی به پیدا کړو، دا یې نه سوه خوښه ځکه ټولی یهودوا استعمالول.

چا بیا وویل: (ناقوس) به پیدا کړو، ناقوس دوه لرګي دي چي یو یې اوږد او بل یې کوچنۍ دی چي یو له بله سره ټکول کیږي، یا خو یې یوه اوسپنه وي او بل یې لرګۍ وي چي سره ټکول کیږي، خو ډیرځله ځنګولې ته هم ناقوس ویل کیږي.

دا یې هم نه سوه خوښه ځکه دغه ناقوس بیا نصاراوو استعمالاوه، خو په دغه ورځ پرکوم خاص شي اتفاق و نه سو او سره ولاړل، په وروسته کي یوه صحابي چي نوم یې عبدالله بن زید ؤ په خوب کي یو سړۍ ولیدی چي زرغونه کالي یې اغوستي دي او ناقوس ور سره دی، عبدالله ورته وویل: سړیه! دغه ناقوس نه خرڅوې؟

هغه ویل: څه په کوې؟ عبدالله ویل: موږ د لمانځه دپاره خلک په خبروو، سړي وویل: تر دغه ښه شۍ در وښیم؟ عبدالله ویل: هو، سړي وویل: هر کله چي د لمانځه وخت سو په لوړ آواز سره وایاست:

« الله اکبر الله اکبر، الله اکبر الله اکبر،

أشهد أن لا إله إلا الله، أشهد أن لا إله إلا الله،

أشهد أن محمّداً رّسولُ الله، أشهد أن محمّداً رّسولُ الله،

حيّ على الصلوة، حيّ على الصلوة،

حيّ على الفلاح، حيّ على الفلاح،

الله اكبر الله اكبر،

لا إله إلا الله »

ټول آذان یې ور وښووی.

عبدالله بن زید چي له خوبه را ویښ سو رسول الله ﷺ ته ورغلی او خپل خوب يې ورته و وایه، رسول الله ﷺ و فرمایل: دا ښه خوب دی او دغه جملې بلال رضی الله عنه ته ور وښیه ځکه د هغه آواز لوړ او ښه دی.

(په دغه کي مورږ ته د رسول الله ﷺ له طرفه تعلیم دی چي آذان باید هغه څوک وکړي چي آواز ئې ښه او لوړ وي، نو مؤذن باید د ښه آوز خاوند وي ځکه خوب عبدالله بن زید رضی الله عنه لیدلی ؤ او رسول الله ﷺ ورته و ویل: آذان دي بلال وکړي).

اوس چي بلال رضی الله عنه لوړ مسجد ته وختی او آذان کوي په دغه وخت کي حضرت عمر رضی الله عنه بیده ؤ او په دغه آذان له خوبه را ویښ سو خو په دغه وخت کي ده رضی الله عنه هم دغسي خوب لیدلی چي آذان پکښې ؤ، نو ژر و رسول الله ﷺ ته ورغلی او ویل: یا رسولَ الله! والله ما دغه شئ په خوب لیدلی، رسول الله ﷺ و فرمایل: هو د لمنځو د خبرتیا دپاره دغه آذان ښه او بهتر شئ دی او بیا پر دغه آذان وحيِ هم نازلي سوې چي آذان يې ثابت او قایم کړی، دا د دغه آذان د مشروعیت او شروع کېدلو قصه وه کوم چي هره ورځ پنځه واره د دنیا په آفاقو کي پورته کیږي او د عالمُ الوجود ټول اطراف په ربړدول کیږي، د الله جل جلاله پر وحدانیت او د رسول الله ﷺ پر رسالت شاهدي په آداء کیږي، د دغه آذان په واسطه مسلمانان د یوه الله جل جلاله د عبادت دپاره د الله جل جلاله په کورو کي سره را ټولیږي او یو ځای کیږي.

د مسلمانانو په منځ کي ورور ګلوي

لکه څرنګه چي رسول الله ﷺ د مسلمانانو د یو ځای کېدلو، اُلفت او محبت دپاره مسجد جوړ کړی، دغه رنګه يې یو بل کار هم وکړی چي د تاریخ په اوږدو کي ځلانده او روښانه کار دی چي هغه د مهاجرینو او انصارو په منځ کي ورور ګلوي وه.

دا خو درته معلومه ده چي مهاجرین هغو مسلمانانو ته ویل کیږي چي د مکې مکرمې څخه يې مدینې منورې ته هجرت کړی دی او انصار د مدینې منورې هغه مسلمانان دي چي د رسول الله ﷺ، او مهاجرینو مرسته او نصرت کوي.

بیا نو رسول الله ﷺ د انس بن مالک رضی الله عنه په کور کي د مهاجرینو او انصارو په منځ

کي ورور ګلوي، جوړه کړه هغه داسي: چي په دغه وخت او په دغه کور کي ټول (۹۰) نفره مسلمانان موجود وه چي نيم يې مهاجرين وه او نيم يې انصار وه او د رسول الله ﷺ په امر يو د انصارو او يو د مهاجرينو شخه سره ورونه سوه، نبوي امر داسي ؤ: د انصارو شخه دي هر نفر د مهاجرينو شخه يو نفر د ځان دپاره اختيار کړي او د ځان ورور دي يې و بولي او هر ورور پسله مرګه شخه د هغه بل ورور ميراث وړي. نه ذوی الأرحام او اقربا، يعني: هغه د مړه سوي انسان ميراث د ده اقرباوو ته نه رسيږي بلکه دغه اوسنی ورور ګلوي دوی په ميراث کي سره شريکوي او دغه د ميراث وړلو حکم د بدر تر غزاء پوري دوام درلودی ځو چي بيا د الله جل جلاله دا قول نازل سو چي فرمايي:

﴿ وَأُوْلُواْ ٱلۡأَرۡحَامِ بَعۡضُهُمۡ أَوۡلَىٰ بِبَعۡضٖ فِي كِتَٰبِ ٱللَّهِۚ ﴾ [الأنفال:۷۵]

نو د ميراث حکم بيرته هغو خپلو اقرباوو ته وګرځېدی، په اول کي دا کار په دې سبب ؤ چي هغه د جاهليت قومي عصبيت له منځه ولاړ سي، د مسلمانانو له منځه د رنګ او نسب، وطن او قوميت، فرق او اختلاف ورک سي او يوازي اسلام د خلکو د تعلق او دوستی سبب وګرځي او هيڅوک و هيچا ته بېله خپلي عقيدې، اخلاقو او تقوی نه سي ور نژدې کېدلای (يعني د خلکو د نژدې کېدلو وسيله يوازي عقيده ده)

رسول الله ﷺ دغه اسلامي ورورګلوي يو نافذ او عملي تړون وګرځاوه نه فقط د خولې خبري، داسي نه چي خلک يوازي په خوله سره يو له بله ورور، ورور، وايي او د عمل يې هيڅ اثر نه وي بلکې په دغه اسلامي ورورګلوي کي اُلفت او محبت ؤ، قرباني او صداقت ؤ، بل دا چي مهاجرينو خپل وطن، خپل کورونه او خپل مالونه پرې ايښي دي حتّی د مدينې منورې د ژوند او خلکو سره هم نوي او نابلده دي نو خامخا د دوی مسئوليت بايد يو څوک پرغاړه وا خلي، د رسول الله ﷺ په امر د مهاجرينو او انصارو په منځ کي سمدستي واقعي ورور ګلوي شروع سوه، امام بخاري روايت کوي او وايي: کله چي مهاجرين مدينې منورې ته راغله او رسول الله ﷺ د مهاجرينو او انصارو په منځ کي ورور ګلوي برقرار کړه، سعد بن رُبَيع رضي الله عنه چي د انصارو شخه دی، عبدالرّحمٰن بن عوف رضي الله عنه چي د مهاجرينو شخه دی په ورورګلوي اختيار کړی نو سعد رضي الله عنه و عبدالرّحمٰن رضي الله عنه ته و ويل: په انصارو کي زه د ډېر مال خاوند يم، نو زما مال پر

دوو حصو و وېشه يوه حصه يې ستا او بله يې زما او زه دوې ښځې لرم پکښې وګوره هره يوه چې دې خوښه وي زه به يې طلاقه کړم چې عده يې تېره سوه ته يې په نکاح کړه.

ورونو! دغو موضوعاتو ته په دقت سره توجه وکړئ چې يو مسلمان بايد د بل مسلمان سره څومره صدق او اخلاص ولري او ورور ګلوي يې بايد په کومه اندازه سره وي؟ نه لکه د نن ورځې ځيني مسلمانان چې د ځانې ګټې دپاره خپل ورور حلالوي.

مګر مهاجرينو د دې مسئلې څخه د ځان په ګټه کار نه اخيستی بلکه عبدالرّحمٰن بن عوفؓ ورته و ويل: ورورہ ستا په اهل او مال کي دي الله جل جلاله برکت در واچوي ما ته صِرف ستاسي بازار راوښيه ستاسي بازار چيري دی؟ عبدالرّحمٰن بن عوفؓ پيسې نه درلو دې مګر په اقتصاد او کاروبار پوه سړئ ؤ الله جل جلاله برکت پراېښی ؤ، رسول الله ﷺ فرمايي: عبدالرّحمٰن بن عوف که خاوري خرڅي کړي هم به ګټه وکړي، کله چې عبدالرّحمٰن بن عوفؓ وفات سو پاته مال يې د سرو زرو اته مليونه ديناره ؤ، لکه اوس چي يو سړئ د سرو زرو اته مليونه پهلوی يا جينی، يا طلاوي ولري.

نو عبدالرّحمٰن بن عوفؓ و ويل: بازار را وښيه، سعدؓ د بني قينقاع بازار ور وښووی، کله چي له بازاره راغلی څه اندازه پنير او غوړي يې ور سره را اخيستي وه، دا يې د اولي ورځي ګټه وه، بيا نو هره ورځ بازار ته تلی څو يوه ورځ د رسول الله ﷺ مجلس ته په داسي حال کي ورغلی چي ښه او نوي کالي يې اغوستي وه، رسول الله ﷺ ورته و ويل: وه وه څه پېښه ده؟ ده و ويل: واده مي کړی دی ، ويل څو مَهر دي ورکړی؟ ويل د خرما د مندکي پر اندازه سره زر.

امام بخاري د ابو هريرهؓ څخه روايت کوي چي انصارو و رسول الله ﷺ ته و ويل: يا رسولَ الله! زموږ او زموږ د مهاجرو ورونو په منځ کي دغه زموږ باغونه يا د خرما درختې را و وېشه.

سبحان الله! انصار دغه دي، د ورور ګلوی د اولي ورځي څخه خپل مالونه ور سره تقسيموي، خو رسول الله ﷺ و ويل: يا! بيا نو انصارو مهاجرينو ته و ويل: چي تاسي زموږ سره د باغو په کار کي مرسته کوی او موږ به مو د باغو په حاصلاتوکي را سره شريکان کړو، مهاجرينو و ويل: خوښه او قبوله مو ده.

دغه حالات د انصارو پرهغه ډېره مهرباني دلالت کوي چي د خپلو مهاجرو ورونو سره يې درلودل خو بالمقابل مهاجر مسلمانانو د انصارو دغه کرم او محبت ته د پوره تقدير او احترام په سترګو کتل او دغه د دوی اخلاص يې د ځان په ګټه نه استعمالاوه بلکه د انصارو په زراعت او باغو کي يې پوره کارور سره کاوه مګر د دوی د مالو څخه يې فقط دومره اخيستل چي شپه يې په تېرېدل.

او په حقه د رسول الله ﷺ له طرفه دغه ورور ګلوي يو په زړه پوري حکمت او حکيمانه سياست ؤ او د ډيرو هغو مشکلاتو دپاره چي مهاجر مسلمانان ور سره مخامخ وه ډېر ښه حل او مناسبه لاروه.

لکه څرنګه چي رسول الله ﷺ د مسلمانانو په منځ کي دغه ورور ګلوي بر قراره کړه دغه رنګه يې د مديني منورې د اوسېدونکو دپاره يوه عهد نامه هم وليکل چي دغه عهد نامې ته موږ په اوسني اصطلاح د نوي اسلامي دولت دپاره (قانون اساسي) هم ويلای سو، دا داسي عهد نامه يا قانون ؤ چي په هغه سره يې د جاهليت رواجونه او قبيلوي اختلافونه ليري او ورک کړل، دې قانون د نوي دولت دپاره داخلي او خارجي نظام کښېښاوه، په دې قانون کي داسي مادې موجودي وې چي د اسلامي دولت د افرادو په خپل منځي علاقاتو او اړيکو پوري يې تعلق درلودی او همدارنګه يې د نورو خارجي خلکو يا قبيلو سره په علاقاتو پوري تعلق درلودی، يعني: داسي جامع قانون ؤ چي داخلي او خارجي سياست دواړه پکښي ځای سوي وه، چي اوس به د هغه قانون ځني لويي او مهمي مادې درته بيان سي:

اولنئ اسلامي قانون

اوله ماده: ټول مسلمانان که د قريشو څخه وي که د مديني منورې د اوسېدونکو څخه وي او بل هر هغه څوک چي د دوی سره يو ځای کيږي او د دوی په ملګرتيا جهاد کوي، دغه ټول د نورو خلکو څخه جلا ځان ته يو امت دی.

دوهمه ماده: دغه ټول مسلمانان د قبيلوي يا قومي اختلافه سره سره په خپل منځ کي مرسته سره کوي او د خپل بندي يا بنديانو د خلاصولو دپاره په عدل او احسان

سره فدیه ورکوي.

درېیمه ماده: مسلمانان په خپل منځ کي یو پوروړی یا غریب عیالداره نه پرېږدي چي د ده سره مرسته و نه کړي، یا یې د بندي فدیه نه کي ور برابره.

څلورمه ماده: ټول مسلمانان هغه چا ته یو لاس دي چي پر دوی ظلم او تجاوز کوي یا په دوی کي فساد او ګناه نشروي، که څه هم دغه څوک په دوی کي د یو چا اولاد وي.

پنځمه ماده: یو مسلمان به بل مسلمان د کافر په بدله کي نه وژني (یعني که یو مسلمان د بل مسلمان کافر ورور و وژني دغه مسلمان حق نه لري چي د هغه کافر ورور په بدله کي دغه قاتل مسلمان و وژني) او نه به د کافر سره د مسلمان په مقابل کي مرسته کیږي.

شپږمه ماده: د کفارو سره به په في سبیل الله جنګ او جهاد کي د مسلمانانو صلحه په پوره اتفاق او اتحاد سره وي، داسي نه سي کېدلای چي ځیني مسلمانان په انفرادي ډول د کفارو سره صلحه وکړي.

اوومه ماده: هر هغه مومن چي پر الله او د آخرت پر ورځ ایمان لري او په دغه عهدنامه اقرارکوي او ویې مني، دا نه ده ورته روا چي د یوه کافر نصرت او کومک وکړي یا ځای ورکړي، که یې د کافر مرسته وکړه یا یې ځای ورکړی د قیامت په ورځ پر هغه د الله جل جلاله غضب او لعنت دی او د ده څخه هیڅ شئ نه قبلول کیږي.

(یوازي دغه ماده نه بلکه ټول اسلامي قانون یوواربیا په غورسره وواېه)

څرنګه چي د مدینې منورې ځیني یهود د مسلمانانو سره په دغه معاهده کي شامل او داخل سوه، نو په دغه قانون کي څه مادې د یهودو په باره کي هم سته په ښه غور او دقت سره ورته متوجه سه.

اتمه ماده: د بني عوف یهود په دغه عهد نامه کي د مسلمانانو سره یو ځای دي، د یهودو خپل دین دی او د مسلمانانو خپل دین دی، بېله هغو کسانو چي ظلم یا یوه ګناه وکړي (*یعني هغه ته بیا د اسلامي شریعته سره سمه جزاء ورکول کیږي*) هغه څوک بېله خپله ځانه او خپلي کورنیه بل څوک نه هلا کوي.

نهمه ماده: یهود د خپل خرڅ او نفقې مسئوله دي او مسلمانان د خپل خرڅ او نفقې مسئوله دي او دوی یو د بل مرسته د هغه چا په مقابل کي سره کوي چي د دغه

عهد نامې پر افرادو تجاوز او تېری کوي.

لسمه ماده: د دغي عهد نامې د منونکو په منځ کي که کوم داسي اختلاف یا قضیه پېښه سوه چي د هغه په نتیجه کي د فساد او فتنې بېره وه، هغه موضوع و الله جل جلاله او رسول الله ﷺ ته راجع کېږي، هر څه چي د هغو حکم ؤ په هغه سره فیصله کېږي.

یوولسمه ماده: د دغي عهد نامې د افرادو څخه هرڅوک که په مدینه منوره کي وي هم په امان دی او که تر مدینې منورې دباندي ولاړ سي هم په امان دی.

دغه قانون نوري مادې هم درلودلې خو دغه ذکر سوي مادې یې زموږ د بحث دپاره مهمي مادې وې، چي بېله رسول الله ﷺ څخه بل هیڅوک حق نه لري چي تر مدینې منورې دباندي د یو چا سره عهد، اتفاق او قرار داد وکړي، نه یهودو او نه د مدینې منورې نورو مشرانو ته دا اجازه سته چي د خارجي خلکو سره تعهد یا اتفاق وکړي، دا کار فقط په رسول الله ﷺ پوري تعلق لري او یوه ماده هم داسي وه: که د یوه چا د بل چا سره دعوه وه یا یې حق ور سره ؤ، د اسلام او مسلمانانو قانون ته به رجوع کېږي، په مدینه منوره کي بېله اسلامه بل قانون نه عملي کېږي او د قریشو په باره کي معامله ډېره شدیده وه، هغه داسي:

که چیري د قریشو د کفارو څخه کوم څوک دلته راسي نه به ځای ورکول کېږي او نه به ساتل کېږي، په مدینه منوره کي هیڅکله کافر قریش نه پرېښوول کېږي، د دغه امره څخه داسي معلومېدل چي دا د قریشو پر ضد د جنګ اعلان ؤ چي د هغو سره نه صلحه سته نه ګډ ژوند کول، دا هغه قانون ؤ چي رسول الله ﷺ په الٰهي وحیو سره کښېناوه او اصحابِ کرامو ولیکی او بیا د مسلمانانو او همسایه یهودو په منځ کي متفق علیه یا په اتفاق سره د ژوند عملي قانون وګرځېدی.

نن ورځ هم دا ممکنه نه ده چي په یوه وطن یا یوه ځکه کي دي اسلامي حکم او شریعت جاري سي (*یعني په یوه ملک کي تر هغو اسلامي قانون نسته*) تر څو چي په دغه قانون چي رسول الله ﷺ ایښی دی عمل و نه سي، ځکه په عین وخت کي د اسلامي شریعت احکام هم داسي دي لکه د دغه قانون مادې.

دغه قانون د اسلام پر عدالت دلالت کوي، تاسي ولیدل چي رسول الله ﷺ

د یهودو سره د ژوند کولو څومره عادلانه مادې کښېښوولې، که په دغو مادو د یهودو له طرفه عمل سوی وای دا ممکنه وه چي د مسلمانانو او یهودو ژوند ته یې ښې خوږې مېوې راوړي وای، خو بد بختانه پر یهودو هغه خپل د مَکَر. چم او خیانت طبیعت غالبه سو او لږ موده وروسته یې هغه مادې چي په دغه عهد نامه کي لیکل سوي وې او دوی پرځان لازمي کړي وې ماتي کړې، د رسول الله ﷺ او مسلمانانو سره یې قِسم قسم خیانتونه وکړه، چي إن شاء الله تعالیٰ په مناسبو وختو کي به په تفصیل سره درته بیان سي.

په ټولنه کي د دغه اسلامي قانون اثر او تاثیر

رسول الله ﷺ په دغه حکمت او دغه پوهي سره د نوي ټولني دپاره دغه د مصلحت او حکمته ډک قوانین کښېښوول، خو دغه ظاهري قوانین اصلاً د هغو معانیو اثر ؤ چي مکرم او جلیل القدره اصحابِ کرامو د رسول الله ﷺ په صحبت او ملګرتیا کي حاصلي کړي وې، رسول الله ﷺ خپل اصحاب کرام د مخه تر دغه قانون پر تعلیم او تربیه، د نفسو پر پاکوالي، د ښو اخلاقو په عملي کولو، د وروګلوی او محبت، د مجد او شرف، د طاعت او عبادت؛ په ادب مؤدبه کړي وه.

تاسي راسی چي دلته د رسول الله ﷺ ځیني هغه اقوال یا لار ښووني را نقل کړو چي خپلو متابعینو یا پیروانو ته یې د ښه ژوند د حاصلولو دپاره فرمایلي دي، دا ځکه چي اول به موږ د خپل رهبر او پېشوا جنابِ رسول الله ﷺ په دغه ارشاداتو خبر سو او دوهم به یې د خپل ژوند سر مشق او عملي لار وګرځوو، او دریم به مو د هغو جاهلانو او ګمراهانو، بلکه د اسلام د هغو دښمنانو لږ رَد ویلی وي، کوم چي د پخوا څخه تر اوسه پوري پر هغه عظیم الشانه جناب او د الله جل جلاله پر را لېږل سوي رسول ﷺ بېځایه او ناوړه نومونه یا القاب ایږدي، خو دا متل موږ ته د پخوا څخه را معلوم دی چي وایي: (د سپي په خوله دریاب نه مرداریږي) یا وایي (د سپو غپا آسمان ته نه رسیږي) یا وایي: (قافله تېرېږي او سپي غاپي) دغه ټول متلونه د اسلام د هغو دښمنانو د حال سره برابر او موافق دي، چي دوی پر اسلام او د هغه پر پېشوا ناوړه خبري کوي.

تاسي به هغه تهمتي القاب اورېدلي وي چي د ډنمارک ګوروانانو او ګاودارانو،

یا د ثقافت او تمدن هغو پروفیسرانو چي خپلي لوښي، خوندي، او ښځي د سپو او بزوګانو سره ودوي، یا د بشر د حقوقو هغه غداران چي په یوه وار پوره او کامل وطنونه د ښځو او ماشومانو، سپین ږیرو او ځوانانو سره خرابوي او انسانان یې په بې رحمانه قتل سره وژني، یا یې په هغو بندیخانو کي اچوي چي بشریت او انسانیت د هغو په اعمالو سره شرمیږي، تاسي به د دغو نا اهلانو هغه تهمتي القاب اوریدلي وي چي جنابِ رسول الله ﷺ ته یې نسبت کوي، خو اوس د رسول الله ﷺ د دغو لار ښوونو تر اوریدلو وروسته قضاوت تاسي وکړی چي آیا د دغو خلکو خبري او عمل حق دي که نا حق؟

د رسول الله ﷺ څخه یو چا پوښتنه وکړه چي کوم اسلام خیر او بهتر دی؟ ده ﷺ و فرمایل: چي خلکو ته ډوډی ورکوې او هر چا ته که یې پیژنې که یې نه پیژنې سلام ورا چوې.

عبدالله بن سلام رضی الله عنه چي په اصل کي یهودي ؤ او بیا مسلمان سو وایي: کله چي رسول الله ﷺ مدینې منورې ته راغلی زه ورغلم، کله چي مي د ده ﷺ مخ ولیدی زه پوه سوم چي دا مخ د درواغجن مخ نه دی او اوله خبره چي رسول الله ﷺ و فرمایل هغه دا وه: اې خلکو! په خپل منځ کي سلام نشر کړی.

یعني: که څوک پېژنی که یې نه پېژنی سلام ورا چوی.

تاسي پوهېږی چي د سلام ویلو څه مقصد او څه معنٰی ده؟

دا چي ته د اول وار دپاره د یو چا سره مخامخ سې او د ده دپاره د الله جل جلاله څخه د سلامتیا غوښتنه کوې او ورته و وایې: پرتا دي سلامتیا او د الله جل جلاله رحمت وي، آیا دا ممکنه ده چي ته دي هغه انسان ته تکلیف یا ضرر ورسوې؟ هیڅکله نه.

د اسلامي سلام مفهوم او مقصد دغه دی.

او بیا چي هغه مقابل طرف هم په عین لطف او اطمینان سره تا ته دغسي سلامتیا او الٰهي رحمت و غواړي، دلته به د ټولني د افرادو په منځ کي څومره حُب او همدردي، څومره سکون او اطمینان پیدا سي او سلام ویل یوازي په خوله سره نه دي، بلکه په عمل کي به دي هم د دغه سلام آثار ښکاره وي.

نو رسول الله ﷺ فرمایي:

« أيها الناس! افشوا السلام »
اې خلکو! په خپلو منځو کې سلام نشر کړی.
« واطعموا الطعام »
او خلکو ته ډوډۍ ورکوی.
« وصلوا الأرحام »
او د اقرباوو سره دوستي او همدردي کوی.
« و صلّوا باللّيل والنّاس نيام »
او د شپې چې خلک بيده وي تاسي لمونځ کوی.
« تدخلوا الجنة بسلام »
په سلامتيا سره به جنت ته داخل سی.
تاسي په دغو څلورو جملو کې په غور او دقت سره فکر وکړی!
همدارنګه رسول الله ﷺ فرمايي: هر هغه څوک چې د ده همسايه د ده له آزارو څخه په امان نه وي هغه جنت ته نه داخليږي.
اوس نو ته فکر وکړه: چې زه ستا همسايه يم او ته زما همسايه يې او د همسايه په باره کې د اسلام امر دغه وي، نو که زه او ته په دغه امر سره عمل وکړو هلته به مو څومره آرام او هوسا بلکه له محبته ډک ژوند وي.
رسول الله ﷺ فرمايي: مسلمان هغه څوک دی چې نور مسلمانان د ده د لاس او ژبې له آزاره څخه سالم پاته سي. يعني: د ده له هره شره څخه که د لاس شر وي او که د خولې شر وي خلک په امان وي.
رسول الله ﷺ فرمايي: ټول مومنان لکه يو سړۍ، يا ټول مومنان د يوه سړي يا يوه جسد په مثال سره دي، که د يو چا سترګه خوږېدل ټول بدن يې په تکليف وي، که يې سر خوږېدی ټول جسم يې په تکليف وي، يعني: که په مسلمانانو کې يوه سړي ته مشکل پېښ ؤ، ټول مسلمانان بايد ور سره په تکليف سي او ټول د ده د تکليف د ليري کولو د پاره کوښښ وکړي.

رسول الله ﷺ فرمايي: مومن د مومن دپاره داسي مثال لري لکه د دېواله خښتي چي يوه په بله ټينګيږي.

په پښتو کي متل دی وايي: که تا ويل: چي زه يم او ما ويل: چي زه يم، نه به ته يې نِه به زه يم، که تا ويل: چي ته يې او ما ويل: چي ته يې، هم به زه يم هم به ته يې.

رسول الله ﷺ فرمايي: يو د بل سره بُغض مه کوی، حسد مه سره کوی، دسيسې مه سره جوړوی بلکه د الله جل جلاله بندګان او يو د بل سره ورونه اوسی او مسلمان ته دا نه ده روا چي د بل مسلمان ورور سره تر درې ورځي زيات خبري بندي کړي.

رسول الله ﷺ فرمايي: مسلمان د مسلمان ورور دی نه ظلم ور سره کوي او نه يې دښمن ته تسليموي او هر هغه څوک چي د خپل ورور د حاجت په اجراء کولو کي کوښښ کوي الله جل جلاله به د ده حاجت ور پوره کړي، که چا د يوه مسلمانه يو تکليف ليري کړی الله جل جلاله به د قيامت د ورځي د تکاليفو څخه يو تکليف د ده څخه ليري کړي، که چا د يوه مسلمان پَرده وکړه الله جل جلاله به د قيامت په ورځ دده پَرده وکړي.

رسول الله ﷺ فرمايي: پر هغه چا رَحم وکړی چي په مځکه کي دي، هغه څوک به دربانديي ورحميږي چي په آسمان کي دی.

رسول الله ﷺ فرمايي: هغه څوک مومن نه دی چي دئ ځان مړوي او څنګ ته يې همسايه وږی وي.

رسول الله ﷺ فرمايي: مسلمان ته بد ويل فسق دی او جنګ ور سره کول کفر دی.

رسول الله ﷺ د لاري څخه د آزار د شي ليري کول، لکه سيښه، ډبره، مېخ، د کېلې پوستکی او داسي نور صدقه بللې ده او د ايمان د حصو څخه يې يوه حصه بللې ده.

رسول الله ﷺ خلک د خيرات و ورکولو ته تشويقول او د خيرات داسي فضائل يې ورته بيانول چي د خلکو په زړو کي خيرات خوښ ګرځېدی.

رسول الله ﷺ فرمايي: صدقه او خيرات ګنهونه داسي پټوي لکه اوبه چي اور وژني. (تاسي پوهېږی چي صدقه رحم پر غريبانو دی)

رسول الله ﷺ فرمايي: هر مسلمان که بل مسلمان ته د لڅوالي په وخت کي کالي ورکړه الله جل جلاله به د جنت کالي په واغوندي. هر مسلمان که بل مسلمان ته په

لوږه کې خواړه ورکړه الله ﷻ به د جنت د مېوو څخه خواړه ورکړي او هر مسلمان که تږی مسلمان اوبه کړی الله ﷻ به رحیق مختوم په وڅښي.
(رحیق مختوم) د جنت خوندور شربت دي.
رسول الله ﷺ فرمایي: خپل ځانونه د دوږخ له اوره وساتی که څه هم د نیمي خرما (کجور) په خیراتولو سره وي، که خرما و نه لری نو په ښه خوږه خبره سره.
یعني: یو له بله سره پستې او خوږي خبري کوی.
او پر دغو ټولو ارشاداتو سر بېره رسول الله ﷺ خلک و عفت او نه سوال کولو ته دعوتوي، د صبر او قناعت فضائل ورته بیانوي او فرمایي: که چا فقر او سوال کاوه د قیامت په ورځ به یې پرمخ غوښي نه وي، البته د دې حکمه څخه هغه سوال ګر وتلی دی چې د ډیر ضرورت په وخت کې له چا څخه یو شئ وغواړي.
رسول الله ﷺ د دغو لار ښوونو تر څنګ خپل اصحاب کرام عباداتو او هغه اجر او ثوابو ته تشویقول چې د الله ﷻ سره وه، په دغو لارښوونو او ارشاداتو سره رسول الله ﷺ د خپلو اصحاب کرامو معنویات او مواهب دومره ور پورته کړل چې د بشر په تاریخ کې پس له انبیاء علیهم السلام څخه د کمال و هغه لوړي درجې ته ورسېدل.
عبدالله بن مسعود رضي الله عنه وايي: که څوک غواړي چې د یو چا متابعت وکړي او د هغه پر لار ور سره ولاړ سي نو دي د هغه چا پر طریقه رهي سي چې هغه پر اسلام او پر سمه لار وفات سوی وي ځکه ژوندي خلک د فتنې او اوښتلو څخه نه دي په امان، نو د رسول الله ﷺ اصحاب د دې امت افضله انسانان وه، زړونه یې پاک وه، په علم کې عمیق وه، دنیوي کاروبار یې لږ ؤ، الله ﷻ د خپل نبي د صحبت او د دین د اقامت دپاره اختیار کړي وه، د هغو فضیلت وپېژنی، د هغو د لاري متابعت وکړی، څومره چې مو په وسه پوره وي د هغو اخلاق او عادات اختیار کړی هغه پر مستقیمه لار وه.
او بیا په خپله رسول الله ﷺ د ټول امت قائد اعظم داسي ظاهري او معنوي کمالات درلودل، داسي مجد او فضیلت یې درلودی، داسي ښه اخلاق او ښه خویونه یې درلودل، چې زړونه ورکښېدل او ځانونه تر قربانېدل، چې یوه خبره به یې نه وه کړي صحابۀ کرامو به د هغې پر عملي کولو تلوار کاوه، د خیر په کارو کې یې

رقابت او منافسه سره کول.

نو رسول الله ﷺ په دغه عالي اوصافو سره وکولای سواى چي په مدينه منوره کي يوه نوې د مجد او شرف داسي ټولنه جوړه کړي چي په تاريخ کي يې مثل نه ليدل کيږي او د دغي نوي ټولني د مشکلاتو د ليري کولو دپاره داسي حل پيدا کړي چي يو انسان په راحت سره ژوند پکښي وکړي، دا هم په داسي وخت کي چي د هغه وخت انسانانو د جهالت په تاريکيو کي ژوند کاوه، خو په دغو لار ښوونو او په دغو لوړو معنوياتو دِ دغي نوي ټولني عُنصرونه پوره سوه او د وخت د ټولو مشکلاتو په مخ کي ودرېدل، د ورځو او تاريخ مخ يې سمي لاري ته واړاوه.

د مديني منورې د يهودو سره معاهده

پسله هغه څخه چي رسول الله ﷺ په مدينه منوره کي د نوي اسلامي ټولني اساس ټينګ او مظبوط کړى د مسلمانانو په منځ کي يې عقيدوي، سياسي او نظامي وحدت را وستى، نو يې دا ښه او غوره و بلل چي د غير مسلمينو سره هم منظم علاقات ولري او له دې کاره يې مقصد دا وُ چي ټول بشريت په أمن او سلام، خير او سعادت کي ژوند وکړي او دغه منطقه په يوه اتحاد کي منظمه سي، او هلته په هغه منطقه کي چي په تعصّب او نفاق سره ډکه وه د عفوي او بخښني طريقه کښېښوول سي، لکه د مخه چي مو درته و ويل: هغه غير مسلمين چي مديني منورې ته نژدې پراته وه هغه يهود وه، دغو يهودو که څه هم پټ په زړوکي د مسلمانانو سره عداوت درلودى مګر تر اوسه پوري يې هيڅ مقاومت او دښمني نه وه ښکاره کړي، نو رسول الله ﷺ د يهودو سره هم يوه خاصه معاهده وليکل يا په بل عبارت د يهودو دپاره يې هم د دوى په خوښه او اتفاق يو قانون وليکى چي په هغه قانون کي يې يهودو ته ديني او مالي مطلقه آزادي ورکړې وه او رسول الله ﷺ د دوى دپاره د فِراره کولو، يا د مالو د مصادره کولو، يا د دښمنۍ هيڅ سياست نه وُ اختيار کړى او دغه قانون د هغه قانون تر څنګ وُ چي په خپله د مسلمانانو تر منځ ليکل سوى وُ، چي د هغه قانون مهمي مادې مو درته بيان کړې او اوس به د يهودو سره د ليکل سوي قانون يا معاهدې مهم ټکي درته بيان سي:

۱ - د بني عوف یهود د مسلمانانو سره یو امت دی، د یهودو خپل دین دی او د مسلمانانو خپل دین دی، د دوی مریان او د دوی ځانونه د دوی دي او په دوی پوري اړه او تعلق لري.

۲ - یهود خپل خرڅ او مصرف کوي او مسلمانان خپل خرڅ او خپل مصرف کوي.

۳ - یهود او مسلمانان به یو د بل مرسته د هغه چا په مقابل کي کوي چي د دوی سره جنګ کوي یا پر دوی تجاوز او تېری کوي.

۴ - یو سړئ د بل حلیف په ګناه نه نیول کیږي او د مظلوم به مرسته کیږي.

۵ - تر کومه وخته چي مسلمانان په جنګ کي وي یهود د مسلمانانو ملګري دي.

٦ - که د دغه عهد نامې د خلکو په منځ کي یوه داسي شخړه یا اختلاف پېښ سو چي د هغه څخه د شر او فساد د پېښېدلو بېره موجوده وه هغه موضوع به الله جل جلاله او رسول الله ﷺ ته محول کیږي. (یعني د هغې موضوع فیصله به په الٰهي قانون سره کیږي)

۷ - قریشو او هغو کسانو ته چي د قریشو نصرت کوي جِوار نه ورکول کیږي.

۸ - مسلمانان او یهود به یو د بل سره د هغه چا په مقابل کي مرسته کوي چي پر مدینه منوره حمله کوي او پر هر چا د هغي حصې ساتنه لازمه ده چي د دوی و طرف ته وي.

۹ - دغه عهد نامه بېله ظالمه او ګناهکاره بل څوک نه ماتوي.

یعني: هر چا که دغه عهد نامه ماته کړه هغه ظالم او آثم دی او جزاء ورکول کیږي.

د دغي عهد نامې په لیکلو سره مدینه منوره او د هغې شا وخوا داسي وګرځېدل لکه یو وفاقي دولت یا فدرالي حکومت چي مرکز او پایتخت یې مدینه منوره سو او د دغه حکومت رئیس: که چیري دغه تعبیر صحي وي رسول الله ﷺ دی، حکم او امر په دغه حکومت کي د مسلمانانو دی، نو په دغه عهد نامه سره مدینه منوره د اسلام دپاره یو حقیقي او واقعي مرکز او پایتخت وګرځېده او د دې دپاره چي د أمن او سلام منطقه نوره هم پراخه سي رسول الله ﷺ په را تلونکو وختو کي د نورو قبائلو سره هم د وخت له مراعته سره سم دغسي معاهدې کړي او لیکلي دي، چي په راتلونکو بحثو کي به پر خپل ځای درته بیان سي.

تر هجرت وروسته د قريشو دسيسې

موږ مخ کې هغه تکاليف او آزارونه درته بيان کړل چې د مکې مکرمې کفارو پر مسلمانانو تېرول او د دوی هغه عملونه هم در معلوم سوه چې د هجرت په وخت کې يې د مسلمانانو سره وکړه چې د هغو اعمالو په سبب د مکې مکرمې کفار د دې وړ وګرځېدل چې جنګ ور سره وسي او مالونه يې مصادره کړل سي خو دوی پرهغه اعمالو سر بېره بيا هم هغه خپل عداوت نه پرېښاوه او د غفلت له خوبه نه را ويښېدل، بلکه په دې ډېر خواشيني وه چې مسلمانان ولې د دوی له عذابو څخه خلاص سوه او ولې يې په مدينه منوره کې د امان ځای پيدا کړی، نو يې عبدالله بن أبيّ بن سلول ته هغه چې مشرک ؤ او د انصارو رئيس بلل کېدی-

(که رسول الله ﷺ مدينې منورې ته هجرت نه وای کړی او انصارو ايمان نه وای را وړی قريبه وه چې اهل مدينه دغه عبدالله پرخپلو ځانو پاچا ګرځولی وای).

نو قريشو دغه عبدالله بن أبيّ او د ده مشرک ملګرو ته خط وليکی چې ورته ليکلي يې وه: تاسي زموږ سړي ته (يعني رسول الله ﷺ ته) ځای ورکړی، موږ په الله سره قسم يادوو چې يا به جنګ ور سره کوی او له خپله ښاره به يې باسی يا به موږ ټول پر تاسي حمله کوو، تاسي به وژنو او ښځې به مو بنديانې نيسو.

د دغه ليک په رسېدلو سره عبدالله بن أبيّ إراده وکړه چې د مکې مکرمې د مشرکانو امر پرځای کړي، دا ځکه چې يو خو ده په خپله د رسول الله ﷺ سره ذاتي حسد او عداوت درلودی ځکه ده دا فکر کاوه چې رسول الله ﷺ د ده پاچهي د ده څخه اخيستې ده او بل د قريشو له طرفه دغه امر هم ورته راغلی.

عبدالرّحمٰن بن کعب رضي الله عنه وايي: کله چې عبدالله بن أبيّ او د ده بت پرستو ملګرو ته دا امر ورسېدی، خپل نفرې د رسول الله ﷺ د جنګ دپاره سره را ټول کړه.

رسول الله ﷺ چې په دغه واقعه خبر سو نو ورغلی او وې فرمايل: د قريشو د جنګ وعدې دغه حال ته ورسولاست؟ قريش دومره ضرر نه سي در رسولای لکه دغه اوس چې يې تاسي په خپله خپلو ځانو ته رسوی، تاسي غواړی چې د خپلو ورونو او اولادو سره وجنګېږی؟ هغو چې د رسول الله ﷺ دغه خبري واورېدې بيرته سره وپاشل سوه

او عبدالله بن اُبيّ په دغه وخت کي د جنګ إراده پرېښوول. خو دا معلومه خبره وه چي عبدالله همېشه د قريشو ملګری او طرفداره ؤ، هر وخت چي به دا موقع په لاس ورغله چي مسلمانان او مشرکان په جنګ سره اخته کړي ده به خپل ټول کوښښونه کول او په دغه کار کي يهودو هم د ده مرسته کول، مګر هلته د حکيم نبي ﷺ حِکمتونه وه چي د دوی د شر او شيطانت اورونه يې هر وخت په پوره حکمت سره ووژل.

په دغه وختو کي سعد بن معاذ ﷺ د عمرې د آداء کولو دپاره مکې مکرمې ته ولاړی او هلته د پخواني شناخت او تعلق په سبب د اُميه بن خلف کور ته ورغلی او بيا يې اُميه ته و ويل: زما دپاره داسي فارغه وخت وګوره چي زه پر کعبه شريفه طواف وکړم، اُميه هم د غابښت په وخت کي د طواف دپاره را وايستی خو په لار کي ابوجهل په مخه ورغلی، ابوجهل ويل: يا ابا صفوان! دغه ځوک در سره دی؟

هغه ويل: دا د اهل يثرب سعد بن معاذ دی.

ابوجهل و سعد ﷺ ته و ويل: ګمان نه کوم چي په أمن سره دي پر کعبه طواف وکړې ځکه تاسي هغه د دينه وتلو خلکو ته ځای ورکړی دی او تاسي دا عزم کړی دی چي د هغو نصرت او کومک وکړی، په والله که دغه ابو صفوان نه وای در سره خپل کور ته به سالم نه وای تللی.

سعد بن معاذ ﷺ په لوړ آواز ورته و ويل: په والله که ته ما له طوافه منعه کړې زه به تا له داسي شي څخه منعه کړم چي هغه و تا ته تر دغه سخت تماميږي، ستا تجارتي لار پر اهل مدينه ده.

کافر قريش، مهاجر مسلمانان تهديدوي

د مکې مکرمې کافر قريشو يوازي په دې سره کفايت و نه کړی چي د مدينې منورې و مشرکانو او منافقانو ته ليکونه وليږي بلکه مهاجر مسلمانانو ته يې هم حال ولېږی چي تاسي په دې مه خطاوزی چي يثرِب ته ولاړاست او زموږ څخه خلاص سواست موږ به هلته پسي درسو او د خپلو کورو په منځ کي به مو نېست او نابود کړو؛

دغه خبري يوازي تهديدونه او وعدې نه وې بلکه رسول الله ﷺ ته د قريشو

د خیانت او د شَر د اِرادې حالات ور معلوم وه نو ځکه رسول الله ﷺ او مسلمانانو به شپې په بیدارۍ، پیرو او ګزمو تېرولې.

امام مسلم د حضرت عائشې رضي الله عنها څخه روایت کوي چې وايي: د مدینې منورې په اولو شپو کې به رسول الله ﷺ د شپې ویښ ؤ، یوه شپه یې و فرمایل: کشکي زما د اصحابو څخه یو صالح سړئ نن شپه پر ما پیره وکړي، وايي: موږ دالته سره ناست ؤ چې د اسلحې شرنګئ مو واورېدی، رسول الله ﷺ ویل: څوک یې؟ هغه ویل سعد بن أبي وقاص، رسول الله ﷺ ورته و ویل: د څه شي دپاره راغلې؟ ویل زما په زړه کې پر رسول الله ﷺ بېره را ولوېده راغلم چې پیره پر وکړم، رسول الله ﷺ دعاء ورته وکړه او بیا بیده سو.

داسې نه وه چې دغه پیرې ځیني شپې وې او ځیني شپې نه وې بلکه دا د رسول الله ﷺ او مسلمانانو دپاره همېشنۍ او پرله پسې کار ؤ، د حضرت عائشې رضي الله عنها څخه روایت دی چې پر رسول الله ﷺ د شپې پیرې کېدلې، تر څو چې د الله جل جلاله دا قول نازل سو چې فرمايي:

﴿وَٱللَّهُ يَعۡصِمُكَ مِنَ ٱلنَّاسِ﴾ [المائده:٦٧]

ژباړه: الله جل جلاله دې له خلکو څخه ساتي.

نو رسول الله ﷺ د هغه خېلې کوټې څخه سر را وایستی او وې فرمایل: اې خلکو زما څخه ولاړ سی الله جل جلاله زه وساتلم.

د مکې مکرمې د مشرکانو له طرفه یوازې رسول الله ﷺ ته خطر نه ؤ متوجه بلکه ټول مسلمانان په خطر کې وه، د اُبئ بن کعب رضي الله عنه څخه روایت دی وايي: کله چې رسول الله ﷺ او د ده اصحاب مدینې منورې ته راغله او انصارو ځای ورکړی، ټولو عربو د یوه قوس څخه ویشتل.

یعني: ټول عرب یې یو قسم دښمنان وه او ټولو په یوه سترګه ورته کتل، نو ځکه مسلمانانو شپه بېله اسلحې نه تېرول او د ورځې بېله اسلحې نه ګرځېدل یعني: د شپې او ورځې به اسلحه ور سره وه.

په جنګ او قتال سره الهي اجازه

د دغه خطرناکو حالاتو په جریان کي کوم چي په مدینه منوره کي یې د مسلمانانو وجود په خطر کي اچولی ؤ او د قریشو پردغه حال یې دلالت کاوه چي دوی هیڅکله د غفلت له خوبه نه را ویښیږي او د خپلو سرکښیو څخه لاس نه اخلي. الله جل جلاله مسلمانانو ته په جنګ کولو سره اجازه وکړه، دا فقط اجازه وه د جهاد فرضیت نه ؤ، الله جل جلاله فرمایي:

﴿أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَـٰتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظُلِمُوا۟ ۚ وَإِنَّ ٱللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ ﴿٣٩﴾﴾ [الحج: ۳۹]

ژباړه: هغو کسانو ته د جنګ اجازه ورکول سوې ده چي د دوی سره د کفارو له طرفه جنګ کیږي، دا هم په دې سبب چي پر دوی ظلم کیږي او بېشکه چي الله جل جلاله د دوی پر نصرت او کومک قادر دی.

کله چي دغه د جنګ کولو اجازه نازله سوه په دغو وختو کي هغه یواځنۍ لوی او سرکښه قوت چي مسلمانانو ته متوجه ؤ هغه د قریشو قوت ؤ، نو حکمت دا ؤ چي مسلمانان خپله سیطره او تسلط پر هغو لارو قائم کړي چي هغه د مکې مکرمې څخه و شام ته د قریشو د تجارت لاري وې او رسول اللهﷺ د دغو لارو د سیطرې دپاره دوه عمده کاره یا دوې نقشې عملي کړې.

اول دا چي: رسول اللهﷺ د هغو قبیلو سره چي د دغو لارو پر شا وخوا پرتې وې یا د مدینې منورې څخه تر دغو لارو پوري پرتې وې، د حِلف یا یو پر بل د نه تجاوز کولو معاهدې ولیکلې، لکه څرنګه چي د مخه د یهودو سره دغسې معاهده لیکل سوې وه دغه رنګه د مخه تر دې چي عسکري نشاط یا عسکري تحرکات او ګزمې شروع سي د (جُهَینه) د قبیلې سره داسې معاهده ولیکل سوه چي یو پر بل به تېرئ او تجاوز نه کوو، د جُهَینه د قبیلې کورونه د مدینې منورې څخه درې میله لیري پراته وه.

همدارنګه رسول اللهﷺ د نورو قبیلو سره هم نوري د نه تجاوز کولو معاهدې د خپلو عسکري ګزمو او ګښتو په ترڅ کي ولیکلې چي پر خپل وخت به درته بیان سي.

دوهم دا چي: رسول الله ﷺ دغه د قریشو تجارتي لارو ته پرله پسې معلوماتي ډلي لیږلې، نو د دغو دوو نقشو د عملي کولو دپاره په مسلمانانو کي عسکري نشاط او تحرکات شروع سوه، لیري لیري پیرې او ګزمې شروع سوې، البته دغه کارونه پسله هغه الٰهي اجازې څخه وه چي د جنګ دپاره ورکول سوه.

هغه غزاوي او سریې
چي تر بدر د مخه پیښي سوي دي

دغه یوه شي ته همېشه متوجه اوسی:

د سیرت یا اسلامي تاریخ په کتابو کي هر هغه جنګ ته چي په خپله رسول الله ﷺ وتلی وي (که جنګ سوی وي که نه وي سوی) هغه ته (غزاء) ویل کیږي.

او هر هغه جنګ ته چي رسول الله ﷺ نه وي وتلی بلکه د خپلو قومندانانو څخه یې یو څوک د یوې ټولۍ سره لیږلی وي هغه ته (سَرِیَه) ویل کیږي.

اوس چي مسلمانانو په عسکري حرکت شروع وکړه دغه حرکتونه یې فقط د هغه استطلاعاتي یا استخباراتي ګښتو یا ګزمو په شکل سره وه یعني: د معلوماتو دپاره دورې او ګزمې وتلې، د دغه تلو او راتلو څخه د مسلمانانو مقصد دا ؤ چي پر مدینه منوره را ګرځېدلي لاري ورمعلومي سي او هغه لاري ورمعلومي سي چي مکې مکرمې ته ځي او د هغو قبیلو سره د صلحي معاهدې ولیکي چي د دغو لارو پر شا وخوا پرتې دي.

او په عین وخت کي د مدینې منورې مشرکان او یهود او د شا و خوا هغه صحرایي عرب چي مشرکان وه او پر دوی را ګرځېدلي وه په دې پوه کړي چي مسلمانان قوي دي او د هغه پخواني ضعفه څخه خلاص سوه.

او په عین وخت کي قریشو ته هم اخطار ورکړي چي د غفلت له خوبه را ویښ سی او ممکن قریش پر خپل تجارت او اقتصاد دغه خطر حس کړي او د صلحي لار اختیار کړي دغه قصد او إراده پرېږدي چي د مدینې منورې مسلمانان د خپلو کورو په منځ کي و وژني او د هغه ضعیفه مسلمانانو چي په مکه مکرمه کي پاته دي آزارول پرېږدي او مسلمانان د خپل رسالت د رسولو دپاره په جزیرةُ العرب کي حُر او آزاد پرېږدي.

اوس به د دغه لښکرو سرېو حالات په اختصار سره درته بیان سي:

اوله سریه: چي سریهٔ سیفُ البحر ورته وېل کیږي (سیفُ البحر) د هغه ځای نوم دی چي دغه ټولۍ هلته ولاړل. (نو ځکه په دغه نامه سره وبلل سوه)

د هجرت په اول کال د روژې په میاشت کي چي د (۶۲۳) میلادي کال د مارچ میاشت وه رسول الله ﷺ یوه ټولۍ یا سریه جوړه کړه چي شمېر یې (۳۰) نفره ؤ او ټول مهاجرین وه او د دغي ټولۍ مشر یا قومندان سیدنا حمزه بن عبدالمطلب ﷺ د رسول الله ﷺ اکا ؤ، د دغي ټولۍ بیرغ سپین او د بیرغ اخیستونکی (ابا مرثد بن کناز بن حصین الغنوي) ؤ، د دې ټولۍ وظیفه دا وه: چي د قریشو پر هغه قافله حمله وکړي چي له شامه را رهي سوې وه او درې سوه نفره ور سره ملګري دي، د دغي قافلې مشر ابوجهل ؤ دا هغه اوله ټولۍ ده چي په اسلام کي جوړېږي، حمزه ﷺ د دیرشو نفرو مهاجرینو سره د قافلې و طرف ته رهي سو او هلته د سیف البحر په منطقه کي د قافلې سره مخامخ سو دواړه طرفه د جنګ دپاره مخ په مخ سره و درېدل، دا ممکنه وه چي د قافلې د خلکو او مسلمانانو په منځ کي جنګ پېښ سي مګر مَجدي بن عَمرو الجُهَني چي د دواړو طرفو سره یې د صلحي او نه تجاوز تعهد درلودی خپل قوم یې د قافلې او د مسلمانانو د ټولۍ په منځ کي و دراوه وېل: زه نه غواړم چي زموږ په مځکه او منطقه کي جنګ پېښ سي او قافلې ته یې د تېرېدلو اجازه ورکړه.

نو د حمزه ﷺ ټولۍ څه و نه کړه، ځکه حمزه ﷺ یوازي په دې سره امر کړل سوی ؤ چي قافله را وګرځوي، دا اجازه نه وه ورکول سوې چي د بل چا سره جنګ وکړي او بل دغه مجدي د مسلمانانو حلیف هم ؤ، یعني د ده او د مسلمانانو په منځ کي د نه تعارض معاهده موجوده وه نو د دغه مجدي بن عَمرو په واسطه د قریشو قافله صحي سالمه ولاړل.

دغه واقعه د هجرت په اول کال د رمضان المبارک په میاشت کي وه چي په دغه وخت کي لا روژه نه وه فرض سوې، نو د جهاد اجازه د هجرت په اول کال کي سوې ده او اوله واقعه هم د روژې په میاشت کي وه، د دغه څخه موږ ته دا رامعلومه سوه

چي د روژې مياشت د راحت او تنبلئ، خوب او خورک مياشت نه ده، بلکه د روژې مياشت د زحمت او طاعت، جهاد او عبادت مياشت ده او په را تلونکو بحثو کي به تاسي و وينئ چي د اسلام لويي لويي واقعې او فتوحات په روژه کي پېښ سوي دي حتّیٰ د اسلام اوله ټولۍ او اول جهادي بيرغ د روژې په مياشت کي وه.

دوهمه سريه: چي سريهٔ رابغ ورته ويل کيږي (رابغ و جدې ته نژدې د يوه ځای نوم دی) د دغي ټولۍ لېږل د هجرت د اول کال د شوال په مياشت کي وه، روژه تېره سوه د شوال په مياشت کي رسول الله ﷺ يوه بله ټولۍ د عبيده بن الحارث بن عبدالمطلب رضي الله عنه په مشرۍ جوړه کړه، چي دغه عُبيده د رسول الله ﷺ د اکا زوی دی.

رسول الله ﷺ د دغو ټوليو مسئوليت او مشرتوب د دې دپاره د خپلو اقرباوو پر غاړه ور اچاوه چي د رسول الله ﷺ جنګ د قريشو سره ؤ، نو يې غوښتل چي د مسلمانانو د ټوليو افراد خاصتاً قومندانان هم قريش وي، بل چا ته يې دغه مشرتوب په دې سبب نه ورکاوه چي خلک پوه سي چي دغه جنګونه او اختلافونه د يوې او بلي قبيلې په منځ کي نه دي بلکه دواړه طرفه يوه قبيله ده، دلته د دين او عقيدې اختلاف دی په ديني او عقيدوي مسائلو کي دوست، قوم او قبيله اعتبار نه لري.

قصه داسي وه: چي رسول الله ﷺ ته خبر راغلی چي د قريشو يوه بله قافله د ابوسفيان په مشرۍ را رهي سوې ده او د دې قافلې سره دوه سوه نفره ملګري دي، رسول الله ﷺ عُبيده بن الحارث بن عبدالمطلب امر کړی چي ټولۍ جوړه کړه، دا وار شپېته نفريزه ټولۍ جوړه سوه او د ټولۍ ټول افراد مهاجر مسلمانان وه، ټولۍ جوړه سوه او د قافلې پر طرف رهي سوه، د دغي ټولۍ بيرغ سپين او د بيرغ اخيستونکی مُسطح بن اثاثه بن مطلب بن عبد مناف رضي الله عنه ؤ، څرنګه چي ابوسفيان د مخه لا د دغسي حملې دپاره ځان آماده کړی ؤ، نو يې وکولای سوای چي د مسلمانانو څخه قافله خلاصه کړي او هغه يې هم په دې ډول سره خلاصه کړل:

ابوسفيان د قافلې د تېرېدلو د لاري په مخ کي غشي ويشتونکي کېښنولي وه او د غشو ويشتونکو تر شا د قافلې د تېرېدلو لار وه، نو غشو ويشتونکو به د مسلمانانو پر ټولۍ د غشو وارونه کول او مسلمانان د غشو په سبب نه سوای ور د مخه کېدلای او هلته تر شا

قافله تېره سوه، په دغه طریقه سره د مشرکانو قافله د مسلمانانو د حملې څخه خلاصه سوه چې په نتیجه کې د مسلمانانو او کفارو په منځ کې په غشو ویشتل وسوه مګر نور جنګ نه سو پېښ، خو په دغه سریه کې د مکې مکرمې د کفارو د ډلې څخه دوه نفره د مسلمانانو سره ملګرې سوه چې د دغو دوو نفرو څخه یو مِقداد بن عَمرو البهراني ؤ، چې مقداد بن الاسود هم ورته ویل کېږي او بل یې عتبه بن غزوان المازني ؤ چې دوی اصلاً مسلمانان وه او د کفارو په قافله کې د همدغه مقصد دپاره ور سره را وتلي وه چې مسلمانانو ته ځان ورسوي او د هغو سره یو ځای سي.

درېیمه سریه: چې سریهٔ الخَرار ورته ویل کېږي (خَرار) جُحفې ته نژدې د یوه ځای نوم دی، د هجرت په اول کال د ذوالقعدې په میاشت کې رسول الله ﷺ یوه شل نفریزه ټولۍ جوړه کړه چې دا ټولۍ هم ټول مهاجرین وه، د ټولۍ مشر او قوموندان سعد بن أبي وقاص رضی الله عنه ؤ، د دغې ټولۍ بیرغ سپین او اخیستونکی یې مِقداد بن عَمرو رضی الله عنه ؤ، دا ټولۍ هم د قریشو یوې قافلې ته ولېږل سوه او ټولۍ ته وویل سوه چې تر خرار به نه تېرېږی، دغه ټولۍ پر پښو او پیاده ور رهي سوه، د ورځې به پټېدل او د شپې به یې تګ کاوه، دغه ټولۍ د پنجشنبې په ورځ خرار ته ورسېدل او هلته خبر سوه چې قافله پرون لا تېره سوې ده نو په دې وار کې هم جنګ نه سو پېښ.

په دغه وختو کې د مکې مکرمې څخه خبر راغلی چې د قریشو لوی سردار او د مکې مکرمې ډېر لوی مشر او د رسول الله ﷺ لوی دښمن ولید بن المغیره مړ سو، چې دغه ولید د خالد بن ولید پلار ؤ، نو ولید نه د بدر په جنګ کې ګډون کړی دی نه په نورو جنګو کې ځکه دئ تر دغو جنګو د مخه مړ سو.

د اَبواء یا ودان غزا: د دغو درو ټولیو تر لېږلو وروسته د هجرت په دوهم کال د صفري په میاشت کې رسول الله ﷺ په خپله په یوه غزاء ووتی او دغه غزاء ته غَزوهٔ الأبواء یا غزوهٔ الوَدان ویل کېږي (ودان) د مکې مکرمې او مدینې منورې په منځ کې د یو ځای نوم دی او (أبواء) و ودان ته نژدې د بل ځای نوم دی.

نو دا د رسول الله ﷺ اوله غزاء ده چې د هجرت د دوهم کال د صفري په

میاشت کي وه، تاسي ته معلومه ده چي تر دغه غزاء د مخه د سعد بن أبي وقاص ﷺ تولۍ وه چي هغه د هجرت د اول کال د شوال په میاشت کي وه، څرنګه چي تر شوال وروسته ذوالقعده داخله سوه او هغه د حرامو میاشتو څخه وه نور نو جنګ پاته سو، ذوالقعده، ذوالحجه او محرّم درې سره هغه میاشتي وې چي جنګ پکښي منعه او حرام ؤ نو ځکه په دغو درو میاشتو کي کومه غزاء یا سریه یا جنګ نه دي پېښ سوي، کله چي دغه درې حرامي میاشتي تیري سوې او جنګ جائز سو نو سمدستي په خپله رسول الله ﷺ د مهاجرینو څخه (۷۰) نفریزه لښکر جوړ کړی غواړي چي د قریشو پر یوه قافله حمله وکړي تر څو چي ودان ته ورسېدی، څرنګه چي قافله د بني ضُمره د قبیلې په منطقه کي وه، دلته عَمرو بن مخشي الضُمري چي د بني ضُمره د مشرانو څخه ؤ خپل قوم د قافلې او مسلمانانو په منځ کي و دراوه او قافله تېره سوه، دغه عَمرو د رسول الله ﷺ څخه د دوستۍ او نه تجاوز د معاهدې غوښتنه وکړه، رسول الله ﷺ هم دغه د ده غوښتنه قبوله کړه او داسي معاهده یې ور سره ولیکل:

دا د محمّد رسول الله ﷺ له طرفه د بني ضُمره د قبیلې سره عهد دی چي دوی پر خپلو مالو او ځانو په امان دي او مور د هغه چا په مقابل کي د دوی مرسته کوو چي پر دوی حمله وکړي، بېله هغه وخته چي دوی د الله د دین سره و جنګیږي او که رسول الله ﷺ له دوی څخه مرسته وغوښتل دوی به یې مرسته کوي.

په دغه غزاء کي رسول الله ﷺ پنځلس ورځي تر مدینې منورې دباندي تیري کړې، د دغي غزاء بیرغ سپین او اخیستونکي یې حمزه ﷺ ؤ.

د بُواط غزاء: د هجرت د دوهم کال د ربیع الأول په میاشت کي دوهم وار بیا په خپله رسول الله ﷺ په غزاء ووتی چي دا د رسول الله ﷺ دوهمه غزاء ده او (غزوۃ البُواط) ورته ویل کیږي. بُواط د جُهَینه د غرو څخه یو غر دی چي د شام ولاري ته نژدې دی، دا وار د رسول الله ﷺ سره دوه سوه نفره سپاره ور سره وه چي په دغه وخت کي د مسلمانانو هغه لوی لښکر دغه ؤ او د دې غزاء څخه بیا هم د قریشو یوه قافله مقصد وه چي دوه زره او پنځه سوه اوښان پکښې وه او د دغي لویې قافلې سره

فقط سل نفره ساتونکي ملګري وه، د دې قافلې مشر اُمیه بن خلف الجُمحي ؤ. مګر دغه قافله هم د مسلمانانو د حملې څخه خلاصه سوه ځکه قافلې ته مخ کي لا خبر رسېدلی ؤ او لاړې واړول قافله تېره سوه او جنګ نه سو پېښ.

د دغه اسلامي لښکر بیرغ سپین او د بیرغ اخیستونکی سعد بن أبي وقاص ﷺ ؤ.

د سفوان غزاء: د هجرت د دوهم کال د ربیع الأول په میاشت کي کِرز بن جابر الفهري د مشرکانو د قواوو په ملګرتیا په پټه د مدینې منورې پر اطرافو کوم چي هلته د اهلِ مدینې باغونه وه او حیوانات یې ګرځېدل حمله وکړه، د باغو څخه یې خرما یا کجور او مېوې ور سره واخیستل او ځیني حیوانات یا مواشي یې ور سره بوتله او د انصارو څخه یې یو نفر چي په خپل کښت کي یې کار کاوه شهید کړی او دغه د کِرز بن جابر ډله بیرته وتښتېدل خو هلته چغي او نارې جوړي سوې، کله چي رسول الله ﷺ دغه نارې واورېدې سمدستي پر خپل آس سپور سو او هغه طرف ته ور رهي سو، اصحابِ کرامو واورېدل چي رسول الله ﷺ هغې خوا ته ولاړ نو هر یوه کوښښ کاوه چي ژر هغه طرف ته رهي سي، هر یو ځان تیاروي او رهي کېږي نو خود پاشلي او یو یو پر هغه طرف ور رهي دي ځکه یو یو په واقعه خبرېږي، په دغه حال کي د مسلمانانو (۷۰) نفریزه لښکر جوړ سو په کِرز او د هغه په قواوو پسي ور و وتی، کِرز چي تر شا په ځان پسي نفر ولیدل هغه خرما چي ده ور سره اخیستې وه هغه یې غورځول او غواړي چي ځان خلاص کړي او هغه اول نفر چي په ده پسې دی او تعقیبوي یې هغه په خپله رسول الله ﷺ دی ترڅو چي د بدر سره و یوې شیلې ته ورسېدی چي و دغي شېلې ته (سفوان) ویل کېږي او ځان یې خلاص کړی نو د دغي غزاء نوم هم (غزوة سفوان) سو مګر د مسلمانانو لښکر په کِرز پسي نه ور ورسېدی او بېله جنګه بیرته را وګرځېدل، دغي غزاء ته د بدر اوله غزاء هم ویل کېږي، په دغه غزاء کي د مسلمانانو بیرغ سپین او اخیستونکی یې علي بن أبي طالب ﷺ ؤ.

د ذو العُشَیره غزاء: (ذُو العُشَیره) د ینبُع و طرف ته د یوه ځای نوم دی، د هجرت د دوهم کال د جمادي الأول د میاشتي په آخر کي رسول الله ﷺ

د (۱۵۰) نفرو مهاجرينو په ملګرتيا پر (۳۰) اوښانو د غزاء دپاره و وتی، د دې غزاء مقصد د قريشو پر يوه قافله حمله وه ځکه مسلمانانو ته خبر ورسېدی چي د مکې مکرمې څخه د قريشو يوه لويه قافله را و وتل چي د ټولو قريشو مالونه پکښې دي او شام ته ځي نو مسلمانانو غوښتل چي پر دغه قافله حمله وکړي، مسلمانان چي و ذُو العُشَيري ته ورسېدل خبر سوه چي قافله څو ورځي مخ کي تېره سوې ده.

دا هغه قافله ده چي د شام څخه د بيرته راتګ په وخت کي مسلمانان د حملې دپاره ور و وتل او په نتيجه کي يې د بدر لويه غزاء پېښه سوه.

دغه د ذو العُشيره په غزاء کي رسول الله ﷺ د بني مُدلِج د قبيلې او د هغو د حُلفاوو سره د نه تجاوز يا نه حملې کولو معاهده هم وکړه او رسول الله ﷺ په دغه منطقه کي د ډېري مو دې دپاره چي څوک وايي: يوه مياشت وه پاته سو، دا د دې دپاره چي د مسلمانانو قوت، قدرت او سُلطه خلکو ته ور معلوم سي، ځکه دا هغه منطقې دي چي مسلمانانو ته نژدې دي او د دغو منطقو خلک د مسلمانانو قوت او طاقت ومني او په عين حال کي دغه منطقې د قريشو د قافلو لارهم ده.

په دغه غزاء کي د مسلمانانو بيرغ سپين او اخيستونکی يې حمزه ﷺ ؤ.

تر دغه ځايه موږ د مسلمانانو په عسکري او اطلاعاتي حرکتو کي په ترتيب سره اول د درو سريو بيان درته وکړی او بيا مو د رسول الله ﷺ د څلورو غزاوو بيان درته وکړی چي نه په سريو کي جنګ پېښ سوی دی نه په غزاوو کي او اوس پر هغه ترتيب څلورمي سريې ته را ورسېدلو.

څلورمه سَرِيه: چي سريةُ النخله ورته ويل کيږي، نخله د طائف او مکې مکرمې په منځ کي د يوه ځای نوم دی، دغه سريه د بدر تر غزاء د مخه وه او د بدر تر غزاء پوري دا آخري ټولۍ يا سريه ده.

د هجرت په دوهم کال د رجب په مياشت کي رسول الله ﷺ عبدالله بن جَحَش الأسدي ﷺ د (۱۲) نفرو مهاجرينو سره او په بل روايت کي د (۸) نفرو سره نخله ته وليږی، د دغي ټولۍ افرادو پر دوو دوو نفرو يو اوښ درلودی او په نوبت سره

ځانونه هوسا کول، په دغه ډله کې سعد بن أبي وقاصؓ هم ؤ او رسول اللهﷺ دغه عبدالله بن جحشؓ ته یو لیک ورکړی او ویل: دغه لیک به تر هغو نه ګوري چې د دوو ورځو مزل دې نه وي کړی، دغې ټولۍ چې دوې ورځې لار ووهل بیا یې نو لیک خلاص کړی او وې وایه، په لیک کې د رسول اللهﷺ اوامر داسې لیکل سوي وه:

کله چې دې زما لیک و وایه نو د نخله طرف ته چې د طائف او مکې مکرمې په منځ کې ده رهې سه او هلته واړوه د قریشو د قافلې انتظار کوه، که مو قافله پیدا کړه او په وسه مو پوره سوه چې ټوله یا یو څه په غنیمت واخلی دا کار وکړی، عبدالله بن جحشؓ و ویل (سمعاً و طاعتاً) یعنې: ستا امر مې واورېدی او اطاعت دې کوم، لکه موږ چې وایو پر دواړو سترګو، عبدالله بن جحش خپل ور سره ملګري په دغه امر خبر کړه او ویل: زه مو دغه کار ته نه مجبوره کوم که د چا شهادت خوښ دی را سره ملګری دې سي او که یې مرګ نه وي خوښ بیرته دې وګرځي خو زه په خپله دغه ځای ته تلونکی یم.

تاسې ته معلومه ده چې په صحابهٔ کرامو کې بلکه په ټولو مسلمانانو کې داسې څوک نه وه چې د رسول اللهﷺ اطاعت دې و نه کړي او شهادت دې یې نه وي خوښ او همدغه اطاعت د دوی د کامیابۍ سبب ؤ نو ټوله ور سره رهې سوه، خو په لار کې د سعد بن أبي وقاص او د عُتبه بن غزوان هغه اوښ ورک سو چې دوی دواړه په شریکان وه، دغه دوه نفره د هغه خپل اوښ په پیدا کولو پسې ولاړل او عبدالله بن جحش په نخله کې واړول، په دغه وخت کې د قریشو قافله راغله چې اوڅکې یا ممیزې، څرمنې او نور تجارتې مالونه پکښې وه او د قافلې سره ملګري خلک دغه څلور نفره وه: عَمرو بن الحضرمي، حَکَم بن کیسان، عثمان او نوفل، د عبدالله بن مغیره زامن.

مسلمانانو مشوره سره وکړه چې نن د رجب آخري ورځ ده او رجب د هغو میاشتو څخه دی چې جنګ او تجاوز پکښې حرام دی، نو که جنګ ور سره وکړو د حرامې میاشتې حُرمت مو مات کړی او که یې نن شپه پرېږدو قافله د حرم منطقې ته داخلیږي چې هلته هم جنګ حرام دی، نو یې پرډې اتفاق سو چې جنګ به ور سره کوو (دا یو روایت ؤ) او په بل روایت کې وایي چې د اصحاب کرامو دا خیال ؤ چې رجب وتلی او شعبان داخل سوی دی، نو خود جنګ جائز او روا دی.

په هر صورت مسلمانانو پر قافله حمله وکړه د قافلې د نفرو څخه یو نفر چې عَمرو بن الحضرمي ؤ په غشي و ویشتل سو او و وژل سو چې دغه نو اول مشرک سړئ دی چې د مسلمانانو له طرفه وژل کیږي، څرنګه چې د قافلې خلکو آمادګي نه درلودل وارخطا سوه او په تېښته يې شروع وکړه، مسلمانانو د کفارو څخه دوه نفره بندیان ونیول چې یو یې حکم بن کیسان ؤ او بل یې عثمان ؤ او نوفل په تېښته ځان خلاص کړی، مسلمانانو د قریشو ټوله قافله او هغه دوه نفره بندیان مدینې منورې ته راوستل.

عَمرو بن الحضرمي اول مشرک دی چې د دغي ټولۍ له طرفه و وژل سو او د اول وار دپاره بندیان ونیول سوه او اول غنیمت واخیستل سو، سبحان الله! مخ کي به دیرش نفره، شپېته نفره، حتّی دوه سوه نفره تللي او لېږل سوي وه، بېله دې څخه چي څه وکړي بیرته به په خالي لاس راغله مګر دا وار شپږو، یا لسو نفرو ټوله قافله او بندیان را وستل، دا د قادر الله جل جلاله قدرت ؤ، مګر مشکله خبره دا ده چي دغه ټول واقعات په حرامه میاشت کي چي رجب دی پېښ سوه او رسول الله ﷺ دغه د دوی په کار نه ؤ راضي او ویل: ما په حرامه میاشت کي تاسي په جنګ نه واست امر کړي.

په دې کار سره مشرکانو ته هم پر مسلمانانو د تهمت ویلو موقع په لاس ورغله، په عربو کي یې آوازې خپرې کړې چي مسلمانانو هغه میاشتي حلالي وګرځولې چي الله جل جلاله حرامي کړي دي چي دا کار په عربو کي ډېر لوی عیب او بد کار بلل کېدی او هر هغه جنګ چي په حرامو میاشتو کي پېښ سوی دی هغه ته یې (حرب الفُجار) وایه او اوس مسلمانان په حرامو میاشتو کي جنګ او تجاوز کوي دا ډېر بدکار دی، په دې باره کي د مشرکانو له طرفه خبري او تبلیغات ډېر زیات سوه.

اوس چي د ټولۍ نفر د قافلې غنیمتونه رسول الله ﷺ ته ورکوي رسول الله ﷺ د غنیمتو د قبلولو څخه انکار وکړی او ویل: تاسي څنګه په حرامه میاشت کي جنګ او حمله کول؟ هغو ویل: یا رسولَ الله! زموږ دا خیال ؤ چي رجب وتلی او شعبان داخل سوی دی، مګر رسول الله ﷺ نه ؤ راضي چي دغه غنیمتونه واخلي.

قریشو و رسول الله ﷺ ته حال ولېږی او پوښتنه یې وکړه چي آیا تاسي حرامي میاشتي حلالي وګرځولې؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: یا! حرامي میاشتي مو نه دي

حلالي ګرځولي بلکه حرامي میاشتي حرامي دي خو دا کار په سهوه او خطاء کي پېښ سو او د دغه خطاء د پېښېدلو په سبب عذر وایو، قریشو ویل: ښه دغه دوه نفره بندیان مو را ایله کړه، رسول الله ﷺ و فرمایل: یا! دا هم تر هغو نه درکوم څو زموږ دوه نفره را نه سي چي هغه دوه نفره سعد بن أبي وقاص او عتبه بن غزوان وه څکه دغه دوه نفره چي د اوښ په پیدا کېدلو پسي تللي وه تر اوسه نه وه راغلي نو د رسول الله ﷺ سره دا تشویش ؤ چي قریشو نه وي نیولي، نو خود ویل: کله چي زموږ هغه دوه نفره راسي بیا نو ستاسي بندیان درکوم، هغه دوه نفره مسلمانان هم لږ وخت وروسته راغله، رسول الله ﷺ هم حکم بن کیسان او عثمان بن عبدالله ور ایله او خوشي کړه او د هغه مړه سوي کافر یې دیت ورکړی، خو حکم بن کیسان چي د بند په موده کي د مسلمانانو ښه ژوند، اخلاق او ګذاره ولیدل اسلام یې خوښ سو او پسله ایله کېدلو مسلمان سو، مکې مکرمې ته نه ولاړی بلکه په مدینه منوره کي پاته سو او عثمان بن عبدالله تر ایله کېدلو وروسته مکې مکرمې ته ولاړی او هلته مړ سو، دا وار د الله ﷻ په ابدي بندیخانه کي بندي سو، دا په اسلام کي د هغه اولو بندیانو حال ؤ.

څرنګه چي کفارو د رجب د میاشتي د دغي حملې څخه د ځان په ګټه لویه مسئله جوړه کړې وه او دا واقعه یې په ډېر زور او شور سره هر چیري بیانول نو الله ﷻ د دغه موضوع په باره کي وحيِ نازلي کړې او دغه مسئله یې په الٰهي فیصله سره پای ته ورسول، الله ﷻ فرمایي:

﴿يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ ٱلشَّهْرِ ٱلْحَرَامِ قِتَالٍ فِيهِ ۖ قُلْ قِتَالٌ فِيهِ كَبِيرٌ ۖ﴾. [البقره: ۲۱۷]

یعني: اې محمّده ﷺ خلک ستا څخه په حرامو میاشتو کي د جنګ کولو پوښتنه کوي، چي دغه پوښتنه کفارو پر یوه قسم کول چي آیا تا دا کار کړی دی چي حرامي میاشتي دي حلالي کړې؟ او مسلمانانو بیا داسي پوښتنه کول چي اوس خو زموږ څخه په سهوه او خطاء کي دا کار وسو خو تردې وروسته په دغه باره کي حکم څه شي دی؟ الله ﷻ د دغه پوښتني په جواب کي فرمایي: اې محمّده ﷺ دغه پوښتني کوونکو ته ووایه: چي قصداً په دغه حرامو میاشتو کي جنګ کول ډېره لویه ګناه ده.

﴿ وَصَدٌّ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ وَكُفۡرُۢ بِهِۦ وَٱلۡمَسۡجِدِ ٱلۡحَرَامِ وَإِخۡرَاجُ أَهۡلِهِۦ مِنۡهُ أَكۡبَرُ عِندَ ٱللَّهِۚ وَٱلۡفِتۡنَةُ أَكۡبَرُ مِنَ ٱلۡقَتۡلِۗ ﴾. [البقره: ۲۱۷]

یعني: هو په حرامو میاشتو کي جنګ کول لویه ګناه ده، مګر د الله ﷻ له دینه د خلکو منعه کول او پر الله ﷻ کافر کېدل او د مسجدالحرام څخه د خلکو منعه کول او د مسجدالحرام خلک د هغه څخه ایستل، د الله ﷻ په نېز تر دغه جنګ چي په حرامو میاشتو کي کیږي ډېره لویه او شدیده ګناه ده، او فتنه یعني: په دین کي فتنه او فساد جوړول چي خلک د الهي دینه منعه کوي یا یې له دینه اړوي تر دغه جنګ چي د مسلمانانو څخه په حرامه میاشت کي سهواً پېښ سو په څو درجو بد او شدید دي.

نو الهي وحیو د مشرکانو دغه شور ماشور پای ته ورساوه چي پر مسلمانانو او د هغو پر جنګیالیو یې شک او شبهه پیدا کول چي دغه د مشرکانو خبري پوچي او بې معنی دي، ځکه تاسي یاست چي حرامي میاشتي حلالي ګرځوی، حرام ښار (چي مکه مکرمه ده) حلال ګرځوی، تاسي پر مسلمانانو ظلمونه وکړه، د خپلو کورو څخه مو وایستل، د مسلمانانو د دین او توحید په سبب مو هغو ته تکلیف او آزارونه ورکول، آیا مسلمانان په بلد الحرام کي نه وه مقیم؟ تاسي د هغو د مالو د غصبولو او د هغو د نبي د وژلو فیصلې په دغه بلد الحرام کي نه کړې صادري؟ اوس څه پېښه سوه چي دفعتاً حرامو میاشتو ته حرام والی راغلی؟ او په هغو کي جنګ کول ډېر بد کار بولی؟ نو معلومه خبره ده چي دغه آوازې چي تاسي یې نشروی د شرم او وقاحت څخه خالي نه دي.

ورونو! تاسي وګوری چي نن ورځ د دغسي مسائلو مثال په خپل شا وخوا کي نه وینی؟ دوی چي هرڅه کوي جائز او روا دي، خو که بل چا لږ څه وکړه هغه حرام او ناروا بولي، زه نه غواړم چي نوره تبصره پر وکړم بلکه غواړم چي په تاسي کي هم د دغسي تبصرو او مسائلو حلولو استعداد پیدا سي او د سیرة النبيﷺ څخه د احکامو او مثالو په را ایستلو کي پوره تجربه حاصله کړی او اعظمي ګټه واخلی.

دا هغه سرېې او غزاوي وې چي د بدر تر لویي غزاء د مخه پېښي سوي دي او په یوه کي نه قتل سوی دی او نه مالونه اخیستل سوي دي، بېله دغه آخرنی سرېې

ځخه چي دغه سریه هم پسله هغه ځخه وه چي د کُرز بن جابر په مشری مشرکانو پر مدینه منوره حمله وکړه، نفر یې هم و وژی او مالونه یې هم یُو وړل، یعني: د قتل او وژلو شروع هم د مشرکانو له طرفه وسوه، هغه د مخني کارونه خو یې پرېږده چي دوی کړي وه حتّی اوس هم تجاوز د دوی له طرفه ځخه ؤ.

پسله هغه چي د عبدالله بن جحش رضی الله عنه د ټولی په واسطه دغه واقعات پېښ سوه په مشرکانو کي بېره پیدا سوه، اوس یې حقیقي خطر حس کړی او د هغه شي ځخه چي دوی بېرېدل هغه ورته پېښ سو، پوه سوه چي د مدینې منورې مسلمانان پوره ویښ او په حالاتو خبر دي او د دوی ټول تجارتي حرکتونه یې تر نظر لاندي نیولي دي، مسلمانان کولای سي چي درې سوه میله لیري یو ځای ته ولاړسي او هلته د کفارو نفر و وژني، بندیان ځني ونیسي، مالونه یې واخلي او دوی بیرته سالم او غانم خپل مرکز ته ولاړ سي.

مشرکان په دې پوه سوه چي د دوی د شام تجارت په همېشني خطر کي ولوېدی، خو دې پر ځای چي د مکې مکرمې مشرکان د هغه خپل طغیان او سرکښی له خوبه را ویښ سي د صلحي او د نه تجاوز معاهدې ولیکي، لکه د جُهَینه او بنو ضُمره قبیلو چي ولیکلې د قریشو حِقد او حسد نور هم زیات سو، د دوی مشرانو او سردارانو هغه د مسلمانانو د تهدید او بېرولو لار ټینګه ونیول چي ویل تاسي ټوله به د خپلو کورو په منځ کي و وژنو، د کفارو دغه تکبر او سرکښي وه چي د بدرو جنګ ته یې را وستل.

مګر د عبدالله بن جحش رضی الله عنه تر سریې وروسته د شعبان په میاشت کي پر مسلمانانو جهاد فرض سو او د جهاد د فرضیت په باره کي واضحه او روښانه آیاتونه نازل سوه.

الله جل جلاله په سورةُ البقره کي فرمایي:

﴿ وَقَـٰتِلُوا۟ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ ٱلَّذِينَ يُقَـٰتِلُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوٓا۟ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُحِبُّ ٱلْمُعْتَدِينَ ﴿١٩٠﴾ ﴾ [البقره: ۱۹۰]

یعني: اې مومنانو د الله جل جلاله په لارکي د هغه چا سره جنګ کوی چي ستاسي سره جنګ کوي او پر چا تېرئ او تجاوز مه کوی (د تیري او تجاوز معنی دا ده چي ښځي، سپینږیري او ماشومان قصداً مه وژنی) بېشکه چي الله جل جلاله تجاوز کوونکي نه خوښوي.

﴿وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ ثَقِفْتُمُوهُمْ وَأَخْرِجُوهُم مِّنْ حَيْثُ أَخْرَجُوكُمْ ۚ وَالْفِتْنَةُ أَشَدُّ مِنَ الْقَتْلِ ۚ﴾

او هر چیري چي مو دغه کفار پیدا کړه یا مو لاس پر بر سو ویې وژنی او د هغه ځایه څخه یې وباسی چي دوی تاسي ایستلي یاست او فتنه یعني: شرک، یا دا چي خلک د الله جل جلاله له دینه څخه منعه کوي او اړوي، تر قتل او وژلو ډیره بده ده.

﴿وَلَا تُقَاتِلُوهُمْ عِندَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ حَتَّىٰ يُقَاتِلُوكُمْ فِيهِ ۖ﴾

او د کفارو سره په مسجد الحرام کي جنګ مه کوی ترڅو چي دوی ستاسي سره په دغه مسجد کي جنګ نه وي کړی.

دا د مسجد الحرام فضیلت دی چي په مسجد او په ټوله حرم کي یې جنګ کول حرام دي، نو الله جل جلاله مسلمانانو ته فرمایي: د کفارو سره په مسجد الحرام کي جنګ مه کوی تر څو چي دوی جنګ نه وي درسره کړی.

﴿فَإِن قَاتَلُوكُمْ فَاقْتُلُوهُمْ ۗ كَذَٰلِكَ جَزَاءُ الْكَافِرِينَ ﴿١٩١﴾﴾ [البقره: ۱۹۱]

او که چیري بیا دوی ستاسي سره په دغه حرم کي جنګ کاوه نو تاسي هم جنګ ورسره وکړی او ویې وژنی، د کافرانو جزاء همداسي ده.

﴿فَإِنِ انتَهَوْا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٩٢﴾﴾ [البقره: ۱۹۲]

سبحان الله! د الله جل جلاله مهربانی ته وګوره، رب عزوجل فرمایي:

که بیا هم دغه مشرکان خپل شرک پریږدي پر دغه خپلو ټولو بدو عملو سربېره ایمان را وړي، الله جل جلاله غفور او رحیم دی د دوی توبه قبلوي او ټول ګنهونه ور معافوي.

دا خو و مسلمانانو ته په جهاد سره امرؤ، بیا نو څه موده نه سوه تېره چي الله جل جلاله بل قسم آیاتونه نازل کړه چي په هغو کي یې مسلمانانو ته د جنګ کولو طریقه ور ښوول، جنګ ته یې نور هم تشویقول او د جنګ احکام یې ور ښوول.

الله جل جلاله په سورة محمّد کي فرمایي:

﴿ فَإِذَا لَقِيتُمُ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ فَضَرْبَ ٱلرِّقَابِ حَتَّىٰٓ إِذَآ أَثْخَنتُمُوهُمْ فَشُدُّواْ ٱلْوَثَاقَ فَإِمَّا مَنًّۢا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَآءً ﴾

ژباړه: کله چي په جنګ کي د هغو کسانو سره مخامخ سي چي کافران سوي دي، نو د دوی غاړي وهی، تر هغو پوري يې وژنی چي د دوی څخه مو ښه ډېر کسان و وژل او پر غالبه سواست، بيا نو دوی ښه ټينګ وتړی، يعني: بنديان څني نيسی او ټينګ يې تړی چي درڅخه خلاص نه سي، بيا نو پسله بندي کولو يا احسان ور سره وکړی چي مفت يې ايله کړی يا فديه څني واخلی ايله يې کړی يا يې د مسلمانانو په بنديانو مبادله کړی.

﴿حَتَّىٰ تَضَعَ ٱلْحَرْبُ أَوْزَارَهَا﴾

او دغه د جنګ، وژلو، بندي کولو؛ سلسله به تر هغو جاري وي ترڅو چي کفار خپله اسلحه کښېږدي او جنګ بند سي.

﴿ ذَٰلِكَ وَلَوْ يَشَآءُ ٱللَّهُ لَٱنتَصَرَ مِنْهُمْ وَلَٰكِن لِّيَبْلُوَاْ بَعْضَكُم بِبَعْضٍ ﴾

ژباړه: دا د الله جل جلاله حکم دی او که چيري الله جل جلاله د دوی څخه د بدل اخيستلو إراده فرمايلې وای، نو خامخا به يې ببله جنګه له دوی څخه بدله اخيستې وای، مګر د جهاد امر يې په دې سبب درته وکړی: چي الله عزوجل د جنګ په واسطه ځيني ستاسي په ځينو نورو سره امتحان کړي.

يعني: الله جل جلاله دا قدرت لري چي پر دغو کافرانو کوم آسماني عذاب نازل کړي، د عاديانو، ثموديانو او فرعونيانو په مثل دوی هم هلاک کړي مګر يا! اصلاً د جنګ او جهاد څخه د بندګانو امتحان مقصد دی چي څوک د الله جل جلاله پر دين او د الله جل جلاله پر نامه خپل نوم او ننبان، ځان او مال، اولاد او نور شيان قربانوي؟ او څوک د دې دنيا د ژوند وسائل، مکتبونه او شفاخانې، برق او ډامبر سړکان، تلفون او موټران، ډالر او تجارت غواړي؟ او کفار دوست هيوادونه بولي.

ژباړه: او هغه کسان چې د الله جل جلاله په لار کې وژل سوي دي هيڅکله به الله د دوی عملونه ضائع نه کړي (که په ظاهره سره دوی ناکامه معلوميږي خو په حقيقت کې دوی کامیابه دي دغه تکليفونه دوی جنت ته بيايي او د آخرت لوړې درجې او مرتبې يې په نصيب کيږي).

﴿سَيَهۡدِيهِمۡ وَيُصۡلِحُ بَالَهُمۡ ۝٥﴾ [محمد: ۵]

ژباړه: ژر به دوی ته سمه لار وښيي او د دوی حال به په دارينو کې ښه کړي.

﴿وَيُدۡخِلُهُمُ ٱلۡجَنَّةَ عَرَّفَهَا لَهُمۡ ۝٦﴾.[محمد:٦]

او الله جل جلاله به دوی هغه جنت ته داخل کړي چې د هغه جنت صفتونه يې د انبياء عليهم السلام په واسطه ورته بيان کړي دي.

نور هم الله جل جلاله فرمايي:

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِن تَنصُرُواْ ٱللَّهَ يَنصُرۡكُمۡ وَيُثَبِّتۡ أَقۡدَامَكُمۡ ۝٧﴾.[محمد: ٧]

ژباړه: اې مومنانو! که تاسې د الله جل جلاله او رسول الله ﷺ د دين مرسته او نصرت وکړی نو الله عزوجل به ستاسې سره مرسته وکړي او پر دښمن به موکامیابه کړي او په ميدان جنګ کې به ستاسې قدمونه ټينګ او ثابت کړي.

او بيا الله جل جلاله د سورة محمّد په (۲۰) نمبر آيات کې د هغو کسانو بدې بيانوي کوم چې د جنګ او جهاد امر يې د جهاد د آياتو په نازليدلو سره واوريدی او زړونه يې په درېږي او غوړځېدلو سوه الله جل جلاله فرمايي:

﴿ فَإِذَآ أُنزِلَتۡ سُورَةٞ مُّحۡكَمَةٞ وَذُكِرَ فِيهَا ٱلۡقِتَالُ رَأَيۡتَ ٱلَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٞ يَنظُرُونَ إِلَيۡكَ نَظَرَ ٱلۡمَغۡشِيِّ عَلَيۡهِ مِنَ ٱلۡمَوۡتِۖ فَأَوۡلَىٰ لَهُمۡ ۝٢٠﴾. [محمد: ۲۰]

يعني: کله چې يو محکمه سورت نازل کړل سي او په هغه کې جنګ ذکر سوی وي، يعني: په جنګ سره امر وکړل سي نو ته به هغه کسان چې د دوی په زړو کې د نفاق مرض وي و وينې، چې تا ته به په داسې ډول سره ګوري لکه هغه څوک چې د مرګ د بيرې بېهوښي پر راغلې وي، پس دوی لره دې هلاک وي.

ورونو! دا چه په دغه وخت کي جهاد فرض سو او پر هغه باندي تېنګار کېږي او الٰهي امرونه نازلېږي چي ځانونه جهاد ته آماده کړی. دا داسي مسئله ده چي د دغه وخت حالاتو د دغه کار تقاضاء کول، تاسي نه وینی: که نن ورځ یو پوه او هوښیار جنګي قومندان وي په دغسي حالاتو کي لکه د هغه وخت د مسلمانانو حالات چي وه خپل لښکر په پوره استعداد د تیارسئ په حال کي دروي، نو د رب العالمین په باره کي څه فکر کوی؟ د دغه وخت حالاتو د دغه تقاضاء کول چي د حق او باطل په منځ کي دي خونړی جګړه وسي.

خیر! د عبدالله بن جحش د ټولۍ واقعه پر مشرکانو یوه دردوونکې ضربه وه مشرکان او د دوی ملګري یې خوږ کړه او دومره غمجن وه لکه پر سکروټو چي سره اوري او دغه د جهاد آیاتونه پردې دلالت کوي چي یوه خونړۍ جګړه را نژدې ده او په هغه جنګ او جګړه کي نهایي نصرت او کامیابي د مسلمانانو ده، تاسي تلاوت سوي آیاتو ته ښه متوجه سی: الله جل جلاله مسلمانان د مشرکانو په ایستلو امر کوي او ورته وایي داسي یې وباسی لکه تاسي چي یې ایستلي یاست او بیا د بندیانو په باره کي د کامیابه لښکر احکام ور ښیي او ورته فرمایي: تر هغو یې وژنی چي دوی جنګ پرېږدي، دا ټوله د مسلمانانو وکامیابۍ ته اشارې دي خو الله جل جلاله دغه د کامیابۍ حالات پټ و ساتل، دوی ته یې په واضحه ډول سره نه کړه بیان، دا دپاره د دې چي هر سړئ د الله عزوجل په لار کي خپل همت او مړانه ښکاره کړي، خپل وس او قدرت مصرف کړي.

په دغه وختو کي د یادوني وړ دوې نوري واقعې هم پېښي سوي دي چي اوس به په تفصیل سره درته بیان سي:

لومړئ: د هجرت په دوهم کال د شعبان په میاشت کي الله جل جلاله له بیت المقدسه و بیت الله الحرام ته د قبلې د اړولو امر نازل کړی او له دې کاره یوه فایده دا سوه چي هغه ضعیفُ الإیمانه مسلمانان او منافقان هغه چي د یهودو څخه وه او د مسلمانانو صفو ته داخل سوي وه، د بېځایه آوازو په اچولو ښکاره او معلوم سوه او بیرته هغه خپل پخواني شرک ته وګرځېدل، چي په دغه عمل سره د مسلمانانو صفونه د ډېرو خائنانو او غادرانو څخه پاک سوه او دغه د قبلې په اوښتلو کي د نوي دَوَر او نوي کیفیت

شروع کېدلو ته يوه لطيفه اشاره هم وه، چي دا دور به تر هغو جاري وي چي مسلمانان دغه خپله قبله د کفارو څخه فتحه کوي.

او دا عجب کار نه دی چي د مسلمانانو قبله دي د دوی د دښمنانو په لاس کي وي؟ خو دلته دا اشاره وه: چي هو! که قبله څو ورځي د کفارو په لاس کي وي خو خامخا به يوه ورځ له دويه خلاصيږي.

نو په دغه الٰهي اوامرو او په دغو اشاراتو سره د مسلمانانو حماس او نشاط زيات سو او په في سبيل الله جهاد کي يې د دښمن سره مخامخ کېدلو ته شوق ډېر سو.

د قبلې د اوښتلو يا تبديلېدلو پوره تفصيل داسي دی:

تر دغه وخته پوري مسلمانانو د بيت المقدس و طرف ته لمونځ کاوه، خو د رسول الله ﷺ دا خوښه وه چي د کعبې شريفي طرف ته لمونځ وکړي، کله چي رسول الله ﷺ په مکه مکرمه کي ؤ خوښه خو يې دا وه چي لمونځ يې د کعبې شريفي طرف ته وي مګر څرنګه چي د الله ﷻ له طرفه امر سوی ؤ چي لمونځ د بيت المقدس و طرف ته کوه نو به رسول الله ﷺ داسي ځای پر لمانځه درېدی چي کعبه شريفه به د ده ﷺ او د بيت المقدس په منځ کي وه، چي په دې طريقه سره به د ده ﷺ لمونځ د بيت المقدس او کعبې شريفي د دواړو طرف ته ؤ ځکه دواړه به د ده ﷺ د مخ و طرف ته وه، مګر کله چي مدينې منورې ته ولاړی هلته دواړه نه سره يو ځای کېدل ولي چي بيت المقدس د مدينې منورې شمال ته دی او مکه مکرمه د مدينې منورې و جنوب ته ده، نو رسول الله ﷺ به د الٰهي امر د اطاعت سره سم د مدينې منورې د شمال و طرف ته لمونځ کاوه، يعني: د بيت المقدس و طرف ته او کعبه شريفه به يې تر شا وه، نو رسول الله ﷺ به همېشه په دې انتظار ؤ چي کله به يې قبله تغير وکړي او دئ ﷺ د کعبې شريفي طرف ته لمونځ وکړي.

الله ﷻ د رسول الله ﷺ دغه د زړه غوښتنه قبوله کړه، دا يوازي خواهش او د زړه غوښتنه وه، رسول الله ﷺ په دې باره کي خواست او دعاء نه دي کړي، دا فقط يوه قلبي آرزو وه خو الله ﷻ د رسول الله ﷺ دغه آرزو قبوله او منظوره کړه، الله ﷻ فرمايي:

﴿قَدْ نَرَىٰ تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي السَّمَاءِ ۖ فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضَاهَا ۚ فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ ۚ﴾. [البقره: ۱۴۴]

يعني: په تحقيق سره د آسمان و طرف ته ستا د مخ اړول مونږ وينو نو خامخا به مونږ تا و هغې قبلې ته وګرځوو چې ته يې خوښه لرې او په راضي کېږې. نو په لمانځه کې دې خپل مخ د کعبې شريفې يا مسجد الحرام طرف ته وګرځوه.

دغه مسجد ته ولې مسجد الحرام ويل کېږي؟ ځکه هلته جنګ کول، ښکار کول، د وُنو او وښو پرېکول او داسې نور کارونه حرام دي، که څه هم هر مسجد بيتُ الله د شرف او حرمت ځای دی خو بل هيڅ مسجد دومره عزت او حرمت نه لري لکه مسجد الحرام.

او د رسول الله ﷺ ولې دغه قبله خوښه وه؟ اول دا چه کعبه شريفه د ابراهيم عليه السلام قبله وه نو تر ټولو قبلو د ابراهيم عليه السلام قبله افضله وه او د رسول الله ﷺ د لوړ او کامل مقام سره هم دغه قبله وړ او مناسب وه او له بله طرفه به يهودو داسې ويل: چې دغه نبي زمونږ د شريعت څخه مخالف او د ابراهيمي شريعت سره موافق عمل کوي نو دئ ولې زمونږ د قبلې و طرف ته لمونځ کوي؟ د دغو خبرو په سبب به د رسول الله ﷺ په زړه کې دا ورګرځېدل چې د الله جل جلاله له طرفه امر را ته وکړل سي چې د کعبې شريفې طرف ته لمونځ وکړم او په دغه شوق به يې کله کله د آسمان و طرف ته هم کتل چې ښايي هغه ملائکه ووينم چې د قبلې د اوښتلو زېری را کړي.

نو هغه ؤ چې رسول الله ﷺ د بني سلمه د قبيلې په مسجد کې د خپلو اصحابِ کرامو سره د ماپښين لمونځ په جماعت آداء کاوه او دوه رکعاته لمونځ يې د بيت المقدس طرف ته آداء کړی ؤ، په دغه لمانځه کې يې په الهي امر او وحيو سره مخ د بيتُ الله شريفې طرف ته واړاوه او پاته دوه رکعاته لمونځ يې د کعبې شريفې طرف ته آداء کړی او په دغه سبب دغه مسجد ته (مسجد القبلتين) ويل کېږي.

دلته نو د قبلې په اوښتلو سره يهودو ته د خبرو او تهمت ويلو موضوع پيدا سوه، په هر مجلس او هر ځای کې وايي: دا څنګه دين دی؟ بلکه دا دين نه دی يو وخت يې قبله بيت المقدس ؤ او اوس يې بيا قبله کعبه شريفه ده! خپله قبله ولي او څنګه بدلوي؟

یهودو رنګارنګ خبري کولې، مګر الله جل جلاله د دوی د خبرو رَد او جواب په ډیرو آیاتو کې و فرمایه چې هغه ټول آیاتونه په سورة البقره او دوهمه سپاره کې دي. ځکه یهودو غوښتل چې د قبلې د اوښتلو پر موضوع په مسلمانانو کې فتنه جوړه کړي او تر یوې اندازې جوړه هم سوه، ضعیف الإیمانه مسلمانان او ډیر منافقان له دینه واوښتل. خو الله جل جلاله فرمایي: قبله الهي امر دی دا په مشرق او مغرب پوري تعلق نه لري. الله جل جلاله فرمایي:

﴿لَّيْسَ ٱلْبِرَّ أَن تُوَلُّوا۟ وُجُوهَكُمْ قِبَلَ ٱلْمَشْرِقِ وَٱلْمَغْرِبِ وَلَٰكِنَّ ٱلْبِرَّ مَنْ ءَامَنَ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْءَاخِرِ وَٱلْمَلَٰٓئِكَةِ وَٱلْكِتَٰبِ وَٱلنَّبِيِّۦنَ﴾ [البقره: ۱۷۷]

یعني: نیکي یوازي دا نه ده چې په لمانځه کې خپل مخان د مشرق یا مغرب و طرف ته وګرځوی بلکه د دې کار سره د صحیح عقیدې او لازمي اعمالو کول هم په کار دي، الله جل جلاله فرمایي: بلکه نیکي او ښه کار دا دی چې چا پر الله جل جلاله ایمان را وړی وي، د آخرت پر ورځ، پر ملائکو، پر آسماني کتابو او انبیاء علیهم السلام یې ایمان را وړی وي او رب عزوجل په بل آیات شریف کې فرمایي: حقیقي نیکي تقوی ده.

او دغه د قبلې موضوع په عین حال کې د الله جل جلاله له طرفه یو امتحان هم ؤ چې څوک پکښې شکمن کیږي؟ خو هغه واقعي مسلمانان پر خپله سالمه عقیده ثابت او قائم پاته سوه په ایمان کې یې ضعف او شک نه سو پیدا.

دوهم: په دغه وخت کې دوهمه موضوع د روژې فرض والی ؤ، هغه دا چې د هجرت په دوهم کال د شَعبان په میاشت کې د الله جل جلاله له طرفه پر مسلمانانو د رمضان المبارک د میاشتي روژه نیول فرض سوه، نو اوله فرضي روژه چې نیول سوې ده هغه د هجرت د دوهم کال د رمضان المبارک د میاشتي روژه وه، کله چې د رمضان المبارک میاشت داخله سوه رسول اللهﷺ او ټولو مسلمانانو روژه ونیول او د دغې روژې په مبارکه میاشت کې هغه لویه او عظیمه غزاء چې د بدر غزاء ورته ویل کیږي پېښه سوه چې د هغې غزاء بیان به إن شاء الله تعالی د دغه کتاب په دوهم ټوک کې په تفصیل سره درته وړاندي سي.

الله جل جلاله لره دي حمد او ثناء وي چې د سرور کائنات ﷺ ژوند د لومړي ټوک د ليکلو او پوره کولو توان او توفيق يې راکړی او هم د ده رب عزوجل له درباره دا خواست او غوښتنه کوم چې د پاته نورو دوو ټوکو د ليکلو او پوره کولو دپاره صحت او توفيق راکړي.

و ماتوفيقي إلاّ با لله عليه توكلتُ و إليه أنيب

﴿سُبۡحَـٰنَ رَبِّكَ رَبِّ ٱلۡعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿١٨٠﴾ وَسَلَـٰمٌ عَلَى ٱلۡمُرۡسَلِينَ ﴿١٨١﴾ وَٱلۡحَمۡدُ لِلَّهِ رَبِّ ٱلۡعَـٰلَمِينَ ﴿١٨٢﴾﴾

« وصلى الله تعالى على خير خلقه سيدنا و حبيبنا و مولانا محمّد وآله و اصحابه و اهل بيته اجمعين ».

و السلام عليكم ورحمة الله و بركاته.

د دعاء په اميد

عنايت الله 'علمي'

د مؤلف له طرفه نشر سوي او چاپ سوي کتابونه

۱ – د سرورکائنات ﷺ ژوند	: په درې ټوکه کښې.
۲ – خُلفاءُ الرّاشدين	: په يوه ټوک کښې.
۳ – ديني او اخلاقي لارښووني	: په يوه ټوک کښې.
۴ – شيطان د انسان دښمن دی	: وړوکې رساله.
۵ – د ساحر له شره خلاصون	: په يوه ټوک کښې.
٦ – آخري سفر	: په يوه ټوک کښې.
۷ – نصيحتونه	: په يوه ټوک کښې.

که ژوند او صحت باقي وه تر لاس لاندي کتاب د قصص الأنبياء عليهم السلام په نامه سره يادېږي إن شاء الله تعالى په راتلونکي وخت کي به ترتيب او چاپ سي.

و مَا توفيقي إلاّ بِالله عليه توكّلتُ و إليه أنيب

د کتاب د ټولو لوستونکو څخه دا هيله او غوښتنه لرم چي د رب عزوجل له درباره ما، زما مور او زما هغه پلار ته چي زما مُرَبّي او زما استاد دی د مغفرت او بخښني خاصه دعاء وکړي او رب عزوجل ما ته نور توان او توفيق راکړي چي د عامو مسلمانانو ديني خدمت وکړم، او الله جل جلاله دي هغه چا ته د خير بدله او د خير جزاء ورکړي چي زما سره يې د دغه کتاب په چاپولو او نشرولو کي مرسته او کومک کړی دی.

عنايت الله "علمي"

د لومړي ټوک فهرست

شمېر	سرلیک	مخ
۱	په پښتو کې د (ي) تلفظ........................	۱
۲	د دوهمې طبعې یا دوهم چاپ مقدمه........................	۳
۳	د اولې طبعې یا اول چاپ مقدمه........................	۱۱
۴	د سرور کائنات ﷺ ژوند........................	۱۵
۵	یهودیت او نصرانیت جزیرة العرب ته څنګه داخل سوه...	۳۱
٦	د اول وار دپاره د کعبې شریفې پوښول........................	۳۴
۷	نصرانیت او د حبشې حکم څنګه و یمن ته داخل سوه؟.......	۴۱
۸	د فیل کال او د اصحاب الفیل قصه........................	۵۰
۹	یمن ته د فارس یا فارسیانو داخلېدل........................	۵٦
۱۰	اسلام ته د یمن د خلقو داخلېدل........................	٦۱
۱۱	د مکې مکرمې څخه د خزاعه ایستل او د قریشو تسلط.....	٦۳
۱۲	د عبدالمطلب په واسطه د زمزم د څا کندل........................	٦۸
۱۳	د عبدالله واده او د محمد ﷺ مبارک میلاد........................	۷۷
۱۴	د رسول الله ﷺ نسب او کورنی........................	۸۱
۱۵	د رسول الله ﷺ رضاعت او پرورښت........................	۸۲
۱٦	د رسول الله ﷺ د مور وفات........................	۸۹
۱۷	د رسول الله ﷺ اقتصادي حالت........................	۹۱
۱۸	د ابو طالب سره د رسول الله ﷺ تربیه........................	۹۳
۱۹	د رسول الله ﷺ واده یا زواج........................	۱۰۹
۲۰	د کعبې شریفې بیا جوړېدل........................	۱۱۴
۲۱	د کعبې شریفې په نوې بناء کې د حجر اسود ایښوول.....	۱۱۸

۲۲	د رسول الله ﷺ خلوت او تنهايي خوښېدل..........	۱۲٦
۲۳	د وحيو نازلېدل..........	۱۲۸
۲۴	د رسول الله ﷺ رسالت او په دعوت مکلفېدل..........	۱۴۵
۲۵	د مکي دورې اوله مرحله، يا د سري دعوت درې کلونه...	۱۴۹
۲٦	د مکي دورې دوهمه مرحله، يا په ښکاره سره دعوت.....	۱۵٦
۲۷	د دعوت د اورېدلو څخه د حاجيانو منعه کول..........	۱٦۲
۲۸	د دعوت د چپولو دپاره د قريشو قسم قسم طريقې..........	۱٦۳
۲۹	د مشرکانو له طرفه د آزارو شروع کېدل..........	۱٦٦
۳۰	د رسول الله ﷺ او اصحاب کرامو آزارول..........	۱٦۷
۳۱	د ارقم بن ابي الأرقم کور..........	۱۹۳
۳۲	حبشې ته د مسلمانانو اول هجرت..........	۱۹۴
۳۳	د حبشې مهاجرو مسلمانانو ته د قريشو چم او حېله..........	۲۰۲
۳۴	ابو طالب ته د قريشو دوهم وار ورتګ..........	۲۱۰
۳۵	ابو طالب ته د قريشو درېيم وار ورتګ..........	۲۱۲
۳٦	د رسول الله ﷺ د وژلو دپاره د ياغي قريشو مشوره..........	۲۱۳
۳۷	د حمزه بن عبد المطلب اسلام..........	۲۲۰
۳۸	د عمر بن الخطاب اسلام..........	۲۲۲
۳۹	رسول الله ﷺ ته د دعوت پرېښوولو وړانديزونه..........	۲۳٦
۴۰	دوهم وار بياد رسول الله ﷺ سره د قريشو خبري..........	۲۴۵
۴۱	ابو طالب د بني هاشم تولنه جوړوي..........	۲۵۲
۴۲	د ظلم او عداوت عهد نامه ، مقاطعه او بنديز يا اقتصادي ..	۲۵۴
۴۳	درې کاله د ابو طالب په شعب کي..........	۲۵۵
۴۴	د تعهد نامې يا مقاطعې ماتول..........	۲۵۸
۴۵	ابو طالب ته د قريشو آخرنۍ ډله..........	۲٦۳
۴٦	عامُ الحُزن يا د غم کال..........	۲٦۵
۴۷	خاصه خبرتيا. يا تنبيه..........	۲٦۸

۴۸	د حضرت خديجه رضي الله عنها وفات	۲٦۹
۴۹	د اصحاب كرامو د دونه صبر او ثُبات سبب څه وو؟	۲۷۲
۵۰	د مكې مكرمې دريمه مرحله، يا تر مكې دباندې دعوت	۲۸۳
۵۱	وطائف ته سفر	۲۸۴
۵۲	پر قبائلو او افرادو د اسلام عرضول	۲۹۷
۵۳	هغه قبائل چې اسلام پر عرض سوى دى	۲۹۸
۵۴	هغه كسان چې اهل مكه نه وه او مسلمانان سوي دي	۳۰۱
۵۵	د شق القمر معجزه	۳۱۳
۵٦	د اهلِ يثرِب څخه شپږ پاک روحه	۳۱٦
۵۷	د إسراء او معراج قصه	۳۱۹
۵۸	د عقبې سره اول بيعت	۳۴۳
۵۹	په مدينه منوره كې د اسلام اول سفير	۳۴۵
٦۰	د عقبې سره د اهلِ يثرِب دوهم بيعت	۳۴۹
٦۱	دوولس نفره نقيبان	۳۵۷
٦۲	شيطان په دغه بيعت او معاهده خبرېږي	۳۵۸
٦۳	د هجرت شروع	۳٦۲
٦۴	په دار الندوه كې د قريشو پارلماني شورىٰ	۳٦۷
٦۵	د رسول الله ﷺ هجرت	۳۷۱
٦٦	د كور څخه تر غار ثور پوري	۳۷۷
٦۷	د غار ثور واقعې	۳۷۸
٦۸	د هجرت د لاري واقعات	۳۸۳
٦۹	مدينې منورې ته د رسول الله ﷺ رسېدل	۳۹٦
۷۰	د رسول الله ﷺ د هجرت مهمې او ښكاره نقطې	۴۰۸

۷۱ د مدینې منورې د ژوند اوله مرحله...................... ۴۱۷
۷۲ د نوي ټولني جوړول............................ ۴۳۰
۷۳ د مسلمانانو په مابين کي ورور ګلوي..................... ۴۳۳
۷۴ اولنئ اسلامي قانون............................ ۴۳۶
۷۵ په ټولنه کي د اسلامي قانون اثر او تاثير.................. ۴۳۹
۷۶ د مدینې منورې د يهودو سره معاهده.................... ۴۴۴
۷۷ تر هجرت وروسته د قريشو دسيسې..................... ۴۴۶
۷۸ کافر قريش، مهاجر مسلمانان تهديدوي.................... ۴۴۷
۷۹ په جنګ او قتال سره الهي اجازه...................... ۴۴۹
۸۰ هغه غزاوي او سريې چي تر بدر د مخه پيښي سوي دي... ۴۵۰

پای